

Irving Stone
Agonie și extaz

* *

Irving Stone

Agonie și extaz

Volumul II

Traducere: Oana-Emilia Țarnă-Bacoșcă

Cartea a șasea

„Uriașul”

1

Soarele cald al începutului de vară florentină îi mângâia fața în timp ce privea pe fereastră la casa cu turn, din piatră roșcată, a administratorului breslelor din oraș. Întors din Roma fără comenzi și fără bani, trebui să îl trimită pe Argiento înapoi la ferma familiei lui de lângă Ferrara, iar el însuși să se întoarcă în casa familiei. Totuși stătea în cea mai bună cameră a apartamentului mare în care locuia acum familia Buonarroti, căci Lodovico făcuse câteva investiții bune cu o parte din banii câștigați de Michelangelo

la Roma. Cumpărase o casă mică în San Pietro Maggiore, folosise venitul adus de ea pentru a lămuri disputa pentru proprietatea familiei Buonarroti de lângă Santa Croce, apoi sporise veniturile familiei prin închirierea etajului acestei case situate pe renumita stradă Sfântul Proculus, nu departe de superbul palat de piatră al familiei Pazzi.

Moartea Lucreziei îl îmbătrânise pe Lodovico. Fața îi era mai trasă, obrajii supti. Ca să compenseze această schimbare, își lăsă părul să crească până peste umeri. Așa cum prezisese Jacopo Galli, nimic nu se alese din afacerea pe care Michelangelo spera să o pună pe roate pentru Buonarroto și Giovansimone. În final, Buonarroto se stabili la magazinul de lână al familiei Strozzi de lângă Porta Rossa. Giovansimone era un tânăr delăsător, care își lua câte o slujbă de formă, pentru ca apoi să dispară câteva săptămâni. Sigismondo, care abia putea să scrie și să citească, câștiga câțiva scuzi ca soldat plătit al Florenței, în perioada ostilităților cu Pisa. Lionardo dispăruse, nimeni nu știa în care mănăstire. Mătușa Cassandra și unchiul Francesco aveau și ei grijile lor.

Se îmbrățișa cu Granacci pe care îl regăsise; erau amândoi bucuroși să fie împreună. De curând, Granacci intrase în posesia primei jumătăți a averii sale și, după cum bârfea Jacopo de la *bottega* lui Ghirlandaio, ținea o amantă într-o vilă aflată pe dealurile de la Bellosguardo, după Porta Romana. Granacci încă mai lucra la Ghirlandaio, ajutându-l pe David Ghirlandaio după moartea fratelui său Benedetto, și, în schimb, putea folosi atelierul pentru propriile sale lucrări. Granacci răsfoi printre schițele lui Michelangelo.

- Gata de muncă, după câte văd.
- Ca orice prăvălie serioasă din Florența.
- Vreun client?
- Niciunul. O să lucrez cu Soggi. Granacci râse.
- Lui chiar îi merge bine. Tocmai a cumpărat un loc pentru a-și deschide o măcelărie în Piața Nouă.
- Metoda Bertoldo, pentru a tăia viței.

Se îndreptară spre o *osteria* sub copaci, cotiră la stânga pe Via del Proconsolo, pe lângă frumoasa Biserică Badia, apoi prin Borgo dei Greci, cu Palatul Serristori creat de Baccio d'Agnolo și ieșiră pe Via dei Benei. Aici se găseau vechiul palat ghibelin Bardelli și primul dintre palatele lui Alberti, cu o curte plină de coloane și capiteluri create de Giuliano da Sangallo.

Florența îi vorbea. Pietrele îi vorbeau. Le simțea caracterul, varietatea structurilor, puterea straturilor suprapuse. Cât de minunat era să fie din nou acolo unde *pietra serena* era folosită pentru construcții. Pentru unii, piatra era moartă. Aceștia ziceau „ca de piatră” sau „rece ca piatra”. Pentru el, în timp ce își trecea degetele peste ea, piatra era substanța cea mai vie din lume, cu ritmurile ei, simțitoare și docilă, caldă, colorată, vibrantă. Era îndrăgostit de piatră.

Birtul se afla pe Lungarno, într-o grădină umbrită de smochini. Proprietarul, care era și bucătar, coborî până la râu, trase din apă un coș de funie, șterse cu șorțul o sticlă de Trebbiano și o deschise la masă. Băură pentru întoarcerea lui Michelangelo.

Într-o altă zi, urcă dealurile cunoscute de la Settignano pentru a-i vedea pe membrii familiei Topolino și află că Bruno și Enrico se căsătoriseră. Fiecare adăugase câte o cameră de piatră pe laturile îndepărtate ale casei familiei. Erau deja cinci nepoți și ambele soții erau din nou însărcinate. Spuse:

— Familia Topolino o să ajungă să monopolizeze cioplitul de *pietra serena* în Florența, dacă o să tot continuați în ritmul ăsta.

— O să ne străduim, spuse Bruno. Mama adăugă:

— Prietena ta, Contessina de Medici, a născut încă un fiu, după ce i-a murit fiica.

Auzise deja că Contessina fusese izgonită din Florența și trăia în exil împreună cu soțul și fiul său într-o casă țărănească, pe panta nordică din Fiesole; locuința și averea

lor fuseseră confiscate atunci când socrul ei, Niccolo Ridolfi, a fost spânzurat pentru participarea la o conspirație ce urma să răstoarne republica și să îl aducă înapoi pe Piero ca rege al Florenței. Sentimentele lui pentru Contessina nu se schimbaseră, chiar dacă trecuseră ani de când se întâlнисeră ultima oară. Nu se simțise bine-venit la Palatul Ridolfi, așa că nu se dusesese în vizită niciodată. Cum putea deci să meargă acum, după întoarcerea de la Roma, când ea trăia în sărăcie? Orice vizită, acum că erau urmăriți de nenoroc, putea fi considerată un semn de milă.

Orașul însuși trecuse prin multe schimbări vizibile în ultimii cinci ani cât fusese plecat. Mergând prin Piazza della Signoria, oamenii își plecau rușinați fruntea când treceau pe lângă locul unde fusese ars trupul lui Savonarola. Își înăbușeau în același timp conștiința cu o mulțime de activități, încercând să înlocuiască ceea ce distrusese Savonarola, cheltuind sume mari la aurari și argintari, la bijutieri, croitori, pentru broderii sau mozaicuri de lemn și teracotă, la artizanii de instrumente muzicale sau decoratorii de manuscrise. Piero Soderini, care fusese pregătit de Lorenzo de Medici pentru o carieră strălucită în politică și pe care Michelangelo îl întâlнисe adesea la palat, era acum conducătorul republicii florentine, deținând funcția de *gonfaloniere* sau primar-guvernator al Florenței și al orașului-stat. Pentru prima dată de la începutul luptei crâncene dintre Lorenzo și Savonarola se reușise să se stabilească armonia între facțiunile florentine.

Artiștii florentini care părăsiseră orașul se întorceau acum din Milano, Veneția, din Portugalia sau Paris simțind aerul proaspăt al schimbării. Printre ei erau Piero di Cosimo, Filippino Lippi, Andrea Sansovino, Benedetto da Rovezzano, Leonardo da Vinci, Benedetto Buglioni. Aceia a căror activitate fusese oprită de influența și de puterea lui Savonarola lucrau acum din nou: Botticelli, Poliamolo (arhitectul supranumit *Il Cronaca*, cronicarul), Rosselli, Lorenzo di Credi, Baccio da Montelupo - măscăriciul și

purtătorul de bârfe de la grădina de sculptură Medici. Ei fondară Clubul Cazanului, unde – cu toate că membrii permanenți erau doar doisprezece – fiecăruia îi era permis să aducă patru invitați la agapa lunară ce avea loc în atelierul enorm de sculptură al lui Rustici. Și Granacci era membru. Îl invită pe Michelangelo să îl însoțească. Acesta refuză, preferând să aștepte până când obținea o nouă comandă.

Lunile care au trecut de la întoarcerea lui nu îi oferiră niciun motiv de satisfacție. Plecase spre Roma un flăcăiandru și se întorsese un bărbat în toată firea, gata să sculpteze munți de marmură. Dar în timp ce privea „Madona cu pruncul” și „Centaurii”, pe care le fixă pe un perete în camera ce îi servea drept dormitor, dar și atelier, se gândea nefericit că pentru Florența era ca și cum el nu ar fi sculptat niciodată „Bacchus” și „Pietà”.

Jacopo Galli încă se ocupa de interesele lui la Roma: frații Mouscron din Bruges, care importau textile din Anglia la Roma, văzură „Pietà” și erau interesați de o „Madona cu pruncul”. Galli era de părere că putea obține un contract excelent la următoarea vizită la Roma a fraților Mouscron.

De asemenea, îl recomandă pe Michelangelo cardinalului Piccolomini, pentru a sculpta statuile necesare completării altarului familiei, care aducea un tribut unchiului cardinalului, Papa Pius al II-lea, în catedrala din Siena.

— Dacă nu ar fi Galli, aş rămâne fără lucru, murmură el. Iarba crește și calul moare de foame.

Imediat după întoarcerea sa se duse la atelierul din spatele Domului pentru a studia blocul Duccio, înalt de cinci metri și jumătate, numit de unii „șubred” sau „subțiat”, pentru a căuta idei în interiorul acestuia, probându-l și spunându-i din nou lui Beppe:

— *Il marmo è sano*¹.

---

¹ Marmura e sănătoasă (lb. italiană).

Seara citea la lumina lumânării din Dante și din Vechiul Testament, căutând o tonalitate și o temă eroică.

Apoi află că membrii Breslei Lânarilor și Consiliul lucrărilor catedralei nu reușiră să se decidă asupra meșterului care să sculpteze blocul uriaș. Cu atât mai bine, gândi Michelangelo, căci află că mulți erau de părere că această lucrare trebuia încredințată lui Leonardo da Vinci, întors recent în Florența, care devenise faimos pentru uriașa lui statuie ecvestră ce-l înfățișa pe contele Sforza, și pentru pictura lui „Cina cea de Taină”, din sala de mese a Mănăstirii Santa Maria delle Grazie din Milano.

Michelangelo nu îl întâlnește niciodată pe Leonardo, care abandonase Florența pentru Milano în urmă cu optsprezece ani, după ce fusese achitat în legătură cu acuzațiile cu privire la moravurile sale. Dar artiștii florentini spuneau că e cel mai bun desenator din Italia. Întărit, curios, Michelangelo se duse la Santissima Annunziata pentru a vedea cartonul expus acolo pentru „Madona și pruncul” și „Sfânta Ana”. Stătea în fața cartonului cu inima bătându-i ca un ciocan. Nu mai întâlnește niciodată asemenea forță și autenticitate a desenului, cu chipurile exprimând adevăruri puternice, decât în propriile lucrări. Găsi într-o mapă lăsată pe o bancă o schiță a unui nud de bărbat văzut din spate, cu brațele și picioarele întinse. Nimeni nu mai prezentase un trup masculin în acest fel, atât de profund viu și convingător. Era încredințat că și Leonardo făcuse disecții!

Așeză o bancă în fața celor trei figuri și începu să le copieze, apoi părăsi biserica mai liniștit. Dacă această comandă era acordată lui Leonardo de către consiliu, putea oare cineva să conteste decizia? Putea oare el, cu doar câteva zvonuri despre „Bacchus” și „Pietà” abia începând să sosească dinspre nord, să își dovedească valoarea?

Dar Leonardo refuză comanda. El disprețuia sculptura în marmură și o considera ca fiind o artă inferioară, bună numai pentru meșteșugari. Michelangelo primi vestea foarte tulburat. Era bucuros că blocul Duccio era „liber”, iar

Leonardo da Vinci nu mai concura, dar se simțea jignit de această declarație ofensatoare, care fu preluată și repetată de toată Florența.

Într-o dimineață se trezi înaintea zorilor, se îmbracă în grabă și alergă pe Via del Proconsolo, acum pustie, spre atelierul Domului, și se opri lângă coloana Duccio. Razele răsăritului străbăteau marmura în diagonală, proiectându-i umbra în sus pe toată lungimea de cinci metri și jumătate a coloanei, mărindu-i silueta și transformând blocul într-un uriaș. Își ținu respirația și se gândi la David, a cărui poveste o cunoștea din Biblie.

— Probabil așa s-o fi simțit și David, își spuse, în dimineața când se îndrepta să îl înfrunte pe Goliat. Un uriaș ca simbol al Florenței!

Se întoarse acasă și reciti capitolul despre David dintr-o perspectivă nouă. Desenă zile în șir din memorie figuri masculine virile, căutând un David demn de legenda biblică. Trimise desen după desen unui vechi cunoscut din Palatul Medici, *gonfaloniere* Soderini, apoi Breslei Lânarilor și Consiliului lucrărilor catedralei. Dar nu se întâmplă nimic. Era istovit și ardea de febra marmurii.

2

Tatăl său îl aștepta așezat într-un scaun din piele neagră în sufrageria de la capătul apartamentului. Avea în poală un plic care tocmai sosise de la Roma. Michelangelo îl deschise cu un cuțit. Conținea câteva foi cu scrisul de mână îngrămădit al lui Jacopo Galli, prin care îl anunța că era pe cale să obțină semnătura cardinalului Piccolomini pentru un contract. Galli îi mai scria: „Trebuie totuși să te avertizez că nu este tipul de contract pe care ți-l dorești sau pe care îl meriți”.

— Citește-mi și mie, strigă Lodovico, cu ochii lui de culoarea chihlimbarului strălucind de curiozitate.

Michelangelo rămase surprins când află că urma să

sculpteze cincisprezece statuete, toate complet îmbrăcate, care să se potrivească în nișele înguste ale altarului tradițional al lui Andrea Bregno. Desenele trebuiau aprobate de cardinal și statuetele urmau să fie sculptate din nou, dacă nu erau pe placul Excelenței Sale. Plata consta în cinci sute de ducați. Michelangelo nu putea să mai înceapă vreo altă lucrare timp de trei ani, la sfârșitul cărora și ultima statueta trebuia să fie terminată și aprobată.

Lodovico își încălzea mâinile la piept de parcă ar fi fost în fața focului.

— Cinci sute de ducați de aur pentru trei ani de muncă. Nu e la fel de bine față de ce ai câștigat la Roma, dar adăugați la chiriile noastre o să ne asigure un trai bun.

— Nu chiar, tată. Eu plătesc marmura. Și dacă nu îi plac cardinalului, trebuie să refac statuile sau să încep altele noi.

— De când nu poți tu mulțumi un cardinal? Dacă Galli, un bancher abil, e dispus să garanteze că tu faci cele mai bune statui din Italia, de ce ar trebui să ne facem griji? Cât plătesc în avans? „Cel care plătește repede, plătește de două ori.”

— Nu primesc niciun avans.

— Și cum își închipuie ei că o să cumperi materialele? își închipuie că o să primești bani de la mine?

— Nu, tată, nu cred că s-au gândit la asta.

— Slavă cerului! Galli trebuie să includă în contract că vei primi o sută de ducați de aur înainte să începi lucrul. Atunci suntem asigurați.

Michelangelo se trânti într-un scaun.

— Trei ani de sculptat falduri! Și niciun personaj pe care să-l pot alege eu.

Sări din scaun, alergă prin apartament și trânti ușa în urmă. O luă pe scurtătura ce ducea pe lângă Bargello și Piazza San Firenze, printr-o stradă îngustă și apoi în lumina intensă din Piazza della Signoria. Trecu pe lângă o movilită

de cenușă fină, gri, pusă acolo la miezul nopții trecute de credincioși, pentru a marca locul unde Savonarola fusese ars pe rug, și urcă treptele largi ce duceau spre curtea Signoriei. Pe partea stângă era o scară de piatră, pe care o urcă sărind trei trepte odată și ajunse în maiestuoasa sală de consiliu cu tavanul înalt, unde se țineau întâlnirile Consiliului florentin, destul de spațioasă pentru a găzdui o mie de cetățeni. Vasta sală era acum goală, părea părăsită, cu doar o masă și douăsprezece scaune pe un podium, pe latura îndepărtată. Se îndreptă spre ușa din stânga, ce dădea spre camerele care erau ocupate dintotdeauna de magistrați, cum fusese și prietenul său Gianfrancesco Aldovrandi, dar erau acum ocupate de Piero Soderini, ultimul dintr-un șir de șaisprezece strămoși Soderini care fuseseră primari înaintea lui. Michelangelo fu primit imediat în biroul lui Soderini. Acesta era o cameră minunată pe colț, ce dădea spre piață și spre acoperișurile unei mari părți a Florenței. Încăperea era elegantă, cu lambriuri de lemn închis și tavanul decorat cu crini florentini.

Magistratul-șef al republicii era așezat în spatele unui birou masiv de stejar. În ultima sa călătorie la Roma, Soderini aflase de la colonia florentină despre „Bacchus” și fu condus la Catedrala Sfântul Petru pentru a vedea „Pietà”.

— *Benvenuto*, murmură Soderini. Ce te aduce la reședința guvernului în această după-amiază călduroasă?

— Necazuri, *Gonfaloniere*, răspunse Michelangelo, dar cred că nimeni nu vine aici pentru a-și împărtăși bucuriile.

— De aceea sunt așezat în spatele unui birou atât de încăpător, pentru a putea ține toate problemele Florenței.

— De aceea aveți umerii puternici.

Soderini dădu din cap în semn de protest. Primarul nu era deloc un om arătos. La cincizeci și unu de ani, părul său blond, acoperit de o pălărie cu o formă ciudată, era alb ca neaua, bărbia era lungă și ascuțită, nasul coroiat, pielea gălbuie, sprâncenele arcuite neregulat peste niște ochi

căprui, lipsiți de șiretenie sau cutezanță. Florența spunea că Soderini avea trei virtuți nemaîntâlnite împreună la vreun toscan din acea vreme: era sincer, era simplu și putea convinge facțiuni opuse să colaboreze.

Michelangelo îi spuse lui Piero Soderini despre comanda făcută de cardinalul Piccolomini.

— *Gonfaloniere*, nu doresc această comandă. Ard de nerăbdare să sculptez „Uriașul”! Nu ați putea forța Consiliul Domului și Breasla Lânarilor să ia o decizie cu privire la concurs? Dacă nu îl câștig, măcar nu o să mă mai gândesc la el. Atunci aș putea accepta oferta lui Piccolomini fără nicio ezitare.

Respira greu. Soderini îl privi cu un zâmbet blajin.

— Acum nu e o perioadă bună pentru a forța lucrurile. Suntem sleiți după războiul cu Pisa. Cezar Borgia amenință să cucerească Florența. Noaptea trecută, Signoria l-a cumpărat cu bani. Treizeci și șase de mii de florini de aur pe an, timp de trei ani, ca salariu pentru deținerea funcției de căpitan general al trupelor florentine.

— Șantaj, spuse Michelangelo.

Soderini se făcu roșu de furie.

— Mulți sărută mâna pe care ar vrea să o vadă tăiată. Orașul nu are cum să știe cât mai trebuie să îl plătească pe Cezar Borgia. Breslele sunt cele care au furnizat acești bani Signoriei. Așa că poți să înțelegi de ce Breasla Lânarilor nu vrea să discute acum despre concursul de sculptură.

În cameră se lăsă o tăcere grea. Într-un târziu, Soderini îl întrebă:

— N-ar fi mai bine să accepți comanda lui Piccolomini?

Michelangelo gemu.

— Cardinalul Piccolomini vrea să aleagă toate cele cincisprezece personaje. Nu pot să încep să sculptez până ce desenele nu sunt aprobate de el. Și primesc treizeci și trei de ducați pentru fiecare statuie, adică doar pentru a-mi plăti chiria și a cumpăra provizii...

— De când nu ai mai sculptat în marmură?

- De mai bine de un an.
- Și de când nu ai mai câștigat niciun ban?
- De mai mult de doi.

Michelangelo fremăta.

— Nu înțelegeți. Acest altar a fost făcut de Bregno. Toate statuile trebuie să fie complet îmbrăcate. Vor fi așezate în nișe întunecate, unde nu vor apărea decât ca niște naturi moarte rigide. Cum pot să-mi pierd trei ani din viață cu umplerea altarului decorativ al lui Bregno cu și mai multe decorații?

Strigătul lui deznădăjduit umplu încăperea.

— Fă astăzi ceea ce trebuie să faci astăzi!, spuse Soderini cu o voce împăciuitoare. Mâine vei fi liber să faci ce trebuie să faci mâine. Noi l-am plătit pe Cezar Borgia. Pentru tine ca artist e valabilă aceeași lege ca pentru un oraș-stat: supraviețuirea.

La Santo Spirito, starețul Bichiellini, așezat la masa din biroul său plin de manuscrise, își dădu la o parte hârtiile, cu ochii fulgerând în spatele ochelarilor.

— Supraviețuirea în ce condiții? Să trăim așa cum trăiesc animalele? Ce rușine! Michelangelo pe care îl știam acum șase ani n-ar fi gândit niciodată „Mai bine o muncă mediocră decât niciun fel de muncă”. Aceasta e oportunitate, potrivit pentru un talent mediocru.

— Sunt de acord, părinte.

— Atunci nu accepta comanda! Fă cel mai bun lucru de care ești în stare sau nimic.

— Pentru termen lung, aveți dreptate. Pe termen scurt, presupun că Soderini și tatăl meu au dreptate.

— Nu există termen lung sau scurt, strigă starețul înfierbântat. Există doar un număr de ani primiți de la Dumnezeu în care poți lucra pentru a te împlini. Nu îi risipi.

Michelangelo își plecă rușinat capul.

— Dacă par moralist, spuse starețul liniștit, nu uita că treaba mea este să mă îngrijesc de caracterul tău.

Michelangelo ieși în lumina strălucitoare și se așeză pe

marginea fântânii din Piazza Santo Spirito, stropindu-și fața cu apă rece, la fel ca în nopțile în care ieșea din camera mortuară. Mârâi cu voce tare:

— Trei ani! *Dio mio!*²

Reveni în atelierul lui Granacci; acesta abia îl ascultă.

— Michelangelo, fără muncă ești cea mai nenorocită creatură de pe fața pământului. Ce contează dacă sculptezi statui plicticoase? Chiar și cele mai rele ale tale vor fi mai bune decât cele mai bune ale oricui altul.

— Mă înnebunești: mă insulti și mă complimentezi în aceeași propoziție.

Granacci rânji.

— Fă cât de multe statui poți. Toată lumea din Florența te va ajuta să păcălești Siena.

— Să păcălesc un cardinal? Granacci deveni serios.

— Încerc să privesc lucrurile lucid. Tu vrei să sculptezi, deci acceptă contractul Piccolomini și dă-ți tot interesul. Când vei primi o ofertă mai generoasă, vei face ceva mai bun. Vino să cinăm împreună la club.

Michelangelo clătină capul.

— Nu.

3

Se întoarse la masa de desen, la schițele pentru Madona pe care i-o ceruseră frații Mouscron, apoi încercă să schițeze siluetele sfinților pentru contractul Piccolomini. Dar nu se putea gândi la nimic altceva decât la blocul Duccio și la David-Uriașul. Se apucă să citească din primul capitol al Cărții Regilor, versetele 16-17.

Între timp, duhul Domnului s-a depărtat de la Saul... și un duh rău se abătu asupra lui și nu-i dădea pace.

Când Saul zis-a: „Căutați-mi un meșter al harfei și aduceți-l la mine!”, unul dintre slujitorii lui a răspuns:

---

² Doamne! (lb. italiană)

„Chiar eu am întâlnit un asemenea om meșter în harfă, pe fiul lui Isai Bethleemitul. E viteaz și voinic, îndemânat în luptă și iscusit la vorbă și frumos la chip și Domnul este cu el...”

Mai târziu, când Saul îl întrebă pe David dacă e înțelept să îl înfrunte în luptă pe Goliat, acesta îi răspunse:

„Stăpâne, pe când pășteam oile tatălui meu, dacă un leu sau un urs venea și răpea o oaie din turmă, eu alergam după el și-l doboram și-i smulgeam prada din gură. Iar dacă se ridica împotriva mea, îl apucam de gât și-l sugrumam. De era leu ori urs, stăpâne, îl loveam până ce-l omoram.”

Michelangelo reciti de câteva ori fraza aceasta: „Leu sau urs... îl apucam de gât și îl sugrumam.” Era oare o dovadă mai mare de putere sau curaj în Biblie? Un tânăr, lipsit de arme sau armură, care se lua după cele mai puternice animale și le omora cu propriile mâini. Ar fi putut oare vreun „David” dintre cei văzuți în Florența să conceapă un asemenea act, și mai ales să îl ducă la capăt?

Dimineața se opri în fața tabloului lui Castagno, privindu-l pe tânărul „David”, cu brațele și picioarele zvelte, cu palme și tălpi mici, și păr abundent ce încadra o față frumoasă și delicată, aflându-se parcă la jumătatea drumului dintre bărbat și femeie. Apoi merse să vadă „David Victor”³ al lui Antonio Poliamolo, care fusese „surprins” de artist pe când era ceva mai în vârstă decât cel al lui Castagno, cu picioarele solid ancorate pe pământ, dar cu degete mici, de domnișoară, încovoiate parcă pentru a mânca plăcinte. Torsul era bine dezvoltat și avea o ținută hotărâtă, dar era îmbrăcat cu o haină tivită cu dantelă, cu o cămașă asortată de dantelă, lucruri la modă printre nobilii florentini, era probabil păstorul cu cele mai scumpe și mai aristocratice haine de pe pământ, observă Michelangelo. Alergă la Palazzo della Signoria, urcă treptele spre Sala dei

---

³ David învingătorul (lb. italiană).

Gigli. Lângă ușa era așezat bronzul lui Verrocchio reprezentându-l pe David, un adolescent visător, înăuntrul sălii era primul „David” al lui Donatello, cioplit în marmură. Michelangelo nu îl văzuse încă și rămase uimit de sensibilitatea lui și de perfecțiunea musculaturii. Mâinile erau puternice, piciorul vizibil de sub haina bogată era mai vânjos decât în picturile lui Castagno și Poliamolo, iar gâtul era mai gros. Dar ochii erau goi, cu o bărbie moale, o gură lipsită de expresie și un mănunchi de frunze și fructe încoronându-i fața inertă.

Coborî treptele de piatră spre curte și se opri în fața lui „David” din bronz al lui Donatello, cu care trăise timp de doi ani în curtea familiei Medici și care fusese luat în posesie de către oraș după prădarea palatului. Era o sculptură pe care o admira enorm, cu picioarele destul de solide pentru a susține corpul, cu brațele și gâtul puternice. Și totuși, acum, că îl privea cu ochi critic, observă că, asemenea celorlalte întruchipări ale lui David din Florența, acesta avea trăsături frumoase, o față aproape feminină, sub pălăria împodobită, și părul lung atârându-i până la umeri. Chiar dacă părțile bărbătești erau ale unui adolescent, avea și sânii înmuguriți ai unei adolescente. Se întoarse acasă cu fragmente de idei alergându-i prin minte. Aceste statui ale lui David, în special cele două ale lui Donatello, pe care le îndrăgea, îl reprezentau băiețandru. Eroul nu ar fi putut să sugrume lei sau urși, așa cum nu ar fi putut să îl omoare pe Goliat, al cărui cap îl avea la picioare. De ce era David prezentat de către cei mai buni artiști florentini ori ca un adolescent, ori ca un tânăr filfizon în haine elegante? Oare niciun artist nu trecuse de faza descrierii lui David „cu obraji roșii, frumos la chip, cu înfățișare plăcută”? Nu ajunseră și la „Iar dacă se ridică împotriva mea, îl apucam de gât și-l sugrumam. De era leu ori urs... îl omoram”.

David fusese un bărbat. Săvârșise aceste isprăvi înainte de a fi fost ales de Dumnezeu. Făcuse aceste fapte singur,

cu propriile puteri. Un asemenea bărbat nu ar fi ezitat să înfrunte un Goliat atât de mare, încât putea căra o platoșă de zale grea de o mie de funzi. Cine era Goliat pentru un tânăr care se luptase cu urși și lei și îi învinsese cu mâinile goale?

În zori, porni pe străzile de-abia spălate spre curtea Domului, purtând cu el sculele pentru măsurători. Calculă pe coloană dimensiunile trupului, aproximând până la grosimea unui fir de păr punctul cel mai adânc de pătrundere și punctul de pe partea opusă, pentru a vedea dacă era posibil să creeze un David ale cărui pulpe, reprezentând partea cea mai îngustă a corpului, puteau fi sculptate în marmura rămasă.

— N-are rost, comentă Beppe. De cincizeci de ani tot văd sculptori făcând măsurători pe-aici. Și spun întotdeauna: „E prost. Nu încape nicio figură”.

— E o chestiune de inventivitate, Beppe. Uite, o să desenez pentru tine *la sagoma*⁴ blocului. Acest semn arată cel mai profund punct, la jumătatea coloanei. Acum să presupunem că am roti așa șoldurile, departe de zona îngustă, și scoatem în partea opusă, pentru a păstra echilibrul, o mână sau o încheietură...

Beppe își scarpină dosul.

— A, strigă Michelangelo, carevasăzică și tu crezi că ar putea să meargă!? Îmi dau seama de cât de mulțumit ești, după partea anatomică pe care o scarpini.

Săptămânile treceau. Michelangelo află că Rustici hotărî că proiectul era prea mare pentru el. Sansovino cerea încă un bloc de marmură pentru a reuși să scoată ceva din coloana Duccio. Șase alți sculptori din oraș, inclusiv Baccio, Buglioni și Benedetto da Rovezzano, abandonară coloana, spunând că, din moment ce fusese cioplită cel mai adânc la mijlocul lungimii, urma să se rupă în punctul cel mai îngust.

Un curier aduse un pachet din Roma, conținând contractul trimis de Piccolomini:

---

⁴ Siluetă (lb. italiană).

Preavenerabilul cardinal de Siena îi încredințează lui Michelangelo, fiul lui Lodovico Buonarroti-Simoni, sculptor din Florența, lucrarea a cincisprezece statui din marmură de Carrara, care să fie nouă, curată, albă și fără vene, perfectă pentru a se putea face din ea statui de calitate, înaltă fiecare de câte două braccia. Statuile trebuie terminate în trei ani pentru suma de cinci sute de ducați mari de aur...

Jacopo Galli reușise să obțină un avans de o sută de ducați, garantând returnarea acestor bani dacă Michelangelo ar fi murit înainte de finalizarea ultimelor trei statui. Cardinalul Piccolomini aprobă primele schițe ale lui Michelangelo. Dar o propoziție a contractului îl jigni pe tânărul artist:

Din moment ce statuia Sfântului Francisc a fost deja începută de Pietro Torrigiani, care a lăsat faldurile și capul neterminate, Michelangelo va trebui să termine statuia la Siena, din respect și bunăvoință, astfel încât statuia să se armonizeze cu celelalte făcute de el, și oricine ar vedea-o să spună că e lucrarea lui Michelangelo.

— N-am știut niciodată că și Torrigiani începuse acest contract, îi spuse Michelangelo lui Granacci. Închipuie-ți ce înjosire, să curăț eu după el.

— Aspre cuvinte, spuse Granacci. Mai bine hai să spunem că Torrigiani nu a fost în stare să termine cu bine nicio statuie, și astfel cardinalul ți-a cerut ție să îndrepti lucrurile.

Galli îl grăbea pe Michelangelo să semneze contractul.

— Primăvara viitoare, la venirea fraților Mouscron din Bruges, îți voi obține comanda pentru „Madona cu pruncul”. Viitorul o să aducă lucruri mai bune.

Michelangelo adună un braț de schițe făcute pentru

„David” și merse din nou să vorbească cu Piero Soderini. Trebuia ca el să primească această comandă, iar Soderini să forțeze Breasla Lânarilor să ia o decizie.

— Da, i-aș putea forța, fu de acord Soderini. Dar atunci comisia va face asta împotriva propriei voințe. Și te vor disprețui. Trebuie ca ei să vrea această statuie și tot ei trebuie să aleagă sculptorul. Vezi diferența?

— Da, răspunse Michelangelo trist, e logic. Dar eu nu mai pot aștepta.

Chiar lângă Via del Proconsolo, la câțiva pași de Badia, era o arcadă ce părea să ducă spre curtea unui palat. Michelangelo trecuse pe lângă ea de nenumărate ori, în drumul lui dinspre casă spre grădina de sculptură, și știa că era intrarea într-o piață a meșteșugarilor, o lume izolată, înconjurată de pereții din spate ai palatelor, de turnuri retezate și case cu două etaje. Aici se aflau vreo douăzeci de ateliere de tăbăcari, alămari, dulgheri, boiangii de lână, țesători de in, meseriași care făceau foarfece, care își pregăteau produsele pentru magazinele din piața deschisă și pentru cele de pe vestitele străzi Corso și Pellicceria. Găsi aici un atelier de închiriat, care aparținuse înainte unui pantofar, pe partea dinspre sud a pieței ovale, unde primea lumină toată ziua. Plăti în avans pentru chiria pe trei luni și trimise o scrisoare pentru Argiento iezuiților din Ferrara, prin care îl chema pe acesta înapoi la muncă, și-i cumpără un pat cu rotile pe care să poată dormi în atelier.

În căldura lunii iunie, meșteșugarii lucrau pe bănci în fața prăvăliilor, boiangii cu brațele colorate în albastru, verde sau roșu, fierarii cu șorturile de piele, solizi și goi până la brâu, iar tâmplarii tăind cu ferăstrăul sau dând la rindea, umplând aerul cu mirosul curat de talaj proaspăt. Toți făceau zgomotele specifice meseriilor lor, amestecate într-un spațiu închis, creând plăcutul zgomot de fundal care îl făcea pe Michelangelo să se simtă acasă. Înconjurat de acești oameni simpli, atelierul îi acorda aceeași intimitate

„aglomerată” de care se bucurase la Roma, vizavi de Hanul Ursului.

Argiento sosi cu hainele pline de praf și cu picioarele pline de răni, vorbind neîntrerupt o dimineață întregă în timp ce freca podelele, îndepărtând urmele lăsate de pantofar, extrem de bucuros că a putut părăsi ferma fratelui său.

— Argiento, nu înțeleg. În Roma mergeai la *campagna* în fiecare duminică pentru a vedea caii...

Argiento își ridică fața transpirată de deasupra găleții pline cu leșie.

— Îmi place să vizitez fermele, dar nu să muncesc în ele. Tâmplarul de peste drum îi ajută să construiască o masă de desen înăuntru, chiar lângă ușa atelierului. Argiento căută pe strada Fierarilor o forjă veche de vânzare. Michelangelo cumpără bare de fier și coșuri cu lemn de castan pentru a-și face dălțile. Găsi în Florența două blocuri de marmură și comandă încă trei din Carrara. Apoi, fără modele de lut și ceară, fără să privească desenele aprobate de cardinalul Piccolomini, începu să lucreze la blocul de un metru și jumătate, din pura bucurie de a simți din nou marmura în mâini. Prima dată îl sculpta pe Sfântul Pavel, cu barbă și trăsături fine care dezvăluiau că primul misionar creștin era cetățean roman și avea legături cu cultura greacă. Corpul, chiar și prin hainele voluminoase, era musculos și puternic. Trecu imediat la Sfântul Petru, cel mai apropiat discipol al lui Christos, martor al învierii, stânca pe care noua biserică fusese fondată. Această statuie era mai liniștită din punct de vedere fizic și spiritual, cu o natură reflexivă și un aranjament interesant al faldurilor verticale accentuat de eșarfa ce plutea ușor pe orizontală peste piept și brațe. Cei care lucrau în piață îl primiră ca pe un alt meșteșugar, care sosea îmbrăcat ca un muncitor în zori, imediat după ce un ucenic spăla curtea comună, și care pleca la lăsarea întunericului, cu părul, fața, nările, cămașa și picioarele

pline de praf de marmură, așa cum și ei erau acoperiți de rumeguș sau vopsea ori urme de piele sau de lână. Din când în când, unul dintre ei striga cu o voce care acoperea ferăstraiele, ciocanele sau cuțitele, în timp ce dălțile lui Michelangelo treceau prin marmura albă ca un plug prin ogor primăvara:

— E o minune! Toată Florența e înăbușită de căldură, iar la noi în piață viscolește.

Nu-i spusese decât lui Granacci adresa atelierului; aflat în drum spre casă, la amiază, acesta îl ținea pe Michelangelo la curent cu noutățile din oraș.

— Nu-mi vine să cred! Ai semnat contractul pe 19 iunie. Acum suntem abia la mijlocul lui iulie și ai terminat deja două statui. Și sunt chiar bune, deși te plângeai că nu o să poți sculpta nimic de valoare. În ritmul acesta, o să termini cele cincisprezece statui în șapte luni.

Michelangelo privi spre „Sfântul Pavel” și „Sfântul Petru”, apoi răspunse calm:

— Aceste prime două personaje nu sunt rele. Dar, imediat ce vor fi așezate în nișele acelea înguste, vor muri. Următoarele două statui sunt ale papilor Pius al II-lea și Grigore cel Mare, cu tiarele pe cap, în veșminte lungi și țepene...

— De ce nu mergi la Siena, îl întrerupse Granacci, și scapi de grija lui Torrigiani? O să te simți mai bine.

Plecă în aceeași zi.

4

Toscana e un loc binecuvântat. Pământul acesta e creat cu atâta iubire, încât ochiul alunecă peste munți și văi fără să se împiedice vreodată. Unduirea dealurilor verzi, a chiparoșilor înalți, terasele săpate de generații la rând care au folosit piatra cu pricepere tandră, câmpurile așezate geometric, de parcă ar fi fost trasate de un desenator atât pentru frumusețe, cât și pentru productivitate, zidurile

castelelor de pe dealuri, cu turnurile înalte gri-albăstrui sau maro-aurii profilate pe fundalul verde al pădurilor, toate ieșeau în evidență cu o claritate uimitoare în aerul limpede. La picioarele lui, pe ogoare se coceau orzul și ovăzul de iulie, fasolea și sfecla. Pe ambele laturi ale drumului, vița era încărcată de struguri grei întinși pe spaliere între ramurile orizontale ale măslinilor verzi-argintii, alcătuind livezi cu un păienjeniș desenat, vestind vinul, uleiul de măsline și poezia frunzelor dantelate.

Michelangelo simțea o încântare fizică în timp ce străbătea călare creasta unui deal, înălțându-se tot mai mult spre cerul italian fără cusur, cu aerul atât de curat, încât îl făcea să se simtă înnobilit, lipsit de josnicie sau meschinărie. Această stare de fericire o avea de obicei când sculpa marmura albă. Toscana desfăcea nodurile lăuntrice ale omului și îl făcea să uite de relele din lume. Dumnezeu a lucrat împreună cu omul pentru a crea această operă de artă supremă. Michelangelo gândi că aceasta putea fi ilustrarea grădinii raiului... Toscana era însuși paradisul. Recită o strofă din copilărie:

*Italia e grădina Europei,
Toscana e grădina Italiei,
Florența este floarea Toscanei.*

Spre asfințit ajunse pe înălțimile de lângă Poggibonsi, cu Apeninii acoperiți de păduri virgine, cu râurile și lacurile strălucind ca argintul viu sub razele soarelui. Coborî dealul lung spre Poggibonsi, un centru al vinului, apoi urcă dealul din spatele orașului, pentru a examina înaltul Poggio Imperiale ridicat de Giuliano da Sangallo, un palat-fortăreață a cărui construire fusese înfăptuită din porunca lui Lorenzo, pentru a ține armatele invadatoare în afara acestor fortificații, departe de valea ce ducea spre Florența. Dar Lorenzo murise și Poggio Imperiale rămăsese părăsit. Se împletici pe poteca stâncoasă. Cină în curtea

hanului, dormi bine, se trezi la cântatul cocoșului și porni să străbată a doua parte a călătoriei sale.

Siena era un oraș de culoare roșiatică, construit din cărămida obținută din pământul său roșiatic, la fel cum Bologna avea culoarea portocalie a pământului ei. Trecu prin poarta zidului care înconjura orașul și se îndreptă spre Piazza del Campo, în formă de scoică, pe un drum ce cobora abrupt spre valea mărginită de palate particulare până în jos, la celălalt capăt, dominat de Palazzo Publico, și, profilându-se pe cerul de deasupra, îndrăznețul turn Mangia, o construcție de piatră ce-ți tăia răsuflarea. Merse spre centrul pieței, în jurul căreia Siena organiza în fiecare vară curse nebunești de cai, către fântâna minunată a lui Della Quercia, apoi urcă o scară abruptă de piatră spre Baptisteriu, cu cristelnița sculptată de Della Quercia, Donatello și de Ghiberti.

După ce înconjură cristelnița pentru a studia lucrările celor mai buni sculptori italieni, părăsi Baptisteriul și urcă dealul abrupt spre catedrală. Rămase uimit la vederea fațadei din marmură albă și neagră, cu figurile minunate sculptate de Giovanni Pisano, cu ferestrele în formă de rozetă, și Campanila din marmură albă și neagră. Înăuntru, podeaua era asemenea unei cariere de plăci de marmură, cu încrustații albe și negre, reprezentând scene din Vechiul și Noul Testament.

Apoi inima i se opri. În fața lui era altarul Bregno, cu nișele mai puțin adânci decât și le închipuise, fiecare acoperită de câte o cupolă în formă de scoică, ce urma să formeze fundalul pentru capetele și fețele statuiilor lui, storcându-le de expresie. Unele dintre nișe erau atât de înalte, încât de la bază nimeni nu ar fi putut să vadă statuile pe care le conțineau.

Măsură nișele și revizui în mintea lui înălțimea soclurilor pe care urmau să fie așezate statuile; apoi îl căută pe îngrijitor, un bărbat cu o față roșiatică plăcută, de vârstă mijlocie, care îl salută guraliv.

— Așadar, dumneavoastră sunteți Michelangelo Buonarroti pe care îl așteptam. Sfântul Francisc a ajuns de la Roma acum câteva săptămâni. L-am așezat într-o cameră răcoroasă din Baptisteriu, cu forja și toate acareturile. Cardinalul Piccolomini mi-a poruncit să am grijă mare de dumneavoastră. Am pregătit deja o cameră în casa noastră vizavi de piață. Soția mea pregătește cel mai bun *pappardelle alla lepre*⁵ din toată Siena...

Michelangelo era coplesit de șuvoiul de cuvinte.

— M-ai putea oare duce la Sfântul Francisc? Trebuie să văd câtă muncă a mai rămas de făcut.

— Desigur! Nu uitați că sunteți invitatul cardinalului Piccolomini, iar cardinalul este mai-marele nostru...

Michelangelo simți un nod în gât la vederea sculpturii lui Torrigiani: țeapănă, lipsită de viață, cu o abundență de haine sub care nu putea fi distinsă nicio parte a trupului uman viu pe care îl acopereau, cu mâinile fără vene, piele sau oase, cu o expresie rigidă pe fața stilizată. Trecu în revistă aceste aspecte în timp ce scruta cu un ochi nemilos blocul neterminat. Jură să îi dea acestui biet Sf. Francisc, pe care nici păsările nu l-ar fi recunoscut, toată dragostea și îndemânarea de care era capabil. Trebuia să pătrundă din nou blocul, să îndepărteze zorzoanele inutile, să arunce marmura stricată și să refacă întreaga sculptură, astfel încât Sfântul Francisc să poată apărea așa cum și-l imagina Michelangelo, cel mai blând dintre sfinți. Dar trebuia să se mai gândească la asta, apoi să aducă materiale de desen, și să stea în această cameră răcoroasă alăturată catedralei, cu lumina răspândită de o fereastră de deasupra capului, și să caute în mintea lui până reușea să îl creeze pe Sfântul Francisc, cel care îi iubea pe săraci, pe cei abandonați și pe răniți.

În ziua următoare făcu desenele. La lăsarea nopții își ascuțea deja vechile dălți, balansându-le în mână și obișnuindu-se cu greutatea ciocanului. Apoi, din zori începu

---

⁵ Tăiței mari cu sos de iepure (lb. italiană).

să sculpteze cu o intensitate incandescentă. Din blocul deja subțire eliberă un trup obosit de drumuri, acoperit de o haină subțire, cu umerii osoși și mâinile emoționant de expresive, picioare slabe, tremurătoare. Când ajunse la cap și la față, își sculpta propriul păr pieptănat drept spre frunte, propria lui față surpată, așa cum o văzuse în oglinda familiei Medici în dimineața de după ce Torrigiani îl desfigurase, cu nasul turtit între ochi, coborând în formă de S, cu un cucui deasupra unui ochi și un obraz umflat dedesubt.

Era un Sfânt Francisc întristat de ceea ce vedea atunci când privea lumea lui Dumnezeu, și totuși cu o expresie iertătoare și de acceptare care domina trăsăturile îndurerate.

Simțea un fel de tristețe în timp ce călărea spre casă printre dealurile Chianti. Descăleca obosit și se îndreptă spre atelier cu desaga pe umeri. Îl găsi pe Argiento sprijinindu-se agitat de pe un picior pe altul, așteptând să îi întâlnească privirea.

— Ei bine, Argiento, de ce ești așa nerăbdător?

— *Gonfaloniere* Soderini vrea să vă vadă, trimite un paj la fiecare oră!

Piazza della Signoria strălucea cu o lumină portocalie de la lămpile de ulei care atârnavă de la fiecare fereastră și de pe vârful turnului crenelat. Soderini se îndepărtă de colegii lui din consiliu din *loggia* și îl întâmpină pe Michelangelo lângă „ludit” al lui Donatello. Era îmbrăcat cu o cămașă simplă de mătase care ținea deoparte căldura oprimentă a serii, dar expresia lui arăta că era foarte mulțumit de sine.

— Care e rostul lămpilor? Ce sărbătorim?

— Pe tine.

— Pe mine?

— Parțial. Ochii lui Soderini licăreau în lumina portocalie, în această după-amiază, consiliul a căzut de acord asupra unei noi constituții. Aceasta este explicația oficială. Explicația neoficială este că reprezentanții Breslei

Lânarilor și ai Domului te-au ales pe tine să sculptezi „Urișul”...

Michelangelo înțepeni. Era incredibil. Blocul Duccio era al lui! Vocea lui Soderini continuă cu veselie:

— Când ne-am dat seama că cel mai bun sculptor al nostru era legat de un cardinal din Siena, ne-am întrebat; „Oare Siena crede că Florența nu își apreciază propriii artiști? Sau că nu ne putem permite să îi angajăm?” Totuși ne-am războit cu cei din Siena ani în șir...!

— Dar contractul Piccolomini...

— E datoria ta patriotică să amâni contractul Piccolomini și să iei în primire blocul Duccio de la 1 septembrie.

Michelangelo simțea o înțepătură bine cunoscută în spatele pleoapelor.

— Cum aș putea să vă mulțumesc?

Soderini își scutură ușor capul prelung, acoperit de părul blond cu șuvițe albe, și murmură:

— Suntem fii ai lui *Il Magnifico*. Trebuie să respectăm această legătură.

5

Picioarele îl purtară în jos pe Borgo Pinti, apoi pe Via degli Artisti, afară printr-o poartă din zid, pe lângă râul Affrico și sus pe dealuri, la Settignano. Familia Topolino era în curte, bucurându-se de răcoarea serii.

— Ascultați, strigă el, am aflat. Blocul Duccio e al meu!

— Atunci de-acum putem să îți comandăm să ne faci câteva rame de fereastră, îl tachina tatăl.

Michelangelo își întinse brațele.

— Mulțumesc pentru onoare, *padre mio*, dar unui *scalpellino* adevărat îi place să sculpteze blocuri de construit.

Rămase acolo peste noapte, dormind pe o saltea din paie, sub arcade, între bunic și fiul cel mai tânăr. La răsărit se alătură bărbaților care ciopleau *pietra serena*. Munci

vreme de câteva ore, în timp ce soarele se înalță deasupra văii, apoi intră în casă. Mama îi întinse o carafă cu apă rece.

— *Madre mia*, cum o mai duce Contessina?, întrebă el.

— E cam plăpândă..., dar mai e și altceva. Signoria a interzis tuturor să îi ajute. Făcu gestul de deznădejde elocvent al toscanilor, formând cu mâinile un cerc spre afară și în jos. Ura față de Piero încă îi mai otrăvește.

Bău carafa, apoi merse în curte și îl întrebă pe Bruno:

— Poți să te lipsești de câteva bucăți de fier?

— Avem întotdeauna câteva în plus.

Michelangelo puse niște lemn în forjă, aprinse focul și făcu un set de dălți și ciocane mici, de felul celor pe care tatăl Topolino le făcuse pentru el, când avea șase ani. Apoi tăie o bucată mai lungă de *serena* și ciopli pe ea alfabetul fiecărui *scalpellino*, de la osul de pește până la liniile tăiate de dalta cu dinți de câine.

Își luă la revedere de la familia Topolino. Aceștia știau, printr-un sistem mistic de comunicație, că ei fuseseră primii care aflaseră despre norocul tânărului sculptor. Vizita lui peste noapte, orele de muncă împreună la blocuri, toate acestea îi asigura de dragostea lui continuă pentru ei.

Calul pe care îl împrumutase era bătrân și obosit. Michelangelo descăleca la jumătatea urcușului pe poteca abruptă și luă animalul de căpăstru. Pe vârful crestei coti spre vest, în timp ce soarele inunda valea Mugnone în culori roz și purpurii. Era un mic popas spre Fiesole, ancora nordică a ligii orașelor etrusce, care începea la Veii, chiar lângă Roma, și pentru care legiunile lui Cezar se luptaseră mult ca să o cucerească. Cezar crezuse că făcuse Fiesole una cu pământul, dar așa cum vedea și Michelangelo, coborând panta nordică, zidurile etrusce erau încă în picioare, cu case noi construite din pietrele vechi ale orașului.

Casa Contessinei se afla la baza unei cărări înguste și abrupte, la jumătatea drumului pe panta ce dădea spre râul Mugnone. Fusesse pe vremuri o casă țărănească lângă

castelul de pe vârful dealului. Michelangelo își legă calul de un măslin și se îndreptă prin grădina de zarzavaturi, privind în jos spre familia Ridolfi care era așezată pe o mică terasă pavată, în fața căsuței lor. Contessina stătea pe un scaun de nuiele, cu copilul la piept și cu încă unul de șase ani jucându-se la picioarele ei. Le strigă încetișor de pe terasa de sus:

— Sunt eu, Michelangelo Buonarroti, am venit în vizită.

Contessina își ridică brusc capul și își acoperi sânul.

— Michelangelo! Ce surpriză! Hai, coboară! Poteca e la dreapta.

Se așternu o tăcere silită în timp ce Ridolfi își ridică fața mândră și tristă. Michelangelo luă bucata de *serena* și uneltele din desagă și coborî poteca. Ridolfi încă mai privea în sus spre el, stând țeapăn. Așeză lespedea, ciocanul și dălțile de jucărie la picioarele Contessinei.

— Am primit ieri blocul Duccio. A trebuit să vin să îți spun. Cred că și *Il Magnifico* ar fi vrut asta. Apoi mi-am dat seama că cel mai mare fiu al tău trebuie să aibă în jur de șase ani. E timpul să înceapă să învețe. O să îi fiu profesor. La fel cum m-a învățat și pe mine Topolino, când aveam șase ani.

Hohotele de râs ale Contessinei răsunau peste livezile de măslini. Și gura crispată a lui Ridolfi se destinse într-un zâmbet. Îi spuse cu o voce joasă:

— Frumos din partea ta să ne vizitezi! Știi că suntem niște paria?!

Era prima dată când Ridolfi i se adresa. Și tot pentru prima dată când Michelangelo era aproape de el, din ziua nunții Contessinei. Ridolfi avea aproape treizeci de ani, dar ostracizarea și amărăciunea își lăsau deja urmele pe fața lui. Chiar dacă el nu fusese implicat în conspirația care urmărea să îl aducă înapoi pe Piero de Medici, se știa despre el că disprețuia republica și era gata să colaboreze pentru readucerea controlului unei oligarhii asupra Florenței. Avera familiei lui, bazată pe comerțul

internațional cu lână, era acum folosită pentru a ajuta finanțarea orașului-stat.

— Asta înseamnă pentru mine o băutură de două ori mai amară, spuse Ridolfi, dar ne vom întoarce la putere într-o zi. Atunci vom vedea.

Simți ochii Contessinei arzându-i spatele. Se întoarse să o privească. Atitudinea ei era una de acceptare calmă a situației, chiar dacă abia terminase un prânz modest, purta haine uzate și locuia într-o casă țărănească, după ce trăise în cele mai bogate palate florentine.

— Povestește-ne despre tine. Despre anii din Roma. Ce ai sculptat? Am auzit despre „Bacchus”.

Michelangelo scoase din cămașă o hârtie, luă un cărbune de la curea și schiță „Pietà”, explicând ce încercase să realizeze. Era bine să fie din nou alături de Contessina, să privească acei ochi întunecați.

Oare nu se iubiseră, chiar dacă fusese o dragoste de copii? Dacă ai iubit o dată, de ce n-ar trăi încă acel sentiment? Dragostea era atât de rară, atât de greu de găsit.

Contessina îi ghici gândurile. Așa făcuse întotdeauna. Se întoarse spre fiul ei.

— Luigi, nu ai vrea să înveți alfabetul lui Michelangelo?

— Pot să te ajut la noua ta statuie, Michelangelo?

— O să vin să te învăț, așa cum m-a învățat și pe mine Bertoldo în grădina bunicului tău. Acum, ia acest ciocan într-o mână și dalta în cealaltă. O să îți arăt literele pe partea cealaltă a lespezii. Cu dalta și ciocanul poți face sculpturi la fel de frumoase ca poezia lui Dante. Nu-i așa, Contessina?

— Așa e, răspuse ea. Fiecare dintre noi are propriul alfabet cu care compune poezii.

Era deja miezul nopții când îi duse înapoi calul lui Topolino și coborî dealul.

Lodovico era treaz, așteptând în scaunul său de piele neagră. Probabil aceasta era a doua noapte în care aștepta,

căci era extrem de enervat.

— Ei, îți ia două nopți ca să-i aduci tatălui tău vestea! Unde ai fost până acum? Unde e contractul? Cu cât te plătesc?

— Șase florini pe lună.

— Cât timp o să îți ia ca să faci lucrarea?

— Doi ani.

Lodovico făcu un calcul, apoi își ridică fața dezamăgită.

— Dar asta înseamnă doar o sută patruzeci și patru de florini.

— Consiliul e de acord să mă plătească mai mult după ce termin, dacă vor considera că merit o recompensă mai mare.

— Și cine va lua această decizie?

— Conștiința lor.

— Conștiință! Nu știi că pentru un toscan conștiința se oprește la curea?

— „David” va fi așa de frumos, încât vor vrea să mă plătească mai mult.

— Chiar și contractul Piccolomini e mai bun: câștigi trei sute treizeci și doi de florini tot pentru doi ani de muncă, mai mult decât dublu!

Michelangelo își plecă disperat capul. Lodovico nu luă în seamă expresia fiului său. Spuse cu un ton final:

— Familia Buonarroto nu e destul de bogată pentru a contribui cu o sută optzeci și opt de florini pentru Breasla Lânarilor și Dom. Spune-le că va trebui să amâni contractul până vei câștiga cei cinci sute de ducați din Siena.

Michelangelo știa prea bine că nu avea rost să se enerveze. Răspunse liniștit:

— Tată, o să îl sculpez pe „David”. De ce trebuie să avem întotdeauna certurile astea inutile?

Câteva ore mai târziu, fratele său Buonarroto comentă:

— Nu sunt chiar inutile. Înainte de ceartă, câți florini pe lună plănuiai să îi dai tatei?

— Trei. Jumătate pentru mine, jumătate pentru el.

— Și acum te-ai învoit să îi dai cinci.
— Trebuia să îl liniștesc.
— Așadar, pentru o ceartă de câteva ore, el a câștigat încă doi florini pe lună timp de douăzeci și patru de luni.
Michelangelo suspină obosit.
— Ce pot să fac? Arată atât de bătrân și de albit. Din moment ce consiliul îmi plătește cheltuielile, ce nevoie mai am de ceilalți doi florini?
Buonaroto oftă.
— Îți mergea mai bine când erai ucenic la Palatul Medici. Atunci măcar puteam să fac niște economii pentru tine.
Michelangelo privi pe fereastră silueta paznicului de noapte care își făcea rondul pe Via San Proculo.
— Ai avut dreptate în legătură cu tata: eu sunt sursa lui, sunt filonul lui.

6

Branacci organizează o petrecere la una dintre întrunirile Clubului Cazanului. Pentru a onora victoria lui Michelangelo, sosiseră unsprezece dintre membrii clubului, cu Botticelli șchiopătând din greu în cârje și Rosselli, rivalul lui Ghirlandaio, atât de bolnav, încât a fost nevoie să fie purtat cu o lectică. Rustici îl primi călduros, Sansovino îl bătu pe umăr, iar ceilalți îl felicitară: David Ghirlandaio, Bugiardini, Albertinelli, Filippino Lippi, *Il Cronaca*, Baccio d’Agnolo, Leonardo da Vinci. Cel de-al doisprezecelea membru, Giuliano da Sangallo, era plecat.

Toată după-amiaza, Granacci se ocupă de aprovizionarea atelierului lui Rustici cu lanțuri de cârnați, mezeluri și purcei de lapte, figurine din turtă dulce, butoaie de Chianti. Când Granacci îi spuse lui Soggi despre petrecere, acesta aduse și el o caserolă imensă plină cu picioare de porc în saramură.

Era nevoie de toată această mâncare și băutură, căci

Granacci invitase tot orașul: tot atelierul lui Ghirlandaio, împreună cu Ridolfo, talentatul fiu al lui Domenico, care avea acum optsprezece ani, toți ucenicii din grădina familiei Medici, mai mulți sculptori și pictori cunoscuți, printre care Donato Benti, Benedetto da Rovezzano, Piero di Cosimo, Lorenzo di Credi, Franciabigio, tânărul Andrea del Sarto, Andrea della Robbia, cel care făcea figuri din teracotă, cei mai vestiți meșteșugari florentini, aurari, ceasornicari, bijutieri, turnători de bronz; îi mai poftise pe creatorul de mozaicuri Monte di Giovanni di Miniato, pe ilustratorul de manuscrise Attavanti, cioplitori în lemn, pe arhitectul Francesco Filarete, care era și crainicul de frunte al Florenței.

Bun cunoscător al protocolului, Granacci trimisese de asemenea invitații pentru: *Gonfalonierul* Soderini, membrii Signoriei, Consiliul Breslei Lânarilor, Consiliul Domului și familia Strozzi, căreia el i-l vânduse pe Hercule. Majoritatea dintre ei sosiră, bucuroși să se alăture distracției; acum mulțimea se revărsa în piață din atelierul înghesuit al lui Rustici, unde Granacci angajase o trupă de acrobați și luptători ca să-i distreze pe invitați, și unde menestreli și muzicieni cântau pentru tinerii și tinerele care dansau în piață. Toată lumea îi strânse mâna lui Michelangelo, îl bătu pe umăr și insistă să toasteze cu el, prieteni, cunoscuți și străini deopotrivă. Soderini îl prinse de braț pe Michelangelo și îi spuse:

— Aceasta e prima mare comandă asupra căreia consiliul orașului a căzut de acord de la venirea lui Savonarola. Poate că e începutul unei noi ere și vom putea scăpa de adâncul simțământ de vinovăție.

— La ce vină vă referiți, *Gonfaloniere*?

— La vina colectivă, la vina individuală. Am trecut prin vremuri grele de la moartea lui *Il Magnifico*. Am distrus multe dintre lucrurile care făceau din Florența primul oraș din lume. Mituirea lui Cezar Borgia este cea mai recentă din nouă ani de umilințe. Dar în seara aceasta ne simțim bine.

Mai târziu, poate o să fim mândri de tine, când va fi terminată sculptura. Dar acum suntem mândri de noi înșine. Credem că vor urma comenzi mari pentru fresce, pentru mozaicuri, pentru bronzuri și sculpturi în marmură. Asistăm la o renaștere, își puse mâna pe umărul lui Michelangelo. Așa s-a întâmplat ca tu să fii „moașa”. Ai grijă de nou-născut!

Distracția țină până în zori. Dar înainte de asta se petrecură două lucruri care urmau să îi afecteze viața.

Primul îl umplu de bucurie. Rosselli, bătrân și bolnav, îi adună în jurul său pe membrii clubului și anunță:

— Iertați-mi gluma, dar un membru al Clubului Cazanului nu e o bucată de carne sau o băutură ca să fie adus la petreceri pe targa. De aceea, chiar dacă nu îmi place să susțin pe cineva din atelierul lui Ghirlandaio, mă retrag prin aceasta din club și îl nominalizez pe Michelangelo Buonarroti să îmi ia locul.

Propunerea fu acceptată.

Nu făcuse parte din niciun grup de la grădina de sculptură Medici. Își aminti din nou de copilăria singuratică, de cât de greu îi fusese să își facă prieteni, să fie vesel. Fusese slăbănog, neprietenos, nedorit. Acum toți acești artiști ai Florenței, chiar și aceia care așteptau de mult timp să fie invitați în club, îi aplaudau alegerea.

A doua întâmplare avea să îi provoace multă durere. Ea fu stârnită, neintenționat, de Leonardo da Vinci.

Michelangelo nu-l suferea pe Leonardo de când îl văzuse pentru prima dată traversând Piazza della Signoria, însoțit de inseparabilul și iubitul său ucenic Salai, un băiat cu trăsăturile unei statui grecești, cu părul cârlionțat încadrându-i fața, o gură rotundă mică și o bărbie delicată, îmbrăcat de Leonardo cu o cămașă scumpă de pânză și o haină bogat decorată cu brocart de argint. Și totuși, în comparație cu Leonardo, Salai părea șters, căci Da Vinci avea cea mai frumoasă față văzută la Florența de la frumusețea aurie a lui Pico della Mirandola, își purta ridicat

capul mare, sculptural, cu minunata frunte lată încununată de un păr bogat, buclat și purtat până la umeri. Bărbia îi era parcă sculptată din nobila marmură statuară de Carrara pe care o disprețuia, nasul era fără cusur, rotunjit, avea buzele pline, fața era dominată de ochii albaștri pătrunzători și inteligenți, iar pielea era la fel de proaspătă precum cea a unei fetișcane.

Silueta lui Leonardo, pe care Michelangelo o studia din celălalt capăt al pieței în timp ce acesta trecea însoțit de suita obișnuită de servitori și admiratori, se potrivea cu fața fără cusur: era înalt, grațios, cu umerii lați și șoldurile înguste ale unui luptător, agil și puternic, îmbrăcat regește fără să țină seama de convenții, cu o pelerină roz, care abia îi acoperea umerii, cu o cămașă și ciorapi ce parcă stăteau să plesnească. Da Vinci îl făcea pe Michelangelo să se simtă urât și pocit, conștient de hainele lui ieftine, care nu i se potriveau și erau uzate. Părul auriu, coafat, al lui Leonardo și mirosul de parfum, dantela de la gât și de la încheieturile mâinilor, bijuteriile și farmecul acestuia îl făceau pe Michelangelo să se simtă jerpelit și murdar, prin comparație.

Când îi vorbi despre aceasta lui Rustici, care era prietenul lui Leonardo, Rustici îl dojenise.

— Nu te lăsa păcălit de exteriorul elegant. Leonardo are o minte minunată. Studiile lui de geometrie continuă munca lui Euclid. Disecă animale de ani buni și ține carnete meticuloase cu desenele lui anatomice. În geologie a descoperit fosile de scoici pe vârful munților în sus de Arno, dovedind că de mult aceștia au fost sub apă. E de asemenea inginer și inventatorul unor mașini incredibile: o pușcă cu mai multe țevi, macarale pentru ridicat încărcături mari, pompe de absorbție, aparate de măsurat viteza vântului și nivelul apei. Chiar acum completează experimentele pentru o mașină care va zbura prin aer la fel ca păsările. Încercarea asta uimitoare a lui de a se da drept un nobil bogat este efortul său de a convinge lumea să uite

că este copilul din flori al fiicei unui hangiu din Vinci. De fapt, el este singurul om din Florența care lucrează la fel de mult ca și tine, douăzeci de ore pe zi. Caută-l pe adevăratul Leonardo sub această eleganță defensivă.

În fața acestui elogiu strălucit, Michelangelo nu îndrăzni să mai amintească de furia pe care i-o stârnise Leonardo când desființase sculptura ca artă. Căldurosul bun venit al lui Leonardo pentru alăturarea la Clubul Cazanului îl scoase din stinghereală. Apoi auzi vocea ascuțită a lui Leonardo declarând:

— Am refuzat să concurez pentru blocul Duccio pentru că sculptura e o artă mecanică.

— Doar nu vrei să spui că Donatello e mecanic?, întrebă o voce groasă.

— Într-un fel, da, răspuse Leonardo. Sculptura e mult mai puțin intelectuală decât pictura. Îi lipsesc atât de multe aspecte naturale. I-am dedicat ani și pot să spun din experiență că pictura e mult mai dificilă și că atinge perfecțiunea.

— Totuși, pentru o comandă importantă ca aceasta...

— Nu, nu, nu voi sculpta marmură niciodată. Îl face pe om să transpire și îi slăbește trupul. Sculptorul de marmură arată după o zi de lucru la fel de murdar ca un zidar sau ca un brutar, cu nările pline de praf, cu părul, fața și picioarele acoperite de pudră și așchii, cu hainele urât mirositoare. Când pictez, îmbrac cele mai bune haine pe care le am. La sfârșitul zilei sunt la fel de curat și de proaspăt. Prietenii vin să îmi citească poezii sau să îmi cânte, în timp ce desenez. Eu sunt un om pretențios. Sculptura e pentru salahori.

Michelangelo încremeni. Privi peste umăr. Leonardo era întors cu spatele. Din nou simți furia răscolindu-i măruntaiele, îi venea să îl întoarcă pe Leonardo și să îl pocnească în față cu pumnul sculptorului pe care îl disprețuia atât de mult. Apoi se îndreptă grăbit spre celălalt capăt al camerei, ofensat nu doar pentru el însuși, ci pentru toți sculptorii în marmură, într-o zi, îl va face pe Leonardo

să își înghită cuvintele.

În dimineața următoare se trezi târziu. Arno scăzuse la dimensiunile unui pârâiaș. Trebuie să meargă mult în amonte până să găsească un loc mai adânc. Acolo făcu o baie și înotă, apoi se întoarse în oraș. Îl găsi pe starețul Bichiellini în bibliotecă. Acesta îi ascultă veștile fără niciun fel de expresie.

— Și contractul cardinalului Piccolomini?

— Când cele două consilii vor semna această comandă, voi fi liber de contractul cu Piccolomini.

— Cu ce drept? Termină ce ai început!

— „Uriașul” e marea mea ocazie. Pot să creez ceva superb!

— După ce îți vei fi îndeplinit obligația, îl întrerupse Bichiellini. Oportunismul te-a împins să semnezi un contract pe care îl urăști. Înțeleg că nu vrei să îți consumi energia pentru statui care nu te mulțumesc. Dar știai asta și s-ar putea să îți încâlci cuvântul, fără niciun câștig. Cardinalul Piccolomini ar putea deveni următorul papă, și atunci Signoria te va pune să te întorci la piesele pentru Siena la fel cum l-au ascultat pe Papa Alexandru al IV-lea și l-au ars pe Savonarola.

— Toată lumea are în vedere un nou papă!, spuse Michelangelo ironic. Giuliano da Sangallo spune că va fi cardinalul Rovere, Leo Baglioni susține că va fi cardinalul Riario. Și dumneavoastră spuneți că va fi cardinalul Piccolomini...

Starețul se ridică brusc și se îndepărtă de Michelangelo, îndreptându-se spre arcadele ce dădeau spre piață. Michelangelo se grăbi după el.

— Iertare părinte, trebuie să îl sculpez pe „David” acum. Starețul porni spre colțul pieței, lăsându-l pe Michelangelo țintuit locului în lumina orbitoare a soarelui de august.

Beppe îi ură bun venit cu vocea lui răgușită: – Deci, ai pus mâna pe blocul Duccio pe gratis! Zâmbi, scărpinându-și capul chel.

— Beppe, fie că îți place sau nu, mă vei avea sub aripa ta timp de doi ani.

Maistrul oftă.

— De parcă nu aș avea destul de muncă ținând catedrala să nu se prăbușească. Dar consiliul lucrărilor mi-a spus să îți dau tot ce ai nevoie: marmură, dălți, fete frumoase...

Michelangelo râse zgomotos, iar asta adună meseriașii în jurul lui. Toți îi urară bun venit.

Șantierul se întindea pe toată lățimea străzii din spatele atelierelor Domului de pe Via dei Servi înspre nord, până la strada Ceasului, la sud, înconjurat de un zid de cărămidă înalt de trei metri. Partea din față, unde se afla și blocul Duccio, era folosită de muncitorii care lucrau la întreținerea catedralei. Partea din spate era folosită pentru depozitarea materialelor: cărămizi și piatră. Michelangelo voia să fie aproape de muncitori pentru a putea auzi sunetul uneltelor și al vocilor lor, dar fără să se implice. În mijlocul părții din spate a curții era un stejar, iar în spatele lui un zid cu o poartă de fier încuiată și ruginită ce dădea spre o străduță fără nume. Poarta era exact la două străzi depărtare de casa lui. Ar fi putut lucra noaptea dacă voia și de sărbători, când partea din față a șantierului era încuiată.

— Beppe, poarta asta poate fi folosită?

— N-o interzice nimeni. Am încuiat-o chiar eu acum vreo zece ani, când începuseră să lipsească unelte și materiale.

— Nu aș putea să o folosesc eu?

— Care-i problema cu intrarea din față?

— Dacă aș putea să îmi construiesc atelierul în jurul acestei porți, aș putea să vin și să plec fără să deranjez pe nimeni.

Beppe rumegă ideea, asigurându-se că Michelangelo nu

se izola de el sau de echipa lui. Apoi spuse:

— Bine. Fă-mi planul.

Avea nevoie de zece metri pavați, de-a lungul zidului din fund, pentru forjă și unelte, precum și pentru a-și păstra lemnele uscate. Zidul de cărămidă trebuia să fie înălțat încă trei metri, pentru ca nimeni să nu poată vedea coloana sau pe el lucrând la ea atunci când urca pe schelă. Voia doi pereți laterali scunzi din scânduri, pentru ca spațiul de lucru să fie deschis deasupra în cele nouă luni uscate ale anului, și la fel și în față. „Uriașul” urma să fie scaldat în lumina sudică a soarelui toscan în timp ce traversa zilnic cerul Florenței.

Se hotărî să își păstreze atelierul din piață. Acesta urma să fie locul unde putea să meargă atunci când trebuia să se îndepărteze de uriașul bloc de marmură. Argiento putea să doarmă acolo și să lucreze cu el în timpul zilei. Blocul Duccio era atât de adânc scobit pe mijlocul lungimii, încât orice încercare de a-l muta în acea stare îi putea fi fatală. O mișcare bruscă sau impactul unei lovituri putea să spargă coloana în două. Michelangelo cumpără câteva din cele mai mari coli de hârtie pe care le putuse găsi și le lipi pe fața orizontală a coloanei, decupându-i silueta și având grijă să măsoare cât mai exact conturul adânciturii. Luă apoi foile în atelierul din piață și îl puse pe Argiento să le prindă pe perete. Își mută masa de lucru pentru a fi cu fața la siluetă și începu să assembleze o a doua serie de foi pe care să îl deseneze pe „David”, arătând ce părți ale blocului trebuiau înlăturate și care să fie folosite. Înapoi în curte, sculpta marmura din partea de sus și de jos a coloanei, echilibrând greutatea pentru ca astfel coloana să nu mai fie în pericol de a se sparge.

Muncitorii lui Beppe croiră un drum neted până la noul atelier. Folosiră o bârnă și niște căngi pentru a ridica blocul de nouă sute de kilograme și așezară sub el grinzi rotunde. Coloana se mișca încet. Imediat ce o grindă rămânea în spate, un muncitor alerga să o reazeze în față. Coloana

ajunse în atelierul lui Michelangelo până la căderea nopții, chiar dacă era încă în poziție orizontală. Sculptorul și blocul pentru David-Uriașul se aflau față-n față, singuri. Acum, pentru prima dată, își dădu seama că desenele care convinseseră consiliile nu îi mai erau de folos. Trecuse de aceste stadii elementare ale gândirii lui. Tot ce știa cu siguranță era că urma să folosească această ocazie pentru a exprima toată poezia, frumusețea, misterul și drama cuprinsă de corpul masculin, arhetipul și esența formelor îngemănate. Arse desenele timpurii și o luă de la început, regândind totul.

Grecii au sculptat din marmura lor albă trupuri cu proporții și forță atât de frumoase, încât nu puteau fi întrecute. Dar acestor statui le lipsea mintea sau spiritul. „David” al lui urma să fie încarnarea tuturor lucrurilor pentru care luptase Lorenzo de Medici, a celor despre care Academia Platon credea că sunt moștenirea de drept a omului: nu o creatură mică și păcătoasă, trăind doar pentru mântuirea în viața de Apoi, ci o ființă minunată, capabilă de frumusețe, putere, curaj, înțelepciune, credință în semeni, cu o minte și voință și forță interioară capabile să creeze o lume plină de fructele geniului creator al omului. „David” al lui urma să fie un Apollo, dar mult mai mult decât atât, un Hercule, dar mai mult decât atât, un Adam, dar mai mult decât atât, urma să fie cel mai deplin om de până atunci, trăind într-o lume rațională și umană.

Cum să deseneze pe hârtie aceste convingeri?

În timpul primelor săptămâni ale toamnei nu reuși să ajungă decât la niște fărăme de răspunsuri. Cu cât era mai frustrat, cu atât desenele lui deveneau mai complicate. Marmura rămânea tăcută și fără viață.

— Poate că nimeni nu o poate aduce la viață, sugeră Beppe când Michelangelo părea deprimat.

— Ce moment bun ți-ai găsit să îmi spui asta, ca și cum ai întreba o fată dacă vrea să fie mamă, când aproape trebuie să nască. Beppe, o să am nevoie de o bucată de

marmură pe care să o modelez, și nu lut. Poți să îmi cumperi o bucată, mare cam la o treime din acesta?

— Habar n-am. Mi-au spus să îți dau muncitori, materiale. Dar un bloc de doi metri înseamnă bani.

Însă îi făcu rost, ca întotdeauna, de un bloc destul de bun. Michelangelo se avântă în marmură, încercând să găsească rezolvarea problemelor cu dalta și ciocanul. Ceea ce ieși la iveală era un tânăr primitiv bine făcut, cu fața idealizată și nehotărâtă. Văzând marmura, Granacci spuse confuz:

— Nu înțeleg. Are piciorul pe capul lui Goliat, dar în același timp are o piatră în mână și se întinde să-și ia praștia de pe umăr. Ai două țeluri: partea de sus e pe cale să folosească praștia, iar partea de jos a învins deja triumfal victima.

— Mă flatezi. Nu am avut niciun țel.

— Atunci de ce nu vii să petrecem câteva zile împreună la vila mea?

Michelangelo ridică brusc capul. Era pentru prima dată când Granacci recunoștea că are o vilă.

— O să te destinzi puțin. Vei uita câteva zile de „David”.

— Bine. Nu cred c-am mai zâmbit de câteva săptămâni.

— Am la vilă ceva care te va face să zâmbești.

Avea, într-adevăr: o fată cu numele de Vermiglia, blondă după moda florentină, cu părul adunat la spate pentru a-i face fruntea mai lată și sânii strânși într-o rochie de tafta verde. Se dovedi a fi o gazdă încântătoare la vilă, servindu-le cina târzie la lumina lumânărilor pe o verandă cu priveliște spre râul Arno, urmându-și cursul spre mare. Când fata intră, Granacci spuse:

— Vermiglia are multe verișoare. Nu ai vrea să aleagă una pentru tine? Cred că se simte cam singură aici. Tu ai putea să iei apartamentul cu priveliștea spre oraș. Ar fi un mod de viață plăcut pentru noi.

— Mulțumesc *caro*, dar eu am deja un mod de viață. Cât despre întâlnirile de genul acesta, Beppe spune: „Ce

irosești noaptea cu femeii, nu mai poți da marmurii dimineața”.

Stătea rezemat de fereastră, fără somn, privind turnurile și domurile Florenței sub iataganul lunii, apoi începu să se plimbe prin șirul de trei camere, dar se întoarse la locul său de veghe de la geam. De ce sculptase doi „David” din blocul de doi metri, unul deja triumfător peste Goliat și celălalt abia pregătindu-se să arunce piatra? Nicio sculptură nu putea exprima două momente diferite în timp, la fel cum nu putea să ocupe două locuri în spațiu. Trebuia să se hotărăscă pe care dintre cei doi războinici îi va sculpta.

Până în zori își retrase modul de gândire. Minteaa se luminează. Goliat trebuia să dispară. Capul lui, negru, mort, pătat de sânge și urât nu avea ce căuta într-o lucrare de artă. Ar fi trebuit lăsat deoparte de la început. Înțelesul deplin al lui „David” era întotdeauna ascuns de capul acela urât legat de glezna lui. Ceea ce făcuse David era un simplu act fizic ce se termina cu uciderea adversarului. Și totuși, pentru el aceasta era doar o mică parte din înțelesul lui „David”, care putea reprezenta îndrăzneala omului în toate aspectele vieții: gânditor, învățat, poet, artist, erudit, om de stat, explorator; un uriaș al minții, al intelectului, al spiritului tot atât de mult ca și al trupului. Fără amintirea capului lui Goliat, el putea fi simbolul curajului omului și al victoriei lui asupra unor dușmani mult mai importanți.

David trebuia să fie singur. Așa cum stătuse și pe platoul văii Terebinth. Această decizie îl făcu să se simtă însuflețit... și extenuat. Se vârî între cearșafurile fine ale lui Granacci și căzu într-un somn adânc.

Se așază în atelier în fața blocului, desenând capul, fața și ochii lui David, întrebându-se:

— Ce simte oare David în momentul cuceririi? Glorie? Satisfacție? Se simțea oare cel mai mare și mai puternic om din lume? Era oare și o nuanță de dispreț pentru Goliat, de

aroganță, în timp ce îi urmărea pe filistinii puși pe fugă, când se întorcea pentru a primi uralele israeliților?

Toate acestea erau sentimente nedemne, pe care nu putea să le reprezinte. Care era aspectul impresionant al lui David, se întreba, demn de a fi sculptat? Tradiția îl reprezenta după îndeplinirea faptului. Și totuși, David după luptă se afla dincolo de momentul culminant, clipa cea mai de seamă fusese depășită.

Atunci care era David cel important? Când a devenit acesta uriaș? După uciderea lui Goliat? Sau în momentul în care s-a hotărât că trebuie să încerce? David în timp ce lansa, cu precizie mortală, piatra din praștie? Sau David înainte de a porni la luptă, când s-a hotărât că israeliții trebuiau eliberați de vasalitatea lor față de filistini? Oare nu era decizia însăși mai importantă decât actul în sine, din moment ce caracterul era mai decisiv decât acțiunea? Pentru el, atunci, hotărârea lui David era cea care îl făcea uriaș, și nu uciderea lui Goliat. Dăduse greș pentru că se încătușase pe sine și pe David într-un moment greșit ales. Cum putuse să fie atât de prost, atât de orb? David prezentat după uciderea lui Goliat nu putea fi nimeni altcineva decât David cel biblic, un individ anume. Dar el nu era mulțumit cu reprezentarea unui singur individ, ci căuta omul universal, pe fiecare om, care, de la începutul timpului, a luat hotărârea de a lupta pentru libertate.

Acesta era David pe care îl căutase, surprins în momentul culminant al deciziei, trădând încă sentimentele de frică, ezitare, respingere și îndoială, un om care dorea să își urmeze propria viață printre dealurile de lângă Ierusalim, căruia nu-i păsa de lupte sau recompense. Bărbatul care îl ucisese pe Goliat urma să fie legat toată viața de războaie și de consecința lor, de putere. Îndoiala de a acționa îi va dispărea de pe față, cu renunțarea la fericita viață de pastor pentru una de curte regală, de regi, o viață de gelozie și intrigă, de control asupra destinelor altor oameni. Această dualitate era prezentă în toți oamenii: viața

cugetării și cea activă. David al său va ști că omul care s-a dedicat acțiunii s-a vândut pe sine însuși unui stăpân strict și nemilos care îl va controla pentru tot restul vieții. El urma să știe intuitiv că nimic nu era câștigat drept răsplată pentru acțiune, niciun regat sau putere, sau bogăție nu putea compensa un om pentru pierderea intimității.

A acționa înseamnă a lua parte. David nu era sigur că vrea să ia parte. El fusese un singuratic. Odată ce se lupta cu Goliat, nu mai exista cale de întoarcere, și asta era adevărat mai degrabă dacă îl învingea pe Goliat decât dacă el însuși era învins. Acest sentiment al felului în care urma el să-și influențeze viața, precum și felul în care îl va influența lumea îl făcea să aibă îndoieli și să fie potrivnic schimbării modului său de viață. Fusese într-adevăr o decizie dificilă.

Acest concept îi deschise lui Michelangelo noi căi. Se avântă, desenă cu autoritate și putere. Modelă o figură înaltă de jumătate de metru, cu degetele-i nereușind să păstreze ritmul gândurilor, cu ușurința dată de cunoașterea contururilor lui David. Lipsurile blocului îi păreau acum drept însușiri valoroase, care îi forțau mintea să găsească rezolvări simple la care nu s-ar fi gândit niciodată dacă marmura ar fi fost întregă și perfectă. Acum, marmura prindea viață.

Când obosea să deseneze și să modeleze, se alătura celorlalți membri ai Cazanului pentru o seară de discuții. Sansovino se mută pe șantierul Domului pentru a începe sculptarea Sfântului Ioan botezându-l pe Christos pentru locul de lângă ușa de est a Baptisteriului, așezându-și atelierul între cel al lui Michelangelo și cel al pietrarilor lui Beppe. Când Rustici se plictisea să lucreze singur la desenele pentru un cap al lui Boccaccio și o „Buna Vestire” în marmură, venea la șantier și desena împreună cu Michelangelo sau cu Sansovino. Apoi li se alătură și Baccio pe șantierul Domului, pentru a crea un crucifix pe care spera să îl vândă Bisericii San Lorenzo. Bugiardini aducea în

castroane prânzul fierbinte de la o *osteria* din apropiere, iar vechii ucenici petreceau o oră plăcută, cu Argiento servind mâncarea pe masa de lucru din scânduri a lui Michelangelo, așezată lângă peretele din spate. Soggi, mândru de foștii lui colegi, îi vizita din când în când, împingând un cărucior de cârnați fierți pentru prânzul comun.

Câteodată urca dealul de la Fiesole pentru a ține cu Luigi câte o lecție în *pietra serena*, care îi plăcea băiețelului de șase ani. Era un copil frumos cu o față luminoasă, semănând cu unchiul său Giuliano și avea mintea ageră a Contessinei.

— Michelangelo, te porți frumos cu Luigi, zise Contessina. Și Giuliano te iubește. Trebuie să ai și tu un fiu cândva.

Michelangelo zâmbi cu scepticism:

— Ca majoritatea artiștilor, sunt un vagabond. Când termin o comandă, trebuie să plec în căutarea alteia, să lucrez în orice oraș mă duce soarta: Roma, Neapole, Milano sau chiar în Portugalia, asemenea lui Sansovino. Asta nu e viața potrivită pentru o familie.

— E mai mult de-atât, spuse Contessina cu vocea ei subțire, dar sigură. Marmura e căsătoria ta. „Bacchus”, „Pietà”, „David” sunt copiii tăi.

Stăteau aproape unul de celălalt, la fel de aproape cum stăteau uneori în Palatul Medici.

— Cât timp ești în Florența, Luigi va fi fiul tău. Cei din familia Medici au nevoie de prieteni. La fel și artiștii.

Cardinalul Piccolomini trimise un reprezentant la Florența, care cerea să vadă statuile pentru altarul Bregno. Michelangelo îi arătă acestuia pe „Sfântul Petru” și pe „Sfântul Pavel” care erau gata și statuile brute ale papilor, pe care Michelangelo promitea să le termine în curând. A doua zi, Baccio veni în baracă; fața lui neastâmpărată era numai zâmbet. Primise comanda pentru crucifix. Din moment ce San Lorenzo nu puteau să îi dea un spațiu de lucru, îl întrebă pe Michelangelo dacă avea ceva împotriva

să împartă cu el atelierul din piață.

— În loc să plătesc chirie, aș putea termina cei doi papi după desenele tale, exclamă el. Ce zici?

Cu patru statui și cu „Sfântul Francisc” terminate, Michelangelo era de părere că putea să ia o pauză de la contractul cardinalului Piccolomini. Când Baccio începu să își sculpteze crucifixul, Michelangelo se bucură că îl primise în atelier. Lucrarea era sinceră și plină de sentiment. Argiento mătura podeaua atelierului în fiecare seară când se întorcea de la Dom. Și el era mulțumit în Florența, lucrând în baraca de la Dom în timpul zilei, iar seara petrecând-o în compania celorlalți ucenici din piață, care dormeau și ei în ateliere, fiecare aducând de-ale gurii pentru o masă comună.

Partea cea mai bună era că Giuliano da Sangallo se întoarse din Savona, unde terminase un palat pentru cardinalul Rovere, pe domeniul familiei acestuia. După ce părăsise Savona, Sangallo fusese capturat și ținut prizonier timp de șase luni de cei din Pisa, până ce fusese răscumpărat pentru trei sute de ducați. Michelangelo îl vizită în casa familiei din Cartierul Soarelui, lângă Santa Maria Novella. Sangallo încă insista că următorul papă urma să fie cardinalul Rovere.

— Spune-mi despre planurile tale pentru „Uriăș”, ceru el. Și ai auzit ceva despre vreo lucrare arhitecturală interesantă în Florența?

— Sunt câteva lucruri urgente, spuse Michelangelo. Am nevoie de o masă rotitoare destul de rezistentă pentru a putea întoarce o coloană de marmură de nouă sute de kilograme, ca să pot controla lumina și soarele. Îmi trebuie, de asemenea, o schelă înaltă de cinci metri, pe care să pot lucra la diferite niveluri de jur împrejurul blocului.

Sangallo era amuzat.

— Tu ești cel mai bun client al meu. Hai să luăm o hârtie și un creion. Tu ai nevoie de o serie de patru turnuri, cu suporturi deschise care să poată fi mutate în diferite părți,

așa... Cât despre masa rotitoare, asta e o treabă de inginer...

8

Nori grei de ploaie se adunau pe cer. Beppe și echipa lui construiau un acoperiș de lemn care pornea în sus, în unghi ascuțit de pe zidul din spate, lăsând spațiu pentru coloana de cinci metri și jumătate, pe care îl acoperiră apoi cu țiglă pentru a ține ploaia departe.

Marmura lui era încă întinsă pe pământ. Tăie un fel de capac de lemn pe lungimea acesteia de care legă niște sfori terminate cu greutate de plumb atârând pe margine pentru a marca la ce nivel în bloc urma să se afle capul lui David, brațul ridicat pentru a lua praștia, șoldurile rotite aflate în zona în care blocul era mai subțire, piatra din uriașa mână dreaptă, trunchiul de lemn care susținea glezna dreaptă. Marcă aceste locuri cu cărbune, și apoi, ajutat de echipa mărită la cincisprezece persoane a lui Beppe, legară coloana cu funii de o bârnă și o așezară încet în picioare pe masa rotativă făcută de Sangallo. Apoi el și Argiento construiau turnurile care urmau să țină schela cu „rafturile” deschise pentru a putea muta scândurile la înălțimea de care avea nevoie pentru a lucra.

Acum coloana îl chema, dându-i-se pe de-a-ntregul. Uneltele lui pătrundeau în „carnea” marmurii cu o putere înspăimântătoare, căutând coate și coapse, și piept, și vintre, și genunchi. Cristalele albe care zăcuseră adormite timp de jumătate de secol se dăruiau acum cu dragoste la fiecare atingere, de la cea mai subtilă nuanță până la lovitura puternică prin care ciocanul și dalta lui înaintau de la gleznă spre genunchi și coapsă fără oprire, abandonând rutina numărării de șapte lovituri urmate de patru timpi pentru pauză, căci simțea că avea puterea a o sută de oameni. Acesta era cel mai important examen al lui de când lucra în marmură. Nu avusese niciodată un proiect

atât de mare și o compoziție atât de simplă. Nu mai avusese niciodată un sentiment atât de puternic de precizie, de forță, de penetrare sau profunzime a pasiunii. Acum nu se mai putea gândi la nimic altceva, nu se putea opri nici măcar ca să mănânce sau să își schimbe hainele, își potolea foamea pentru marmură douăzeci de ore pe zi, cu praful înțepător umplându-i nările, cu părul la fel de alb ca al lui Ficino, cu vibrațiile marmurii trecând din dălți și ciocan în umerii săi, apoi jos spre piept, vintre, coapse și genunchi, făcându-i corpul și creierul să vibreze încă mult timp după ce se arunca în pat jubilând extenuat. Când îi obosea mâna dreaptă de la loviturile de ciocan, îl schimba în mâna stângă, și cu dalta în mâna dreaptă se mișca la fel de precis și cu aceeași sensibilitate exploratoare. Sculpta noaptea, la lumina lumânării, în liniște absolută, căci Argiento mergea la apusul soarelui în celălalt atelier. Îi spuse lui Sangallo, care trecea câteodată pe la el pentru a verifica masa rotativă și schela:

— Mi-ar plăcea să sculpez un an, zi și noapte, fără nici măcar o pauză.

— E miezul nopții și e foarte rece în baracă. Nu ți-e frig? Michelangelo îi zâmbi șiret prietenului său, cu ochii de culoarea chihlimbarului strălucind în noapte precum cei ai unei pisici.

— Frig? Eu ard de febră. Uite cum începe să apară tensiunea torsului. După câteva zile va începe să trăiască.

Înfruntă provocarea scobiturii blocului înclinând silueta personajului la douăzeci de grade în interiorul coloanei, creând-o pe diagonală, pieziș, spre grosimea pietrei, astfel încât partea stângă a lui „David” să poată fi cuprinsă în restul de marmură. Încorporează în creația sa, asemenea unui inginer, o structură verticală puternică ce începea de la piciorul drept, continuând prin acesta sprijinit de trunchiul scund de copac, prin coapsă și tors și pe lățimea gâtului, a feței și capului uriașului. Cu această bucată solidă de marmură, David avea să stea drept, fără pericolul unei

surpări interioare.

Cheia frumuseții și echilibrului compoziției era mâna dreaptă a lui David, cea care ținea piatra. Aceasta era forma din care se dezvolta restul anatomiei și sentimentelor lui „David”, așa cum cheia pentru „Bacchus” era mâna ridicată ținând cupa de vin și fața fecioarei pentru „Pietà”. Această mână cu venele proeminente crea o lățime și o masă care compensau înclinarea cu care trebui să sculpteze șoldul stâng, așa cum brațul și cotul drept urmau să fie cele mai delicate forme ale compoziției.

Pe măsură ce devenea din ce în ce mai implicat, Granacci nu-l mai putea convinge să cineze la vila lui, iar la întâlnirile de la Rustici nu mergea decât arareori, de obicei atunci când noaptea era prea umedă sau prea rece pentru a continua munca. Abia se putea concentra la discuții și nu participa deloc la conversații. Leonardo da Vinci era singurul care se plângea, afirmând că Michelangelo nu avea dreptul să vină la întâlnire cu hainele murdare și părul plin de praf. Din expresia de disconfort de pe fața lui Leonardo și freamățul nărilor lui patriciene, își dădu seama de faptul că Da Vinci credea că miroase urât. Realiză că probabil avea dreptate, căci nu își schimba hainele decât după ce le îmbrăca o săptămână și le purta chiar și când dormea. Dar era prea prins de marmură ca să îi pese.

Era mai ușor să nu mai meargă la Clubul Cazanului.

De Crăciun își însoți familia la liturghia de la Santa Croce. Ignoră Anul Nou și nu participă nici măcar la petrecerea dată de Rustici pentru a sărbători împreună cu membrii Clubului venirea anului 1502. Lucră vijelios în scurtele zile de ianuarie, cu patru coșuri de jar de care se îngrijea Argiento, pentru a face destulă căldură cât să poată lucra, întorcând masa pentru a capta cât mai multă lumină, și mutându-se sus și jos pe schelă în jurul lui David, lucrând simultan pe toate cele patru părți, păstrând material de susținere între picioare și între brațe și restul corpului. Gâtul era atât de puternic, încât putea lucra la el fără grijă

că i-ar putea sparge capul. Lăasă multă marmură în jurul capului de erou adevărat, pentru a sculpta mai apoi părul scurt și cârlionțat al lui David.

Soderini veni în curte pentru a vedea cum progresează. Știa că Michelangelo nu va avea pace acasă până ce nu se stabilea prețul pentru „David”. Spre mijlocul lui februarie, când, iată, Michelangelo lucra deja de cinci luni, îl întrebă:

— Crezi că ai avansat destul pentru a le permite consiliilor să vadă lucrarea? O să aranjez să se întrunească aici, pentru a stabili contractul final...

Michelangelo privi în sus spre David. Studiarea anatomiei îi influența puternic felul în care sculpta. În primă fază, dalta redase în linii mari mișcarea mușchilor picioarelor, coapselor, pieptului, aducând acțiunea interioară la suprafața pielii. Îi arată lui Soderini cum structura unui mușchi consta din fibre care se îndreaptă toate în aceeași direcție. Toată acțiunea care se petrecea în „David” trecea prin acele linii fibroase paralele. Apoi reveni cu rețineră la întrebarea lui Soderini.

— Niciunui artist nu îi place ca să își expună munca într-o asemenea formă brută.

— Consiliile te-ar putea plăti mai mult dacă ai aștepta până termini...

— Nu pot, suspină Michelangelo. Niciun ban nu ar putea răscumpăra doi ani de săcâieli din partea tatălui meu.

— Încă doi ani? Chiar dacă statuia este atât de bine conturată?

— Lucrul pe care îl fac acum merge cel mai repede.

— O să-i aduc pe consilieri imediat cum va fi o zi însorită. Ploile se opriră. Soarele se arată, senin și cald, pentru a usca pietrele orașului. Michelangelo și Argiento îndepărtară acoperișul, pentru a lăsa toată lumina să umple atelierul. „David” pulsa cu viață prin fiecare fibră a corpului, cu vene frumoase gri-albăstrui trecând prin picioare asemenea venelor umane, cu greutatea lui imensă deja susținută cu forță de piciorul drept.

Primi de la Soderini vestea că membrii consiliilor aveau să vină în ziua următoare, la prânz. Michelangelo îi spuse lui Argiento:

— Apucă-te de curățenie! Cred că așchiile astea de marmură de pe jos sunt vechi de două luni.

— Nu dați vina pe mine, strigă Argiento. Ce să fac, dacă nu stați departe de aici destul timp cât să mă lăsați să mătur? Cred că vă place să vă scufundați în ele până la glezne.

— Ai dreptate, îmi place. Dar membrii consiliilor o să aibă și așa destule de văzut.

Cât de multe ar fi trebuit să le spună celor care veneau să îl judece? Dacă ideea lui despre David îi luase luni întregi de muncă, de zbucium sufletesc, de gândire intensă pentru a fi dezvoltată, cum putea să explice îndepărtarea de tradițiile florentine într-o singură oră? Oare atunci aceștia n-ar crede că spune mai multe din gură decât prin lucrarea sa?

Argiento spală și curăță lună atelierul. Soderini sosi împreună cu șaisprezece bărbați, în timp ce clopotele Campaniei lui Giotto începură să sune. Michelangelo îi primi călduros, amintindu-și numele lui Michelozzo, starostele Breslei Arta Lânii, ale consulilor Pandolfini și Giovanni di Pagno degli Albizi, de Paolo de Carnesecchi din Consiliul lucrărilor, de notarul consiliului, Bambellini și ale altora. Bărbații mai în vârstă se protejau încă de frig purtând haine largi de culoare închisă legate la gât și ajungându-le până la pantofii cu vârf pătrat. În schimb, cei mai tineri și mai aventuroși salutau deja primăvara în ciorapi colorați cu modelul blazonului familiei și cămăși cu mâneci despicate.

Oaspeții se adunară în jurul lui „David” născut pe jumătate, privind uimiți la lucrarea înaltă de trei metri. Starostele Michelozzo îl întrebă pe Michelangelo dacă nu putea să le arate cum lucra marmura. Își luă ciocanul și dalta și le arătă cum floarea dălții se afunda în ciocan în

același timp în care se afunda și în marmură, fără să creeze vreun șoc, ci cu o forță de pătrundere blândă. Arată cum smucitura de la sfârșit cauza o ciobire mică în clipa în care unealta era ridicată și astfel, cu cât lovitura era mai lungă, cu atât avea mai puține cioburi.

Îi invită să meargă în jurul lui „David”, le arată forța structurii verticale, cum brațele urmau să fie eliberate din materialul protectiv de susținere care pornea în unghi din tors, cum trunchiul copacului va fi singurul punct de susținere a nudului uriaș. Figura era încă înclinată la douăzeci de grade, dar le arată cum, după ce înlătura marmura în surplus care îl înconjura, David urma să stea drept.

După-amiaza următoare, Soderini sosi la șantierul Domului, cu un document oficial în mână, și îl bătu pe Michelangelo pe umăr.

— Consiliile sunt mulțumite. Să îți citesc? „Noi, onorabili consuli ai Breslei Arta Lânii, am hotărât ca Michelangelo Buonarroti să primească din partea Consiliului lucrărilor Domului patru sute de florini mari de aur ca plată pentru «Uriașul» numit «David», din curtea Domului, și că Michelangelo trebuie să termine lucrarea în doi ani începând de azi.”

— Acum pot să uit de bani până voi termina. Asta înseamnă Raiul pentru un artist.

Așteptă până ce Lodovico aduse iar vorba despre bani.

— Recompensa a fost stabilită, tată. Patru sute de florini mari de aur.

Ochii lui Ludovico străluciră, luminându-i obrajii trași.

— Patru sute de florini! Excelent! Plus șase florini pe lună pentru cât timp lucrezi...

— Nu.

— Desigur că adaugă florinii pe care îi câștigi în fiecare lună. Doar nu sunt așa avari ca să îi ia pe aceia înapoi.

— O să continui să primesc șase florini pe lună pentru încă doi ani...

— A, bine. Lodovico își luă pana. Să vedem, douăzeci și patru ori șase înseamnă o sută patruzeci și patru, adăugați la patru sute, înseamnă cinci sute patruzeci și patru de florini, un preț mult mai bun.

Michelangelo răspuse sec:

— Nu, doar patru sute de florini. În total. Toți florinii plătiți pe lună sunt un avans. O să fie scăzuți la sfârșit.

Bucuria dispăru de pe fața lui Lodovico când se văzu pierzând dintr-odată o sută patruzeci și patru de florini.

— Asta nu e drept, mârâi el, mai întâi îți dau bani, apoi îi iau înapoi.

Atunci, Michelangelo își dădu seama ce înseamnă asta: Lodovico avea să apară tot timpul jignit, ca și cum cineva profitase de el. Nu reuși să își câștige liniștea. Poate că nici nu exista așa ceva.

9

Bătu cuie în marmură pentru a marca punctele ieșite în afară din față: piciorul stâng al lui David, genunchiul stâng, încheietura mâinii drepte, cotul stâng și mâna din umăr. Cu aceste puncte fixe stabilite, putea să lucreze pe linia ce urca de la genunchi prin coapse și piept, trasând constituția fizică robustă a personajului, cu mușchii stomacului pe care David îi simțea încordați din cauza neliniștii, mâna stângă care ținea praștia, mâna dreaptă îndoită, cu piatra pregătită. Pentru siguranță, lăsă în spate de două ori mai multă marmură decât grosimea de care avea nevoie, ținând cont de faptul că o statuie putea fi văzută din patruzeci de unghiuri diferite, atunci când cineva mergea în jurul ei.

Îl lăsă pe David independent, eliberat de tot materialul din jurul său. Statuia nu trebuia să ajungă niciodată să fie așezată într-o nișă, sau lângă un zid, pentru a decora o fațadă sau pentru a îmblânzi un colț al unei clădiri. David trebuia să fie întotdeauna liber. Lumea era un câmp de

bătălie, omul era mereu sub presiune, întotdeauna gata să cadă. David era un luptător, nu unul distrugător, ci unul capabil să ajungă liber. Acum statuia deveni semeață, începu să își împingă limitele, încercând să se definească în spațiu. Ritmul artistului se potrivea cu cel al materialului, astfel încât Sangallo și Sansovino, veniți în vizită într-o duminică, rămaseră surprinși de pasiunea lui.

— N-am mai văzut niciodată așa ceva, strigă Sangallo. A îndepărtat mai multe așchii din această marmură în ultimul sfert de oră decât ar face într-o carieră trei prieteni de-ai lui pietrari într-o oră.

— Nu cantitatea mă înspăimântă, adăugă Sansovino, ci violența. Am văzut fragmente care sar la peste un metru în aer, de parcă întreaga marmură o să rămână bucățele.

— Michelangelo, strigă Sangallo, ai tăiat liniile atât de aproape, încât dacă te-ai fi dus cu un fir de păr mai mult, ai fi riscat să distrugi totul!

Michelangelo se opri din muncă și se întoarse cu fața spre prietenii săi.

— Odată ce marmura iese din carieră, nu mai e munte, ci râu. Poate să curgă, să își schimbe cursul. Ce fac eu acum e să ajut râul marmurii să își schimbe cursul.

Când ceilalți se întoarseră acasă, Michelangelo se așeză la picioarele lui David și privi în sus spre el. Se gândi: „Pentru marmură durează la fel de mult să facă fruct, cât pentru un copac”. Totuși fiecare formă individuală din marmură începea să reflecte timpul și dragostea pe care i-o acordase. Și nici nu era speriat de avertismentul lui Sansovino, căci se identifica el însuși cu centrul de gravitate al blocului, ca și cum ar fi fost în miezul lui, simțind echilibrul greutateilor brațelor, picioarelor, torsului, capului, ca și cum ar fi fost ale lui. Atunci când tăia o bucată de marmură, făcea asta știind exact cât de multă carne trebuia să păstreze.

Avea un singur ghimpe care îl înțepa, pe el și pe „David”, și anume disprețuirea artei sculptorului de către

Leonardo da Vinci. Pentru Michelangelo, aceasta părea o amenințare serioasă. Influența lui Leonardo se răspândea în Florența. Dacă el ar fi reușit să convingă destui oameni că sculptura marmurii era un meșteșug inferior, atunci când „David” avea să fie terminat, urma să fie primit cu indiferență.

Creștea în el nevoia de a contraataca. Duminica următoare, atunci când membrii Clubului Cazanului se întâlneau la Rustici și Leonardo luă în răs sculptura în piatră, Michelangelo îi răspunse:

— E adevărat, sculptura nu are nimic de-a face cu pictura. Ea există de sine stătătoare. Dar omul primitiv a cioplit piatra cu mii de ani înainte de a începe să își picteze pereții peșterilor. Sculptura este prima artă originală.

— Chiar din acest motiv sculptura este condamnată, îi răspunse Leonardo cu vocea lui ascuțită. Aceasta a fost utilă până la dezvoltarea rafinatei arte a picturii. Acum începe să dispară.

Furios, Michelangelo răspunse cu un atac personal.

— Nu-i așa, Leonardo, întrebă el, că statuia ta ecvestră din Milano este atât de uriașă că nu va putea fi turnată niciodată? Și că de aceea nu va deveni niciodată o statuie de bronz? Și că modelul tău uriaș de lut se dărâmă atât de rapid, încât tot orașul Milano râde pe seama asta? Nu e de mirare că vorbești rău de sculptură, din moment ce tu nu ești în stare să termini una.

În cameră se lăsă o tăcere jenantă.

Câteva zile mai târziu, Florența află că în ciuda banilor dați lui Cezar Borgia, acesta mășăluia spre Urbino și ajuta la ațâțarea unei revolte în Arezzo împotriva conducerii florentine. Leonardo da Vinci se alătură armatei lui Cezar Borgia ca inginer, pentru a munci alături de Torrigiani și Piero de Medici.

Michelangelo era furios.

— E un trădător, îi strigă mânios lui Rustici, care avea grijă de lucrurile lui Leonardo în timp ce acesta era plecat.

Cezar Borgia îi oferă o plată mare, așa că el îl ajută la cucerirea Florenței. După ce noi i-am dat ospitalitate, comenzi pentru a picta tablouri importante...

— Nu e chiar așa rău, spuse Rustici împăciuitor. Leonardo nu știe ce să facă, nu poate să termine portretul pentru Monna Lisa del Giocondo. Este mai interesat de noile lui mașini de război decât de artă. A văzut în oferta lui Cezar Borgia o ocazie de a-și testa multe dintre noile invenții. Vezi, el nu se pricepe la politică.

— Spune-le asta florentinilor, îi răspunse Michelangelo înțepător, când noile lui mașinării vor dărâma zidurile.

— Ai dreptate să gândești așa, Michelangelo, dar încearcă să ții minte că el este amoral. Nu este interesat de bine și rău, așa cum acestea se aplică la oameni, ci doar de știința falsă și adevărată, și de cunoaștere.

— Presupun că ar trebui să fiu bucuros că am scăpat de el. A mai plecat o dată, pentru optsprezece ani. Sper că și acum va fi pentru tot atât de mult timp.

Rustici clătină, visător, din cap.

— Voi doi stați precum Apeninii deasupra noastră și, totuși, vă urâți. Așa ceva nu are sens. Sau poate că are?

Schimbarea anotimpurilor aduse cu ea vremea fierbinte. Ploile ocazionale nu făceau decât să îl spele pe „David” de praful de marmură. Michelangelo lucra gol până la brâu, lăsând soarele să îl mângâie și să îi dea putere. Se urca și cobora pe schelă agil ca o pisică, lucrând la gâtul gros, la capul măreț și la mulțimea de bucle, sculptând șira spinării cu multă grijă, pentru a arăta cum aceasta susținea și orienta întregul corp, fiind arcul principal pentru toate mișcărilor. Nicio parte a lui „David” nu putea fi decât palpabilă și perfectă. Nu înțelesese niciodată de ce părțile „bărbătești” erau considerate urâte. Dacă Dumnezeu îl crease pe om așa cum spunea Biblia că îl făcuse pe Adam, ar fi făcut El oare părțile pentru procreare ca pe ceva ce trebuia ascuns, ca pe ceva urât? Ceea ce era de obicei

disprețuit, el urma să facă dumnezeiesc.

Nu ținea cont de trecerea timpului. Sculpta toată ziua. Târziu, după câte-o seară sufocantă, se așeza pe treptele Domului, unde tinerii artiști ai Florenței încă se mai întâlneau, pentru a asculta cântece improvizate la chitară, pentru a schimba vești despre comenzi viitoare prin Toscana și pentru a-l asculta pe Jacopo comentând care dintre fetele ce treceau erau bune la așternut... la fel cum făcuse în urmă cu cincisprezece ani. În iunie, Piero Soderini fu ales pentru încă două luni drept *gonfaloniere*. Oamenii începeau să întrebe de ce, din moment ce el era cel mai bun om din Toscana pentru această slujbă, de ce nu i se permitea să guverneze pentru mai mult timp.

Când Michelangelo află despre Contessina că urma să aibă încă un copil, merse în biroul lui Soderini, cu vedere spre Piazza della Signoria, pentru a susține cauza ei.

— De ce nu poate să se întoarcă în casa ei pentru a-și naște copilul? Ea nu a comis nicio crimă împotriva Republicii. Ea a fost fiica lui *Il Magnifico* înainte de a fi soția lui Ridolfi. Viața ei este pusă în pericol de izolarea într-o căsuță unde nu are niciun fel de condiții...

— Țăranii au avut copii în acele case timp de mii de ani.

— Contessina nu e o țarancă. Ea este fragilă. Ea nu a fost crescută în acest fel. Nu ați putea cere Consiliului celor Șaptezeci să se facă dreptate?

— E imposibil. Vocea lui Soderini era categorică, lipsită de expresie. Cel mai bun lucru pe care îl poți face este să nu mai pomenești numele de Ridolfi.

Mandatul de două luni al lui Soderini ajunsese la jumătate. Arezzo și Pisa se revoltară din nou, iar Piero de Medici fu primit cu urale în Arezzo, promițându-i-se ajutor pentru a cuceri Florența. Cezar Borgia nu mai atacă, de frica unor represalii din partea francezilor. Porțile Florenței rămâneau încuiate în timpul zilei, iar cei care locuiau de-a lungul râului nu aveau voie să mai împrumute scări, pentru a le împiedica intrarea în oraș. Michelangelo primi o

invitație de a cina împreună cu *gonfaloniere* la Palazzo della Signoria. Lucră până la ora șapte când avea lumina bună, apoi se întoarce acasă pentru a se schimba într-o cămașă curată.

Soderini era așezat înaintea unei mese joase, cu părul încă ud de la spălat. Schimbară vești despre stadiul în care se afla „David”, iar Soderini îi spuse că o modificare a constituției fusese hotărâtă de către Consiliul celor Șaptezeci. Următorul bărbat ales *gonfaloniere* urma să ocupe acest post pe viață. Apoi se înclină peste masă cu un aer confidențial, relaxat.

— Michelangelo, ai auzit de Pierre de Rohan, mareșalul de Gié? A fost aici în 1494 la invazia lui Carol al VIII-lea, ca unul dintre cei mai apropiați consilieri ai lui. Ți mai aduci aminte desigur că în curtea Palatului Medici, statuia lui „David” de bronz făcută de Donatello ocupa un loc de onoare.

— În ziua când palatul a fost prădat am fost împins în ea atât de tare, încât mi-a ieșit un cucui în spatele capului.

— Atunci o știi bine. Acum, ambasadorul nostru la curtea franceză ne-a scris că mareșalul s-a îndrăgostit de „David” cât a stat în Palatul Medici, și ar vrea și el unul. Ani întregi am cumpărat cu bani protecția francezilor. Nu crezi că e grozav ca măcar o dată să o putem plăti cu o operă de artă?

Michelangelo îl privi pe bărbatul care îi devenise un prieten atât de bun. Era imposibil să îl refuze. În schimb, îl întrebă:

— Trebuie să îl copiez pe Donatello?

— Hai să spunem că poți face mici schimbări, dar nu prea multe, încât să nu vătămăm memoria mareșalului.

Michelangelo așeză o felie de brânză pe un sfert de pară.

— Nu am avut niciodată ocazia să fac ceva pentru Florența. Mă simt bine. Dacă n-aș fi fost prost să nu vreau să învăț turnarea bronzului de la Bertoldo.

— Avem turnători buni în Florența: Bonaccorso Ghiberti, cel care face tunuri, și Lodovico Lotti, cel care face clopote.

Sentimentul de patriotism i se risipi când privi din nou la „David” al lui Donatello din curtea Signoriei. Se îndepărtase atât de mult de această idee în propria lui sculptură! Nu se putea sili să o copieze și, în același timp, nu putea să o schimbe...

Se întoarse în curte dimineața cu o lădiță pe care să se poată așeza și câteva foi de hârtie de desenat, veche. David pe care îl schiță părea cu câțiva ani mai în vârstă decât al lui Donatello, mai masculin și mai musculos, desenat cu tensiunile interioare care puteau fi reprezentate în marmură, dintre care prea puține erau prezente la acest tânăr din bronz neted din fața lui. Meșteri o armătură pe banca din spatele atelierului și folosi orele ocazionale de odihnă pentru a-și transpune desenele într-o structură brută de lut, construind încet un nud care avea părul legat cu un turban. Era amuzat de ideea că, în interesul Florenței, trebuia să modeleze capul lui Goliat, pe care piciorul lui David era așezat triumfal. Mareșalul n-ar fi fost mulțumit niciodată fără acel cap.

Vremea frumoasă ținu până la întâi noiembrie, când Soderini fu învestit *gonfaloniere* pe viață, prilej cu care o sărbătoare plină de viață și de culori avu loc pe treptele Signoriei, cu toată Florența adunată în piață și Michelangelo în față, simțindu-se mândru și în siguranță. Apoi năvăli iarna înghețată. Michelangelo și Argiento așezară din nou acoperișul și potriviră țiglele. Cele patru coșuri cu jar nu puteau înmuia frigul. Trebuia să poarte o căciulă care îi proteja și urechile. Beppe atârnă o pânză pe deschiderea laterală, dar era lumină puțină din cauza cerului acoperit, iar pânza o oprea și pe aceea. Acum suferea și de întuneric, și de frig. Lucra la lumina lumânării și a lămpii.

Primăvara nu ajută prea mult. Ploi torențiale începură în martie și ținură luni întregi.

Spre sfârșitul lui aprilie primi o invitație la prânz în noul

apartament al Signoriei, masă prezidată de Monna Argentina Soderini, prima femeie căreia îi era permis să locuiască în palat. Apartamentul fusese decorat de Giuliano da Sangallo și de tânărul Baccio d'Agnolo și era format din sufragerie, camera de zi și dormitoare, transformate din birourile de la primul și al doilea etaj, care fuseseră folosite înainte de către notarul și cancelarul orașului. Sufrageria era decorată cu fresce, cu tavanul auriu și dulapuri decorate cu lemn încrustat. Masa era așezată în fața focului, caldă și prietenoasă. Michelangelo își dădu deoparte haina verde, mulțumit de felul în care arăta în cămașa de lână. Soderini îi arătă ghivecele cu flori din fereastră puse de soția sa.

— Știu că unii se plâng de cheltuiala făcută pe ghivece, spuse el timid, dar eu cred că acesta e felul lor de a spune că femeile nu ar trebui să locuiască la Palazzo della Signoria.

După prânz, Soderini îl rugă pe Michelangelo să îl însoțească până la Dom.

— De ani buni, Florența vorbește despre doisprezece apostoli de marmură pentru Catedrală. Mai mari decât mărimea naturală. Din marmură perfectă de Seravezza. Ar umple spațiul acela gol, nu crezi?

— Cu lumina a o mie de lumânări.

Soderini se opri în spatele altarului central, cu fața la stranele de marmură ale lui Donatello și Della Robbia.

— Am vorbit despre asta cu membrii consiliilor. Și ei cred că e o idee minunată.

Michelangelo șopti:

— E o muncă de-o viață.

— Așa au fost și ușile lui Ghiberti.

— Asta este ceea ce Bertoldo dorise de la mine, o operă întreagă.

Soderini își trecu brațul pe sub cel al lui Michelangelo și merse împreună cu el de-a lungul navei spre ușa deschisă.

— Asta te-ar face sculptorul oficial al Florenței. Contractul pe care l-am discutat cu consiliile include o casă

pe care o vom construi pentru tine și un atelier după planurile tale.

— O casă după gustul meu! Și un atelier!

— Eram sigur că o să îți placă. Ai putea face câte un apostol pe an. Pe măsură ce e livrat fiecare, tu vei deține încă o a douăsprezecea parte din casa și atelierul tău.

Michelangelo se opri în ușa. Se întoarse pentru a privi catedrala enormă și goală. Cu siguranță că cei doisprezece apostoli i-ar prinde bine.

— Mâine avem întrunirea lunară comună a consiliilor. Au cerut să fii și tu de față.

Michelangelo schiță un zâmbet. Se îndreptă tremurând pe străzile dinspre dealuri, bucuros că purta o haină caldă. Când începu să urce spre Settignano, transpiră atât de tare de parcă ar fi avut febră. Nu se putea concentra asupra niciunui aspect individual al comenzii făcute de Soderini. Apoi, în timp ce ajunse la ferma Settignano, îl cuprinse mândria: nu avea decât douăzeci și opt de ani și urma să aibă o casă proprie și un atelier de sculptură potrivit pentru a realiza statui eroice. Se așeză pe terasă în mijlocul celor cinci bărbați ai familiei Topolino și începu să taie blocuri de *pietra serena* în fâșii.

— Mai bine ne-ai spune, zise tatăl, înainte să explodezi.

— O să fiu un om cu stare.

— Ce fel de stare?, întrebă Bruno.

— O să am o casă.

Le povesti despre cei doisprezece apostoli. Tatăl aduse o sticlă de vin vechi pe care o păstra pentru căsătoriile și nașterile fiilor. Băură câte un pahar pentru norocul său.

Neliniștea îl cuprinse în timp ce mândria i se mai potoli. Michelangelo coborî dealul, sări peste pietrele din pârau și se cațără pe partea opusă pentru a privi un moment casa și camerele în care și-o amintea pe mama sa. Cât de mândră ar fi fost, cât de bucuroasă pentru el! Atunci, el de ce nu era bucuros? Oare pentru că nu voia să îi sculpteze pe cei doisprezece apostoli? Pentru că ezita să se lege cu o

comandă care urma să îi ocupe următorii doisprezece ani din viață? Încă o dată, era obligat să se ocupe de personaje complet îmbrăcate. Nu știa dacă era în stare de așa ceva, după minunata libertate de care se bucurase cu „David”. Chiar și Donatello nu făcuse decât doi apostoli în marmură. Cum putea el să creeze ceva nou și diferit cu fiecare dintre cei doisprezece?

Picioarele îl purtară la Giuliano da Sangallo, pe care îl găsi așezat la masa de desen. Sangallo știa deja despre propunere. Soderini îl rugase pe el și pe *Il Cronaca* să fie prezenți la întrunire pentru a fi martori la semnarea contractului. *Il Cronaca* avea să creeze casa.

— Sangallo, această lucrare nu e ceva ce mi-aș dori. Poate oare un sculptor să se angajeze la o muncă de doisprezece ani dacă nu e pasionat să o facă?

Sangallo răspunse imparțial:

— E multă vreme.

— Atât timp cât un sculptor trăiește de la o comandă la cealaltă, nu rămâne decât un angajat.

— Pictura și sculptura au trăit dintotdeauna din comenzi. Se poate oare și altfel?

— Da. Să crezi opere de artă independent și să le vinzi oricui va vrea să le cumpere.

— Nu s-a mai auzit așa ceva.

— Dar nu e imposibil.

— ...poate nu. Dar poți tu să îi refuzi pe *gonfaloniere* și consiliile? Îți oferă cea mai mare comandă de la ușile lui Ghiberti încoace. Consilierii ar fi jigniți. Asta te-ar pune într-o situație dificilă.

Michelangelo stătea posac, ținându-și capul în mâini.

— Știu. Nu pot să accept și nu pot să refuz. Sangallo își puse mâna pe umărul lui Michelangelo.

— Acceptă contractul, construiește-ți casa și atelierul, sculptează cât de mulți apostoli poți! Când nu mai poți, nu mai poți. Vei plăti cu bani restul casei.

— Un alt contract Piccolomini, spuse Michelangelo trist.

Semnă contractul. Vestea se răspândi prin oraș cu viteza unui scandal nou. Pe Via de' Gori, străinii se înclinau respectuos în fața lui. Îi saluta din cap, întrebându-se ce ar crede dacă ar ști cât era de nefericit. Ajunse acasă și descoperi familia Buonarroti adunată în camera de zi, plănuindu-și entuziasmați noua casă. Unchiul Francesco și mătușa Cassandra voiau un al treilea etaj pentru ei.

— Ai grijă să fie construită cât mai repede, îi spuse tatăl. Cu cât ne mutăm mai repede, cu atât plătim mai puțină chirie.

Michelangelo, cu privirea spre stradă, vorbi fără emoție:

— Aceasta o să fie casa mea. Și atelierul meu. Nu o să fie reședința familiei.

Urmare câteva momente de tăcere încremenită. Apoi, tatăl, unchiul și mătușa începură să vorbească cu toții o dată, așa încât nu putea descâlci vocile.

— Cum poți să spui așa ceva? Casa ta e casa noastră. Putem economisi chiria. Cine va găti și va face curățenie...

Știa că nu e cazul să spună: „Acum am douăzeci și opt de ani și e vremea să am propria mea casă. Mi-am câștigat acest drept”. În loc de aceasta, le răspunse:

— Mi se dă pământ, dar nu primesc decât șase sute de florini pentru construcție. Am nevoie de un atelier uriaș pentru aceste statui, cu un acoperiș de zece metri înălțime, cu o curte pavată. Nu o să rămână bani decât pentru o casă mică, cu un dormitor, cel mult două...

Furtuna ținu tot restul zilei, până ce toată lumea obosi. Michelangelo era hotărât. Singurul lucru pe care îl putea obține din contract era propriul lui atelier, cu o insulă izolată unde să locuiască. Dar fu de acord să plătească chiria pentru acest apartament din salariul lui lunar.

Când termină modelul de lut al lui „David”, pentru mareșal, îl trimise pe Argiento la Lodovico Lotti, turnătorul de clopote, și la Bonaccorso Ghiberti, turnătorul de tunuri. Cei doi meșteșugari sosiră de la topitoriile lor în haine murdare de funingine. *Gonfaloniere* le ceruse să îl ajute pe

Michelangelo să pregătească bronzul. Când văzură modelul lui Michelangelo se uitară unul la celălalt. Lotti își șterse ochii cu dosul palmei și se mânji de negreală.

— Nu poate fi turnat, declară el.

— De ce?

— Pentru că trebuie să faci un mulaj de ghips, spuse Ghiberti.

— Nu știu nimic despre acest meșteșug al turnatului.

— Noi nu putem să turnăm decât ceva făcut de altcineva, răspuse Lotti.

Michelangelo le ceru ajutorul lui Rustici, Sansovino și Bugiardini, pentru a vedea dacă aceștia fuseseră mai atenți la Bertoldo când le vorbise despre bronz. De la ei află că trebuia să facă modelul din lut exact și la dimensiunea dorită, apoi să îl acopere cu ghips, bucată cu bucată, numerotându-le pentru identificare pe fiecare, să ungă piesele cu ulei pe margine, acolo unde urmau să fie lipite, să înlăture mulajul de ghips...

— *Basta!*⁶, mârâi Michelangelo. Nu-i de mirare că n-am învățat niciodată.

Topitorii îl aduseră înapoi pe „David”. Michelangelo se uită posomorât la statuia roșiatică și urâtă din bronz, cu dungii, umflături, margini și surplusuri de metal. Acum avea nevoie de punciiuri, pile, unelte de cizelat pentru a o face să arate ca lumea. Apoi, de unelte de lustruit, dălți de metal, polizoare, piatră ponce și ulei ca să fie mai frumoasă. Chiar și așa, oare memoria mareșalului era atât de slabă încât să recunoască în acest David pe cel al lui Donatello? Se îndoia.

10

Primul rezultat al contractului pentru cei doisprezece apostoli fu o vizită din partea unui vecin pe care îl știa din Piazza Santa Croce, Agnolo Doni, de o vârstă cu el, al cărui

---

⁶ Ajunge! (lb. italiană).

tată, după ce se înstărise din comerțul cu lână, cumpărase un palat dărăpănat lângă Palatul Albertini din cartierul Santa Croce. Agnolo Doni preluase afacerea tatălui său și își câștigase reputația de a fi cel mai abil negustor din Toscana, făcuse o avere și reconstruise palatul. Urcase atât de mult în lumea financiară și socială a Florenței, încât era acum logodit cu Maddalena Strozzi.

Beppe îl aduse pe Doni în atelier cu o expresie de scuză. Michelangelo era sus pe șchelă, sculptând praștia de pe umărul stâng al lui David. Își puse jos uneltele și coborî de pe scară. Doni purta o vestă scumpă, prinsă la piept și pe talie cu catarama de aur, iar de la umeri îi ieșeau mânecile bufante ale cămășii.

— O să trec direct la subiect, Buonarroti, spuse el în timp ce Michelangelo cobora. Vreau să faci o „Sfânta Familie”, ca dar de nuntă pentru viitoarea mea mireasă, Maddalena Strozzi.

Michelangelo se îmbujora de plăcere. Maddalena crescuse alături de „Hercule” al lui.

— Familia Strozzi are gusturi rafinate în artă, spuse el. O „Sfântă Familie” din marmură albă...

Gura mică a lui Doni, încadrată între riduri verticale pe fiecare parte, se căscă de uimire.

— Nu, nu, eu am gusturi rafinate! Eu m-am gândit să îți încredințez o comandă, nu Maddalena. Și cine a spus ceva despre marmură? Asta ar costa foarte mult. Tot ce vreau eu este o pictură, ca tăblie pentru o masă rotundă.

Michelangelo își luă dalta și ciocanul.

— De ce ai venit la mine pentru o pictură? Eu nu am mai pus mâna pe culori de cincisprezece ani.

— Din pură loialitate. Suntem din același cartier. Ții minte că ne jucam în Piazza Santa Croce?

Michelangelo zâmbi ironic. Doni insistă.

— Ce spui? O „Sfântă Familie”. Treizeci de florini. Câte zece pentru fiecare personaj. Asta e o sumă generoasă, nu-i așa? Încheiem afacerea?

— Eu nu știu cât de mult ți-ar cere un pictor, Doni, dar poți să alegi dintr-o serie de cei mai buni din Italia: Granacci, Filippino Lippi. Ce zici de fiul lui Ghirlandaio, Ridolfo? El o să fie un meșteșugar minunat și o să ceară un preț mic.

— Uite Buonarroti, eu vreau ca tu să pictezi „Sfânta Familie”. Nu îi vreau pe Lippi sau pe tânărul Ghirlandaio. Și am deja permisiunea de la *gonfaloniere* Soderini.

— Dar, Doni, nu are sens. Tu nu te duci cu lâna la cel care face foarfece ca să o țeară.

— Se știe bine că a sculpta doar marmură înseamnă să fii doar o părticică dintr-un artist.

— Destul!, mârâi Michelangelo, mânios pe această repetare a vorbelor lui Leonardo. O să îți pictez „Sfânta Familie”. Pentru o sută de florini.

— O sută!, strigă Doni atât de tare, încât vorbele lui se auziră în tot șantierul Domului. Cum poți să înșeli unul dintre cei mai vechi prieteni ai tăi? Cel cu care te-ai jucat în copilărie? E ca și cum ai fura punga de la cureaua fratelui tău.

Se învoiră la șaptezeci de florini, dar nu înainte ca Michelangelo să simtă că îi plesnesc timpanele. După un zâmbet subtil din ochii vicleni ai lui Doni, Michelangelo își dădu seama că acesta îl întrecuse în șiretenie, sau cel puțin în țipate, și că ar fi plătit până la urmă o sută de florini. Doni îi spusese din ușă, nu fără căldură:

— Tu ai fost cel mai prost jucător de minge din cartier. De aceea, nu înțeleg cum puteai să fii atât de prost la minge și acum atât de bun la sculptură? Dar ești cu siguranță artistul momentului.

— De asta mă vrei pe mine, pentru că sunt la modă?

— Ce alt motiv ar fi mai bun? Când o să văd schițele?

— Schițele sunt treaba mea. Produsul final e al tău.

— Dar pentru cardinalul Piccolomini ai fost de acord să îi arăți schițele.

— Atunci fă-te și tu cardinal.

După plecarea lui Doni, Michelangelo își dădu seama că greșise să se lase împins de mândrie în acceptarea comenzii. Ce știa el despre pictură? Ce îi păsa? Putea să creeze o „Sfântă Familie”, desenatul l-ar amuza. Dar vopsea și culoare! Și tânărul Ridolfo le putea mânuși mai bine.

Totuși curiozitatea lui era ațâțată. Avea zeci de desene pentru „Madona cu pruncul” pe care le făcuse pentru negustorii din Bruges, dacă frații Mouscron ar fi semnat contractul lui Jacopo Galli. Acestea erau foarte spiritualizate, departe de lumea cotidiană. Pentru o „Sfântă Familie”, conceptul trebuia să fie opus în spirit: pământesc, o familie de oameni simpli.

Ca întotdeauna în timpul zilelor fierbinți de vară când își permitea să se odihnească, bătea drumurile Toscanei desenând țărani aflați la câmp, mâncând în fața ușii în răcoarea serii, tinere mame de la țară hrănindu-și copiii înainte de a-i pune la culcare în leagăne, sub arcadele deschise. Desenă de-a lungul zilelor pentru Doni portretele unei tinere robuste dintr-o gospodărie, un copil durduliu cu obraji roșii și părul cârlionțat, un bunic chel cu barbă, și îi puse pe toți împreună într-un grup duios pe iarbă. Nu avea probleme cu tonurile pielii brațelor, fețelor, picioarelor sau ale copilului gol, dar nu reușea să surprindă hainele mamei și ale lui Iosif sau pătura copilului.

Granacci trecu pe la el și se amuză de impasul lui Michelangelo.

— Nu vrei să aștern eu culorile? Tu nu faci decât o mângăleală îngrozitoare.

— De ce nu ți-a făcut ție Doni onoarea de a-ți acorda comanda? Și tu ești din cartierul Santa Croce. Și tu ai bătut mingea cu el.

În final așternu o serie de culori simple, ca și cum ar fi fost bucăți de marmură colorate.

Picta rochia mamei cu un roz pal și albastru, pătura copilului o făcu portocalie de la tonuri închise spre tonuri

deschise, iar pe Iosif, din care se vedea doar un umăr și brațul, îl înveșmânta în haine de un albastru deschis.

Picta în planul apropiat câteva flori crescând din iarbă. Fundalul era gol, cu excepția feței zâmbitoare a lui Isus, care privea spre cer. Pentru a se amuza, picta marea de o parte a familiei și munții de cealaltă. În fața mării și a munților desenă cinci nuduri de tineri, rezemați de un zid, ca niște figuri minunate de bronz strălucind în soare, creând efectul unei frize grecești.

Fața lui Doni împrumută culoarea tunicii roșii pe care o purta când răspuse chemării lui Michelangelo pentru a vedea pictura terminată.

— Arată-mi un lucru măcar care să fie sfânt în această pictură cu țărani! Un singur sentiment religios! Ți bați joc de mine!

— Aș fi oare atât de nebun să îmi irolesc munca în bătaie de joc? Aceștia sunt oameni minunați, plini de dragoste pentru copilul lor.

— Eu vreau o „Sfântă Familie” într-un palat.

— Sfințenia nu are nimic de-a face cu împrejurimile. E o calitate spirituală interioară.

— Nu pot dăruia acest picnic pe iarbă miresei mele rafinate. M-aș face de râs în fața familiei Strozzi. M-ai pus în cea mai proastă situație posibilă.

— Aș putea oare să îți aduc aminte că nu ai dreptul să refuzi lucrarea?

Doni își îngustă ochii, apoi îi deschise larg și strigă în același timp plin de groază:

— Ce caută acei cinci băieți goi în tabloul meu cu „Sfânta Familie”?

— Păi, tocmai au ieșit de la înot din mare, îi răspuse Michelangelo calm, și se usucă la soare.

— Ai înnebunit!, strigă Doni. Cine a mai auzit de cinci băieți dezbrăcați ca fundal pentru un tablou creștin?

— Consideră-i personaje ale unei frize. Asta îți dă atât un tablou creștin, cât și o sculptură grecească, fără cost

suplimentar. Ține minte că oferta ta inițială era de treizeci de florini, câte zece pentru fiecare figură. Dacă aș vrea să fiu lacom, aș putea să îți cer încă cincizeci de florini pentru cei cinci tineri. Dar nu o să fac asta, pentru că suntem din același cartier.

— O să-i duc tabloul la Leonardo da Vinci, mârâi Doni, ca să acopere cu vopsea acei trântori obsceni!

Până atunci, Michelangelo se amuzase. Acum strigă:

— Te dau în judecată pentru stricarea unei opere de artă!

— Eu plătesc pentru ea și pot să o distrug cât vreau.

— Adu-ți aminte de Savonarola! O să ajungi să te târâi în fața consiliului.

Doni gemu și ieși vijelios. A doua zi, un slujitor de-ai lui sosi cu o pungă de treizeci și cinci de florini, jumătate din prețul la care se înțeleșeseră, și o chitanță pe care Michelangelo trebuia să o semneze. Michelangelo îl trimise pe Argiento să ducă punga înapoi. Scrise pe un petic de hârtie:

„Sfânta Familie” o să te coste acum o sută patruzeci de florini.

Întreaga Florența era amuzată de tărăboiul ăsta, făcându-se pariuri pentru cine va câștiga. Michelangelo avea șansele cele mai puține, pentru că nimeni nu îl întrecuse vreodată pe Doni într-o afacere. Totuși se apropia ziua nunții, iar Doni se lăudase prin tot orașul că artistul oficial al Florenței pictase pentru el un cadou de nuntă pentru mireasa lui. Doni sosi la șantierul Domului cu o pungă cu șaptezeci de florini, strigând:

— Uite-ți banii, acum dă-mi tabloul.

— Doni, asta nu ar fi corect. Ție nu îți place tabloul, așa că te eliberez de înțelegerea noastră.

— Nu încerca să mă păcălești. O să merg la *gonfaloniere* Soderini și o să îl fac să te forțeze să respecti

contractul.

— Nu știam că tabloul îți place atât de mult. Acum cred că ești un mare colecționar de artă. Dă-mi deci cei o sută patruzeci de florini...

— Ești un tâlhar! Ai fost de acord să pictezi tabloul pentru șaptezeci...

— ... și tu ai fost cel dintâi care a încălcat acordul când ai deschis renegocierile, oferindu-mi treizeci și cinci de florini. Prețul meu este acum o sută patruzeci.

— Niciodată, strigă Doni, pentru acel tablou mediocru cu țărani. O să te văd spânzurat de Bargello înainte de asta.

Michelangelo se hotărî că s-a distrat destul și era pe cale să trimită tabloul lui Doni, când un băiat *contadino* în picioarele goale îi aduse următorul bilet:

Am auzit că Maddalena își dorește tabloul tău. A spus că niciun alt cadou de nuntă nu ar mulțumi-o mai mult. C.

Recunosc imediat scrisul. Știa că Maddalena Strozzi fusese prietena Contessinei. Era bucuros să știe că unii dintre vechii ei prieteni încă mai păstrau legătura cu ea. Chicoti, se așează la masa de lucru și scrie un bilet pe care îl trimise lui Doni:

Înțeleg că prețul tabloului meu ți se pare prea scump. Ca un vechi și drag prieten, te eliberez de orice dificultate financiară, dând „Sfânta Familie” unui alt prieten.

Doni veni alergând pe urmele lui Argiento și trânti o pungă pe masă cu un pocnet atât de puternic că se auzi peste loviturile ciocanelor de pe șantier.

— Îți cer să îmi dai tabloul. Am dreptul la el.

Luă punga, dezlegă șiretul și turnă pe masă o sută patruzeci de piese de aur.

— Numără-le! O sută patruzeci de florini de aur! Pentru o nenorocită de familie de țărani la iarbă verde. De ce

te-am lăsat să mă folosești în felul acesta, nu pot să înțeleg!

Michelangelo luă tabloul și i-l dădu lui Doni.

— Complimentele mele viitoare tale soții.

Doni se îndreptă spre ușă, bombănind:

— Artiștii! Cică ar trebui să fiți nepricepuți. De unde! Tu l-ai falimenta și pe cel mai iscusit negustor din Toscana!

Michelangelo adună monedele. Îi plăcuse întreaga poveste. Fusese la fel de odihnitoare precum o vacanță.

11

Moartea Papei Alexandru al VI-lea din familia Borgia fu motiv de mare bucurie în luna august. Atunci când cardinalul Piccolomini din Siena fu ales drept papă, Giuliano da Sangallo se simți zdrobit, iar Michelangelo deveni îngrijorat. Nu mai lucrase deloc la statuile pentru Piccolomini, nu trăsese nici măcar o linie nouă. Un singur cuvânt din partea noului papă și *gonfaloniere* Soderini ar fi fost obligat să îl oprească din lucrul pentru „David” până la terminarea și livrarea restului de unsprezece statui.

Refuză tuturor accesul în atelier vreme de o lună, timp în care lucră frenetic, înainte de primirea sentinței de la Vatican. Cea mai mare parte a trupului lui David era terminat și nu mai rămăseseră de făcut decât capul și fața. Își dădu seama pentru prima dată de greutatea contractului pentru cei doisprezece apostoli, care atârna de asemenea deasupra capului său pentru doisprezece ani. Îi venea să se arunce în Arno.

Cardinalul Piccolomini nu îndeplini funcția de papă sub numele de Pius al III-lea decât o lună, după care muri subit la Roma. De data aceasta se adeveri previziunea lui Giuliano da Sangallo. Cardinalul Rovere fu ales drept Papa Iulius al II-lea. Se organizează o petrecere gălăgioasă acasă la Sangallo, unde Giuliano spuse tuturor că îl va lua pe Michelangelo cu el la Roma, pentru a crea sculpturi de

marmură mărețe.

Leonardo da Vinci părăsi armata lui Cezar Borgia și primi cheile marii săli de la Signorie, în anticiparea comenzii pentru crearea unei fresce pe zidul din spatele platformei pe care era așezat *Gonfaloniere Soderini* și restul membrilor *Signoriei*. Plata urma să fie zece mii de florini!

Michelangelo era vânăt de mânie. Aceasta era cea mai importantă comandă de pictură acordată în Florența de decenii. Zece mii de florini lui Leonardo pentru o frescă ce urma să fie completată în doi ani, iar lui pentru „Uriașul-David”, pentru același timp de muncă, numai patru sute! Dați unui om care l-ar fi ajutat pe Cezar Borgia să cucerească Florența! Leonardo urma să primească de douăzeci și cinci de ori mai mult decât era el plătit de oraș. Prin însuși acest lucru, Leonardo dădea încă o lovitură mortală sculpturii.

Alergă furios la biroul lui Soderini. Acesta îl ascultă. O parte a talentului său era să îi asculte pe oameni. Permise de asemenea câteva momente de liniște pentru ca Michelangelo să își audă eco-ul cuvintelor între cei patru pereți, apoi îi răspunse cât se poate de liniștit:

— Leonardo da Vinci e un mare pictor. Am văzut „Cina cea de Taină” din Milano. Este fantastică. Nu-l poate egala nimeni din Italia. Sincer, sunt invidios pe Milano pentru acea frescă și sunt nerăbdător ca el să picteze una și pentru Florența. Dacă o să fie la fel de frumoasă, o să ne îmbogățească enorm.

Michelangelo fusese astfel și certat, și trimis acasă în același timp. Apoi începură ultimele luni de muncă, atât de plăcute pentru el, acum că vedea rezultatul celor doi ani de muncă. Se îndreptă spre fața lui David, o sculpta cu duioșie, cu toată dragostea și simpatia de care era în stare: chipul puternic, nobil al tânărului care urma să facă dintr-un moment într-altul trecerea spre maturitate, care era în clipa aceea trist și nesigur asupra a ceea ce avea de făcut, cu sprâncenele unite, cu ochii întrebători, cu buzele

fremătând. Expresia trebuia să se armonizeze cu restul corpului. Trăsăturile de pe fața lui David trebuiau să exprime că răul era vulnerabil, chiar dacă purta o armură grea de o mie de funzi. Că era întotdeauna un punct neprotejat și că, dacă binele din om predomina, acesta urma să găsească acel punct și o modalitate de a-l penetra. Sentimentele trebuiau să transmită ideea că acest conflict cu Goliat era o parabolă despre lupta dintre bine și rău. Capul urma să dea senzația că era luminat, nu doar din interior, dar și de o aură din jurul său. Pentru a realiza aceasta, Michelangelo lăsă volum în jurul buzelor, al maxilarului și al nărilor lui David. Folosi pentru ochi și nări un burghiu, iar pentru sprâncene o daltă mică. Pentru pătrunderea în găurile urechilor și între dinți, sfredeli cu un burghiu mic, apoi cu altele mai mari pe măsură ce gaura creștea. Făcu o serie de adâncituri între șuvițele de păr, cu găurile succedându-se una pe cealaltă, ordonate, controlate, folosind un ac lung și subțire, ținându-l între palme și rotindu-l, aplicând cât mai puțină presiune. Lucră cu infinită grijă la cutele de pe frunte, la nările tensionate, la buzele puțin despărțite.

După ce îndepărtă cu grijă ultimele bucăți de marmură care erau în plus se apucă de lustruit. Nu voia un luciu atât de intens ca acela creat pentru „Pietà”. Ceea ce voia el era expresia exterioară a sângelui, a mușchilor, a creierului, a venelor, a oaselor și a țesuturilor, ca acesta să fie adevărat, convingător, natural și cu proporții frumoase. Voia un „David” din carne umană, caldă și palpitândă, prin care străluceau mintea, spiritul și sufletul, un „David” care să fie plin de emoție, cu tendoanele gâtului tensionate de capul întors spre Goliat, fără să știe prin aceasta că a trăi înseamnă a acționa.

În primele zile ale lunii ianuarie 1504, Florența află că Piero de Medici își jucase ultimul rol. Luptând alături de armata franceză, pentru că spera să obțină ajutorul lui Ludovic al XII-lea împotriva Florenței, Piero se înecă în râul

Garigliano atunci când barca în care salva patru piese de artilerie din armata spaniolă se răsturnă. Un membru al *Signoriei* exclamă public:

— Noi, florentinii, suntem bucuroși la auzul acestei vești!

Michelangelo avu un moment de tristețe, apoi de milă pentru Alfonsina și pentru copiii ei. Și-l aminti pe Lorenzo pe patul de moarte, spunându-i lui Piero cum să conducă Florența. Apoi realizează faptul că moartea lui Piero însemna că exilul Contessinei se apropia de sfârșit.

La sfârșitul lui ianuarie, Soderini aranja o întrunire a artiștilor și meșteșugarilor din Florența pentru a stabili unde avea să fie amplasat „Uriașul-David”. Michelangelo fu chemat la Signorie pentru a vedea lista oamenilor poftiți la întrunire. Văzu că printre pictori se numărau Botticelli, Rosselli, David Ghirlandaio, Leonardo da Vinci, Filippino Lippi, Piero di Cosimo, Granacci, Perugino, Lorenzo di Credi. Sculptorii erau Rustici, Sansovino și Betto Buglioni, iar arhitecții Giuliano și fratele său, Antonio da Sangallo, // *Cronaca* și Baccio d’Agnolo. Mai erau patru aurari, doi bijutieri, un maestru în broderie, un sculptor în teracotă, un decorator de manuscrise, doi tâmplari care se pregăteau să devină arhitecți, turnătorul de tunuri Ghiberti, ceasornicarul Lorenzo della Golpaia.

— Crezi că am uitat pe cineva?, întrebă Soderini.

— Pe mine.

— Nu cred că tu ar trebui să fii inclus. Ar putea să îi inhibe pe ceilalți de la a-și spune părerea.

— Aș vrea să îmi spun și eu părerea.

— Tu ai făcut asta deja, îi răspunse Soderini sec.

Întâlnirea fu convocată ziua următoare în biblioteca Domului, aflată la etaj, înainte de ora prânzului. Michelangelo nu avea de gând să stea prin zonă, dar ferestrele bibliotecii dădeau spre șantier și auzea zumzet de voci deasupra lui, pe măsură ce artiștii se adunau. Merse

prin curte și se urcă pe scara din spate ce ducea spre un vestibul alăturat. Cineva bătu în masă ca să se facă liniște. Michelangelo recunoscu vocea lui Francesco Filarete, crainic al Signoriei.

— M-am tot gândit la ce propuneri ar putea fi mai potrivite. Sunt două locuri unde statuia ar putea fi așezată: primul este acolo unde stă acum „Iudit” a lui Donatello, iar al doilea e în mijlocul curții unde este acum „David” cel de bronz. Primul ar putea fi ales pentru că „Iudit” e un semn rău și nu se potrivește acolo unde e așezată. Pe lângă asta, nu e bine ca o femeie să omoare un bărbat, și, mai presus de toate, această statuie a fost făcută sub un semn rău, din moment ce am mers din rău în mai rău de atunci. „David” are o imperfecțiune la piciorul drept, iar sfatul meu ar fi să punem statuia într-unui dintre aceste locuri, dar eu îl prefer pe cel al lui „Iudit”.

Lucrul ăsta îi convenea perfect lui Michelangelo. O voce începu să vorbească, una pe care nu o recunoscu. Privi în bibliotecă și văzu că vorbitorul era Monciatto, sculptor în lemn.

— Eu cred că „Uriașul” e merit să fie pus pe coloanele din fața Domului sau pe contraforții din jurul bisericii. Nu știi de ce nu ar putea fi așezat acolo, căci mie îmi pare că ar arăta bine și ar fi un ornament potrivit pentru Biserica Santa Maria del Fiore.

Michelangelo îl văzu pe Rosselli ridicându-se șovăitor.

— Atât *messer* Francesco Filarete, cât și *messer* Francesco Monciatto au vorbit bine. Însă, eu am crezut dintotdeauna că „Uriașul” ar trebui amplasat pe treptele Domului, pe partea dreaptă, și, după părerea mea, acela ar fi cel mai bun loc.

Au urmat alte păreri. Gallieno, broderul, se gândi că cel mai bun loc ar fi în piață, acolo unde era așezat Marzocco, părere cu care fu de acord și David Ghirlandaio. Alți câțiva, printre care și Leonardo da Vinci, propuseră *loggia*, pentru că acolo marmura ar fi fost protejată. *Il Cronaca* sugerează sala

cea mare, unde urma să fie pictată și fresca lui Leonardo.

Michelangelo murmură:

— Oare nu e niciun artist care să spună că eu ar trebui să am dreptul să aleg locul?

Atunci, Filippino Lippi spuse:

— Cred că toată lumea a spus lucruri înțelepte, dar sunt sigur că sculptorul va fi cel care va propune cel mai bun loc, din moment ce el s-a gândit cu siguranță mai mult la asta și cel mai îndreptățit să aleagă locul unde ar trebui așezat „Urișul”.

Un murmur de aprobare străbătu camera. Angelo Manfidi încheie:

— Înainte ca Domniile Voastre să decideți unde ar trebui să fie amplasată statuia, sugerez să cereți și sfatul membrilor Signoriei, printre care se numără și oameni foarte învățați.

Michelangelo închise ușa fără zgomot și coborî înapoi pe scări spre curte. *Gonfaloniere* Soderini putea ghida acum amplasarea lui „David” în locul pe care și-l dorea Michelangelo: în față la Palazzo Signoria, acolo unde era așezată acum „Iudit”. Morocănosul Poliamolo, *Il Cronaca*, în funcția sa de arhitect-șef al lucrărilor Domului, fu însărcinat cu mutarea lui „David”, dar păru recunoscător pentru oferta lui Antonio da Sangallo, precum și a lui Giuliano, de a crea o platformă pentru transport. Baccio d’Agnolo își oferă și el serviciile, la fel și Chimente del Tasso și Bernardo della Cecca, cei doi tineri tâmplari-arhitecți, din moment ce erau interesați de problema mutării celei mai mari sculpturi de marmură transportată vreodată pe străzile Florenței. Statuia trebuia legată cu grijă pentru a nu se răsturna, totuși nu chiar atât de strâns ca la o smucitură sau mișcare bruscă să fie deteriorată.

— „David” va trebui să fie mutat în picioare, spuse Giuliano. Cofrajul în care e cărat trebuie mutat în așa fel încât statuia să nu simtă mișcarea.

— Soluția?, răspunse Antonio. O platformă în interiorul

altei platforme. Nu îl vom lega. O să îl prindem cu o frânghie în interiorul cofrajului. Atunci o să se legene ușor înainte și-napoi odată cu mișcarea.

Cei doi tâmplari-arhitecți construiri după indicațiile lui Sangallo o cușcă de șase metri și jumătate înălțime, deschisă în partea de sus. Antonio făcu o serie de noduri largi, care alunecau cu ușurință de-a lungul frânghiilor, devenind strânse când creștea greutatea și slăbind atunci când tensiunea scădea. „David” fu legat într-o rețea de frânghii mari, ridicat cu ajutorul unor rânghi și așezat înăuntrul cuștii deschise, apoi atârnat și ținut în frânghii. Zidul din spatele atelierului fu dărâmat, cușca ridicată pe bârne rotunde și pământul nivelat. Statuia era pregătită pentru călătoria ei de un kilometru și jumătate pe străzile Florenței.

Il Cronaca angaja patruzeci de oameni ca să tragă lada uriașă pe bârne, folosind un sistem de roți învârtite la manivelă. În timp ce structura grea înainta puțin câte puțin, grinda din spate era eliberată și luată de un muncitor care alerga cu ea în față pentru a o pune înaintea statuii. „David”, care era legat printre picioare și în partea de sus urmând structura verticală creată de Michelangelo de-a lungul pieptului, se legăna doar cât îi permitea distanța dintre noduri.

În ciuda celor patruzeci de muncitori, statuia nu putea fi mutată decât cu câțiva metri pe oră. Până la căderea nopții, „alaiul” trecu de zid, pe strada Ceasului până la colț și trecu dincolo de cotitura bruscă spre Via del Proconsolo, cu sute de oameni urmărind procesiunea până la lăsarea serii.

Toată lumea își ură „Noapte bună. Pe mâine”. Michelangelo merse acasă. Pășea de colo-colo prin dormitor, așteptând să treacă timpul. La miezul nopții părăsi neliniștit casa pentru a se reîntoarce la „David”. Acesta strălucea alb în lumina lunii, nestingherit de frânghii, având încă fața îndreptată spre Goliat, cu mâna

ridicată spre praștie și profilul dăltuit și lustruit la perfecție.

Aruncă o pătură înăuntrul cuștii, în spatele lui „David”, unde piciorul drept era lipit de trunchiul de copac. Avea destul loc pentru a se întinde pe podeaua de lemn. Căzuse într-o stare de reverie, când auzi zgomot de picioare alergând, sunet de voci, apoi pietre lovind zidul lateral al structurii. Sări în picioare strigând:

— Gărzi!

Auzi pașii alergând pe strada Proconsolo. Porni în urmărirea necunoscuților, strigând cât de tare putea:

— Stai! Gărzi! Opriți-i!

Cele câteva siluete ce alergau păreau să fie niște băieți. Inima îi bătea cu putere, apoi se întoarse la „David” și îi găsi acolo pe cei doi paznici de noapte cu felinarele lor.

— Ce-i cu tot zgomotul ăsta?

— Cineva a aruncat cu pietre spre statuie.

— Cu pietre? Cine?

— Nu știu.

— Și au lovit-o?

— Nu cred. Nu am auzit decât sunetul lemnului.

— Ești sigur că nu ai visat doar?

— I-am văzut și i-am auzit. Dacă n-aș fi fost aici... Merse de jur împrejurul lui „David”, scrutând întunericul, întrebându-se cine ar vrea să îi facă rău.

— Vandali, spuse Soderini, care sosi de dimineață ca să urmărească reluarea procesului de mutare. Dar o să pun un paznic la noapte.

Vandalii se întoarseră, de data aceasta vreo doisprezece, după miezul nopții. Michelangelo îi auzi când încă se strecurau pe strada Sfântul Proculus și strigă la ei, ceea ce îi făcu să se descotorosească imediat de pietre. A doua zi de dimineață, deja toată Florența știa de existența unei mișcări care urmărea distrugerea lui „David”. Soderini îl chemă la o întâlnire la Signoria pentru a întreba cine ar putea fi atacatorii.

— Ai dușmani?

— Din câte știi, nu.

— Poate mai degrabă ar trebui să întrebăm dacă Florența are dușmani, spuse crainicul Filarete. Lasă-i să mai încerce din nou și în seara asta.

Încercară din nou, în colțul de jos al Piazza della Signoria, unde Piazza San Firenze se unea cu piața cea mare. Dar Soderini puse gărzi ascunse în ușile și curțile din jurul lui „David”. Opt membri ai găștii au fost prinși și au fost duși la Bargello. Michelangelo, pe jumătate mort de somn, citi lista de nume. Nu recunoștea niciunul dintre ele.

Dimineața, sala superioară din Bargello era plină de florentini. Michelangelo îi privea pe vinovați. Cinci erau tineri, de aproximativ cincisprezece ani. Dădură mărturie că ei nu făcură decât să se alătore aventurii propuse de prietenii lor mai mari și că nu știau în ce aruncau cu pietre. Familiile lor au fost amendate, iar băieții eliberați. Ceilalți trei erau mai mari și aveau o atitudine dușmănoasă și răzbunătoare. Primul a declarat că aruncase cu pietre în „David” pentru că era gol și obscen și că Savonarola ar fi vrut să fie distrus. Al doilea a spus că nu era o operă de artă proastă și voia să arate că erau și oameni care se pricepeau la sculptură. Al treilea a susținut că acționase sfătuit de un prieten care voia ca „David” să fie distrus, dar a refuzat să spună numele acestui prieten. Toți trei fură condamnați la închisoare de către judecător, care cită zicala toscană: „Arta are un dușman numit ignoranță”.

Spre seară, deci în a patra zi a călătoriei, „David” sosi la destinație. D’Agnolo și tinerii tâmplari dădămară cușca. Frații Sangallo desfăcură nodurile și îndepărtară plasa de funii. „Ludit” fu dusă în altă parte și „David” așezat în locul ei la baza treptelor palatului, cu fața spre piața deschisă.

Michelangelo își ținu respirația când ajunse în piață. Nu îl văzuse pe David de la o asemenea depărtare. Acesta era așezat acolo în toată splendoarea lui, luminând Signoria cu lumina lui albă și pură. Stătea la baza statuii simțindu-se slab și urât, neajutorat acum, că nu mai avea controlul

asupra ei, întrebându-se: „Oare cât din ce doream să spun am reușit să transmit?”

Stătuse de pază patru nopți și, din cauza oboselii, era doar Pe jumătate conștient. Trebuia oare să stea de pază și în acea seară? Acum că David era complet expus la voia oricui? Câteva lovituri bine țintite i-ar putea sparge mâna sau chiar capul. Granacci îi spuse cu hotărâre:

— Unele lucruri care se întâmplă atunci când ceva e în perioada de trecere se opresc atunci când acestea își găsesc locul permanent.

Îl duse pe Michelangelo acasă, îl descălță, îl așează în pat și îl acoperi cu o pătură. În timp ce ieșea, îi spuse lui Lodovico:

— Nu-l deșteptați, chiar dacă va fi să doarmă două zile! Se trezi odihnit și cu o foame de lup. Chiar dacă nu era încă ora prânzului, înfulecă farfurii întregi cu supă, *lasagne* și pește fiert, care ar fi putut să hrănească toată familia. Stomacul îi era atât de plin, că abia se putu târî în cada de lemn ca să facă o baie. Cămașa de pânză, ciorapii și sandalele curate îi dădură o senzație plăcută, căci era prima dată când se schimba după câteva săptămâni.

Coti spre Piazza San Firenze în josul pieței Signoriei. La picioarele lui „David” era adunată o mulțime care stătea în liniște. Bucăți de hârtie lipite de marmură în timpul nopții fluturau în vânt.

Văzuse priveliștea aceasta la Roma, unde oamenii lipeau poezii deocheate la adresa lui Borgia pe ușile bibliotecii Vaticanului sau își atașau plângerile de torsul din marmură al statuii „Pasquino”, aproape de Piazza Navona.

Traversă piața prin mulțime. Aceasta se retrase ca să îl lase să treacă. Încercă să le deslușească expresiile, să înțeleagă ce se petrece. Păreau uimiți.

Ajunse la „David”, se cațără pe baza acestuia și începu să dezlipească hârtiile, citindu-le una câte una. Pe la sfârșitul celei de-a treia, ochii i se umeziră, căci erau mesaje de dragoste și de aprobare.

*Ne-ai redat respectul pentru noi înșine.
Suntem mândri să fim florentini.
Cât de minunat este omul!
N-o să se mai poată spune niciodată că omul este rău,
căci el este cea mai mândră creatură de pe pământ.
Ai creat un lucru frumos! Bravo!*

Ochii îi recunoscuseră o hârtie familiară, asemănătoare uneia pe care o ținuse în mâini înainte. O luă și citi:

Tot ce tatăl meu spera să realizeze pentru Florența este exprimat în acest „David” al tău.

Contessina Ridolfi de Medici

Tânăra femeie se strecurase în oraș noaptea, trecând de paznici. Își asumase riscul de a veni să îl vadă pe „David” și de a-și uni vocea cu cea a Florenței.

Se întoarse; se afla deasupra mulțimii care îl privea. Piața era cuprinsă de liniște, și totuși nu simțise niciodată o comunicare mai completă. Era ca și cum își citiseră gândurile unii altora, ca și cum erau una și aceeași persoană: toți făceau parte din el, fiecare florentin aflat la picioarele lui, cu ochii ridicați spre el, și el era parte din ei.

12

Primi o scrisoare din partea lui Jacopo Galli, împreună cu un contract semnat de frații Mouscron, care erau de acord să îi plătească patru mii de guldeni, și în care îi spunea:

*Ești liber să faci orice „Madona cu pruncul” îți închipui.
Și acum după una caldă, vine una rece. Moștenitorii Piccolomini insistă să ajungi la zi cu realizarea statuilor. Am reușit să îi conving să extindă contractul pentru încă doi ani. Acesta e cel mai bun rezultat pe care am putut să îl*

obțin.

Încă doi ani! Alungă repede statuile din minte.

O consecință imediată a „nașterii” lui „David” a fost o vizită la apartamentul Buonarroti din partea lui Bartolomeo Pitti, dintr-o ramură secundară a bogatei familii Pitti care locuia într-un palat de piatră de cealaltă parte a râului Arno. Bartolomeo era un bărbat timid și retras, a cărui casă modestă din Piazza Santo Spirito avea la parter magazinul unui negustor de textile.

— Tocmai am început să-mi adun o colecție de artă. Deocamdată nu am decât trei picturi mici pe lemn, care sunt frumoase, dar nu prea importante. Soția mea și cu mine am fi foarte bucuroși dacă am putea ajuta la crearea unei opere de artă.

Lui Michelangelo îi plăcu purtarea lui simplă, ochii castanii blânzi care străluceau sub un creștet pleșuv.

— În ce fel ați dori ca să particip eu, domnule?

— Ne întrebam dacă nu ar fi vreo piesă mai mică de marmură la care v-ați gândit poate, sau la care v-ar plăcea să vă gândiți, pentru noi...

Michelangelo luă de pe raft prima lui sculptură, basorelieful „Madona cu pruncul”, pe care o sculptase sub îndrumarea lui Bertoldo.

— Domnule Pitti, de mult timp mă gândesc la greșelile pe care le-am făcut în acest basorelief, și de ce s-a întâmplat asta. Mi-ar plăcea să încerc din nou, dar în formă circulară, da, rotund. Cred că aș putea reuși să scot figurile din basorelief, pentru a crea impresia de sculptură în rotund. Ați vrea să încerc asta pentru dumneavoastră?

Pitti își umezi buzele uscate cu limba.

— Nici nu pot să vă spun cât de fericiți ne-ar face asta.

Michelangelo îl conduse pe Bartolomeo Pitti pe scări, până jos în stradă.

— Simt că voi face ceva frumos pentru dumneavoastră. Signoria aprobă o hotărâre prin care îl grăbea pe *Il Cronaca*

să construiască atelierul și casa lui Michelangelo. Poliamolo rătăci desenele sub un morman de alte lucruri aflate pe masa lui, pe care se găseau întotdeauna și vreo două duzini de ouă fierte, singura mâncare pe care o consuma.

— Ce-ar fi să stabilim structura casei și mărimea camerelor?, îl întrebă pe Michelangelo. Îmi închipui că vei vrea să faci tu planul blocurilor de piatră?

— Mi-ar plăcea asta. Pot să pun și eu câteva condiții?

— Ce client nu vrea asta?, mârâi *Il Cronaca*.

— Aș vrea ca bucătăria să fie sus, între camera de zi și dormitorul meu; un șemineu cu coșul zidit în zid; o *loggia* cu stâlpi în afara dormitorului meu, care să dea peste curtea din spate; podele de cărămidă, ferestre bune, o latrină la etajul al doilea; ușa din față cu o cornișă de piatră fin cizelată; toți ceilalți pereți tencuiți; o să îmi văruiesc chiar eu.

— Nici nu știu de ce mai ai nevoie de mine, mormăi *Il Cronaca*. Hai să mergem pe teren ca să amplasăm atelierul după lumină și soare.

Michelangelo întrebă dacă era posibil ca familia Topolino să se ocupe de operațiunile de tăiere a pietrei.

— Doar dacă garantezi tu pentru munca lor.

— O să ai blocurile cel mai frumos sculptate care-au ieșit vreodată din Settignano.

Terenul era la colțul dintre Borgo Pinti și Via della Coiona, cu o lungime de șaisprezece metri pe Borgo, lângă Mănăstirea Cestello, și cu latura de pe Via della Colonna mult mai lungă, mărginită de atelierul unui fierar care se ocupa și de tâmplărie. Cumpărare de la el câțiva țaruși, măsurare terenul și delimitare marginile.

Il Cronaca reveni câteva săptămâni mai târziu cu planurile pentru casă și atelierul alăturat, cu un aspect sobru din exterior, dar creată pentru confort în interior. La etajul al doilea era o *loggia* deschisă lângă dormitorul lui Michelangelo, unde acesta putea mânca și se putea odihni când vremea era caldă. Nu după multă vreme, familia

Topolino tăia *pietra serena* după indicațiile lui Michelangelo, cu pietrele de o culoare albastru-gri luminoasă, cu granulație minunată. Tăiară blocurile necesare pentru șemineu, folosind sforile aduse de Michelangelo pentru lungime, și piatra subțire pentru cornișă. Când blocurile de construcție fură gata, întreaga familie înălță casa. // *Cronaca* aduse zidari care tencuiră pereții interiori, apoi meșteri care acoperiră casa cu țiglă, dar în timpul nopții Michelangelo nu putea rezista tentației de a merge la casă și de a stinge var cu apa de la fântâna care fusese săpată în curte, pentru a văruii cu mâna lui pereții interiori cu tonuri calde de albastru, roz și portocaliu, la care ajunsese după crearea hainelor pentru „Sfânta Familie” a lui Doni. Întregul perete sudic al clădirii dădea spre curte.

Trebuia să scoată banii pe mobilier din propria sa pungă. Nu putea cumpăra decât cu măsură: un pat lat, un cufăr, un scaun pentru dormitorul său, scaune și o masă pentru *loggia*, care puteau fi mutate înăuntru pe vreme umedă sau rece, un scaun de piele și o canapea pentru camera de zi, castroane, oale, tigăi, cutii pentru sare, zahăr și făină pentru bucătărie. Argiento își mută patul din atelierul din piață, așezându-l în micul dormitor de la parter, aproape de ușa principală.

— Ar trebui să pui niște lucruri sfinte în casa ta, i-a spus mătușa Cassandra. Îți va face bine să le privești.

Michelangelo atârnă prima lui lucrare, „Madona cu pruncul”, pe peretele din fața patului său și puse „Centaurii” în camera de zi.

— Narcisism pur, comentă Granacci. Mătușa ta îți spune să pui lucruri sfinte și tu îți atârni propriile lucrări.

— Acestea sunt sfinte pentru mine, Granacci.

Lucra bucuros cu soarele târziu de vară inundându-i atelierul deschis, capul și mâinile, pline de idei care veneau una după alta în abundență: figura de ceară pentru „Madona” fraților din Bruges, schițele pentru sculptura rotundă a lui Pitti, desene exploratoare pentru figura

Sfântului Apostol Matei pentru Dom și lustruitul statuii de bronz a lui „David” pentru mareșalul francez. Când sosi din Carrara blocul de aproape doi metri pentru „Madona”, Argiento îl ajută să îl așeze pe masa rotitoare din mijlocul atelierului. După numai o oră îndepărta deja colțurile, simțind personajele mișcându-se în interiorul marmurii, botezând podeaua de cărămidă cu primul ei viscol de pulbere albă.

Împlinirea lui personală nu îl făcu să creeze o „Madona” mai veselă. Dimpotrivă, această „Madona” era tristă, căci cunoscuse deja, prin sculpturile lui, coborârea de pe cruce. Nu mai putea să revină niciodată la seninătatea basoreliefului său timpuriu, când Madona încă trebuia să ia o hotărâre. Această tânără mamă era deja condamnată, căci știa finalul vieții băiatului ei. De aceea se împotriva să îi dea drumul acestui băiat frumos, sănătos, voinic, cu mâna lui prinsă într-a ei ca să-l protejeze. De aceea îl acoperea cu o parte din pelerina sa.

Copilul, sensibil la emoțiile mamei, avea o umbră de melancolie în ochi. Era puternic, curajos și urma să părăsească portul sigur oferit de mama lui, dar acum îi prindea una dintre mâini, în timp ce cu cealaltă era ținut strâns lângă ea. Sau se gândea oare la propria lui mamă, tristă pentru că trebuia să își lase fiul singur pe lume? Se gândea la el însuși, agățat de ea?

Lucra de parcă ar fi fost în vacanță, cu așchiile de marmură zburând, și aceste figurine mai mici, mai compacte ieșiră aproape fără efort, după masivitatea virilă copleșitoare a lui „David”. Ciocanul și dalta erau ușoare ca niște pene în timp ce el lucra la faldurile simple ale Madonei, la degetele ei lungi, la părul bogat ce-i încadra fața, la ochii cu pleoape grele, la părul buclat al băiatului, la corpul puternic definit al acestuia, la obrajii durdulii și la bărbie, și o senzație de compasiune străbătea marmura. Nu idealiza fața Madonei, așa cum făcuse înainte. Spera să o facă nobilă prin sentimentele exprimate. Granacci comentă:

— Acestea vor fi cele mai vii ființe din orice capelă în care ar putea fi puse.

Starețul Bichiellini, care nu spusese nimic despre „David”, veni pentru tradiționala binecuvântare a casei noi a lui Michelangelo. Îngenunche și se rugă în fața Madonei. Apoi se ridică și își puse ambele mâini pe umerii lui Michelangelo.

— Această „Madona cu pruncul” nu ar fi avut o delicatețe atât de pură, dacă tu nu ai fi avut o inimă pură și sentimente delicate. Fii binecuvântat, tu și acest atelier.

Sărbători terminarea „Madonei” pentru Bruges așezând pe masa de lucru un bloc pătrat, căruia îi rotunji colțurile pentru a-i da forma circulară și începând să lucreze la piesa pentru Pitti. Modelul de ceară de pe armătură căpătă repede formă, căci aceasta era o perioadă fericită pentru el, lucra, iată, în propriul său atelier. Era prima sculptură rotundă pe care o încerca. Înclinând marmura ca o farfurie, putea să realizeze planuri adânci în care Madona, așezată pe un bloc solid, precum cel mai important personaj, apărea întreagă. Pruncul, chiar dacă se sprijinea pe o carte din poala mamei sale, era în planul secund. Ioan, privind peste umărul Măriei, era undeva în planul al treilea.

Folosi mai multe texturi pentru finisaj, aproape întreg alfabetul dălților lui. Numai fața Măriei era lustruită pentru a obține tonurile pielii, așa cum făcuse pentru „Pietà”, îmbogățind înțelesul emoțional. Simțea că această Marie era cea mai puternică dintre Madonele lui, cea mai matură. Copilul era întruchiparea unui băiețel dulce și fericit. Siluetele se desprindeau libere în cercul lor.

Argiento înfășură cu grijă *tondo*-ul în pături și, împrumutând un cărucior de la tâmplarul de alături, căreia marmura pe străzi până la reședința familiei Pitti. Michelangelo mergea pe lângă el. O duseră pe scări deasupra magazinului negustorului de textile și o așezară pe un bufet îngust. Familia Pitti rămase fără grai, apoi

părinții și copiii începură să vorbească și să râdă cu toții, să alerge prin cameră pentru a vedea sculptura din diferite unghiuri.

Următoarele luni au fost cele mai fericite din viața lui. „David”, încă numit „Uriașul” de mulți florentini, era acceptat drept noul simbol, mentor și protector al orașului. Lucrurile luară o turnură bruscă spre mai bine: Cezar Borgia, grav bolnav, încetă să mai fie o amenințare. Arezzo și Pisa păreau îmblânzite, Papa Iulius al II-lea, prietenos cu Florența, îi acordă cardinalului Giovanni de Medici un rol important la Vatican. Se simțea în aer un sentiment de încredere și energie. Comerțul înflorea și era de muncă pentru toți, o piață pentru produsele fiecăruia. Guvernul, cu Soderini drept conducător permanent, era stabil și sigur, ultimele certuri distrugătoare florentine fuseseră uitate.

O mare parte dintre aceste lucruri erau atribuite de orașul-stat lui „David”. Data dezvelirii lui marca o eră nouă în mințile florentinilor. Contractele sau înțelegerile erau datate: „O lună după dezvelirea «Uriașului» “. În conversații, timpul era împărțit, spunându-se: „Asta a fost înainte de «Uriaș» “ sau „îmi amintesc bine, pentru că s-a întâmplat în a doua săptămână după «Uriaș» “.

Michelangelo obținu de la Soderini promisiunea că i se va permite Contessinei, soțului și copiilor ei să plece la Roma, sub protecția cardinalului Giovanni, imediat ce reușea să-i convingă pe membrii Consiliului celor Șaptezeci. Era prietenos și binedispus la cinele clubului, își opri atacurile la adresa lui Leonardo, îi ajuta pe ceilalți sculptori în proiectele lor atunci când căutau comenzi. Îl forță pe Argiento să petreacă mai mult timp învățând de la el. Urca dealurile de la Settignano pentru a vedea cum crește mormanul de fâșii subțiri decorative pentru cornișa lui, cu fiecare dintre ele lucrată precum o piatră prețioasă. De acolo mergea spre Contessina, pentru a-l învăța pe Luigi și pentru a se juca împreună cu Niccolo, care creștea văzând cu ochii. Era răbdător cu propria sa familie, ascultând liniștit

În timp ce Lodovico îi povestea despre cum căuta mai multe case și ferme de vânzare, pentru a construi o avere fiilor săi.

Familia Pitti i-l recomandă pe Taddeo Taddei, un învățat florentin iubitor al artelor. Taddei voia să știe dacă *maestro* Buonarroti îi putea sculpta și lui un *tondo*. Michelangelo avea deja un punct de plecare, format în timp ce lucra la piesa pentru Pitti. Schiță proaspăta idee pentru Taddei, care era fermecat. Avea acum încă o comandă încântătoare de la un om sensibil, care aprecia ce avea să sculpteze pentru el.

Cu câteva luni înainte de împlinirea a treizeci de ani, părea să fi atins deplina putere de exprimare și prețuirea după care tânjise.

13

Perioada lui de fericire nu dură prea mult.

De când Sangallo fusese chemat la Roma de către Iulius al II-lea, îi tot trimitea vești încurajatoare lui Michelangelo: îi povestise Papei despre „David”, îndemnă pe Sanctitatea Sa să privească „Pietà” din Bazilica Sfântul Petru, îl convinse pe pontif că nu mai exista niciun alt maestru egal lui Michelangelo în toată Europa. Papa începu să se gândească la statui de marmură. În curând, urma să decidă ce sculptură își dorea și să îl cheme pe Michelangelo la Roma...

Artistul împărtăși câteva dintre aceste vești la întâlnirile Clubului Cazanului și rămase surprins când Iulius al II-lea îl chemă pe Sansovino la Roma pentru a ridica două cavouri, unul pentru cardinalul de Recanati și celălalt pentru cardinalul Sforza în Santa Maria del Popolo. Clubul organizează o petrecere zgomotoasă de bun-rămas pentru Sansovino, la care Participă și Michelangelo, bucuros pentru norocul prietenului său și ascunzându-și propria umilire. Prestigiul lui primise o lovitură puternică. Mulți din Florența se

întrebau: „Dacă este adevărat că Michelangelo e cel mai bun sculptor din Florența, atunci de ce nu l-a chemat Papa pe el, ci pe Sansovino?”

În primele luni din 1504, Leonardo da Vinci își petrecuse timpul lucrând la o serie de invenții mecanice, pompe de absorbție, turbine, canale pentru schimbarea cursului râului Arno dinspre Pisa, un observator astronomic cu o lupă amplificatoare pentru studierea lunii. Certat de Signorie pentru neglijarea frescei, începu să lucreze serios la aceasta în mai. Cartonul deveni subiectul de discuție preferat al Florenței: artiștii se adunau la atelierul lui Leonardo din Santa Maria Novella pentru a studia, admira, copia și schimba stilurile. Vestea că un lucru minunat era pe cale să se întâmple cuprinse orașul.

Cu trecerea lunilor, orașul deveni cuprins de admirație pentru Leonardo și pentru cartonul lui, lăudându-i perfecțiunea. David era considerat un bun câștigat, la fel ca și vremurile bune pe care le inaugurase. Michelangelo începu să simtă că era depășit. Cunoștințe sau străini care îl opriseră în stradă plini de admirație, acum doar îl salutau ocazional din cap. Își avusese perioada lui de glorie, care trecuse. Acum, Leonardo da Vinci era omul zilei. Florența îl declară mândră drept „Cel mai bun artist al Toscanei”.

Pentru Michelangelo, acesta era un hap amar. Cât de schimbători erau florentinii! Cât de repede îl trecură pe locul al doilea! Cunoscând Santa Maria Novella de pe vremea când lucrase acolo cu Ghirlandaio, reuși să vadă cartonul lui Leonardo fără ca să afle cineva că fusese acolo. „Bătălia de la Anghiari” era extraordinară. Leonardo, care iubea caii la fel de mult ca Rustici, crease o operă magnifică reprezentând calul în luptă violentă, călărit de bărbați purtând armuri romane antice, încercând să se distrugă unii pe ceilalți cu sălbăticie, lovind, mușcând, înjunghiind de parcă erau furii, cu oameni și cai deopotrivă prinși în conflictul sângeros și violent, cu multe grupuri individuale create pentru a se potrivi perfect în structura de ansamblu.

Leonardo era un mare pictor, nu putea să nege acest lucru. Poate chiar cel mai bun din lume. În loc ca acest lucru să îl liniștească, îl ațâță și mai mult. La apus, în timp ce trecea pe lângă Santa Trinità, văzu un grup de bărbați discutând, așezați în fața băncii Spina. Discutau un pasaj din Dante, pe care Michelangelo îl recunoscuse drept Cântul IX al Infernului:

*Nu singur într-un loc filosofia
O spune cui voiește-a cerceta
că firii voastre-i este obârșia
divinul intelect și arta sa.
Și-n fizică dac-o cetești, nu toată,
ci-n prea puține file vei afla,
că firii arta – cât e scris să poată –
e ca și unui maistru-nvățăcelul.⁷*

Bărbatul din centrul grupului își ridică privirea. Era Leonardo da Vinci.

— Uitați-l pe Michelangelo! El o să ne deslușească înțelesul versurilor.

Michelangelo semăna cu un muncitor la întoarcerea spre casă după munca zilei, iar unii dintre admiratorii mai tineri din jurul lui Leonardo începuseră să râdă.

— Explică-le tu însuși, strigă Michelangelo, crezând că Leonardo era vinovat pentru răsetele lor. Tu care ai făcut un model de cal pentru a fi turnat în bronz și, spre rușinea ta, l-ai lăsat neterminat.

Fața lui Leonardo deveni roșie ca focul.

— Eu nu îmi bat joc de tine și am vorbit sincer. Nu e vina mea dacă ceilalți au râs.

Urechile lui Michelangelo erau înfundate de ceara fierbinte a mâniei. Se întoarse fără să audă și se îndreptă spre dealuri. Merse toată noaptea, încercând să își liniștească mânia, umilirea, senzația de frustrare și rușinea.

---

⁷ „Infernul” – Cântul IX, traducere de George Coșbuc.

Nu se putea împăca deloc cu ideea că era dat deoparte și tratat cu nepăsare de orașul care își întorcea acum privirea spre altcineva.

Merse cale îndelungată în acea noapte, până la râul Pontassieve. La răsăritul soarelui se afla la confluența dintre Sieve și Arno, pe drumul care ducea spre Arezzo și Roma. Știa că nu exista decât o singură rezolvare la problema lui: nu putea să îl întreacă niciodată pe Leonardo în frumusețe, maniere sau noblețea ținutei. Dar el era cel mai bun desenator din Italia. Nimeni nu-l va crede doar spunând asta. Trebuia să o dovedească. Și ce dovadă mai bună decât o frescă, de aceeași mărime ca a lui Leonardo.

Fresca lui Leonardo urma să ocupe partea dreaptă a lungului perete estic din sala cea mare. Îi va cere lui Soderini partea stângă. Urma să își pună opera lui alături de cea a lui Leonardo, pentru a dovedi că putea să picteze mai bine decât el, figură cu figură. Atunci, toată lumea va putea să vadă și să judece. Atunci, Florența avea să vadă cine era cel mai bun artist!

Granacci încercă să îl liniștească.

— Asta e o boală, e o febră. Trebuie să găsim o modalitate de a te vindeca.

— N-ai haz.

— *Dio mio*, dar nici nu încercam! Nici măcar nu poți sta în apropierea lui Leonardo.

— Din cauza parfumului, vrei să spui.

— Nu fi răutăcios. Leonardo nu folosește parfum, doar apă de colonie.

Granacci privi la mâinile și picioarele pline de transpirație ale prietenului său, la cămașa murdară de fumul forjei.

— Să știi că o baie nu te-ar omorî nici pe tine! Michelangelo ridică o bârnă grea și îl amenință cu ea pe

Granacci, strigându-i:

— Ieși afară din atelierul meu, trădătorule!

— Nu eu am adus vorba de mirosuri. De ce te

deranjează pictura lui, când mai ai ani întregi pentru sculptură? Uită-!l!

— Îmi e ca un spin în talpă.

— Și dacă ieși pe locul doi? Michelangelo rânji.

— Ai încredere în mine, Granacci, o să fiu primul. Așa trebuie.

Mai târziu în după-amiaza aceea, merse la biroul lui Soderini, îmbăiat, ras, purtând o cămașă albastră curată.

— Pfui, făcu *gonfaloniere*, înclinându-se cât mai departe. Ce ți-a pus bărbierul în păr?

Michelangelo se înroși.

— ...un ulei aromat...

Soderini trimise un slujitor să îi aducă un prosop. Când acesta sosi, i-l înmâna lui Michelangelo, spunându-i:

— Șterge chestia aia. Rămâi la propriile tale mirosuri. Cel puțin ele sunt naturale.

Michelangelo îi spuse lui Soderini motivul vizitei. Acesta rămase uimit. Era pentru prima dată când Michelangelo îl văzu pierzându-și firea.

— Dar așa ceva e de neînțeles, strigă primarul în timp ce mergea în jurul mesei lui largi, cu ochii ațintiți asupra lui Michelangelo. Tu însuți mi-ai spus că nu ți-a plăcut niciodată să lucrezi la frescele lui Ghirlandaio.

— M-am înșelat. Își plecă fruntea, adăugând cu o voce stăruitoare: Pot să pictez fresce. Mai bine decât Leonardo da Vinci.

— Ești sigur?

— Bag mâna-n foc.

— Chiar presupunând că ai putea, de ce vrei să renunți la anii care s-ar fi convenit marmurii? Madona ta pentru negustorii din Bruges e divină. La fel și *tondo-ul* pentru Pitti. Talentul tău e un dar de la Dumnezeu. De ce vrei să îl risipești pentru o artă care nu te interesează?

— *Gonfaloniere*, erați atât de încântat că Leonardo o să picteze o jumătate a zidului. Ați spus că lumea va veni să îl vadă. Oare nu ar veni de două ori mai mulți vizitatori dacă

ar exista două panouri, unul făcut de Leonardo și celălalt de mine? Ar fi un *pallio*⁸ măreț, care ar anima oamenii.

— Și crezi că poți să îl întreci?

— Bag mâna-n foc.

Soderini merse înapoi spre scaunul cu blazonul de aur, se trânti în el și își clătină, descurajat, capul.

— Signoria nu va fi niciodată de acord. Ai deja un contract cu Breasla Lânarilor și cu Domul pentru sculptarea celor doisprezece apostoli.

— Și îi voi face. Dar celălalt perete trebuie să fie al meu. Eu nu am nevoie de doi ani, așa ca Leonardo, ci pot să fac fresca mea într-un an, sau zece luni, poate opt...

— Nu *caro*, te înșeli. Nu o să te las să intri în necazuri.

— Pentru că nu credeți că pot să fac asta, din moment ce nu am venit aici decât cu vorbe. Data viitoare o să mă întorc cu desene și o să vedeți că pot.

— Te rog, îi spuse Soderini obosit, vino înapoi mai degrabă cu un apostol de marmură. De aceea ți-am construit casa și atelierul, ca să sculptezi apostolii.

Soderini privi crinii de pe tavan.

— De ce nu am fost oare mulțumit cu doar două luni ca *gonfaloniere*? De ce am acceptat slujba asta pe viață?

— Pentru că sunteți un *gonfaloniere* înțelept și elocvent, care va convinge orașul să acorde alți zece mii de florini pentru pictarea celeilalte jumătăți a zidului.

Pentru a trezi entuziasmul Signoriei destul cât să plătească o asemenea sumă și pentru a încânta Consiliul Breslei Lânarilor și pe cel al Domului cât să-l elibereze de contract timp de un an, trebuia să picteze o scenă care să-i facă pe florentini să se simtă mândri și glorioși. Nu voia să picteze cai acoperiți de armuri protectoare, soldați purtând coifuri, cu săbii și sulite în mână, cu amalgamul de animale speriate și bărbați răniți sau pe moarte. Acestea nu erau pentru el.

---

⁸ Cursă, competiție (lb. italiană).

Dar ce era pentru el?

Se îndreptă spre biblioteca Santo Spirito și îi ceru călugărului augustinian de serviciu să îi recomande o istorie a Florenței. Bibliotecarul îi dădu *Cronaca* a lui Filippo Villani. Citi despre războaiele dintre Guelfi și Ghibelini, despre războaiele cu Pisa și celelalte orașe-stat. Fresca lui nu trebuia să fie neapărat o scenă de luptă, dar trebuia să conțină un fel de triumf pentru a măguli mândria națională. Unde putea să găsească în istoria florentină o asemenea scenă, una pe care o putea picta și care putea să fie complet diferită de spectacolul de luptă al lui Leonardo? Una care să îl facă pe el învingător?

De-abia după ce citi timp de câteva zile, descoperi o povestire care îi puse sângele în mișcare. Scena se petrecea la Cascina, lângă Pisa, unde forțele florentine își stabiliseră tabăra pe malul râului Arno într-o zi fierbinte de vară. Considerându-se în siguranță, o parte dintre soldați meraseră să facă baie în râu, alții ieșeau să se usuce, în timp ce unii stăteau întinși pe iarbă goi, la soare. Brusca, un paznic năvăli spre grup strigând: „Suntem pierduți! Pisanii sunt pe cale să atace!” Florentinii ieșiră pe brânci din apă, cei de pe mal își puseră armurile la repezeală, iar ceilalți se grăbiră spre arme... la timp, pentru a respinge trei atacuri ale pisanilor și a-i pune pe fugă.

Asta era șansa lui de a picta un grup mare de bărbați, tineri și bătrâni, îmbăiați de apă și soare, puși în mișcare, cu toții într-un moment de pericol, de tensiune, de presiune, înregistrat nu doar pe fețele lor, ci și în mișcărilor lor de aplecare, de întindere, încercând să se pregătească pentru atac și să își salveze viețile.

Asta era ocazia de a crea ceva captivant. Fiecare dintre ei urma să fie un „David”, un portret complet al omenirii, izgonită brusca din acest paradis temporar.

Merse pe strada librarilor și cumpără cele mai mari coli de hârtie pe care le găsi, cerneluri colorate, cretă, creioane negre, albe, roșii și maronii, și le așeză pe toate pe masa lui

de lucru. Desenând cu rapiditate, organizează scena de pe malul râului Arno la Cascina, cu Donati în centru, strigându-i căpitanului Malatesta: „Suntem pierduți!”, cu niște soldați încă în apă, alții încercând să urce malul abrupt, iar alții îmbrăcându-se în grabă în timp ce se îndreptau spre arme.

Trei zile mai târziu se afla în biroul lui Soderini. Cei doi bărbați se uitau unul la celălalt, cu ochii larg deschiși. Michelangelo potrivi una lângă alta pe podea lângă birou douăsprezece foi mari reprezentând douăzeci de nuduri masculine, unele hașurate cu cerneală, altele trasate cu cărbune sau desenate cu linii lungi și îndrăznețe, scoase în evidență cu plumb alb, în timp ce altele străluceau în tonurile naturale ale pielii. Se trânti într-un scaun de piele dintr-un șir așezat lângă peretele lateral, simțindu-se obosit și dezamăgit. Soderini studie desenele în liniște. Când îl privi, Michelangelo recunoscu respectul duios pe care Soderini i-l purta.

— A fost o greșeală să te descurajez. Pentru a fi un artist, o persoană trebuie să sculpteze, să picteze și să cunoască arhitectura în mod egal. Această frescă poate fi la fel de revoluționară ca și „David” și ne poate aduce aceeași bucurie. O să îți obțin această comandă, chiar dacă trebuie să conving fiecare membru al consiliului în parte.

Și se ținu de cuvânt, pentru o sumă de trei mii de florini, mai puțin de o treime din plata lui Leonardo da Vinci. Era cea mai mare comandă a lui Michelangelo, se simțea însă nedreptățit de Signorie, care îi prețuia munca mai puțin decât pe cea a lui Leonardo. Dar urmau să își schimbe părerea la vederea frescei finalizate.

Acum oamenii îl opreau pe stradă spunându-i că au auzit că avea de gând să picteze un „David” de nenumărate ori.

— Și astfel ai fost reîntronat, îi spuse Granacci sarcastic. Ești din nou cel mai mare artist al nostru, cu condiția ca fresca să fie minunată. Sper doar să nu plătești un preț

prea mare.

— Fiecare plătește cât trebuie.

14

Primi o cameră lungă și îngustă în Spitalul Boiangiilor, un spital de caritate care fusese fondat de Breasla Artei Boiangiilor în 1359. Avea fațada pe strada Boiangiilor, la doar câteva case depărtare de vechea locuință a familiei Buonarroti din Santa Croce. Își aducea aminte de ea pentru că obișnuia, când era mic, să meargă prin șanțurile colorate de zoaiele albastre, verzi sau roșii. Camera lui dădea spre Arno, spre sud, așa că avea lumină toată ziua. Peretele din spate era mai mare decât cel pe care trebuia să îl picteze în sala cea mare a consiliului. Urma să poată monta cartoanele foaie cu foaie și să vadă imaginea întregă înainte de a picta fresca. Îi porunci lui Argiento să țină ușa dinspre stradă încuiată tot timpul.

Lucra dezlănțuit, hotărât să arate orașului că era un maestru abil și rapid care nu avea nevoie să fie certat de Signorie pentru pierderea timpului cu desene de pompe de canal și alte lucruri mecanice. Când vremea se răci, îl trimise pe Argiento după ceară și terebentină cu care să îmbibe hârtia pe care boiangiii o foloseau drept geamuri. Își desenă planul general pe o bucată lungă de hârtie, apoi o tăie la scară și o împărți în numărul de pătrate care trebuiau asamblate pentru a acoperi zidul de 7 pe 19 metri. Spre deosebire de „Lupta Centaurilor”, personajele centrale urmau să se afle la 3 metri înălțime. Totuși această scenă urma să lase aceeași impresie a unui grup de războinici goi aglomerați într-un spațiu limitat, cu toate brațele, picioarele, torsurile și capetele îmbinate organic, ca părți integrale ale unui întreg, prinși într-o busculadă dramatică în încercarea de a ieși din apă, de a-și lua hainele și armurile și de a ajunge la posturi înainte de sosirea inamicului.

Desenă un tânăr războinic întors cu spatele, purtând o platoșă și un scut, cu sabia la picioare, tineri goi care își luau lăncile și săbiile, uitând de haine, sau războinici căliți, cu picioare și umeri puternici, gata să sară la dușman cu mâinile goale, încă trei soldați care încercau să iasă din apă, grupul central din jurul lui Donati prins între uimire și începutul pregătirii, cu un războinic cu mâna puternică băgată în mânecile cămășii, un soldat bătrân cu o coroană de iederă pe cap, încercând să-și tragă ciorapii peste picioarele ude, „în așa fel încât încordarea arată toți mușchii și tendoanele trupului”, îi explică Michelangelo lui Granacci, „cu gura strânsă pentru a arăta graba lui, și felul în care i se mișcă tot trupul până la degetele de la picioare”.

Lucrat cu grijă, cartonul Cascina, pe care el îl numea „Scăldătorii”, i-ar fi luat un an. Făcut de un tânăr aflat la apogeul puterii și talentului, putea fi terminat în șase luni. Până în ziua de Anul Nou în 1505, la trei luni după începere, mânat de o forță pe care nu o putea controla, panoul lui Michelangelo era terminat. Salvadore, legători de cărți, petrecuse două zile cu lipitul foilor împreună. Acum, Argiento, Granacci, Antonio da Sangallo și Michelangelo întindeau și atașau cartonul pe o ramă ușoară, sprijinită de peretele din spate. Acesta umplu camera cu cincizeci sau șazeci de bărbați Prinși în acțiune. Panoul conținea teamă, teroare, disperare și, în același timp, dar mai presus de toate, sentimentul de vitejie al bărbaților care se ridicau pentru a depăși șocul și dezastrul prin acțiuni rapide și bine concentrate.

Granacci stătea privind forța copleșitoare a acestei mase de bărbați prinși între viață și moarte, fiecare reacționând după propria sa fire. Era uluit de siguranța ingenioasă a desenului.

— Ce ciudat, murmură el, că o motivare atât de nepotrivită poate da naștere unei opere de artă atât de bogate. Michelangelo nu îi răspunse, așa că vorbi mai

departe. Trebuie să deschizi ușile și să lași pe toată lumea să vadă ce ai realizat.

— Unii au bombănit din cauza ușilor tale închise, adăugă Antonio. Chiar și membrii clubului m-au întrebat de ce ai dat deoparte pe toată lumea. Acum, că vor putea să vadă minunea pe care ai creat-o în aceste trei luni scurte, o să înțeleagă.

— Aș vrea să mai aștept încă trei luni, mormăi Michelangelo, până la terminarea frescei în sala cea mare. Dar dacă voi spuneți că trebuie, atunci trebuie.

Rustici sosi primul. Fiind prieten apropiat al lui Leonardo, spusele lui aveau greutate. Își alese cuvintele cu grijă.

— Leonardo a pictat panoul său pentru cai, iar tu pentru oameni. Nicio scenă de bătălie n-a mai fost pictată la fel de superb precum cea a lui Leonardo. Nicio pictură nu prezintă figurile umane la fel de minunat precum aceasta a ta. Signoria va avea un perete pe cinste!

Ridolfo Ghirlandaio, care avea acum douăzeci și doi de ani și studia în atelierul lui Rosselli, întrebă dacă putea să facă schița după panou. Andrea del Sarto, un florentin de nouăsprezece ani care se transferase din atelierul unui aurar la *bottega* pictorilor a lui Piero di Cosimo, sosi de asemenea cu unelte pentru desen. Antonio da Sangallo își aduse nepotul de douăzeci și patru de ani, care era ucenic la Perugino. Rafael Sanzio, de douăzeci și unu de ani, care fusese și el ucenicul lui Perugino, fu adus de Taddeo Taddei, cel care cumpără al doilea *tondo* al lui Michelangelo.

Michelangelo îl plăcu imediat pe Rafael Sanzio. Avea o față patriciană, sensibilă, cu ochi mari, blânzi și receptivi, cu buzele pline, dar nu senzuale, cu părul lung, bogat și foarte îngrijit, o figură la fel de frumoasă ca și cea a lui Leonardo, dar în ciuda pielii delicate, cu un aer bărbătesc. Comportamentul lui era unul cald și elegant. Fața lui puternică vădea încredere de sine, dar fără nicio urmă de

aroganță. Hainele lui erau la fel de frumoase ca ale lui Leonardo, purtând o cămașă albă cu guler de dantelă și o haină colorată cu pălărie asortată. Dar nu avea bijuterii sau parfumuri. Frumusețea feței acestui tânăr plăcut, hainele și figura lui nu îl făceau pe Michelangelo să se simtă urât, stângaci sau ponosit, așa cum era întotdeauna în preajma lui Leonardo.

Rafael se îndreptă spre carton și nu mai rosti niciun cuvânt pentru tot restul zilei. La lăsarea întunericului, veni la Michelangelo și îi spuse cu o voce lipsită de lingușire:

— Această operă transformă pictura într-o artă diferită. O să trebuiască să încep din nou. Nici chiar ce am învățat de la Leonardo nu mai este destul.

Ochii lui îndreptați spre Michelangelo nu exprimau admirație, ci uimire. Expresia lui trăda gândul că parcă nu Michelangelo ar fi creat toată acea operă, ci o misterioasă forță exterioară.

Rafael întrebă dacă putea să își aducă materialele din atelierul lui Perugino și să lucreze în fața cartonului. Sebastiano da Sangallo își încheie ucenicia la Perugino pentru a studia forma și mișcarea mușchilor personajelor de pe carton, notând în același timp cu grijă teoriile lui despre ceea ce îl făcuse pe Michelangelo să deseneze figurile în niște poziții atât de dificile. Fără voie, fără ca măcar să își dorească asta, Michelangelo se văzu conducătorul unei școli de ucenici talentați.

Un vizitator-surpriză fu Agnolo Doni, care răspândise vestea că el era cel responsabil pentru începerea carierei de pictor a lui Michelangelo. Oare nu spusese chiar Michelangelo că nu era pictor? Și oare nu el, Doni, fusese cel care simțise că singurul lucru de care avea nevoie pentru începerea glorioasei lui cariere era încrederea lui Michelangelo în puterile sale? Povestea era plauzibilă. Pentru că unii oameni o credeau, Doni devenise unul dintre cei mai importanți cunoscători de artă din Florența. Acum sosise pentru a-i cere lui Michelangelo să picteze un portret

cu el și soția sa. Îi spuse mândru:

— Ei bine, această comandă te-ar putea transforma într-un portretist.

Michelangelo era amuzat. La bază, Doni avea dreptate. El era cel care îl împinse să picteze „Sfânta Familie”. Și dacă nu s-ar fi obișnuit cu pensulele și culorile, s-ar fi considerat în continuare prea îndepărtat de acest mediu, nedorind să îl încerce. Dar mai avea cale lungă până la portrete!

În acel moment, Rafael intră în sală. Michelangelo se întoarse spre Doni.

— Rafael îți va face portretul, care va ieși încântător și vă va semăna perfect. Din moment ce e abia la început, va fi mai ieftin.

— Și ești sigur că se poate ridica la înălțimea colecției mele de artă?

— Garantez.

Spre sfârșitul lui ianuarie sosi și Perugino în Sala Boiangiilor, îndemnat să facă asta de entuziasmul lui Rafael. Era cu douăzeci și cinci de ani mai în vârstă decât Michelangelo, avea mersul legănat al unui om de la țară și o față brăzdată de anii de lipsuri pe care îi îndurase când flămânzise în lipsa celui mai modest câștig. Perugino fusese ucenic în atelierul lui Verrocchio și purta mai departe extrem de dificila tehnică a perspectivei începută de Paolo Ucello. Michelangelo îl întâmpină cu căldură.

Perugino se opri în liniște lângă ferestrele din sala prelungă. După un timp, Michelangelo îl văzu că înaintează încet spre cartonul uriaș. Fața îi era pământie, cu ochii sticloși, și buzele tremurând de parcă se chinuiau să formeze cuvintele. Michelangelo apucă un scaun și îl așază în spatele lui Perugino.

— Vă rog... stați jos... O să aduc niște apă.

Perugino răsturnă scaunul cu o lovitură de-a dreptul sălbatică, de picior.

— ...animalică...

Consternat, Michelangelo făcu ochii mari. Perugino își puse mâna stângă peste piept, cu degetele țepene, de parcă ar fi alungat cartonul din fața lui.

— Dă-i unui animal sălbatic o pensulă, și ar face același lucru. Tu ne vei distruge... vei distruge tot ce am creat de-a lungul vieții!

Îndurerat, Michelangelo abia reuși să murmure:

— Perugino, de ce mă ataci? Eu admir munca ta...

— Munca mea? Cum îndrăznești să pomenești despre munca mea în prezența acestei... mizerii! Eu am maniere, gust, respect în munca mea! Dacă munca mea e pictură, atunci a ta nu e. Fiecare centimetru al ei e o destrăbălare.

Acum rece, Michelangelo întrebă:

— Adică tehnica e rea, desenul, planul...?

— Tu nu știi nimic despre asemenea lucruri, strigă înfuriat Perugino. Ar trebui să fii aruncat în iad pentru a nu distruge arta creată de oameni cuviincioși.

— Și eu de ce nu sunt un om cuviincios? Pentru că am pictat nuduri? Asta e... nou?

— Nu-mi vorbi mie de originalitate! Am contribuit la fel de mult ca oricine din Italia pentru a revoluționa pictura.

— Ai făcut multe. Dar pictura nu se încheie cu tine. Fiecare artist adevărat recrează arta.

— Tu mergi înapoi, mult înainte de civilizație și înainte de Dumnezeu.

— Vorbești precum Savonarola.

— N-o să pui niciuna dintre aceste figuri imorale pe peretele Signoriei. O să organizez artiștii florentini...

Ieși vijelios din Sala Boiangiilor, călcând apăsător, cu capul țepăn pe umeri. Michelangelo ridică scaunul și se așeză, tremurând. Argiento, care stătuse ascuns într-un colț îndepărtat, îi aduse un pahar cu apă. Michelangelo își înmuie degetele în el și se stropi pe față, care îi ardea. Nu înțelegea ce se întâmplase. Era de înțeles dacă lui Perugino nu i-ar fi plăcut cartonul. Dar să lanseze un atac personal

atât de dur, să vorbească despre aruncarea lui în iad... de distrugerea cartonului... Cu siguranță nu putea fi atât de necugetat încât să meargă la Signoria! Se ridică, se întoarce cu spatele spre carton, închise ușa camerei și merse liniștit cu ochii în pavaj, de-a lungul străzilor Florenței până acasă. Intră în atelier, încetul cu încetul își reveni și răul îi trecu. Luă ciocanul și dalta și începu să lucreze la marmura strălucitoare pentru *tondo-ul* lui Taddei. Răsturnă conceptul pe care îl folosise pentru Pitti și făcu totul invers: lucrarea urma să reprezinte o mamă și un prunc veseli. O sculpa pe Maria pe un plan secundar, de adâncime, pentru ca fiul ei să domine scena, întins pe diagonală în poala sa pentru a se feri de cintezoii pe care Ioan i-l întindea poznaș. Alesese un bloc gros, care să-i dea posibilitatea să lucreze în voie. Cu un șpiț greu sculpa fundalul, pentru a da impresia deserturilor Ierusalimului, țândările albe zburându-i deasupra capului în timp ce înlătura marmura fericit, cu *gradina*, unealta-gheară, pentru a obține efectul de farfurie; corpurile Măriei și al lui Ioan formau marginea circulară, cu Isus de-a curmezișul, dar unindu-i, fără să fie prinși de fundal, mișcându-se liber la fiecare schimbare a luminii. Mirosul ușor afumat al prafului de marmură era la fel de dulce pentru nările lui ca zahărul pe limbă. Fusese nătărău. N-ar fi trebuit să părăsească niciodată sculptura. Ușa se deschise. Rafael intră și se așeză lângă el. Era concetățeanul lui Perugino. De ce venise?

— Am venit ca să îmi cer scuze pentru prietenul și învățătorul meu. A suferit un șoc și acum e bolnav...

Michelangelo privi ochii grăitori ai lui Rafael.

— De ce m-a atacat?

— Poate pentru că, de mai mult timp deja, Perugino se imită... pe sine însuși. De ce să creadă el că ar trebui să se schimbe, când este unul dintre cei mai vestiți pictori ai Italiei, iubit pentru operele sale atât aici în Florența, cât și acasă în Perugia, și chiar la Roma?

— Îți admir opera din Capela Sixtină.

— Atunci nu înțelegi? Când a văzut „Scăldătorii” a simțit același lucru pe care l-am simțit și eu: că aceasta e o lume a picturii diferită și că trebuie să o ia de la capăt. Pentru mine, aceasta a fost o provocare. Mi-a deschis ochii și am văzut că arta pe care am ales-o e mult mai interesantă decât credeam. Dar eu nu am încă nici măcar douăzeci și doi de ani. Am întreaga viață înaintea mea. Perugino are cincizeci și cinci de ani. El nu poate să înceapă din nou. Această operă a ta o va face pe a lui demodată. Se opri, concentrat. Cred că asta poate să îmbolnăvească un om...

— Îți mulțumesc pentru că ai venit, Rafael.

— Atunci, fii generos! Ai bunătatea de a-l ignora. Nu o să fie ușor. S-a dus deja la Signorie pentru a protesta și a convocat o întrunire specială a clubului pentru diseară, lăsându-te pe tine deoparte...

Michelangelo se înspăimântă.

— Dar dacă organizează o campanie împotriva mea, trebuie să mă apăr.

— Chiar crezi că ai nevoie de apărare? Aici, în Florența, unde toți tinerii pictori te admiră? Lasă-l să-și spună păsul. Va obosi în câteva zile și îi va trece...

— Bine, Rafael. O să tac.

Dar îi venea din ce în ce mai greu să își țină promisiunea. Acțiunea lui Perugino se aseamăna unei cruciade. Furia și energia lui păreau să crească, în loc să scadă. Depusese plângeri nu numai la Signorie, dar și la Consiliul Domului și la cel al Breslei Lânarilor. Prin februarie, Michelangelo descoperi că Perugino fusese eficient. Adunase un mic grup de susținători, iar cel mai vehement dintre ei era Baccio Bandinelli, fiul celui mai important aurar al Florenței, care aspira să fie sculptor, și câțiva dintre prietenii lui Leonardo. Îl căută pe Granacci. Acesta încerca să își păstreze calmul lui obișnuit.

— Ei se alătură lui Perugino din mai multe motive. Unii au cârcotit când tu, un sculptor, ai primit o comandă de

pictură. Dar pentru ceilalți, cartonul e un punct de pornire. Dacă ar fi fost convențional, sau mediocru, nu cred că le-ar fi păsat...

— Atunci e... gelozie?

— Poate chiar invidie. Așa cum simți tu pentru Leonardo. Cu siguranță poți înțelege așa ceva.

Michelangelo tresări. Nimeni altul decât Granacci nu ar fi îndrăznit să îi spună un asemenea lucru și nu ar fi știut cât era de adevărat.

— I-am promis lui Rafael că nu o să spun nimic împotriva lui Perugino. Dar acum voi riposta.

— Așa trebuie. Vorbește cu oamenii peste tot, în stradă, în biserici...

Ca început pentru propria sa campanie, Michelangelo se duse să vadă toate picturile din oraș ale lui Perugino, „Pietà” pe care și-o amintea din biserica lui de cartier din Santa Croce, tripticul din mănăstirea iezuiților, un panou în San Domenico din Fiesole. Lăsă la final piesa pentru altarul Servile din Biserica Santissima Annunziata, pentru care Perugino pictase „înălțarea”. Nu încăpea îndoială că lucrările lui timpurii aveau linii minunate, că folosise în mod strălucit culorile deschise, că peisajele lui erau foarte atractive. Dar opera lui mai târzie îi părea lui Michelangelo fadă, decorativă, fără vigoare sau sensibilitate.

În duminica aceea merse la cina comună a clubului. În momentul în care intră în atelierul lui Rustici, toate râsetele se potoliră. Încăperea părea dominată de un sentiment de stinghereală.

— Nu trebuie să vă întoarceți privirea tăcuți, strigă Michelangelo cu amărăciune. Nu eu sunt cel care a început aceasta și nici nu mi-am dorit-o.

— *E vero*, strigară câteva voci.

— Și nici nu l-am invitat pe Perugino în Sala Boiangiilor. A venit singur, și apoi a lansat cel mai urât atac pe care l-am auzit vreodată. Voi îmi sunteți martori că nu am ripostat.

— Nu dăm vina pe tine, Michelangelo.

În acel moment, Perugino intră în atelier. Michelangelo îl privi pentru un moment, apoi spuse:

— Când munca unei persoane e în pericol, acea persoană trebuie să se protejeze. Am studiat picturile lui Perugino de aici, din Florența. Acum înțeleg de ce își dorește să mă distrugă. Este pentru a se proteja pe sine. În cameră se așternu o tăcere de mormânt. Și pot să vă dovedesc aceasta, continuă el, pânză cu pânză, figură cu figură...

— Nu în casa mea, interveni Rustici. Declar un armistițiu. Orice parte care îl va încălca va fi dată afară.

Armistițiul dură până dimineață, când Michelangelo află că Perugino fusese atât de indignat de cuvintele lui către membrii clubului, încât urma să ceară Signoriei o audiere publică cu privire la decența „Scăldătorilor”. Un vot împotriva putea însemna anularea comenzii. Contraatacul lui fu dur, dar nu vedea altă ieșire. Perugino, spuse el Florenței, își consumase tot talentul. Operele lui actuale erau învechite, naturi moarte ale unor figuri lipsite de anatomie, reluări slabe ale unor picturi mai timpurii.

Un mesager îl chemă la Signoria: Perugino îl acuzase de calomnie. Îl dădea în judecată pentru daune aduse reputației și sursei lui de venit. Michelangelo se prezentă în biroul lui Soderini la ora stabilită. Perugino era deja acolo, părând bătrân și obosit. Palid și stingherit în spatele mesei lui largi» cu membrii Signoriei alături de el de o parte și de cealaltă, nu îl privi pe Michelangelo când acesta intră în cameră. Îi vorbi mai întâi lui Perugino, hotărând că el fusese cel care a deschis atacul, fără o altă provocare decât vederea cartonului, îl întrebă pe Michelangelo dacă îi adusese învinuiri lui Perugino. Michelangelo răspunse că da, însă susținu că făcuse asta pentru a se apăra. Ceilalți membri puseră întrebări, apoi îi făcură semn din cap lui Soderini. Primarul vorbi cu multă tristețe.

— Perugino, rău ai făcut! L-ai atacat pe Michelangelo

fără motiv. Ai încercat să faci rău lui și operei lui personale. Michelangelo, rău ai făcut că ai înjosit talentul lui Perugino în public, chiar dacă ai făcut-o pentru a-ți apăra interesele. V-ați rănit unul pe celălalt. Dar Signoria e mai puțin îngrijorată pentru asta și mai mult pentru răul pe care l-ați făcut Florenței. Suntem renumiți în toată lumea drept capitala artelor. Atâta vreme cât sunt *gonfaloniere*, vom continua să merităm această reputație. Nu le putem permite artiștilor noștri să înceapă certuri care să ne aducă daune. Signoria vă poruncește să vă cereți amândoi scuze și să încetați să vă mai atacați și să vă întoarceți amândoi la munca din care se trage faima Florenței. Acuzația de calomnie împotriva lui Michelangelo Buonarroti se respinge.

Michelangelo se îndreaptă spre Sala Boiangiilor singur, plin de repulsie. Fusese reabilitat, dar se simțea pustii.

15

În acea perioadă sosi și chemarea din partea lui Giuliano da Sangallo: Papa Iulius al II-lea voia ca Michelangelo să vină la Roma imediat și îi acorda o sută de florini pentru drum. Nu era o vreme potrivită pentru plecare, căci era important să transfere cartonul pe peretele Signoriei acum, cât pictura îi era încă proaspătă în minte, înainte ca proiectul să îi fie amenințat de alte lucruri. După aceasta, urma să îl sculpteze pe apostolul Matei, căci trebuia să înceapă să plătească locuința pe care i-o construisese primăria.

Și totuși își dorea cu disperare să meargă, să afle la ce se gândea Iulius al II-lea, să primească una dintre acele comenzi minunate pe care doar papii și le puteau permite. Atmosfera de bunăvoință în care lucrase și trăise în acești ultimi cinci anise destrămasă după cearta cu Perugino.

Îi spuse despre această chemare lui *gonfaloniere* Soderini. Soderini îi studie îndelung fața lui Michelangelo înainte de a vorbi.

— Un papă nu poate fi refuzat. Dacă Iulius spune „Vino!”, atunci trebuie să mergi. Prietenia lui este importantă pentru Florența.

— Și casa mea... cele două contracte...?

— O să rămână în așteptare până vei ști ce îți dorește Sanctitatea Sa. Dar ține minte că ele trebuie onorate!

— Înțeleg, *Gonfaloniere*.

Merse la Fiesole pentru a o vedea pe Contessina, al cărei copil murise la naștere, pentru a-i cere permisiunea să discute cu cardinalul Giovanni în numele ei.

— Dar nu mai sunt o Medici, acum sunt o Ridolfi.

— Dar el încă este fratele tău...

În timp ce îl privea cu afecțiune, ochii ei îi păreau mai mari decât fața.

— Ești foarte amabil, *caro*⁹!

— Ai vreun mesaj pe care să îl transmit lui Giovanni? O umbră îi trecu peste față.

— Spune-i Sfinției Sale că sper că se simte bine la Roma.

Michelangelo nu trebui decât să treacă prin Porta del Popolo pentru a vedea și mirosi toate schimbările. Străzile erau spălate. Câteva dintre forumurile puturoase fuseseră acoperite cu pietriș. Zidurile dărăpănate și casele abandonate fuseseră dărâmate pentru ca străzile să fie lărgite. Via Ripetta fusese pavată din nou. Piața de porci fusese mutată din Forul roman. Mai multe clădiri noi erau în construcție.

Găsi familia Sangallo locuind lângă Piazza Scossacavalli, într-unui dintre multele palate care îi aparțineau Papei Iulius al II-lea, cu o fațadă severă, dar cu o curte interioară spațioasă, înconjurată de coloane octogonale. Când fu introdus de un majordom în livrea, descoperi că interiorul era bogat decorat cu tapiserii flamande, cu vase scumpe de aur și argint, picturi și sculpturi antice.

---

⁹ Dragul meu (lb. italiană).

Palatul era plin de oameni. O cameră mare de muzică ce dădea spre curte fusese transformată în atelier pentru desenatori. Aici, șase arhitecți tineri care își făceau ucenicia la Sangallo lucrau la planuri pentru lărgirea piețelor, construirea de poduri peste Tibru, academii noi, spitale, biserici: planurile create inițial de Sixtus al IV-lea, cel care construisese Capela Sixtină, neglijate de Alexandru al VI-lea, iar acum reanimate și extinse de Iulius, nepotul lui Sixtus.

Sangallo părea cu douăzeci de ani mai tânăr decât atunci când îl văzuse Michelangelo ultima oară. Își tăia mustața orientală la lungimea europeană, avea părul aranjat ireproșabil și purta haine scumpe. Radia asemenea unui om care își îndeplinește toate dorințele. Sangallo îl conduse pe o scară lată de marmură spre apartamentul familiei, unde îi îmbrățișa pe *signora* Sangallo și pe fiul lor, Francesco.

— Am așteptat în toate aceste luni să te pot primi la Roma. Acum că avem o comandă stabilită, Sfântul Părinte este nerăbdător să te întâlnească. O să merg imediat la palatul papal pentru a cere o întâlnire pentru mâine-dimineată.

Michelangelo se așeză pe un scaun antic, fragil, care scârțâi sub el.

— Nu atât de repede, strigă el. Încă nu știu ce ar vrea Papa să sculptez!

Sangallo trase un al doilea scaun fragil, și se așeză în fața lui Michelangelo, cu genunchii lor atingându-se, plin de entuziasm.

— ...un cavou. Nu un cavou, ci *Cavoul*.

— ...un cavou, mârâi Michelangelo. O, nu!

— Nu înțelegi. Acest cavou va fi mai important decât cavourile lui Mausolus sau cel al lui Asinius Pollio, ori mausoleele lui Augustus sau Hadrian...

— Augustus... Hadrian... Acelea sunt gigantice!

— Și la fel va fi și al tău. Nu în dimensiuni arhitecturale, ci ca sculptură. Sfântul Părinte vrea să sculptezi cât de

multe marmuri eroice poți crea: zece, douăzeci, treizeci! Vei fi primul sculptor care va realiza atât de multe statui de marmură în același loc, de la friza lui Fidias pentru Partenon. Gândește-te la asta, Michelangelo, treizeci de statui ca „David” pe un cavou! N-a mai existat niciodată o asemenea ocazie pentru un maestru al sculpturii. Comanda aceasta te va face cel mai mare *statuario* din lume.

Incapabil de a asimila cuvintele, spuse năuc:

— Treizeci de „David”! Ce-ar vrea Papa să facă cu treizeci de „David”?

Sangallo începu să râdă.

— Nu mă mir că ești atât de uimit. Așa am fost și eu, în timp ce urmăream acest proiect evoluând în mintea Sfântului Părinte. Statui la fel de mărețe precum „David”, adică.

— Cine a avut ideea acestui cavou?

Sangallo ezită un moment înainte de a răspunde.

— Cine a fost inițiatorul? Am dezvoltat-o împreună. Papa vorbea despre cavourile antice, așa că eu am folosit ocazia pentru a sugera că al lui ar trebui să fie cel mai mare din lume. El era de părere că acestea trebuie construite după moartea unui papă, dar eu l-am convins că asemenea lucruri importante nu trebuie lăsate pe seama mâinilor neglijente ale posterității, și că doar folosindu-și judecata sa putea să aibă monumentul pe care îl merita. Sfântul Părinte mi-a acceptat imediat argumentul... Și acum trebuie să fug până la Vatican.

Michelangelo se îndreaptă spre Borgo Vecchio pe podul Sant’Angelo, pe care îl traversă și merse apoi pe bine cunoscutele Via Canale și Via Florida.

Fiecare pas îi trezea amintiri despre șederea lui anterioară, unele dintre ele plăcute, altele dureroase.

Se opri în fața casei lui Jacopo Galli. Aceasta părea închisă. Deveni neliniștit în timp ce bătu la ușă, dându-și brusc seama că nu mai auzise nimic din partea lui Galli de câteva luni. Așteptă ceva timp în camera de zi, neaerisită,

nefolosită, fără dezordinea de cărți și manuscrise pe care Galli o lăsa întotdeauna în urma sa. Când *signora* Galli intră, o văzu că nu arăta prea bine, cu o tristețe amară care îi răpea și ultimele rămășițe ale frumuseții.

— *Signora*, ce s-a întâmplat?

— Jacopo este foarte bolnav. Zace la pat.

— Dar ce...?

— A răcit iarna trecută. Acum are plămânii atinși. Doctorul Lippi și-a adus și colegii să îl vadă, dar nu pot face nimic pentru el.

Michelangelo își întoarse fata și înghiți în sec.

— Aș putea să îl văd? Am vești bune...

— Asta i-ar prinde bine. Dar trebuie să te avertizez: nu îți arăta mila și să nu aduci vorba despre boala lui. Nu discuta decât despre sculptură.

Jacopo Galli era acoperit de câteva pături călduroase, iar trupul abia i se vedea. Carnea de pe față i se topise și ochii i se adânciră în orbite. Se aprinseră de bucurie atunci când Michelangelo intră în cameră.

— A, Michelangelo, strigă el, ce bine-mi pare să te văd. Am auzit lucruri minunate despre „David” al tău.

Michelangelo își plecă fruntea și roși.

— Laudele aduc mândrie, spuse Galli. Mă bucur să văd că tu încă ești modest, atât de modest pe cât poți fi.

— „Să nu punem hamuri bogate pe un măgar”, cită Michelangelo, cu un zâmbet strâmb.

— Dacă ești în Roma, asta nu poate să însemne decât că ai o comandă. Din partea Papei?

— Da. Mi-a aranjat-o Giuliano da Sangallo.

— Și ce vei sculpta pentru Sanctitatea Sa?

— Un cavou monumental, plin cu sculpturi de marmură. Ochii lui Galli sclipeau.

— După crearea lui „David”, care a deschis o nouă lume pentru sculptură! Un cavou! De la omul care urăște cel mai mult cavourile!

— Dar acesta e diferit: e un cavou care să cuprindă

toate sculpturile pe care le pot crea.

— Asta înseamnă că or să fie câteva!

Era oare vreo urmă de dojana în vorbele lui Galli? Michelangelo nu-și putea da seama. Îl întrebă:

— Cum e să lucrezi pentru Sanctitatea Sa? El a fost cel care a comandat frescele din Capela Sixtină...

— E bine să lucrezi pentru el, atât timp cât nu pui prea mult accent pe partea spirituală și nu îl enervezi. Are un temperament incontrolabil. Este un papă activ, onest, decent: acum câteva luni a creat o Constituție nouă pentru a elimina simonia. N-o să mai existe scandaluri precum cele cu Borgia. Dar vor fi mai multe războaie. Iulius vrea o armată, pe care să o conducă el însuși, pentru a recuceri toate regiunile Italiei care aparținuseră odată Bisericii...

— Trebuie să îți păstrezi forțele, *caro*, îi spuse soția. Michelangelo va afla despre aceste lucruri în curând.

Galli își lăsă capul pe pernă.

— Asta așa e. Dar ține minte, Michelangelo, că încă sunt agentul tău în Roma. Trebuie să mă lași pe mine să îți fac contractul cu Papa, pentru ca acesta să fie corect...

— Nu voi face nicio mișcare fără tine.

În aceeași seară, Michelangelo participă la o adunare acasă la Sangallo. Erau prezenți înalți prelați, bancheri și negustori bogați, unii pe care Michelangelo îi cunoștea din Grădina lui Galli, mulți din colonia florentină. Balducci îl îmbrățișa pe Michelangelo cu un strigăt de bucurie și aranja să ia prânzul împreună la Trattoria Toscana. Palatul strălucea de lumina sutelor de lumânări de pe candelabru. Servitori în uniformă mergeau cu mâncare, vin și dulciuri printre musafiri. Familia Sangallo era înconjurată de admiratori. Acesta era succesul pe care Giuliano îl așteptase timp de cincisprezece ani. Chiar și Bramante era acolo. Nu se schimbase deloc în cei cinci ani care trecură. Avea aceleași șuvițe buclate la baza capului lui chel, ochii verzi încă dansând veseli, gâtul ca de taur, pieptul și umerii musculoși care nu își pierdură nimic din puterea de

luptător. Părea să fi uitat cearta lor din curtea cardinalului Riario. Dacă Bramante era dezamăgit de turnura soartei care îl făcuse pe Sangallo arhitectul Romei, nu arată aceasta prin purtarea lui.

După ce plecă și ultimul musafir, Sangallo îi spuse:

— Aceasta nu a fost o petrecere. Doar câțiva prieteni care ne-au vizitat. S-au schimbat vremurile, nu-i așa?

Chiar dacă Iulius al II-lea ura până și să audă numele de Borgia, era obligat să ocupe camerele în care locuise Alexandru al VI-lea pentru că propriul apartament nu era încă pregătit. În timp ce Sangallo îl conduse pe Michelangelo prin marea sală a apartamentului Borgia, acesta avu timp să observe tavanul aurit, tapiseriile de mătase și covoarele orientale, grădinile din picturile murale ale lui Pinturicchio, tronul enorm înconjurat de scăunele și perne de catifea. După aceasta erau două săli de primire mai mici, cu ferestre mari ce încadrau grădinile verzi și întinderile de portocali și pini până departe, spre Monte Marino.

Papa Iulius al II-lea era așezat pe un tron purpuriu, avându-i lângă el pe secretarul lui personal Sigismondo di Conti, cei doi maeștri de ceremonii, Paris de Grassis și Johannes Burchard, câțiva cardinali și episcopi în haine de gală, câțiva bărbați care păreau a fi ambasadori, cu toții așteptându-și rândul pentru a vorbi cu Papa, care turna un șir neîntrerupt de observații, acuzații și instrucțiuni detaliate.

Michelangelo îl studie pe fostul cardinal Giuliano della Rovere, acum de șaiszeci și doi de ani, care, atunci când fusese privat de tronul papal în urmă cu doisprezece ani, când Borgia cumpărase această funcție, avusese curajul să facă o proclamație prin care cerea înființarea unui consiliu care să îl detroneze pe „acest fals pontif, trădător al bisericii”. Acest act îl forțase să meargă în exil în Franța pentru zece ani și îl făcu pe Sangallo să renoveze tavane de biserică.

Michelangelo văzu înaintea sa primul pontif care purta barbă, cu o față uscățivă, trasă de la un trai abstinent, cu trăsături puternice, frumoasă pe vremuri, dar care era acum brăzdată de linii adânci, cu barba având câteva șuvițe albe. Ceea ce Michelangelo simțea era energia enormă, pe care Sangallo o descrisese în drum spre palatul papal drept „impetuozitatea aprinsă” a lui Iulius. Michelangelo gândi pentru sine: „Iată un bărbat care a așteptat să fie papă atât de mulți ani, încât va încerca să realizeze într-o zi lucruri pe care predecesorii săi le-au făcut într-o lună”.

Papa Iulius al II-lea își ridică privirea, îi văzu așteptând lângă ușă, și le făcu semn cu mâna. Sangallo îngenunche, sărută inelul papal și îl prezentă pe Michelangelo, care îngenunche și el și sărută inelul.

— Cine este tatăl tău?

— Lodovico Buonarroti-Simoni.

— E o veche familie florentină, adăugă Sangallo.

— Am văzut „Pietà” din Bazilica Sfântul Petru. Acolo vreau să mi se ridice cavoul.

— N-ar putea Sanctitatea Voastră să arate unde exact la Sfântul Petru?

— Chiar în mijloc, răspuse Iulius rece. Michelangelo își dădu seama că spusese ceva greșit. Papa era desigur un om direct. Lui Michelangelo îi plăcea asta.

— O să studiez Bazilica. N-ați putea, Sfinte Părinte, să îmi vorbiți, despre dorințele voastre în legătură cu acest cavou?

— Asta e treaba ta, să îmi dai ce doresc.

— Și așa voi face. Dar trebuie să construiesc pe fundația dorințelor Sanctității Voastre.

Acest răspuns îi plăcu lui Iulius. Începu să vorbească răspicat, cu vocea lui aspră, despre planuri, idei, fragmente de evenimente istorice, ambiții pentru Biserică. Michelangelo asculta cât de atent putea. Apoi Iulius îl îngrozi.

— Vreau să creezi o friză de bronz care să meargă pe toate cele patru laturi ale cavoului. Bronzul este cel mai bun material pentru povestit. Prin acesta poți să descrii cele mai importante evenimente din viața mea.

Michelangelo strânse din dinți, înclinându-se pentru a-și ascunde expresia feței, care ar fi vrut să spună: „Povestitul e pentru cei care cântă balade”.

16

După ce plecă și ultimul ucenic, Michelangelo se așeză pe un scaun în fața mesei de desen din camera de muzică transformată a lui Sangallo. Casa era liniștită. Sangallo pusese în fața lui tăblițe de mărimea celor pe care le folosiseră când făcuseră schițele Romei, cu șapte ani înainte.

— Zi-mi dacă am dreptate, spuse Michelangelo. Mai întâi, Papa vrea un cavou în care să se poată intra. În al doilea rând, vrea un mormânt care să sugereze faptul că el a preamărit și a întărit Biserica...

— ...a adus înapoi la Roma arta, poezia, erudiția. Aici sunt însemnările mele despre cavourile antice și clasice. Acesta este unul dintre primele, pentru Mausolus, din 360 î. Chr., în Asia Mică. Acestea sunt desenele mele după cavourile lui Augustus și Hadrian, așa cum sunt ele descrise de istorici.

Michelangelo studie cu atenție aceste desene.

— Sangallo, în aceste desene sculptura este folosită pentru a decora arhitectura, pentru a ornamenta fațada. De data aceasta, cavoul va folosi structura arhitectonică pur și simplu pentru a susține sculpturile mele.

Sangallo își mângâie mustața și păru surprins că era așa scurtă.

— Mai întâi fă o structură solidă sau o să îți cadă bucățile de marmură pe jos.

Apoi plecă. Michelangelo rămase singur să cerceteze

desenele cu zei și zeițe, figuri alegorice, toate copleșite de mărimea construcției. El urma să își păstreze cavoul mai mic, să facă sculpturile mai mari, astfel încât ele să domine arhitectura.

Spre zori puse jos creioanele și cărbunele. Dimineața mohorâtă de martie colora camera de parcă ar fi fost plină de un fum gri subțire. Se îndreptă spre patul lui din camera de lângă cea a lui Francesco, fiul lui Sangallo, și se vâri între așternuturile reci.

Dormi câteva ore, se trezi revigorat și porni spre Bazilica Sfântul Petru, bucuros să vadă că fusese sprijinită cu proptele. Merse în capela regilor Franței pentru a-și vedea „Pietà”. Lumina puternică de dimineață pătrundea din ferestrele înalte de pe peretele opus, luminând fața Măriei și pe cea a lui Isus. Marmura era vie și plină de amărăciune. Fragmente de amintiri îi veneau în minte, în timp ce își trecea degetele peste cele două chipuri, cu marmura lustruită încă vie și caldă la atingere. Cât de mult muncise pentru a obține acest efect!

Intră în bazilica principală și privi altarul din centrul transeptului, sub care se afla mormântul Sfântului Petru. Acesta era locul în care Papa își dorea să se afle cavoul său. Merse apoi de jur împrejurul clădirii vechi din cărămidă, cu sutele de coloane de marmură și granit formând cinci nave, întrebându-se unde în această navă centrală, care era de trei ori mai largă decât celelalte și se înălța până la tavanul cu grinzi de lemn, putea fi locul potrivit pentru cavoul lui Iulius, alăturându-se celor nouăzeci și doi de papi îngropați acolo.

Merse apoi să îl viziteze pe Leo Baglioni, de la care află că, deși cardinalul Riario nu devenise papă, era încă la fel de puternic ca înainte, pentru că Iulius îi era văr. Apoi își continuă drumul la palatul cardinalului Giovanni de Medici, în apropierea Panteonului.

Cardinalul Giovanni, mai durduliu ca niciodată, cu ochiul parcă și mai sașiu, trăise vremuri bune împreună cu

cardinalul Rovere când fuseseră amândoi în exil. Acum, Rovere era Papa Iulius al II-lea și Giovanni se bucura de prietenia lui. Era sincer bucuros să îl vadă pe Michelangelo și să audă despre „David”. Giuliano, acum bărbat în toată firea, intră în cameră la fel de frumos ca portretele pe care Michelangelo le văzuse reprezentându-l pe fratele lui Lorenzo, de la care își primise numele. Și, pentru prima dată de când își putea aduce Michelangelo aminte, vărul Giulio îl salută fără urmă de ostilitate. Și el era schimbat. Cu Piero mort și cardinalul Giovanni capul casei de Medici, lui Giulio nu îi mai era teamă că putea fi repudiat.

— Pot vorbi Sfinției Voastre despre o chestiune delicată? Cardinalului Giovanni nu îi plăceau nici acum chestiunile delicate. Acestea erau de obicei dureroase. Însă îi acordă lui Michelangelo permisiunea de a vorbi.

— Este legată de Contessina. Suferă din cauza sărăciei în căsuța în care locuiește. Și aproape nimeni nu îndrăznește să o viziteze sau să o ajute.

— Noi îi trimitem bani.

— Nu ar fi posibil, Excelență, ca ea să fie adusă la Roma... acolo unde îi este locul?

Giovanni se îmbujora ușor.

— Loialitatea ta față de familia noastră mă emoționează. Poți fi sigur că și eu m-am gândit la aceasta.

— Nu trebuie să supărăm Consiliul florentin, adăugă vărul Giulio. De-abia acum începem să redevenim prieteni cu Florența. Dacă vrem să redobândim palatul și toate posesiunile familiei Medici...

Cardinalul Giovanni făcu un semn ușor cu mâna.

— Toate aceste lucruri vor fi îndeplinite la timpul lor. Mulțumesc pentru vizită, Michelangelo. Vino cât de des poți.

Giuliano îi conduse spre ușă.

Când fu departe de ochii fratelui și vărului său, îl luă de braț cu afecțiune.

— Mă bucur să te văd, Michelangelo. Și mă bucur să văd

că încerci să o ajuți pe sora mea. Sper că vom fi reuniți cu toții în curând.

Trecu apoi pe la Hanul Ursului, vizavi de vechea lui locuință, și închirie un apartament la etaj, cu vedere spre Tibru și spre castelul Sant'Angelo, unde se putea bucura de liniște și intimitate, care îi lipseau la palatul lui Sangallo.

Merse apoi să se întâlnească cu Balducci la Trattoria Toscana. Reintră pe făgașul vechi aproape imediat. Obținuse o împlinire minunată cu „David” și recunoașterea publică. Avea o casă și un atelier proprii. Și totuși, în timp ce străbătea străzile cu dalele lor brute neașezate încă, avea senzația stranie că nimic din toate acestea nu se întâmplase. Că nimic nu se schimbase.

Oare ce fel de mausoleu putea crea el pentru Papa Iulius al II-lea? Cu nimic altceva care să îi distragă privirea decât apele măloase ale Tibrului, se întrebă: „Ce mi-ar plăcea să sculpez? Câte personaje mari pot să folosesc? Câte mici? Și cum rămâne cu alegoriile?” Nu îi luă mult să conceapă cavoul în sine, cu 12 metri lungime, 7 metri și jumătate lățime, 10 metri înălțime, baza de 4 metri, primul nivel, care să susțină statuile uriașe, de 3, iar al treilea, mai retras, de 2.

Citind din Biblia pe care o împrumutase de la Sangallo, descoperi un personaj foarte diferit de David, dar care ieșea de asemenea în evidență ca o culme a realizărilor umane, reprezentând un model spre care omul să tindă: Moise, simbolizând maturitatea omului, așa cum David simboliza tinerețea. Moise, conducătorul poporului său, făuritorul de legi, cel care a făcut ordine în haos și disciplină în anarhie, și totuși el însuși imperfect, capabil de mânie și slăbiciune. Acesta era semizeul lui Lorenzo care triumfase pentru umanitate și întrupa de veacuri ideea unui singur Dumnezeu, care a ajutat la crearea civilizației. Era o figură bună și iubitoare, nu un sfânt, numai o figură iubitoare.

Moise trebuia să ocupe un colț al primului nivel. Pentru colțul opus se gândi la apostolul Pavel, despre care citise

atunci când îl sculptase pe acest sfânt pentru altarul Piccolomini. Pavel, născut evreu, un cetățean roman educat și un admirator al culturii grecești, era de asemenea un admirator al legii. El auzise o voce spunându-i: „Eu sunt Isus, pe care l-ai prigonit”, și și-a dedicat întreaga viață pentru a transmite mesajul creștinătății în Grecia și Asia Mică, punând bazele unei biserici la fel de răspândite ca și Imperiul Roman. Aceștia doi urmau să domine cavoul. Pentru celelalte colțuri trebuia să găsească figuri la fel de interesante. În totalitate urmau să fie opt, masive ca volum, înalte de aproape trei metri, deși așezate. Din moment ce acestea urmau să fie figuri îmbrăcate, își acordă apoi libertatea de a sculpta multe nuduri pentru nivelul principal: patru sclavi bărbați pentru fiecare parte a cavoului, cu umerii și capetele ridicate deasupra coloanelor de care erau legați: șaisprezece figuri de vârste, înfățișări și caractere diferite, prinși în neliniștea captivității, sclaviei, morții. Devenea din ce în ce mai entuziasmat. Urmău să apară și personaje de învingători, care nu puteau fi zdrobiți, luptându-se, sperând, cucerind. Cavoul trebuia să aibă anvergura „Scăldătorilor” pe un plan tridimensional și caracterul eroic al marmurii.

Iulius îi ceruse o friză de bronz și Michelangelo urma să facă una, dar care să fie doar o fâșie îngustă, cea mai neînsemnată parte a sculpturii. Adevărata friză urma să fie fâșia lui de nuduri magnifice întinsă de-a lungul celor patru laturi ale cavoului.

Lucră cu o exaltare frenetică timp de câteva săptămâni, hrănit de șuvoiul de schițe care i se nășteau în minte și erau aduse la viață cu cerneală de India. Își duse portofoliul la Sangallo.

— Sanctitatea Sa nu va dori un cavou acoperit în întregime cu nuduri bărbătești, îi spuse Sangallo, cu un zâmbet un pic forțat.

— Plănuiam să fac și patru alegorii. Acestea vor fi personaje feminine din Biblie cum ar fi Ruth, Rachel, Lea...

Sangallo îi privi planul arhitectural.

— Să știi că o să trebuiască să faci și câteva firide...

— O, Sangallo, nu firide!

— Ba da. Sfântul Părinte mă tot întreabă ce ai de gând să pui în firide. Dacă, atunci când îți propui proiectul nu vede nicio firidă pe întregul cavou... Sanctitatea Sa e un om încăpățânat. Ori obține el ceea ce vrea, ori nu obții tu nimic.

— Prea bine, voi face firide... între fiecare grup de sclavi legați. Dar le voi face înalte, de doi metri și jumătate sau trei, și o să păstrez statuile chiar în fața lor. Victoriile, de exemplu, și figurinele feminine. Atunci putem pune îngerii pe al treilea nivel...

— Bine, acum începi să gândești la fel ca Papa.

Dacă Sangallo devenea din ce în ce mai entuziasmat pe măsură ce schițele se adunau, Jacopo Galli era tot mai tăcut.

— Câte personaje vor fi în total? Ai de gând să îți stabilești un atelier, cu ajutoare? Cine o să sculpteze îngerii aceștia de la picioarele Victoriilor? Țin minte cum mi-ai spus că nu poți crea un heruvim credibil, și totuși văd atât de mulți dintre aceștia schițați... Căută fața lui Michelangelo, cu ochii săi înfundați în orbite, arzători. Și acești îngerii care țin sarcofagul Papei? Mai ții minte cum te plângeai dacă venea vorba de sculptat îngerii?

— Acestea nu sunt decât niște schițe brute, pentru a-l mulțumi pe Papa și a obține aprobarea lui.

Îi duse lui Sangallo cele mai recente schițe. Acestea reprezentau sclavii și Victoriile de pe nivelul de jos, așezați pe blocuri de marmură, fiecare bogat decorat. Începând cu al doilea nivel, între Moise și Pavel se afla o formă piramidală scundă, un templu cu arcade ce conținea sarcofagul, plutind deasupra lui doi îngerii. Desenă fațada amănunțit, indicând că celelalte trei părți urmau să conțină ideea Papei de a reprezenta provinciile capturate și omagiul adus la adresa artelor. Avea deja planurile pentru treizeci

sau patruzeci de sculpturi mari pentru cavou, care lăsau arhitecturii foarte puțin spațiu.

Sangallo era cucerit de măreția acestui proiect.

— E un mausoleu măreț! Exact ceea ce îți dorea Papa. O să merg imediat să stabilesc o întâlnire cu Sfântul Părinte.

Jacopo Galli era furios. În ciuda protestelor soției, chemă un servitor care să îl dea jos din pat, să îl înfășoare în păături călduroase și să îl ajute să meargă până la bibliotecă pentru a studia desenele lui Michelangelo la același birou la care artistul își scrisese sonetele împotriva lui Alexandru al VI-lea. Mânia lui revărsată îi dădea putere și părea din nou înalt de doi metri. Vocea, care îi devenise răgușită în timpul bolii, era clară.

— Nici măcar Bregno n-ar fi creat ceva atât de încărcat!

— De ce e încărcat?, întrebă Michelangelo înfierbântat. O să îmi dea șansa să sculpez nuduri minunate cum nu s-au mai văzut niciodată.

— Eu aș fi ultimul care să conteste asta, strigă Galli. Dar statuile bune vor fi înconjurate de atâta mediocritate, încât se vor pierde. Aceste lanțuri nesfârșite decârnați decorativi de exemplu...

— Sunt șiraguri de ghirlande.

— Și o să le sculpezi tu însuși?

— ...păi nu, o să fiu prea ocupat...

— Și o să sculpezi tu acești îngeri?

— Aș putea să fac eu modelele de lut.

— Și statuia aceasta a Papei de deasupra? O să sculpezi tu această monstruozitate?

— Nu sunteți loial, îi strigă Michelangelo.

— Cea mai bună oglindă e un prieten vechi. De ce incluzi o friză de bronz pe un cavou în întregime din marmură?

— Așa vrea Papa.

— Și dacă Papa vrea ca tu să stai în cap în Piazza Navona în Joia Mare cu fundul colorat purpuriu, o să faci și

asta?

Galli se mai împlânzi. Spuse liniștit:

— *Caro mio*, o să sculptezi un cavou minunat, dar nu pe acesta! Câte statui ai indicat aici?

— Cam patruzeci.

— Atunci îți dedici restul vieții acestui cavou?

— De ce-ar trebui?

— Cât ți-a luat să îl sculptezi pe „Bacchus”?

— Un an.

— „Pietà”?

— Doi.

— „David”?

— Trei.

— Atunci, prin cea mai simplă aritmetică, aceste patruzeci de statui de pe cavou îți vor lua între patruzeci și o sută de ani.

— Nu.

Apoi, cu încăpățănare:

— Acum mi-am învățat meșteșugul. Pot să lucrez repede. Ca fulgerul.

— Repede sau bine?

— Ambele. Te rog să nu te obosești dragul meu prieten.

O să fie bine.

Jacopo Galli îl privi pătrunzător.

— Așa va fi oare? Hai să ne asigurăm.

Deschise sertarul biroului, luă un teanc de hârtii legate cu o fâșie subțire de piele, cu numele Michelangelo Buonarroti scrijelit deasupra.

— Acestea sunt cele trei contracte pe care le-am trasat eu pentru „Pietà”, altarul Piccolomini și „Madona” din Bruges. Ia penița aceea și vom scrie cele mai bune clauze din fiecare.

Signora Galli veni alături de el.

— Doctorul ți-a spus să nu te ridici din pat. Trebuie să îți păstrezi puterile.

Jacopo își ridică privirea spre soția sa și întrebă cu un

zâmbet timid:

— Pentru ce? Acesta poate fi ultimul serviciu pe care îl fac tânărului nostru prieten și conștiința nu mă lasă să îi permit să plece fără să îl ajut. Se întoarse înapoi la contracte. Acum, dacă îl cunosc pe Papă, va dori ca acest cavou să fie terminat imediat. Încearcă să obții zece ani, chiar mai mult dacă se poate. Cât despre preț, o să se târguiască mult, pentru că are nevoie de bani ca să își finanțeze armata. Nu accepta niciun scud mai puțin de douăzeci de mii de ducați...

Michelangelo scria, în timp ce Galli îi dicta din cele trei contracte anterioare.

Dintr-odată, Jacopo deveni palid ca moartea, începu să tușească și își duse pătura la gură. Doi servitori îl purtară aproape pe sus înapoi în pat. Îi spuse în treacăt „Adio!” lui Michelangelo, încercând să ascundă prosopul pătat de sânge și își întoarse fața spre perete.

Când intră din nou în apartamentul Borgia, Michelangelo fu surprins să-l vadă pe Bramante discutând aprins cu Papa. Deveni neliniștit. De ce era Bramante prezent atunci când trebuiau examinate desenele lui pentru cavou? Urma să aibă și el ceva de spus în privința deciziei?

Îngenunche împreună cu Sangallo și fură primiți cu bună» voință. Un șambelan așeză o masă înaintea lui Iulius, care luă mapa de schițe a lui Michelangelo și le împrăștie nerăbdător în fața sa.

— Sfinte Părinte, dacă aș putea să vă explic...

Papa îl ascultă cu atenție, apoi își lăsă mâna să cadă greu pe masă.

— Este chiar mai măreț decât îmi imaginam. Ai înțeles exact ce îmi doream. Ce spui, Bramante? Nu va fi acesta cel mai frumos mausoleu din toată Roma?

— Din toată creștinătatea, Sfinte Părinte, răspuse Bramante, sfredelindu-l pe Michelangelo cu ochii săi verzi.

— Buonarroti, Sangallo îmi spune că vrei să alegi chiar tu marmura în Carrara.

— Doar în carieră pot fi sigur că voi obține cele mai bune blocuri, Sfinte Părinte.

— Atunci vei porni imediat. Vei primi o mie de ducați din partea lui Alamanno Salviati pentru cumpărarea pietrei.

Se așternu un moment de tăcere. Michelangelo întrebă respectuos:

— Și pentru sculptarea ei, Sanctitatea Voastră? Bramante își ridică sprâncenele și îi aruncă lui Iulius o privire care pentru Michelangelo însemna: „Acest cioplitor de piatră nu consideră că e o onoare îndestulătoare să lucreze pentru Papa Iulius al II-lea. Se apucă de această lucrare pentru câștig”. Papa se gândi un moment, apoi răspunse:

— Trezorerul papal va fi instruit să îți plătească zece mii de ducați, dar numai atunci când cavoul va fi terminat.

Michelangelo înghiți în sec, în timp ce auzea în minte cuvintele lui Galli strigând: „Nu accepta cu un scud mai puțin de douăzeci de mii de ducați. Și chiar și aceasta e prea puțin pentru o muncă ce va dura douăzeci de ani.”

Dar cum putea să se târguiască el cu Sfântul Părinte? Să ceară dublu față de ce a oferit Papa?

Mai ales cu Bramante care stătea acolo, cu o expresie batjocoritoare pe față. Mia de ducați oferită de Papă abia putea acoperi costul și transportul bucăților mari de marmură până la Roma. Dar își dorea să sculpteze aceste blocuri. Nevoia lui de a sculpta trebuia să primeze.

Îl privi în treacăt pe Bramante.

— Sunteți generos, Sfinte Părinte. Și acum dacă am putea vorbi despre durata lucrării. Aș avea nevoie de minimum zece ani...

— Imposibil!, tună Iulius. Dorința mea cea mai aprigă este să văd acest cavou terminat. Îți acord cinci ani.

Michelangelo simți că inima i se oprește, la fel cum se întâmpla când tăia greșit o bucată de marmură. Patruzeci de statui de marmură în cinci ani! Opt pe an! Numai Moise pe care îl plănuia avea nevoie de măcar un an de muncă.

Fiecare dintre sclavi și Victorii avea nevoie de jumătate de an pentru finalizare, apostolul Pavel...

Strânse din dinți cu aceeași încăpățănare pe care o arătase și lui Galli. Nu se putea târgui cu Papa pentru termen, așa cum nu se putea târgui pentru bani. Trebuia să reușească... Nu era omenește posibil să creeze un cavou cu patruzeci de personaje de marmură în cinci ani, Galli avusese dreptate în privința asta. Dar el trebuia să facă acest efort imposibil. Avea în el puterea a zece sculptori obișnuiți, a o sută, dacă de asta era nevoie. Trebuia să isprăvească acest cavou în cinci ani, chiar dacă îl omora. Își plecă resemnat capul.

— Toate vor fi îndeplinite după porunca voastră, Sfinte Părinte. Și acum, că acestea sunt stabilite, aș putea avea îndrăzneala să cer întocmirea contractului?

Răspunsul pe care îl primi fu o tăcere prelungă. Bramante își vârî capul între umerii ca de taur. Sangallo era împietrit. Papa privea sever. După un timp, care îi păru lui Michelangelo chinător de lung, Iulius spuse:

— Acum aș vrea ca tu și Sangallo să vizitați Bazilica Sfântul Petru pentru a stabili locul potrivit pentru cavou.

Nicio vorbă despre contract. Michelangelo își puse mâna stângă pe piept, simțind în haină hârtia pe care i-o dictase Jacopo Galli.

Sărută inelul papal și porni spre ușă. Papa strigă:

— Un moment! Doresc ca Bramante să vă însoțească, pentru a vă folosi și de sfatul lui.

În bazilică pur și simplu nu era destul spațiu și niciun loc potrivit pentru un cavou de marmură atât de impozant. Era evident că sculpturile lui ar fi fost înghesuite de stâlpi, fără destul spațiu de mișcare în jurul lor. Nu era nicio lumină potrivită din cauza ferestrelor mici. În cel mai bun caz nu ar fi devenit decât un obstacol masiv, care să împiedice orice mișcare prin bazilică.

leși afară și înconjură spatele clădirii unde își amintea

de o structură pe jumătate completată în afara absidei apusene. Sangallo și Bramante îl ajunseră din urmă în fața peretelui de cărămidă înalt de doi metri.

— Ce e asta, Sangallo?

— Potrivit studiilor mele, aici sunt rămășițele unui vechi Templu Probi. Papa Nicolae al V-lea a poruncit să fie dărâmat și a început construirea unei platforme pentru tronul episcopal. Dar când construcția a ajuns la această înălțime, Papa a murit și construcția a fost abandonată.

Michelangelo sări zidul și se plimbă în lung și-n lat.

— Aceasta ar putea fi rezolvarea, strigă el. Ar fi destul spațiu pentru cavou din toate părțile. Am putea construi acoperișul la înălțimea de care avem nevoie, apoi am putea tencui pereții pentru a scoate în evidență marmura albă, am putea face ferestre pentru lumină și am putea dărâma o parte din peretele bazilicii pentru o arcadă pătrată...

— E posibil de îndeplinit, comentă Bramante.

— Nu, sări Sangallo. Nu ar fi decât un compromis. Acoperișul ar fi prea înalt pentru lățime, iar pereții s-ar înclina spre interior, așa cum se întâmplă în Capela Sixtină.

Dezamăgit, Michelangelo spuse:

— Dar Sangallo, nu putem folosi bazilica!

— Vino cu mine.

Prin apropiere se aflau câteva clădiri diverse, construite de-a lungul secolelor, începând de la construcția Bazilicii Sfântul Petru de către Constantin în anul 319.

Acestea erau capele, strane, altare, un amestec ridicat într-o confuzie totală din orice material fusese la îndemână: *tufa* neagră, gresie crem, cărămidă roșie, *peperino* punctat de lavă neagră și var alb.

— Pentru un cavou atât de deosebit precum cel pe care vrei să îl crezi, îi spuse Sangallo, trebuie să avem o clădire complet nouă. Arhitectura acesteia trebuie să se nască din cea a cavoului.

Speranța reînflori în inima lui Michelangelo.

— O să o proiectez eu, continuă Sangallo. Cred că îl pot

convinge pe Sfântul Părinte. Pe această înălțime de aici, de exemplu, este suficient spațiu dacă dăm la o parte aceste structuri de lemn și câteva dintre acele altare păărăginite. Și ar fi vizibilă de jos, din oraș.

Michelangelo simți ochii lui Bramante sfredelindu-l. Se întoarse. Spre surprinderea lui, ochii lui Bramante străluceau aprobator.

— Atunci îți place această idee, Bramante?, întrebă Michelangelo.

— Sangallo are pe de-a-ntregul dreptate. Este nevoie aici de o frumoasă capelă nouă, cu toate aceste dărâmături date la o parte.

Sangallo radia de plăcere. Dar când Michelangelo se întoarse spre Bramante pentru a-i mulțumi, descoperi că ochii arhitectului se întunecară și o cută răutăcioasă i se ivise în colțul gurii.

Cartea a șaptea

Papa

1

Michelangelo nu avea cum să știe, în perioada șederii lui în munții din Carrara, că anii lui de grație se încheiară. Se întoarse la Roma la timp, pentru petrecerea lui Iulius pentru întâmpinarea anului 1506 și pentru a descărca marmura pe măsură ce corăbiile care o aduceau ajungeau la Ripa Grande, pentru a afla că începuse un război între el și Papă.

Bramante îl convinsese pe Iulius să renunțe la ideea lui Sangallo de a construi o capelă separată pentru cavoul său. În schimb, avea să se construiască o nouă Bazilică Sfântul Petru pe dealul unde ar fi trebuit construită capela, cu cel mai bun proiect ales printr-o competiție publică. Michelangelo nu află nimic de vreo schimbare pentru cavoul său. Cheltuise toată mia de ducați a Papei pentru blocuri de marmură și pentru transport, dar Iulius refuza să îi mai dea bani până ce nu vedea o statuie sculptată. Când Iulius îi puse la dispoziție o casă în spate lângă Piazza San Pietro, un secretar papal îl informă că trebuia să plătească în fiecare lună câțiva ducați pentru a o putea folosi.

— Pot să aștept până când o să fiu și eu plătit de Sfântul Părinte înainte de a achita chiria?, întrebă el ironic.

Merse la docuri într-o zi gri și înnorată de ianuarie, însoțit de Piero Rosselli, un muralist din Livorno, cunoscut drept cel mai priceput în pregătirea pereților pentru fresce. Rosselli era un bărbat grizonant, cu fața plină de pistrui, care își petrecuse tinerețea pe mare. Mergea legănat de-a lungul docului, de parcă s-ar fi acomodat cu mișcarea unei punți.

— M-am luptat de multe ori cu acest curent în timpul iernii, spuse Rosselli, privind Tibrul umflat în aval. O să mai treacă zile bune până când o corabie va putea să ajungă până aici.

Întors la casa lui Sangallo, Michelangelo își încălzea mâinile în fața focului în timp ce vechiul său prieten îi arăta proiectul lui pentru noua Catedrală Sfântul Petru, care includea și vechea bazilică.

Sangallo considera că în felul acesta învinsese împotrivirea Sfântului Colegiu și a populației de a înlocui biserica originală.

— Atunci, nu crezi că Bramante are șanse să câștige concursul?

— E talentat, răspunse Sangallo. Acel *Tempietto*, pe care l-a construit în curtea Bisericii San Pietro di Montorio, e

o bijuterie. Dar nu are experiență în construcția de biserici.

Francesco Sangallo năvăli în cameră strigând:

— Tată! Au descoperit o statuie mare de marmură în vechiul palat al împăratului Titus. Sanctitatea Sa vrea să mergi acolo imediat pentru a supraveghea dezgroparea ei.

Se adunase deja o mulțime de oameni în via din spatele Bisericii Santa Maria Maggiore. Într-o groapă strălucea un minunat cap cu barbă și un tors puternic, cu cealaltă jumătate a corpului încă îngropată. Un șarpe era înfășurat de unul dintre brațe, spre umărul opus. De fiecare parte a figurii centrale apăreau două capete, apoi brațele și umerii a doi băieți, strânși de același șarpe. Minteia lui Michelangelo se întoarse pentru o clipă la prima noapte în *studiolo* cu Lorenzo.

— E „Laocoon”, strigă Sangallo.

— Cel descris de Pliniu, adăugă Michelangelo. Sculptura era înaltă de peste trei metri și la fel de lungă, o priveliște uimitoare. Când vestea se răspândi în Roma despre ea, via, străzile și treptele de la Santa Maria Maggiore deveniră pline de înalți prelați ai Bisericii, negustori și nobili, cu toții sperând să atingă măcar statuia.

Fermierul care deținea pământul anunță că vânduse sculptura pentru patru sute de ducați unui cardinal. Maestrul de ceremonii al Vaticanului, Paris de Grassis, oferii cinci sute. Fermierul se învoi. Paris de Grassis se întoarse spre Sangallo.

— Sanctitatea Sa vrea să aduci statuia la palatul papal imediat. Apoi îi spuse și lui Michelangelo: A cerut ca să fii și tu de față în această după-amiază pentru examinarea blocului.

Papa porunci ca „Laocoon” să fie așezat pe terasa acoperită din pavilionul Belvedere, aflat dincolo de vale, pe dealul de deasupra palatului papal.

— Vreau să studiezi aceste chipuri cu atenție și să-mi spui dacă sunt într-adevăr sculptate din același bloc, spuse Iulius.

Michelangelo studie statuia din față și din spate, cu ochi ageri și mâini sensibile, descoperind punctele de îmbinare verticale unde bucățile separate de marmură au fost împreunate de către sculptorii din Rhodos.

Părăsi Belvedere și intră în banca ce aparținuse lui Jacopo Galli. Cât de diferită părea Roma fără Galli. Cât de mult ar fi avut acum nevoie de sfatul prietenului său. Baldassare Balducci era acum noul director și proprietar al băncii. Familia lui din Florența investise în Roma, așa cum făcuseră mai mulți membri ai coloniei florentine.

Balducci profită de ocazia de a se căsători cu fiica urâțică a unei familii romane bogate, care îi aduse, oricum, o zestre frumușică.

— Ce mai faci acum duminicile, Balducci? Balducci roși.

— Le petrec împreună cu familia soției mele.

— Și nu ți-e dor de variație?

— Încă mai merg la vânătoare... cu o pușcă. Proprietarul unei bănci trebuie să fie respectabil.

— *Che rigorista!* Nu m-aș fi așteptat să te găsesc atât de tradiționalist.

Balducci suspină.

— Nu poți să devii bogat și să te simți bine în același timp. Tinerețea trebuie petrecută cu femeile, vârsta mijlocie cu banii, iar bătrânețea cu popicele.

— Ai fi un filosof bun. Ai putea să îmi împrumuți o sută de ducați?

Stătea în ploaia bătută de vânt, privind corabia încărcată cu blocurile de marmură ale sale chinându-se să ajungă la docuri. Talazurile acoperiră prora de două ori. Părea ca și cum corabia împreună cu încărcătura prețioasă de treizeci și patru de căruțe de marmură urma să se scufunde în Tibrul umflat. În timp ce el stătea ud până la piele pe malul râului, marinarii făcură încă un efort. Funiile fuseseră aruncate pe doc și corabia fu legată. Descărcarea blocurilor în ploaia torențială părea aproape imposibilă. Ajută la căratul a zece blocuri mai mici de pe corabia care

era mișcată constant de curentul care chiar reuși să o smulgă din parâme de câteva ori, însă nu putu să mute coloanele înalte de doi, trei și patru metri până ce nu sosi Sangallo, care dirija folosirea unor macarale.

Întunericul se lăsă înainte de terminarea descărcatului. Stătea treaz ascultând cum furtuna creștea în intensitate. Când ajunse la docuri în dimineața următoare, descoperi că Tibrul se revărsase. Ripa Grande era o mlaștină. Blocurile sale de marmură, frumoase, erau acoperite de noroi și mâl galben. Înainta prin apa care îi ajungea până la genunchi pentru a le curăța, amintindu-și de lunile pe care le petrecuse în carieră căutând cel mai pur strat, supraveghind tăierea blocurilor mai mari din coasta muntelui, coborându-le pe pantele abrupte cu funii și bârne rotunde, încărcându-le în căruțe care să le ducă pe plajă, rostogolindu-le apoi ușor pe nisip până la corăbii în timpul refluxului, toate acestea fără o ciobitură sau vreo pată. Și iată-le acum, după doar câteva ore de stat la Roma!

De-abia după trei zile ploaia se opri și Tibrul reveni în vad. Fiii lui Guffatti veniră cu căruța familiei pentru a căra blocurile de marmură până la poarta din spate a casei. Michelangelo îi plăti din împrumutul luat de la Balducci, apoi cumpără o prelată mare pentru a acoperi blocurile și niște mobilă folosită. În ultima zi din ianuarie, înconjurat de blocurile ude și pătate, se așeză la masa de scânduri pentru a scrie o scrisoare tatălui său, în care alătură un bilet pentru Argiento. În scrisoare, îl ruga pe Lodovico să trimită biletul la ferma din Ferrara, unde Argiento plecase după ce Signoria ceruse casa, până când Michelangelo ar fi început să muncească din nou pentru Florența.

Până la venirea lui Argiento, Sangallo îi recomandă un tâmplar mai în vârstă numit Cosimo, care avea un smoc de păr argintiu în creștet și ochii lăcrimoși. Mâncarea lui avea gust de rumeguș, dar îl ajută pe Michelangelo cu pricepere să construiască un model din lemn al primelor două niveluri ale cavoului. De două ori pe săptămână, tânărul Rosselli

mergea la piața de pește din Portico Octavia pentru a cumpăra scoici proaspete, crevete, sepie și biban de mare din care făcea un *cacciucco*¹⁰ livornez la focul lui Michelangelo. Cei trei bărbați adunau sosul de oregano din farfurie cu cojile de pâine.

Ca să cumpere o forjă, fier suedez și lemn de castan, trebui să viziteze din nou banca lui Balducci pentru a împrumuta încă o sută de ducați.

— Nu mă deranjează să îți dau un al doilea împrumut, spuse Balducci. Dar mă deranjează că te afunzi din ce în ce mai adânc. Când crezi că o să devină cavoul ăsta o afacere rezonabilă?

— Imediat ce voi putea să îi arăt o sculptură lui Iulius. Mai întâi trebuie să decorez câteva din blocurile de bază, pentru a stabili modele pentru Argiento și pentru pietrarii pe care vreau să îi aduc de pe șantierul Domului. Atunci o să pot să încep lucrul la Moise...

— Dar asta ar putea dura luni! Din ce ai de gând să trăiești până atunci? Fii rezonabil și mergi la papă. De la un platnic rău, obține cât de mult poți.

Se întoarse acasă, măsură modelul din lemn al lui Cosimo pentru mărimea blocului din colțul mormântului, apoi tăie marmura în forma potrivită și sculpta o serie de trei măști, două în profil, cu o față întregă dedesubt, înconjurată de linii caligrafice plutitoare. Nu reuși să înainteze mai mult de atât: trei blocuri de susținere a structurii. Nu primi răspuns de la Argiento. Pietrarii de pe șantierul Domului nu puteau să vină. Sangallo nu considera că era o idee bună să ceară bani Papei.

— Sfântul Părinte judecă planurile noastre pentru noua Catedrală Sfântul Petru. Câștigătorul va fi anunțat la 1 martie. Te voi duce atunci la Sanctitatea Sa.

Dar, la 1 martie, palatul lui Sangallo era tăcut. Michelangelo sosi într-o casă pe care o găsi părăsită, unde nici măcar desenatorii nu mai veniră la muncă. Sangallo,

---

¹⁰ Supă de pește (lb. italiană).

împreună cu soția și fiul său erau cuibăriți împreună într-un dormitor de la etaj, de parcă ar fi murit cineva din familie.

— Cum s-a putut întâmpla așa ceva?, strigă Michelangelo. Tu ești arhitectul oficial al Papei. Tu îi ești cel mai vechi și mai loial prieten.

— Nu am auzit decât zvonuri: romanii din jurul Papei îi urăsc pe florentini, dar sunt prietenoși cu cei din Urbino, și deci cu Bramante. Alții spun că îl distrează pe Sfântul Părinte, vânează cu el, îl amuză...

— Clovni! Dar pot ei să construiască biserici mărețe?

— Pot să se dea bine...

— O să aflu adevărul de la Leo Baglioni. Baglioni îl privi cu adevărat surprins.

— Adevărul? Nu știi adevărul? Vino cu mine. Bramante cumpărase un palat vechi la Borgo, aproape de Vatican, pe care îl dăruise și construisese unul nou de o eleganță simplă. Casa era plină cu personaje importante din Roma: curteni de la Vatican, prinți ai Bisericii, nobili, profesori, artiști, negustori, bancheri. Bramante își întreținea oaspeții cu fața roșie radiind de fericire, cu ochii verzi strălucind de bucurie și triumf.

Leo Baglioni îl conduse pe Michelangelo la etaj într-o cameră largă de lucru. Desenele lui Bramante pentru noua Catedrală Sfântul Petru erau lipite pe pereți și împrăștiate pe mesele de lucru. Michelangelo rămase mut: era un edificiu care punea în umbră catedrala din Florența, dar elegant, cu un plan distins și o concepție nobilă. Prin comparație, planul bizantin al lui Sangallo, cu un dom deasupra unui pătrat, părea greoi, asemănător unei fortărețe.

Acum, Michelangelo știa adevărul: nu avea nimic de-a face cu romanii care îi urau pe florentini sau cu Bramante ca măscărici. Avea de-a face cu talentul. Catedrala lui Bramante era mai frumoasă și mai modernă din toate punctele de vedere.

— Îmi pare rău pentru Sangallo, spuse Baglioni sec, dar

acesta a fost un concurs și nimeni nu se îndoiește de cine a ieșit câștigător. Tu ce ai face dacă ai fi Papă? Ai da comanda unui prieten care ar ridica o biserică depășită înaintea ca aceasta să fie măcar ridicată? Sau ai da-o unui nou-venit, care ar construi cea mai frumoasă biserică din toată lumea creștină?

Michelangelo nu îndrăznea să răspundă. Coborî în grabă treptele până la Borgo și înconjură zidul Leonin până când ameți de-a binelea. Dacă el, Michelangelo Buonarroti ar fi fost Papa Iulius al II-lea, și el ar fi fost obligat să aleagă planul lui Bramante. Această biserică, mai degrabă decât străzile pavate și piețele mărite, putea fi începutul unei Rome noi și glorioase.

Peste noapte, în timp ce stătea treaz în pat, ascultându-l pe Cosimo sforăind de parcă fiecare răsuflare i-ar fi fost ultima, își dădu seama că Bramante plănuiase ca acea capelă specială pentru cavoul său să nu fie niciodată construită, încă din momentul în care Papa îl trimisese cu el în căutarea unui loc pentru cavou. Folosise ideea lui Sangallo pentru o clădire separată și planul grandios al lui Michelangelo pentru un mausoleu, pentru propriul lui scop: primirea comenzii pentru o nouă catedrală.

Nu exista îndoială că „Sfântul Petru” a lui Bramante urma să fie un lăcaș minunat pentru un cavou. Dar avea oare Bramante să permită aceasta în propria lui biserică? Era oare dispus să împartă cu Michelangelo Buonarroti meritul și gloria?

2

Spre mijlocul lui martie se arătă soarele. Michelangelo așeză blocurile în poziție verticală, ajutat de familia Guffatti. În curând trebuia să fie pregătit pentru îndepărtarea marmurii de prisos și să înceapă lucrul la statuia lui Moise și la ale sclavilor. Pe 1 aprilie se răspândi vestea că Papa și Bramante urmau să pună piatra de

temelie a noii catedrale. Paris de Grassis era ocupat cu stabilirea protocolului. Când muncitorii începură să sape groapa largă în care Papa trebuia să coboare pentru a binecuvânta prima piatră, Michelangelo observă că vechea bazilică nu era inclusă în noua structură, ci dărâmată bucată cu bucată pentru a face loc noii biserici.

Își arată deschis nemulțumirea. El iubea vechile coloane și sculpturi. Simțea că era un sacrilegiu să distrugi cel mai vechi templu al creștinătății din Roma. Sorbea despre aceasta tuturor celor cu care se întâlnea, până când Leo Baglioni îl avertiză că unii dintre prietenii mai puțin manierați ai lui Bramante spuneau că, dacă nu își oprește atacurile la adresa prietenului lor, s-ar putea ca el să aibă nevoie de un cavou înaintea Papei.

— Nu aș vrea să ajungi în Tibru, tânărul meu prieten lipsit de prevedere, îi spuse Leo.

Primi o scrisoare din partea proprietarului de corăbii din Carrara, prin care acesta îl avertiza că un nou transport de marmură urma să sosească în Ripa Grande la începutul lui mai. Michelangelo trebuia să plătească la docuri înainte de primirea mărfii. Suma era mai mare decât putea el achita. Se spală și se îndreptă spre palatul papal. Papa Iulius, cu barba zbârlită ieșind dintr-un guler de hermină, era în sala mai mică a tronului, înconjurat de curteni. Lângă el se afla bijutierul său preferat. Iulius se întoarse spre acela și îi strigă:

— Nu o să cheltuiesc niciun *baiocco* mai mult pentru pietre, fie ele mici sau mari.

Michelangelo așteptă până ce bijutierul se retrase și Papa părea că se mai calmase, apoi păși în față.

— Sfinte Părinte, următorul transport cu marmura pentru cavou e pe drum. Încărcătura corăbiilor trebuie plătită înainte de a fi preluată. Nu mai am fonduri pentru a achita chitanța. Aș putea primi bani ca să plătesc aceste blocuri?

— Vino înapoi luni, spuse Papa scurt și se întoarse spre

altcineva.

Roma era frumoasă în lumina gălbuie a primăverii. Dar Michelangelo pășea orb pe străzi, plin de furie. Fusese trimis la plimbare asemenea negustorului. De ce? Pentru că asta era un artist, un negustor mai priceput? Dar Papa îl numise cel mai bun meșter în marmură din Italia.

Merse la Leo Baglioni să îi povestească întâmplarea și să își întrebe prietenul dacă știa care era motivul acestei schimbări la Sfântul Părinte. Leo încerca să își păstreze tonul obișnuit.

— Bramante l-a convins pe Papă că aduce ghinion să își construiască propriul cavou. Aceasta ar putea grăbi ziua în care începe să fie „locuit”.

Michelangelo se prăbuși pe o bancă de lemn, respirând din greu.

— Ce să fac?

— Mergi luni, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Luni se întoarse la Papă. Apoi marți, miercuri, joi. De fiecare dată era lăsat înăuntru, primit cu răceală, și chemat altă dată. Gândindu-se că era vreo neînțelegere la mijloc, încercă să intre din nou în palat. Însă calea îi fu oprită. În acel moment sosi vărul Papei, episcopul de Lucea.

— Care-i problema cu tine?, îi strigă episcopul paznicului. Nu îl recunoști pe maestrul Buonarroti?

— Ba îl recunosc, Excelență.

— Atunci de ce îi ții calea?

— Îmi cer scuze Excelență, dar am ordinele mele.

Michelangelo se întoarse spre casă, cu umerii tremurându-i parcă de friguri. Creierul îi ardea. Își grăbi pasul, fără să înceapă să alege, încuie ușa casei, se așeză și scrisese: „Prea Sfinte Părinte, din porunca Sanctității Voastre, astăzi am fost dat afară din palat. De aceea, dacă mai aveți nevoie de mine, va trebui să mă căutați în altă parte decât la Roma”.

Expedie scrisoarea pentru *Messer Agostino*, servitorul personal al Papei, și trimise un băiețel din vecini să îl caute

pe Cosimo. Bătrânul sosi în grabă.

— Cosimo, trebuie să părăsesc Roma în această seară. Trimite mâine după cineva care să vândă mobila.

În acea noapte, după miezul nopții închirie un cal de la Porta del Popolo și plecă împreună cu un convoi spre Florența. Pe dealul din nordul orașului, de unde văzuse Roma pentru prima dată, se întoarse în șa pentru a privi orașul adormit, îi veni în minte un proverb preferat de toscani, născut din secole de războaie: „Nebunul care se duce la Roma îl întrece pe cel care rămâne acasă”. A doua zi devreme schimbă calul la hanul din Poggibonsi unde se oprise în drum spre Siena, când se dusesse să resculpteze „Sfântul Francisc” al lui Torrigiani.

Se spăla într-un lighean când auzi zgomot mare de copite trecând pe drum. Nu era altcineva decât Baglioni care conducea un grup de cinci soldați călări. De aprig ce fuseseră mânați, caii erau numai spumă. Stătea privind fața acoperită de transpirație a prietenului său de obicei foarte îngrijit, cu hainele albite de praful drumului.

— Leo! Ce te aduce la Poggibonsi?

— Tu! Sfântul Părinte știe că suntem prieteni. Mi-a ordonat să vin după tine, cu soldații.

Michelangelo se uită la cei cinci bărbați înarmați din garda Papei, care-l priveau scrutător din șei.

— Ce... soldați? Eu sunt în drum spre Florența...

— Ba nu!

Baglioni coborî de pe cal și își dădu deoparte părul din ochi. Luă o bucată de hârtie din geanta de la oblânc.

— Această scrisoare este din partea Papei Iulius. Îți poruncește să te întorci imediat la Roma sau vei fi afurisit...

— Nu meritam să fiu alungat de la palat.

— Și lucrul acesta va fi îndreptat.

— Permite-mi să mă îndoiesc.

— Am cuvântul Sfântului Părinte în privința aceasta.

— Sfântul Părinte mai uită din când în când.

Un călăreț voinic întrebă:

— Să îl legăm, *Messer Baglioni*? Să îl atârnăm peste șa?
— N-am primit poruncă să folosesc forța. *Michelangelo*, nu ești primul care e pus să aștepte după un papă. Dacă *Iulius* spune „Așteaptă!”, atunci aștepți, chiar dacă asta înseamnă o săptămână, o lună sau un an.

— Mă întorc în Florența pentru totdeauna.

— Nu pentru totdeauna. Nimeni nu lasă un papă în ploaie. Pe cuvântul meu, Papei îi părea rău pentru cele întâmplate. Vrea să te întorci și să reîncepi lucrul.

— Nu voi permite nimănui să mă trateze ca pe un gunoi.

— Papa nu este un „nimeni”. *Leo* veni mai aproape, încât gărzile să nu poată auzi, și spuse: Bravo! Parcă ai fi *Marzocco* florentin. Dar acum, după ce ți-ai declarat independența, vino înapoi. Nu mă pune într-o poziție dificilă.

Michelangelo era tăcut. *Baglioni* fusese întotdeauna un prieten bun. Dar cum rămânea cu respectul lui față de sine? Nimeni nu trebuia să-i ceară altuia să renunțe la mândrie. Îi spuse aceasta lui *Leo*. Fața lui *Baglioni* se înăspri.

— Nu este posibil să îl înfrunți pe pontif. Vei vedea. Acum sau mai târziu. Mai târziu s-ar putea să fie mai rău. Ca prieten al tău, te avertizez să nu îl înfrunți. Cum ai putea să câștigi?

Michelangelo își plecă fruntea, făcu ochii mici și privi desenul pământului de la picioare.

— Nu știu, *Leo*... dar, dacă mă întorc acum, pierd totul. O să merg la Florența ca să mă întorc la casa și contractul meu. Dacă vrea asta, o să sculpez statuile pentru cavoul Papei, la umbra turnului *Signoriei*.

3

Tatăl său nu se arătă încântat să îl vadă. Și-l imagina pe *Michelangelo* câștigând sume mari de la Papă, în Roma. *Michelangelo* își luă din nou camera din față, așeză pe masa de lucru „*Fecioara*” lui *Taddei*, verifică marmura

pentru apostolul Matei din depozitul șantierului Domului, aduse acasă de la turnătorie statuia de bronz a lui „David”, încă neterminată. Cartonul lui cu „Scăldătorii” fu mutat din Sala Boiangiilor, pus pe o ramă de brad și așezat pe peretele galeriei de după marea sală din Palazzo della Signoria.

Vestea despre schimbul de vorbe din hanul Poggibonsi traversă munții în doar câteva ore. Când ajunse împreună cu Granacci la atelierul lui Rustici pentru cina clubului găsi că el era eroul zilei.

— Ce compliment incredibil ți-a făcut Papa Iulius!, strigă Botticelli, care pictase frescele din Capela Sixtină pentru unchiul lui Iulius, Papa Sixtus al IV-lea, să trimită după tine un grup de soldați. Când s-a mai întâmpilat asta vreodată unui artist?

— Niciodată, mormăi *Il Cronaca*. Orice artist e la fel ca oricare altul. Dacă dispare, apar alți doisprezece în locul său.

130

— Dar acum Papa recunoaște că un artist e singular, adăugă entuziasmat Rustici. Cu talente și daruri speciale, care nu pot fi găsite în exact aceeași combinație la nimeni în lume.

Michelangelo se simțea mai lăudat decât ar fi meritat.

— Ce altceva aș fi putut să fac?, replică el, în timp ce Granacci îi pune un pahar de vin în mână. Fusesem dat afară din Vatican...

Dimineața următoare se trezi cu vestea că guvernul florentin nu era de acord cu Clubul Cazanului asupra efectelor benefice ale revoltei lui Michelangelo. Fața lui *Gonfaloniere* Soderini era gravă atunci când sculptorul păși în biroul său.

— Sunt îngrijorat în legătură cu ce ai făcut. La Roma, ca sculptor al Papei, puteai fi de folos Florenței. Sfidându-l, ai devenit o potențială sursă de pericol pentru noi. Tu ești primul florentin care îl sfidează pe Papă, de la Savonarola.

Mi-e teamă ca soarta voastră să nu fie asemănătoare.

— Adică spânzurat și apoi ars?, întrebă îngrijorat. Soderini zâmbi pentru prima dată, mișcându-și vârful nasului.

— Tu nu te faci vinovat de erezie, ci doar de neascultare. Dar Papa va obține până la urmă ce vrea.

— *Gonfaloniere*, tot ce vreau e să mă stabilesc în Florența. O să încep mâine să îl sculpez pe Sfântul Matei, pentru a putea să-mi iau casa înapoi.

Pielea lui Soderini deveni la fel de albă cum îi era părul.

— Florența nu poate să îți reînnoiască acum contractul de sculptură. Sanctitatea Sa ar considera aceasta un afront personal. Nimeni nu te poate angaja, nici Doni, nici Pitti, nici Taddei, fără să-și atragă dușmănia Papei. Și nu vor putea până nu termini cavoul lui Iulius al II-lea sau ești eliberat de el din învoială.

— V-ar stânjeni dacă aș completa contractele deja existente?

— Termină-l pe „David”. Ambasadorul nostru din Paris ne tot scrie despre cât de supărat este regele pe noi, pentru că nu am trimis încă statuia.

— Și „Scăldătorii”? Pot să termin fresca? Soderini își ridică privirea.

— Nu ai trecut prin sala cea mare?

— Servitorul m-a adus direct la dumneavoastră.

— Atunci îți sugerez să treci pe acolo.

Merse direct spre partea estică a platformei pentru consiliu, unde Leonardo da Vinci pictase „Bătălia de la Anghiari”. Își acoperi gura cu mâna.

— *Dio mio*, nu!

Întreaga parte de jos a frescei lui Leonardo era distrusă, culorile se scurseră, de parcă ar fi fost trase de magneți puternici: cai, bărbați, lănci, copaci, pietre, toate amestecate într-un haos indescifrabil de culori. Toate antagonismele, certurile și dușmăniile fuseseră spălate de solventul care distrusese minunata frescă a lui Leonardo.

Michelangelo simțea cel mai adânc regret pentru artistul care crease cu avânt timp de un an, doar pentru a avea rezultatul distrus. Ce fusese greșit? Toscanii erau meșteri ai frescelor de peste trei sute de ani. Îl simți pe Soderini lângă el.

— *Gonfaloniere*, cum s-a întâmplat asta?

— Leonardo era hotărât să reînvie vechea tehnică a picturii în encaustica. A luat amestecul pentru tencuială din cărțile lui Pliniu, a folosit ceară cu un solvent și apoi clei, ca să întărească amestecul. Când a terminat, a uscat-o la căldură, aprinzând focuri pe podea. A spus că a încercat asta pe o frescă mică în Santa Maria Novella și a funcționat. Dar această frescă e înaltă de șapte metri și, pentru ca și partea de sus să fie atinsă de căldură, a întezit focul. Căldura intensă din partea de jos a făcut ceara să curgă... și a tras cu ea și culorile.

Leonardo locuia în cartierul San Giovanni. Michelangelo bătu la ușă. Un servitor îi deschise. Fu primit într-o cameră largă, cu tavan de bârne, plină cu opere de artă, instrumente muzicale, tapiserii, covoare orientale. Leonardo, îmbrăcat cu un halat roșu chinezesc, scria într-un carnet la un pupitru înalt. Își ridică privirea, îl văzu pe Michelangelo, puse carnetul deoparte într-un sertar și îl încuie cu o cheie. Îi veni în întâmpinare șchiopătând tare din cauza unei căzături suferite cu mașinăria lui zburătoare pe un deal de lângă Fiesole. O parte din frumusețea lui strălucitoare îi dispăruse de pe față, iar ochii aveau un aer melancolic.

— Leonardo, tocmai vin de la Signoria. Vreau să știi cât de rău îmi pare pentru ce s-a întâmplat cu fresca. Și eu tocmai mi-am irosit un an din viață, așa că știu cum trebuie să te simți acum...

— Ești prea bun.

Vocea lui Leonardo era rece.

— Dar acesta nu e singurul motiv pentru care am venit. Vreau să îmi cer scuze... pentru purtarea mea urâtă...

pentru cuvintele grele pe care le-am spus despre tine, despre statuia ta din Milano...

— Ai fost provocat. Și eu am spus lucruri urâte despre sculptorii în marmură.

Leonardo începea să devină mai prietenos. Pielea își recăpăta culoarea.

— Ți-am văzut cartonul cu „Scăldătorii” cât timp ai fost plecat. Am schițat după el, la fel cum am făcut și după „David”. El va fi gloria Florenței.

— Nu știi, mi-am pierdut cheful acum că „Bătălia de la Anghiari” a ta nu va mai fi în competiție cu lucrarea mea.

Chiar dacă îndreptase o dușmănie mai veche, punea în pericol una dintre cele mai valoroase prietenii pe care le avea. *Gonfaloniere* Soderini trimise după el două zile mai târziu pentru a-i citi o scrisoare din partea Papei, cerând ca Signoria să îl trimită pe Michelangelo Buonarroti înapoi la Roma, sub pedeapsa nemulțumirii pontificale.

— Se pare că ar fi bine să îmi continui drumul spre nord, răspunse Michelangelo îndurerat. Poate în Franța. Atunci nu voi mai fi responsabilitatea dumneavoastră.

— Nu poți să fugi de Papă. Mâna lui ajunge în toată Europa.

— De ce sunt așa de valoros Sfântului Părinte acum că sunt în Florența? El m-a alungat în Roma.

— Pentru că în Roma erai un angajat care putea fi ignorat. Dar după ce ai refuzat să lucrezi pentru el, ai devenit cel mai dorit artist din lume. Nu întinde prea mult coarda.

— Eu nu întind nimic, strigă Michelangelo frustrat. Nu vreau decât să fiu lăsat în pace.

— Prea târziu. Asta era posibil înainte să intri în slujba lui Iulius.

Cu următoarea poștă primi o scrisoare din partea lui Piero Rosselli, care îl făcu să se simtă de parcă șuvițele de pe frunte i se transformară în șerpi. Papa nu voia ca el să se întoarcă la Roma pentru a continua munca la marmura lui.

Bramante îl convinsese definitiv pe Sfântul Părinte că mormântul i-ar grăbi moartea.

Sfinția Sa își dorea acum ca Michelangelo să picteze bolta Capelei Sixtine, cel mai urât, stângaci și nenorocit exemplu de arhitectură din toată Italia. Citea iar și iar rândurile lui Rosselli:

Sâmbăta trecută, seara, pe când Papa cina, l-a chemat pe Bramante și i-a spus: „Sangallo merge mâine la Florența și îl va aduce înapoi pe Michelangelo”.

Bramante i-a răspuns: „Sfinte Părinte, el nu va fi în stare să facă așa ceva. Am vorbit cu Michelangelo și mi-a spus de multe ori că nu-și va lua sarcina de a picta capela așa cum dorește Sanctitatea Voastră și că are de gând să se ocupe doar de marmură. Sfinte Părinte, nu cred că el are curajul să înceapă această lucrare, pentru că nu are experiență în pictură, și acestea ar fi prea sus, departe. Aceasta e diferită de pictura la sol”.

Papa i-a răspuns: „Dacă nu vine, mă va jigni. De aceea cred că se va întoarce”. Auzind acestea, m-am ridicat și l-am certat pe Bramante, în fața Papei, și am vorbit cum cred c-ai fi vorbit tu pentru mine. Și atunci a amuțit, de parcă ar fi simțit că făcuse o greșală să vorbească așa cum a făcut-o. Atunci eu am spus următoarele: „Sfinte Părinte, Bramante nu a vorbit niciodată cu Michelangelo, și dacă ce a spus el acum e adevărat, vă rog să îmi tăiați capul...”

Michelangelo strigă cu voce tare:

— Eu să vorbesc cu Bramante? Ce minciună sfruntată! De ce ar spune el Papei o asemenea poveste?

Scrisoarea îl neliniști foarte tare pe Michelangelo. Nu putea să lucreze deloc. Porni spre Settignano pentru a sta în liniște și a tăia blocuri de construit cu familia Topolino, apoi îi vizită pe Contessina și pe Ridolfi. Copilul lor, Niccolo, care avea acum cinci ani, voia ca să fie și el învățat cum să

„facă marmura să zboare”. Lucra din când în când câteva ore polizând bronzul mareșalului și mergea la marea sală de la Signoria, încercând inutil să trezească entuziasmul pentru fresca sa. Știa chiar înainte să fie chemat la începutul lui iulie de *gonfaloniere* Soderini că lunile ce urmau vor fi bătute de vânturi puternice dinspre sud. Soderini îi citi o scrisoare din partea Papei:

Sculptorul Michelangelo ne-a părăsit fără motiv și dintr-un simplu capriciu. Suntem informați că se teme de a se întoarce, deși noi, în ce ne privește, nu suntem mânioși pe el, cunoscând dispoziția unor asemenea oameni de geniu. Pentru a-Z liniști, ne bazăm pe loialitatea voastră în a-l convinge în numele nostru că, dacă se întoarce la noi, nu va fi rănit sau pedepsit, și se va bucura în continuare de favoarea noastră apostolică la fel ca înainte.

Soderini lăsă jos scrisoarea.

— O să îl pun pe cardinalul de Pavia să scrie o scrisoare cu mâna lui în care să-ți promită siguranța. Asta te va mulțumi?

— Nu. Am întâlnit noaptea trecută la Salviati un negustor florentin pe numele de Tommaso di Tolfo care trăiește în Turcia. Este o șansă ca să merg și eu acolo, să lucrez pentru sultan.

Fratele său Lionardo îi ceru să se întâlnească la pârâul ce mărgineea terenul lor din Settignano. Lionardo stătea pe malul lui Buonarroti, iar Michelangelo pe partea lui Topolino, răcorindu-și amândoi picioarele în pârâul îngust.

— Michelangelo, vreau să te ajut.

— Cum anume?

— Lasă-mă mai întâi să recunosc că am făcut greșeli înainte. Tu aveai dreptate să îți urmezi drumul. Am văzut „Madona cu pruncul” în Bruges. Frații noștri din Roma vorbesc cu admirație despre „Pietà”. Și tu îl cinstești pe Dumnezeu. Iartă-mă că te-am nedreptățit.

— Ești iertat Lionardo.

— Trebuie să îți explic că Papa este reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ. Atunci când nu te supui Sanctității Sale, nu te supui lui Dumnezeu.

— Și asta era adevărat, întrebă Michelangelo, când Savonarola s-a luptat cu Alexandru al VI-lea?

Lionardo lăsă gluga să îi alunece mai mult peste ochi.

— Savonarola nu s-a supus. Indiferent ce credem despre un papă anume, el este urmașul sfântului Petru. Dacă fiecare dintre noi l-ar judeca, biserica s-ar pierde în haos.

— Papii sunt oameni, Lionardo, aleși într-o funcție. Eu trebuie să fac ceea ce cred că e bine.

— Nu ți-e teamă că vei fi pedepsit de Dumnezeu? Michelangelo își privi fratele peste pârâu.

— Curajul fiecăruia e important. Cred că Dumnezeu iubește independența mai mult decât iubește slugărnicia.

— Probabil ai dreptate, spuse Lionardo cu fruntea coborâtă din nou, altminteri El nu te-ar fi ajutat să sculptezi statui atât de divine.

Lionardo se ridică și urcă dealul spre casa familiei Buonarroti. Michelangelo sui pe dealul opus, spre casa familiei Topolino. Odată ajunși pe vârful dealurilor, se întoarseră și își făcură semn cu mâna. Nu aveau să se mai întâlnească niciodată.

Singura persoană care nu se temea pentru el era Contessina, căci nu-i purta un respect deosebit lui Iulius. Fiică a uneia dintre dinastiile conducătoare ale lumii, ea își văzuse familia dată afară din orașul pe care îl transformase în cel mai mare din Europa, își văzuse casa prădată de concetățenii care prețuiseră și trăsese răfaloase de pe urma eforturilor familiei ei, își văzuse socrul spânzurat de Signoria și trăia acum în exil, de opt ani, într-o casă țărănească. Respectul ei pentru autoritate era pe cale de dispariție.

Soțul ei nu îi împărtășea sentimentele. Ridolfi voia să ajungă la Roma. Deci nu voia să îl jignească pe Papă.

— Buonarroti, cu părere de rău, trebuie să te rog să nu mai vii pe aici. Papa o să afle despre asta. Sfântul Părinte, prin cardinalul Giovanni, este ultima noastră speranță. Nu trebuie să o punem în pericol.

Contessina întrebă pe un ton aspru:

— Michelangelo putea să vină aici atunci când își punea în pericol poziția lui în Florența, dar nu acum, când pune în pericol poziția ta în Roma?

— Nu poziția mea, Contessina, ci a noastră. Dacă Papa se întoarce împotriva noastră... Până la urma urmei, Buonarroti are un meșteșug la dispoziție. Dacă Florența îl izgonește, meșteșugul lui îl poate ajuta în altă parte. Roma este singurul loc unde noi putem să mergem. De asta depinde viitorul nostru și cel al fiilor noștri. Este prea periculos.

— Faptul că ne-am născut pe această lume e primejdia inițială, spuse Contessina privindu-l drept în ochi pe Michelangelo. După aceasta, totul e un joc de cărți.

— N-am să mai vin, *Messer Ridolfi*, spuse Michelangelo liniștit. Trebuie să vă protejați familia. A fost o nesăbuiță din partea mea.

4

Târziu, către sfârșitul lunii august, Iulius plecă din Roma cu o armată de cinci sute de cavaleri și nobili. Nepotul lui, ducele de Urbino, i se alătură la Orvieto și cuceriră Perugia fără vărsare de sânge. Cardinalul Giovanni de Medici fu lăsat să cârmuiască orașul. Papei i se mai alătură și marchizul Gonzaga din Mantua cu o armată bine pusă la punct și traversă Apeninii pentru a evita orașul Rimini, care era posesiunea unei Veneții dușmănoase. Îl mitui pe cardinalul de Rouen, comandantul celor opt mii de soldați francezi care trebuiau să protejeze Bologna, oferind funcții de cardinali nepoților acestuia, trei la număr. Îl excomunică public pe Giovanni Bentivoglio, conducătorul Bolognei.

Bolognezii îl izgoniră pe Bentivoglio. Iulius mărșălui în Bologna.

Și totuși, nimic din toate acestea nu îl distrăgea pe Papă destul de mult pentru a-l face să uite de sculptorul rătăcitor. La Palazzo della Signoria, Soderini, înconjurat de alți opt membri ai Signoriei, îi strigă lui Michelangelo, în timp ce acesta intră:

— L-ai sfidat pe Papă, așa cum nici regele Franței nu ar fi îndrăznit. Nu ne dorim un război cu pontiful din cauza ta! Sfântul Părinte vrea să lucrezi pentru el în Bologna. Hotărăște-te o dată și du-te!

Michelangelo știa că era învins. Știa asta de săptămâni bune, căci în timp ce Papa avansa prin Umbria, cucerind-o pentru statul papal, apoi prin Emilia, oamenii de pe străzile Florenței își întorceau capetele când treceau pe lângă el. Florența, care era lipsită de apărare, avea nevoie cu atâta disperare de prietenia Papei, încât îi trimise acestuia mercenari angajați, printre care se număra și fratele lui Michelangelo, Sigismondo, pentru a-l ajuta în cuceririle sale.

Aveau dreptate. Florența era cea mai importantă. Trebuia să meargă la Bologna și să se împace cu Papa cum putea. Soderini nu îl abandonă. Îi înmâna lui Michelangelo o scrisoare pentru fratele său, cardinalul de Volterra, care era alături de Suveranul Pontif:

Purtătorul acestei scrisori este Michelangelo, sculptorul, care vă este trimis la cerința Sanctității Sale. Asigurăm pe Excelența Voastră că este un tânăr cumsecade, unic în arta sa în Italia, și poate chiar în lume. Are o fire specială și se poate obține totul de la el prin folosirea de cuvinte bune și purtare binevoitoare. Trebuie tratat cu blândețe și prietenie și va crea lucruri care vor uimi pe toată lumea. Garantez cu onoarea mea pentru numitul Michelangelo.

Se făcuse deja noiembrie. Străzile din Bologna erau

aglomerate de curteni, soldați, străini în costume colorate care se adunau la curtea Papei. În Piazza Maggiore, un călugăr era atârnat într-o cușcă de sârmă de Palazzo del Podestà, pentru că fusese prins ieșind dintr-o casă de pe strada Bordelurilor.

Michelangelo găsi un mesager care să îi ducă scrisoarea de recomandare cardinalului de Volterra, apoi urcă treptele spre San Petronio pentru a privi cu venerație sculpturile din piatră de Istria ale lui Della Quercia, reprezentând crearea lui Adam și jertfele lui Cain și Abel. Cât de departe era el de împlinirea speranței lui de a sculpta aceste scene în marmură! Intră în biserică, unde se desfășura o liturghie, și fu recunoscut de unul dintre servitorii Papei de la Roma.

— *Messer Buonarroti*, Sanctitatea Sa vă așteaptă cu nerăbdare.

Papa lua prânzul într-un palat, înconjurat de curtea sa cuprinzând douăzeci și patru de cardinali, generalii armatei sale, nobili, cavaleri, prinți, aproape o sută de persoane în sala decorată cu steaguri. Michelangelo fu condus pe toată lungimea camerei de un episcop care fusese trimis de cardinalul de Volterra, căci el era bolnav. Papa Iulius își ridică privirea, și tăcu. Așa făcu și restul sălii. Michelangelo stătea de o parte a scaunului înalt al Papei, din capul mesei. Cei doi bărbați se priveau tăios, cu ochii fulgerând. Michelangelo își îndreptă spatele, refuzând să îngenuncheze. Papa vorbi:

— Ai întârziat! A trebuit să venim în întâmpinarea ta!

Michelangelo se gândi sumbru că aceasta era adevărat:

Papa străbătuse mult mai mulți kilometri decât el. Spuse cu încăpățănare:

— Sfinte Părinte, nu am meritat tratamentul primit la Roma în Săptămâna Paștelui.

Tăcerea se făcu parcă mai adâncă în cameră. Episcopul, încercând să intervină pentru Michelangelo, păși în față.

— Sanctitatea Voastră, trebuie să fim indulgenți cu acești artiști. Ei nu înțeleg nimic decât propria lor meserie și

sunt adesea lipsiți de maniere.

Iulius se ridică din scaun și tună:

— Cum îndrăznești să spui acestui om lucruri pe care eu însumi nu le-aș spune?

Episcopul rămase uimit, neputând să se miște. Papa dădu un semn. Câțiva curteni îl prinseră pe prelatul îngrozit și îl scoaseră afară din sală sub o ploaie de lovituri. După ce primise scuze, așa cum le putea oferi un papă, Michelangelo îngenunche, sărută inelul papal și își murmură și el regretul. Papa îi acordă binecuvântarea și îi spuse:

— Vino la mine mâine. Ne vom pune afacerile la punct.

Spre seară, Michelangelo era așezat înaintea unui foc, în biblioteca lui Aldovrandi. Aldovrandi, care fusese trimis drept ambasador la Iulius în două rânduri și fusese numit de Papă membru al Consiliului celor patruzeci, nu se putea opri din râs auzind cele petrecute în sala de mese. Pielea lui deschisă și ochii veseli păreau la fel de tineri precum îi ținea minte Michelangelo din urmă cu zece ani.

— Voi doi vă asemenați mult, comentă el, tu și Iulius. Amândoi aveți o *terribilită*. Sunt convins că tu ești singurul din toată creștinătatea care s-ar fi gândit să-i facă reproșuri Papei în public, după ce îl sfidase timp de șapte luni. Nu-i de mirare că te respectă.

Michelangelo luă una dintre cănile cu apă fierbinte, aromată cu zahăr brun, pe care *signora* Aldovrandi le aduse contra frigului de sfârșit de noiembrie.

— Ce credeți că vrea să facă Sfântul Părinte cu mine?

— Să te pună la muncă.

— La ce?

— O să se gândească el la ceva. Vei sta la noi, desigur? Michelangelo acceptă cu plăcere. Mai târziu, când erau așezați la cină, întrebă:

— Ce mai face nepotul dumneavoastră, Marco?

— E foarte bine. Are acum o nouă fată, una pe care a găsit-o în Rimini acum două veri, la *ferragosto*, petrecerea de la mijlocul lui august.

— Și Clarissa?

— Unul dintre unchii Bentivoglio... a adoptat-o. Când acesta a trebuit să fugă odată cu Giovanni Bentivoglio, ea și-a închiriat vila unuia dintre curtenii Papei pentru o sumă frumoasă.

— Știți unde aş putea să o găsesc?

— Cred că pe Via di Mezzo di San Martino. Are un apartament acolo.

— Mă puteți scuza? Aldovrandi se ridică murmurând:

— Dragostea și tușea nu pot fi ascunse.

Clarissa stătea în pragul apartamentului cu vedere spre Piazza di San Martino, cu silueta decupată de strălucirea lămpilor de ulei din spatele ei, cu fața încadrată de gluga îmblănită a hainei sale de lână. Se priviră unul pe celălalt în liniște, așa cum se privise cu Papa, dar cu o emoție diferită. Minte îi zbură înapoi la prima lor întâlnire, când ea avea nouăsprezece ani; era zveltă, cu părul de aur, figura ei delicată mișcându-se cu o senzualitate delicată, cu frumusețea gâtului, a umerilor și a pieptului ei amintind de Simonetta lui Botticelli. Acum, că avea treizeci și unu de ani, era o frumusețe pârguită, un pic mai plină, un pic mai puțin scânteietoare. Era din nou conștient de corpul ei minunat. Vorbea cu aceeași voce puțin Șuierătoare care părea să îi pătrundă în tot corpul, din cauza căreia abia reușea să îi înțeleagă cuvintele.

— Ultimul lucru pe care ți l-am spus a fost: „Bologna e la răspântia tuturor drumurilor”. Intra.

Îl conduse într-o cameră de zi, încălzită de două coșuri cu jar, apoi se întoarse spre el. Michelangelo își strecură brațele sub mantia ei captușită cu blană. O trase înspre el și îi sărută gura care se dăruia.

— Când am spus pentru prima dată: „E natural pentru noi să ne dorim unul pe celălalt”, ai roșit ca un băiețel.

— Artiștii nu știu nimic despre dragoste. Prietenul meu Granacci o descrie drept un amuzament.

- Și tu cum o descrii?
- Ce simt pentru tine?
- Da.
- Ca un torent... care rostogolește trupul la vale, prin văi stâncoase, măturându-l în apa umflată...
- Și apoi?
- ...nu mai pot vorbi...

Pelerina i se desfăcu și îi alunecă de pe umeri. Își ridică brațele, desfăcu agrafele din păr și pletele lungi și aurii îi căzură până la talie. Mișcările ei nu erau voluptuoase, ci mai degrabă de o calitate pe care sculptorul și-o amintea ca o dulceață, de parcă dragostea era mediul ei natural.

Mai târziu, stăteau întinși unul în brațele celuilalt sub plapuma căptușită cu o pânză azurie.

- Torrent, zici...?, îl tachina ea.
- ...și apoi îl împinge în mare.
- Ai mai găsit dragoste?
- Nu după tine.
- Sunt femei disponibile în Roma.
- Șapte mii. Prietenul meu Balducci obișnuia să le numere în fiecare duminică.
- Și tu nu le-ai vrut?
- Nu e genul meu de dragoste.
- Nu mi-ai mai arătat sonetele.
- Unul era despre viermele de mătase:

*Atunci, din rămășițele de brută,
O, de s-ar face pielea mea hirsută
O mantie, pe pieptul tău să cadă...
Cu tine-aș fi în noapte și-n amiază,
Ca la pilaștri pietrele de bază,
Îmbrățișând picioare de zăpadă.¹¹*

Clarissei îi plăcură versurile.

- De unde știai că am pieptul frumos? Nu mă văzuseși

---

¹¹ Michelangelo, „Sonete” – „Cu alții blând, cu mine crud ca zbirii...”

decât îmbrăcată.

— Uiți ce meserie am.

— Și al doilea sonet?

Cită câteva rânduri din primele lui versuri chinuite de agonie:

*O, fericit-o, plină de ardoare,
Îmi ții în viață inima bătrână
Și mă saluți, tu, care ești stăpână
Pe inși mai nobili, bunuri și splendoare!*¹²

— Am auzit că ești un sculptor minunat. Călătorii vorbesc despre „David” și „Pietà” ale tale. Și mai ești și poet.

— Profesorul meu, *Messer Benivieni*, ar fi încântat să te audă spunând asta.

Încetară să vorbească, lipindu-se unul de celălalt. Clarissa îi murmură în ureche, ținându-i fața lipită de gâtul și umărul ei, trecându-și mâinile peste umerii lui puternici, cu mușchii brațelor la fel de tari precum cei ai pietrarilor din cariera Maiano pe care obișnuia să îi deseneze:

— Ce minunat să iubești de dragul iubirii. Simțeam afecțiune pentru Marco. *Bentivoglio* nu voia decât să fie distrat. Mâine voi merge la biserică să îmi mărturisesc păcatele, dar nu cred că această dragoste e un păcat.

— Dragostea a fost creată de Dumnezeu. Deci e frumoasă.

— N-ar putea să fie tentația diavolului?

— Diavolul e o invenție a omului.

— Atunci, răul nu există?

— Numai urâțenia e ceva rău.

5

---

¹² Op. cit. „O, fericito, plină de ardoare...”

Ajunse la tabăra militară a lui Iulius de pe malul râului Reno luptându-se cu nămeții. Papa își trecea în revistă trupele, înfășurat într-o haină enormă de blană, purtând pe cap o glugă de blană gri care îi acoperea urechile, fruntea și gura. Aparent, Iulius nu era încântat de felul cum se prezentau soldații, căci îi trata grosolan pe ofițeri, numindu-i „hoți și ticăloși”.

Aldovrandi îi povestise câte ceva despre Papă: cum câștigase din partea admiratorilor săi lauda că era „înzestrat pentru viața militară” pentru că petrecea ore lungi împreună cu trupele sale pe vreme rea, îndurând și el asemenea lor greutățile, arătând precum un profet din Vechiul Testament în timp ce urca și cobora dealurile, răcnind ordine, lucru care făcu soldații să strige: „Sfinte Părinte, sunteți conducătorul nostru!”, iar pe dușmanii săi să murmure „Halal Sfânt Părinte! N-a mai rămas din preot decât haina și numele”.

Iulius se îndreptă spre cortul său, căptușit cu blănuri călduroase.

— Buonarroti, m-am gândit ce mi-ar plăcea să sculptezi pentru mine. O statuie uriașă din bronz. Un portret al meu în hainele de ceremonie cu tiara triplă...

— Bronz!

Acest strigăt agonizant venea din străfundul măruntaielor. Dacă ar fi crezut că există chiar și cea mai mică posibilitate ca Papa să îl condamne să lucreze în bronz, nu s-ar fi întors niciodată în Bologna. Protestă:

— Nu e meseria mea!

Tăcerea adâncă pe care o auzise în sala de mese în ziua anterioară se lăsă din nou peste prelații și soldații din cort. Fața Papei se înroși de mânie.

— Suntem informați că ai creat un „David” din bronz pentru mareșalul De Giè din Franța. Pentru el este meseria ta, dar pentru pontif nu?

— Sanctitate, am lucrat acea piesă pentru că am fost rugat să fac un serviciu Florenței.

— *Ecco!*¹³ Vei face această statuie ca un serviciu adus Papei.

— Sfinte Părinte, e o sculptură proastă! Nu e terminată. Nu știi nimic despre turnare, finisare...

— *Basta!*¹⁴

Fața Papei deveni lividă în timp ce izbucni mânios.

— Nu e de ajuns că mă înfrunți timp de șapte luni, refuzând să te întorci în slujba mea! Chiar și acum continui să mă înfrunți. Ești incorrigibil!

— Nu ca sculptor în marmură vă înfrunt, Sfinte Părinte. Lăsați-mă să mă întorc la acele blocuri și voi fi cel mai ascultător lucrător din serviciul Domniei Voastre.

— Buonarroti, îți poruncesc să nu mai dai ultimatumuri. Vei crea o statuie de bronz pentru Biserica San Petronio, înfățișându-mă pe mine, care va fi venerată de Bologna la întoarcerea mea în Roma. Acum du-te și examinează interiorul de deasupra portalului principal. Vom construi pentru tine o firidă, mare cât permite spațiul dintre portal și fereastră. Vei crea cel mai mare bronz pe care firida va fi capabilă să îl cuprindă.

Michelangelo știa că trebuia să lucreze la acest bronz mizerabil pentru a se putea întoarce la marmura sa. Și totuși poate nu era o penitență prea grea pentru cele șapte luni cât se răzvrătise. Până la prânz era deja înapoi în tabăra lui Iulius.

— Cât de mare e statuia care poate să încapă acolo?, întrebă Papa.

— Pentru un personaj care stă așezat, cam patru metri.

— Cât va costa?

— Cred că pot să o torn pentru o mie de ducați, dar nu e meseria mea și nu vreau să îmi asum responsabilitatea.

— O vei turna iar și iar, până vei reuși, și o să îți dau destui bani cât să te faci fericit.

— Sfinte Părinte, nu mă puteți face fericit decât

---

¹³ Iată! (lb. italiană).

¹⁴ Ajunge! (lb. italiană).

promițându-mi că, dacă sunteți mulțumit de statuia mea, îmi veți permite să reîncep sculptarea în marmură. Dacă Sanctitatea Voastră mi-ar face această promisiune, aș avea douăzeci de degete cu care să modelez bronzul.

— Pontiful nu se târguiește!, strigă Iulius. Adu-mi desenele tale într-o săptămână. Ești liber!

Umilit, Michelangelo se întoarce pe Via di Mezzo di Sau Martino și urcă scările către apartamentul Clarissei. Aceasta era îmbrăcată cu o rochie roz, cu un decolteu adânc și mâneci bufante, cu o curea roz pe mijloc și cu părul prins într-o ghirlandă de fire cu nestemate. Ea îi privi fața palidă, strivită și îl sărută la baza nasului zdrobit. Michelangelo simți cum se trezește din amorțeală.

— Ai mâncat azi?, întrebă ea.

— Doar umilință, pe săturate.

— Am apă fierbinte pe foc. Nu ai vrea să faci o baie, să te relaxezi?

— Da, mulțumesc.

— Poți să te speli în bucătărie, în timp ce eu o să caut ceva de mâncare pentru tine. O să te spăl pe spate.

— Nu m-a mai spălat niciodată nimeni pe spate.

— Se pare că sunt multe lucruri pe care nu le-ai încercat niciodată.

— Și probabil nici nu le voi încerca vreodată...

— Ești trist. Care sunt veștile proaste din partea Papei? Ii povesti că Papa voia un bronz aproape la fel de mare ca statuia ecvestră din Milano, care nu putea fi turnată.

— Cât îți va lua să faci desenele?

— Ca să-l mulțumesc pe Iulius? O oră...

— Atunci vei avea o întreagă săptămână liberă.

Ea turnă apă fierbinte într-o cadă lungă, ovală, și îi dădu un săpun parfumat. Michelangelo își lăsă hainele pe podeaua bucătăriei și păși ușor în apa fierbinte, apoi se așeză cu un suspin de plăcere.

— De ce nu petreci săptămâna aici, spuse Clarissa, să fim doar noi doi? N-o să știe nimeni și nu vei fi deranjat.

— O săptămână întreagă doar pentru dragoste! E posibil așa ceva? Fără un singur gând la bronz sau la lut?

— Eu nu sunt din bronz sau lut.

Își întinse brațele pline de clăbuci spre ea. Ea se aplecă.

— În toți acești ani am spus că forma feminină nu este frumoasă pentru sculptură. M-am înșelat. Tu ai cel mai frumos corp din lume.

— Mi-ai spus cândva că sunt sculptată fără cusur.

— Din marmură roz de Crestola. Eu sunt un sculptor bun, dar nu te-aș putea prinde niciodată.

— M-ai prins deja.

Râse pe un ton moale muzical, care împrăștie și ultimele rămășițe de umilință ale zilei.

— Uite, usucă-te în fața focului.

El își frecă pielea până deveni roșie, apoi Clarissa îl înfășură cu un al doilea prosop imens și îl așază în fața unei farfurii aburinde cu vițel tăiat subțire și *piselli*.

— Trebuie să trimit vorbă lui Gianfrancesco Aldovrandi. M-a invitat să stau la el.

Clarissa tresări o clipă, de parcă și-ar fi adus aminte de un trecut pe care voia să îl uite.

— *Non importa, cara*. Știe, știe că te vreau, încă de acum zece ani.

Corpul ei se relaxa, grația felină îi reveni. Stătea de partea cealaltă a mesei, cu fața sprijinită în mâini, privindu-l cu ochii ei mari. El mânca pe nerăsuflăte. Mulțumit, își împinse scaunul în spate și se întoarse spre foc pentru a-și încălzi la flăcări mâinile și fața. Clarissa veni și se așază la picioarele lui, cu spatele rezemat de ele. Atingerea cărnii ei prin rochie îl ardea mai tare decât căldura buștenilor.

— Nicio altă femeie nu m-a mai făcut să o doresc, exclamă el. Cum se poate așa ceva?

— Dragostea nu poate fi explicată.

Se întoarse, îngenunche și își înfășură brațele zvelte în jurul gâtului lui.

- Ea trebuie savurată.
- Și admirată, murmură el. Izbucni în hohote de râs.
- Sunt sigur că Papa nu a vrut să-mi facă nicio favoare, dar a reușit... pentru prima dată.

În după-amiaza ultimei zile a săptămânii, cuprins de o moleșeală minunată, incapabil să-și simtă vreo parte a corpului fără un efort hotărât, indiferent la grijile lumii, luă hârtie de desenat, o bucată de cărbune și constată amuzat că abia putea să deseneze. Își aminti versurile lui Dante:

Oh, lume-a minților nebune, ce grea-i orbia-n care ea petrece!

*Deci vreau s-ascuți spre-a prinde-nțelepciune.*¹⁵

Cu un efort al minții și-l aminti pe Iulius așezat în sala mare a tronului din apartamentul Borgia în hainele lui albe și lungi. Degetele lui începură să se miște. Îl desenă pe Iulius în mai multe poziții posibile înainte de a surprinde o poză formală, cu piciorul stâng al Papei întins, cel drept îndoit înăuntru, sprijinit pe un soclu ridicat, cu un braț întins, ca pentru binecuvântare, iar cu celălalt susținând vreun obiect. Hainele acopereau picioarele Papei, așa că Michelangelo urma să toarne aproape patru metri de falduri de bronz. Singurele lucruri aflate la vedere erau cele zece degete ale Suveranului Pontif și fața, sau ceea ce se mai vedea din ea sub tiara triplă.

— Cum rămâne cu fața Papei?, întrebă Clarissa. Sfântul Părinte nu va fi mulțumit dacă nu se va recunoaște.

— Singurul lucru pe care îl urăsc mai mult decât faldurile sunt portretele. Așa cum spunea prietenul meu Jacopo Galli, „după una caldă, vine una rece”.

Se prezentă la ora stabilită înaintea lui Iulius cu schițele în mână.

— Vezi, Buonarroti, am avut dreptate: poți să faci și

---

¹⁵ „Infernul” – Cântul VII, traducere de George Coșbuc.

statui de bronz.

— Să mă iertați, Sfinte Părinte, dar acesta nu este un bronz, ci cărbune. Dar voi da tot ce am mai bun, pentru a mă putea întoarce la marmura din Roma. Și acum, dacă veți porunci trezorerului să îmi dea niște bani, voi cumpăra cele necesare și voi începe munca.

Iulius se întoarse spre *Messer Carlino*, trezorerul papal, și îi spuse:

— Îi vei da lui Buonarroti tot ce îi trebuie. Trezorerul, un bărbat cu fața pământie și buzele subțiri, îi dădu o sută de ducați dintr-un sipet. Michelangelo trimise un mesager după Argiento, la doar câțiva kilometri depărtare în Ferrara, și îi scrisese lui Manfredi, noul crainic al Florenței, întrebându-l dacă cei doi turnători în bronz, Lapo și Lotti, care erau angajați la Dom, îi puteau fi trimiși la Bologna pentru a-l ajuta la turnarea statuii Papei. Le oferea o plată bună.

Închirie pe Via de Toschi, strada toscanilor, o fostă magazie cu tavanul înalt, pereți de piatră și o podea neregulată de cărămidă portocalie. Avea o grădină cu intrarea prin spate și o vatră adâncită în perete, pentru gătit. Pereții nu mai văzuseră var de peste o sută de ani, dar, spre deosebire de camerele lui din Roma, erau uscați și lipsiți de pete de umezeală. Următoarea lui oprire fuse la un magazin de mobilă folosită, unde găsi un pat matrimonial Prato, lat de peste trei metri. Pe ambele părți ale acestuia și la picioare avea o treaptă joasă ce servea de bancă și cufăr. Patul avea un baldachin, draperii și o saltea vărgată, veche și plină de cocoloașe, dar curată. Mai cumpără o masă de bucătărie și niște scaune de lemn nevopsit.

Argiento sosi din Ferrara și îi povesti că nu putuse să părăsească ferma fratelui său atunci când îl chemase la Roma în primăvară, apoi instala bucătăria lângă vatră.

— Mă bucur să învăț despre bronz, îi spuse lui Michelangelo, în timp ce spăla pereții și apoi podeaua.

Lapo și Lotti sosiră două zile mai târziu, atrași de oferta unui salariu mai mare decât cel pe care îl câștigau în

Florența. Lapo, în vârstă de patruzeci și unu de ani, era mult mai scund decât Michelangelo, dar avea o față atât de cinstită, încât Michelangelo îl însărcina cu procurarea tuturor materialelor: ceară, lut, pânză, cărămidă pentru cuptoarele de turnat. Lotti, care fusese pregătit ca aurar în atelierul lui Antonio Poliamolo, era un bărbat slab, cu obraji purpurii, un meșteșugar conștiincios de patruzeci și opt de ani, care lucra ca turnător-șef pentru artileria florentină.

Patul Prato se dovedi a fi o investiție bună. După ce Lapo cumpără materialele și Argiento luă de mâncare și câteva vase pentru gătit pentru bucătărie, suta de ducați se și termină. Cei patru bărbați dormeau împreună în pat, care având trei metri lățime, era destul de mare pentru a fi confortabil pentru toți. Doar Argiento era nefericit, spunându-i lui Michelangelo:

— Totul costă atât de mult! Magazinele sunt atât de aglomerate de curteni și preoți, încât nimeni nu servește un sărântoc ca mine.

— Răbdare, Argiento. O să cer de la *Messer Carlino* niște bani și am să-ți dau de tuns și de cămașă nouă.

— Nu merită, răspuse Argiento, care arăta ca o oaie netunsă. Frizerii cer acum dublu.

Messer Carlino ascultă cererea lui Michelangelo cu ochii întunecați, gânditori.

— Asemenea celor mai mulți oameni de rând, Michelangelo, ai o impresie greșită despre rolul unui trezorier papal. Treaba mea nu este să dau bani, ci să găsesc metode de a refuza să dau bani.

Michelangelo spuse cu încăpățănare:

— Nu eu am cerut să fac această statuie. M-ați auzit spunând că o să coste cel puțin o mie de ducați. Sfântul Părinte a poruncit să-mi plătiți cheltuielile. Nu pot să instalez atelierul unui turnător de bronz fără fonduri.

— Ce ai făcut cu prima sută de ducați?

— Nu e treaba dumneavoastră. Papa a spus că-mi veți da destui bani cât să mă facă fericit.

— Nu sunt destui bani pe lume pentru asta, zise Carlino cu răceală.

Michelangelo își pierdu cumpătul și îi trânti vistiernicului o înjurătură toscană grea. Carlino își mușcă buza de jos.

— Dacă nu îmi dați încă o sută de ducați, voi merge la Papă să-i spun că mă forțați să abandonez statuia.

— Adu-mi chitanțele pentru prima sută și o estimare scrisă pentru lucrurile pe care le vrei din cea de-a doua sută. Trebuie să țin socotelile Papei amănunțit.

— Sunteți asemenea câinelui grădinarului, care nici nu mănâncă varza, nici nu îl lasă pe altul să facă asta.

Un zâmbet fantomatic trecu din ochii vistiernicului în colțurile gurii.

— Treaba mea este să îi fac pe oameni să mă urască. Atunci se întorc mai rar pe-aici.

— Eu o să mă mai întorc.

Lapo îl liniști.

— Țin minte tot ce am cumpărat. O să scriu o notă cu toate cheltuielile.

Michelangelo merse prin Piazza Maggiore, apoi de-a lungul Bisericii San Petronio spre galeria deschisă, încadrată de casele bancherilor și de Universitatea din Bologna, traversă Borgo Salamo și se îndreptă spre sud-est, spre Piazza San Domenico. În interiorul bisericii, care era plină de mireasma de tămâie rămasă după slujba de dimineață, se duse spre sarcofagul de marmură al lui Dell'Arca, zâmbindu-și în sinea lui, în timp ce privi statuia făcută de el însuși, tânărul *contadino*¹⁶, voinic, cu aripi de vultur, își trecu iubitor degetele peste Sfântul Petronius îmbătrânit, care ținea în mâini macheta Bolognei, cu o față ce exprima sfințenie și inteligență. Se aplecă pentru a miroși cristalele albe curate ale tânărului Sfânt Proculus, cu cămașa legată cu o curea, cu picioarele lui puternice. La un moment dat, tresări și se îndreptă brusc. Sfântul Proculus era spart în două locuri și reparat cu stângăcie.

---

¹⁶ Țăran (lb. italiană).

Simți că cineva se holbează la el, se întoarse și văzu un bărbat cu un cap în formă de ou, mai îngust la vârf decât la bază, cu pieptul, umerii și brațele uriașe acoperite de o cămașă zdrențuită plină de praful portocaliu al pământului bolognez.

— Vincenzo!

— Bine-ai venit înapoi în Bologna.

— Nenorocitul, ți-ai ținut promisiunea de a sparge marmura.

— În ziua în care s-a întâmplat eu eram la țară, făcând cărămizi. Pot s-o dovedesc.

— Ai avut tu grijă de asta.

— Povestea s-ar putea repeta. Niște oameni răi spun că statuia ta reprezentându-l pe Papă va fi topită în ziua în care soldații lui pleacă din Emilia.

Michelangelo păli.

— Dacă-i spun asta Sfântului Părinte, va pune să fii sfâșiat în patru în piața centrală.

— Pe mine? Eu sunt un om evlavios! Am de gând să îngenunchez în fața statuii lui. Ceilalți sculptori bolognezi amenință!

6

Începu să lucreze dezlănțuit, mânat de o furie de a termina chiar înainte de a fi început. Lapo și Lotti știau ce poate fi turnat și îl sfătuiră asupra structurii tehnice a armăturii lui sub modelul de ceară și asupra compoziției modelului mărit de lut. Lucrau împreună în magazia rece, unde focul lui Argiento nu încălzea decât pe o rază de câțiva metri. Odată cu venirea vremii calde, putea să se întoarcă în curtea închisă aflată în spatele Bisericii Sfântul Petronio, unde își sculptase statuile de marmură. Avea să aibă nevoie de acel spațiu exterior atunci când Lapo și Lotti urmau să construiască uriașul cuptor pentru bronzul statuii înalte de patru metri.

Aldovrandi îi trimitea modele și răspândise vestea că cei care semănau cel mai bine cu Papa Iulius urmau să fie plătiți mai mult. Michelangelo desena de la răsăritul și până la apusul soarelui, Argiento gătea și ținea curățenia, Lotti clădi un mic cuptor de cărămidă pentru a testa compoziția metalelor locale, iar Lapo se ocupa de cumpărături și de plata modelelor.

Toscanii spun că pofta vine mâncând. Michelangelo descoperi că măiestria vine lucrând. Chiar dacă nu considera modelatul lutului drept sculptură autentică, din moment ce era o artă a adăugării, învăță că firea lui nu îi permitea să facă o treabă de mântuială. Indiferent cât de mult ura bronzul, trebuia să facă pentru Papă cea mai frumoasă statuie de care era în stare, chiar dacă dura de două ori mai mult timp. Papa nu fusese corect cu el nici în Roma, nici în Bologna, dar asta nu îi dădea lui dreptul să procedeze la fel. Trebuia să termine bronzul uriaș în așa fel încât acesta să aducă onoare lui și numelui Buonarroti. Faptul că nu își câștigase fericirea promisă de Papă și nici extazul creator care provenea din sculptarea marmurii era de importanță secundară. Era victima propriei lui integrități, care îl forța să dea tot ce avea mai bun, chiar dacă ar fi preferat să nu facă nimic.

Singura lui bucurie era Clarissa.

Chiar dacă lucra adesea până după căderea întunericului, desenând și modelând la lumina lumânării, reușea să fure câteva ceasuri pe noapte în fiecare săptămână pentru a le petrece cu ea. Indiferent la ce oră ajungea, găsea întotdeauna mâncare lângă foc, gata pentru a fi încălzită, și oale cu apă fierbinte pentru cada ovală.

— Nu mănânci prea mult, comentă ea când îi văzu coastele începând să apară prin piele. Nu gătește bine Argiento?

— E mai degrabă pentru că am fost respins de trei ori de trezorierul papal când am mers să-i cer bani. Spune că falsific cheltuielile, deși Lapo notează fiecare bănuț pe care

Îl cheltuiește...

— De ce nu vii să mănânci aici în fiecare seară? Atunci ai mânca bine măcar o dată pe zi.

Începu să râdă de propriile cuvinte.

— Îți vorbesc ca o soție. În Bologna avem o zicală: „Soțiile și vântul sunt un rău necesar”.

Își puse brațele în jurul ei și îi sărută buzele calde.

— Dar artiștii nu se căsătoresc?, întrebă ea.

— Un artist trăiește peste tot. Asta-i tot ce pot eu să dau.

Îl sărută și ea.

— Nu voi mai vorbi treburi serioase. În casa mea vreau să ai parte doar de fericire.

— Tu îți ții promisiunile mai bine decât Papa.

— Eu te iubesc. De aceea e mai ușor.

— Sper că atunci când o să se vadă înalt de patru metri în bronz, o să fie atât de mulțumit că o să mă iubească și el. Doar așa pot să mă întorc înapoi la coloanele mele de marmură.

— Sunt chiar atât de frumoase?

— „Cât de frumoasă ești, dragostea mea adevărată, cât de frumoasă! Ochi blânzi de turturea, pe jumătate ascunși în spatele vălului, gâtul înălțându-se mândru, acoperit de bijuterii, sânii tăi grațioși ca doi fauni printre crini... Frumoasă în toate, fără de cusur.” Așa sunt și coloanele mele de marmură...

Din când în când îi soseau scrisori de acasă. Michelangelo aștepta cu nerăbdare vești despre familie, dar nu primea decât cereri pentru bani. Lodovico găsisse o fermă la Pozzolatico.

Aceasta putea asigura un venit bun, dar trebuia să plătească pentru ea imediat un avans. Dacă Michelangelo ar putea să trimită cinci sute de florini sau măcar trei sute... De la Buonarroto și Giovansimone, care lucrau amândoi la magazinul de lână al familiei Strozzi de lângă Porta Rossa,

primea rareori o scrisoare care să nu conțină rândurile: „Ne-ai promis un magazin. Ne-am săturat să lucrăm pentru alții. Vrem să facem bani mulți...”

Mârâi pentru sine „și eu”. Înfășurându-se cu o pătură în camera înghețată, Michelangelo le răspunse celor de acasă, în timp ce asistenții săi dormeau în patul Prato.

Imediat ce mă întorc la Florența, o să începem afacerea: fie doar voi singuri, fie cu asociați, cum vreți. O să încerc să obțin bani pentru avansul pentru fermă. Cred că voi fi gata să-mi torn statuia cam pe la mijlocul Postului Paștelui. Așa că rugați-vă lui Dumnezeu ca să meargă bine, căci dacă reușesc, atunci o să am noroc cu Papa...

Petrecea ore întregi urmărindu-l pe Iulius, schițându-l într-o varietate de atitudini: recitând liturghia, conducând procesiuni, prezidând curtea, strigând mânios, râzând în hohote la gluma unui curtean, foindu-se în scaun în timp ce primea ambasadori din toată Europa, până ce ajunsese să redea prin desene fiecare mușchi și os al corpului Papei sub hainele grele. Apoi se întoarse în magazie ca să modeleze în ceară sau lut fiecare trăsătură și încordare.

— Buonarroti, când o să-ți văd munca?, întrebă pontiful în ziua de Crăciun, după liturghia din catedrală. Nu știu cât timp voi mai rămâne aici, trebuie să mă întorc la Roma. Anunță-mă când ești gata și voi trece pe la atelierul tău.

Îndemnați de această promisiune, Michelangelo, Lapo, Lotti și Argiento lucrau zi și noapte, construind armătura de lemn înaltă de peste patru metri, apoi adăugând încet lut, bucată cu bucată, spatulă cu spatulă, pentru a crea modelul după care urma să fie turnat bronzul. Crea figura goală a Papei, așezat pe tron, cu un braț ridicat și cu piciorul stâng întins, așa cum și-l închipuise în desene. Îi făcea o mare plăcere să vadă figura lui Iulius născându-se sub ochii săi, uriaș, leit în linii, în mișcări. Înfășură în pânză o copie făcută pentru el de Lotti și Argiento, exersând cu

noroiul din curte așa cum făcuse cu noroiul din Tibru în Roma, pentru a vedea cum putea să așeze mai bine hainele bogate ale Papei, fără să ascundă complet trupul lui puternic.

Prins în febra propriei creații, muncea absorbit timp de douăzeci de ore pe zi, apoi se arunca în pat între Argiento și Lotti. În cea de-a treia săptămână din ianuarie merse la curtea Papei.

— Dacă Sanctitatea Voastră ar binevoi să vină la atelierul meu, modelul este gata pentru aprobare.

— Excelent! Voi veni după-amiaza aceasta.

— Mulțumesc. Și v-ați putea aduce și trezorerul? El crede că fac această statuie din cârnați bolognezi.

Iulius sosi după prânz, însoțit de *Messer Carlino*.

Michelangelo puse o pătură peste singurul scaun confortabil pe care îl avea. Papa se așază în tăcere, studiindu-și portretul. Fu mulțumit. Se ridică, merse în jurul modelului de câteva ori, făcând comentarii despre precizia și veridicitatea acestuia. Apoi se opri în fața statuii, privind-și cu mirare mâna dreaptă, care era ridicată într-un gest măreț, aproape violent.

— Buonarroti, mâna asta are de gând să binecuvânteze sau să blesteme?

Michelangelo trebuia să improvizeze, căci acesta era gestul preferat al Papei când era așezat pe tron, domnind peste lumea creștină.

— Mâna dreaptă ridicată, Sfinte Părinte, le cere bolognezilor să fie ascultători chiar dacă vă aflați la Roma.

— Și mâna stângă? Ea ce va ține?

— O carte?, întrebă Michelangelo.

— O carte?, strigă Papa disprețuitor. O sabie! Eu nu sunt un învățat. O sabie!

Michelangelo se gândi o clipă.

— Poate Sfântul Părinte ar putea ține cu mâna stângă cheile noii Bazilici Sfântul Petru?

— *Bravissimo!* Trebuie să obținem sume mari de bani

de la fiecare biserică pentru această clădire, și simbolul cheilor ne va ajuta.

Privind spre Carlino, Michelangelo adăugă:

— Trebuie să cumpăr vreo șapte-opt sute de funzi de ceară, pentru a crea modelul pentru cuptor...

Papa autoriză cheltuiala și ieși afară pentru a se alătura suitei care îl aștepta în stradă. Michelangelo îl trimise pe Lapo să cumpere ceara. Acesta se întoarse în scurt timp.

— Nu pot să o cumpăr pentru mai puțin de nouă florini și patruzeci de soldi suta de kilograme. Mai bine să o luăm pe toată o dată, e un prilej bun.

— Du-te înapoi și spune-le că dacă scad cei patruzeci de soldi, atunci o cumpăr.

— Nu, acești bolognezi nu lasă un ban sub prețul cerut. O notă ciudată din vocea lui Lapo îl deranja pe Michelangelo.

— Poate să aștepte până mâine.

Când Lapo era ocupat, Michelangelo îi spuse ușor lui Argiento:

— Du-te la același magazin și întreabă prețul.

Argiento se întoarse și șopti:

— Nu cer decât opt florini și jumătate, și se mai poate reduce din preț.

— Așa mă gândeam și eu. Fața cinstită a lui Lapo m-a păcălit! Carlino avea dreptate. Uite, ia banii, obține o chitanță și așteaptă căruța lor cu livrarea.

Era deja întuneric atunci când un măgar trase căruța în fața casei și bărbații aduseră înăuntru pachetele de ceară. După ce aceștia plecară, Michelangelo îi arătă lui Lapo chitanța.

— Lapo, m-ai înșelat cu toate cumpărăturile.

— Și de ce nu?, întrebă bărbatul fără să-și schimbe expresia. Plătești atât de puțin.

— Puțin? Ți-am dat douăzeci și șapte de florini în ultimele șase săptămâni, mult mai mult decât câștigai la Dom.

— Dar trăim atât de prost! Nici măcar nu avem destulă mâncare!

— Mâncăm cu toții la fel, mârâi Argiento cu pumnii încheștați. Mâncarea e scumpă la piață, curtenii și vizitatorii o cumpără pe toată. Dacă ai fura mai puțin, ar fi mai mult pentru toți.

— E destulă mâncare la restaurante. Și vin în cârciumi. Și femei pe strada Bordelurilor. Eu nu vreau să trăiesc așa cum trăiești tu.

— Atunci întoarce-te la Florența, spuse Michelangelo cu amărăciune, unde vei trăi mai bine.

— Mă concediezi? Nu poți să faci asta. Am spus tuturor că eu sunt artistul care toarnă bronzul și că mă bucur de favoarea Papei.

— Atunci du-te înapoi și spune-le că ești un mincinos și un hoț.

— O să fac plângere împotriva ta la Signorie. O să spun Florenței ce avar ești...

— Te rog să îmi dai înapoi cei șapte florini pe care ți i-am dat ca avans.

— Niciodată! Aceștia vor fi banii mei de drum.

Începu să își împacheteze lucrurile. Lotti veni la Michelangelo și îi spuse pe un ton de scuză:

— Mă tem că trebuie să plec și eu.

— Dar de ce, Lotti? Tu nu ai greșit cu nimic. Suntem prieteni.

— Vă admir munca, Messer Buonarroți, și sper că vom putea lucra împreună pe viitor. Dar am venit cu Lapo și trebuie să plec cu el.

În seara aceea, singuri în magazia pustie, Michelangelo și Argiento nu puteau să mănânce din *stufato* pe care îl gătise băiatul. Michelangelo așteaptă până ce Argiento adormi în patul uriaș, apoi merse la Aldovrandi, unde scrisese o povestire în detaliu a celor petrecute pentru crainicul Signoriei, și o scrisoare pentru tatăl său. Apoi merse pe străzile părăsite la Clarissa, pe care o găsi adormită.

Înghețat și amărât, tremurând de furie și frustrare, se vâri sub pături și își încălzi corpul lipindu-se de ea. Dar asta fu tot. Era îngrijorat și supărat, și stătea cu ochii deschiși. Nefericirea nu era prielnică pentru dragoste.

7

Nu îi pierduse doar pe Lapo și pe Lotti, ci și pe Clarissa. Papa anunță că urma să se întoarcă la Roma pentru Postul Paștelui. Aceasta îi dădea lui Michelangelo doar câteva săptămâni în care să își perfecționeze modelul de ceară și să obțină aprobarea Sfântului Părinte. Fără ajutoare pricepute, fără vreun turnător în bronz de găsit în Emilia, trebuia să lucreze din greu zile și săptămâni, fără să se gândească la mâncare, somn sau relaxare. În rarele ore în care se putea rupe de muncă nu avea destul timp pentru a sta cu Clarissa, pentru a-i povesti ce făcea. Mergea doar când nu-și mai putea controla pasiunea, când foamea de ea îl mâna orb pe străzi, pentru a o supune, a o poseda și apoi a pleca imediat. Această rămășiță primordială era tot ce-i mai lăsa pentru iubire cerințele meseriei. Clarissa era tristă, dăruia din ce în ce mai puțin de fiecare dată când el venea, până ce nu mai dădea nimic, într-un act care nu mai semăna deloc cu dulceața iubirii lor de la început.

Pe când pleca de la ea într-o seară, Michelangelo spuse, privind-și degetele decolorate de ceară.

— Clarissa, îmi pare rău că așa stau lucrurile.

Ea își ridică mâinile, apoi le lăsă în jos cu deznădejde.

— Artiștii trăiesc peste tot... și nicăieri. Tu ești în acea statuie de bronz. Bentivoglio a trimis din Milano un slujitor cu o trăsură, care să mă ducă acolo...

Câteva zile mai târziu, Papa vizită atelierul pentru ultima oară și aprobă modelul, cu mâna ținând cheile Catedralei Sfântul Petru, cu fața în același timp aprigă și blajină.

Lui Iulius îi plăcea acest portret al lui. Îl binecuvânta pe Michelangelo și dădu un ordin pentru Antonmaria da

Lignano, un bancher bolognez, care trebuia să continue să îi acopere cheltuielile.

— Rămâi cu bine Buonarroti, ne vom revedea la Roma.

În Michelangelo se aprinse speranța.

— Atunci voi continua cavoul, adică marmura?

— Numai Domnul cunoaște viitorul, spuse vag pontiful.

Având nevoie disperată de un turnător în bronz, îi scrisese din nou crainicului din Florența, cerându-i să-l trimită pe meșterul Bernardino, cel mai bun din Toscana.

Crainicul îi răspunse lui Michelangelo că meșterul Bernardino nu era disponibil. Michelangelo colindă zona până când găsi un francez făuritor de tunuri, care fu de acord să construiască marele cuptor și să-i toarne statuia. Se întoarse la Bologna pentru a-l aștepta, dar acesta nu sosi. Îi scrisese din nou crainicului din Florența. De data aceasta, meșterul Bernardino era de acord să vină, dar mai avea nevoie de câteva săptămâni pentru a-și termina treburile la Florența.

O căldură timpurie se abătu în martie, distrugând recoltele. Bologna Grasa deveni Bologna Slaba. Urmăciuma, care lovi în câteva zile patruzeci de familii. Cei care cădeau pe stradă erau lăsați așa, căci nimeni nu îndrăznea să le atingă corpurile. Michelangelo și Argiento își mutară atelierul din magazie în curtea de lângă Biserica San Petronio, unde mai bătea câte-o pală de aer din când în când.

Meșterul Bernardino sosi în căldura dogoritoare de mai. Aprobă modelul de ceară și construi un cuptor uriaș de cărămidă în centrul curții. Urmăcâteva săptămâni de experiențe cu focul, testând felul în care se topeau metalele. Apoi înveliră modelul de ceară cu un amestec făcut din cenușă, pământ, bălegar și păr de cal, pe care-l așezară strat cu strat, până la grosimea unei jumătăți de palmă. Michelangelo era nerăbdător să toarne bronzul și să meargă acasă.

— Nu trebuie să ne grăbim, îl avertiză Bernardino. Un

singur pas greșit și munca noastră se duce pe apa sâmbetei.

Nu trebuia să se grăbească, dar trecuseră deja mai mult de doi ani de când era angajat în slujba Papei Iulius. Își pierduse casa, anii și nu reușise să pună deoparte nici măcar un scud. Din câte știa el, era singurul care nu profita dintr-un contract cu un papă. Citi din nou scrisoarea pe care o primise din partea tatălui său în acea dimineață, care-i cerea bani pentru o altă ocazie minunată de a investi. Lodovico nu îndrăznea să scrie detaliile, care trebuiau păstrate secret, de frică să nu le afle altcineva. Dar trebuia să-i trimită imediat două sute de florini sau urma să piardă un adevărat chilipir, și nu l-ar putea ierta niciodată pe Michelangelo pentru zgârcenia lui.

Simțindu-se exploatat atât de părintele lui spiritual, cât și de cel pământesc, Michelangelo se îndreptă spre banca lui Antonmaria da Lignano. Îi povesti acestuia amănunțit despre cei doi ani dezolanți în slujba lui Iulius și de nevoia lui urgentă. Bancherul era înțeleghător.

— Papa nu m-a autorizat să îți plătesc decât banii de care ai nevoie pentru materiale. Dar liniștea e la fel de importantă pentru un artist. Hai să facem un compromis: îți dau un avans de o sută de florini în contul nevoilor tale viitoare și vei putea trimite banii acasă azi.

Aldovrandi venea adesea să vadă mersul lucrării.

— Acest bronz al tău o să mă facă un om bogat, comentă el ștergându-și fruntea, în timp ce focul prin care se testa cuptorul transforma curtea într-un adevărat iad.

— Cum așa?

— Bologna pariază că statuia ta e prea mare pentru a fi turnată. Sumele sunt destul de mari. Iar eu accept toate pariurile.

— O să poată fi turnată, răspunse posac Michelangelo. L-am urmărit pe meșterul Bernardino pas cu pas. Ar putea să toarne bronz și fără foc.

Dar când au turnat în final, în iunie, ceva nu a mers

bine. Statuia ieși bine până la brâu. Restul materialului, aproape jumătate din metal, rămase în furnal. Nu se topise. Pentru a-l scoate afară, era nevoie de dărâmarea cuptorului. Îngrozit, Michelangelo strigă:

— Ce-ar fi putut să meargă prost?

— Nu știu. Nu mi s-a mai întâmplat niciodată. Bernardino era la fel de nenorocit ca și Michelangelo. Ceva trebuie să se fi întâmplat cu partea a doua a amestecului de cupru cu alamă. Mi-e atât de rușine.

Michelangelo îi răspunse răgușit:

— Ești un meșteșugar bun și ai pus tot sufletul în această muncă. Dar cel care muncește mai și greșește uneori.

— Nu, nu se poate. Voi începe din nou mâine dimineață. Bologna, precum Florența și Roma, avea un sistem instantaneu de comunicare. În scurt timp, tot orașul știa că Michelangelo eșuase în turnarea statuii pontifului. Mulțimi de oameni se adunară în curte pentru a vedea cu ochii lor. Printre ei se afla și Vincenzo, care strigă în timp ce plesni cărămizile încă fierbinți ale furnalului:

— Doar un bolognez știe să folosească aceste cărămizi bologneze. Sau să facă statui bologneze. Mergi înapoi la Florența, micuțule.

Michelangelo se întoarse pentru a apuca o bară de metal. Aldovrandi sosi la timp pentru a-l opri, dându-l afară scurt pe Vincenzo, apoi împrăștiindu-i pe ceilalți.

— Cât de grav este eșecul tău, Michelangelo?

— E doar pe jumătate. Imediat ce reconstruim furnalul, vom putea să turnăm în partea de sus a mulajului. Dacă metalul se topește, o să fie bine.

— O să îți reușească data viitoare.

Dimineață, Bernardino intră în curte verde la față.

— Ce crud e orașul acesta. Ei cred că au câștigat o victorie pentru că noi am eșuat.

— Nu-i plac pe florentini și cred că nici pe Papă. Dacă eșuăm, asta înseamnă pentru ei doi iepuri dintr-un singur

bronz.

— Nici nu pot să-mi ridic ochii pe stradă.

— Hai să locuim aici în curte până ce vom putea turna din nou.

Bernardino muncea eroid zi și noapte, reconstruind furnalul, testând canalele pentru mulaj, experimentând cu metalele care nu se topiseră. În sfârșit, în căldura orbitoare a soarelui de la miezul lui iunie, turnă din nou. Încet, în timp ce așteptau nerăbdători, metalul lichid începu să se scurgă din furnal în mulaj. Atunci, Bernardino spuse:

— Eu nu mai am nimic de făcut. Voi pleca spre Florența în zori.

— Dar nu vrei să vezi cum iese statuia? Dacă cele două jumătăți s-au unit? Ca să le poți râde în față bolognezilor?

Bernardino dădu obosit deoparte acest gând.

— Nu vreau răzbunare. Doar scăpare. Dacă-mi plătești ce-mi datorezi, eu am plecat deja.

Michelangelo rămase să descopere singur rezultatul. Fu nevoit să stea degeaba trei săptămâni, în timp ce ținutul era pârjolit de secetă și Argiento găsea din ce în ce mai puține fructe și legume la piață.

Bernardino își făcuse bine meseria. Cele două jumătăți ale statuii erau unite fără o urmă prea vizibilă. Bronzul era roșu și brut, dar nu avea imperfecțiuni.

— Doar câteva săptămâni de polizare și o să fiu și eu pe drum, gândi Michelangelo.

Însă judecase greșit munca. Trecură august, septembrie și octombrie, apa era aproape imposibil de găsit, iar el și Argiento găseau această muncă manuală nesuferită, căci niciunul dintre ei nu înțelegea natura bronzului, muncind cu nările pline de pilitură, părând condamnați să curețe veșnic această statuie imensă. În final, în noiembrie, bronzul era terminat, căpătând un ton lucios întunecat. Trecuse un an întreg de când venise în Bologna. Michelangelo merse la Antonmaria pentru a cere o inspecție finală și permisiunea de a pleca. Bancherul părea încântat de rezultat.

— Ai întrecut cele mai mari speranțe ale Papei!
— Las statuia în grija dumneavoastră.
— Nu poți face asta.
— De ce nu?
— Am primit ordin din partea Papei ca dumneavoastră să o instalați așa cum trebuie pe fațada de la San Petronio.
— Dar aranjamentul meu spune că pot să o las acolo unde am terminat-o.
— Ultimul ordin al Papei este cel care trebuie ascultat.
— Spune cumva Sfântul Părinte dacă voi fi plătit și pentru asta?

— Nu. Doar că tu trebuie să o așezi.

Nimeni nu știa exact care era cauza întârzierilor: cornișa nu era încă gata, trebuia să fie pictată, se apropia Crăciunul, apoi Bobotează... Argiento se hotărî să se întoarcă la ferma fratelui său. În timp ce își lua la revedere de la Michelangelo avea o expresie nedumerită pe față.

— Un artist este asemenea unui *contadino*: principala lui recoltă sunt necazurile.

Michelangelo nu își omora timpul, însă timpul îl omora pe el. Se rostogolea pe toată lungimea patului Prato arzând de febra marmurii, dorindu-și să aibă în mână dalta și ciocanul, să pătrundă piatra albă cristalină în timp ce praful acru i se aduna în nări. Măruntaiele lui erau umflate de dorul Clarisei, arzând s-o simtă sub el. Cele două acte se uneau mistic într-un impuls continuu.

În sfârșit, după mijlocul lui februarie sosi o echipă pentru a muta statuia de sub prelata ei până în fața Bisericii San Petronio. Clopotele sunau în tot orașul. Statuia fu ridicată în nișă, deasupra portalului lui Della Quercia. Întreg orașul se adunase în Piazza Maggiore, ascultând fluierele, trâmbițele și tobele. La ora pe care astrologul o prezisese propice lui Iulius, trei după-amiaza, statuia fu descoperită. Mulțimea aclamă, apoi căzu în genunchi și își făcu cruce. În acea seară se traseră artificii deasupra pieței.

Michelangelo, care era îmbrăcat în cămașa lui de

muncitor în capătul îndepărtat al pieței, plecă fără să fie observat. Nu simțea nimic, privindu-l pe Iulius sus în nișă, luminat de rachetele artificiilor. Nici măcar ușurare. Era uscat, pustit, folosit, prea extenuat de așteptarea lungă, pentru a se întreba dacă își recăpătase libertatea.

Bătu străzile Bolognei toată noaptea, abia știind unde se afla. Ploua mărunț și rece. Mai avea doar patru florini și jumătate rămași. La răsărit bătu la ușa lui Aldovrandi, pentru a-și lua la revedere de la prietenul său. Acesta îi împrumută un cal, așa cum făcuse și cu unsprezece ani înainte.

Când abia ajunse la picioarele dealurilor, ploaia începu să curgă torențial. Plouă tot drumul până la Florența, copitele calului alunecând pe pământul ud. Drumul părea nesfârșit. Mâinile lui dădură drumul hățurilor, capul începu să i se învâртеască, era din ce în ce mai obosit... Își pierdu cunoștința, căzu de pe cal și se lovi la cap de pietrele drumului.

8

— Dragul meu Michelangelo, spuse *gonfaloniere* Soderini, mi se pare că te îndopi mai des cu noroi decât cu supă de clapon. Se rezemă în scaun, lăsând soarele palid de martie să îi mângâie fața. Michelangelo află în cele câteva zile de când se întoarse la Florența că Soderini avea motive întemeiate să fie mândru de sine: prin intermediul strălucitului său ambasador, Niccolo Machiavelli, pe care el însuși îl pregătise așa cum fusese el pregătit de Lorenzo de Medici, Florența încheiase o serie de tratate care trebuiau să îi asigure orașului-stat traiul în liniște și prosperitate.

— Toate rapoartele din Bologna și de la Vatican ne înștiințează că Iulius este încântat...

— *Gonfaloniere*, cei cinci ani pe care i-am petrecut sculptându-l pe „David”, pe „Madona” din Bruges și *tondo*-urile au fost cei mai fericiți din viața mea. Nu-mi

doresc decât un singur lucru: să lucrez în marmură.

Soderini se aplecă peste birou. Ochii îi scânteiau.

— Signoria știe cum să-și exprime recunoștința. Sunt împuternicit să îți ofer o comandă frumoasă: un „Hercule” gigantic, pe măsura lui „David”. Cu câte una dintre statuile tale de fiecare parte a intrării principale spre Piazza della Signoria vom avea cea mai minunată intrare spre guvernul unui oraș-stat din lume.

Michelangelo inspiră adânc. Un Hercule gigantic! Reprezentând tot ce era mai puternic și mai frumos din cultura clasică grecească. *Il Magnifico* transformase Florența într-o Atena a Vestului. Acum ar fi avut posibilitatea de a crea o legătură între Pericle și Lorenzo, ca o continuare a experimentelor lui mai timpurii cu Hercule. Tremura de nerăbdare.

— Pot să îmi primesc înapoi casa? Și atelierul în care să îl sculpez pe Hercule?

— Acum e închiriată, dar termenul îi expiră în curând. Chiria ta va fi de opt florini pe lună. Atunci când vei începe să sculpezi apostolii, casa va fi din nou a ta.

Michelangelo se așeză, slăbit dintr-odată.

— Aici vreau să lucrez pentru tot restul vieții. Fie ca Domnul să îmi audă cuvintele.

Soderini întrebă îngrijorat:

— Și cum rămâne cu Roma și cu marmura pentru cavou?

— I-am scris lui Sangallo. El i-a explicat Papei că mă voi întoarce la Roma doar pentru a revizui înțelegerea noastră și pentru a aduce coloanele de marmură la Florența. O să lucrez la toate în același timp: „Moise”, „Hercule”, „Sfântul Matei”, „Sclavii”...

Vocea îi era plină de bucuria pe care o simțea în interior. Soderini privi deasupra florilor din fereastră ale soției spre acoperișurile Florenței.

— Nu e treaba mea să intervin în viața ta de familie, dar a venit timpul să îți asiguri libertatea față de tatăl tău.

Vreau să mergeți la un notar și să semnați o emancipare legală. Până acum, banii pe care i-ai câștigat au fost legal ai lui. După emanciparea ta îți vor aparține ție și tu îi vei putea controla. Ce vei da atunci tatălui tău va fi un dar, nu o obligație.

Michelangelo rămase tăcut. Cunoștea toate defectele tatălui său și îl iubea în ciuda acestora. Împărțea cu Lodovico mândria pentru numele familiei și dorința de a-i reda locul de drept în societatea toscană. Clătina ușor din cap.

— Nu ar avea rost, *Gonfaloniere*. Tot lui ar trebui să îi dau banii, chiar dacă ar fi ai mei.

Soderini insistă.

— Voi stabili o întâlnire la notar. Acum, despre marmura pentru Hercule...

— Aș putea merge la Carrara să o aleg?

— Îi voi scrie lui Cuccarello, proprietarul carierei, spunându-i că trebuie să primești cel mai mare și mai pur bloc scos vreodată din Alpii Apuseni.

Lodovico se simțea nenorocit la gândul că trebuia să apară în fața notarului Ser Giovanni da Romena, pentru că, după legea toscană, un fiu necăsătorit devenea liber doar la moartea tatălui său. Ochii lui Lodovico erau înlăcrimați în timp ce mergeau spre casă, pe lângă vechea Biserică San Firenze și urcau spre Via del Proconsolo.

— Michelangelo, nu ne vei abandona de-acum, nu-i așa? Le-ai promis lui Buonarroto și lui Giovansimone că îi vei ajuta să își deschidă un magazin. Trebuie să mai cumpărăm câteva ferme, pentru a ne consolida venitul...

Din cauza celor câteva rânduri pe hârtie, rolurile dintre Michelangelo și tatăl lui se inversară. Acum, el era cel care avea autoritate, nu mai putea fi sâcâit sau hărțuit. Și totuși, privindu-l cu coada ochiului, văzu că Lodovico, în vârstă de șaizeci și patru de ani, îmbătrânise cu zece ani în cele zece minute ale ceremoniei legale. Capul îi era plecat, iar umerii, gârboviți.

— Tată, o să fac întotdeauna tot ce-mi stă în putere să ajut familia. Ce altceva am eu? Munca și familia.

Își reînnoi prietenia cu Clubul Cazanului. Rosselli murise, iar Botticelli era prea bolnav pentru a mai participa la întruniri, așa că fuseseră aleși membri noi, printre care Ridolfo Ghirlandaio, Sebastiano da Sangallo, Francibiagio, Jacopo Sansovino și Andrea del Sarto, un pictor talentat. Era încântat de Granacci, care isprăvisese două lucrări la care muncise timp de câțiva ani: o „Madona cu Sfântul Ioan copil” și „Sfântul Ioan Evanghelistul la Patmos”.

— Granacci, pungaș bătrân ce ești! Acestea sunt minunate. Culoarea e frumoasă, figurile sunt grațioase. Ți-am spus mereu că vei deveni un mare pictor dacă te ții de muncă.

Granacci se îmbujora.

— Ce zici de o petrecere diseară la vila mea? O să invit tot clubul.

— Ce mai face Vermiglia?

— Vermiglia? S-a căsătorit. Cu un funcționar din Pistoia. Voia o familie. I-am dat zestre. Am o fată nouă, cu un păr mai roșu decât al lui Tedesco și durdulie ca o potârniche...

Află despre Contessina că o ducea acum mult mai bine. Cu popularitatea și importanța crescută a cardinalului Giovanni la Roma, Signoria îngăduise familiei Ridolfi să se mute pe deal, în vila principală, care era mult mai spațioasă și mai confortabilă. Cardinalul Giovanni le trimitea proviziile și banii de care aveau nevoie. Contessinei i se permitea să vină în Florența ori de câte ori dorea, dar nu și lui Ridolfi. Ei i s-ar fi permis să se alătore fratelui ei la Roma, dar din moment ce Ridolfi era încă un dușman declarat al Republicii, Signoria nu era dispusă să îl lase să plece prea departe.

Ea îl surprinse în timp ce îl privea pe „David”.

— Încă îți place? Nu te-ai săturat de el?

Se întoarse brusc auzindu-i glasul și se trezi privind în ochii ei căprui, pătrunzători, care puteau întotdeauna să îi

citească gândurile. Obrajii îi erau îmbujorați de la plimbarea prin aerul înțepător de martie. Silueta i se împlinise și arăta ca o femeie matură.

— Contessina! Ce bine arăți! Mă bucur să te văd!

— Cum a fost la Bologna?

— Infernul lui Dante.

— Numai Infernul?

Chiar dacă întrebarea ei nu avea intenții ascunse, el roși până-n vârful urechilor.

— Cum o cheamă?

— Clarissa.

— De ce ai părăsit-o?

— Ea m-a părăsit pe mine.

— De ce nu ai urmat-o?

— N-am avut trăsură.

— Atunci ai cunoscut dragostea, măcar în parte?, întrebă ea cu seriozitate.

— În întregime.

Ochii ei se umplură de lacrimi.

— Dă-mi voie să te invidiez, șopti Contessina, părăsind cu repeziciune piața, înainte ca el să o poată urma.

Gonfaloniere Soderini îi dădu o arvună de două sute de florini, în contul comenzilor viitoare. Merse să îl vadă pe tânărul Lorenzo Strozzi, pe care îl cunoștea de când familia sa îl cumpărase pe „Hercule”. Lorenzo Strozzi se căsătorise cu Lucrezia Rucellai, fiica Nanninei, sora lui *Il Magnifico* și a vărului lui Michelangelo, Bernardo Rucellai. Michelangelo îl întrebă pe Strozzi dacă putea investi o sumă modestă în numele fraților săi Buonarroto și Giovansimone, astfel încât ei să poată obține o parte din profiturile magazinului.

— *Messer Strozzi*, dacă acest aranjament va funcționa, voi continua să construiesc un fond pe măsură ce primesc bani pentru ca frații mei să poată câștiga mai bine.

— Acest lucru convine de minune familiei mele, Buonarroti. Și dacă frații tăi vor dori vreodată să își

deschidă un magazin singuri, i-am putea aproviziona cu lână de la țesătoriile noastre din Prato.

Se îndreptă spre atelierul Domului, unde fu întâmpinat de Beppe și de muncitorii săi. Îi întoarse spatele doar Lapo.

— Vrei să îți mai construiesc un atelier?, chicoti Beppe.

— Nu încă Beppe, nu până nu merg la Carrara ca să găsesc un bloc pentru „Hercule”. Dar dacă ai vrea să mă ajuți să îl mut pe „Sfântul Matei”, ca să nu-ți stea în drum...

Îl alesese pe „Sfântul Matei”, pentru că a lui era prima Evanghelie din Noul Testament și pentru că Matei nu avusese un sfârșit violent. Schițele lui timpurii pentru Matei îl înfățișau pe acesta drept un învățat liniștit, cu o carte în mână și cu bărbia sprijinită gânditor în cealaltă. Chiar dacă pătrunsese în partea frontală a blocului, nesiguranța nu îl lăsa să înainteze mai departe. Acum știa de ce. Nu putea să îl găsească pe Matei ca figură istorică. Evanghelia lui nu fusese cea dintâi scrisă, căci se inspirase din cea a lui Marcu. Se spunea că, deși fusese apropiat de Isus, nu își scrisese Evanghelia decât la șaptezeci de ani după moartea lui acestuia...

Merse cu această problemă la starețul Bichiellini. Ochii de un albastru-închis ai starețului erau mai mari în spatele ochelarilor, pe măsură ce fața i se micșora din cauza vârstei.

— În legătură cu Matei, totul este pus la îndoială, murmură el în biblioteca liniștită. Fusese oare Levi adunător de taxe în slujba lui Irod Antipa? Poate da, poate nu. Singura referință la el în afara Noului Testament este în greacă și este greșită. Aceasta spune că Matei ar fi scris prorociile în limba ebraică. Dar acestea au fost scrise în greacă, pentru evreii vorbitori de limba greacă, pentru a dovedi că Isus fusese anunțat de câteva ori în Vechiul Testament.

— Atunci ce să fac, părinte?

— Trebuie să îl crezi pe propriul tău Matei, așa cum ai creat propriul „David” și propria „Pietà”. Îndepărtează-te de

aceste cărți. Înțelepciunea este în tine. Orice vei sculpta despre Matei va fi adevărul.

Michelangelo zâmbi încuviințând din cap.

— Părinte, vorbele Domniei Voastre sunt blânde. Nimeni nu a mai avut atât de multă încredere în mine.

Începu totul din nou, căutând un Matei care să simbolizeze omul aflat în complicata căutare a lui Dumnezeu. L-ar putea sculpta pe Matei într-o înălțare șovăielnică, încercând să evadeze din blocul de marmură, așa cum omul se lupta să se elibereze din munții de piatră ai politeismului în care fusese înlănțuit. Făcu genunchiul stâng al lui Matei să împingă forțat piatra, ca și cum ar fi încercat să elibereze torsul din gluga care-l ținea prizonier, cu brațele ținute strâns, capul răsucit, încercând să caute o cale de scăpare.

Într-un final era din nou înapoi lângă bloc, simțindu-se din nou întreg, stăpân, cu bucuria dezlănțuită trimitând dalta prin bloc asemenea unui fulger printre nori. Sculpta cu o intensitate la fel de mare ca focul forjei în care își călea uneltele. Marmura se unea cu carnea lui Matei, cu apostolul eliberându-se din bloc prin simpla putere a voinței lui, pentru a primi suflet și a se ridica spre Dumnezeu. Oare nu asta dorea fiecare om, încă din pântecul mamei, să ajungă nemuritor?

Însetat pentru o dispoziție mai poetică, se întoarse la „Fecioara” lui Taddei, sculptând rama rotundă, fața senină și frumoasă a Măriei, pielea copilului Isus întins în poala mamei. Între timp, Florența primi vorbă din partea Papei Iulius că trebuia să celebreze jubileul păcatului și ispășirii pentru a strânge fonduri din care să construiască noua Bazilică Sfântul Petru.

— Eu am primit sarcina de a mă ocupa de decorații, anunță bucuros Granacci.

— Granacci, doar n-o să te întorci la decorurile de teatru, după acele tablouri minunate? Îți risipești talentul. Protestez!

— Talentul meu are destul timp, spuse Granacci. Omul mai trebuie să se și distreze.

Un jubileu prin care să se strângă bani pentru biserica lui Bramante nu avea cum să îl bucure pe Michelangelo. Evenimentul fu programat pentru aprilie. Își promise să părăsească orașul și să petreacă acele zile la familia Topolino. Papa se amestecă din nou în planurile lui.

— Tocmai am primit o notă din partea Papei Iulius, spuse Soderini. Vezi, a fost sigilată cu inelul pescarului. Cere să mergi la Roma. Are vești bune pentru tine.

— Asta nu poate să însemne decât că mă lasă să sculptez din nou.

— Și vei merge?

— Mâine. Sangallo mi-a scris că al doilea transport de marmură al meu stă părăsit în Piazza San Pietro. Vreau să îl salvez.

9

Ochii i se măriră când văzu blocurile de marmură aruncate ca niște lemne de foc, decolorate de ploaie și praf. Giuliano da Sangallo îi strânsese brațul.

— Sfântul Părinte te așteaptă.

Au trecut împreună prin camerele mai mici ale tronului din palatul papal, pline cu o mulțime de solicitanți, care sperau cu toții să obțină o audiență.

Odată ajuns în sala mare a tronului, înainta înclinându-se în fața cardinalului Giovanni de Medici, salutând formal din cap pe cardinalul Riario. Papa Iulius îl observă, își întrerupse conversația cu nepotul său Francesco, prefectul Romei, și cu Paris de Grassis.

Iulius era îmbrăcat într-o sutană albă, cu o tunică plisată cu mânecile strâmte lungă până la genunchi, în timp ce tichia și pelerina care îi ajungea până la coate erau din catifea roșie garnisită cu hermină.

— A, Buonarroti, te-ai întors la noi. Ești mulțumit de

statuia din Bologna, nu-i așa?

— Ne onorează.

— Vezi, strigă Iulius triumfal, ridicându-și cu elan brațele pentru a cuprinde întreaga cameră. Tu nu ai avut încredere în tine însuși. Când ți-am pus la dispoziție această ocazie minunată, tu ai strigat „Nu e meseria mea!”

Imitarea vocii răgușite a lui Michelangelo de către Papă trezi râsul amuzat al întregii curți.

— Acum vezi cum am făcut ca aceasta să devină meseria ta, creând un bronz minunat.

— Sunteți generos, Sfinte Părinte, murmură Michelangelo cu o umbră de nerăbdare, cu mintea preocupată de mormanul de marmuri pătate care stăteau la doar câteva sute de metri depărtare.

— Și am de gând să continui să fiu generos, strigă Papa însuflețit. Te voi favoriza pe tine deasupra tuturor măștrilor pictori ai Italiei.

— ... măștri *pictori*?

— Da. Am hotărât că tu ești cel mai bun artist, în stare să termini munca începută de compatrioții tăi Botticelli, Ghirlandaio, Rosselli, pe care eu însumi i-am angajat să picteze friza Capelei Sixtine. Te angajez pe tine să isprăvești capela unchiului meu Sixtus, prin pictarea tavanului.

În sală se auziră câteva aplauze. Michelangelo era împietrit. I se făcu rău. Îi ceruse lui Sangallo să-i spună clar Papei că se va întoarce la Roma doar pentru a începe sculpturile pentru cavou. Strigă cu înflăcărare:

— Eu sunt sculptor, nu pictor!

Iulius își clătină capul, disperat.

— Am avut mai puțină împotrivire când am cucerit Perugia și Bologna decât cea pe care o primesc din partea ta!

— Eu nu sunt un stat papal, Sfinte Părinte. De ce să vă pierdeți timpul prețios supunându-mă pe mine?

În cameră se făcu liniște. Papa îl pironi cu privirea,

împinse înainte bărbia acoperită de barbă și spuse:

— Unde ți-ai primit educația religioasă, de îndrăznești să pui la îndoială judecata pontifului tău?

— Așa cum a spus și prelatul Sanctității Voastre în Bologna, nu sunt decât un artist ignorant, lipsit de bune maniere.

— Atunci îți poți sculpta capodoperele într-o celulă din Sant'Angelo.

Iulius nu trebuia decât să facă un semn paznicului și Michelangelo putea să putrezească într-o temniță ani întregi, își încleșta dinții.

— Aceasta nu v-ar aduce prea multă glorie. Marmura e meseria mea. Lăsați-mă să-i sculpez pe Moise, Victoriile, Sclavii. Mulți vor fi cei care vor veni să vadă statuile, mulțumind Sanctității Voastre pentru că ați făcut ca ele să poată exista.

— Carevasăzică, spuse Iulius sec, sculpturile tale îmi vor asigura locul în istorie.

— Ar putea să ajute, Sfinte Părinte.

Cei din jurul tronului scăpară sunete de uimire. Papa se întoarse spre cardinali și curteni.

— Ați auzit asta, domnilor? Eu, Iulius al II-lea, care am recuperat de mult pierdutele state papale pentru biserică și am adus stabilitate în Italia, care am pus capăt scandalurilor provocate de familia Borgia, am publicat o Constituție prin care am abolit simonia și am ridicat Sfântul Colegiu la rangul convenit, aducând în Roma arhitectura modernă... Eu am nevoie de Michelangelo Buonarroti pentru a-mi stabili poziția în istorie.

Sangallo pâlise ca un cadavru. Cardinalul Giovanni se uita fix pe fereastră afară, de parcă n-ar fi fost acolo. Papa își desfăcu nasturele de la gât, înfierbântat, respiră adânc și începu din nou.

— Buonarroti, oamenii mei din Florența descriu panoul tău pentru Signoria drept „o școală a universului”...

— Sanctitatea Voastră, îl întrerupse Michelangelo,

blestemându-se pentru invidia față de Leonardo care îl băgase în această capcană, acela a fost un accident, ceva care n-ar putea fi repetat niciodată. Sala cea mare avea nevoie de o frescă însoțitoare pe cealaltă parte a peretelui... A fost un amuzament.

— *Bene*. Fă un asemenea amuzament și pentru Sixtină. Sau să înțelegem că un perete florentin poți să pictezi, dar nu și un tavan pentru o capelă papală?

Liniștea din cameră era zdrobitoare. Un curtean înarmat, care stătea de-a latura Papei, spuse:

— Sanctitatea Voastră, un cuvânt numai și-l voi spânzura pe florentinul acesta înfumurat, de Torre din Nona!

Papa îl privi încruntat pe Michelangelo, care stătea în fața lui sfidător, dar tăcut. Ochii lor se întâlneau, într-un schimb de priviri neclintite. Apoi umbra unui zâmbet trecu pe fața pontifului, care se reflectă într-o sclipire în ochii chihlimbarii ai lui Michelangelo, abia mișcându-și buzele.

— Acest florentin înfumurat, așa cum îl numești tu, spuse Papa, a fost descris acum zece ani de către Jacopo Galli drept cel mai bun maestru al sculpturii din Italia. Și așa și este. Dacă aș fi vrut ca el să fie mâncare pentru corbi, aș fi făcut asta cu mult timp în urmă.

Se întoarse spre Michelangelo și spuse pe tonul exasperat al unui tată iubitor:

— Buonarroti, îi vei picta pe cei doisprezece apostoli pe tavanul Sixtinei și vei decora bolta cu desenele obișnuite. Pentru aceasta vei primi trei mii de ducați mari de aur. Vom avea plăcerea de a plăti de asemenea cheltuielile pentru cincisprezece asistenți pe care ți-i poți alege. Când bolta Capelei Sixtine va fi terminată, ai promisiunea pontifului că te poți întoarce la sculptarea marmurii. Fiul meu, ești liber.

Ce altceva mai putea spune? Fusese proclamat cel mai mare artist din țară și i se promisese că va reîncepe munca la cavou. Unde-ar fi putut să fugă? La Florența. Ca să îl audă pe *gonfaloniere* Soderini strigând: „Nu putem să

purtăm război cu Vaticanul din cauza ta”. În Spania, Portugalia, Germania, în Anglia...? Puterea Papei se întindea peste tot. I se cerea mult, dar un pontif mai mărginit l-ar fi excomunicat. Și dacă ar fi refuzat să vină la Roma? Încercase și asta timp de șapte luni pustii în Florența. Nu putea decât să se supună.

Îngenunche, sărutând inelul papal.

— Voi face așa cum doriți, Sanctitatea Voastră!

Mai târziu, pe când stătea în fața intrării din Capela Sixtină, mintea îi era tulburată și plină de gânduri negre. Sangallo era chiar în spatele lui cu fața răvășită, arătând de parcă tocmai ar fi fost biciuit.

— Eu ți-am făcut asta. Eu l-am convins pe Papă să își construiască un cavou monumental și să te cheme pe tine aici ca să-l sculptezi. Acum nu ai decât nenorociri...

— Ai încercat să mă ajuți.

— Nu aș fi putut să îl controlez pe Papă. Dar aș fi putut să fiu mai realist în privința lui Bramante. Să mă lupt cu... farmecul lui... cu talentul lui... Din cauza lui eu nu mai sunt arhitect și tu nu mai ești sculptor.

Sangallo începu să plângă. Michelangelo îl conduse spre ușa capelei și își puse un braț peste umerii tremurători ai acestuia.

— *Pazienza, caro*. O să găsim noi o cale să ieșim din această situație proastă.

— Tu ești tânăr, Michelangelo, tu ai timp. Eu sunt bătrân. Și nu ai auzit cea mai mare umilire. Eu m-am oferit să ridic schelele pentru tine, din moment ce eu am renovat capela și o știi bine. Dar mi s-a refuzat până și acest lucru. Iulius aranjase deja ca Bramante să o construiască... Acum nu vreau decât să mă întorc acasă în Florența și să am parte de puțină pace înainte de moarte.

— Nu vorbi despre moarte. Hai mai bine să vorbim despre cum ne putem ocupa de această monstruoasă arhitectonică, își ridică ambele brațe într-un gest disperat care cuprindea toată capela. Explică-mi... această clădire.

De ce a fost construită așa?

Sangallo îi explică faptul că, atunci când fusese terminată prima dată, clădirea arăta mai mult ca o fortăreață decât ca o capelă. Din moment ce Papa Sixtus intenționa să o folosească pentru apărarea Vaticanului în cazul unui război, partea de sus fusese întărită cu metereze de pe care soldații puteau să tragă cu tunurile și să arunce pietre asupra atacatorilor. Când Sant'Angelo din apropiere fusese întărit ca o fortăreață, la care se putea ajunge printr-un pasaj înalt de la palatul papal, Iulius îi poruncise lui Sangallo să extindă acoperișul pentru a masca parapetul crenelat. Locașurile destinate soldaților, deasupra bolții, pe care Michelangelo primise comanda de a o picta, erau acum nefolosite.

Lumina puternică pătrundea prin trei ferestre înalte, scoțând în evidență superbe fresce ale lui Botticelli și Rosselli din partea opusă, trimițând raze strălucitoare peste podeaua de marmură. Pereții laterali, lungi de patruzeci și cinci de metri, erau împărțiți în trei zone suprapuse spre bolta de forma unui butoi, la o înălțime de douăzeci și trei de metri. Partea cea mai de jos era acoperită cu draperii, iar a doua cu frize. Deasupra acestor fresce era o cornișă sau un brâu orizontal ieșit în afară din perete. În fâșia a treia de sus se aflau ferestrele la intervale regulate, cu portretele papilor de o parte și de alta a lor.

Inspirând adânc, își lungi gâtul și privi în sus la mai mult de douăzeci de metri înălțime la tavanul în sine, pictat cu un albastru deschis și bătut cu stele aurii, la zona enormă pe care el trebuia să o acopere cu decorații. Pornind din al treilea nivel al zidului și mergând în sus, până la tavanul boltit, se aflau pandantive care se sprijineau pe pilaștri, piloni asemănători coloanelor, înfiți în rândul de sus. Aceste pandantive, cinci pe fiecare perete și unul la fiecare capăt, constituiau zonele deschise pe care el trebuia să picteze cei doisprezece apostoli. Deasupra fiecărei ferestre era o lunetă semicirculară, trasată cu sepie. Marginile

exterioare ale pandantivelor formau spații triunghiulare, colorate și ele în sepia. Acum îi deveni zdrobitor de clar motivul comenzii. Nu era pentru a pune pe tavan picturi minunate care să completeze frescele deja existente, ci mai degrabă pentru a ascunde susținerea structurală care făcea tranziția bruscă de la partea de sus a zidului și bolta în formă de butoi. Apostolii lui nu trebuiau creați doar pentru ei înșiși, ci pentru a capta privirea oamenilor de pe podea, astfel încât să le distragă atenția de la diviziunile arhitectonice urâte.

Ca artist nu devenise numai un simplu decorator, ci și cineva care ascundea neîndemânarea altora.

10

Se întoarce la Sangallo și petrecu tot restul zilei redactând scrisori: lui Argiento, cerându-i să vină urgent la Roma, lui Granacci, încercând să îl convingă să vină la Roma și să organizeze o *bottega* pentru el, familiei Topolino, întrebându-i dacă știau cumva vreun pietrar căruia i-ar plăcea să vină și să îl ajute la subțierea coloanelor de marmură. Dimineață sosi un servitor din partea Papei care îl anunță că locuința în care fuseseră depozitate blocurile de marmură cumpărate cu doi ani în urmă se afla încă la dispoziția lui.

Merse în curtea de piatră a lui Guffatti și angaja familia să care blocurile din Piazza San Pietro la el acasă. Câteva din blocurile mai mici fuseseră furate.

Nu reuși să îl găsească pe tâmplarul Cosimo. Vecinii erau de părere că murise la spitalul Santo Spirito, dar în acea după-amiază sosi încărcat de pachete Piero Rosselli cel pistruiat și începu să gătească supa lui livorneză de pește. În timp ce *cacciucco* fierbea în oregano, Michelangelo și Rosselli examinară casa, care rămase nelocuită cât timp Michelangelo o abandonase în grabă cu doi ani înainte. Bucătăria era de cărămidă nevăruită, mică,

dar destul de confortabilă pentru gătit și mâncat. Ceea ce fusese înainte camera de zi se putea transforma într-un atelier destul de bun. Veranda acoperită putea să adăpostească toate marmurile dacă erau aranjate cu grijă. Cele două dormitoare de cărămidă nevăruită urmau să îi primească pe toți lucrătorii din *bottega*.

În luna mai semnă contractul pentru Capela Sixtină și primi cinci sute de ducați mari de aur din vistieria papală, își plăti datoria mult întârziată către Balducci, se întoarse la vânzătorul de mobilă din Trastevere pentru a cumpăra niște piese care semănau surprinzător de bine cu cele pe care Balducci le vânduse acestuia cu opt ani înainte. Angaja un băiat roman care să aibă grijă de casă. Băiatul îl înșela la cumpărăturile de la piață, așa că îl concedie. Al doilea băiat îi fură câțiva ducați din pungă înainte ca Michelangelo să prindă de veste.

Granacci sosi la sfârșitul săptămânii. Se opri mai întâi la un frizer pentru a-și tunde părul blond. Descoperise deja magazinele elegante pentru bărbați din Piazza Navona și veni acasă la Michelangelo cu pantaloni noi, o cămașă, o haină brodată cu aur lungă până la șold și o bonetă mică în dungi, pe care o purta pe-o parte.

— Niciodată n-am fost mai bucuros să revăd pe cineva!, strigă Michelangelo. Trebuie să mă ajuți să-mi alcătuiesc o listă cu asistenți.

— Nu așa repede, spuse Granacci, cu ochii albaștri jucându-i în cap. Aceasta e prima mea călătorie la Roma. Vreau să văd orașul.

— Mâine te voi duce la Colosseum, la băile lui Caracalla, pe dealul Capitoline...

— Toate la timpul lor. Dar în seara asta vreau să merg la tavernele la modă despre care am auzit.

— Ce știi eu despre lucrurile acestea? Eu sunt un muncitor. Dar dacă vorbești serios în privința asta, o să îl întreb pe Balducci.

— Sunt mereu serios când e vorba despre plăcerile

mele. Michelangelo trase două scaune la masa de bucătărie.

— Aș vrea să adun pictorii alături de care am lucrat la atelierul lui Ghirlandaio: Bugiardini, Tedesco, Ciego, Baldinelli, Jacopo.

— Bugiardini o să vină. Și Tedesco la fel, deși nu cred că știe mai multe despre pictură acum, decât ce știa când era la Ghirlandaio. Jacopo ar merge oriunde pe banii altuia. Dar Ciego și Baldinelli, nu știu dacă se mai ocupă cu arta.

— Pe cine putem să aducem atunci?

— În primul rând pe Sebastiano da Sangallo. El se consideră un urmaș al tău, copiază în fiecare zi în fata „Scăldătorilor”, ține prelegeri despre acest tablou tinerilor pictori. Trebuie să cauți un al cincilea. Nu e ușor să găsești cinci pictori liberi cu toții în același timp.

— Să-ți întocmesc o listă de culori. Aceste culori romane nu sunt bune deloc.

Granacci aruncă o privire cu înțeles spre Michelangelo.

— Mi se pare că tu nu găsești nimic bun la Roma.

— E vreun florentin care găsește?

— Eu o să încerc. Am auzit despre curtezanele frumoase și sofisticate care au vile încântătoare. Atât timp cât trebuie să stau aici ca să te ajut la tencuirea acelei bolți, o să-mi găsesc o iubită ca nimeni alta.

O scrisoare îi vesti moartea unchiului Francesco. După ce trăise cu familia timp de patruzeci de ani, mătușa Cassandra se mutase înapoi în casa ei părintească și deschisese un proces împotriva familiei Buonarroti pentru a-i obliga să îi dea înapoi zestrea și să-i plătească datoriile lui Francesco. Chiar dacă nu existase niciodată o prietenie adevărată între Michelangelo și unchiul său, credea cu tărie în loialitatea față de rudele de sânge. Era îndurerat să vadă că penultimul dintre bătrânii Buonarroti se stinsese. Era de asemenea îngrijorat. Tatăl lui avea evident intenția de a se împotrivi mătușii Cassandra, angajând un notar care să-l apere prin tribunale...

În dimineața următoare strânse din dinți și se întoarse la Capela Sixtină. Îl găsi acolo pe Bramante, care îndruma tâmplarii care atârnavu schele de tavan cu ajutorul a patruzeci de țevi înfipite în bolta de ciment și legate una de cealaltă cu funii prinse de locașurile destinate înainte soldaților de pază.

— Uite o schelă care o să te țină în siguranță pentru tot restul vieții.

— Ți-ar plăcea asta Bramante, dar de fapt n-o să fie decât o chestiune de luni. Bramante îi era ca un spin în coastă. Dacă n-ar fi fost arhitectul ăsta, Papa nu s-ar fi gândit să îl nenorocească punându-l să picteze această boltă. Inspectă schelele și se încruntă. Și ce ai de gând să faci cu găurile din tavan după ce scoți țevile?

— Să le umplu.

— Cum vei urca să umpli găurile după ce dai jos schelele? Pe aripile unui vultur?

— ...Nu m-am gândit la asta.

— Și nici la ce o să faci cu patruzeci de cârpituri urâte în mijlocul picturii mele după ce am terminat treaba? Hai să discutăm despre asta cu pontiful.

Papa dicta mai multe scrisori simultan câtorva secretari. Michelangelo îi prezentă situația clar în câteva cuvinte.

— Înțeleg, spuse Iulius, întorcându-se spre Bramante cu o expresie nedumerită. Ce aveai de gând să faci cu acele găuri din tavan, Bramante?

— Să le las așa, la fel cum procedăm cu cele de pe marginile clădirilor când tragem afară bârnele ce susțin schelele. Nu se poate face nimic în privința asta.

— E adevărat, Buonarroti?

— Bineînțeles că nu, Sfinte Părinte. O să creez chiar eu o schelă care nu va atinge niciodată tavanul. Atunci picturile vor rămâne perfecte.

— Te cred. Dă jos schela lui Bramante și construiește-o pe a ta. Șambelan, vei plăti cheltuielile lui Buonarroti pentru noua schelă.

În timp ce Michelangelo se întorcea, îl văzu pe Bramante mușcându-și colțul buzei.

Porunci tâmplarilor să dea jos schela. Când toate scândurile și funiile fură coborâte pe pardoseala capelei, Motino, maistrul cocoșat al tâmplarilor, spuse:

— Veți folosi aceste materiale pentru propria schelă?

— Funia nu. Poți să o păstrezi.

— Dar este valoroasă. Poate fi vândută pentru o sumă frumoasă.

— E a ta.

Motino era în culmea fericirii.

— Aceasta înseamnă că voi avea o zestre pentru fiica mea. Acum se poate mărita! Se spune în Roma că sunteți un om dificil, *Messer Buonarroti*. Acum văd că e o minciună. Să vă binecuvânteze Dumnezeu.

— Asta e exact lucrul de care am nevoie Motino. De binecuvântarea lui Dumnezeu. Vino înapoi mâine.

În acea seară analiză problema în mintea lui, care îi era cel mai bun atelier. Din moment ce nu văzuse niciodată schele asemenea celor pe care le promisese Papei, trebuia să le inventeze chiar el. Capela în sine era separată în două părți de paravanul sculptat al lui Mino da Fiesole: jumătate pentru mireni, pe care urma să o picteze mai întâi, partea cea mai mare, și prezbiteriul, pentru cardinali. Apoi veneau altarul și tronul Papei. Pe peretele din spate era pictată o frescă reprezentând „înălțarea Fecioarei”, realizată de către fostul său dușman, Perugino. Pereții erau groși și puternici, puteau suporta orice fel de presiune. Dacă folosea scânduri care erau proptite în ziduri, atunci cu cât punea mai multă greutate pe schele, cu atât mai stabilă urma să fie structura. Problema era cum să ancoreze capetele scândurilor, din moment ce nu putea tăia nișe în pereți. Atunci își aminti de cornișa ieșită în afară. Această margine nu era destul de puternică pentru a susține greutatea schelelor și a oamenilor, dar putea să îi ancoreze scândurile.

— S-ar putea să funcționeze, spuse Piero Rosselli, care trebuia să își construiască frecvent propriile schele.

Îl îndrumă pe Motino în fixarea scândurilor și construirea podului. Michelangelo și Rosselli testară construcția, apoi chemară și echipa de tâmplari, unul câte unul. Cu cât era mai multă greutate pe platformă, cu atât aceasta era mai puternică. Erau încântați. Aceasta era o victorie mică, dar le dădu impulsul de a începe munca pe care o detestau.

Argiento îi scrisese că nu putea părăsi ferma fratelui său înainte de strângerea recoltei. Și nici Granacci nu reușea să adune prin poștă echipa de asistenți.

— O să trebuiască să merg la Florența să-i ajut să-și termine comenzile. S-ar putea să ia câteva luni, dar îți promit să-i aduc înapoi pe toți cei pe care îi vrei.

— Eu o să fac niște desene. Când te vei întoarce, vom fi gata să începem cartoanele.

Vara luă în stăpânire orașul. Mirosuri pestilențiale veneau dinspre mlaștini. Nimeni nu putea să respire. Jumătate dintre locuitori se îmbolnăviră de dureri de cap și de piept. Rosselli, singurul lui însoțitor pe perioada acelor zile înăbușitoare, fugise la munte. Michelangelo urca scara spre platforma lui în zori, chinuit de dorul dălții și al ciocanului ținute în mâini. În locul acestora, petrecea zile sufocante desenând modele la scară ale celor douăsprezece pandantive unde trebuiau pictați apostolii, tăind siluete de hârtie ale lunetelor și triumphiurilor, care trebuiau de asemenea umplute cu ceea ce Papa numise „decorațiile obișnuite”. Pe la jumătatea dimineții, bolta era încinsă ca un furnal, iar el abia putea să mai respire. Dormea de parcă luase prafuri în căldura amiezii, apoi lucra noaptea în grădina din spate, creând desene pentru aproape cinci sute șazeci de metri pătrați de cer și stele care trebuiau tencuiți și făcuți să arate bine.

Zilele și săptămânile fierbinți trecură în această sufocare singuratică, ruptă doar de sosirea de la Settignano

a unui fost pietrar pe care tatăl său îl găsisese în Florența. Numele lui era Michi, care își dorise dintotdeauna să viziteze Roma. Avea vreo cincizeci de ani, era noduros și ciupit de vărsat, scump la vorbă, cu accentul *staccato* al pietrarilor. Michi știa să gătească cele câteva tipuri de mâncare din Settignano. Înainte de sosirea lui, Michelangelo trăise zile întregi doar cu câine și vin slab.

În septembrie, Granacci se întoarse cu o întreagă *bottega* după el. Michelangelo era amuzat de cât de mult îmbătrâniseră foștii ucenici: Jacopo era încă zvelt, cu ochi negri zglobii a căror culoare se potrivea cu cea a rămășițelor de păr pe care le mai avea și riduri adânci săpate de răs. Tedesco purta acum o barbă stufoasă care era cu câteva nuanțe mai portocalie decât părul său și devenise cam greoi, cu un fel de a fi mai încet. El era ținta glumelor lui Jacopo. Bugiardini, cu fața ca o lună și ochii rotunzi, avea un petic de chelie în creștet care semăna cu o tonsura. Sebastiano da Sangallo, nou-venitul grupului, devenise parcă mai serios de când îl văzuse Michelangelo ultima oară, ceea ce îi adusese porecla de Aristotel. Avea o mustață luxuriantă, în stil oriental, pe care o purta în onoarea unchiului său Giuliano. Donnino, singurul pe care Michelangelo nu îl știa, fusese adus de Granacci pentru că „e un desenator bun, cel mai bun dintre toți”. Avea patruzeci și doi de ani și semăna cu un șoim, cu nasul subțire pe o față lungă, cu mici crăpături pentru ochi și gură.

În seara aceea, după ce Granacci se asigură că iubita lui, pe care o întreținuse toată vara, îi fusese credincioasă, noua *bottega* dădu o petrecere. Granacci comandă sticle de vin alb Frascati și douăsprezece tăvi de mâncare de la Trattoria Toscana. După câteva pahare de vin, Jacopo le spuse povestea unui tânăr care mergea în fiecare seară la Baptisteriul din Florența și se ruga cu voce tare Sfântului Ioan să-i spună despre purtarea soției lui și viitorul fiului.

— M-am ascuns după altar și i-am strigat: Soția ta e o

desfrânată și fiul tău va fi spânzurat! Și știți ce a răspuns el? Sfinte Ioan, ești un obraznic, ai spus întotdeauna minciuni. Nu-i de mirare că ți-au tăiat capul.

Când râsul se mai potoli, Bugiardini insistă să-i deseneze fața lui Michelangelo. După ce termină, Michelangelo exclamă:

— Bugiardini, și acum mi-ai pus un ochi la tâmplă! Făcură apoi o întrecere la desen și-l lăsară pe Donnino să câștige, pentru a le plăti prânzul în ziua următoare.

Michelangelo cumpără un al doilea pat mare din Trastevere. El, Bugiardini și Sangallo dormeau în camera de lângă atelier, iar Jacopo, Tedesco și Donnino dormeau în camera din capătul holului. Bugiardini și Sangallo merseră să cumpere capre și scânduri pentru a instala o masă de desen în mijlocul camerei, destul de lungă pentru toți șase. La ora zece sosi și Granacci. Jacopo strigă:

— Aveți grijă, toată lumea, nu-l lăsați pe Granacci să ridice nimic mai greu decât o bucată de cărbune, altfel se va prăbuși grămadă.

Această glumă avu rolul unui semnal și toți se puseră pe muncă serioasă. Michelangelo întinse pe masa din fața lor desenele la scară ale tavanului. Pandantivele mari din ambele capete ale capelei le rezervă pentru Sfântul Petru și Sfântul Pavel. În cele cinci pandantive mici de pe margine urmau să apară Matei, Ioan și Andrei, Bartolomeu și Jacob cel Mare, iar pe peretele opus Jacob cel Mic, Iuda numit Tadeu, Filip, Simon și Toma. Schiță un apostol întreg, așezat pe un tron cu spătar înalt, cu pilaștri pe ambele părți. Deasupra erau cariatide înaripate pe volute în formă de C, cu medalioane în tăblițe pătrate și alte ornamente asemănătoare unor suluri.

Până în prima săptămână din octombrie, casa devenise un haos, căci nimeni nu se gândea să-și facă patul, să spele vasele sau să măture podeaua. Argiento sosi din Ferrara și fu atât de încântat să vadă că avea în casă șase tovarăși, încât spălă, lustrui și frecă timp de zile întregi, pe lângă

gătitul meselor, până când auzi că Michelangelo nu avea de făcut o sculptură și-i pieri tot cheful.

— Eu vreau să lucrez piatra. Să fiu *scultore*.

— Și eu, Argiento. Și așa va fi, dacă ai răbdare și mă ajuți să împrôsc cu vopsea tavanul acela.

Acordă fiecăruia dintre cei șase asistenți câte o porțiune a bolții pentru decorații: rozete, *cassettoni*, cercuri și dreptunghiuri, copaci și flori cu frunziș bogat, linii vălurite și spirale. Descoperi că Michi era priceput la măcinarea culorilor. El însuși urma să lucreze cartoanele finale pentru majoritatea apostolilor, dar Granacci putea să picteze câțiva dintre ei, și poate Donnino și Sangallo câte unul. Petrecuse deja cinci luni pregătindu-se pentru această zi, dar acum că îi avea pe toți împreună și putea să înceapă era sigur că putea acoperi bolta tavanului în șapte luni. Aceasta ar fi însemnat încă un an din viață. Un total de patru ani de când venise prima dată la Roma pentru a discuta cu Papa Iulius. Urma să termine până în mai, iar apoi ori să înceapă munca pentru statuile de marmură pentru cavou, ori să se întoarcă la blocul „Hercule”, pe care *gonfaloniere* Soderini îl aduse la Florența pentru el.

Lucrurile nu s-au potrivit chiar așa. Donnino, chiar dacă era un desenator atât de bun pe cât pretinse Granacci, nu avea curajul de a se aventura dincolo de schițe pe cartoanele colorate. Jacopo îi distra pe toți, dar nu lucra la treizeci și cinci de ani mai mult, decât lucrase la cincisprezece. Tedesco picta prost. Sangallo îndrăznește să facă orice lucru îi cerea Michelangelo, dar nu avea încă destulă experiență. Bugiardini era cel mai serios, dar la fel ca la atelierul lui Ghirlandaio, nu putea picta decât pereți drepecți și ferestre, tronuri și pilaștri. Cartonul cu apostolul lui Granacci era reușit, dar acesta se distra prea bine la Roma. Din moment ce refuzase să primească salariu, cum putea Michelangelo să-l oblige să lucreze mai mult timp? Michelangelo lucra de două ori mai mult decât ar fi crezut că va trebui să o facă, și înaintară cu greu în săptămânile

din noiembrie. În sfârșit, sosi timpul, în prima săptămână din decembrie, când erau gata să picteze o frescă pe o parte mai mare a tavanului. Unul dintre apostoli era al lui – Sfântul Ioan pe o latură. Pe latura opusă, Granacci trebuia să îl picteze pe Sfântul Toma. Ceilalți de pe schelă, conduși de Bugiardini, trebuiau să picteze decorațiile pentru boltă între cei doi apostoli. Piero Rosselli întinse un strat gros de *intonaco*¹⁷ cu o zi înainte, hașurând o suprafață brută unde în acea dimineață urma să pună mortarul pe care trebuia așternută pictura până la căderea nopții.

În zori, se îndreptară spre Capela Sixtină, cu Michi conducând măgarul, care trăgea căruța încărcată cu găleți, pensule, tuburi de vopsea, cartoane, grămezi de schițe, bețe ascuțite, oale și sticle pentru culori, cu Rosselli așezat peste sacii de var și de nisip. Michelangelo și Granacci mergeau în frunte, Bugiardini și Sangallo chiar în urma lor, cu Tedesco, Jacopo și Donnino în spate. Michelangelo simțea un gol în stomac, dar Granacci era într-o dispoziție de zile mari.

— Cum te simți, maestre Buonarroti? Ți-ai imaginat vreodată că vei umbla în fruntea propriei *bottega* pentru a picta o frescă?

— Nici în cele mai groaznice coșmaruri.

— Bine că am avut cu toții răbdare cu tine. Mai ții minte cum te-a învățat Ghirlandaio să folosești instrumentele pentru împărțit în pătrate? Cum ți-a arătat Mainardi să colorezi pielea cu tempera, iar David – cum să faci pensule din păr de porc...?

— Și cum Ciego și Baldinelli m-au numit un escroc pentru că nu am pictat aripi unui înger? O, Granacci, în ce m-am băgat? Eu nu sunt un pictor de fresce!

11

---

¹⁷ Tencuială (lb. italiană).

Grupul lucra bine împreună, cu Michi amestecând ipsosul pe schelă după ce căra sacii pe scară, Rosselli tencuind cu îndemânare bucata ce trebuia pictată a doua zi și rămânând pentru a vedea cât de repede se usucă și pentru a o stropi cu apă. Chiar și Jacopo lucra din greu copiind cartoanele colorate pe schițele conturate de Bugiardini cu bățul de fildeș.

După ce vopseaua avu timp să se oxideze și să se usuce, Michelangelo se întoarse singur să studieze rezultatul. Cu a șaptea parte din boltă terminată putea să vadă cum ar fi arătat tavanul acoperit în întregime cu fresce. Obiectivul Papei urma să fie îndeplinit. Nimeni nu ar mai fi deranjat de triumphiurile ieșite în afară, de lunetele goale sau de bolta crăpată cu cercurile ei monotone de stele aurii. Apostolii așezați pe tronurile lor, sutele de metri pătrați de creații viu colorate urmau să ascundă și să distragă atenția.

Dar cum rămânea cu calitatea lucrării? Avea în măduva oaselor nevoia de a crea cel mai bun lucru pe care îl putea face, de a crea cu mult deasupra posibilităților pentru că nu putea fi mulțumit cu nimic care nu era nou, proaspăt, diferit, aducând ceva în plus pentru toată arta. Nu făcuse niciodată un compromis în privința calității. Integritatea lui ca artist și ca om era stânca pe care își construise viața. Dacă spărgea acea piatră cu indiferență, dând mai puțin decât tot ce avea mai bun, dacă se mulțumea cu o treabă de mântuială, atunci ce-i mai rămânea?

Ar fi putut să facă statuia de bronz a lui Iulius de două ori mai repede, dacă s-ar fi mulțumit cu o simplă statuie potrivită. Nimeni nu l-ar fi criticat, din moment ce nu era meseria lui, și lucrarea îi fusese impusă. Dar petrecuse luni extenuante hotărât ca statuia asta să îi aducă onoare lui însuși, familiei sale și tuturor artiștilor. Dacă ar fi fost dispus să facă un bronz de mântuială pentru Papă, atunci probabil că ar fi fost mai ușor acum să facă o frescă de mântuială. El

și grupul lui puteau să aplice vopseaua rămasă fără prea multe probleme. Dar nu putea nega faptul că rezultatul ar fi fost mediocru. I-a spus aceasta lui Giuliano da Sangallo.

— Ai făcut cum ai putut mai bine în condițiile date, îi răspunse prietenul său.

Michelangelo se plimba prin camera de zi a lui Sangallo, tulburat, cu brațele încrucișate.

— Sunt departe de a fi convins de asta.

— Nimeni nu va da vina pe tine. Papa ți-a încredințat slujba și tu ai făcut așa cum ți s-a spus. Cine ar fi putut să facă altfel?

— Eu. Dacă fac acest tavan în felul ăsta, mă voi disprețui pe mine însumi.

— De ce trebuie să te complici atât?

— Dacă există un lucru de care să fiu sigur, e că atunci când țin ciocanul și dalta și încep cu acel impuls, am nevoie de toată încrederea că nu pot să greșesc. Am nevoie de întregul meu respect pentru mine însumi. Dacă aș ști că pot să mă mulțumesc cu o muncă inferioară... atunci ca artist sunt terminat.

Își ținea *bottega* ocupată creând cartoane pentru partea a doua a tavanului. Nu le spuse nimic despre dilema în care se afla. Și totuși criza era iminentă. Nu putea să ducă atelierul sus pe schelă pentru a acoperi o altă parte cu vopsea, care știa că nu o să rămână acolo. Nu mai aveau decât zece zile până la mărirea la scară a cartoarelor. Trebuia să ia o decizie.

Venirea Crăciunului amână momentul acesta. Sărbătoarea în Roma începea cu mult mai devreme și i-a dat un motiv să întrerupă munca, fără să dezvăluie lupta care se ducea în el. Întreg atelierul era încântat de vacanță.

Primi un bilet din partea cardinalului Giovanni. Era invitat să participe la masa din ziua de Crăciun. Aceasta era prima dată când primea vești de la el, după ciocnirea lui monumentală cu Papa.

Își cumpără o cămașă frumoasă de lână, prima după

câțiva ani, o pereche de ciorapi asortați și o haină bej din păr de cămilă care deschidea culoarea ochilor lui chihlimbarii. Merse la slujba de la San Lorenzo din Dainaso, unde dispoziția festivă îi fu spulberată la vederea bisericii atât de părăsite acum, încât era lipsită de minunatele ei coloane de piatră.

Un majordom în livrea brodată cu crinii florentini îl primi în palatul cardinalului Giovanni, de pe Via Ripetta. În timp ce trecea prin spațiosul hol cu scările lui maiestuoase, apoi prin camera de muzică și camera de zi, observă cât de mult profitase cardinalul Giovanni de câștigurile pe care le avea. Pereții erau plini de picturi noi, sculpturi antice din Asia Mică pe pedestaluri, vitrine burdușite cu monede antice, pietre prețioase sculptate. Mergea încet, studiind achizițiile recente, minunându-se că din geniul formidabil al tatălui său, Giovanni moștenise doar acest aspect, un gust ireproșabil pentru artă.

Ajunse brusc la ușa celui mai mic dintre saloane. Acolo, în fața focului, cu mâinile întinse spre flăcări, cu obrajii de alabastru îmbujorați, era așezată Contessina. Își ridică ochii.

— Michelangelo.

— Contessina.

— *Come va?*¹⁸

— *Non c'è male.*¹⁹

— Așa cum spun pietrarii din Settignano.

— Eu nu trebuie să te întreb ce mai faci. Ești foarte frumoasă.

Contessina se îmbujora și mai tare.

— Nu ai mai spus asta niciodată.

— Dar am gândit asta întotdeauna.

Se ridică și veni lângă el. Mirosul ei era același pe care îl avea și atunci când era o copilă în Palatul Medici. Îl copleși nostalgia după acei ani fericiți.

---

¹⁸ Cum o duci? (lb. italiană).

¹⁹ Binișor (id.).

— Tu ești o mare parte din mine. Din zilele în care mi-am început viața. În grădina de sculptură.

Ochii ei se umplură de durere și de bucurie în același timp.

— Așa cum și tu ai fost întotdeauna parte din a mea.

El deveni conștient că mai erau și alții în preajma lor, așa că își schimbă tonul.

— Luigi și Niccolo sunt bine?

— Sunt aici, cu mine.

— Și Ridolfi?

— Nu.

— Atunci nu rămâi?

— Giovanni m-a dus să mă întâlnesc cu Papa. Sfântul Părinte mi-a promis că va interveni pe lângă Signoria pentru noi. Dar nu îmi pun mari speranțe. Soțul meu este un partizan al căderii Republicii. Nu ratează nicio ocazie pentru a-și spune părerile...

— Știu.

Își zâmbiră visători.

— Asta nu e prea bine din partea lui, dar e hotărârea sa. Se opri brusc și îi privi fața. Eu am vorbit despre mine. Acum vreau ca tu să vorbești despre tine.

El dădu din umeri.

— Lupt, dar pierd întotdeauna.

— Munca nu merge bine?

— Încă nu.

— O să meargă.

— Ești sigură?

— Bag mâna-n foc.

Își întinse mâna spre el de parcă era deja în căldura pârjolitoare a flăcărilor. El își dorea să o prindă în a lui, chiar și pentru un moment.

Apoi ea începu să râdă, dându-și capul pe spate, la folosirea acelei fraze toscane hotărâte. Acum râsul lor era împreunat, cuprinzându-i pe amândoi și ținându-i aproape, armonios, îmbrățișați prin hainele și ființa amândurora. El

știa că și acesta era un fel de a se iubi, rar, frumos și sfânt.

Campagna romana nu era Toscana. Nu îl umplea cu o grație lirică copleșitoare. Dar avea putere și istorie. Câmpiile plate și fertile, întinse pe kilometri întregi, erau traversate de rămășițele apeductelor romane care aduceau apă curată de pe dealuri. Acolo era vila lui Hadrian, unde împăratul recrease gloria Greciei și a Asiei Mici, și unde Michelangelo îi urmărise pe săpători cum scoteau statui care datau din vremea lui Pericle. Tivoli, plin de cascade minunate, era locul de vacanță preferat al romanilor din vremea imperiului. Castelli Romani, o serie de orășele așezate pe pantele de lavă și tuf ale muntelui vulcanic Alban, cu fiecare sat pe un pisc separat într-o serie de vârfuri ce înconjurau un crater enorm, cu alte culmi, acoperite de păduri verzi, desfășurându-se sculptural asemenea munților de după Settignano: Frascati, Tusculum mai sus pe dealuri, unde se plimbă printre ruinele vilei lui Cicero, ale amfiteatrului, forului, templului îngropat. Dealurile erau punctate cu mici sate de piatră ale căror origini se pierdeau în negura istoriei: înainte de romani, înainte de etrusci. Ajunse la templul Fortunei din Praeneste, ale cărui ziduri înconjurau un sat întreg, cu o peșteră a destinului și cripte care datau de cine știe când în istoria îndepărtată a omului.

Se avântă și mai adânc în trecut, mergând pe marginea uriașă a vulcanului, descoperind pietre de construit cioplite, care fuseseră împrăștiate pe pământ asemenea laptelui, sub care se aflau așezări antice. În fiecare noapte se oprea la un han mic sau bătea la ușa unei familii *contadino*, plătindu-și cina și un loc de dormit, având munții măreți la picioare și *tufa* dură sub tălpi, plin de oboseala încântătoare care îi trecea prin tălpi și glezne, și picioare, și genunchi, și coapse până în măruntaie.

Cu cât pătrundea mai adânc în trecutul milenar al dealurilor vulcanice și al civilizațiilor, cu atât problema îi

devenea mai limpede. Ajutoarele lui trebuiau să plece. Mulți maeștri ai pietrei permiteau ucenicilor și asistenților să subțieze blocul de marmură până la limitele sigure ale siluetei centrale, dar lui îi trebuia ca el însuși să îndepărteze colțurile, să rotunjească marginile, să lucreze cele patru suprafețe plate, să îndepărteze singur fiecare cristal. El nu avea firea lui Ghirlandaio, care putea să picteze personajele principale și scenele importante, și să permită membrilor din *bottega* să se ocupe de restul. El trebuia să lucreze singur.

Nu acorda nicio atenție trecerii timpului. Zilele păreau lipsite de importanță pe lângă erele pierdute ale stâncilor de lavă. În loc de timp era conștient de spațiu, încercând să se încadreze în miezul bolții Capelei Sixtine, așa cum procedase și cu blocul Duccio, pentru a-i cunoaște greutatea și proporțiile, pentru a ajunge la ceea ce putea să cuprindă și să descopere ce putea sparge lipsa de echilibru. Curățase câmpul, îl arase, semănase, stătuse cu capul în soare și ploaie. Dar nu răsărea nimic.

Minunea verde mică și plăpândă rămânea încă îngropată sub suprafața minții lui.

În dimineața de Anul Nou, în timp ce gazdele lui de la țară sărbătoreau prima zi din Anul Domnului 1509, el părăsi coliba lor de piatră din munți și urcă mai sus și mai sus pe poteca oilor, până ajunse în vârf. Aerul era tare, limpede și rece. În timp ce stătea în vârf, cu un fular în jurul gurii pentru a se feri de durerile de dinți, soarele răsări în spatele lui, peste cele mai îndepărtate zări pe care el le putea cuprinde cu ochiul, în timp ce soarele se ridica pe cer, câmpiile prindeau viață în culori roz-pal și cafeniu-gălbui. În depărtare se vedea Roma, strălucitor de clară. Dincolo de ea și spre sud se întindea Marea Tireniană, de un verde pastel sub cerul albastru de iarnă. Întregul peisaj era inundat de luminozitate: pădurile, văile de la picioarele lui, dealurile, orașele, câmpiile fertile, fermele adormite, satele de piatră, drumurile de munte și mare care duceau spre

Roma o corabie pe ocean...

Se gândi cu admirație: „Ce artist minunat a fost Dumnezeu atunci când a creat universul: sculptor, arhitect, pictor. El care a creat mai întâi spațiul și l-a umplut cu minunile lui”. Și-a amintit pasajele de la începutul Genezei:

La început, Dumnezeu a creat cerul și pământul. Pământul era încă pustiu și gol; peste fața adâncului era întuneric... Atunci Dumnezeu a zis: „Să fie lumină!”... Dumnezeu a mai zis: „Să se ridice o boltă trainică între ape... o boltă prin care Dumnezeu va despărți apele care se aflau dedesubt de apele care se aflau deasupra”... Dumnezeu numi bolta aceasta cer...

...Bolta... Și Dumnezeu a fost pus în fața nevoii de a crea într-o boltă! Și ce a creat? Nu doar Soarele și Luna și cerurile, dar și o întreagă lume care mișuna dedesubt. Mintea îi era inundată de propoziții, fraze, imagini din cartea Genezei:

Dumnezeu a zis: „Să se strângă la un loc apele care sunt dedesubtul bolții cerești și să se arate uscatul!”... Dumnezeu a numit uscatul pământ, iar apele adunate le-a numit mare... Pământul, a zis el, să dea verdeață care să crească și să facă sămânță...

...Dumnezeu a zis: „Să mișune apele de viețuitoare..., să zboare păsări deasupra pământului, sub bolta cerească”.

... Apoi, Dumnezeu a zis: „Să facem pe om, după chipul și asemănarea noastră; el să stăpânească peste peștii mărilor peste păsările cerului, peste vite, peste tot pământul și peste toate târâtoarele care se mișcă pe pământ”. Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul său, l-a făcut după chipul lui Dumnezeu. Parte bărbătească și parte femeiască i-a făcut.

Și atunci Michelangelo știu, la fel de sigur ca orice lucru

pe care îl știuse vreodată în viață, că nimic nu era destul pentru bolta lui decât însăși Geneza, o recreare a Universului.

Ce operă de artă mai nobilă putea să existe decât Dumnezeu creând soarele și luna, apa și pământul, creând bărbatul și femeia? Urma să picteze pe bolta Capelei Sixtine lumea așa cum fusese ea creată la început.

Aceasta era tema cu care să cucerească bolta!

Singura care putea să o copleșească în așa fel încât toată urâțenia și stângăcia ei arhitectonică să dispară ca și cum n-ar fi existat niciodată, fiind înlocuită de gloria arhitecturii lui Dumnezeu.

12

Ceru șambelanului Accursia o întâlnire particulară cu Papa. Șambelanul aranja o întâlnire târziu în acea după-amiază. Iulius stătea liniștit în camera mică a tronului cu doar un singur secretar, dictând o scrisoare Venetiei, cel mai puternic oponent al Vaticanului în Italia. Michelangelo îngenunche.

— Sfinte Părinte, am venit să vă vorbesc despre bolta Capelei Sixtine.

— Da, fiul meu?

— Nu am pictat decât o parte a ei, și mi-am dat seama că va ieși prost.

— De ce?

— Pentru că doar plasarea apostolilor va avea un efect slab. Ei acoperă numai o porțiune prea mică din zona totală și devin pierduți.

— Dar mai sunt și alte decorații.

— Am început aceste decorații, așa cum mi-ați poruncit. Ele fac ca apostolii să apară și mai sărăcăcioși.

— Aceasta este părerea ta, că vom obține la sfârșit o pictură proastă?

— M-am gândit mult timp la această problemă, și

aceasta e părerea mea sinceră. Indiferent cât de bine ar fi pictat tavanul după planul inițial, nu ne vor face cinste niciunuia dintre noi.

— Când vorbești în acest fel, Buonarroti, mi se pare că aud adevărul. Și îmi dau seama că nu ai venit pentru a-mi cere permisiunea să abandonezi munca.

— Nu, Sfinte Părinte. Am o compoziție care va acoperi întreaga boltă de glorie.

— Am încredere în tine, așa că nu voi întreba despre natura creației tale. Dar voi veni des la capelă pentru a vedea cum progresezi. Și îți asumi de trei ori mai multă muncă?

— ...sau cinci, sau șase.

Papa se foi în tron, se ridică și păși prin cameră, apoi se opri în fața lui Michelangelo.

— Ești un om ciudat, Buonarroti. Urli că fresca nu este meseria ta, și aproape mă dărâmi în furia ta. Și totuși acum, opt luni mai târziu, te întorci cu un plan care implică infinit mai multă muncă și timp. Cum poți fi înțeleș de cineva?

— Nu știu, răspuse Michelangelo cu jale. De-abia mă înțeleg eu însumi. Știu doar că, dacă trebuie să pictez bolta aceea, nu pot să fac ceva mediocru, chiar dacă nimeni nu îmi cere mai mult de-atât.

Iulius își scutură capul acoperit de părul și barba albe cu o nedumerire amuzată. Apoi își puse mâna pe capul lui Michelangelo și îl binecuvânta.

— Pictează bolta așa cum vrei. Nu putem să îți plătim de cinci sau șase ori mai mult decât cei trei mii de ducați inițiali, dar îi vom dubla la șase mii.

Următoarea lui sarcină era mai delicată și mai dificilă. Trebuia să îi spună lui Granacci că *bottega* urma să fie desființată și că asistenții trebuiau să plece acasă. Îl purta pas cu pas pe calea întortocheată a gândurilor sale.

— Îl voi păstra pe Michi pentru zdrobirea culorilor și pe Rosselli pentru a întinde mortarul ud. Restul trebuie să fac

eu singur.

Granacci era uimit.

— Nu am crezut niciodată prea mult că ai putea conduce un atelier așa cum o făcea Ghirlandaio. Dar ai vrut să încerci, și eu te-am ajutat... Însă să lucrezi singur în vârful acelei schele pentru a recrea povestea Genezei îți va lua patruzeci de ani!

— Nu, mai aproape de patru.

Granacci își puse brațul peste umărul prietenului său:

— „Când un leu sau un urs venea și răpea o oaie din turmă, îi smulgeam prada din gură. Iar dacă se ridica împotriva mea, îl apucam de gât și-l sugrumam.” Ca artist, ai curajul lui David.

— Dar sunt și laș. Nu pot să le spun vestea celorlalți. Nu vrei să faci tu asta pentru mine?

Se întoarse la Capela Sixtină ca să analizeze bolta. Structura arhitecturală nu se potrivea cu viziunea lui. Avea nevoie de o boltă nouă, un tavan complet diferit care să pară a fi construit special pentru a-i prezenta cât mai bine frescele. Dar era destul de înțelept ca să nu meargă înapoi la papă și să-i ceară un milion de ducăți, ca să poată dărâma cărămizile, ghipsul, locașurile de sus ale soldaților și acoperișul de deasupra. Fiindu-și propriul arhitect, hotărî să reconstruiască această boltă colosală cu singurul material pe care-l avea la dispoziție: vopseaua.

Trebuie să transforme tavanul prin pură plăsmuire, folosindu-i lipsurile așa cum a folosit scobitura din blocul Duccio, să încerce să-și îndrepte creativitatea pe o cale pe care altfel nu ar fi urmat-o. Ori el era cel puternic și capabil să transforme spațiul bolții, ori forța împotrivirii bolții urma să-l strivească.

Era hotărât să transpună pe tavan umanitatea fertilă și Dumnezeu Preaputernic care a creat-o, umanitatea prezentată cu frumusețea-i răpitoare, slăbiciunile și forța-i indestructibilă, Dumnezeu cu puterea lui de a face totul posibil. Trebuia să proiecteze o vitalitate vibrantă și

semnificativă, care să răstoarne universul: bolta să devină realitate, iar lumea celor ce o privesc, o iluzie.

Argiento și Michi îi construiește o masă de lucru în mijlocul podelei de marmură rece ca gheața. Acum știa ce trebuia să spună și să exprime această boltă. Numărul de fresce pe care urma să le picteze era hotărât de reconstruirea ei arhitectonică. Trebuia să creeze în același timp și subiectul, și cadrul.

Se uita fix la tavanul de deasupra lui. Urma să folosească spațiul central de pe toată lungimea bolții pentru a prezenta principalele legende: Despărțirea apelor de pământ, Dumnezeu creând Soarele și Luna, Dumnezeu creându-i pe Adam și Eva, Alungarea din Paradis, Legenda lui Noe și Potopul. Acum, în sfârșit putea să își plătească datoria față de Della Quercia pentru minunatele lui scene biblice sculptate în piatră de Istria pe portalul de la San Petronio.

Trebuia să facă o ramă în jurul acestei părți centrale cruciale. Trebuia de asemenea să facă acea boltă îngustă vizibilă drept un întreg, cu un singur impact. Din motive practice, nu avea un singur tavan de pictat, ci trei. Trebuia să devină magician pentru a ajunge la o forță unificatoare care să cuprindă fiecare parte a pereților și tavanului, să unească elementele astfel încât acestea să se susțină una pe cealaltă, fără o scenă sau figură izolată.

Îi luă săptămâni de concentrare, dar de-a lungul timpului soluțiile apăreau din cele mai stricte limite ale tavanului: pentru cele opt triumfuri greoaie, patru pe fiecare parte, cu vârfurile îndreptate spre colțuri, petrecu ore întregi încercând să le creeze, astfel încât ele să nu domine tavanul înainte de a observa că gândea în sens invers. El trebuia să le transforme în atuuri, decorându-le cu creații sculpturale bogate. Atunci ele ar fi format o friză continuă, o ramă externă pentru creațiile care urmau să le umple!

Acum ideile îi veneau constant, prăvălindu-se una peste

cealaltă atât de tumultuos, încât mâinile cu greu se puteau mișca destul de rapid pentru a le așterne pe hârtie. Cele douăsprezece pandantive dintre vârfurile triunghiurilor din capete și de pe laturi urmau să conțină profeți și sibile, fiecare așezat pe un tron spațios de marmură. O cornișă de marmură trebuia să unească aceste douăsprezece tronuri, înconjurând cele patru laturi ale capelei. Această cornișă arhitectonică puternică urma să servească drept o ramă interioară coerentă care să susțină cele nouă povești centrale. De fiecare parte a fiecărui tron trebuiau să apară heruvimi, făcuți parcă din marmură. Deasupra lor, în panourile înconjurătoare de la colțuri urmau să fie nuduri minunate de tineri, cu figurile lor depărtându-se de panourile uriașe spre panourile mai mici, umplând colțurile eliberate.

Când Rosselli urcă pe schelă cu un ciocan pentru a îndepărta tencuiala care fusese deja pictată, cu Michi ținând dedesubt o pânză în care să prindă resturile, Argiento veni la Michelangelo. Ochiul îi erau plini de lacrimi.

— Argiento, ce s-a întâmplat?

— Fratele meu a murit.

Michelangelo își puse o mână pe umărul tânărului.

— Îmi pare rău.

— Trebuie să mă întorc acasă. Ferma familiei îmi aparține acum. Trebuie să o îngrijesc. Fratele meu avea copii mici. O să fiu *contadino*. O să mă căsătoresc cu soția fratelui meu, pentru a avea grijă de copiii lui.

Michelangelo își lăsă jos penița.

— Dar ție nu îți place să trăiești la fermă.

— O să fiți pe acea schelă multă vreme. Mie nu îmi place vopseaua.

Michelangelo își puse obosit capul în mâini.

— Nici mie, Argiento. Dar voi picta acele personaje gândindu-mă că le sculpez în piatră. Fiecare dintre ele va arăta de parcă ar putea să coboare de pe tavan și să umble pe pământ.

- Tot vopsea rămâne.
- Când pleci?
- Astăzi, după cină.
- Îmi va fi dor de tine.

Îi plăti lui Argiento salariul lui, treizeci și șapte de ducați de aur. Cu aceasta, fondurile lui erau aproape pe terminate. Nu primise bani de la papă din mai, deci de nouă luni cumpărase mobilă și vopsele, tencuise și așternuse fresce pe o parte din tavan, plătise cheltuielile și salariile lui Jacopo, Tedesco, Sangallo, Donnino și Bugiardini, pe care îi hrănise timp de patru luni. Nu putea să ceară Papei bani înainte de terminarea unei părți a tavanului. Și totuși cum putea picta un panou complet înainte de crearea planului pentru întreaga boltă? Aceasta însemna luni întregi pentru desen, înainte de a se putea apuca de prima frescă. Și acum, chiar când devenise atât de implicat, nu avea pe nimeni care să îi gătească, să măture podelele sau să-și spele hainele.

Își mănca supa țărănească în casa liniștită, gândindu-se la săptămânile în care aceasta fusese atât de gălăgioasă și veselă, cu Jacopo spunând povestiri, Aristotel ținând prelegeri despre „Scăldătorii” și Bugiardini cântând balade de dragoste pentru Florența. De acum urma să fie liniște. Rămânea singur, solitar pe schelele din capela pustie.

13

Începu cu „Potopul”, un panou mare aproape de intrarea în capelă. Până în martie mărise cartonul și era gata să fie transferat pe tavan. Iarna încă nu eliberase Roma din strânsoarea ei. Capela Sixtină era îngrozitor de rece. O sută de coșuri cu cărbune n-ar fi fost destul pentru a-i încălzi partea de jos. Purta ciorapii călduroși de lână, *brache*²⁰ și o cămașă.

---

²⁰ Pantaloni (lb. italiană).

Rosselli, care plecase la Orvieto pentru o comandă bănoasă, îl învățase pe Michi cum să amestece mortarul și cum să tencuiască. Michelangelo îl ajutase să care sacii de var, nisip și *pozzolana*, praf de *tufa* vulcanică, pe treptele abrupte până în vârful schelei. Acolo, Michi prepară amestecul. Michelangelo nu era mulțumit de culoarea maronie cauzată de *pozzolana* și adăugă mai mult var și praf de marmură. El și Michi urcară apoi pe cele trei platforme în retragere pe care Rosselli le construisese ca să poată tencui și picta partea de sus a bolții rotunjite. Michi pregăti o zonă cu *intonaco*, apoi ținu cartonul. Michelangelo folosi bețișorul, sacul de cărbune, ocru roșu pentru liniile de legătură.

Michi coborî și începu să macine, jos, culorile. Michelangelo era acum în vârful schelei, la optsprezece metri deasupra podelei. Avea treisprezece ani când stătuse pentru prima dată pe o schelă în Santa Maria Novella, singur pe un vârf deasupra capelei și a lumii. Acum avea treizeci și patru de ani, și la fel ca și atunci suferea de vertij. Capela Sixtină părea atât de goală de acolo, de sus, cu capul la doar treizeci de centimetri de tavan. Mirosi tencuiala umedă, mirosul înțepător de vopsele proaspăt măcinate. Își întoarse privirea dinspre podeaua de marmură, luă o pensulă, o strânse cu degetele mâinii stângi, amintindu-și că trebuia să păstreze culorile apoase în timpul dimineții...

Îl privise pe Ghirlandaio pictând destule panouri pentru a ști că trebuia să înceapă sus și să coboare apoi pe ambele părți. Dar nu avea experiența necesară pentru a picta profesional, așa că începu cu punctul dominant, cel care îl interesa cel mai mult: extremitatea stângă, ultima bucată de pământ verde care se vedea deasupra apelor, cu trunchiul unui copac bătut de furtună care se îndrepta spre ceea ce trebuia să devină mai târziu Arca lui Noe, cu ultimele rămășițe ale umanității pe cale de dispariție târându-se spre mal: o femeie ducându-și copilul în brațe, o

alta mai în vârstă agățându-se de picioarele ei, un soț purtându-și în spate soția înnebunită, un șir de capete care se pierdeau în depărtare, tineri și bătrâni, care erau pe cale să se scufunde în apa care creștea. Deasupra tuturor, era un tânăr care se cocoța pe un copac într-un efort disperat de a ajunge pe punctul cel mai înalt.

Picta cu capul și umerii trași mult înapoi, cu ochii îndreptați direct în sus. Vopseaua i se prelungea pe față, cu umezeala tencuielii picurându-i în ochi. Brațele și spatele îi oboseau repede, din cauza poziției incomode în care stătea. În prima săptămână nu îl lăsa pe Michi să întindă decât porțiuni mici de tencuială, înaintând cu grijă, experimentând nu doar în ceea ce privește pozițiile personajelor, dar și o mare varietate de tonuri ale pielii și cu albastru, verde și roșu pentru cei care încă își păstrau hainele. Știa că aceste porțiuni mici cauzau prea multe linii de îmbinare și că în acest ritm estimarea lui Granacci de patruzeci de ani se va dovedi a fi mai exactă decât hotărârea lui de a isprăvi lucrarea în doar patru. Și totuși învăța pe măsură ce înainta. Acest panou al vieții și morții în ciocnire violentă avea prea puține asemănări cu naturile moarte ale lui Ghirlandaio. Era mulțumit să înainteze încet până ce devenea obișnuit cu mediul folosit.

La sfârșitul primei săptămâni începu să bată un vânt mușcător dinspre nord. Șuieratul lui îl ținu treaz toată noaptea. Dimineața merse spre Capela Sixtină cu un fular înfășurat în jurul gurii, fără să fie convins, în timp ce urca pe scară, dacă va putea să își încălzească mâinile destul de mult pentru a putea ține pensula. Dar când ajunse pe vârful celei mai înalte platforme a lui Rosselli văzu că nici măcar nu mai era nevoie: panoul lui era distrus. Tencuiala și vopseaua nu se uscau. În loc de asta, umezeala se scurgea pe marginile copacului bătut de furtună, peste bărbatul care încerca să urce pe mal, cu legătura de haine în spate. Umezeala care se scurgea crea un mucegai care se întindea peste vopsea, absorbind-o încet. Îl auzi în spatele

lui pe Michi întrebând cu o voce sugrumată:

— Am făcut prost tencuiala?

Trecu multă vreme până să poată răspunde. Se simțea prea slăbit.

— E vina mea. Eu nu știu cum să amestec vopselele pentru frescă. Au trecut prea mulți ani de când am lucrat la Ghirlandaio. Granacci și ceilalți au făcut toată treaba pentru primul meu apostol. Eu doar am aplicat vopseaua.

Se împletici pe scară, cu lacrimi în ochi, și se îndreptă disperat spre palatul papal, așteptând la nesfârșit în anticamera rece. Când fu primit, rămase încremenit în fața lui Iulius.

— Care e problema, fiul meu? Nu arăți prea bine.

— Am eșuat.

— Cum adică?

— Ce am făcut s-a stricat.

— Atât de repede?

— Am spus Sanctității Voastre că nu e meseria mea.

— Ridică-ți fruntea, Buonarroti. Nu te-am văzut niciodată... zdrobit. Te prefer atunci când mă înfrunți.

— Tavanul a început să se scurgă. Umezeala cauzează pete de mucegai.

— Și nu poți să le usuci?

— Nu știu cum, Sfinția Voastră. Culoarele mele sunt înghițite de mucegai. Sunt mâncate de marginile sărate.

— Nu pot să cred că ai eșuat... Se întoarse spre un servitor. Mergi la casa lui Sangallo, spune-i să inspecteze imediat Capela Sixtină și adu-mi raportul lui.

Michelangelo se întoarse în anticamera rece, se așeză pe o bancă tare și așteaptă. Aceasta era cea mai mare înfrângere pe care o suferise vreodată. Chiar dacă ura să își dedice anii frescei, ajunse totuși la o concepție măreață. Nu era obișnuit cu eșecul. Asta era pentru el mult mai rău decât să facă lucruri care nu țineau de meseria lui. Nu era nicio îndoială că Papa avea să îl alunge, chiar dacă prăbușirea lui ca pictor de fresce nu avea nimic de-a face

cu îndemânarea lui de a sculpta marmura. Cu siguranță nu i se va mai permite să sculpteze pentru cavou. Când un artist eșua atât de mizerabil, era terminat. Vestea nereușitei lui urma să străbată toată Italia în doar câteva zile. În loc să se întoarcă la Florența triumfal, urma să se târască acasă asemenea unui câine bătut, cu coada între picioare. Aceasta nu va fi pe placul Florenței. Vor considera că le-a pus în pericol locul în lumea artei. *Gonfaloniere* Soderini se va simți dezamăgit. Urma să fie disprețuit, în loc să fie încununat cu lauri. Din nou își irosise un an întreg din viața de creator.

Era atât de cuprins de aceste gânduri negre, încât nu-l văzu pe Sangallo intrând. Fu împins în sala tronului înainte de a reuși să-și adune gândurile.

— Sangallo, ce ai descoperit?

— Nimic grav, Sanctitatea Voastră. Michelangelo a aplicat varul prea apos și vântul nordic a făcut ca tencuiala să transpire.

— Dar e aceeași compoziție pe care o folosea și Ghirlandaio în Florența, strigă Michelangelo. Am văzut atunci când era pregătită...

— Varul din Roma e făcut din travertin. Nu se usucă la fel de repede. *Pozzolana*, pe care Rosselli te-a învățat să o amesteci cu varul rămâne moale și mucegăiește adesea când se usucă. Înlocuiește *pozzolana* cu praf de marmură și folosește mai puțină apă cu acest var. Totul o să fie bine atunci.

— Și cum rămâne cu culorile? Trebuie să înlătur acea porțiune a tavanului?

— Nu. Cu timpul, aerul va face mucegaiul să dispară. Culorile tale nu vor avea de suferit.

Dacă Sangallo s-ar fi întors și ar fi spus că tavanul era distrus, Michelangelo ar fi plecat imediat spre Florența. Acum se putea întoarce la bolta lui, chiar dacă întâmplarea din timpul dimineții îi provocă o durere de cap îngrozitoare.

Vântul se mai liniștește. Leși și soarele. Tencuiala lui se

uscă. Însă Sangallo fusese cel care îl întorsese de pe drumul înfrângerii spre Florența. Când Michelangelo merse să-i mulțumească la casa din Piazza Scossacavalli, văzu mobila acoperită cu cearșafuri și toate lucrurile familiei așezate jos în hol. Michelangelo era îndurerat.

— Ce s-a întâmplat?

Sangallo își scutură capul și își strânse buzele.

— Nu am mai primit nicio comandă, nici la Palazzo Giuliano, nici la monetărie, la palatele noi. Știi care e singurul lucru pe care îl fac acum? Încep canalele de scurgere sub străzile principale! Frumoasă slujbă pentru un arhitect papal, nu-i așa? Toți ucenicii mei s-au alăturat lui Bramante. Mi-a luat locul, așa cum a jurat că va face.

În dimineața următoare, Sangallo și familia lui plecară, fără ca lipsa să le fie remarcată la Vatican. Sus, pe schelele lui, Michelangelo se simțea mai singur ca niciodată. Era ca și cum el era cel care zăcea lipsit de speranță pe ultimele stânci gri deasupra mării, cu ultima bucățică de pământ verde în față. Potopul îi luă treizeci și două de zile de pictat, consecutive. În timpul ultimelor săptămâni rămăsese fără niciun ban.

— Ni s-a cam lipit burta de spate, comentă Michi.

Câștigurile lui anterioare, investite în case și ferme pentru a crește venitul familiei, nu îi aduceau lui niciun ban. Dimpotrivă, fiecare scrisoare aducea noi plângeri: de ce nu trimitea fraților lui bani pentru a-și deschide magazinul? Lui Lodovico bani pentru a cumpăra alte ferme roditoare pe care le găsisese? De ce nu aranja ca procesul mătușii Cassandra să fie mutat la Roma, unde putea să se ocupe de el? La acest punct se simțea ca unul dintre oamenii goi din centrul panoului său, încercând să se cațere în Arca lui Noe unde alți oameni în agonie, temându-se pentru siguranța ultimului lor refugiu, stăteau deasupra lui cu bățele ridicate.

Cum se putea oare explica faptul că el era singurul care nu trăgea foloase de pe urma legăturii cu un papă? Tânărul Rafael Sanzio, adus recent la Roma de Bramante,

concetățeanul lui din Urbino și un vechi prieten al familiei Sanzio, primise imediat o comandă. Papa fusese atât de încântat de grația și farmecul lucrării, încât îl angajă pe Rafael să picteze fresce în *Stanze*, camerele noului lui apartament, unde se muta din apartamentul Borgia, pe care îl detestase. Papa ordonă ca frescele care fuseseră deja începute de Signorelli și Sodoma să fie acoperite cu vopsea, ca să se vadă doar lucrările lui Rafael. Plătit generos de către Papă, Rafael închiriasse o vilă luxoasă, unde își instala o tânără amantă frumoasă și servitori pe care să îi aibă la dispoziția ei. Rafael era deja înconjurat de admiratori și ucenici, culegând laurii Romei. Papa îl invita la vânători particulare și la cine intime. Putea fi văzut peste tot, iubit, admirat, primind comenzi noi din toate părțile, printre care decorarea unui pavilion de vară pentru Chigi, bancherul.

Michelangelo privi pereții nevăruiți ai casei sale, sărăcăcioși, fără perdele și covoare, cu doar cele câteva piese de mobilă veche pe care le cumpăraseră. Când Rafael sosise în Roma, Michelangelo se așteptase ca acesta să vină și să îl salute. Dar Rafael nu s-a oboșit niciodată să meargă cei câțiva pași până la Capela Sixtină sau la casa lui.

Într-o seară, în timp ce traversa Piazza San Pietro, întorcându-se de la bolta lui, cu părul, fața și barba stropite de vopsea și tencuială, îl văzu pe Rafael venind spre el, înconjurat de o suită de admiratori, ucenici și lingușitori. Pe când treceau, Michelangelo spuse sec:

— Unde te duci, înconjurat asemenea unui magistru?

Rafael nu se opri, însă îi răspunse înțepător:

— Dar tu unde te duci, singur precum un călău?

Răspunsul îl duru, căci izolarea lui era autoimpusă. Se îndreptă spre masa de desen, îngropându-și foamea și singurătatea în muncă, schițând fresca următoare, „Jertfa lui Noe”. În timp ce personajele se nășteau sub degetele lui iuți, cu Noe și soția sa, cele trei nuduri ale fiilor lui Noe,

soțiile lor, berbecul ce urma să fie sacrificat Domnului, camera lui se umplea de energie și vigoare, vitalitate și culoare. Foamea lui, sentimentul de izolare dispăreau. Se simțea în siguranță printre tovarășii din lumea creată de el. Casa singuratică îi murmura: „Niciodată nu sunt mai puțin singur decât atunci când sunt singur”.

Suspină, pentru că știa că e victima propriei sale firi.

14

Papa Iulius aștepta cu nerăbdare ocazia de a vedea prima frescă, dar, indiferent de cât de nevoiaș era, Michelangelo îi ceruse o păsuire de încă zece zile pentru a picta o sibila din Delfi și pe profetul Ioel așezați pe tronurile lor de fiecare parte a frescei reprezentând „Beția lui Noe”. Voia ca Papa să își facă o imagine despre cum aveau să arate personajele care urmau să înconjoare panourile centrale. Iulius urcă pe scară și se alătură lui Michelangelo pe schele, studiind cei cincizeci și cinci de bărbați, femei și copii, câțiva lăsând să li se vadă doar capetele și umerii, dar majoritatea lor înfățișați în întregime. Papa notă frumusețea minunată a sibilei, cea cu părul negru, puse întrebări despre tatăl cu părul alb care își ducea fiul mort spre stânci, cu Arca lui Noe în fundal aducând a templu grecesc, și întrebă ce urma să fie pictat în celelalte spații. Michelangelo evita răspunsurile directe. Avea nevoie de libertatea de a-și schimba ideile pe măsură ce înainta. Iulius era prea mulțumit ca să îi pese. Spuse liniștit:

— Restul tavanului va fi la fel de bun?

— Ar trebui să fie mai bun, Sfinte Părinte, căci încă învăț despre perspectiva potrivită pentru această înălțime.

— Este complet diferită de frescele de sub noi.

— Diferența se va mări mai degrabă decât să se micșoreze pe măsură ce înaintez.

— Sunt mulțumit de tine, fiul meu. Voi porunci trezorerului să îți plătească încă cinci sute de ducați.

Iuliu păcăli Roma: se însănătoși.

Nobilii fugiră. Papa prelua un control strict asupra Vaticanului și din banii care au început să îi curgă îi plăti lui Michelangelo încă cinci sute de ducați.

Michelangelo trimise acasă o sumă modestă și păstră mare parte a banilor.

— Sunt flatat!, strigă Balducci când Michelangelo veni să-și depună banii la banca lui. Datorită traiului bun și liniștit, Balducci se îngrășase și era deja tatăl a patru copii. N-ai fost tu întotdeauna de părere că o bancă florentină necinstită e mai sigură decât una romană cinstită?

— Balducci, aș fi putut să mă scutesc de multe probleme cu banii dacă te-ai fi ocupat tu de afacerile mele de la început. Dar artiștii sunt infinit de inventivi în felul în care fac prostii cu banii lor.

— Acum, că ești bogat și independent, îl tachina Balducci cu un umor nepieritor, nu vrei să vii la noi la prânz duminică? Li invităm întotdeauna pe cei mai mari investitori ai noștri.

— Mulțumesc, mulțumesc Balducci, dar o să aștept până devin coproprietar.

Când artistul depuse încă o sumă mare și refuză invitația lui Balducci, bancherul se îndreptă spre casa lui Michelangelo într-o după-amiază târzie de duminică, aducându-i o prăjitură făcută de bucătarul său. Nu mai fusese în casă de doi ani. Rămase șocat de sărăcia jalnică în care trăia.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Michelangelo, cum poți să trăiești așa?

— N-am încotro, Balducci. Tot angajez ucenici care jură că vor să învețe și că vor avea grijă de casă, dar sunt leneși și nepricepuți.

— Atunci angajează un servitor, unul care știe să deretice și să gătească și să-ți asigure un trai mai decent.

— Ce să fac eu cu un servitor? Nu sunt aici niciodată. Nu vin acasă să mănânc la prânz...

— Ce ai face cu un servitor? Ai locui într-o casă curată, ai mânca mâncare decentă, ai veni seara și ai găsi o cadă de apă caldă pentru baie, ai avea rufe curate pregătite pentru tine, o sticlă de vin pusă la rece...

— *Piano, piano* Balducci, vorbești de parcă aș fi bogat.

— Ești zgârcit, nu sărac! Câștigi destul ca să trăiești bine. Nu ca un... un... Îți distrugi sănătatea. La ce o să-ți folosească să fii bogat în Florența, dacă te omori în Roma?

— N-o să mă omor. Sunt din piatră.

— Nu e viața destul de grea acolo sus pe schelă, fără ca să-ți-o îngreunezi și mai mult prin lipsuri?

Michelangelo tresări.

— Știu că ai dreptate, Balducci. Probabil că am moștenit o parte din tatăl meu. Dar acum nu am destulă răbdare ca să trăiesc bine. Atât timp cât sunt sus, pe cupola aceea, nu pot să mă bucur de plăceri sau confort. Perioada pentru a trăi bine este atunci când ești fericit.

— Și când se va întâmpla asta?

— Imediat ce mă întorc la marmură.

Înainta cu forță în timpul toamnei, pictând și duminicile, și în zilele de sărbătoare. Un orfan tânăr, numit Andrea, venea să îl ajute în fiecare după-amiază și avea grijă de casă. Michelangelo îl lăsă să picteze câteva capete de berbeci decorativi și cadrele de uși, pereții plați și podelele pe care le făcuse Bugiardini la Santa Maria Novella. Îl lăsă pe Michi să umple câteva dintre suprafețele la vedere ale tronurilor și cornișelor. Tânărului Silvio Falconi, care ceru să fie considerat ucenic și care avea talent pentru desen, îi permise să picteze câteva decorații colorate ascunse la colțurile triumfiurilor. Tot restul, întregul spațiu al bolții, fu pictat de el însuși: fiecare personaj, fiecare fald, fiecare față, fiecare membru al fiecărui nud, fiecare expresie, emoție, fiecare copil din spatele profeților și sibilelor, preafrumoasele sibile și puternicii profeți evrei, fiecare trăsătură finală era marcată de el: o muncă gigantică de o viață, înghesuită în trei ani apocaliptici.

Peste hotare erau din nou necazuri.

Papa Iuliu, puternic din nou, se întoarse împotriva lui gonfaloniere Soderini, puse o interdicție asupra Republicii Florența pentru că nu îi luase partea, pentru că nu furnizase trupe și bani când avusese nevoie, pentru că adăpostise trupele dușmane, pentru că nu zdrobise Consiliul din Pisa.

Iuliu îl numi pe cardinalul Giovanni de Medici legat papal la Bologna, urmărind aducerea Toscanei sub conducerea Vaticanului.

Michelangelo fu invitat la Palatul Medici de pe Via Ripetta. Cardinalul Giovanni, vărul Giulio și Giuliano erau adunați în salon.

— Ai auzit desigur că Sfântul Părinte m-a numit legat papal la Bologna, cu puterea de a ridica o armată.

— Asemenea celei a lui Piero?

Urmă o tăcere tensionată.

— Sper că nu, răspuse cardinalul Giovanni. Totul va fi pașnic. Nu vrem decât să fim din nou florentini, să ne recuperăm palatul, băncile și pământurile.

— Soderini trebuie să plece!, interveni Giulio.

— Și asta e parte din plan, Excelență?

— Da. Papa Iuliu este mânios pe Florența și hotărât să o cucerească. Dacă Soderini dispare, câțiva membri ireconciliabil ai Signoriei...

— Și cine va conduce Florența în locul lui Soderini?, încercă Michelangelo să își stăpânească agitația.

— Giuliano.

Michelangelo privi în celălalt capăt al camerei spre Giuliano și îl văzu pe acesta roșind. Alegerea părea foarte bună, căci Giuliano, care avea acum treizeci și doi de ani, era înalt, cu o barbă și mustață scurtă, și se spunea despre el că are plămâni slabi, deși lui Michelangelo îi părea robust, Giuliano se apropia de *Il Magnifico* în gândire, spirit și temperament, își dedicase ani întregi studiului, încercând să se pregătească asemenea tatălui său. Era mai frumos decât Lorenzo, deși avea un nas lung și turtit și ochii mari

erau acoperiți de pleoape grele, și moștenise cele mai importante calități ale tatălui său: un suflet blând, înțelept și lipsit de violență. Prețuia arta și știința, iubea profund Florența, împreună cu oamenii și tradițiile ei. Dacă Florența trebuia să aibă un conducător, mai presus de un *gonfaloniere* ales, atunci fiul cel mai mic și mai talentat al lui Lorenzo părea cel mai potrivit pentru această sarcină.

Toți cei de față cunoșteau afecțiunea lui Michelangelo pentru Giuliano. Ceea ce nu știau era că pentru el, pentru Michelangelo, în cameră mai era prezentă o a cincea persoană, chiar în mijlocul încăperii, în hainele oficiale, cu fața lungă, urâtă, nasul mobil, ochii blânzi și părul alb cu şuvițe galbene, era acolo la fel de reală de parcă ar fi fost prezentă în carne și oase: Piero Soderini, cel ales *Gonfaloniere* pe viață al Florenței. Privindu-și unghiile crăpate, pătate de vopsea, Michelangelo întrebă:

— De ce îmi spuneți mie toate acestea?

— Pentru că te vrem de partea noastră, răspuse cardinalul Giovanni. Tu aparții de familia Medici. Dacă ar fi să avem nevoie de tine...

Se împletici spre casă ca ața prin ochiul unui ac prin Piazza Navona, coti de câteva ori brusc spre Piazza Venezia, apoi coborî pe străzile vechilor foruri romane cu coloanele lor împrăștiate, și intră în Colosseumul luminat puternic de luna plină, care de o mie de ani era o adevărată carieră pentru constructorii care aveau nevoie de piatră, tăiată la mână. Se urcă pe cel mai înalt nivel și se așază pe parapetul galeriei care dădea spre arena largă, de unde din cele mai întunecate celule creștini, războinici, sclavi și animale fuseseră mânați spre partea de sus, de unde oamenii Imperiului Roman cereau lupte și sânge.

...lupte și sânge, lupte și sânge: aceste cuvinte îi tot treceau prin minte. Părea că acesta era singurul lucru de care urma să aibă parte Italia. Și de ce avusese el parte o viață întregă. Chiar în acel moment, Iuliu își aduna o armată pentru a mășălui spre nord. Dacă Florența se

opunea, Papa urma să trimită împotriva ei trupele cardinalului Giovanni. Dacă Florența nu se opunea, *gonfaloniere* Soderini urma să fie alungat, la fel ca și ceilalți membri ai Signoriei care nu erau de acord cu pierderea independenței. Acum i se cerea și lui să ia parte la această luptă.

Îi iubea atât pe Soderini, cât și pe Giuliano de Medici! Simțea o loialitate puternică față de *Il Magnifico*, față de Contessina, și chiar și față de cardinalul Giovanni. Dar era credincios și Republicii, care îi arătase cea dintâi prețuire. Față de cine trebuia să fie neloial, nerecunoscător?

Granacci i-ar fi spus: „Dacă te întreabă careva de care parte ești, spune că ești de partea sculpturii. Fii curajos în artă și laș în afaceri”.

Putea oare să facă asta?

19

În timpul zilelor mohorâte ale iernii din 1512, în timp ce picta lunetele de deasupra ferestrelor înalte, ochii lui deveniră atât de slăbiți, încât nu putea citi un rând decât dacă își dădea capul pe spate și ținea cartea sau scrisoarea sus deasupra lui.

Chiar dacă Iuliu rămăsese la Roma, își începuse războaiele. Armatele lui erau comandate de un spaniol, Cardona din Neapole. Cardinalul Giovanni plecă spre Bologna, dar fu respins de două ori de către bolognezii susținuți de francezi. Cardinalul nu reuși să pătrundă în Bologna. Francezii au hărțuit apoi armata Papei până la Ravenna, unde lupta decisivă s-a dat în ziua de Paști. Rapoartele spuneau că între zece și doisprezece mii de soldați ai Papei au murit pe câmpul de luptă. Cardinalul Giovanni și vărul Giulio fură luați prizonieri. Regiunea Romagna căzu în mâinile francezilor. Roma era cuprinsă de panică. Papa se réfugie în fortăreața Sant'Angelo.

Michelangelo continuă să își picteze bolta. Roata

norocului se întoarse din nou: victoriosul comandant francez fu ucis. Francezii au început să se bată între ei. Elvețienii din Lombardia au venit să se lupte cu francezii. Cardinalul Giovanni, care îl salvase pe Giulio printr-un șiretlic, după ce fusese salvat și el, se întoarse la Roma. Papa se instala din nou la Vatican.

Pe timpul verii, Iuliu recupera Bologna. Francezii fură alungați din țară.

Generalul spaniol Cardona, un aliat al familiei de Medici, jefui Prato, la doar câțiva kilometri de Florența. *Gonfaloniere* Soderini fu obligat să demisioneze și să fugă împreună cu familia. Giuliano a intrat în Florența ca un simplu cetățean. În spatele lui au venit cardinalul Giovanni de Medici, împreună cu armata lui Cardona, întorcându-se la vechiul său palat din cartierul Sant'Antonio lângă poarta Faenza. Consiliul celor patruzeci și cinci numiți de cardinalul Giovanni adoptă o nouă Constituție. Republica se sfârșise.

În timpul acestor luni, Papa tot insista ca Michelangelo să își termine cât mai repede tavanul. Apoi, într-o zi Iuliu urcă neanunțat pe scară.

— Când va fi gata?

— Când voi fi mulțumit.

— Mulțumit cu ce? Ți-a luat deja patru ani întregi.

— E vorba de artă, Sfinte Părinte.

— Eu vreau să mai fie vorba de doar câteva zile.

— Va fi gata, Sfinte Părinte, atunci când va fi gata.

— Vrei să fii aruncat jos de pe această schelă?

Michelangelo privi la podeaua de marmură de jos.

— Voi oficia aici liturghia de Ziua Tuturor Sfinților, hotărî Papa. Atunci se vor împlini doi ani de când am binecuvântat prima jumătate.

Michelangelo ar mai fi vrut să finiseze unele falduri și să curețe unele bucăți de cer, cu auriu și ultramarin, așa cum înaintașii lui florentini făcuseră pe frescele de sub el, dar acum nu mai avea timp pentru asta. Îi puse pe Michi și pe Motino să dea jos schelele. A doua zi, Iuliu trecu pe acolo.

— Oare nu trebuie ca unele dintre aceste decorații să fie înviorate cu auriu?, întrebă el.

Nu avea rost să îi explice că asta ar fi vrut să facă. Și nu avea să ridice din nou schela pentru a ajunge iar sus, la boltă.

— Sfinte Părinte, în acele vremuri, oamenii nu se împodobeau cu aur.

— Va arăta sărăcăcios.

Michelangelo se înfipse pe picioare cu încăpățănare, cu dinții încleștați și bărbia țepăună. Luliu își apucă mai strâns capătul bastonului. Cei doi stăteau în fața altarului, sub Rai, și se uitau fix unul la celălalt.

— Cei pe care i-am pictat erau săraci, spuse Michelangelo, rupând tăcerea, erau sfinți.

În Ziua Tuturor Sfinților, toată Roma se îmbracă în cele mai frumoase haine pentru a lua parte la sfințirea Capelei Sixtine. Michelangelo se trezi devreme, merse la baie, se rase și îmbracă ciorapii albaștri și cămașa de lână de aceeași culoare.

Dar el nu se îndreptă spre Capela Sixtină. În loc să facă asta, ieși în porticul casei, dădu prelata la o parte și rămase pe gânduri în fața coloanelor de marmură pe care așteptase să le sculpteze timp de șapte ani. Merse spre masa lui de lucru luă o peniță și scrisse:

*Artistul mare niciun gând nu-și pune
În marmură și ea să nu-i răspundă;
Cu prisosință poate s-o pătrundă,
Doar mâna care minții se supune.²¹*

Stând în pragul libertății lui câștigate cu greu, fără să ia în seamă hainele lui scumpe, luă ciocanul și dalta. Oboseala, amintirile, amărăciunea și durerea dispăruseră. Razele soarelui ce se revărsau prin fereastră prinseră primele firicele de pulbere de marmură care începură să

---

²¹ Op. cit., „Artistul mare niciun gând nu-și pune...”

plutească.

Cartea a opta

Familia Medici

1

Papa Iuliu al II-lea a mai trăit doar câteva luni după terminarea bolții Capelei Sixtine. Noul papă era acum Giovanni de Medici, primul florentin care ocupa această funcție.

Michelangelo stătea în Piazza San Pietro alături de nobilii florentini care erau hotărâți să facă din această procesiune una cum nu s-a mai văzut până atunci în Roma. În fața lui erau două sute de lăncieri călare, căpitanii celor treisprezece regiuni ale Romei cu stindardele în vânt, cu cei cinci stegari ai bisericii purtând drapelul cu însemnele papale. Doisprezece cai albi ca laptele din grajdurile Vaticanului erau flancați de o sută de nobili tineri, îmbrăcați în roșu aprins și hermină. În spatele lui se aflau cei o sută de baroni ai Romei cu escortele lor armate și garda elvețiană în uniformele sale albe, galbene și verzi. Noul papă, care se numea Leon al X-lea, era încălecat pe un armăsar arab de culoare albă și protejat de soarele călduros de aprilie de un coviltir de mătase brodată. Alături de el, îmbrăcat ca un stegar de Rodos, stătea vărul Giulio. Singura persoană îndoliată era ducele de Urbino, nepotul lui Iulius.

Privind lung la chipul transpirat și îngreunat de mitra papală și de bijuterii al Papei Leon al X-lea, Michelangelo se gândea la cât de misterioase sunt căile Domnului. La

moartea lui Iuliu, cardinalul Giovanni de Medici era încă în Florența, atât de bolnav de ulcer, încât a fost nevoie să fie transportat la Roma pe o lectică pentru a vota. Colegiul cardinalilor, încuiat în aerul greoi al Capelei Sixtine, s-a luptat aproape o săptămână cu forțele Cardinalului Riario, omul lui Leo Baglioni, și cardinalii Fiesco și Serra. Singurul membru care nu avea dușmani era Giovanni de Medici. În a șaptea zi de dezbateri, Colegiul l-a numit în unanimitate pe cumpătatul, modestul și prietenosul Giovanni, împlinind astfel planul lui *Il Magnifico* când l-a consacrat pe Giovanni, la vârsta de șaisprezece ani, în Badia Fiesolana.

Trompetele răsunau anunțând începutul procesiunii de-a lungul orașului, începând de la Sfântul Petru, unde Leon fusese încoronat într-un pavilion din fața Bazilicii avariate, către „Sfântul Ioan” din Lateran, prima reședință a papilor. Podul Sant’Angelo era acoperit cu draperii multicolore. La intrarea de pe Via Papale, florentinii ridicaseră un arc de triumf cu emblema familiei de Medici. Mulțimea se aliniase de-a lungul străzilor împodobite cu ramuri de mirt și buxus.

Călărind între vărul său, Paolo Rucellai și Strozzi, care cumpărase primul lui „Hercule”, Michelangelo îl privea pe Leon, care strălucea de bucurie, își ridica mâinile, acoperite de mănușile încrustate de perle, în binecuvântare, cu șambelanii mergând pe lângă el și aruncând mâini pline cu bani de aur către mulțime. De la ferestrele fiecărei case atârnav brocarturi și catifele. Minunile antice ale Romei delimitau Via Papale: busturi de împărați, statui ale apostolilor, sfinților și Fecioarei, așezate alături de statuile păgâne grecești.

La amiază, Papa Leon a descălecat cu ajutorul unei scări și a poposit pentru un moment lângă statuia lui Marcus Aurelius călare dinaintea Lateranului. Apoi, înconjurat de Colegiul Cardinalilor, de vărul Giulio și de nobilimea florentină și romană, a intrat în Lateran și s-a așezat pe Stella Stercoraria, scaunul antic al puterii ocupat de primii

papi.

Michelangelo nu a mâncat prea mult la balul organizat în Palatul lui Constantin, proaspăt restaurat pentru petrecere. La apus a încălecat din nou pentru a urma alaiul Papei Leon înapoi la Vatican. Până să ajungă la Campo dei Fiori, se lăsase deja noaptea. Străzile erau luminate de torțe și lumânări. Michelangelo a descălecat în fața casei lui Leo Baglioni. Baglioni nu fusese invitat să ia parte la procesiune și stătea singur în casă, nebărbierit și mohorât. De data aceasta fusese sigur că Riario va fi ales papă.

— Ai ajuns la Vatican înaintea mea!, mormăi el către Michelangelo.

— Aș fi fericit să nu mai văd interiorul palatului papal vreodată. Îți ofer locul meu.

— Acesta este un joc în care câștigătorul nu își poate ceda locul. Eu am ieșit, tu ai intrat. Vei avea comenzi fabuloase.

— Mai am încă ani întregi de sculptat pentru cavoul lui Iuliu.

Era târziu când se întoarse la noua sa locuință care era înconjurată de vestigiile multor secole în valea dintre Capitoline și dealurile Quirinal, aproape de Columna lui Traian, unde Macello dei Corvi²² se revărsa în piața aglomerată. Chiar înainte să moară, Papa Iuliu îi plătise două mii de ducați pentru a încheia socotelile Capelei Sixtine și pentru a începe lucrul la cavou. Cu *gonfaloniere* Soderini și Signoria în exil, comanda sculptării lui „Hercule” dispăruse. Când actuala lui casă, care consta într-o clădire principală construită cu cărămidă galbenă arsă, o verandă umbroasă pe o parte, un set de magazine din lemn în spate, un grajd, turn și o grădină în paragină umbrită de copaci de dafin, apăru pe piață la un preț rezonabil, o cumpără și își mută marmura în ea. Piața Traian, o ruină părăsită, care se întindea chiar vizavi de el, găzduise în vechime sute de comercianți cu tarabe separate și cumpărători din toată

---

²² Măcelul Corbilor.

lumea. Acum, piața era liniștită, fără magazine, doar câteva case de lemn rămase la umbra Bisericii Santa Maria di Loreto, care era lipsită de acoperiș. În timpul zilei, oamenii treceau prin ea în drum spre Palatul Colonna sau Piazza del Quirinale pe o latură, sau Palatul Anibaldi și San Pietro din Vincoli pe partea cealaltă. În timpul nopții era liniște de parcă ar fi fost undeva departe, în *campagna*. Casa avea două intrări principale, care dădeau amândouă spre Macello dei Corvi, căci fusese închiriată anterior drept două apartamente separate. Partea de locuit consta într-un dormitor mare ce dădea spre stradă, cu o cameră de zi în spatele lui și o bucătărie joasă din aceeași cărămidă galbenă, spre pavilionul din grădină. În a doua jumătate a casei dădămă zidul care separa cele două camere, creându-și un atelier la fel de mare precum cel pe care îl avuse în Florența. Cumpără un pat nou de fier pentru el însuși, pături de lână, o saltea nouă umplută cu lână, îi trimise bani lui Buonarroto ca să-i cumpere așternuturi florentine frumoase, fețe de masă și prosoape pe care le ținea împreună cu batistele, cămășile și bluzele în dulapul de lângă pat. Cumpără un cal pentru a se deplasa pe străzile prost pavate ale orașului; acum avea parte de o mâncare bine pregătită și ieșea pe vreme călduroasă cu o mantie florentină neagră, căptușită cu satin. Silvio Falconi se dovedi a fi un ucenic-servitor bun.

În casele de scânduri și în turnul din spatele grădinii locuiau discipolii care îl ajutau la cavou: Michele și Basso, doi pietrari tineri din Settignano, un desenator promițător, băiat de pripas, care îi ceru permisiunea să se numească Andrea di Michelangelo, Frederigo Frizzi și Giovanni da Regio, care făceau modele pentru friza de bronz, Antonio din Pontassieve, care fusese de acord să își aducă echipa la Roma pentru a forma și ornamenta blocurile de construit și coloanele. Nu își făcea griji pentru viitor. Oare nu spusese despre el curtenilor Papa Leon al X-lea: „Buonarroti și cu mine am fost educați împreună în casa tatălui meu”?

Pentru prima dată de când îl părăsise pe Iuliu în aprilie 1505, cu opt ani înainte, sculpta din nou. Nu o singură marmură, ci trei coloane eroice, toate deodată. Exista un ritm natural între respirația lui și mișcările mâinii care ținea ciocanul în timp ce bătea dalta în făgaș. Această uniune tactilă cu marmura îl umplea de bucurie. Își aminti prima lecție pe care o învățase de la Topolino:

„Piatra lucrează împreună cu tine. Ea se dăruiește în fața dragostei și a îndemnării.” Se avântă în cele trei blocuri cu pasiune, dar calm și siguranță interioară. Cele trei coloane albe îl înconjurau în atelier asemenea a trei munți acoperiți de zăpadă. Voia să respire același aer pe care îl respirau și blocurile lui. Sculpta câte paisprezece ore pe zi, până când simțea că parcă picioarele îi intrau în trunchi. Și totuși nu trebuia decât să părăsească piatra din fața lui și să meargă să privească cerul pentru a se simți îmborsărit. Era o brazdă dreaptă. În timp ce îl sculpta pe Moise, praful alb i se aduna în nări așa cum liniștea i se aduna în măduva oaselor. Se simțea puternic pentru că propria forță tridimensională se împletea cu piatra tridimensională. Când era doar un băiat pe treptele Domului nu reușise să dovedească faptul că sculptura era superioară, ca artă, picturii. Aici, în atelierul lui, mișcându-se ușor de la Moise la sclavul pe moarte, spre sclavul eric răzvrătit, putea să demonstreze acest adevăr cu mărturii cristaline, neîndoielnice.

Moise, ținând tablele de piatră sub braț, avea să fie înalt de trei metri, cu toate că stătea așezat pe tron. Și totuși ceea ce urmărea el nu era o conștientizare a volumului, ci a greutateii și structurii interioare. Împingându-i un picior mult în spate, puse în mișcare o dinamică a echilibrului, creând o foame de spațiu care era hrănită de monumentalitatea genunchiului și gleznei drepte, mișcarea spre înainte compensând dezechilibrul creat de piciorul retras. Dalta lui zbură fără șovăială spre punctul de intrare în blocul gros de peste un metru: spre cotul stâng îndreptat în unghi ascuțit

spre orizontală și antebrațul vânos. Sculpta linia care curgea prin încheietura mâinii spre degetul arătător îndreptat spre tablele de piatră ținute cu mâna cealaltă.

La miezul nopții își lăsa cu părere de rău coiful de hârtie și sufla în lumânarea din seu de capră. Nu era niciun zgomot, cu excepția câinilor care scormoneau în spatele bucătăriilor Palatului Colonna și care lătrau de mama focului. Lumina lunii pătrundea prin fereastra din spate dinspre grădină, învăluind blocurile cu o lumină translucidă. Își trase o băncuță și se așeză în fața blocurilor încă brute, meditând la Moise ca ființă umană, ca profet, ca lider al poporului său, care fusese în fața lui Dumnezeu și primise legea. Sculptorul care nu are o înclinație filosofică creează forme goale. Ce rost avea să știe exact cum să pătrundă marmura dacă nu știa ce fel de Moise avea de gând să reprezinte? Semnificația lui Moise, atât, dar și tehnica sculpturală, urmau să îi hotărască valoarea. Știa unde se afla Moise în spațiu. Dar unde se afla el în timp? Voia să îl prezinte pe Moise mânios, întors de pe Muntele Sinai pentru a-și găsi poporul adorând vițelul de aur? Sau un Moise trist și îndurerat, temându-se că a sosit prea târziu cu legile? În timp ce stătea absorbind revărsarea aproape lichidă a statuii, înțelese că trebuie să refuze încătușarea în timp a lui Moise. El căuta un Moise universal care cunoștea căile omului și ale lui Dumnezeu, slujitorul lui Dumnezeu, vocea acestuia pe pământ. Acel Moise care fusese chemat pe înălțimile Muntelui Sinai își ascunsese fața pentru că nu îndrăznea să îl privească pe Dumnezeu, și primise de la el cele Zece Porunci. Impetuozitatea sufletului care avea să strălucească prin ochii lui nu putea fi motivată de disperare, sau de dorința de a pedepsi. Ceea ce îl motivase pe Moise era hotărârea lui înflăcărată că poporul său nu trebuia să se autodistrugă, că trebuia să primească și să asculte poruncile pe care Dumnezeu le sculptase pe tablele de piatră, și să dăinuie.

Reveria lui fu întreruptă atunci când ușa din față fu

deschisă brusc de către Balducci, care îl sfătuia în legătură cu revizuirea contractului pentru cavou. Papa Leon își folosea și el influența pentru a-i convinge pe ducele de Urbino și pe ceilalți moștenitori Rovere să revizuiască înțelegerea, ca aceasta să fie mai dreaptă față de Michelangelo, să îi acorde mai mult timp și mai mulți bani. Michelangelo își privi amuzat prietenul care era la fel de masiv cât ușa, căci Balducci, care fusese exact de dimensiunile lui Michelangelo când se întâlнисeră prima dată pe străzile Romei în 1496, era acum de două ori mai mare decât sculptorul în toate, în afară de mărimea capului și a picioarelor.

— Te îngrași pentru că faci profituri, sau faci profituri pentru că ești gras?, îl tachina Michelangelo.

— Trebuie să mănânc atât pentru tine, cât și pentru mine, tună Balducci, lovindu-și stomacul cu palmele. Ești la fel de prăpădit ca atunci când ai încercat să joci mingea cu Doni în Piazza Santa Croce. Ați hotărât termenii noi?

— Au ridicat prețul la șaisprezece mii cinci sute de ducați. Șapte ani pentru terminarea lucrării, și chiar mai mult dacă așa trebuie...

— Arată-mi planurile pentru noul cavou.

Cu reținere, Michelangelo scoase la iveală un teanc de hârtii dintr-o mapă, pătată, din piele. Balducci îi strigă cu dezaprobare:

— Mi-ai spus că ați redus mărimea!

— Așa am făcut. Uite aici, partea din față e cu jumătate mai mică în lungime. Nu mai trebuie să fac o încăpere în care să se poată intra...

Balducci număra pe foi.

— Câte statui sunt?

— *In toto?* Patruzeci și una.

— Care este mărimea lor?

— De la mărimea naturală la de două ori mai mare.

— Și câte ai de gând să sculptezi tu însuți?

— Poate douăzeci și cinci. Toate în afară de îngerii, de

heruvimi...

Chiar și în lumina palidă a lumânării, Michelangelo văzu că Balducci se făcu stacojiu la față.

— Ești *pazzo*²³, strigă el. Nu ai redus decât mărimea structurii, pe care oricum nu aveai să o construiești tu. A fost și așa destul de rău că nu l-ai ascultat pe Jacopo Galli acum opt ani, dar erai mai tânăr atunci. Ce fel de scuză mai ai pentru că te-ai angajat pentru a doua oară să faci imposibilul?

— Executorii lui Iuliu nu vor să accepte nimic mai puțin. Pe lângă asta, mă apropii de prețul și timpul pe care Galli le-ar fi dorit pentru mine.

— Michelagnolo, spuse Balducci blând, nu pot să îmi înlocuiesc pe Galli ca om de cultură, dar mi-a apreciat destul talentul, pentru a mă face director al băncii sale. Aceasta este o afacere proastă. Douăzeci și cinci de personaje gigantice îți vor lua douăzeci și cinci de ani. Chiar dacă trăiești atât de mult, vrei să fii înlănțuit de acest mausoleu pentru tot restul zilelor tale? Vei fi mai rob decât acești sclavi pe care îi sculptezi.

— Acum am o *bottega* bună. Odată ce voi avea contractul semnat, voi aduce mai mulți pietrari din Settignano. Am atât de multe dintre aceste personaje deja sculptate în minte, încât dacă nu le aduc la viață ar fi o risipă de neiertat. Uită-te doar și în curând o să vezi marmura zburând pe-aici ca un stol de porumbei albi primăvara.

2

Tavanul Capelei Sixtine a produs același efect ca și dezvelirea lui „David” în Florența. Michelangelo obținut de la artiștii veniți din toată Europa (pentru a-l ajuta pe Leon să sărbătorească ridicarea lui la rangul de papă) titlul de

---

²³ Nebun (lb. italiană).

„maestrul lumii”. Numai grupul adunat în preajma lui Rafael continua să critice bolta, numind-o mai degrabă anatomie decât artă, învinuind-o că este carnală, exagerată, prea elaborată. Dar acum erau mai stânjențiți, căci Bramante nu mai era împăratul Romei. În stâlpii Bazilicii Sfântul Petru apărură crăpături atât de mari, încât toate lucrările fuseseră oprite și se începură cercetări pentru a vedea dacă fundația putea fi salvată. Papa Leon fusese prea blând pentru a-l înlătura oficial pe Bramante din funcția de arhitect, însă și munca de pe dealul Belvedere de deasupra Vaticanului fusese oprită. Mâinile lui Bramante deveniră atât de afectate de paralizie, încât acesta se văzu nevoit să lase desenarea planurilor pe seama lui Antonio da Sangallo, nepotul prietenului și profesorului de arhitectură al lui Michelangelo, Giuliano da Sangallo. Peste casa lui Bramante atârna acum norul greu al decăderii care se adunase și deasupra lui Sangallo atunci când Bramante câștigase premiul cu planul său pentru noua bazilică.

Într-o seară, Michelangelo răspuse unui ciocănit la ușă, morocănos că era deranjat. Se găsi privind în ochii căprui și prietenoși ai unui tânăr îmbrăcat cu o haină de mătase portocalie, cu un ten deschis și păr blond care îi aminteau de Granacci.

— Maestre Buonarroti, mă numesc Sebastiano Luciani din Veneția. Am venit să mă spovedesc...

— Eu nu sunt preot.

— ...să mărturisesc că am fost un nerod și un idiot. Acest ciocănit, aceste cuvinte reprezintă prima ocazie când mâna sau vorbele mele au făcut ceva bun de când sunt la Roma. I-am adus lăuta ca să mă pot acompania în timp ce vă voi spune povestea mea patetică.

Amuzat de vioiciunea molipsitoare a venețianului, Michelangelo îl primi înăuntru. Sebastiano se cocoță pe cel mai înalt scaun din cameră și își trecu degetele peste corzile lăutei.

— Cântă și totul trece, murmură el.

Michelangelo se lăasă în singurul scaun căptușit din atelier, se așeză cu picioarele întinse țepene în fața lui, cu mâinile împletite sub cap. Sebastiano cântă o improvizație sacadată despre cum fusese adus în Roma de către bancherul Chigi ca să-i picteze vila și cum se alătură celor care-l adorau pe Rafael, spunând că pensula lui „este în armonie cu tehnica picturii, plăcut în colorit, ingenios în inventivitate, încântător în toate mijloacele de expresie, desenând ca un înger”, pe când Buonarroti? „E adevărat, poate desena, dar culorile lui? Monotone! Personajele lui? Anatomie. Scenele lui? Lipsite de grație...”

— Am mai auzit deja aceste acuzații, îl întrerupse Michelangelo. Mă cam obolesc.

— Și pe bună dreptate! Dar Roma nu va mai auzi acest refren din partea mea. De acum voi cânta laude maestrului Buonarroti.

— Ce a cauzat această schimbare?

— Rafael cel eclectic! A furat totul de la mine. A absorbit tot ce am învățat eu de la Bellini și Giorgione, astfel încât acum e un pictor venețian mai bun decât mine! Și astfel îmi mulțumește umil că l-am învățat!

— Rafael nu împrumută decât de la cei mai buni. Face asta foarte bine. De ce îl părăsești?

— Acum că a devenit un colorist venețian încântător, primește mai multe comenzi ca niciodată. În timp ce eu... eu nimic. Rafael m-a înghițit cu totul, în afară de ochi, care s-au înfruptat din tavanul dumneavoastră în ultimele zile.

Sebastiano își coborî capul peste lăută, cu călcâiele sprijinite de treapta cea mai de sus a scaunului înalt. Vocea lui umplea camera de cântecul puternic de gondolier. Michelangelo îl studie pe venețianul din fața sa, întrebându-se care era adevăratul motiv pentru care acesta venise.

După aceasta, Sebastiano îl vizită adesea ca să îi cânte sau ca să stea de vorbă. Fiind un mare amator de plăceri și fete drăguțe avea nevoie de bani pentru vânătăoare. Trăia

din portrete, dar tânjea după una dintre comenzile mari care asigurau un venit stabil. Ca desenator nu era foarte bun, era lipsit de imaginație. Dar era guraliv, plin de haz, refuzând să vorbească serios chiar și despre fiul nelegitim care tocmai i se născuse. Michelangelo își continua munca, în timp ce asculta pe jumătate pălăvrăgeala lui amuzantă.

— Dragul meu *compare*²⁴, spuse Sebastiano, nu te încurci, sculptând trei blocuri dintr-odată? Cum vei ține minte ce vrei să faci cu fiecare dintre ele atunci când te muți de la o siluetă la alta?

Michelangelo chicoti.

— Aș vrea să am toate cele douăzeci și cinci de blocuri în jurul meu într-un cerc mare. M-aș muta de la unul la celălalt atât de repede, încât aș termina în cinci ani. Ai vreo idee de cât de desăvârșit poți sculpta niște blocuri de marmură dacă te gândești la ele timp de opt ani? Ideile sunt mai ascuțite decât dălțile.

— Eu aș putea să fiu un pictor mare, spuse Sebastiano pe un ton indiferent. Stăpânesc toate tehnicile. Pune un tablou în fața mea, și o să îl copiez atât de exact, încât nu vei putea să îl deosebești de original. Dar cum faci ca să ai o idee de unde să începi?

Întrebarea era un geamăt, aproape o tânguire, una dintre puținele dați în care Michelangelo îl văzu pe Sebastiano serios. Rămase pe gânduri, în timp ce sculpta cele două table ale legii.

— Poate că ideile sunt o funcție naturală a minții, așa cum respirația este a plămânilor? Poate că Dumnezeu le pune acolo? Dacă aș ști originea ideilor oamenilor, aș rezolva unul dintre cele mai mari mistere.

Se mută în sus spre mâna și încheietura lui Moise care se sprijineau pe vârful tablelor, cu degetele ducând spre barba lungă până la brâu.

— Sebastiano, voi face niște desene pentru tine. Felul în care tu folosești culorile și umbrele este la fel de rafinat ca

---

²⁴ Naș (lb. italiană).

al lui Rafael, personajele tale sunt la fel de lirice. Din moment ce el poate să împrumute paleta ta venețiană, de ce nu ai putea tu să împrumuți felul meu de a crea? Să vedem dacă nu-l putem depăși pe Rafael.

Îi făcea plăcere să schițeze seara după o zi întregă de cioplit, gândind variații noi pentru vechi teme religioase. Îl prezentă Papei Leon pe Sebastiano, îi arătă pontifului scene din viața lui Christos transformate minunat de Sebastiano. Leon, care îi prețuia pe toți muzicanții, îl primi cu drag la Vatican.

Târziu, într-o seară, Sebastiano se năpusti strigând:

— Ai auzit veștile? A apărut un nou rival al lui Rafael. Cel mai bun dintre venețieni, egalul lui Bellini și al lui Giorgione. Pictează cu farmecul și grația lui Rafael. Dar este un desenator mai puternic, plin de imaginație.

— Felicitări!, spuse Michelangelo cu un zâmbet obosit.

Când Sebastiano primi comanda pentru fresca din Biserica San Pietro în Montorio, munci din greu să aducă creațiile lui Michelangelo de pe cartoane la o viață strălucitoare. Roma presupunea că din moment ce făcea parte din *bottega* lui Michelangelo, Sebastiano învățase să deseneze în stilul maestrului său.

Doar Contessina, proaspăt ajunsă la Roma împreună cu familia ei, se gândi că era vorba de ceva mai mult. Ea își petrecuse serile doi ani la rând în compania lui Michelangelo, urmărindu-l desenând. Îi cunoștea caligrafia. Când luă parte la unul dintre prânziurile ei elaborate, căci ea era hotărâtă să devină gazda oficială a lui Leon, îl conduse într-un mic birou care era o replică atât de fidelă a vechiului *studiolo* al lui Lorenzo, cu lambriurile de lemn și șemineul, cutiile de camee și amulete, încât lacrimi nostalgice îi năpădiră ochii. Îl privi direct, cu ochii ei negri aprinși și îl întrebă:

— De ce îi permiți lui Sebastiano să se laude cu munca ta ca și cum ar fi a lui?

— Nu dăunează nimănui.

— Rafael a pierdut deja o comandă importantă din cauza lui Sebastiano.

— E un dar dumnezeiesc pentru un om prea ocupat.

— De ce te cobori la o păcăleală ca asta?

El îi întoarse privirea, gândindu-se cât de mult ea rămăsese încă acea Contessina, mica lui contesă, cea din tinerețea lor.

Dar în același timp cât de mult se schimbase de când fratele ei fusese ales papă. Acum era marea contesă, nepermițând niciun amestec din partea surorilor ei mai mari, Lucrezia Salviati și Maddalena Cibo, care se mutaseră și ele împreună cu familiile lor la Roma. Contessina lupta pentru numiri papale, căuta avantaje pentru familia Ridolfi, lucrând împreună cu vărul Giulio, cel care se ocupa de afacerile și politica Vaticanului. Construisese în grădina ei întinsă o scenă pe care se reprezentau piese sau concerte pentru nobilii bisericii și ai orașelor-state. Tot mai mulți dintre laicii lumii creștine care doreau diverse favoruri se adresau direct Contessinei. Această acaparare a puterii era explicabilă, gândi Michelangelo, după anii de exil și sărăcie. Dar adusese o schimbare în Contessina care pe el îl stingherea foarte mult.

— De când am terminat Capela Sixtină, zise Michelangelo, unii spun: „Rafael are eleganță, iar Michelangelo are doar forță”. Și, din moment ce nu mă pot coborî la a lupta cu grupul lui Rafael pentru poziția mea, mi se pare amuzant ca lucrul acesta să fie făcut pentru mine de un pictor tânăr și talentat. Fără ca eu să devin implicat, Roma începe să spună „Rafael are farmec, Michelangelo are profunzime”. Nu ți se pare amuzant că Sebastiano cel iubitor de petreceri a împlinit această trecere improvizând versuri de laudă la adresa bolșii mele, acompaniindu-se la lăută?

Contessina își încleșta pumnii, căci simțise ironia din vocea lui.

— Nu este amuzant! Azi eu sunt contesa Romei. Eu pot

să te protejez... oficial... cu demnitate! Pot să îi îngenunchez pe atacatorii tăi. Asta e calea...

El făcu un pas înainte și îi prinse pumnii ei încleștați în mâinile lui de pietrar.

— Nu, Contessina, nu aceasta este calea. Ai încredere în mine. Sunt fericit acum, și lucrez bine.

Locul mâniei fu luat de un zâmbet fericit pe care el îl ținea minte din zilele copilăriei lor.

— Foarte bine, dar dacă nu vii la petrecerile mele, o să vă dau pe față pe amândoi ca pe niște șarlatani.

El râse.

— Cine a reușit vreodată să înfrunte un Medici?

Fără să se gândească măcar la asta, își puse mâinile pe umerii bufanți ai rochiei ei, o trase aproape, căutând parfumul de mimoze. Ea începu să tremure. Ochii ei deveniră enormi. Timpul se topi: *studiolo* din Via Ripetta din Roma deveni *studiolo* din Palatul Medici din Florența. Nu mai erau marea contesă și marele artist, deja la jumătatea vieților lor, ci, pentru un moment trecător, se aflau în pragul vieții.

3

Dis-de-diminează, Michelangelo se trezi la ușă cu câțiva soldați din garda elvețiană îmbrăcați în verde, alb și galben, cu o notă din partea Papei prin care i se cerea să ia prânzul la palatul Vaticanului în acea zi. Cu greu putea să își părăsească munca, dar învățase că cererile unui papă nu pot fi ignorate. Silvio îi dădu haine curate, apoi se duse la baia de pe Via de Pastini, unde își curăță praful de marmură adunat în toți porii, și sosi la Vatican la ora unsprezece.

Începuse să înțeleagă de ce romanii se plâneau că „Roma a devenit o colonie florentină”, căci Vaticanul era plin de toscani triumfători. Trecând prin mulțimea de mai bine de o sută de persoane invitate la prânz, adunate în două camere, îl recunoscu pe Pietro Bembo, secretarul de

stat al Vaticanului și poet umanist, pe poetul Ariosto, care tocmai lucra la „Orlando Furioso”, pe neolatinistul Sannazaro, pe istoricul Guicciardini, pe Vida, autorul epopeii „Christiada”, pe Giovanni Rucellai, autorul uneia dintre primele tragedii în versuri albe, „Rosmunda”, pe Fracastoro, medic și scriitor, pe Tommaso Inghirami, diplomat, bibliotecar, clasicist și improvizator de versuri în latină, pe Rafael, care picta acum „Stanze d’Eliodoro” din palatul papal și ocupa un loc de onoare chiar lângă Papa Leon, pe sculptorul în lemn Giovanni Barile din Siena, care decora ușile și obloanele palatului cu emblema familiei Medici. Michelangelo îl observă și pe Sebastiano și fu nespus de mulțumit că și protejatul său fusese invitat.

După ce adusese deja în Florența cea mai mare parte a bibliotecii tatălui său, Leon avea cunoscători care colindau lumea în căutare de manuscrise importante. Îl aduse de asemenea la Roma și pe Lascaris, vânătorul de manuscrise grecești al tatălui său, pentru a edita și tipări bijuteriile literaturii grecești. Papa începuse și o reorganizare a Academiei Romane pentru studii clasice, care fusese neglijată de Iuliu, și dădea noi speranțe Universității din Roma. Michelangelo auzise despre curtea lui Leon că era „cea mai strălucită și educată din vremea Romei imperiale și până la acea dată”.

De-a lungul prânzului somptuos, Papa nu putu să mănânce foarte mult pentru că avea o digestie proastă și era balonat, însă își flutura mâinile durdulii în timp ce îi acompania pe Gabriel Marin, cel cu o voce remarcabil de frumoasă, pe maestrul violonist Marone din Brescia și pe Raffaelle Lippus, baladierul orb.

Între numerele muzicale, Leon era amuzat de bufoni. Măscăriciul oficial al curții, fostul bărbier al lui *Il Magnifico*, avea o mulțime de scamatorii anatomice pe care le reprezenta, mâncând deodată patruzeci de ouă la rând, apoi douăzeci de claponi, în timp ce Leon, care era cam miop, îl privea printr-o lupă, râzând în hohote la acest exces

pantagruelic.

Prânzul de patru ore părea pentru Michelangelo nesfârșit. Nu fu în stare să mănânce decât puțin păstrăv sărat, niște clapon prăjit și orez dulce fiert în lapte de migdale. Se foia în scaun din cauza orelor irosite, întrebându-se când urma să plece la treaba lui.

Pentru Papa Leon, prânzul nu era decât începutul unei după-amieze și a unei seri de plăceri. Urmară apoi cei mai buni poeți ai Italiei, care își citeau cele mai recente compoziții, un balet, apoi o pantomima, apoi încă o bufonerie pe seama lui Camillo Querno, numit arhipoetul, care citi un poem epic îngrozitor și fu încoronat de Leon cu frunze de varză. Distracția avea să continue până când Leon nu mai putea să își țină ochii deschiși.

Mergând spre casă pe străzile întunecate și părăsite, Michelangelo își aminti ce îi spusese Leon lui Giulio imediat după încoronare: „Din moment ce Domnul a găsit de cuviință să ne facă papă, atunci să ne bucurăm de aceasta”.

Italia era acum mai pașnică decât fusese de-a lungul a mai multe pontificate. E adevărat că și banii curgeau din Vatican cum nu se mai pomenise înainte. De câteva ori, Michelangelo îl văzuse pe Leon aruncând pungi cu câteva sute de florini către niște cântăreți și muzicieni care îl încântaseră, lucru care îi făcuse pe niște comeseni mai treji să comenteze: „Papa nu poate să economisească o mie de ducați, așa cum o piatră nu poate să zboare pe cer”.

Și Leon urma să aibă nevoie de bani, milioane și milioane de ducați, o avere mai mare decât cheltuisese lului pentru război. Atunci când Leon îl imploră pe cardinalul Pucci, cel care se ocupa de finanțele Vaticanului, să nu facă nimic care ar aduce necinste bisericii, nici simonie, nici vânzarea de posturi de cardinali sau beneficii, acesta dădu din umeri și spuse:

— Sfinte părinte, mi-ai încredințat sarcina de a finanța această afacere mondială. Prima mea obligație este să am

bani.

Michelangelo ajunse la Macello dei Corvi exact când clopotele băteau miezul nopții. Se schimbă în hainele de lucru, atât de groase de la praful adunat și de la transpirația din zilele fierbinți de vară, încât deveniseră un al doilea strat al pielii lui. Cu un oftat de ușurare, luă ciocanul și dalta și le învârti în mână pentru a le simți greutatea. Hotărî cu asprime că aceasta urma să fie ultima dată când se lăsase convins să își irosească întreaga zi. Îi era milă de Rafael, palid și cu fața buhăită, care era chemat la orice oră din zi și din noapte pentru cele mai mărunte capricii ale Papei, de la a-și exprima părerea cu privire la un manuscris iluminat, până la crearea unui decor mural pentru noua cameră de baie a lui Leon. Rafael era întotdeauna politicos și răspundea cu bunăvoință, chiar dacă era forțat să-și irosească orele de muncă și cele de somn.

Acesta nu era un lucru potrivit lui. El nu era un om încântător. Și să fie blestemat dacă ar deveni vreodată unul!

Putea să se izoleze de Roma, dar lumea Italiei era acum lumea familiei Medici, și era prea apropiat de familie pentru a scăpa. Din punct de vedere politic, Giuliano, singurul dintre fiii lui *Il Magnifico* pe care îl iubea, dăduse greș. Scrisorile de acasă din partea familiei și a lui Granacci îi povesteau despre cât de minunat conducea Giuliano Florența: cumpătat, blând, cald, mergând pe străzi neînsoțit, deschizând Palatul Medici pentru artiști și învățați, redeșteptând Academia Platon, lăsând administrarea guvernului și a justiției în mâinile consiliilor alese. Dar aceste calități nu erau pe placul vărului său Giulio sau al Papei Leon. Acesta își chemă fratele din Florența, iar acum în septembrie, Michelangelo se pregătea să participe la ceremonia prin care Giuliano era făcut baron al Romei.

Ceremonia avu loc pe dealul Capitoline, chiar deasupra casei lui Michelangelo. Fu așezat alături de familia Medici: Contessina și Ridolfi cu cei trei fii ai lor, cu Niccolo, acum în vârstă de doisprezece ani, având a fi numit cardinal la vârsta de șaisprezece ani, cu surorile mai mari Maddalena Cibo, împreună cu soțul ei și cei cinci copii, incluzându-l pe Innocenzo care avea să devină și el cardinal, și Lucrezia Salviati, împreună cu familia ei numeroasă și fiul ei Giovanni, și el în rând pentru un post de cardinal. Leon poruncise să se construiască o scenă peste ruinele unde Sangallo îl dusesese pe Michelangelo pentru a desena minunile Romei antice. Pământul gloduros din piață fusese acoperit cu scânduri și cu sute de bănci. Michelangelo ascultă discursurile de bun venit adresate lui Giuliano de către conducătorii Senatului roman, un poem epic în latină, o serie de pantomime și satire în tradiția florentină, apoi urmări cum o femeie îmbrăcată într-o haină de aur, reprezentând Roma, fu dusă la tronul lui Giuliano pentru a-i mulțumi acestuia că accepta să devină conducătorul orașului. După o comedie deochetă a lui Plautus, Papa Leon acordă Romei privilegii, cum ar fi scutirea de taxe pentru sare, în aplauzele furtunoase ale miilor de romani adunați pe marginea dealului. Apoi începu un banchet de șase ore cu atâtea feluri de mâncare câte nu se mai văzură în Roma de pe vremea lui Caligula și Nero.

La sfârșitul acestei petreceri, Michelangelo coborî de pe Capitoliu prin mulțimea care se ospăta cu resturile saturnaliei, încuind ambele uși în spatele lui. Nici el, nici Giuliano și nici Roma nu se lăsară păcăliți de acest spectacol, care fusese creat pentru a ascunde faptul că învățatul Giuliano, care iubea Republica Florența, fusese înlocuit de Lorenzo, fiul de douăzeci și unu de ani al lui Piero și al ambițioasei Alfonsina. Tânărul Lorenzo fusese trimis în Toscana cu o scrisoare cuprinzând instrucțiuni scrise de Giulio despre cum să controleze alegerile, să își numească propriul consiliu, să absoarbă toate funcțiile

guvernului. Puterea lui Giulio, ca personaj din spatele Papei, creștea. O comisie numită de Leon îl declară pe Giulio fiu legitim, pe motiv că fratele lui Il *Magnifico* avea de gând să se însoare cu mama lui Giulio și doar asasinarea lui în catedrală oprise acest lucru. Acum că era fiu legitim, Giulio fu numit cardinal. Avea deci puterea oficială de a conduce Biserica și statele papale.

Nici dorința lui Leon și a lui Giulio de a extinde controlul familiei Medici în Italia nu îi ținea departe de afacerile lui Michelangelo. Încerau deja de mai multă vreme să îl îndepărteze pe ducele de Urbino, membru al familiei Rovere și moștenitor al Papei Iuliu, de pe domeniul său. Papa Leon luase de la duce titlul de purtător al stindardului bisericii, pe care îl acordă lui Giuliano. În ultimă instanță, Leon urma să îi acapareze pământurile. Ducele de Urbino, un om violent, era cel față de care Michelangelo era responsabil pentru cavoul lui Iuliu. Dușmănia dată pe față dintre familiile Medici și Rovere nu putea să însemne decât neazuri pentru Buonarroti.

În cursul acelei ierni blânde obținut permisiunea de a nu lua parte la petrecerile Contessinei (după ce o adusese la atelier, ca să vadă cele trei statui care se nășteau) și la cele ale lui Leon, printr-o serie de scuze care îl amuzară pe acesta destul pentru a-i acorda marele favor de a putea lipsi. Singura lui companie în timpul acestor săptămâni lungi și fructuoase erau ucenicii lui din grădină și amuzamentul său intim, o cină cu un grup de tineri florentini afabili a căror prietenie era bazată pe dorința nostalgică de a fi în umbra Domului. Nu își întrerupse postul decât o singură dată, când Giuliano veni la atelier pentru a-l ruga să ia parte la o recepție dată în cinstea lui Leonardo da Vinci, pe care acesta îl invitase la Roma și îl instalase în Belvedere.

— Tu, Leonardo și Rafael sunteți marii maestri de azi ai Italiei, spuse Giuliano în felul său calm. Mi-ar plăcea ca voi trei să fiți prieteni, poate chiar să lucrați împreună...

— Voi veni la recepția ta Giuliano, asta, sigur, spuse Michelangelo. Cât despre lucrutul împreună... noi suntem la fel de diferiți precum sunt păsările, peștii și jivinele.

— Ce ciudat, murmură Giuliano, aș fi crezut că toți artiștii sunt frați. Vino devreme. Aș vrea să îți arăt unele din experimentele de alchimie pe care Leonardo le realizează pentru mine.

A doua zi, ajungând la Belvedere mai devreme, Giuliano îl conduse printr-o serie de camere de lucru renovate exclusiv pentru scopurile lui Leonardo: ferestre înalte pentru mai multă lumină, o bucătărie construită pentru folosirea vaselor de alchimie, o terasă pavată ce dădea spre vale, palatul papal și Capela Sixtină, mobilă construită de tâmplarii Vaticanului, mese demontabile, suporturi pentru amestecat vopsele. Giuliano reușise să îl convingă pe Papa Leon să îi acorde lui Leonardo o comandă de pictură, dar Michelangelo, în timp ce era condus prin ateliere, inclusiv cel al unui fierar german care trebuia să îl ajute pe Leonardo la invențiile sale mecanice, văzu că Da Vinci nu începuse încă să lucreze la ea.

— Privește aceste oglinzi concave, exclamă Giuliano, această mașinărie de tăiat și răsucit metalul, toate noi. Când l-am dus la mlaștinile din Pontine, a descoperit câțiva vulcani stinși și a făcut planuri pentru a le seca și a scăpa zona bântuită de friguri. Nu permite nimănui să îi vadă însemnările, dar cred că își completează studiile matematice pentru măsurarea suprafețelor curbe. Cercetările lui de optică, formulele lui pentru legile botanicii sunt uimitoare. Leonardo crede că vârsta copacilor ar putea fi stabilită prin numărarea inelelor de pe trunchiurile lor. Închipuie-ți!

— Aș vrea mai degrabă să mi-l închipui pictând fresce frumoase.

Giuliano îl conduse apoi în spate, spre camera de zi.

— Leonardo este un om universal. A mai existat oare o asemenea minte științifică de la Aristotel încoace? Nu cred.

Arta pe care o creează el este doar un aspect al creativității umane.

— Eu nu reușesc să înțeleg asta, mârâi Michelangelo cu încăpățănare. Când cineva are un asemenea dar deosebit, nu ar trebui să își petreacă zilele numărând inelele copacilor.

Apăru și Leonardo, urmat de însoțitorul lui de o viață, încă tânărul și încântătorul Salai, îmbrăcat cu o bluză roșie, cu mâneci dantelate. Lui Michelangelo i se părea că Leonardo însuși părea bătrân și obosit, cu minunata lui barbă și pletele, lungi până la umeri, acum albe. Cei doi bărbați, care nu se înțelegeau deloc unul pe celălalt, schimbară vorbe binevoitoare despre plăcerea reîntâlnirii. Leonardo îi spuse lui Michelangelo cu vocea lui subțire despre timpul petrecut cu studierea bolții Capelei Sixtine.

— După analizarea operei tale am făcut corecturi pentru tratatul meu despre pictură. Ai dovedit că studiul anatomiei este foarte important și folositor unui artist. Vocea lui deveni impersonală. Dar prevăd și un mare pericol.

Înțepat, Michelangelo întrebă:

— Ce fel de pericol?

— Cel de exagerare. Pictorul care îți studiază bolta trebuie să aibă grijă să nu devină prea țeapăn printr-o accentuare prea puternică a oaselor, a mușchilor, a tendoanelor, și nici să nu devină prea îndrăgostit de personajele. goale care își expun toate sentimentele.

— Și crezi că ale mele așa sunt?

Pulsul lui Michelangelo se ridică.

— Dimpotrivă, ale tale se apropie de perfecțiune. Dar ce se întâmplă cu pictorul care încearcă să te depășească? Felul în care ai folosit anatomia face bolta Capelei Sixtine atât de bună, încât el ar trebui să folosească și mai multă anatomie pentru a o face și mai bună.

— Nu pot să fiu responsabil pentru greșelile altora.

— Și nici nu ești, în afară de faptul că ai adus pictura anatomică la limite care nu pot fi depășite. Nu există nimic

care ar putea fi perfecționat de alții. Din acest motiv, ei vor deforma. Observatorii vor spune: „Este vina lui Michelangelo, fără el am fi putut rafina și îmbunătăți pictura anatomică timp de sute de ani”. Însă tu ai început-o și ai terminat-o pe un singur tavan.

Începură să sosească și alți oaspeți. În curând, camerele deveniră pline de zumzet. Michelangelo stătea singur lângă o fereastră ce dădea spre Capela Sixtină, neștiind dacă să fie mirat sau jignit. Leonardo uimea oaspeții cu diverse născociri: animale pline cu aer, care pluteau deasupra capetelor tuturor, o șopârlă vie, căreia îi atașase aripi umplute cu mercur și al cărei cap îl decorase cu ochi artificiali, coarne și o barbă.

— Leul mecanic pe care l-am construit în Milano putea să meargă câțiva pași, spuse el când oaspeții începură să îl felicite pentru inventivitate. Dacă apăsați pe un buton, pieptul lui se deschidea, scoțând la iveală un buchet de crini.

Michelangelo își spuse în gând: „Questo e il colmo!²⁵” și se grăbi acasă, tremurând de dorința de a simți marmura sub mâinile sale.

4

Bramante muri în primăvară. Papa Leon ordonă o înmormântare fastuoasă pentru el, la care artiștii laudară frumusețea clădirilor Tempieto, Cortile din Belvedere și a Palatului Castellesi. Papa Leon trimise apoi după Giuliano da Sangallo, arhitectul favorit al tatălui său. Sangallo sosi și primi înapoi fostul palat de pe Via Alessandrina. Michelangelo ajunse și el în câteva minute pentru a-și saluta prietenul.

— Ne întâlnim din nou, strigă Sangallo cu ochii strălucind de fericire. Eu am supraviețuit destituirii și tu

---

²⁵ Asta-i culmea! (lb. italiană).

Capelui Sixtine. Se opri, încruntat. Dar am găsit un mesaj ciudat din partea Papei. Îmi cere să îl fac pe Rafael asistentul meu la „Sfântul Petru”. E Rafael arhitect cumva?

Michelangelo tresări fără să vrea. Rafael!

— El a condus reparațiile pentru „Sfântul Petru” și e pe schele tot timpul.

— Dar tu ești cel care ar trebui să îmi continue munca. La urma urmei, am aproape șaptezeci de ani.

— Mulțumesc, *carol* Lasă-l pe Rafael să te ajute. Asta îmi va lăsa libertate pentru marmură.

Papa Leon făcu împrumuturi mari de la bancherii florentini Gaddi, Strozzi și Ricasoli pentru continuarea lucrărilor la Bazilica Sfântul Petru. Sangallo reîncepu construcția. Michelangelo nu primea decât puțini vizitatori în atelierul său: pe fostul *Gonfaloniere* Soderini, care fusese iertat de Papa Leon și obținuseră permisiunea de a locui în Roma împreună cu soția sa Argentina, de asemenea, pe trei bărbați care îi oferiră prima comandă particulară de când Taddeo Taddei îi ceruse o „Maica Noastră” în formă de *tondo*. Mettelo Vari dei Porcari, dintr-o veche familie romană, și Bernardo Cencio, un preot de la „Sfântul Petru”, îi spuseră:

— Ne-ar plăcea să faci un Christos înviat pentru noi. Pentru Biserica Santa Maria sopra Minerva.

— Mă bucur pentru această cerere, spuse Michelangelo. Dar trebuie să vă spun că înțelegerea mea cu executorii Papei Iuliu nu îmi permite să accept comenzi...

— Aceasta nu ar fi decât o singură piesă, sculptată atunci când vei avea timp, exclamă Mario Scappucci.

— Un Christos înviat? Michelangelo era interesat de această idee. După crucificare? Cum vă imaginați această sculptură?

— În mărime naturală. Cu o cruce în brațe. Într-o poză hotărâtă de tine.

— Aș putea să mă mai gândesc la asta?

Era de mult de părere că majoritatea crucifixurilor îl

nedreptățeau grav pe Isus, reprezentându-l ca zdrobit și înfrânt de greutatea crucii. El nu crezuse asta niciodată: Christul său era un bărbat puternic care purtase crucea pe Calvar ca și cum ar fi fost o ramură de măslin. Începu să deseneze. Crucea deveni un lucru neînsemnat în mâna lui Isus. Din moment ce patronii lui inversaseră tradiția, cerând o cruce după înviere, de ce nu putea el să se despartă de tradiție? În loc ca Isus să fie strivit de cruce, acesta va apărea triumfal. După ce hașură primul desen, își privi schița cu atenție. Unde mai văzuse acel Christos înainte? Apoi își aminti: era figura pietrarului pe care îl desenase pentru Ghirlandaio în primul an al uceniciei lui.

Chiar dacă el reușea să-și păstreze pacea în Roma, familia lui din Florența păstra paharul de griji prea plin. Obosit de sâcâiala lui Buonarroto care-i tot cerea bani ca să-și deschidă propriul său magazin de lână, Michelangelo luă o mie de ducați din fondurile obținute din noul lui contract cu familia Rovere și îi trimise la Florența prin banca lui Balducci. Buonarroto și Giovansimone își deschiseseră propriul magazin, dând imediat de necazuri. Aveau nevoie de mai mult capital. Nu putea oare Michelangelo să le mai trimită încă o mie? Avea să câștige în curând profituri de pe urma banilor investiți... Între timp Buonarroto găsisese o fată pe care ar fi vrut să o ia de nevastă, căci tatăl ei îi promitea o zestre frumoasă., Era Michelangelo de părere că ar trebui să se însoare?

Îi trimisese lui Buonarroto două sute de ducați, pe care acesta nu a recunoscut niciodată că îi primise. Ce se întâmplase cu ei? Și tot la acest subiect, ce se întâmplase cu banii pe care Lodovico îi luase din contul lui Michelangelo cu promisiunea de a-i pune înapoi? Ce se întâmpla cu fondurile lui depuse la spitalul Santa Maria Nuova? De ce întârzia administrația spitalului să plătească banii așa cum cerea Michelangelo? Ce rost avea să dețină cinci ferme dacă cei care le închiriau îi păcăleau?

Buonaroto îi dădu o veste care îl îndurera profund:

mama Topolino murise. Își lăsă munca deoparte și merse spre Biserica San Lorenzo din Damaso ca să se roage pentru odihna sufletului ei.

Îi trimise bani lui Buonarroto cu rugămintea de a merge la biserica din Settignano și a plăti o slujbă pentru ea.

Michelangelo își încuie porțile minții, așa cum își încuie porțile grădinii. Sculptarea marmurii nu era doar o încântare, era și o consolare. Rar se întâmpla să greșească atunci când sculpta o bucată de marmură. Cheltui ducații primiți în avans de la familia Rovere cu angajarea de noi meșteri cioplitori, turnători de bronz, tâmplari, cu toții îngrămădiți în curtea lui din zori până-n seară, construind baza arhitecturală și fațada, în timp ce el schița constant pentru a completa desenele pentru sculpturile rămase, transformând cioplitori de *pietra serena* în *scultori* de marmură care să subțieze doisprezece blocuri uriașe, pentru ca el să poată începe sculptarea „Victoriilor”.

Lunile treceau. Ucenicii lui îl țineau la curent cu ultimele bârfe. Leonardo da Vinci avea necazuri serioase, petrecând atât de mult timp cu experimentarea de noi uleiuri și lacuri pentru păstrarea lucrărilor, încât nu reuși să facă nicio pictură pentru contractul cu Papa Leon. Acesta spuse în bătaie de joc în mijlocul curtenilor:

— Leonardo nu va face niciodată nicio lucrare, pentru că începe prin a se gândi la sfârșitul acesteia, înainte de a se apuca de muncă.

Curtenii răspândiră gluma. Leonardo, care află că devenise subiect de glume, părăsi curtea lui Leon. Papa auzi prin niște informatori că Leonardo făcea disecții în spitalul Santo Spirito și amenință să îl alunge din Roma. Leonardo, care fugise din Belvedere pentru a-și continua studiile în mlaștini, se îmbolnăvi de malarie. Când se însănătoși, descoperi că fierarul îi distrusese experimentele mecanice. Când protectorul său, Giuliano, plecă în fruntea trupelor papale pentru a-i alunga pe francezii invadatori din Lombardia, Leonardo nu mai putea să rămână în Roma.

Unde să se îndrepte oare? Poate Franța. Fusese invitat acolo cu trei ani înainte...

Și Sangallo era bolnav; avea pietre la vezica biliară care-l supărau atât de rău încât nu putea lucra deloc. Era ținut la pat de săptămâni, cu ochii devenind aproape galbeni, fără să mai aibă pic de vlagă. Fu dus spre Florența cu o lectică, dar ajunse acasă prea târziu.

Rafael deveni arhitectul Bazilicii Sfântul Petru și al Romei.

Michelangelo primi din partea Contessinei un bilet urgent. Se grăbi spre palat, unde fu primit de fiul ei Niccolo și condus la etaj spre dormitorul ei.

Chiar dacă vremea era caldă, Contessina era acoperită cu câteva pături, cu fața ei palidă odihnindu-se extenuată pe pernă, cu ochii afundați în orbite.

— Contessina, ești bolnavă!

Contessina îi făcu semn să se apropie de pat și-i arătă cu mâna locul unde să se așeze. El îi luă mâna, albă și fragilă. Ea își închise ochii. Când îi deschise din nou, lacrimile umezeau pupilele maronii.

— Michelangelo, țin minte prima dată când ne-am întâlnit. În grădina de sculptură. Eu te-am întrebat: „De ce lucrezi atât de furios? Nu obosești?”

— Iar eu am răspuns: „Tăierea pietrei nu îți ia puterile, ci ți le redă”.

— Toată lumea credea că am să mor, la fel ca mama și sora mea... Tu ai fost cel care mi-a dat putere, *caro*.

— Tu mi-ai spus: „Când sunt lângă tine, mă simt puternică!”.

— Iar tu ai răspuns: „Când sunt lângă tine, mă simt slăbit...”.

Ea îi zâmbi.

— Giovanni spunea că îl speriai. Pe mine nu m-ai speriat niciodată. Eu am văzut cât ești de blând pe interior.

Se priveau unul pe celălalt. Contessina șopti:

— Oare de ce nu ne-am vorbit niciodată despre

sentimentele noastre?!

El își trecu delicat degetele peste obrazul ei.

— Te-am iubit, Contessina.

— Te-am iubit, Michelangelo. Am simțit întotdeauna prezența ta în lume.

Ochii ei se aprinseră pentru un moment.

— Fiii mei îți vor fi prieteni...

Fu cuprinsă de un atac de tuse care scutură patul mare. În timp ce își întoarse capul dinspre el, ducând o batistă la buze, el observă o pată roșie. Minteia îi zbură spre Jacopo Galli. Aceasta avea să fie ultima dată când o mai vedea pe Contessina.

Așteptă, stăvilindu-și lacrimile sărate. Ea refuză să-și mai întoarcă fața spre el. Îi șopti:

— *Addio, mia cara.*

Se întoarse în tăcere și părăsi camera.

Moartea Contessinei îl tulbură profund. Se concentra asupra lui Moise, încercând să îi finiseze capul, insistând la barbă, spre buza de jos plină, intensă, cu gura atât de expresivă, încât părea să scoată un sunet în orice clipă, apoi spre nasul proeminent, spre fruntea plină de pasiune expresivă, spre mușchii cutați ai obrazilor și, în final, spre ochii scufundați în orbite, creând accente întunecate pentru a contrasta cu părțile luminoase pe care urma să le acorde chipului la lustruire.

Se îndreptă apoi spre cei doi „Sclavi” extrem de expresivi, două personaje în agonie, unul opunându-se morții, celălalt oferindu-se ei, turnând în carnea lor propria lui durere și senzație de pierdere. Știuse dintotdeauna că nu putea niciodată să aibă o viață comună cu Contessina. Dar fusese întotdeauna conștient de prezența ei, care îi dădea speranță și îl îmbărbăta.

Lăsând deoparte dalta și ciocanul, începu să lucreze la modelele pentru friza de bronz, cumpără nouă sute de kilograme de alamă, mai chemă niște pietrari din

Settignano și grăbi munca echipei din Pontassieve care tăia și decora blocurile pentru construit; de asemenea, scrise o mulțime de scrisori în Florența pentru a găsi un expert care putea să meargă la Carrara să cumpere mai multe blocuri. Era pregătit pentru o muncă susținută de un an, pentru a completa zidul fațadei, care era cel mai important, cu „Moise” și „Sclavii” așezați la locurile lor, „Victoriile” puse în firide, friza de bronz pusă deasupra primului etaj. Trebuia să lucreze ca un sclav, dar din moment ce marmura era cea care îl înrobea, această „robie” i se părea firească.

Papa Leon fusese hotărât să domnească fără războaie, dar acest lucru nu însemna că putea să oprească încercările neîncetate ale vecinilor de a cuceri această țară bogată și nici luptele interne care marcau istoria orașelor-state. Giuliano nu reușise să-i supună pe francezii din Lombardia. Se îmbolnăvise în timpul acestei lupte și se mutase la Mănăstirea Badia din Fiesole, unde se zvonea că era pe moarte, suferind de aceeași boală ca și Contessina... Ducele de Urbino nu doar că refuză să ajute armata papală, dar deveni aliatul francezilor. Papa Leon se grăbi să meargă în persoană în nord pentru a semna un tratat cu francezii, lucru care îl lăsa liber să îl atace pe ducele de Urbino.

Imediat după întoarcerea sa la Roma, îl chemă pe Michelangelo la Vatican. Papa Leon fusese binevoitor cu familia Buonarroti pe perioada cât se aflase în Florența, numindu-i conți palatini, o înaltă prețuire premergătoare înnobilării, permițându-le să afișeze stema familiei Medici cu șase bile.

Așezat la masa din bibliotecă lângă vărul Giulio, Papa Leon examina cu o lupă niște pietre prețioase și niște camee pe care le adusese din Florența. Călătoriile păreau să îi fi prins bine, căci pierduse ceva din rotunjime și obrajii, de obicei albi ca varul, erau acum colorați.

— Sfinte Părinte, ați fost foarte generos cu familia mea.

— Deloc, spuse Leon. Au trecut deja mulți ani de când apartții de familia noastră.

— Vă sunt recunoscător, Excelență.

— Bine, spuse Leon, lăsând lupa deoparte. Giulio deveni și el atent. Pentru că nu vrem ca tu, un sculptor al familiei Medici, să îți pierzi timpul lucrând pentru un Rovere.

— Dar contractul! Sunt obligat...

Se lăsă tăcerea. Leon și Giulio se priviră pentru un moment.

— Am hotărât să îți oferim cea mai mare comandă de artă a epocii noastre, strigă Papa. Vrem să te ocupi de fațada bisericii familiei noastre, San Lorenzo... așa cum și-a imaginat-o tatăl meu... o fațadă minunată...

Michelangelo rămase nemișcat privind fix spre fereastră, peste amestecul haotic de acoperișuri maronii. Îl auzea pe Papă vorbind lângă el, dar nu putea să înțeleagă cuvintele. Făcu o forțare să își îndrepte atenția înapoi spre masă.

— Dar Sfinte Părinte, cavoul pentru Papa Iuliu! Vă aduceți aminte contractul semnat acum trei ani. Trebuie să termin ceea ce am început sau familia Rovere mă va da în judecată.

— Familia Rovere a primit destul. Giulio vorbi brusc. Ducele de Urbino a semnat un tratat prin care îi va ajuta pe francezi împotriva noastră. Este parțial responsabil pentru pierderea orașului Milano.

— Îmi pare rău, nu știam...

— Acum știi!

Fața întunecată, cu trăsături tăioase a cardinalului Giulio deveni mai blândă.

— Un artist al familiei Medici ar trebui să lucreze pentru familia Medici.

— Și așa va fi, răspuse Michelangelo, înmuindu-se și el. Cavoul va fi terminat în doi ani. Am totul organizat...

— Nu! Fața rotundă a lui Leon era roșie de mânie, o imagine rară și înfricoșătoare. Nu vei mai lucra încă doi ani pentru Rovere. Vei intra în slujba noastră imediat.

Apoi se liniști.

— Michelangelo, suntem prieteni. Te vom proteja de familia Rovere, vom obține un contract nou care îți va da mai mult timp și bani. După ce vei completa fațada pentru San Lorenzo, vei putea să te întorci la mausoleul lui Iuliu...

— Sfinte Părinte, am trăit cu acest cavou timp de zece ani lungi. Am fiecare centimetru al celor douăzeci și cinci de statui sculptate deja în mintea mea. Suntem gata să construim zidul din față, să turnăm bronzul, să punem la locul lor cele trei statui mari... vocea îi devenea din ce în ce mai ridicată. Începuse deja să strige. Nu trebuie să mă opriți. Este un moment de răscruce pentru mine. Am pregătit muncitorii. Dacă ar fi să îi concediez și să las așa marmurile... Sanctitatea Voastră, pentru dragostea pe care o port nobilului dumneavoastră tată, vă implor să nu mă nenorociți în felul acesta...

Căzu în genunchi în fața Papei, înclinându-și capul.

— Dați-mi timp să termin munca pe care am plănit-o. Atunci voi putea să mă mut la Florența pentru crearea fațadei în pace și armonie. Voi realiza o fațadă măreață pentru San Lorenzo, dar pentru aceasta nu trebuie să am mintea și spiritul chinuite...

Singurul răspuns primit fu tăcerea prin care Leon și Giulio, care petrecuseră toată viața împreună, își spuneau din priviri părerea lor despre artistul îngenuncheat în fața lor.

— Michelangelo, spuse Papa Leon, încă iei lucrurile atât de... atât de... tragic.

— Sau oare, întrebă Giulio, nu vrei să creezi o fațadă pentru Biserica San Lorenzo pentru familia Medici?

— Ba vreau, Excelență. Dar este un proiect uriaș...

— Ai dreptate!, strigă Leon. Trebuie să pleci imediat spre Carrara, să alegi tu însuși blocurile, să supraveghezi tăierea lor. Îi voi spune lui Jacopo Salviati din Florența să îți trimită o mie de florini pentru a le plăti.

Michelangelo sărută inelul Papei, ieși din cameră, coborî treptele palatului Vaticanului cu lacrimile și roindu-i pe față.

Curteni, prelați, ambasadori, negustori și cei care îl amuzau pe Papă îl priveau cu toții uimiți. El nu știa că era privit și nici nu îi păsa.

În acea noapte, singur, nenorocit, se trezi mergând în cartierul unde Balducci hoinărise după prostituate. O tânără fată zveltă se îndreptă spre el, cu părul prins la spate pentru a-i da o frunte înaltă, îmbrăcată cu o bluză semitransparentă, cu mărgelile mari la gât, care atârnau până între sâni. Pentru un moment i se păru că descoperise o asemănare cu Clarissa. Momentul trecu repede, căci trăsăturile fetei erau vulgare, mișcărilor lipsite de grație. Dar chiar și această amintire trecătoare a Clarisei fu destul pentru a-i trezi dorința.

— *Buona sera. Vuoi venire con me?*²⁶

— Nu știu.

— *Sembri triste.*²⁷

— Așa sunt. Poți să vindec această boală?

— *E il mio mestiere.*²⁸

— Voi veni.

— *Non ti pentirai.*²⁹

Dar avea să regrete, la vreo două zile după aceea. Balducci ascultă descrierea simptomelor și strigă:

— Ai luat boala franceză. De ce n-ai spus că vrei o fată?

— Nici eu nu știam că vreau una...

— Idiotule! E o epidemie în Roma. Lasă-mă să chem un doctor.

— Am luat boala asta singur. Mă voi trata singur.

— Nu fără unguent de mercur și băi de sulf. Pare un caz ușor, s-ar putea să te vindec repede.

— Ar fi bine, Balducci. Am multă treabă la Carrara.

5

---

²⁶ Bună seara. Vrei să vii cu mine? (lb. italiană).

²⁷ Pari trist (idem).

²⁸ E meseria mea (idem).

²⁹ Nu vei regreta (idem).

Alpii Apuseni se conturau amenințători ca un zid întunecat de după fereastra sa. Își trase repede cămașa, ciorapii și ghetetele cu ținte pentru urcuș, apoi își părăsi apartamentul din spatele casei spițerului Pelliceia, coborî treptele din curte spre Piazza del Duomo, unde un agent și proprietarul carierei trecură pe lângă el în întuneric, cu șalurile legate la brâu. Podul de lemn din *piazza* fu traversat de doi preoți care se îndreptau dinspre sacristie spre galeria corului catedralei pentru slujba de dimineață. Carrara era adormită în interiorul zidurilor ei în formă de potcoavă, un semicerc de piatră închis înspre mare și deschis spre latura abruptă a muntelui. Nu își dorise să părăsească Roma, dar faptul că era în împărăția marmurii îi mai alina durerea.

Strângând sub braț pâinea pentru prânz, merse pe strada îngustă spre Porta del Bozzo, amintindu-și vorba mândră a locuitorilor: „Carrara este singurul oraș din lume care își poate permite să își paveze străzile cu marmură”. Vedeă în lumina cenușie casele din marmură cu coloane și cadre de ferestre delicate, căci meșterii pietrari din Carrara lucrau marmura din carierele munților de deasupra lor la fel de bine precum lucrau cei din Florența *pietra serena*.

Lui Michelangelo îi plăceau locuitorii Carrarei. Se simțea acasă în mijlocul lor, pentru că și el era un om al pietrei. Și totuși nu exista îndoială că ei erau cei mai închiși, cei mai bănuitori, formau cel mai izolat grup de oameni pe care îl întâlnise vreodată. Refuzau să fie identificați cu toscanii din sud sau cu cei din Liguria, de la nord. Puțini dintre ei părăseau vreodată zona montană, niciunul nu se căsătorea cu cineva din exterior. Băieții lucrau în carieră alături de tații lor de la vârsta de șase ani și o părăseau doar la moarte. Accesul la piața din Carrara se permitea doar fermierilor care veneau acolo de generații. Când o carieră avea nevoie de un om nou, acesta era ales dintre familiile de fermieri cunoscuți. Carrara și Massa, cel mai mare oraș

vecin, se luptau unul cu celălalt din vremuri imemorabile. Fiecare mic sătuc din zonă era crescut în tradiția *campanilismo*, fiecare grup legat de propriul turn sau oraș, împotriva tuturor celorlalți.

Carrara avea o singură recoltă: marmura. În fiecare zi, locuitorii din Carrara își ridicau ochii spre scobiturile albe din munți, la peticele ce păreau de zăpadă chiar și în căldura orbitoare a verii și îi mulțumeau lui Dumnezeu pentru că le asigura un mod de viață. Viața lor era comună: dacă unul prospera, toți prosperau, dacă unul flămânzea, flămânzeau cu toții. Viața lor în carieră era atât de periculoasă, încât atunci când se despărțeau unul de celălalt nu spuneau „La revedere”, ci *Fa a modr*³⁰.

Mergea de-a lungul cursului șerpuit al râului Carrione. Aerul din septembrie era tăios, potrivit pentru urcuș. Sub el putea să vadă orașul-fortăreață Rocca Malaspina și turnul catedralei care străjuia casele lipite unele de altele, strânse în zidurile strâmte care nu fuseseră lărgite de secole. În curând începură să apară satele de munte, Codena, Miseglia, Bedizzano, cu fiecare din ele revărsându-și populația masculină în râuri spre carieră, ca un izvor uman ce curgea spre vârful munților. Acești bărbați i se asemănau mai mult decât propriii lui frați: mărunți, mlădioși, neobosiți, tăcuți, cu puterea primordială a bărbaților care lucrează piatra încăpățânată. Se îndreptau în sus, cu o *matalò*³¹ atârnată de umărul drept, prin *Torano*³².

Limbile le erau amortițe de somn. În timp ce prima lumină se arăta printre vârfuri, începură să vorbească cu lovituri monosilabice scurte de ciocan, limbajul prescurtat al celor din Carrara, pe care Michelangelo trebui să îl învețe, căci în dialectul din Carrara cuvintele erau sparte la fel cum așchiile erau îndepărtate de pe un bloc, iar *casa*

---

³⁰ Umblă cu grijă (lb. italiană).

³¹ Jachetă scurtă (lb. italiană).

³² Grajdul taurilor (lb. italiană).

devenea ca, *mama* devenea *ma*, *brasa*, jăratric devenea *bra*, *bucarol*, pânză devenea *buc*. Acesta era un limbaj rapid din cuvinte monosilabice. Era întrebat despre căutarea din ziua anterioară în carierele din Grotta, Colombră și Ronco.

- Găsit?
- Încă nu.
- Pică azi.
- Sper.
- Du-te la Ravaccione.
- Se-aude ceva?
- Scos bloc nou.
- Încerc.

Lumina soarelui de un galben pal se profila printre stâncile colțuroase dinaintea lor. Râpele albe ca laptele de la cioburile de marmură, care erau aruncate acolo de secole de pe *poggio*, nivelul de lucru de la baza carierei, apăreau ca niște nămeți de zăpadă. Acum se aflau la o altitudine de peste trei sute de metri, mișcându-se ușor prin pădurile primordiale de stejar, fag, brad, tufișuri de spini, numite *bacon* și apoi mai sus, prin iarba de păscut oile vara, numită *paleri*. După copacii și florile de la San Pellegrino, cărarea trecea peste stânca golașă, cu marmura albă deasupra.

Șuvoiul de două sute de pietrari, tați și fii, se despărți în pâraie, îndreptându-se sus pe trei albi principale, adică punctele de scoatere a marmurii, fiecare cu zăcămintele preferate: Ravaccione, care cuprindea și cariera Polvaccio, Canale di Fantiscritti, care fusese deschisă de vechii romani, și Canale di Colonnata. Pe când se despărteau, murmurau:

- *Fa a modr!*
- *Se Dio 'l vorà.*³³

Michelangelo continuă drumul împreună cu un grup spre Polvaccio, unde găsisese cea mai bună marmură pentru

---

³³ Cum e voia Domnului (lb. italiană).

cavoul lui Iuliu cu unsprezece ani înainte. Cariera Polvaccio, situată la capătul cel mai îndepărtat al lui Poggio Silvestro, producea marmură statuară albă bună, pe când carierele înconjurătoare Battaglino, Grotta Colombara și Ronco produceau marmură obișnuită cu vene piezișe. În timp ce soarele de ridica peste Monte Sagro, ajunseră la *poggio*, înalt de aproape o mie șase sute de metri. Oamenii își lăsară jos jachetele și se apucară imediat de lucru. *Tecchiaioli*, cățărătorii de piscuri ai carierei, își coborau frânghiile în râpele de deasupra, legându-se la câteva sute de metri în aer, curățau cornișele de bucățile de piatră desprinse, îndepărtându-le cu *subbie* și *mazzuoli*, pentru a-i proteja pe cei care lucrau dedesubt de sfărâmăturile ce puteau să cadă.

Proprietarul carierei, poreclit „Butoi” din cauza enormului tors rotund, îl întâmpină cu căldură pe Michelangelo. Chiar dacă era la fel de neșcolit ca și lucrătorii săi, contactul cu cumpărătorii din Anglia, Franța, Germania și Spania îl învățase să vorbească în propoziții aproape întregi.

— Ah, Buonarroti, azi găsim blocul tău cel mare.

— Așa sper și eu.

„Butoi” îl apucă de braț și îl conduse spre o zonă unde țărugi de lemn fuseseră bătuți într-o creștătură în formă de V, care, pe măsură ce se umflau, făceau o despicătură în stânca trainică de marmură, pe care muncitorii o atacau acum cu pârgii și baroase, împingând țărugi și mai mult pentru a separa marmura de patul ei. Din moment ce marmura era tăiată vertical, blocurile de sus erau desprinse cu pârgii. Maistrul strigă „Cade!”, iar muncitorii care tăiau blocuri cu nisip și apă se adăpostiră la marginea *poggio*-ului. Blocul cel mai înalt se rupse cu sunetul unui copac care cade și se opri cu o bubuitură grozavă pe nivelul de muncă de dedesubt, despicăndu-se pe urmele crăpăturilor pe care le avea, numite *pele*.

Când Michelangelo înainta pentru a studia uriașul bloc

colțuros, rămase dezamăgit. Ploile care pătrunseseră prin cei patruzeci sau șaizeci de centimetri de pământ de deasupra care acoperiră marmura timp de mii de ani făcuseră ca marmura albă să capete vinișoare. „Butoi”, care stătea masiv în fața lui, tăiase acest bloc în speranța că îl va mulțumi pe Michelangelo.

— O bucată frumoasă de carne, nu-i așa?

— E bună.

— O iei?

— Are vene.

— Bucata este aproape perfectă.

— Trebuie să fie absolut perfectă.

„Butoi” își pierdu cumpătul.

— Ne coști o grămadă de bani. De o lună tăiem blocuri pentru tine și nu vedem niciun *soldo*.

— Vă voi plăti mulți bani... pentru marmură statuară.

— Dumnezeu face marmura. Plânge-te lui.

— Nu până nu sunt convins că nu se află marmură mai albă în spatele acestui bloc.

— Vrei ca să tai întregul vârf al muntelui?

— Voi avea mie de ducați de cheltuit pentru fațada de la San Lorenzo. Îți vei primi și tu partea.

„Butoi” se întoarse încruntat, bombănind ceva ce Michelangelo nu reuși să înțeleagă, dar care suna de parcă proprietarul îl numise „Gură-mare”. Din moment ce nu își ridică vocea, Michelangelo era sigur că înțelesese greșit.

Își luă pachețelul cu mâncare pentru prânz și jacheta și se îndreptă spre Ravaccione, pe o cărare veche bătută de capre, care nu îi lăsa decât câțiva centimetri de siguranță în timp ce cobora peretele stâncos.

Ajunse la carieră la ora zece. La nivelul *poggio*, echipe de câte doi oameni mânuiau ferăstraie lungi de-a curmezișul blocurilor de marmură, în timp ce *bardi*, ucenicii, întrețineau un șuvoi de nisip și apă sub dinții ferăstriaielor.

La o chemare cântată a maestrului, cei care lărgeau

faliile din stâncile de marmură de deasupra coborâra într-un șopron de lemn, unde muncitorii mâncau prânzul. Michelangelo li se alătură pe o scândură întinsă între două blocuri, își scoase feliile groase de pâine aromate cu ulei de măsline, oțet, sare și semințe de fructe, le înmuie în găleata de apă a tuturor și începu să mănânce cu poftă. Monna Pelliccia îi pregătise și *companatico*, ceva de întins pe pâine, dar el preferă să mănânce același lucru ca și ceilalți muncitori.

Acesta era cel mai bun mod de a se împrieteni cu cei din Carrara, care erau oameni deosebiți. Spuneau mândri despre ei înșiși: „Câte capete, atâtea păreri”. În timpul șederii lui, în anul 1505, când alesese blocuri de marmură pentru cavoul lui Luliu, fusese primit cu la fel de multă rețineră ca oricare sculptor străin care venea să cumpere „materie primă” pentru comenzi. Dar pe măsură ce își petrecea zilele în carieră, descoperind intuitiv golurile, bulele, venele, nodurile, deoarece lucrase împreună cu echipele care coborau blocurile de douăzeci de tone pe pantele înclinate, pe bile, fără altceva care să țină încărcătura decât câteva frânghii legate în jurul cuiburilor de țăruiși de lemn, ajunsese să fie considerat nu doar sculptor, ci și pietrar. Acum, întors la Carrara, era acceptat drept unul de-ai lor, era invitat la cârciumă sâmbătă seara, acolo unde bărbații se adunau să bea vin Cinqueterre și să joace *bastoni*, un joc de cărți cu niște bețișoare numerotate, la care atât cei care câștigau, cât și cei care pierdeau dădeau de băut după fiecare rundă, până ce toată lumea era beată, plină de vin și de veselie.

Michelangelo era mândru să fie acceptat la o masă unde scaunele pentru joc erau trecute din tată-n fiu ca o moștenire de familie. Odată, când observă o clădire goală pe un deal deasupra orașului, unde se aflau mai multe magazine de marmură pe marginea râului Carrione, își spuse: „De ce m-aș întoarce la Roma sau la Florența să îmi sculpez statuile, când aici în Carrara este normal și nu

ciudat ca un om să își dedice întreaga viață sculpturii?” Aici, în Carrara, unde se găseau *smodellatori* dibaci care puteau să îi subțieze blocurile, nu ar fi dus niciodată lipsă de asistenți pricepuți. Traversând Florența sau Roma după o zi de lucru intens, acoperit din cap până-n picioare de praf de marmură, oamenii îi aruncau priviri îngrijorate sau era luat în râs. Aici nu arăta și nu se simțea diferit de ceilalți bărbați care se întorceau acasă din carieră sau de la magazinele de marmură. Era unul dintre ei. La Ravaccione rămase dezamăgit a doua oară în acea dimineață. Un bloc proaspăt tăiat, smuls din peretele alb al muntelui, căzut pe *poggio*, avea fisuri mici. Nu ar fi putut să îl folosească pentru niciuna dintre statuile lui gigantice.

— Un bloc frumos, spuse proprietarul apropiindu-se. Îl cumperi?

— Poate. Am să încerc.

Chiar dacă răspunsese politicos, fața proprietarului căpătă o expresie sumbră. Michelangelo era pe cale să continue spre următoarea carieră când auzi sunetul unui corn venind dinspre Grotta Colombara, aflată la câteva creste depărtare, cu ecoul prelungindu-se jos în văi. Toți muncitorii înghețaseră în loc. Apoi își lăsară jos uneltele, își luară jachetele peste umărul drept și începură să coboare tăcuți pe cărare.

Unul dintre ei fusese rănit, poate mort. Fiecare pietrar din Alpii Apuseni începu coborâșul care dura o oră spre satul lui, pentru a aștepta acolo vești despre soarta tovarășului lor. Lucrul urma să fie reluat a doua zi de dimineață, și nici atunci, dacă trebuiau să participe la înmormântare.

Michelangelo coborî cărarea spre râu și urmări femeile care spălau hainele în apa de culoarea laptelui, de la atelierele de marmură care își măturau așchiile și praful în el. Ocoli prin partea de jos a orașului, intră prin Piața porcilor și ajunse acasă, în cele două camere în care locuia, aflate în partea din spate a casei spițerului, între prăvălia

de la parter și odăile familiei Pelliccia de deasupra lui. Spițerul Francesco di Pelliccia, în vârstă de cincizeci și cinci de ani, era mai înalt decât majoritatea celor din Carrara și al doilea ca educație din oraș, fiind instruit la Universitatea din Pisa învecinată. Era unul dintre puținii care părăsea Carrara, pentru a cumpăra poțiuni din Orientul Apropiat, și îl văzuse pe „David” din Florența, precum și tavanul Capelei Sixtine și pe „Moise” în casa lui Michelangelo din Roma. Michelangelo locuise cu chirie în acele camere cu ani în urmă. Cei doi bărbați deveniră prieteni. Pelliccia era proprietarul câtorva cariere mari de marmură, dar nu folosea această prietenie ca argument pentru a-l forța pe Michelangelo să cumpere de la el. Pelliccia pornise să dea îngrijiri rănitului. Era un doctor în Carrara, dar prea puțini apelau la serviciile lui, spunând „Natura vindecă și doctorul ia banii”. Când cineva se îmbolnăvea, un membru al familiei venea la prăvălia spițerului, descria simptomele și aștepta până ce Pelliccia prepara o poțiune.

Signora Pelliccia, o femeie bine făcută, cu pieptul mare, de vreo patruzeci și ceva de ani, așeză masa în sufrageria ce dădea spre Piazza del Duomo. Păstrase pentru Michelangelo ceva din peștele pe care îl pregătise la prânz. Tocmai își termina de mâncat supa *minestrone*, când sosi un servitor de la Rocca Malaspina cu un bilet din partea marchizului Antonio Alberico al II-lea de Carrara, senior al regiunii Massa-Carrara, prin care îi cerea lui Michelangelo să meargă urgent la castel.

6

Rocca se afla la mică depărtare, sus pe deal, o fortăreață-bastion care servea drept ancoră în munte pentru Carrara, fiindcă zidul opus fortificațiilor în formă de potcoavă era cu neputință de atacat datorită râului Carrione care curgea la baza lui. Construită în secolul al XII-lea, Rocca avea turnuri de apărare crenelate, un șanț și

ziduri groase de piatră ca să țină piept asediatorilor, căci acesta era motivul pentru care cei din Carrara îi urau pe toți străinii, pentru că fuseseră mereu invadați timp de cincisute de ani. Doar în ultima vreme, familia Malaspina reușise să păstreze pacea. Ceea ce fusese inițial o fortăreață masivă era acum un palat de marmură elegant, cu fresce și ornamente din toată Europa.

Marchizul îl aștepta în capătul unei scări maiestuoase. Chiar în timp ce se salutau, Michelangelo nu se putu abține să nu admire dalele podelei superbe și coloanele de marmură ce înconjurau casa scărilor. Marchizul era înalt, curtenitor, cu un aspect impunător, o față lungă și slabă, obraji înalți și

O barbă stufoasă.

— Frumos din partea dumitale că ai venit, maestre Buonarroti, spuse marchizul cu o voce patriarhală joasă. M-am gândit că ți-ar plăcea să vezi camera în care a dormit Dante Alighieri atunci când a fost musafirul familiei mele.

— Dante a fost musafir aici?

— Întocmai. A scris câteva rânduri în „Divina Comedie” despre ținutul nostru. Acesta a fost patul său. Și aceasta este placa pe care sunt înscrise versurile:

*Cu spatele de burtă-i se proptește
Ajuns acel ce-n munții Luni, pe-unde
Veleanul bavarez cu greu plivește,
Un pustnic stete-al peșterii afunde
De marmură, și larg avu spre mare
Și larg deplin spre cer, în zare-oriunde.³⁴*

Mai târziu, în biblioteca plină de lambriuri, marchizul trecu la afaceri. Prima dată îi arătă o scrisoare primită de la Monna Argentina Soderini, care era și ea din familia Malaspina:

---

³⁴ „Infernul” – Cântul XX. Traducere de George Coșbuc.

Maestrul Michelangelo, un sculptor foarte prețuit de soțul meu, și care este foarte cinstit, politicos și blând, de o valoare neegalată de nimeni în Europa după părerea noastră, a pornit spre Carrara pentru căutarea unor blocuri de marmură de calitate. Dorim din tot sufletul să îi acordăm orice sprijin și ajutor necesar.

Marchizul privi spre Michelangelo.

— Încep să apară unele neplăceri, murmură el.

— Neplăceri? În legătură cu ce?

— Ții minte cum te-a numit proprietarul carierei?

— Parcă l-am auzit numindu-mă „Gură-mare”. Ce înseamnă asta?

— În limba celor din Carrara înseamnă cineva care se plânge, care nu acceptă ceea ce primește. Proprietarul spune că parcă nu știi ce vrei.

— În parte au dreptate, recunosc Michelangelo cu tristețe. Are legătură cu fațada pentru San Lorenzo. Am impresia că Papa Leon și cardinalul Giulio au venit cu această idee doar pentru a mă îndepărta de cavoul Rovere. Mi-au promis o mie de ducați ca să cumpăr marmură, dar nu am primit nimic încă. În privința aceasta, și eu am fost cam neglijent. Le-am promis modele la scară, dar nu am trasat nicio linie de când am plecat din Roma. O minte neliniștită nu e bună pentru desen, marchize.

— Pot să îți sugerez ceva? Semnează două sau trei contracte pentru câteva blocuri mai mici de marmură care să fie predate pe viitor. Proprietarii vor fi mai liniștiți. Se pare că o parte dintre cei care au tăiat blocuri pentru tine se tem că au tăiat prea mult și vor fi nevoiți să-și lase oamenii fără lucru. Acești *gente* nu au multe agoniseli. Doar câteva săptămâni de fasole și făină îi ține departe de foamete. Dacă le pui în pericol această siguranță, devii dușmanul lor.

— Mă aflu pe marginea prăpastiei. Voi face așa cum mă sfătuiți dumneavoastră.

În câteva săptămâni semnă două contracte, unul pentru opt bucăți de marmură de peste doi metri, precum și cincisprezece mai mici, dând o arvună de o sută de florini. Cumpără apoi de la Mancino, Stângaciul, trei bucăți de marmură albă din cariera acestuia de la Polvaccio. Contractul fu semnat de doi martori în Piazza del Duomo. Toată tensiunea dispăru atunci când le promisese lui „Butoi” și lui Pelliccia că va începe să cumpere mai multă marmură imediat ce avea să primească banii din partea Papei.

Reușise să împrăstie tensiunea dintre cei din Carrara, dar nu izbutise să se liniștească și el. Chiar dacă moștenitorii familiei Rovere cedară sub insistențele Papei, semnând un al treilea contract care micșora din nou dimensiunile cavoului și extindea perioada de timp de la șapte la nouă ani, Michelangelo știa că erau revoltați. Papa Leon îi asigură prietenos că Michelangelo urma să lucreze în continuare la cavou în timp ce lucra pentru fațadă. Dar nimeni, cel puțin nu Michelangelo, nu se lăsase păcălit de această promisiune. De acum înainte trebuia să lucreze pentru familia Medici atât timp cât un Medici era papă la Vatican. Cavoul neterminat era ca o plagă care îl rodea pe interior. Sebastiano îi promise că o să aibă mare grijă de casa din Macello dei Corvi, dar el își făcea în continuare griji pentru statui și pentru blocurile decorate.

Veștile din Florența erau la fel de sumbre. Bucuria florentinilor că își înscăunaseră primul papă era umbrită de faptul că acest lucru însemnase pierderea libertății orașului. Giuliano murise. Republica dispăruse, consiliile alese alungate, Constituția scoasă în afara legii. Florentinilor nu le plăcea să fie conduși de Lorenzo, fiul de douăzeci și patru de ani al lui Piero, care nu făcea nimic fără aprobarea mamei lui și a cardinalului Giulio. Și nici sosirea în oraș a lui Giulio pentru a extinde controlul familiei Medici nu a calmat spiritele. Magazinul lui Buonarroto mergea în pierdere. Nu era vina lui, pentru că vremurile nu erau propice pentru o

nouă afacere. Buonarroto avea nevoie de mai mulți bani, de care Michelangelo nu se mai putea lipsi.

Fratele lui își adusese noua soție, pe Bartolommea, să locuiască împreună în casa familiei. Își tot exprima speranța că Michelangelo urma să fie mulțumit de ea. Era o femeie bună. Îl îngrijise pe Lodovico în timpul unei boli recente și se ocupa de casă destul de bine, ajutată numai de singura servitoare în vârstă, Monna Margherita, care avusese grijă de Lodovico după moartea lui *Il Migliore*. Michelangelo înțelese că nu era deosebit de frumoasă la față sau la trup, dar adusese o zestre destul de mare și era foarte blândă.

„O să îmi placă, Buonarroto, scrisese Michelangelo fratelui său. Să ne rugăm că va aduce mulți fii. Cu Sigismondo, care trăiește ca un nomad, și cu Giovansimone, care n-are de gând să crească măcar un greier, buna ta Bartolommea este singura noastră speranță pentru continuarea numelui Buonarroti.”

Lodovico devenise o adevărată problemă. Se făcuse cârcotaș, învinuindu-l pe Michelangelo că risipise fondurile pentru cavoul Rovere fără să îl termine, pentru acceptarea lucrului la fațada pentru Medici fără vreun contract sau garanții, pentru că nu vărsa mai multe fonduri în magazinul lui Buonarroto, pentru că refuza cumpărarea mai multor case în Florența și ferme în zonele din jur după ce Lodovico petrecuse luni întregi pentru găsirea lor. Bătrânul nu irosea niciun prilej de a trimite o scrisoare care să conțină cereri, reproșuri și învinuiri.

Ploile de toamnă transformară drumurile de munte în albiile de râu. Apoi căzu zăpada.

Toată munca în munți încetă. Muncitorii din carieră se retraseră în casele lor reci de piatră, prin care pătrundea apa, încercând să stea cât mai la căldură și să consume cât mai puține pasta și fasole cu putință. Michelangelo își cumpărase o căruță de lemne, își instală masa de lucru în fața focului și se afundă în scrisori din partea lui Baccio d’Agnolo, care trebuia să îl ajute să construiască un model

de lemn al fațadei, de la Sebastiano care îi spunea că o mulțime de sculptori, inclusiv Rafael, încercau să îi smulgă comanda pentru fațadă, și din partea lui Domenico Buoninsegni din Roma, un om cinstit și capabil asemenea lui Jacopo Gallo, care își dedica timpul încercării de a negocia contractul fațadei, implorându-l să vină la Roma pentru că Papa Leon cerea mereu să vadă desenele.

Michelangelo măsură camera rece dintr-un capăt în altul, cu mâinile ghemuite la subsuoară pentru a le ține calde, spunându-și: „Trebuie să recapăt acel sentiment minunat pe care l-am avut atunci când *Il Magnifico* m-a dus la San Lorenzo și mi-a spus: «Într-o bună zi vei sculpta o fațadă de care se va minuna întreaga Italie.» “

Ajunse la Roma în timp ce orașul se pregătea pentru Crăciun. Se îndreptă mai întâi spre casa lui, unde fu ușurat să vadă că toate lucrurile erau așa cum le lăsase. „Moise” părea să fie mai aproape de finisare decât își aducea aminte. Dacă ar fi avut măcar o lună la dispoziție...

La Vatican avu parte de o primire prietenoasă. Cardinalul Giulio părea să fi devenit mai sigur pe controlul lui asupra bisericii. În timp ce Michelangelo îngenunche pentru a săruta inelul papal observă că bărbia dublă a lui Leon se revărsa din nou peste gulerul hainei lui de hermină, cu obrajii cărnoși aproape ascunzând gura mică și palidă.

— Mă bucur nespus să te văd din nou, fiul meu, spuse Papa, în timp ce îl conducea pe Michelangelo spre biblioteca papală.

Mirosul aromat de manuscrise îl purtă cu gândul pe Michelangelo spre biblioteca din Palatul Medici. Îl văzu pe *Il Magnifico* așezat în fața unui volum decorat, legat în piele purpurie. Intensitatea acestei imagini, de parcă și-ar fi amintit o întâmplare care se petrecuse cu o săptămână în urmă, și nu cu douăzeci de ani înainte, mări iluzia că de fapt crea această fațadă pentru Lorenzo.

Își împrăștie foile de hârtie pe masă. Desenase un contur al bisericii neterminată din San Lorenzo, apoi fațada,

împărțită în două niveluri și un turn, cu nivelul de jos despărțit de o cornișă deasupra celor trei intrări în biserică. Lângă uși, desenase patru statui mari care îi reprezentau pe sfinții Laurențiu, Ioan Botezătorul, Petru și Pavel la parter, iar în firidele de la etaj statui mai mari decât mărimea naturală reprezentându-i pe Matei, Luca și Marcu, iar pe turn, sfinții Damian și Cosma înfățișați ca doctori, făcând referire la înțelesul cuvântului „medici”. Urma să sculpteze aceste nouă statui importante el însuși. Restul fațadei era arhitectură. Acest plan de nouă ani îi va da răgaz să poată termina cavoul lui Iuliu. La sfârșitul contractului atât familia Rovere, cât și familia de Medici urmau să fie mulțumite.

— Suntem pregătiți să fim generoși, spuse Papa.

— Dar un lucru trebuie schimbat, adăugă Giulio calm.

— Ce anume, Excelență?

— Marmura trebuie să provină din Pietrasanta. Acolo se găsește cea mai bună marmură statuară din lume.

— Da, Excelență, am auzit asta. Dar nu există niciun drum practicabil până acolo.

— O simplă chestiune de strădanie.

Fața întunecată a cardinalului Giulio avea o expresie fermă. Michelangelo bănuia că era vorba de ceva mai mult decât despre marmură de calitate. Se întoarse spre Leon cu o privire întrebătoare.

— Te vei descurca mai bine în Pietrasanta și Seravezza, explică Papa. Cei din Carrara sunt un neam de răzvrățiți. Nu au ajutat Vaticanul. Cei din Pietrasanta și Seravezza se consideră toscani. Au acordat carierele lor în scris Florenței. Deci vom obține cea mai bună marmură statuară plătind doar munca.

— Sanctitatea Voastră, nu cred că este omenește posibil ca să se scoată marmură de la Pietrasanta, protestă Michelangelo. Blocurile ar trebui scoase din prăpăstii de peste o mie cinci sute de metri înălțime.

— Vei merge până în vârful piscului Monte Altissimo și

ne vei raporta ce ai descoperit.
Michelangelo nu răspunse.

7

Se întoarse la Carrara, în camerele din spatele spișeriei lui Pelliccia. Când primi în sfârșit mia de ducați din partea Papei prin Salviati, își îndepărtă din minte orice grijă despre cariera din Pietrasanta și începu să cumpere marmură aproape frenetic: de la Jacopo și Antonio trei blocuri care erau expuse în Piața Porcilor și șapte blocuri de la Mancino. Se asocie cu Ragione pentru a finanța scoaterea din carieră a o sută de căruțe cu încărcătură. Dar nu înainta mai mult de-atât. Respinse modelul de lemn pentru construirea căruia îl angajase pe Baccio d’Agnolo, spunând că „arată ca o joacă de copii”. Construi unul el însuși... care nu ieși mai bine. Îl plăti pe La Grassa, un pietrar din Settignano, să îi facă un model de lut... pe care, de asemenea, îl distruse. Când Salviati îi scrisese din Florența și Buoninsegni din Roma că Papa și cardinalul erau dezamăgiți că nu își turnase încă fundațiile, făcu un contract cu Francesco și Bartolomeo din Torano pentru încă cincizeci de căruțe cu marmură, în ciuda faptului că nu stabilise decât mărimea și forma blocurilor pe care voia ca *smodellatori* să i le subțieze.

Marchizul de Carrara îl invită la prânzul de duminică la Rocca, unde fu servit cu prăjitura tradițională din Carrara, *focaccia*, făcută din făină cernută de grâu, ouă, semințe de pin și stafide. După aceasta, îl întrebă de planurile Papei pentru deschiderea carierei din Pietrasanta, despre care sosiseră vești din Roma.

— Fiți sigur, *signore*, spuse Michelangelo. Nu se va scoate nicio pietricică din munții aceia.

Apoi primi o scrisoare aspră din partea lui Buoninsegni:

Cardinalul și Papa sunt de părere că neglijezi marmura din Pietrasanta. Sunt de părere că faci aceasta

intenționat... Papa vrea marmură din Pietrasanta.

Nu spuse nimănui de destinația spre care se îndrepta, aranjând să aibă un cal pregătit în zori care să îl ducă spre drumul de coastă. Pietrasanta fusese de mult o fortăreață de graniță importantă, dar, spre deosebire de cei din Carrara, locuitorii din Pietrasanta nu se mai baricadau între zidurile pe care nu aveau cum să le apere. Casele lor erau construite în jurul unei piețe spațioase, unde se țineau târgurile și festivalurile. Partea vestică era deschisă cu o vedere superbă spre Marea Tireniană. Fermierii din Pietrasanta mureau dintr-o singură cauză fatală: bătrânețea.

Întârzie un moment în piață pentru a cumpăra o portocală. Deasupra lui se înălța Monte Altissimo, numit cel mai înalt munte de către locuitorii din Pietrasanta și Seravezza pentru că era un bastion de stâncă pură atât de grozav, ridicându-se spre cer până la o mie șase sute de metri, încât îi strivea și intimida pe cei care trăiau în prezența lui înfricoșătoare. Cei din Carrara spuneau cu dispreț că Monte Altissimo nici măcar nu era cel mai înalt, pentru că Monte Sagro, Pizzo d'Uccello și Pisanino de deasupra Carrarei erau mai înalți. Cei din Pietrasanta răspundeau că locuitorii din Carrara puteau să trăiască în vecinătatea piscurilor lor, să le traverseze sau să scoată piatră din ele, dar că Monte Altissimo era de netrecut. Nici etruscii, care erau genii ai pietrei, și nici măcar armata romană nu reușiseră să îi cucerească defileurile și prăpăstiile de neînvins.

Un drum îngust de căruțe lega Pietrasanta de orașul de munte Seravezza și era folosit pentru transportarea produselor agricole. Michelangelo porni pe drumul brăzdat de făgașe adânci spre fortăreața care apăra cele o sută de familii de fermieri din vale. Aici, totul era construit din piatră brută, cu locuințele strânse în jurul unei piețe pavate. Găsi o cameră pentru noapte și drept ghid pe fiul voinic al

unui pietrar. Numele lui era Antonio, prescurtat Anto, și avea niște gingii late, de culoare roz-pal care se iveau când vorbea deasupra dinților lui hâmbuiți.

— Cât plătești? De acord! Pornim în zori.

Părăsiră Seravezza când era încă beznă. Prima oră de mers urcând la baza muntelui nu fu dificilă, pentru că Anto cunoștea terenul. Dar curând poteca se termină și trebură să își taie calea prin tufișuri cu ajutorul unor cuțițe cumpărate de la un cizmar. Urcară drept în sus pe niște stânci întunecate, pe formațiuni de piatră care păreau ca și cum ar fi fost trepte tăiate pentru zei, ba cățărându-se, ba atârând deasupra unor prăpăstii periculoase, ținându-se ca să nu cadă în hău de câte un trunchi de copac. Coborâră mai adânc în prăpăstii la fel de întunecate precum prăvălia lui Antonio din Seravezza, reci și umede, lipsite de soare de secole, apoi urcară pe brânci până la următorul șir de munți, cu Monte Altissimo ridicându-se în zare, la câțiva kilometri depărtare, prin necunoscut.

Pe la jumătatea dimineții erau pe vârful unui platou acoperit de tufișuri. Între Michelangelo și Monte Altissimo se afla acum o creastă de deal ascuțită, și, după acest canion situat la picioarele muntelui, un râu pe care trebuiau să îl traverseze. Anto luă din desaga de piele două pâini cu coaja groasă, scobite de miezul moale și umplute cu pește în sos de roșii. Mâncară și apoi coborâră din nou în valea dinaintea acestei penultime creste de deal, înaintând apoi spre un defileu jos, unde dealurile vălurite se înclinau pentru a descoperi zidul lui Monte Altissimo.

Michelangelo se așeză pe un bolovan, privind în sus spre Alpii înfricoșători.

— Cu ajutorul lui Dumnezeu și al armatei franceze, s-ar putea construi un drum până în acest punct. Dar cum ar putea construi cineva un drum pe acest perete perpendicular?

— Nu se poate așa ceva. Da' de ce trebuie?

— Pentru a scoate marmură.

Anto îl privi pe Michelangelo, mișcându-și buzele în sus și-n jos peste gingiile roz.

— Nu mai zice marmură. Asta-i *pazzesco*³⁵! Nimeni nu poate coborî blocurile.

— E adevărat.

— Atunci de ce ai venit?

— Ca să mă asigur. Hai să începem să urcăm, Anto. Vreau să văd cât de bună este marmura pe care nu putem să o coborâm.

Marmura nu era doar bună, era perfectă, părțile ieșite la suprafață depășind chiar și cea mai pură marmură statuară albă. Descoperi un *poggio* unde săpaseră și romanii, și fragmente ale unui bloc de marmură scos de ei. După lupta pe care o duseseră pentru a-și păstra echilibrul pe marginile prăpăstiilor stâncoase, până să treacă de porțiunea acoperită de zăpadă, lui Michelangelo îi deveni clar de ce împărații folosiseră marmura de Carrara pentru a construi Roma. Și totuși tot corpul îi ardea de dorința de a atinge cu dalta și ciocanul această piatră strălucitoare, cea mai pură pe care o întâlneau vreodată.

Până să ajungă înapoi în Carrara era deja seară. În timp ce venea pe drumul dinspre Avenza, observă să fermierii de pe câmp se făceau că nu-l văd. Când intră pe Porta Ghibellina, orășenii din fața magazinelor își găseau brusc de lucru. În Piazza del Duomo în timp ce trecea el, un grup de bărbați stăteau de vorbă într-un cerc strâns, cu umerii aplecați. Intră în spițerie, unde Pelliccia și fiul lui măcinau ingrediente pe dale de marmură.

— Ce s-a întâmplat? Ieri-dimineață am plecat ca unul din Carrara. În seara aceasta mă întorc toscan.

Pelliccia nu îi spusese nimic până nu puse mixtura în batista unei bătrâne în negru, urându-i „Fa a *modr*”.

— E din cauza drumului tău la Monte Altissimo.

— Deci concetățenii tăi au preluat legea romană, după care un om este vinovat până nu își dovedește nevinovăția?

---

³⁵ O nebunie (lb. italiană).

— Sunt speriați. Deschiderea carierei din Pietrasanta ar putea să îi distrugă.

— Te rog să le spui că Papa mi-a poruncit să merg la Monte Altissimo.

— Ei spun că e din vina ta.

— Din a mea? Cum așa?

— Cred că e din cauza dorinței tale de blocuri perfecte. Spun că „Gură-mare” s-a făcut auzit până la Roma.

— Dar am tot cumpărat marmură de Carrara.

— Cei din Carrara simt că în inima ta cauți *sanctum sanctorum*, sufletul alb pur al muntelui. Și că de aceea Papa Leon ți-a poruncit să deschizi Pietrasanta, pentru a găsi blocuri de marmură perfecte care să te mulțumească.

Pentru moment, Michelangelo nu putu să răspundă. Știa că Papa și cardinalul Giulio deveniseră proprietari ai lui Monte Altissimo, și că îi pedepseau pe cei din Carrara, care erau potrivnici Vaticanului. Dar oare instinctul celor din Carrara era corect? În ultimele șapte luni nu fusese nici măcar o dată mulțumit că reușise să găsească cea mai bună marmură albă statuară, nici măcar după ce plătitese mai multe blocuri. Tânjise oare ca Papa să deschidă cariera din Pietrasanta, chiar în timp ce pretindea că acest lucru este imposibil?

— Voi raporta Sanctității Sale că niciun fel de marmură nu poate fi adusă de pe Monte Altissimo.

— Pot să aibă încredere în tine?

— Le dau cuvântul meu de onoare.

— Aceasta va fi o veste bună.

Deveni mai mult amuzat decât îngrijorat când auzi că Baccio d’Agnolo și Bigio primiră cinci sute de ducați pentru a merge în munții de la Seravezza și a construi un drum. Îi cunoștea pe amândoi. Nu erau în stare să mute o piatră.

Acea primăvară era una prosperă pentru Carrara; o mulțime de sculptori veniseră să cumpere marmură și erau cazați în casa parohială de vizavi de podul Domului: Bartolomeo Ordonez din Spania, Giovanni dei Rossi și

maestrul Simoni din Mantua, Domenico Garé din Franța, Don Bernardino de Chivos lucrând pentru Carol I al Spaniei. Și el se simțea prosper, pentru că familia Medici fu de acord să-i plătească douăzeci și cinci de mii de ducați pentru fațadă.

Jacopo Sansovino, ucenic al vechiului său prieten Andrea Sansovino din grădina Medici, sosi în Carrara într-o după-amiază ploioasă și stătea cu spatele la focul din locuința lui Michelangelo pentru a se usca. Jacopo era un bărbat arătos, de treizeci de ani, cu părul castaniu, care luase numele de familie al maestrului său și părea să aibă talent. Michelangelo îl văzuse la atelierul lui Sansovino de mai multe ori în ultimii ani.

— Jacopo, ce plăcere să văd o față florentină. Ce te aduce la Carrara pe vremea aceasta proastă?

— Tu.

— Eu? Cum așa?

— Papa Leon mi-a promis friza.

— Ce friză?

— Păi, cea de pe fațada ta, desigur! Am arătat Papei planul meu și a fost încântat.

Michelangelo își întoarse fața pentru ca Jacopo să nu-i poată observa uimirea.

— Dar eu nu am prevăzut nicio friză.

— Papa a deschis un concurs pentru oricine voia să contribuie. Eu am câștigat. Cu o bandă continuă de bronz deasupra celor trei portaluri, reprezentând scene din viața familiei de Medici.

— Și dacă friza ta nu se potrivește cu planul meu?

— Tu îți faci munca ta, iar eu pe a mea.

Tonul lui Jacopo nu era nepolitic, dar nu permitea discuții. Michelangelo spuse calm:

— N-am colaborat niciodată cu nimeni, Jacopo.

— Facem ceea ce spune Sfântul Părinte.

— Cu siguranță. Dar prin contractul meu sunt obligat să corectez greșelile muncii altora.

— Nu vor fi greșeli. Ai încredere în mine. Mai bine ți-ai face griji din cauza lui Baccio și Bigio.

— Ce-i cu Baccio și Bigio? Michelangelo simți cu i se înțepenește șira spinării.

— Ei vor lucra toate blocurile și coloanele decorative. Nu reuși să doarmă în acea noapte. Punea lemne pe foc, măsurând cele două camere ale apartamentului său frământându-se în mintea lui. De ce lăsase aceste luni să treacă fără să facă un model pe care Papa și cardinalul Giulio să îl aprobe, fără să creeze personajele mai importante sau fără să se întoarcă la Florența pentru a turna fundațiile? Își crease iluzia că se mișcă doar cumpărând marmură. Vizita lui Jacopo Sansovino cu vestea că fațada îi aluneca din mâini îi dovedi că se înșelase. Stătuse nemișcat, ceea ce pentru un artist este una dintre cele mai dureroase forme de moarte.

Nu mai avea timp de pierdut. Din moment ce trebuia să realizeze acea fațadă, mai bine să înceapă să o sculpteze cu totul: pătrate, coloane, cornișe și capiteluri, precum și toți sfinții.

Scrise de îndată la Roma:

Sfinte Părinte, vă promit că fațada pentru San Lorenzo va fi un model de arhitectură și sculptură pentru toată Italia.

8

Se întoarse la Florența în primăvară, la timp pentru a sărbători nașterea fiicei lui Buonarroto, Francesca, pe care el o porecli Cecca. Își invită prietenii la casa de pe Via Ghibellina pentru *vino santo* și cozonac, apoi merse să cumpere o bucată de teren lângă Via Mezza, aproape de Santa Caterina, unde să poată construi un atelier destul de mare pentru a găzdui blocurile mari pentru fațadă și pentru cavoul lui Iuliu.

Trebui să se tocmească din greu cu canonicii de la Duomo, care îl taxară trei sute de florini mari de aur pentru teren, cu șaizeci mai mult decât valoarea pe care o știa Michelangelo. Când protestă, canonicul îi răspunse serios:

— Ne pare rău, dar nu ne putem abate de la bula papală referitoare la vânzări.

— Atunci dați-mi și bucata de pământ din spate în schimbul celor șaizeci de florini pe care mi i-ați luat în plus.

— Vrei să încalcăm un ordin al Sfântului Părinte? Lucră timp de câteva săptămâni pentru a termina schița după care trebuia să construiască macheta de lemn. Pe măsură ce își dezvoltă ideea, adăugă povestiri în relief, în cadre pătrate, două în cadre rotunde, și mări costurile încât crearea unei fațade să devină imposibilă pentru mai puțin de treizeci și cinci de mii de ducați. Papa îi răspunse prin Buoninsegni, care îi scrisese:

Le plac noile planuri, dar ai ridicat prețul cu zece mii de ducați.

Aceștia sunt pentru extinderea fațadei sau sunt o eroare de calcul din planurile tale anterioare?

Michelangelo răspunse:

Aceasta va fi minunea arhitecturală și sculpturală a Italiei! Când vor începe plățile?

Buoninsegni îi răspunse:

Acum nu sunt foarte mulți bani disponibili, dar nu avea grijă, contractul va fi semnat. Începe imediat munca la fundații. Sanctitatea Sa este îngrijorată că nu le-ai construit încă.

Jacopo Sansovino, care află de la Vatican că noul model nu prevedea o friză de bronz, veni la Michelangelo și începu

să îl critice usturător:

— Blestemată să fie ziua în care ai spus ceva bun despre oricine pe pământ!

— Haide, Jacopo, am vorbit frumos despre munca ta. Am încercat să îți explic la Carrara...

— Ai încercat să îmi spui că nu există loc pentru altcineva decât pentru tine. Doar despre asta este vorba.

— Jacopo, haide să nu ne despărțim dușmani. Îți promit că te voi ajuta să obții o comandă. Atunci vei înțelege de ce o operă de artă nu poate fi realizată de un grup. Trebuie să aibă unitatea organică a mâinilor și minții unui singur om. Altfel iese ca o supă de pește livorneză.

Lodovico își alesese acest moment pentru a-i reproșa lui Michelangelo că nu i-a pus la dispoziție fondurile de la *spedalingo* de la Santa Maria Nuova.

— Tată, dacă nu încetezi cu această sâcâială constantă, casa aceasta nu va mai fi destul de mare pentru amândoi.

Până la căderea serii, Lodovico era deja plecat, camera lui goală. Seara următoare, Buonarroto veni cu vestea că Lodovico spunea oricui îl asculta că fusese alungat din propria casă.

— Unde stă?

— Într-o casă țărănească, în spatele casei noastre din Settignano.

— O să îi trimit un bilet imediat.

Se așeză la biroul la care Lodovico obișnuia să își facă socotelile, care arăta ciudat în acea cameră pătrată, și scrisese:

Dragă tată, am auzit că te plângi de mine, spunând că te-am alungat din casă. Mă minunez, căci sunt sigur că din ziua în care m-am născut și până acum, mintea mea nu a avut vreodată un gând, mare sau mic, care să îți fie potrivnic. Fiecare muncă pe care am făcut-o a fost acceptată din dragostea pe care ți-o port, și știi doar că ți-am dăruit tot ce am.

După treizeci de ani de conviețuire cu mine, tu și fiii tăi vă puteți da seama că atunci când am putut, am gândit și lucrat spre binele vostru. Cum poți să spui că te-am dat afară? Nu vezi ce reputație îmi faci? ... De asta mai aveam nevoie ca să îmi umple paharul de nenorociri. Frumos mă răsplătești!

Dar, fie și așa: sunt gata să accept că nu ți-am adus nimic altceva decât rușine și dezonoare... te implor să mă ierți, ca pe un nevrednic ce sunt...

Lodovico se întoarce pe Via Ghibellina și îl iertă.

Florența era tristă, căci tradiția florentină iubitoare de plăceri se mutase la curtea lui Leon, în Roma. Michelangelo însuși era trist și propria lui nefericire fu sporită când auzi că îi pierise cartonul cu „Scăldătorii”.

— Nimicit nu ar fi cel mai potrivit cuvânt, spuse Granacci serios. S-a desenat, s-a scris pe el, s-a mâzgălit, a fost tăiat și apoi furat.

— Dar cum? Apartinerea Florenței. De ce nu a fost protejat? Granacci îi povesti detaliile. Cartonul fusese mutat în Sala Papilor de lângă Santa Maria Novella, apoi în sala de sus a Palatului Medici. Sute de artiști trecând prin Florența au lucrat nesupravegheați în fața lui, unii decupând chiar porțiuni întregi pentru a le lua cu ei. Se zvonea despre dușmanul lui de după cearta cu Perugino, sculptorul Baccio Bandinelli, că și-ar fi însușit un număr de bucăți. Singurele fragmente care se mai aflau încă în Florența erau acelea care fuseseră cumpărate de prietenii lui din familia Strozzi.

— Deci m-am alăturat lui Leonardo, comentă el abătut. Cartonul meu a dispărut. La fel ca și bronzul lui Iuliu.

Singurul care reuși să îl facă să-și vadă necazurile cu alți ochi fu starețul Bichiellini, acum atât de bătrân și fragil încât era țintuit la pat, în Santo Spirito.

— Încearcă să îți privești viața ca pe un întreg, mai degrabă decât ca pe o serie de fragmente fără legătură, îl sfătui starețul. În acest fel, fiecare perioadă se dezvoltă din

cea precedentă și știi că va mai urma încă una.

Se concentra asupra fațadei, construi un model solid, canelând coloanele, decorând capitelurile, scobind firidele care aveau să îi susțină statuile, făcând figuri de ceară care să reprezinte sculpturile lui finale. Papa Leon semnă un contract pentru patruzeci de mii de ducați: cinci mii pe an timp de opt ani, o arvună de patru mii pentru cheltuieli și o locuință gratuită, lângă Biserica San Lorenzo. Totuși...

Sanctitatea Sa vrea ca toate lucrările pentru fațada Bisericii San Lorenzo să fie făcute din marmură de la Pietrasanta, și nu alta.

Stătea cu capul descoperit în cimitirul din San Lorenzo, ascultând prohodul pentru înmormântarea stareșului Bichiellini și simțind că a pierdut cel mai drag și bun om de pe pământ. Pentru stareșul cuvios urma o altă perioadă, răsplata lui în ceruri. Pentru Michelangelo, care își urmărea prietenul coborât acum în mormânt, perioada care urma avea să fie un adevărat iad.

La o oră de la întoarcerea lui în Carrara, o mulțime începu să se adune în Piazza del Duomo, revărsându-se de la poalele Pieței Porcilor, de pe drumul de lângă râul Carrione și prin Porta del Bozzo, coborând de pe coastele muntelui, din Torano, Colonnata, Forestieri, din carierele Polvaccio, Fantiscritti, Grotta Colombara, Battagliani. Se adunaseră deja câteva sute de oameni din Carrara, înghesuindu-se tot mai mult în piața de sub ferestrele spițerului, împrăștiindu-se sub podul suspendat în fața Domului.

Ferestrele sufrageriei spițerului erau înalte, de la podea până la tavan, cele de la mijloc fiind uși de sticlă. Afară era un grilaj scund de fier forjat. Michelangelo stătea în spatele draperiilor din fața ușilor, ascultând cum murmurul mulțimii creștea în intensitate, în timp ce muncitorii din cariere

continuau să se adune în piață. Apoi cineva îl observă după perdea. Toți începură să strige.

— Gură-mare! Gură-mare!

Michelangelo privi fața îngrozită a gazdei lui, sfâșiat între loialitatea față de poporul său și datoria față de oaspete.

— Ar fi mai bine să merg în piață, spuse Michelangelo.

— E prea periculos. Când sunt speriați, sunt periculoși. Ar putea să te calce în picioare.

— Dar trebuie să le vorbesc.

Deschise ușa de sticlă și păși în fața grilajului. Auzi un strigăt de jos:

— *Figiol d'un can!*³⁶

Pumni încleștați se îndreptară în sus spre el. Își întinse brațele, încercând să facă liniște.

— Cuvântul tău de onoare e o căcărează de oaie.

— Asta nu e vina mea. Credeți-mă.

— *Bastardo!* Ne-ai vândut.

— Nu am cumpărat eu marmură de la voi? Am venit cu contracte noi. Aveți încredere în mine. Sunt unul dintre voi.

— Ești sluga Papei!

— O să sufăr din cauza asta mai mult decât voi. Tăcerea se lăsă peste mulțime.

Un bărbat din față strigă cu un glas chinuit:

— N-o să-ți sufere burta!

Strigătul acela acționa ca un semnal. O sută de brațe se ridicară.

Aerul se umplu de pietre. Fragmente de marmură albă sparseră o fereastră, apoi pe cealaltă.

O piatră mare îl lovi în frunte. Rămase buimăcit, mai mult din cauza surprizei decât din pricina durerii. Sângele începu să i se prelingă pe față. Simți cum îi umezește sprânceana, apoi cum se scurge pe lângă colțul ochiului.

Nu făcu nicio mișcare pentru a opri curgerea. Mulțimea văzu ce s-a întâmplat. Un murmur străbătu piața.

---

³⁶ Fiu de cățea! (lb. italiană).

— *Basta!* I-a dat sângele.

Mulțimea începu să se împrăștie, cu șuvoaie curgând pe străzile dinspre catedrală, spre locurile de unde veniseră. În câteva minute, piața era părăsită, cu doar câteva pietre albe și sticla spartă indicând ce s-a întâmplat. Își frecă ochiul cu palma și privi pata întunecată care se închegase. Mai sângerase și înainte din cauza marmurii, cu așchii care săreau din cauza cioplitului frenetic, și îl loveau în față, străpungând pielea. Dar aceasta era prima dată când fusese lovit cu pietre.

9

Închirie o casă pe partea dinspre mare a pieței din Pietrasanta, cu vedere spre mlaștina pe care trebuia să o traverseze pentru a face un port, reținându-i pe proprietari, un cuplu vârstnic, pentru a avea grijă de gospodărie. Cardinalul Giulio îl informă că trebuia de asemenea să taie marmură pentru construirea Bazilicii Sfântul Petru și pentru reparațiile Domului din Florența. Breasla Lânarilor îi trimitea pe cineva care să îi construiască drumul.

Era martie și avea șase luni de vreme bună înainte ca zăpada și gheața să închidă accesul la munți. Dacă putea să coboare coloanele de marmură din cariere pe plajă până în octombrie, treaba lui avea să fie terminată... dacă s-ar fi putut măcar apuca de ea! Putea să aranjeze ca primele blocuri să fie trimise la Florența, unde să petreacă iarna lucrând la ele. Când vremea bună avea să se reîntoarcă, un maestru cu o echipă se puteau ocupa singuri de carieră.

Făcu o listă cu lucrurile de care avea nevoie, porni spre Carrara și se îndreptă direct spre prăvăliile cu materiale de deasupra orașului, în afara zidurilor acestuia. Intră într-un magazin de funii de cânepă, primul într-un șir de prăvălii așezate de-a lungul râului.

— Am nevoie de funii rezistente.

Proprietarul nu-și ridică ochii de la funia ce-o împletea.

— Nu am.

Merse spre un fierar. Acesta bătea metalul pe o nicovală.

— Vreau să cumpăr o forjă și niște bare de metal.

— Nu mai am.

Următorul magazin de unelte era cel mai bun din zonă.

— Puteți să îmi vindeți niște cazmale, securi, ferăstraie de doi...?

— S-au terminat.

Se îndreptă înapoi în munți, căutându-l pe proprietarul cu care semnase mai multe contracte și căruia îi plătise sume mari de bani.

— Vino cu mine la Pietrasanta, Stângaciule.

— Contract mare. Nu pot pleca.

La următoarea carieră îl rugă pe Ragione:

— Împrumută-mi-l pe maestrul tău pentru șase luni. Plătesc dublu.

— Nu pot să mă lipsesc de el.

Urcă și mai sus, îndreptându-se spre carierele îndepărtate, ai căror oameni se adunau în jurul propriei lor *campanile*, și nu spre Carrara.

— Lucrați la cariera mea în loc de aceasta. Vă voi plăti același profit, plus un contract pentru blocuri din cariera voastră pentru anul viitor. Ce spuneți?

Ochii proprietarului străluceau la gândul banilor în plus. Dar entuziasmul îi dispăru rapid.

— Nu vreau să sune cornul pentru mine.

Din moment ce nu avea nicio șansă în cariere, coborî pe cărare spre oraș și intră în casa spițerului prin grădina din spate, căutându-și prietenul.

— Tu ai angajat și pregătit maiștri toată viața. Trimite-mi și mie unul. Am nevoie de ajutor. Toți ceilalți m-au refuzat.

— Știu, spuse Pelliccia cu tristețe. Eu sunt prietenul tău. Prietenii nu ar trebui să se abandoneze unii pe ceilalți.

— Atunci mă ajuți?

— Nu pot.

— Vrei să spui că nu vrei.

— E același lucru. Nimeni nu va merge. Toți vor rămâne la *campanila* lor. Acesta e cel mai mare pericol pe care l-a înfruntat comunitatea noastră de la invazia armatei franceze. Și prăvălia mea? Ar fi ca și cum cineva ar fi făcut cu cenușă semnul ciumei deasupra ușii. Te rog să mă ierți!

Michelangelo își feri privirea.

— Greșeala a fost a mea, că am venit.

Simțindu-se mai obosit decât dacă ar fi sculptat douăzeci de ore se îndreaptă din nou pe străzile pavate cu marmură, trecând pe lângă gospodine acoperite de *scialima*³⁷ până când ajunse la Rocca Malaspina. Marchizul nu era numai proprietarul a o mare parte din Carrara, dar și singura oficialitate a ținutului. Cuvântul lui era lege. Marchizul îi ură bun venit grav, dar lipsit de ostilitate.

— Papa nu are nicio putere aici, explică el. Nu poate obliga oamenii să scoată marmură din munte. Nici chiar dacă ar excomunica întregul ținut.

— Atunci, prin urmare, nici dumneavoastră nu îi puteți obliga să lucreze pentru mine?

Marchizul schiță un zâmbet.

— Un prinț înțelept nu dă niciodată ordine care știe că nu vor fi respectate.

O tăcere chinuitoare cuprinse camera, până când un servitor sosi cu vin și *pasmata*, chifle coapte, un fel de specialitate de Paște.

— Marchize, am cheltuit o mie de ducați pentru blocurile de marmură, care se află încă în carieră. Cum rămâne cu ele?

— În contract e specificat că trebuie duse până la țarm?

— Da.

— Atunci poți fi sigur că vor fi livrate. Noi ne îndeplinim contractele.

Blocurile și coloanele fură coborâte de pe munte în

---

³⁷ Șal (lb. italiană).

căruțe, cu pietre grele târâte de roțile din spate, pe post de frâne. Dar după ce le așezară pe plajă, barcagiii din Carrara nu voiau să le transporte la Florența.

— Nu e trecut în contract.

— Știu. De aceea sunt dispus să plătesc o sumă bună. Le vreau duse la Pisa, apoi sus, pe Arno, cât încă mai e umflat.

— N-avem vase.

— Dar toate corăbiile stau aici degeaba.

— Suntem ocupați mâine. Nu mai avem loc. Michelangelo înjură, încalecă pe cal și merse pe drumul dificil prin Spezia și Rapallo până la Genova. Acolo erau destul de mulți proprietari de vase, doritori de muncă. Calculară numărul de vase necesare pentru transport. Michelangelo plăti în avans, apoi stabili să se întâlnească la Avenza pentru a dirija încărcarea.

Două dimineți mai târziu, când corăbiile genoveze apărură pe orizont, o barcă cu vâsle din Carrara porni să îi întâlnească. Michelangelo așteptă pe plajă, furios din pricina întârzierii. Când barca se întoarse în sfârșit, îl aduse cu ea și pe căpitanul genovez. Acesta privi blocurile și coloanele lui Michelangelo și spuse din colțul gurii:

— Nu pot să le duc. Sunt prea mari.

Michelangelo se albi de furie.

— Dar ți-am spus numărul, greutatea, mărimile!

— Sunt prea multe.

Căpitanul îi aruncă punga de bani lui Michelangelo și se îndreptă înapoi spre barcă. Oamenii din Carrara aflați pe plajă stăteau nepăsători, apoi se întoarseră și porniră pe șesul lung, târându-și picioarele.

A doua zi porni călare spre Pisa. Pe măsură ce se apropia de oraș, văzu turnul aplecat pe fundalul cerului albastru și își aminti prima călătorie făcută acolo cu Bertoldo, când avea cincisprezece ani, și când profesorul său îl dusesse la Camposanto pentru a dovedi că nu copiasse bătălia antică a centaurilor. Acum avea patruzeci și trei de

ani. Trecuseră oare doar douăzeci și opt de ani de când studiasse minunatele sculpturi ale lui Nicola Pisano din Baptistериu? Cu cât trăia mai mult, cu atât se îndepărta mai mult de sfatul cel mai stăruitor al lui Bertoldo: „Trebuie să crezi o operă mare”.

„Dar cum?”, se întrebă el obosit.

Găsi un căpitan de încredere, plăti un avans și se întoarse la Pietrasanta. Bărcile nu sosiră în ziua stabilită... și nici în următoarea... sau în cea de după. El și marmurile lui scumpe, alese cu atenție, fuseseră abandonate. Cum va reuși oare să le transporte de pe plaja din Carrara? Nu știa unde să mai încerce. Trebuia să deschidă o carieră. Nu putea decât să le lase acolo. Să încerce din nou mai târziu.

Cei din carierele de *pietra serena* din Settignano știau că faima pe care Michelangelo o obținuse avea un preț scump. Nu îl invidiau când priveau silueta slabă urcând anevoie drumul. Dar când Michelangelo ajunsese la stânca deschisă și văzu straturile de piatră albastră-gri, cu pietrarii lucrând, se învioră și zâmbi larg. Jos, o echipă spărgea cu baroasele blocurile tăiate în bucăți care să poată fi vândute. Era vremea prânzului. Copiii soseau cu câte un băț pe umeri, la capetele căruia erau atârdate oale cu mâncare fierbinte. Pietrarii se adunară la gura peșterii lor.

— Știe careva vreo carieră care duce lipsă de comenzi?, întrebă el. Aș avea nevoie de câțiva oameni buni la Pietrasanta.

N-ar fi vrut să se spună că refuzară un vechi tovarăș. Dar toate carierele aveau de lucru, și când era de muncă, un om nu putea să plece.

— Ce noroc pentru voi, exclamă el. Se opri să mai adauge: „dar nu și pentru mine”. Credeți că aș putea să încerc în altă parte? În spatele Palatului Pitti? La Prato?

Oamenii se priviră unul pe celălalt în liniște.

— Încearcă.

Vizită și alte locuri de unde se scotea piatră, la o carieră

de *pietra dura*, la Cava di Fossato, Coverciano, cariera de *pietra forte* de la Lombrellino. Bărbații lucrau. Nu aveau niciun motiv să își părăsească locuințele și familiile. Mai existau și temeri în legătură cu munții de la Pietrasanta. Disperat, își târî picioarele înapoi spre Settignano, la familia Topolino. Fiii erau acum cei care conduceau curtea, cu șapte nepoți având vârste de la șapte ani în sus, învățând meseria. Bruno, cel mai mare, cu părul tuns scurt, pătat cu cenușiu, negocia contractele. Enrico, fratele mijlociu, era învățat de bunic să facă treaba cea mai delicată, coloanele și ferestrele dantelate, el era artistul dintre cei trei. Gilberto, cel mai puternic dintre ei, tăia și fațeta piatra cu viteza a trei cioplitori. Ei erau ultima lui speranță. Dacă nici familia Topolino nu avea să îl ajute, atunci nimeni nu o va face. Le prezentă pe larg situația, fără să lase deoparte vreun pericol sau greutate.

— Nu ar putea să vină unul dintre voi cu mine? Trebuie să am pe cineva în care să am încredere.

Putea parcă să îi audă pe toți trei gândind împreună. În cele din urmă, ochii tuturor se opriră asupra lui Bruno.

— Nu putem să te lăsăm să mergi singur, spuse Bruno încet. Unul trebuie să meargă.

— Care?

— Nu Bruno, spuse Enrico, el e cel care se ocupă de contracte.

— Nici Enrico, spuse Gilberto. El este cel care finisează. Cei doi frați mai mari îl priviră pe Gilberto și vorbiră la unison:

— Atunci rămâi tu.

— Atunci rămân eu. Gilberto își scarpină părul stufos de pe piept în timp ce îl privea pe Michelangelo. Eu am cea mai puțină îndemânare, dar cea mai multă putere. Crezi că o să-ți fiu folositor?

— O să-mi fii. Îți sunt recunoscător.

— Nu amesteca recunoștința în supa familiei, răspuse Enrico, care preluase rezerva de zicători populare a

bunicului, împreună cu priceperea de a învârti roata de șlefuit.

În următoarele zile, Michelangelo asamblează o echipă: Michele, care lucrase cu el la Roma, cei trei frați Francelli: Domenico, un bărbat pricăjit, dar un sculptor bun, Zara, pe care Michelangelo îl știa deja de câțiva ani, și Sandro, mezinul. La Grassa din Settignano, care îi făcuse un model, fu de acord să vină, la fel și un grup amestecat de pietrari care erau tentați de oferta lui de plată dublă. I se strânse inima în timp ce îi adună pe toți pentru a-i instrui cu privire la plecarea de a doua zi dimineață, cu o căruță pe care o închiriasse. Avea doisprezece tăietori de piatră. Niciun muncitor din carieră! Cum putea oare să atace un munte sălbatic cu o echipă atât de lipsită de experiență?

Pe când se îndrepta spre casă, gândindu-se la aceste probleme, trecu pe lângă un grup de cioplitori de piatră care puneau blocuri noi pe Via Sant'Egidio. Printre ei fu uimit să îl vadă pe Donato Benti, un sculptor în marmură care lucrase în Franța la o comandă izbită.

— Benti! Pentru numele lui Dumnezeu, ce cauți aici? Benti, deși avea doar treizeci de ani, se născuse cu o față de om bătrân. Avea pungi purpurii sub ochi, obrazul zbârcit, cu linii care se adunau hașurat pe bărbie. Avea un fel de-a fi mohorât. Își împleti mâinile într-o rugă tăcută, spunând:

— Fac sculpturi mici, pe care să calce oamenii cu picioarele. Chiar dacă mănânc puțin, am totuși nevoie de mâncare din când în când.

— Pot să îți dau mai mult la Pietrasanta decât ce câștigi aici pe stradă. Ce zici? Am nevoie de tine.

— Ai nevoie de mine, repetă Benti, cu ochii lui ca de bufniță clipind de neîncredere. Acestea ar putea să fie cele mai frumoase cuvinte din limba italiană. Voi veni.

— Bine. Să fii la casa mea de pe Via Ghibellina în zori. O să fim paisprezece care mergem cu căruța.

În aceeași seară, Salviati sosi acasă la Michelangelo însoțit de un bărbat cu ochii cenușii și părul rar, pe care îl

prezentă ca fiind Vieri, un văr primar îndepărtat al Papei Leon.

— Vieri va merge la Pietrasanta cu dumneata, ca administrator. El va fi cel care se va ocupa de mâncare, materiale, de transport și va ține socotelile. Salariul lui va fi plătit de Breasla Lănarilor.

— Chiar îmi făceam griji în privința aceasta. Salviați zâmbi.

— Vieri e un artist al socotelilor. Registrele lui vor fi la fel de perfect echilibrate precum „David” al dumatăle, fără niciun bănuț nejustificat.

Vieri vorbi cu vocea sugrumată a unui om căruia cuvintele nu îi fac plăcere:

— Coloanele de cifre sunt stăpânii... până când le cumpănesc. Abia atunci le fac să mă asculte.

Plecarea a fost cu noroc până la urmă, căci cumnata lui, Bartolomme, dădu naștere unui băiețel sănătos, pe care îl numiră Simone. În sfârșit, numele de Buonarroti-Simoni era protejat pentru viitor.

Vieri, Gilberto Topolino și Benti se mutară împreună cu el în casa din Pietrasanta, cu Vieri ocupând unul dintre dormitoare ca birou. Michelangelo găsi apoi o casă mai mare în Seravezza pentru restul de nouă muncitori. Marcasa drumul cel mai potrivit pentru zona de carieră și puse oamenii la treabă cu cazmale și lopeți pentru a tăia o potecă pe care măgărușii să poată căra materialele. Un număr de băieți de la ferme veniră să lucreze sub supravegherea lui Anto, sfărâmând cu barosul piatra muntelui și deschizând o trecere sigură. Când deveni limpede că singurul fierar din Seravezza nu putea face față la nevoile lor, Benti trimise după nașul lui, Lazzero, un om scund, fără gât, cu un tors ca de taur. Acesta instala o forjă pentru a servi atât carierei, cât și drumului, și pentru a întări cu fier căruțele care trebuiau să care blocurile de marmură până jos, la mare.

Michelangelo, Michele, Gilberto și Benti porniră să exploreze și găsiră câteva straturi de marmură pestriță la nivelurile mai joase ale lui Monte Altissimo. Și apoi, un singur colț de stâncă ieșit în afară, lângă vârf, le descoperi un strat de marmură statuară pură, de un alb cristalin care-ți tăia răsuflarea, lipsită de cusur în compoziție și culoare.

— E adevărat, îi strigă Michelangelo lui Benti. Cu cât muntele e mai înalt, cu atât marmura e mai pură.

Își adună echipa și îi puse pe oamenii lui Anto să îl ajute să taie o suprafață netedă în munte de unde să poată scoate marmura. Șisturile de marmură mergeau drept într-o foaie albă solidă. Era o stâncă întreagă de marmură care trebuia îndepărtată, cu suprafața puțin alterată de zăpadă, vânt și ploaie, dar absolut pură, sub acest înveliș.

— Tot ce avem de făcut acum, exclamă el bucuros, e să smulgem aceste blocuri mărețe care sunt aici de la facerea lumii.

— Și să le coborâm de pe munte, adăugă Benti, privind în jos la cei opt sau zece kilometri, dincolo de Pietrasanta și Seravezza, până la mare. Sincer vorbind, sunt mai îngrijorat de drum decât de marmură.

Primele săptămâni de muncă la carieră fură un eșec total. Michelangelo le arată oamenilor cum cei din Carrara băteau țaruși uzi de-a lungul liniilor de îmbinare dintre straturi și falii, cum țarușii se umflau până ce marmura crăpa și apoi era scoasă cu pârghii uriașe. Dar marmura și cei care o scoteau erau ca îndrăgostiții, își cunoșteau unul altuia fiecare stare, moft sau dispoziție de a se opune sau de a ceda. Marmura era dintotdeauna regina temperamentală a formațiunilor montane dure, dar cea care se sfărâma cel mai ușor din cauza delicateții ei: era o piatră încăpățânată care cerea devotament și iubire.

Pietrarii din Settignano nu știau nimic despre aceste lucruri. Și nici Benti sau Domenico, deși ei mai sculptaseră statui. Michelangelo învăța din încercări și greșeli,

bazându-se pe anii în care îi privise pe cei din Carrara tăind blocurile, încercând să absoarbă în câteva luni îndemânarea care era transmisă de generații. Echipa lui de pietrari se străduia din greu, dar făcea greșeli. *Pietra serena* cu care ei erau obișnuiți era infinit mai rezistentă. Nu erau pregătiți pentru a face față „pietrei strălucitoare”. Erau la fel de folositori ca o echipă de tâmplari sau de fierari.

Ca maestru, Gilberto Topolino era un vulcan de energie. Se cățăra, se repezea, ataca muntele îndârjit, îi ținea și pe ceilalți în mișcare într-un ritm înspăimântător. Dar Gilberto nu știa decât cum să lucreze blocuri de *pietra serena* ținute între genunchi. Marmura îl enerva prin aroganța sa dură, atunci când ar fi trebuit să fie sfărâmicioasă ca zahărul, și prin sfărâmarea granulară sub sculele lui, când ar fi trebuit să fie tare.

Voinicul La Grassa se plânga:

— E ca și cum ai lucra în întuneric.

După o săptămână de lucru la straturile mai joase, unde Domenico spusese că găsise ceva bun, tăiară un bloc care se dovedi a avea vinișoare întunecate rotite în cercuri, nefolositor pentru scopurile lor.

Vieri se dovedi a fi un administrator excelent, obținând cele mai mici prețuri posibile pentru mâncare și materiale, păstrând costurile scăzute. Avea o chitanță de arătat pentru fiecare dinar cheltuit, dar la sfârșitul lunii socotelile curate erau o consolare mică pentru Michelangelo. Nu reușise să scoată din carieră marmură în valoare de un ducat măcar.

— Vezi Buonarroti, cifrele mele sunt perfect echilibrate.

— Dar câtă marmură am eu pentru a echilibra cei o sută optzeci de ducați?

— Marmură? Treaba mea e să arăt pe ce s-a dus fiecare *scudo*.

— Și a mea să am marmură pe care să o arăt în schimbul cheltuielilor făcute.

Erau deja aproape de iunie. Breasla Lânarilor nu trimisese încă un supraveghetor pentru construirea drumului. Deoarece terenul era foarte greu, iar drumul trebuia tăiat în cea mai mare parte din stânca dură, Michelangelo își dădu seama că, dacă nu începeau imediat lucrările, drumul nu putea fi terminat până la sosirea furtunilor de iarnă. În sfârșit sosi și constructorul: Bocca, un om fără știință de carte, muncitor la drumurile Toscanei în tinerețe, care avusese energia și ambiția de a învăța cum să deseneze hărți, cum să conducă echipele de lucrători la drumuri, și, în final, să construiască drumuri între sate. Breasla Lânarilor îl alesese pe Bocca, un bărbat masiv, păros din creștet până-n tălpi, pentru reputația lui de a îndeplini contractele înainte de termen. Michelangelo îi arătă lui Bocea schițele lui pentru drumul proiectat.

— Văd și eu muntele, spuse Bocea. Acum trebuie să găsim un loc bun pentru un drum.

Bocca era priceput. În zece zile trasase o hartă cu cea mai simplă cale spre Monte Altissimo. Singura problemă era că drumul nu ducea spre locurile unde se găsea marmura. Chiar dacă Michelangelo și-ar fi coborât cu mâna blocurile de douăzeci de tone prin prăpăstiile de pe Monte Altissimo, tot ar fi fost la o distanță considerabilă de drumul lui Bocea.

Insistă ca Bocea să îl însoțească până la cariera cea mai de sus, Polla și Vincarella, apoi jos prin prăpăstiile prin care trebuia să coboare marmura.

— Vezi Bocea, nu aș putea să ajung niciodată cu blocurile mele la drumul tău.

— Contractul meu spune să construiesc spre Monte. Acolo construiesc.

— Degeaba drumul dacă nu pot să scot marmura!

— Eu fac drumul. Tu, marmura.

— Dar nu e nimic la celălalt capăt al drumului tău decât marmură, strigă Michelangelo scos din fire. Voi avea nevoie de o echipă de treizeci și doi de boi pentru a trage căruțele... doar nu cărăm fân! Drumul trebuie să fie cea

mai bună cale din carieră. Ca acesta, de exemplu...

Când Bocca era agitat își smulgea firele lungi de păr care îi creșteau în nări și în urechi. Apucă un mănunchi de firisoare negre între degetul mare și arătător și le trăgea în jos.

— Construiești tu sau construiesc eu. Amândoi nu putem.

Era o noapte caldă, stelele păreau că atârnă peste mare în ciorchini scânteietori. Michelangelo merse kilometri întregi pe drumul de coastă spre sud, trecând pe lângă sate adormite în timp ce încerca să își lămurească problema. Ce utilitate ar fi avut drumul, dacă nu putea să mute marmura? Nu ar fi oare considerată vina lui dacă nu putea să își ducă blocurile până jos la mare? Drumul lui Bocca ar fi fost inutil, căci nu ducea nicăieri. Ce putea să facă el cu acest om?

Se putea plânge Papei Leon, cardinalului Giulio, lui Salviati, putea aduce un nou constructor. Dar ce siguranță avea că acest al doilea constructor ar urma cursul pe care el îl considera cel mai bun? Papa ar fi putut să spună că de vină era el, că avea o încrâncenare din pricina căreia nu se putea înțelege cu nimeni.

Ce alternativă avea?

Trebuia să construiască drumul el însuși!

Un oftat chinuit sfâșie aerul cald al nopții. Se uită în jurul lui și nu văzu decât mlaștina întunecată dintre el și mare. Cum putea să își asume responsabilitatea de a construi un drum printr-unul dintre cele mai sălbatice ținuturi ale Italiei? Nu construisese niciodată un drum. El era un sculptor. Ce știa despre astfel de lucruri? Ar avea de înfruntat încercări zdrobitoare, însemna să cheme și să supravegheze încă o echipă, în timp ce aceștia umpleau mlaștina, tăiau copacii, aruncau în aer pereți solizi de stâncă. Știa ce aveau să spună Papa Leon și cardinalul Giulio, același lucru pe care îl spusese și Papa Iuliu, după ce încercase cu atâta amărăciune să evite pictarea Capelei

Sixtine și apoi revenise cu planuri care îi îngreunau munca de patru ori.

Le strigase lui Leon și lui Giulio: „Nu sunt miner!”

Acum voia să fie inginer.

Leon avea să exclame: „Cum poate oare cineva să te înțeleagă?”

Aceasta era o întrebare la care nici el însuși nu putea răspunde. Chiar dacă nu reușise încă să scoată niciun bloc care să poată fi folosit, văzuse carnea minunată a muntelui Altissimo. Știa că avea în cele din urmă să obțină de acolo marmură statuară. Și pentru aceasta avea nevoie și de un drum potrivit.

Nu învățase oare de-a lungul anilor că un sculptor trebuia să fie și arhitect, și inginer? Dacă reușise să îi cioplească pe „Bacchus”, „Pietà”, „David” și pe „Moise”, dacă putea să creeze un mausoleu pentru Papa Iuliu și o fațadă pentru San Lorenzo, atunci de ce ar fi fost mai dificil un drum de opt kilometri?

10

Folosi drumurile de țară pline de făgașuri spre Seravezza, după care o coti spre nord pentru a evita râul și trecătoarea Vezza, apoi marcă pe hartă un drum care să se îndrepte direct spre Monte Altissimo, în ciuda faptului că în calea lui se aflau bolovani uriași. Înfiptse jaloane pe valea râului Sera, spre pâlcul de case din piatră de la Rimgno, traversă râul Sera printr-un vad mai puțin adânc și urmă conturul malului printr-o trecătoare abruptă, în două puncte se hotărî să facă un tunel prin stânca solidă, mai degrabă decât să lungească drumul în sus, peste o coamă de deal și apoi să coboare jos în serpentină. Ca punct de sosire alese un loc de la baza celor două râpe, unde plănuia să coboare blocurile din Vincarella și Polla.

Cumpără lemn de nuc de doi ducați și comandă unui meșter din Massa care făcea căruțe să îi facă un car cu

două roți îmbrăcate în fier care să ducă stânca tăiată prin mlaștina dintre Pietrasanta și mare. Îl puse pe Donato Benti - cel cu fața tristă - supraveghetor al construirii drumului de la Pietrasanta la baza canalului de la poalele lui Monte Altissimo. Michele fu însărcinat cu umplerea mlaștinii. Gilberto Topolino rămase maestru la Vincarella, cariera de la o mie cinci sute de metri înălțime în Alpi, la poalele peretelui perpendicular al prăpastiei, unde se putea săpa un *poggio* pentru a avea spațiu de muncă pentru excavare.

Spre sfârșitul lunii iunie, Vieri sosi cu o față gravă.

— Trebuie să te oprești din construirea drumului.

— Să mă opresc... de ce?

— Nu mai avem bani.

— Breasla Lânarilor e bogată. Ei plătesc costurile.

— Nu am primit decât o sută de florini. I-am cheltuit pe toți. Uite, vezi cum se potrivesc coloanele de cifre.

— Singurele coloane pe care vreau să le văd sunt cele de marmură. Și nu pot să le duc până în port fără un drum.

— *Peccato!* Poate că banii vor sosi în curând. Până atunci... Vieri își arcui ambele mâini spre exterior într-un gest elocvent de înfrângere:... *finito*.

— Nu mă pot opri acum. Folosește ceilalți bani ai mei.

— Banii dumitale pentru blocuri? Nu poți să îi cheltuiești pe drum.

— E totuna. Fără drum, nu avem marmură. Plătește facturile în contul celor opt sute de ducați ai mei.

— Dar s-ar putea să nu îi mai primești înapoi niciodată. Nu vei avea drept de poprire legală asupra Breslei Lânarilor...

— Nu am drept de poprire asupra nimănui, răspunse Michelangelo. Până nu scot marmura, Sfântul Părinte nu îmi va permite să fiu sculptor. Cheltuiește banii pentru drum. Când Breasla Lânarilor va trimite bani, mi-i vei da înapoi.

Urca și cobora pe munte din zori până-n seară, pe un catâr sigur pe picioare, supraveghind progresul. Benti

Înainta repede cu drumul, numai că lăsase partea cea mai grea de lucru la stâncă pe final. Gilberto îndepărtase pământul de pe stratul de marmură de la Vincarella și bătea țărugi uzi în falii. *Carradori*³⁸ localnici aruncau tone de pietriș în mlaștină, așternând încet baza spre plaja unde Michelangelo plănuia să își construiască portul. Cu o sută de zile lungi și fierbinți de vară de muncă înainte, Michelangelo estima că va avea câteva coloane pentru statuile principale ale fațadei coborâte prin canal pe platforma de încărcare până în luna septembrie.

Până în iulie, potrivit socotelilor lui Vieri, cheltuiseră trei sute din cei opt sute de ducați ai lui. Într-o duminică, după slujba de dimineață, se așază cu Gilberto pe balustrada de lemn de pe Ponte Stazzemese, cu soarele fierbinte încălzindu-le gâturile goale în timp ce priveau dincolo de cătunul Stazzema, spre mare.

Gilberto își privi prietenul cu coada ochiului.

— Vreau să îți spun... ca să nu fii acolo când pleacă...

— Când pleacă cine?

— Jumătate din echipă: Angelo, Francesco, Bartoldo, Barone, Tommaso, Andrea, Bastiano. După ce îi plătește Vieri, se-ntorc la Florența.

— Dar de ce? Michelangelo era șocat. Sunt plătiți bine...

— Sunt speriați. Cred că marmura ne va învinge pe noi în loc ca noi să o învingem pe ea.

— Asta e o prostie! Avem un bloc bun de care să ne apucăm. Va fi scos afară într-o săptămână.

Gilberto își scutură capul.

— S-a ivit o venă dură. Partea de deasupra nu poate fi folosită. Trebuie să săpăm mai adânc în stâncă...

— Cum, strigă Michelangelo, cu jumătate de duzină de oameni care nu știu ce fac?

Gilberto își plecă fruntea.

— Iartă-mă, Michelangelo! Te-am dezamăgit. Nimic din ceea ce știu despre *pietra serena* nu îmi e de folos aici.

---

³⁸ Proprietari de căruțe (lb. italiană).

Michelangelo își trecu brațul peste umerii lui Gilberto.

— Tu faci tot ce poți. Voi găsi pietrari noi. Vezi, Gilberto, eu nu am privilegiul de a putea renunța.

Până la mijlocul lui septembrie erau gata să facă tunelul prin cele trei stânci masive pe care le ocoliseră: una la marginea localității Seravezza, a doua chiar după Rimagno, iar a treia acolo unde râul dădea într-un făgaș vechi. Drumul lui avea să fie terminat. Aruncase în mlaștină destulă marmură pentru a umple Marea Tireniană, până când în sfârșit patul drumului care se scufunda și se mișca mereu deveni solid și sigur până la plajă. Sus, în Vincarella, chiar dacă durase încă șase săptămâni de tăiat roca pentru a evita vena, reuși în sfârșit să scoată un bloc minunat. Mai avea de asemenea o coloană și lângă *poggio*. Chiar dacă unii dintre oamenii cei noi plecară, mormăind despre cât de greu îi muncea, era mulțumit de rezultatul verii.

— Știu că ți se pare o muncă nesfârșită, Gilberto, dar acum, că am stabilit un *modus operandi*, vom mai scoate încă trei sau patru coloane înainte de venirea ploilor.

Dimineața următoare începu să mute coloana enormă jos spre vale, pe râpa bine căptușită cu cioburi de marmură de-a lungul a luni întregi, pentru a face un făgaș neted de alunecare. Coloana fu legată de vreo șase ori cu frânghii în jurul grosimii, și de câteva ori în jurul lungimii, mutată cu pârgii pe bârne rotunde de lemn, apoi împinsă și trasă pe marginea platformei, cu vârful peste marginea șanțului. De-a lungul făgașului de tragere la vale, pe fiecare parte, erau cuiburi de țărushi bătuți în pământ, în unghi. Funiile de pe coloană, legate în jurul țărushilor, erau singurul control pe care echipa îl avea asupra marmurii.

Blocul de marmură începu să alunece la vale, ținut de vreo treizeci de oameni. Michelangelo, care imita strigătele echipelor din Carrara, o serie de note cântate și strigate, îndruma oamenii care se ocupau de bârnele rotunjite să alerge cu cel de la spate, după ce marmura trecea de el, și să îl pună în față, iar pe cei de lângă țărushi, care țineau

funiile cu toată puterea până ce coloana trecea de ei, să alerge până la următorii țărushi pentru a lega funiile și a ține frâna. Orele treceau, soarele se ridica sus pe cer, oamenii transpirau, înjurau, se forțau, se plâneau că nu mai puteau de foame.

— Nu avem cum să ne oprim acum, strigă Michelangelo. Nu avem cum să legăm marmura. Ar putea să ne scape.

Coloana aluneca pe râpa abruptă, cu echipa încordându-se din toate puterile pentru a-i încetini mișcarea. Înainta puțin câte puțin, o sută de metri, două sute, trei, patru, cinci, coborând aproape tot versantul lui Monte Altissimo, până când târziu, după-amiaza, erau la doar treizeci și cinci de metri depărtare de drum. Michelangelo era încântat. Foarte curând aveau să lase coloana să alunece pe platforma de încărcare, de unde putea să fie mutată cu o căruță specială trasă de treizeci și doi de boi.

Niciodată nu a știut exact cum s-a întâmplat accidentul. Un tânăr agil din Pisa, numit Gino, care alerga înainte cu bârnele rotunjite, tocmai îngenunchease pentru a așeza o altă bârnă în fața coloanei, când, deodată, se auzi un strigăt de groază, ceva se rupsesse și coloana începuse să se miște singură. Se auziră strigăte:

— Gino! La o parte! Repede!

Dar era prea târziu. Coloana se rostogoli peste Gino, apoi se abătu spre Michelangelo. Acesta se aruncă peste marginea prăpastiei, prăvălindu-se mai mulți metri înainte să reușească să se oprească. Oamenii rămaseră încremeniți, în timp ce blocul de marmură prinse viteză și o luă la vale, izbindu-se de platforma de încărcare și sfărâmându-se într-o mie de bucăți împrăștiate pe drum.

Gilberto era aplecat deasupra lui Gino. Făgașul de marmură era pătat de sânge. Michelangelo îngenunche în fața băiatului.

— Are gâtul rupt, spuse Gilberto.

— Mai trăiește încă?

— Nu. A murit pe loc.

În mintea lui, Michelangelo auzi sunetul îndoliat al unui corn care își răspândea ecoul de la pisc la pisc. Ridică trupul lipsit de viață al lui Gino și se împletici restul drumului până jos pe cărarea albă. Cineva îi aduse catârul la platforma de încărcare. Michelangelo încalecă, cu Gino încă în brațe, în timp ce ceilalți formau tristul cortegiu spre Seravezza.

11

Moartea băiatului îi atârna greu pe conștiință. Căzu la pat, cu inima grea. Ploi torențiale inundară piața. Lucrările încetară. Vieri își închise registrele. Echipa se întoarse acasă. Socotelile lui Michelangelo arătau că depășise cu treizeci de ducați peste cei opt sute pe care îi primise în avans la începutul anului pentru marmură. Nu încărcase nici măcar un singur bloc. Singura consolare fu un grup de pietrari și muncitori de cariere din Carrara, care participară la înmormântarea lui Gino. Spițerul Pelliccia își trecu brațul prin cel al lui Michelangelo, în timp ce părăseau cimitirul.

— Ne pare foarte rău, Michelangelo. Moartea băiatului ne-a făcut să ne dăm seama de purtarea noastră. Ne-am purtat urât cu dumneata. Dar și noi am suferit din cauza pierderii de contracte din partea agenților și sculptorilor care așteaptă acum să cumpere marmură din carierele Papei.

Barcagiii din Carrara erau dispuși acum să îi transporte blocurile, care erau încă pe plaja din Carrara, până la docurile din Florența.

Zăcu bolnav timp de câteva săptămâni. Viitorul părea mai întunecat decât cerul mohorât. Eșuase la îndeplinirea sarcinii primite. Cheltuise banii primiți avans și irosise un an întreg. Ce avea să se întâmple de acum? Nici Papa Leon și nici cardinalul Giulio nu acceptau eșecurile.

Fu nevoie de o scrisoare din partea prietenului său

Salviați, târziu în octombrie, ca să se pună din nou pe picioare.

Îmi pare rău să aud că ești atât de tulburat de această întâmplare. Într-o asemenea încercare s-ar putea să ai parte de accidente și mai rele. Crede-mă că nu vei duce lipsă de nimic și Dumnezeu te va răsplăti pentru cât ai suferit. Ține minte că atunci când vei termina această lucrare, orașul nostru îți va fi recunoscător ție și familiei tale. Oamenii mari și cinstiți luptă cu necazurile și devin mai puternici.

Teama lui că Papa și cardinalul ar putea să îl învinuiască de eșec i se risipi abia după primirea unei scrisori de la Buoninsegni din Roma, în care acesta îi spunea:

Sfântul Părinte și Excelența Sa sunt foarte mulțumiți că se găsește o mare cantitate de marmură. Vor ca această chestiune să fie grăbită cât mai mult posibil.

Câteva zile mai târziu se întoarse singur, călare, până la capătul drumului, apoi urcă pe Monte Altissimo spre Vincarella. Soarele se ivise, iar aerul era plin de mirese de toamnă. La carieră găsi uneltele în baraca de lemn și marcă grijuliu cu ciocanul și dalta grea cele patru coloane care trebuiau scoase din munte imediat ce se putea întoarce la carieră. Reveni la Pietrasanta, își puse cele câteva lucruri personale într-o desagă și se îndreptă de-a lungul coastei spre Pisa, apoi prin valea Arnului spre Domul care se zărea la orizont, în depărtare.

Floreința știa despre accident, dar nu îl considera decât o întârziere a lucrului. Chiar dacă unii dintre muncitorii întorși se plângeau că îi muncise prea tare, ceilalți îl lăudau pentru viteza cu care terminase drumul și reușise să scoată primul bloc ieșit vreodată din cariera de la Pietrasanta. Era încă prea zguduit pentru a încerca chiar și cea mai simplă

sculptură, așa că se apucă de o muncă mai ușoară, construirea noului său atelier pe pământul pe care îl cumpărase pe Via Mozza. De această dată nu mai proiectă o casă cu un atelier atașat, ci mai degrabă un atelier spațios cu tavanul înalt, împreună cu câteva camere mici adăugate pentru locuit.

Când planul lui deveni prea mare pentru pământul disponibil, merse din nou la Fattucci, capelanul de la Santa Maria del Fiore, și încercă să obțină fâșia de pământ din spate. Capelanul îi răspunse:

— Papa a semnat o bulă prin care toate pământurile bisericii trebuie vândute la cel mai mare preț posibil.

Se întoarse acasă și îi scrisese cardinalului Giulio:

Dacă Papa semnează acum bule care dau ocazia unora să fure, atunci rog pe Sfinția Voastră să semnați una și pentru mine.

Cardinalul Giulio era amuzat, dar Michelangelo sfârși prin a plăti întregul preț pentru acea fâșie în plus de pământ. Se avântă în construirea noii lui case cu o intensitate de uragan, angajând oameni, cumpărându-și scândurile și cuiele de la tâmplarul Puccione, mortarul de la Ugolino, cel care construia cuptoare, țigle de la Maso, lemn de brad de la Capponi. Angaja *contadini* care să îi aducă nisip, pietriș și piatră, și stătea pe șantier toată ziua pentru a supraveghea lucrările. Seara își ținea socotelile la fel de strict cum le ținuse Vieri în Pietrasanta, scriind numele martorilor care fuseseră prezenți când îi plătitise lui Talosi pentru montarea cadrelor de piatră pentru ferestre, lui Baggiana, cel cu nisipul, lui Ponti pentru cincisute de cărămizi mari, văduvei care locuia lângă el pentru jumătate din zidul ei împrejmuitor.

Încercând să fie măcar o dată un om de afaceri priceput, cum le-ar fi plăcut lui Jacopo Galli, lui Balducci și lui Salviati, prelua de la Buonarroto, care era bolnav,

socotelile venitului modest adus de proprietățile pe care le cumpărase de-a lungul anilor...

Însemnez de aici înainte venitul pe care l-am avut, în trei ani, de la terenul agricol, lucrat de Bastiano, numit „Balena”, pământ pe care l-am cumpărat de la Piero Tedaldi. În primul an: douăzeci și șapte de butoaie cu vin, opt butoaie cu ulei și patru bușele de grâu. În al doilea an: douăzeci și patru de butoaie cu vin, niciunul de ulei, opt bușele de grâu. În al treilea an: zece butoaie de ulei, treizeci și cinci de butoaie de vin, cinci bușele de grâu.

Iarna era blândă. Până în februarie, acoperișul de țigle fusese așezat, ușile prinse, ferestrele înalte dinspre nord încadrate, iar turnătorul de bronz livră cei patru scripeți pentru atelier. Aduse din depozitul de pe Arno șase blocuri de marmură de Carrara înalte de trei metri, pe care le așeză în picioare pentru a le putea studia. Cu atelierul terminat, nu trebuia decât să se întoarcă la Pietrasanta, să scoată blocurile de care avea nevoie pentru San Lorenzo. Apoi putea să se stabilească pe Via Mozza pentru ani de muncă intensă în folosul familiilor Medici și Rovere.

Nu îi ceru lui Gilberto Topolino să se întoarcă la carieră, ar fi fost nedrept din partea lui. Dar majoritatea celorlalți fură de acord să îl însoțească, inclusiv un grup nou de pietrari. Mai degrabă decât să fie înspăimântați de Pietrasanta, pietrarii simțeau acum că, după ce drumul era terminat și cariera deschisă, cea mai grea muncă fusese îndeplinită. Luă cu el din Florența proviziile de care avea nevoie: funii rezistente, cabluri, baroase și dălți. Încă tulburat de accidentul inexplicabil al lui Gino, pregăti un sistem de inele de siguranță de fier, ce puteau fi bătute pe fețele blocului, asigurând echipei o mai mare siguranță în mânuirea coloanei în timpul coborârii la vale, în râpă. Lazzero îi spuse că putea să facă acele inele la forja lui. Michelangelo îl trimise pe Benti la Pisa pentru a cumpăra

cel mai bun fier pe care putea să îl găsească.

Tăiau marmura vertical din munte fără grabă, lăsând blocurile să alunece pe *poggio*. Papa fusese informat corect: se găsea acolo destulă marmură pentru a aproviziona lumea timp de o mie de ani. Și acum cu zidurile albe descoperite, cu tot pământul, pietrișul și murdăria curățate de deasupra de doi *tecchiaioli*, stâncile cristaline cedau cu supunere.

Ezita să lase blocurile să alunece fără inelele de fier, dar Pelliccia veni în carieră și îi sugeră să dubleze cuiburile de țăruiși, răspândite de-a lungul făgașului, să utilizeze o frânghie mai groasă și să frâneze astfel mișcarea de alunecare, folosind mai puține bârne rotunde.

Nu se mai întâmplară accidente.

În săptămânile următoare, dirija cinci blocuri superbe pe făgaș, în căruță și pe drum în spatele a treizeci și doi de boi, trecând pe lângă Seravezza, Pietrasanta, traversând mlaștina până pe plajă.

Aici vase scunde urmau să fie aduse aproape, cu punțile umplute cu nisip până se scufundau destul de jos în apă. Coloanele urmau să fie săltate pe patul de nisip, după care nisipul spălat afară prin găuri de drenaj până ce blocurile de marmură erau așezate în siguranță pe punte.

La sfârșitul lui aprilie, Lazzero termină setul de inele de fier. Michelangelo, încântat de frumusețea minunatelor lui blocuri de marmură albă, era ușurat să mai adauge încă o măsură de protecție. Acum, cu cea de-a șasea coloană pregătită pentru a fi mutată, avu grijă ca inelele de fier să fie bine prinse pentru a ține greutatea uriașă, făcând posibilă micșorarea numărului de frânghii.

Această îmbunătățire îi aduse o pagubă. La jumătatea drumului în râpă, un inel s-a rupt, coloana s-a desprins și a apucat atât de multă viteză că a sărit peste malul râpei și a pornit la vale, zdrobind totul în drum, pe panta abruptă a lui Monte Altissimo până în râul de dedesubt, spărgându-se în bucăți mici de patul pietros al râului.

Michelangelo își reveni din momentul de șoc, văzu că nimeni nu era rănit, apoi examina inelul rupt. Fusese făcut din fier slab.

Urcă în grabă malul râpei, luă un ciocan greu și lovi legăturile de fier ale macaralelor de ridicare făcute de Lazzero. Toate se sparseră sub loviturile lui de parcă ar fi fost din lut. Era o minune că nu fusese ucisă până acum întreaga echipă.

— Benti!

— Da?

— De unde ai cumpărat fierul acesta?

— ...din Pisa... așa cum ai spus...

— Ți-am dat bani ca să îl cumperi pe cel mai bun. Nu este fier aici nici cât pentru o muchie de cuțit.

— ...eu... îmi pare rău, se bâlbâi Donate Benti, dar eu... nu eu m-am dus. S-a dus Lazzero. Am avut încredere în el.

Michelangelo se întoarse spre baraca unde fierarul își pregătea foalele pentru forjă.

— Lazzero! De ce nu ai cumpărat cel mai bun fier, așa cum am comandat?

— ...acesta a fost mai ieftin.

— Mai ieftin? Mi-ai luat toți banii.

Lazzero dădu din umeri.

— Ei, asta-i bună! Tu nu ai face la fel? Fiecare om folosește ocazia de a face câțiva *scudi* în plus.

— Câțiva *scudi*! Pentru a strica o coloană care valorează o sută de ducați. Pentru a pune în pericol viața fiecărui om care lucrează aici. Cum ai putut să fii atât de... de hrăpăreț?

Lazzero dădu din nou din umeri. Nu știa ce înseamnă hrăpăreț.

— Ce s-a pierdut? O coloană. Mai sunt încă o mie, exact ca ea. Taie alta.

Imediat vestea a ajuns la Vatican și spre Consiliul Breslei Lânarilor a fost trimisă o scrisoare de instrucțiuni. Michelangelo a fost chemat la Florența. Un maestru fu trimis

de către Duomo pentru a-l înlocui.

Michelangelo ajunse călare în Florența târziu în după-amiaza următoare. Trebuia să se prezinte imediat în fața cardinalului Giulio în Palatul Medici.

Palatul era în doliu. Madeleine de la Tour d'Auvergne, care fusese căsătorită cu Lorenzo, fiul lui Piero, murise dând naștere unui copil. Lorenzo, care era bolnav de mai mult timp, mersese călare de la vila familiei Medici din Careggi spre Poggio a Caiano, făcuse o febră mare și murise cu o zi înainte. Aceasta îndepărta ultimul moștenitor legitim, coborâtor de pe parte bărbătească a urmașilor lui Cosimo de Medici, chiar dacă mai erau acum încă doi Medici nelegitimi: Ippolito, fiul răposatului Giuliano, și Alessandro, despre care se zvonea că ar fi fiul cardinalului Giulio.

Palatul mai era trist și pentru că se zvonea că extravagantele Papei Leon aduseră Vaticanul aproape de faliment. Bancherii florentini care îl finanțaseră aveau probleme serioase.

Michelangelo își puse haine curate, își împacheta registrul și porni pe jos prin străzile florentine iubite, sus pe Via Ghibellina spre Via del Proconsolo, pe lângă Duomo, pe strada Pepenilor, cu Casa cu cinci lămpi pe stânga, apoi pe Via de Calderai, pe care se aflau lucrătorii în aramă și meșterii de platoșe, și traversă Via Larga spre Palatul Medici. Cardinalul Giulio, trimis de Leon pentru a prelua conducerea orașului, oficia o slujbă de înmormântare în capela pictată de Benozzo Gozzoli. După ce aceasta se termină și plecă toată lumea, Michelangelo își prezentă condoleanțele pentru moartea tânărului Lorenzo. Cardinalul nu părea să îl audă.

— Sfinția Voastră, de ce m-ați chemat? În câteva luni voi avea toate cele opt coloane uriașe pe plaja din Pietrasanta.

— Avem destulă marmură deocamdată. Michelangelo rămase surprins de o notă de ostilitate din vocea

cardinalului.

— Destulă...? Nu înțeleg.

— Abandonăm fațada pentru San Lorenzo.

Michelangelo se albi la față, lipsit de grai. Giulio continuă:

— Podeaua Domului trebuie pavată din nou. Din moment ce consiliile Domului și al Breslei Lânarilor au plătit costurile drumului, ei au dreptul la marmura pe care ai săpat-o.

Michelangelo se simțea de parcă ar fi fost călcat în picioare de cardinalul Giulio, cu cizmele pline de bălegar.

— Pentru a pava podeaua Domului? Cu marmura mea? Cu cea mai bună marmură statuară excavată vreodată! De ce mă umiliți în acest hal?

Cardinalul Giulio îi răspunse nepăsător:

— Marmura e marmură. Trebuie folosită acolo unde este imediată nevoie. Și în acest moment, catedrala are nevoie de blocuri de pavaj.

Michelangelo își încleșta pumnii pentru a-și opri tremuratul și privi minunatul portret al lui *Il Magnifico* și al fratelui său Giuliano, de pe zidul capelei.

— Au trecut aproape trei ani de când Sanctitatea Sa și Excelența Voastră m-au silit să părăsesc cavoul Rovere. În tot acest timp nu am reușit să sculpez niciun centimetru de marmură. Din cei două mii trei sute de ducați pe care i-am primit, am cheltuit o mie opt sute pe marmură, carieră și drum. La instrucțiunile Papei, am adus aici marmura pentru cavoul lui Iuliu, ca să o pot sculpta în timpul lucrărilor la fațada Bisericii San Lorenzo. Să le trimit acum înapoi la Roma, transportul m-ar costa mai mult decât diferența de cinci sute de ducați! Nu pun la socoteală costul modelului de lemn pe care l-am făcut. Nu pun la socoteală cei trei ani pe care i-am irosit cu această muncă. Nu pun la socoteală marea insultă care mi s-a adus prin faptul că am fost obligat să fac această lucrare, pentru ca apoi ea să-mi fie luată. Nu pun la socoteală casa mea din Roma, pe care

am părăsit-o, și unde marmura, mobila și statuile începute au suferit daune care depășesc cinci sute de ducați. Nu voi pune la socoteală toate aceste lucruri, indiferent de marea pierdere pe care o reprezintă pentru mine. Nu vreau decât un singur lucru: să fiu liber!

Cardinalul Giulio ascultă cu atenție lista de plângeri a lui Michelangelo. Fața lui slabă, netedă, se întunecă.

— Sfântul Părinte va cerceta toate acestea la timpul potrivit. Acum poți să pleci.

Michelangelo se împletici pe holul lung, cu picioarele purtându-l spre vechiul *studiolo* al lui *Il Magnifico*. Deschise ușa, intră și privi încăperea. Strigă cu voce tare spiritului plecat de mult al lui Lorenzo:

— Sunt un om distrus!

Cartea a noua

Războiul

1

Unde se putea duce un om distrus? Unde în altă parte decât la muncă, încuind ușa atelierului, înșirând cele douăsprezece blocuri de-a lungul zidurilor de parcă ar fi fost soldați înarmați.

Noul atelier era o adevărată plăcere: cu tavanul înalt de doisprezece metri și ferestrele înalte îndreptate spre nord, destul de largi pentru a-i permite să sculpteze pentru cavou câteva statui în același timp. Aici era locul unde trăia un

sculptor, atelierul său.

Din moment ce semnase un contract cu Metello Vari în Roma pentru un Christos înviat, se hotărî să lucreze mai întâi la această statuie. Mâna cu care desena îi arătă însă că nu putea să creeze un Christos înviat, pentru că, în mintea lui Christos nu murise niciodată. Nu avusese loc nicio crucificare sau coborâre în mormânt. Nimeni nu ar fi putut să îl ucidă pe Fiul lui Dumnezeu, nici Pilat din Pont, nici toate legiunile romane staționate în Galileea. Brațele musculoase ale lui Christos țineau crucea cu ușurință, cu o grindă transversală prea scurtă pentru ca un bărbat sau chiar pentru ca un copil să fie bătut în cuie pe ea. Simbolurile erau prezente, bățul de bambus arcuit poetic, buretele înmuiat în oțet, dar în marmura lui albă nu avea să fie prezent niciun semn al neliniștii, nicio amintire a agoniei. Merse spre Santa Maria Novella, trecând prin piața centrală de pe Via Sant'Antonio, se îndreptă spre galeria corului și privi Christul robust pictat de Ghirlandaio, pentru care desenase el schițele. Nu fusese niciodată de părere că spiritualitatea trebuie să fie neapărat anemică sau estetică.

Modelul mic de lut prinse formă cu ușurință sub mâinile lui, și apoi atelierul fu botezat cu primele așchii de marmură albă, care îi păreau lui Michelangelo la fel de pure ca și apa sfințită. Un grup de vechi prieteni veni pentru a sărbători pătrunderea în blocul de marmură: Bugiardini, Rustici, Baccio d'Agnolo. Granacci turnă vinul Chianti, își ridică paharul și spuse:

— Beau pentru cei trei ani demni de plâns. *Requiescant in pace*³⁹. Acum să bem pentru anii care urmează, când toate aceste blocuri frumoase vor prinde viață. *Beviamo!*⁴⁰

— *Auguri!*⁴¹

După postul lui de trei ani, „Christos înviat” izbucnea cu putere din coloana lui. Reușind să îl convingă pe Vari să

---

³⁹ Odihnească-se în pace (lb. latină).

⁴⁰ Să bem! (lb. italiană).

⁴¹ Noroc! (lb. italiană).

comandă un nud, dalta lui intona în voie contururile bărbatului ridicat în picioare într-un echilibru al proporțiilor, cu capul privind în jos poetic asupra omului, cu liniștea blândă a chipului expresiv al lui Isus spunând tuturor celor care îl priveau:

„Aveți încredere în bunătatea lui Dumnezeu. Eu mi-am biruit crucea. Am cucerit-o. Și voi puteți face la fel cu a voastră. Violența trece. Dragostea rămâne.”

Pentru că statuia trebuia transportată la Roma, lăasă o fâșie de marmură de susținere între brațul stâng și tors și între picioare. Și nici nu încercă să formeze părul, din moment ce s-ar fi putut sparge, și nici nu lustrui fața prea mult, pentru că s-ar fi putut zgâria în timpul călătoriei.

În ziua în care aceasta fu expedită, Soggi veni să îl viziteze în atelier, ne mai încăpându-și în piele de mândru ce era, roșu la față ca un cârnat.

— Michelangelo, tocmai am ținut un concurs mondial de sculptură.

— Oh, și unde l-ai ținut?

— În capul meu. Și sunt fericit să îți spun că ai câștigat.

— Ce am câștigat, Soggi?

— Dreptul de a sculpta un vițel pentru fațada noii mele măcelării.

— Din marmură?

— Desigur.

— Soggi, mi-am jurat că nu voi sculpta niciodată un vițel decât dacă va fi din aur pur. La fel ca acela pe care îl adorau evreii la coborârea lui Moise de pe Muntele Sinai.

Soggi holbă ochii.

— Aur! Asta ar fi fantastic! Cât de subțire ar putea să fie stratul de aur?

— Stratul? Soggi, sunt șocat. Tu pui doar un strat de carne în carnații tăi? Pentru a face cinste prăvăliei tale, vițelul trebuie să fie din aur masiv, din vârful botului până la ultimul fir al cozii.

Cu fața șiroaie de transpirație, Soggi strigă:

— Știi cât de mult ar costa un vițel din aur masiv? Un milion de florini.

— Dar te-ar face celebru. Soggi dădu din cap cu jale.

— N-are rost să plângi pentru carnea stricată. Va trebui să fac un nou concurs. Văd că tu nu poți fi ales.

Nu avea să câștige prea mulți bani în următorii ani, din moment ce „Christos înviat” nu îi adusese decât două sute de ducați și statuile pentru mormântul lui Iuliu fuseseră plătite în avans. Și totuși, el era încă singurul care întreținea familia. Fratele său, Buonarroto, avea doi copii și un al treilea pe drum. Buonarroto era bolnăvicios și nu putea să lucreze. Giovansimone își petrecea zilele la prăvălia de lână, dar nu avea un simț al afacerilor. Fratele său Sigismondo nu putea să învețe nicio altă meserie decât cea a războiului. Când Lodovico se îmbolnăvi, a trebuit să suporte cheltuielile legate de doctori și spițeri. Venitul adus de ferme părea să se evaporeze. Voia să mai taie din costuri.

— Buonarroto, acum că m-am întors în Florența, nu crezi c-ar fi bine să îți petreci timpul ocupându-te de afacerile mele?

Buonaroto era zdrobit. Fața îi deveni cenușie.

— Vrei să închidem magazinul?

— Nu aduce niciun ban.

— Doar pentru că am fost bolnav. Imediat ce mă însănătoșesc, mă voi ocupa de el în fiecare zi. Ce-o să facă Giovansimone dacă închidem prăvălia?

Atunci Michelangelo, își dădu seama că afacerea era necesară pentru a păstra statutul social al lui Buonarroto și Giovansimone. Cu această prăvălie, ei erau negustori. Fără ea, erau niște întreținuți, trăind de pe urma fratelui lor. Nu putea să facă nimic care ar dăuna numelui familiei.

— Ai dreptate Buonarroto, prăvălia o să aducă bani într-o bună zi.

Cu cât se închidea mai mult în atelier, pentru a ține deoparte lumea exterioară, cu atât îi părea mai limpede că

starea naturală a omului era zbuciumul. Primi vestea că Leonardo da Vinci murise în Franța, nedorit și nerespectat de concetățenii lui. O scrisoare de la Sebastiano din Roma îl anunța că Rafael era tot mai bolnav și extenuat, nevoit să-l lase pe ucenici să-i facă treaba. Familia Medici era înconjurată de neazuri din toate părțile: Alfonsina, care suferea de ulcer după pierderea fiului și a controlului asupra Florenței, se retrăsese să moară la Roma. Socoteala politică a Papei Leon se dovedise greșită atunci când îl susținuse pe Francisc I al Franței împotriva lui Carol al V-lea, ales acum împărat al Sfântului Imperiu de drept Roman al Spaniei, Germaniei și Țărilor de Jos. În Germania, Martin Luther pune sub semnul întrebării supremația papală, strigând: „Nu știu dacă credința creștină poate să îndure alt cap al bisericii universale pe pământ... în afară de Christos”.

După ce se închisese între pereții atelierului săptămâni întregi, Michelangelo participă la un prânz al Clubului Cazanului. Granacci veni la atelier pentru a merge împreună spre casa lui Rustici. Moștenise averea familiei și trăia modest și respectat cu soția și cei doi copii în vechea casă din Santa Croce. Când Michelangelo își exprimă surprinderea că Granacci se dedicase afacerilor, acesta îi răspunse ceremonios:

— Fiecare generație este datoare să păstreze bunurile familiei.

— Poate vei deveni serios și cu privire la talentul tău și te vei apuca de pictură.

— A, da... talentul. Tu nu ți-ai neglijat talentul, și uite prin câte ai trecut. Eu încă vreau să mă bucur de viață. Ce altceva ne mai rămâne după trecerea anilor? Amintiri amare?

— Dacă nu voi avea sculpturi minunate pentru a arăta trecerea anilor, atunci amintirile mele vor fi într-adevăr amare.

Rustici avea încă același atelier pe Via della Sapienza,

acolo unde sărbătoriseră obținerea comenzii pentru „David”. În timp ce treceau prin piața San Marco, Michelangelo văzu o figură cunoscută. Se simți dintr-odată slăbit, și apucă brațul lui Granacci. Era Torrigiani, care vorbea cu Benvenuto Cellini, un aurar și ucenic sculptor, de nouăsprezece ani, râzând și gesticulând. Imediat ce ajunseră la Rustici, Cellini sosi și el și se îndreptă direct spre Michelangelo.

— Acel Torrigiani e un animal! Mi-a povestit că obișnuiați să schițați împreună la Catedrala carmeliților după frescele lui Masaccio, și că într-o zi, când l-ați necăjit, v-a dat o lovitură atât de puternică în nas că a simțit cum s-a sfărâmat osul la impact.

Fața lui Michelangelo se strâmbă.

— De ce îmi repeți această poveste, Cellini?

— Pentru că atât de tare m-au făcut să îl urăsc cuvintele lui, încât chiar dacă mă gândeam să merg cu el în Anglia, unde are nevoie de câțiva asistenți pentru o comandă, știu că nu aş mai putea vreodată să îi suport prezența.

Era plăcut să aibă în jurul său un grup strâns de florentini prieteni din membrii clubului. Îl recomandă pe Jacopo Sansovino pentru o comandă importantă din Pisa, iar Jacopo îl iertă pentru că nu îi permisesse să contribuie și el la fațada acum abandonată. La fel și Baccio d’Agnolo, care devenise vestit pentru frumusețea mozaicurilor sale de lemn încrustat. Bugiardini, care primise o comandă de la Palia Rucellai – să creeze un altar cu Martiriul Sfintei Ecaterina pentru Santa Maria Novella –, avea dificultăți cu desenele. Michelangelo petrecu câteva seri cu vechiul său prieten, trasând cu cărbune diverse nuduri, reprezentând personaje rănite sau moarte, căzând în față sau în spate, pentru a surprinde varietatea de lumini și umbre pe siluetele puternice.

Singurul membru dezagreabil era Baccio Bandinelli, care nu voia să își îndrepte privirea spre Michelangelo. Acesta îl studie pe omul care îi era potrivnic de la cearta cu

Perugino. Avea treizeci și unu de ani, cu un nas foarte îngust cu nările largi, cu pleoape grele peste niște ochi care păreau inerti și buzele cele mai vii și iuți la vorbă din toată Toscana. Primise câteva comenzi din partea familiei Medici. Cardinalul Giulio îi încredințase de curând un „Orfeu” și un „Cerber”.

— Pentru ce nu poate să mă ierte?, îl întrebă Michelangelo pe Granacci. Poate pentru că mi-a distrus cartonul pentru „Scăldătorii”?

— Pentru că te-ai născut, pentru că trăiești, respiri și sculptezi. Simplul fapt că există o persoană ca Michelangelo Buonarroti îi otrăvește aerul. Dacă tu nu ai exista, crede că ar fi cel mai mare maestru în marmură din Italia.

— Și chiar ar fi?

— A făcut o cârpăceală incredibilă din „Hercule” și „Cacus” pentru *ringhiera* Signoriei. Dar este un aurar priceput și favorit al familiei Medici, pentru că tatăl lui le-a salvat vesela de aur în timpul prădării palatului. Tu poți ori să devii un sculptor la fel de prost ca el, ori să îl faci pe el să fie la fel de bun ca tine. Nimic mai puțin de atât nu l-ar mulțumi.

Agnolo Doni, pentru care pictase „Sfânta Familie”, obținuse calitatea de membru neoficial al clubului, sponsorizând o parte dintre petrecerile lor mai costisitoare. Pe măsură ce faima lui Michelangelo crescuse, la fel se întâmplă și cu legenda prieteniei lor. Potrivit lui Doni, el și Michelangelo erau un cuplu imbatabil la jocurile cu mingea din Santa Croce. Michelangelo locuise la fel de mult în casa lui Doni, ca și în a sa. Doni îl încurajase în direcția artelor. Michelangelo își dădu seama că în cei cincisprezece ani de astfel de povestiri nesfârșite, Doni ajunsese să își creadă propriile minciuni. Când Doni îi povestea lui Aristotel da Sangallo cum forțase ușa unui palat într-o noapte și îi ținuse lui Michelangelo lumânarea în timp ce copia o frescă pe care proprietarii nu permiteau nimănui să o copieze, Granacci clipi cu înțeles în direcția lui Michelangelo și spuse

cu o voce tărăgănată, puțin ironică:

— Ce poveste minunată, Michelangelo. Mie de ce nu mi-ai spus-o niciodată?

Michelangelo zâmbi strâmb.

Nu putea să îl facă pe Doni mincinos în public.

Ce-ar fi câștigat? Mai bine să considere aceasta o măsură a succesului său.

Pe măsură ce lunile treceau, pătrunse simultan în patru blocuri înalte de trei metri, avansând cu sculptatul la colțurile fiecărui bloc, și apoi înclinându-le pentru a lucra părțile celelalte. Acestea urmau să devină „Sclavii” lui pentru cavou. Nerăbdător să definească formele musculare ale corpului, măsură distanța dintre zonele anatomice și bătu cuie de bronz în marmură. Mergea în jurul coloanelor cu un șpiț în mână, făcând semne din loc în loc, creștând fațetele ca să se obișnuiască repede cu densitatea pietrei. Când începu munca detaliată la fiecare parte, știa câtă marmură se afla în spatele ei. Doar cu ciocanul și cu dalta era în stare să surprindă greutatea și adâncimea în care putea pătrunde.

Cunoștea, cu ochiul sculptorului, detaliile statuiilor. În mintea lui nu erau patru figuri separate, ci părți ale unui concept unitar, tânărul uriaș adormit, încercând să se elibereze din captivitatea în piatra timpului, uriașul care se trezește, izbucnind afară din crisalida lui de piatră, Atlas, matur în ani, putere și înțelepciune, ținând pe umeri pământul lui Dumnezeu, și uriașul cu barbă, bătrân și obosit, pregătit să dea mai departe lumea uriașului tânăr, într-un ciclu continuu de naștere și moarte.

Și el trăia în afara tărâmului timpului și spațiului pe măsură ce acești semizei își căutau calea afară din bloc, răsucindu-se și învârtindu-se. Sculpta neobosit de-a lungul zilelor de toamnă și iarnă, încălzit de un foc de bușteni, mâncând puțină supă sau friptură de vițel adusă de Monna Margherita și aruncându-se îmbrăcat în pat atunci când nu mai putea să deslușească liniile marmurii sau ascuțișul

dălții. Se trezea înprospătat după câteva ore, își prindea o lumânare de pălărie și își continua munca, sculptând partea din față a eroilor, sfredelind găuri între picioarele lor, modelând cele patru corpuri cu dălți ascuțite, înaintând cu toate odată în același ritm.

Până în primăvară, cei patru „Sclavi” prinseră viață. Chiar dacă trupul tânărului sclav era încă prins în pântecul de marmură din care se naștea, cu picioarele neformate și contururile trăsăturilor doar sugerate pe capul acoperit de un braț ridicat, cu corpul ce trăia prin propria greutate anatomică, străbătut de sânge. Atlas, al cărui cap încă ascuns într-un bolovan necioplit, cu o stâncă ținută sus în brațele lui gigantice, pulsa de viață, simțind cu intensitate greutatea lumii pe care o susținea. Uriașul cu barbă, cu spatele și șezutul hașurate, se rezema greoi de un soclu tăiat adânc de mușcătura lacomă a dălții. Capul uriașului care se trezea era împins într-o parte, cu brațele ridicate într-o mișcare de încercuire, cu un picior îndoit puternic la genunchi, iar celălalt încă îngropat în bloc.

Stătea între uriașii lui, cu blocurile înalte făcându-l să pară un pitic. Și totuși, toți patru se plecau în fața forței lui superioare, a puterii lui stăpânitoare, cu dalta și ciocanul neobosite creând patru zei păgâni care să susțină cavoul unui pontif creștin.

Granacci strigă:

— Ai recuperat deja cei trei ani pierduți în carieră. Dar de unde vin ele, aceste creaturi misterioase? Sunt olimpieni din Grecia antică? Sau profeți din Vechiul Testament?

— Fiecare operă de artă este un autoportret.

— Au un impact emoțional puternic. E ca și cum trebuie să mă proiectez în formele lor neterminate, să îi completez prin propria gândire și sentiment.

Dacă Granacci nu a intenționat să sugereze ca Michelangelo să își lase cei patru „Sclavi” neterminați, Papa Leon și cardinalul Giulio făcură asta pentru el. Se hotărâră să construiască o sacristie în San Lorenzo, unde să își

Îngroape tații, pe *Il Magnifico* și pe fratele său Giuliano. Lucrările pentru ridicarea zidurilor acestei noi sacristii mai începuseră de vreo două ori în trecut. Michelangelo trecu pe lângă zidari fără să le arunce o privire măcar, căci nu avea nici cea mai mică intenție să se implice într-un alt proiect „Medici”, mort în fașă. Nestânjeniți de faptul că îi anulasera contractul pentru fațadă, Papa Leon și cardinalul Giulio, care se întorsese la Vatican după ce lăsase Florența pe seama cardinalului Cortona, îl trimiseră pe Salviati la Michelangelo cu o ofertă de a face sculpturi pentru noua *cappella*.

— Nu mai sunt sculptorul lor, strigă Michelangelo când Salviati apăru la ușă. Baccio Bandinelli este cel care deține acum această înaltă funcție. Până la sfârșitul anului voi scoate complet acești patru „Sclavi” din blocurile lor. Încă doi ani de muncă în ritmul acesta și pot completa cavoul lui Iuliu, îl pot construi și termina acest contract. Familia Rovere îmi va datora atunci peste opt mii cinci sute de ducați. Știi ce înseamnă aceasta pentru un om care nu a câștigat un *scudo* de patru ani?

— Vei avea nevoie de bunăvoința familiei Medici.

— Mai am nevoie și de bani... pe care nu îi primesc de la familia Medici. Ei încă mă consideră un băiat de cincisprezece ani căruia i se lasă trei florini pe săptămână lângă spălător, ca bani de cheltuială.

Pe măsură ce zidurile sacristiei se ridicau, la fel se întetea și presiunea la care era supus de către familia Medici. Următoarea propunere sosi din partea lui Sebastiano de la Roma. Michelangelo continuă să își sculpteze uriașii, lucrând genunchiul răsucit și încordat al tânărului sclav, picioarele scurte ca niște trunchiuri de copaci strânse în legătura curelelor, întoarse spre interior. Acestea erau lucrurile adevărate din viața lui de-a lungul zilelor de primăvară târzie, al celor fierbinți de vară și al primelor vânturi răcoroase venite dinspre munte în septembrie.

Când fratele său, Buonarroto, acum tată al celui de-al doilea fiu, veni la atelier să se plângă că nu îl mai văzuse de mult și să-l întrebe dacă nu se simțea singur muncind zi și noapte fără familie sau prieteni, îi răspunse:

— Uriașii sunt prietenii mei. Ei nu vorbesc doar cu mine, ci și unii cu ceilalți. Polemizează... așa cum făceau atenienii în agora lor.

— Cine câștigă? Sper că tu.

— *Dio mio*, nu! Câteodată ei conspiră și mă copleșesc.

— Sunt atât de mari, Michelangelo! Dacă brațul vreunuia dintre ei ar fi să cadă peste capul tău...

— ...s-ar sparge ca un ou. Dar nu au nici urmă de violență în ei. Sunt victime, nu agresori, încercând să susțină lumea, mai degrabă decât să o sfâșie.

De ce a acceptat până la urmă? Nu era sigur. Până în octombrie, presiunea din partea Vaticanului devenise intensă. Prin octombrie, socotelile lui Buonarroto arătau că cheltuișe în anul scurs mai mult decât adunase din chiriiile de pe Via Ghibellina și din vânzarea vinului, a uleiului, orzului, grâului, ovăzului și paielor de la fermele lui. Până în octombrie își turnase toată puterea în uriașii lui și devenise vulnerabil.

Vestea morții lui Rafael îl șocă, îl făcu să devină conștient de perioada scurtă a vieții unui om, de timpul limitat pentru creativitate. Deveni trist, gânditor. Amintirea lui *Il Magnifico* și a morții lui timpurii reîncepu să îl bântuie. Se întreba pe sine însuși: „Ce-aș fi ajuns eu fără Lorenzo de Medici? Și ce am făcut până acum pentru a-l răsplăti? Nu aș fi oare nerecunoscător dacă aș refuza să îi sculpez mormântul?”

Chiar dacă avea să fie din nou împovărat de sculpturi funerare, putea cere libertatea de a lucra niște piese în care să își dea frâu liber imaginației, pentru care ideile începură să îi ardă în minte precum focurile de toamnă ale păstorilor de lângă Carrara.

Imboldul final a venit dintr-o vorbă ostilă a Papei.

Sebastiano, încercând cu disperare să obțină contractul pentru a picta Sala lui Constantin din Vatican, îl asigură pe papă că era în stare să facă minuni cu frescele, dacă reușea să obțină ajutorul lui Michelangelo. Leon strigă:

— Nu am nicio îndoială, căci toți ați urmat școala lui. Uite munca lui Rafael! Imediat ce a văzut-o pe cea a lui Michelangelo, a părăsit stilul lui Perugino. Dar Michelangelo are o încăpățânare teribilă și nu ascultă de rațiune.

Sebastiano îi scrisese:

Am spus că te porți în felul acesta numai pentru că ai o muncă importantă de terminat. Îți sperii pe toți, chiar și pe papi.

Acesta era, de fapt, al doilea pontif la rând care îl acuza de *terribilità*. Chiar dacă era adevărat, cine altcineva decât ei fuseseră motivul? Când îi scrisese lui Sebastiano pentru a se plânge, acesta îi răspunse, liniștindu-l:

Nu te socotesc teribil decât în artă, adică vreau să spun în sensul că ești cel mai mare maestru care a trăit vreodată.

În curând avea să termine destule personaje pentru cavoul lui Iuliu și să-l împace astfel pe Rovere. Dar unde să se îndrepte de acolo? Nu își putea permite să fie dușmanul Vaticanului. Acesta controla toate bisericile din Italia. Chiar și nobilii și negustorii bogați aveau să asculte cuvântul Papei. Și Florența era guvernată de familia Medici. Ori lucra pentru Medici, ori nu lucra deloc.

Se liniști însă când își dădu seama că pereții noii sacristii erau aproape terminați, capela mică și intimă avea să fie o forță de frânare, limitând numărul sculpturilor pe care le putea crea. Jacopo Galli ar fi fost de acord cu o asemenea comandă!

2

Papa Leon și cardinalul Giulio erau bucuroși să îl primească din nou în familie. Neplăcerile în legătură cu drumul și cariera din Pietrasanta erau uitate, poate din cauză că echipa de la șantierul Domului nu reușise să scoată niciun alt bloc de marmură. Cariera fusese închisă. Cele cinci coloane albe ale lui zăceau părăsite pe plajă. Salviati, în drum spre Roma cu afaceri pentru Vatican, își oferi serviciile pentru obținerea unui contract echitabil.

— Dacă e posibil un asemenea lucru!, exclamă Michelangelo resemnat. Spune-i Papei și cardinalului că voi lucra pentru ei cu contract, cu luna, cu ziua sau chiar pe gratis.

A doua zi, dis-de-dimineată, se îndreptă spre noua sacristie, prin intrarea muncitorilor. Pereții interiori erau din ciment brut. Cupola nu fusese încă adăugată. Se gândi cât de încântător ar putea să arate dacă ar face interiorul din *pietra serena* de la cariera din Maiano. Ar alege lespezile cele mai luminoase și ar transforma capela înghesuită într-un altar de marmură albă pe fundalul albastru-gri de *pietra serena*, cele două materiale la care ținea cel mai mult.

Florența era inundată de ploi biciuite de vânturi. Își mută masa de lucru în fața focului și se apucă de desenele exploratoare. Între timp, Papa hotărâse că trebuie prevăzute în capelă și mormintele membrilor mai tineri ai familiei de Medici, fratele său Giuliano și fiul lui Piero, Lorenzo. Prima idee a lui Michelangelo, un cavou de sine stătător cu patru morminte în mijlocul capelei, fu respinsă de cardinalul Giulio pe motiv că acea capelă era prea mică pentru a conține și mormintele, și sculpturile. Ideea cardinalului de a face o serie de arcade, cu câte un mormânt în perete, sarcofagul lui urmând să fie la mijloc, fu respinsă de Michelangelo ca nerealizabilă. Desenă un plan

nou: un sarcofag auster de fiecare parte a capelei, fiecare susținând două figuri alegorice culcate. Pentru unul, Noaptea și Ziua, iar pentru celălalt, Aurora și Amurgul, doi bărbați și două femei, figuri mari, gânditoare, de o frumusețe fizică și emoțională intensă, care puteau să reprezinte cursul vieții omului.

Planul fu acceptat. Se gândi la cele cinci coloane albe de pe plaja din Pietrasanta. Dar ele aparțineau Domului. Era mai simplu să trimită cei două sute de ducați primiți în avans de la Vatican la cariera lui preferată, Polvaccio din Carrara, cu desene detaliate pentru mărimea și tăierea blocurilor. Când blocurile sosiră, fu mulțumit să vadă că erau din marmură statuară de înaltă calitate și că fuseseră tăiate cu precizie.

Petrecu lunile de primăvară și vară desenând pereții interiori și cupola, desenând schițe pentru cele două grupuri alegorice, Noaptea și Ziua, Amurgul și Aurora, două figuri în mărime naturală ale tinerilor de Medici în firidele lor deasupra sarcofagelor și o „Madona cu pruncul” pentru peretele opus al altarului. Cardinalul Giulio trecu prin Florența în drum spre Lombardia, pentru a se alătura armatei papale, care se lupta din nou cu invadatorii francezi. Trimise după Michelangelo și îl primi călduros în Palatul Medici.

— Michelangelo, când voi putea vedea și atinge capela așa cum va fi ea când va fi terminată?

— Sfinția Voastră, vă pot arăta desenele exacte pentru ușile din *pietra serena*, pentru ferestre, pilaștri, coloane, firide, cornișe. Apoi voi construi modele din lemn, la dimensiunile mormintelor. Voi pune peste ele statuile propuse făcute în lut, pe care am de gând să le modelez așa cum ar trebui să fie în marmură.

— Va lua prea mult timp. Sfântul Părinte se grăbește.

— Nu, Sfinția Voastră, nu va lua decât puțin timp și nu va costa mult.

— Atunci e stabilit. Îi voi da lui Buoninsegni instrucțiuni

să îți dea banii de care ai nevoie.

Cardinalul nu făcu acest lucru, dar aceasta nici nu îl surprinse, nici nu îl abătu pe Michelangelo. Se apucă să facă modelele pe propria lui cheltuială. Își întoarse apoi atenția spre arhitectură, cu schițe și planuri de construcție pentru cupolă. Se hotărî să închidă o parte din ferestre. Singura ocazie când se opri din muncă fu atunci când sărbători nașterea celui de-al treilea fiu al lui Buonarroto, botezat Buonarrotino. Cu trei moștenitori pe linie masculină, numele de Buonarroto-Simoni era acum în siguranță.

Târziu în luna noiembrie, Papa, pe când se întorcea de la o vânătoare la vila lui din La Magliana, răci. Până la 1 decembrie 1521, primul Papă de Medici era mort la Vatican. Michelangelo participă alături de Granacci la recviemul care a avut loc în Dom, amintindu-și de anii petrecuți cu Giovanni la palat și de prima mare vânătoare a lui Giovanni, de blândețea și loialitatea acestuia când devenise un cardinal important la Roma. Se alătură rugăciunii pentru sufletul lui Leon. Mai târziu, îi șopti lui Granacci:

— Crezi că raiul îi poate oferi măcar o parte din distracțiile de care a avut parte la Vatican?

— Mă îndoiesc. Dumnezeu nu ar cheltui atâția bani.

Tramontana sufla rece pe străzi. Nicio cantitate de bușteni nu era destulă pentru a încălzi atelierul. Cu Leon mort, proiectul pentru capela familiei de Medici devenise la fel de rece și bătut de vânturi. În Roma, șase facțiuni ale Colegiului Cardinalilor se luptau pentru supremație, până când făcură în final un compromis și îl aleseră pe Adrian de Utrecht, în vârstă de șaiszeci și doi de ani, un flamand pragmatic care fusese tutorele lui Carol al V-lea.

Cardinalul Giulio fugi din Roma, căci Papa Adrian era un cleric extrem de moral, care condamna pontificatul Medici și știa că Giulio era responsabil pentru o parte din el. Papa Adrian porni să repare greșelile făcute de Papa Leon și să dea satisfacție celor care fuseseră lezați. Începu prin

redarea suveranității ducelui de Urbino, sfârșind prin a asculta cu simpatie plângerile familiei Rovere, fiind de acord ca aceștia să îl dea în judecată pe Michelangelo Buonarroti pentru neîndeplinirea contractului cu moștenitorii Papei Iuliu.

Michelangelo străbătea încruntat străzile spre casa notarului Raffaello Ubaldini. Acesta tocmai venise de la o audiență cu Papa Adrian.

— De ce să vrea să mă dea în judecată?, strigă Michelangelo. Nu am abandonat cavoul.

Ubaldini era un ins serios, dârz, cu pielea albastră pe obraji, acolo unde se bărbiera.

— Familia Rovere pretinde că ai făcut-o.

— Am patru „Sclavi” la mine în atelier...

— În ultimul tău contract revizuit erai de acord să termini cavoul în mai anul trecut. Ai fost de acord să nu mai accepți alte proiecte, și totuși ai început lucrul la sacristia familiei de Medici.

— Nu am făcut decât desene pentru sacristie... dacă aș mai primi un an...

— Ducele de Urbino nu mai are încredere în promisiunile tale. I-au arătat Papei Adrian că au trecut șaptesprezece ani de când ai făcut înțelegerea și încă n-ai predat nimic... Tremurând de furie, Michelangelo protestă:

— Și au spus Papei Adrian că Iuliu a fost cel care m-a oprit primul, refuzând să finanțeze cavoul? Că mi-a irosit cincisprezece luni din viață forțându-mă să fac o statuie din bronz în Bologna? Că Iuliu m-a înhămat la Capela Sixtină pentru patru ani de pictură...?

— *Piano, piano.* Uite, stai jos.

Michelangelo întrebă răgușit:

— Dacă Papa Adrian este în favoarea lor la proces, atunci sunt învins?

— Probabil.

— Ce vor vrea de la mine?

— Mai întâi, vor vrea toți banii înapoi.

— Îi voi da înapoi.

— Peste opt mii de ducăți.

— Opt mii...! Sări de pe scaunul de piele de parcă s-ar fi aprins un foc sub el. Dar nu am primit decât trei mii.

— Au documente, chitanțe...

Ubal dini îi arată lui Michelangelo registrul. Michelangelo se înverzi.

— Cei două mii de ducăți pe care lului mi i-a plătit înainte de moarte erau pentru Capela Sixtină.

— Poți să dovedești asta?

— ...Nu.

— Atunci tribunalul le va acorda opt mii de ducăți, plus dobânda pentru bani în toți acești ani.

— Și cât înseamnă aceasta?

— Nu mai mult de douăzeci la sută. Mai cer de asemenea despăgubiri bănești pentru neîndeplinirea contractului. Această sumă e la voia tribunalului. Papa Adrian nu este interesat de artă. O vede ca pe o simplă chestiune de afaceri.

Michelangelo clipi des pentru a-și reține lacrimile.

— Ce-o să mă fac, șopti el. Toate fermele și casele mele adunate abia dacă valorează zece mii de florini. Voi fi ruinat, economiile mele de-o viață, risipite.

— Sincer, nu știu. Trebuie să găsim prieteni la tribunal. Oameni care îți admiră munca și vor interveni pe lângă Papa Adrian. Între timp, te sfătuiesc să îi termini pe cei patru „Sclavi” și să îi duci la Roma. Dacă reușești să aduni tot ce ai sculptat până acum pentru cavoul lui lului...

Se întoarse dărâmat spre atelier, scârbit de toate. Vestea despre nenorocirea ce atârna asupra lui se răspândi în toată Florența. Prietenii începură să sosească: Granacci și Rustici îi aduseră pungi cu bani, câțiva membri ai familiilor Strozzi și Pitti oferindu-se să meargă la Roma din partea lui.

Era prins în capcană. Familia Rovere nu era interesată de bani, ci voia să îl pedepsească pentru abandonarea

cavoului Rovere în favoarea fațadei și capelei familiei de Medici. Când îi scrisese lui Sebastiano, oferindu-se să vină la Roma și să termine cavoul, ducele de Urbino îi respinsese oferta, spunând:

— Nu ne mai dorim cavoul. Vrem ca Buonarroti să fie adus la tribunal și judecat.

Află astfel că existau diverse feluri de a fi distrus. Cu trei ani înainte, când cardinalul Giulio îl chemase de la Pietrasanta și anulasese fațada, fusese rănit, dar capabil să se întoarcă la muncă, pentru a-l sculpta pe „Christos înviat” și cei patru „Sclavi”. Acum avea de-a face cu un adevărat dezastru. La patruzeci și șapte de ani urma să i se ia tot ce avea și să fie discreditat în public drept o persoană care nu poate sau nu vrea să ducă la bun sfârșit o comandă. Familia Rovere avea să îl facă hoț pentru că le luase banii fără să dea nimic înapoi. Nu avea să mai primească nimic de muncă, atât timp cât Adrian era papă. Atât ca om, cât și ca artist, viața lui era isprăvită.

Hoinărea pe câmpuri vorbind de unul singur, imaginându-și conspirații împotriva lui, intrigi și lovituri ale unei sorți oarbe, adesea fără să știe unde se afla pe măsură ce mintea lui trecea de la o închipuire la alta: să fugă în Turcia cu prietenul său Tommaso di Tolfo, care îl invitase a doua oară, să plece din Italia deghizat și să se refugieze sub alt nume la curtea Franței, să se răzbune împotriva celor care l-au rănit, îngâna critici la adresa celor care îl chinuiau, cu viziuni despre lucruri violente, toate plăsmuiri ale celor greu loviți de soartă. Nu era capabil să doarmă noaptea, să stea la masă să mănânce, picioarele îl purtau spre Pistoria sau Pontassieve, în timp ce mintea lui era în Roma, sau Urbino, sau Carrara, sau Florența, certându-se, acuzând, strigând, incapabil să accepte nedreptățile și jignirile.

Privea cum se strângeau recoltele, grâul bătut în curțile pietruite ale fermelor, strugurii culeși și storși pentru vin, fânul adunat în căpițe și acoperit pentru iarnă, măslinile

culese și copacii curățați, îngălbeniți. Era vlăguit și nu putea reține mai multă mâncare decât în timpul nopților de disecții din Santo Spirito. Se întreba iar și iar: „Cum e posibil să se fi întâmplat asta? Când am început eram atât de plin de dragoste pentru marmură, atât de dornic de a sculpta, de a-mi practica meșteșugul. Când mi-am dorit oare altceva pe lume? Ce s-a întâmplat cu mine? Cum am ajuns să fiu strivit?”

— Care a fost, Doamne, crima mea?, striga alteori cu voce tare. De ce m-ai părăsit? Cum pot trece prin Infernul lui Dante dacă nu sunt încă mort?

Stătea departe de străzi în timpul zilei, departe de piețele aglomerate, cu târgurile lor colorate și zgomotoase. Era la fel ca atunci când picta tavanul Capelei Sixtine și mergea acasă prin piața San Pietro: oamenii păreau să privească direct prin el, de parcă nu ar fi fost acolo. Avea un sentiment straniu că se mișca asemenea unei fantome printre vii. Îl căută pe Granacci, întrebându-l:

— Ce îmi lipsește? Am avut legături cu papi, am primit comenzi fabuloase. Am talent, energie, entuziasm, disciplină, stăruință. Ce îmi lipsește? Norocul? Unde aș putea oare să găsesc un dram de noroc?

— Depășește vremurile grele, *caro*, și apoi vei fi capabil să te bucuri de cele bune. Dacă te consumi ca un copac putrezit pus pe foc...

— A, Granacci, vorba ta preferată: supraviețuirea. Dar ce se întâmplă dacă opera ta e terminată?

— Câți ani are tatăl tău?

— Lodovico? Aproape optzeci.

— Ei, vezi! Ești abia la jumătatea vieții. La fel și munca ta e făcută doar pe jumătate. Numai că nu ai destulă credință.

Granacci avu până la urmă dreptate. Dumnezeu îl salvă. După douăzeci și două de luni de agonie, tatăl ceresc îl chemă pe Papa Adrian pentru răsplata eternă. Urmară șapte săptămâni de tocmeli în Colegiul Cardinalilor, de

promisiuni și târguieli... până când cardinalul Giulio de Medici adună destule voturi pentru a fi ales. Vărul Giulio!

Papa Clement al VH-lea îi trimise lui Michelangelo vorbă imediat după încoronare pentru reluarea muncii la capelă.

Se simțea ca un om care trecuse printr-o boală primejdioasă și privise moartea în ochi. Din această poziție își dădea seama că tot ce se întâmplase cu el înainte de aceasta fusese o călătorie prin timp și tot ce se întâmplase după, o coborâre înapoi pe pământ.

Dacă el nu își putea controla soarta, atunci de ce se mai născuse? Dumnezeu de pe bolta Capelei Sixtine, pe cale să îi dea lui Adam scânteia vieții, cuprindea în făptura sa mareață promisiunea libertății care însoțește viața. Începu să își sculpeze alegoriile pentru sacristie ca personaje care cunoscuseră greutatea și tragediile vieții, care știau cum poate fi aceasta risipită. *Contadini* spuneau: „Viața e făcută spre a fi trăită”. Granacci spunea: „Viața e făcută pentru a fi gustată”. Michelangelo spunea: „Viața e făcută pentru muncă”. Aurora, Ziua, Amurgul și Noaptea spuneau: „Viața e făcută pentru suferință”.

„David” al lui fusese tânăr, conștient că putea să cucerească tot ce-și punea în gând. Moise era în puterea vârstei, dar cu forța interioară de a muta munții și de a da naștere la națiuni. Aceste noi făpturi create de el aveau un aer de tristețe, de milă. Ei puneau cea mai dureroasă și mai lipsită de răspuns întrebare: care e rostul pentru care suntem puși pe pământ? Pentru a ne străbate ciclul? Pentru a-l perpetua? Un lanț continuu de carne vie, legând povara unei generații de cealaltă? Înainte, grija lui era marmura și ce putea obține din ea. Acum, grija lui se îndrepta spre emoția umană și ce putea el să exprime din sensul filosofic al vieții. Înainte fusese un om al marmurii. Acum realiza o uniune a omului cu marmura, își dorise întotdeauna ca personajele lui să reprezinte ceva important, dar „David”, „Moise”, „Pietà”, toate fuseseră piese individuale, complete în ele însele. În această capelă a familiei de Medici avea

ocazia de a reprezenta un tot unitar. Sensul evocat de mintea lui asupra înțelesului sculpturilor avea să fie mai important decât mișcarea mâinilor lui de sculptor pe suprafața marmurii.

Pe 6 martie 1525, Lodovico dădu o masă în casa familiei pentru a sărbători cea de-a cincizecea aniversare a lui Michelangelo. Acesta se trezise într-o dispoziție melancolică, dar așezat la masă, înconjurat de Lodovico, Buonarroto cu soția și cei patru copii ai lui, de frații Giovansimone și Sigismondo, era mulțumit. Ajunsese în toamna vieții: un om își are propriile anotimpuri, asemenea pământului. Oare recolta toamnei era mai puțin importantă decât semănatul în primăvară? Unul fără celălalt, aceste lucruri nu aveau sens.

3

Desena, modela și sculpta ca un om eliberat din închisoare, a cărui singură bucurie rămasă era să se proiecteze în spațiu. Timpul era cariera lui. Din aceasta extrăgea anii albi, puri, cristalini. Ce altceva putea să scoată din munții stâncoși ai viitorului? Bani? îl ocoliseră. Faima? Era o capcană. Munca era răsplată în ea însăși, nu mai exista și altceva. Răsplata și gloria artistului erau crearea din marmură albă a celor mai superbe statui văzute vreodată pe pământ sau în ceruri, exprimând prin ele adevăruri universale. Orice altceva era iluzie, fum în zare.

Papa Clement îi stabili o pensie pe viață de cincizeci de ducați și îi acordă o casă vizavi de Piazza San Lorenzo drept atelier. Ducele de Urbino și moștenitorii Rovere fură convinși să își abandoneze procesul. Trebuia acum să creeze un cavou cu un singur perete, pentru care avea sculptate toate statuile în afară de cea a Papei și a Sfintei Fecioare. Îi luase douăzeci de ani să ajungă la o încheiere practică a cavoului lui Iuliu, cea pe care Jacopo Galli o cunoscuse de la început.

Angaja familia Topolino să se ocupe de tăierea și instalarea ușilor, a ferestrelor, a coloanelor corintiene și arhitravelor din *pietra serena*, despărțind capela în trei niveluri, cu pilaștri uriași de la nivelul de jos continuându-se în coloanele canelate delicate și firidele subțiri de la nivelul al doilea, cu lunete și pandantive pe cel de-al treilea nivel, care trebuia să susțină cupola. Ceea ce încercase să obțină prin cupola lui era combinarea formelor create de om ale Domului și formele rotunde ale fructelor coapte care îl înconjurau peste tot. Cupola trebuia să fie oarecum restrânsă pentru că trebuia așezată pe ziduri care erau deja ridicate, dar îi făcea plăcere să descopere că exista tot atât de multă sculptură în arhitectură, precum arhitectură în sculptură. Începu să primească oferte și comenzi de toate felurile, de la ferestre pentru palate până la un cavou în Bologna, o vilă în Mantua, o statuie a lui Andrea Doria pentru Genova, fațada unui palat în Roma, o „Fecioară cu Arhanghelul Mihail” pentru San Miniato. Chiar și Papa Clement îi oferă o comandă nouă, de această dată o bibliotecă pentru găzduirea cărților și a manuscriselor familiei de Medici, care să fie construită deasupra vechii sacristii San Lorenzo. Desenă niște schițe brute pentru bibliotecă, folosind din nou *pietra serena* pentru efecte decorative.

Noul lui ucenic era Antonio Mini, un nepot al prietenului său Giovan Battista Mini, un băiat cu fața lungă, cu ochii și gura prea rotunde pentru obrajii săi slabi, dar cu o structură osoasă frumos modelată și o atitudine senină asupra vieții. Era cinstit și putea conta pe el pentru procurarea de modele, copierea desenelor, pregătirea sau repararea dălților la forjă. Era un ajutor la fel de loial și încântător precum Argiento, dar cu mult mai mult talent. Din moment ce Michelangelo angajase o servitoare, Monna Agniola, ca să se ocupe de îngrijirea casei din atelierul de pe Via Mozza, romanticul Mini putea să își petreacă timpul liber pe treptele Domului cu ceilalți băieți din oraș, admirând fetele

care făceau paradă pe lângă Baptisteriu, în rochii cu gâtul înalt și mânecile bufante.

Giovanni Spina, un negustor-erudit în nobila tradiție a lui Jacopo Galli, Aldovrandi și Salviati, fusese însărcinat de Papa Clement să se ocupe de Michelangelo, de sacristie și de biblioteca Medici. Era un ins slăbănog, cu umerii gârboviți, friguros chiar și pe vreme caldă, cu o față inteligentă și ochi care nu erau mari, dar foarte alungiți. Se prezentă la ușa atelierului spunând:

— L-am cunoscut pe Sebastiano la curte, în Roma. M-a lăsat să intru în casa dumată din Macello dei Corvi pentru a-l vedea pe „Moise” și pe cei doi „Sclavi”. Am admirat întotdeauna munca lui Donatello. Sunteți ca tată și fiu.

— Bunic și fiu. Eu sunt moștenitorul lui Bertoldo, care a fost moștenitorul lui Donatello. Suntem o linie neîntreruptă de sânge toscan.

Spina își trecu mâna prin părul pe care îl purta pieptănat în jos peste urechi.

— Când Papa nu va mai avea fonduri în Florența, poți conta pe mine să fac rost de ele... de undeva.

Se apropie de cei patru „Sclavi” neterminați, studiindu-i cu ochii deschiși de uimire pe toată lungimea lor.

— Acest Atlas, ținând pe umeri blocul de unde va trebui să apară eventual capul lui... spune el oare că fiecare om care are capul pe umeri poartă toată greutatea lumii?

Se așezară pe bancul de lucru vorbind despre statuile lui Della Quercia din Bologna și despre „Laocoon” din Roma. Spina îl întrebă:

— Familia Rucellai nu te recunoaște ca văr, nu-i așa?

— De unde știi?

— Am verificat actele. Nu ai vrea să vii la grădina palatului lor la una dintre întrunirile noastre? Noi suntem ceea ce a mai rămas din Academia Platon. Joi, acum, Niccolo Machiavelli ne va citi primul capitol din „Istoria Florenței”, scrisă de el, comandată de Signoria.

Lucra în sacristia neterminată la blocurile pentru

„Aurora”, „Amurg”, „Fecioara” și pentru tânărul Lorenzo. În timpul serilor calde de toamnă stătea cu ușile deschise spre curte, modelând figuri de lut pentru zeii râurilor, lacrimi simbolice și suferință, pentru baza statuiilor tinerilor Medici. Târziu, când devenea obosit de la modelatul lutului, dar fără să poată dormi, stătea întins cu ochii deschiși, ascultând clopotele bisericilor din apropiere marcând orele până în zori. Vedea înaintea lui fața delicată a Contessinei, îi auzea timbrul vocii, în același timp o simțea pe Clarissa întinsă alături, cu brațele lui strânse în jurul ei pentru a o ține aproape. Într-un fel ciudat, după toți anii lipsiți de dragoste, cele două imagini se contopeau până deveneau una singură, figura întruchipată a dragostei. Se întreba dacă avea să mai cunoască din nou dragostea, în ce formă sau înfățișare. Se ridică, luă o foaie de hârtie acoperită de studii hașurate pentru „Aurora” și „Amurgul”, cu brațe, șolduri, sâni, picioare, și petrecu restul nopții turnându-și sentimentele în versuri:

*Fierarul numai dacă-n foc supune
Metalul zgrunțuros, o formă-i scoate,
Nici aurului un artist nu poate
Lipsit de foc să-i dea perfecțiune.*

*Și eu, asemeni păsării-minune
Ce trebuie din flăcări să înoate,
Sper să renasc prin foc, mai viu ca toate,
Acele vieți, prin moarte mari și bune...*

*Aceasta-mi este fericirea: focul!
Mă ardă-n flacăra renăscătoare,
Deși eu simt că printre morți mi-i locul!*

*Căci dacă tot ce-i foc spre cer se-ndreaptă,
Și cum eu foc voi fi, nu-nseamnă oare...*

Că și pe mine cerul mă așteaptă?...⁴²

La ivirea zorilor puse deoparte hârtiile, se îndreptă spre oglinda de deasupra spălătorului și își studie fața de parcă ar fi fost cea a unui model deosebit de expresiv pe care îl angajase să îi pozeze. Întreaga lui fizionomie părea să se fi adâncit: liniile de pe fruntea teșită, ochii care se retrăgeau de lume sub arcadele osoase, nasul, care părea acum să fie mai lat ca niciodată, buzele strânse de parcă ar fi vrut să oprească orice cuvânt sau gând. Ochii erau de un chihlimbaniu-închis. Doar părul rezistase schimbării, rămânând bogat în culoare și abundență, cârlionțat tinerește peste frunte.

Odată revenit un Medici ca papă, Baccio Bandinelli primi comanda pentru sculptarea unui „Hercule” care să fie așezat în fața Signoriei, comandă care îi fusese oferită lui Michelangelo cu vreo șaptesprezece ani înainte de către *gonfaloniere* Soderini. Știind că Michelangelo era supărat din acest motiv, Mini alergă până acasă și năvăli în atelier strigând:

— Blocul pentru „Hercule” tocmai a sosit... și s-a scufundat în Arno. Oamenii care stăteau pe margine spun acum că marmura a preferat să se înece mai degrabă decât să fie sculptată de Baldinelli!

Michelangelo râse, luă dalta și porni un lung „înainte” de la genunchiul osos al Amurgului, până la vintre.

Dimineața următoare, un canonic din Roma îi aduse un mesaj din partea Papei Clement.

— Buonarroti, cunoști colțul *loggiei* de la grădina Medici, vizavi de locul unde trăiește Luigi della Stufa? Papa întreabă dacă nu ai vrea să ridici acolo un „Colossus”, înalt de vreo nouăzeci de metri.

— O idee minunată, răspunse Michelangelo sarcastic, dar ar putea ocupa prea mult din drum. De ce să nu îl

---

⁴² Op. cit., „Fierarul numai dacă-n foc supune”...

punem în colțul unde se află acum frizerul? Am putea face statuia goală pe interior și să se închirieze parterul frizerului. În felul acesta nu s-ar pierde banii pe chirie.

Joi seara se îndreptă spre Palatul Rucellai, pentru a-l asculta pe Machiavelli citind din a sa „Mandragora”. Membrii Academiei Platon îl urmau pe Papa Clement. Îl numeau „catârul”, „bastardul”, „drojdia familiei Medici”. Academia Platon punea la cale un complot pentru readucerea Republicii în Florența. Ura lor era intensificată și de faptul că cei doi Medici nelegitimi trăiau în palat, fiind pregătiți pentru conducerea guvernului Florenței.

— Aceasta ar fi ultima picătură pentru noi, comentă Strozzi referitor la fiul lui Clement, să fim conduși de bastardul unui bastard!

Michelangelo auzise povești despre cum Clement le dădea apă la moară celor care erau anti-Medici făcând erori grave de judecată, așa cum făcuse și Leon. În războaiele neîncetate dintre națiunile înconjurătoare se alia constant de partea celor care pierdeau. Armata aliaților săi, francezii, fusese nimicită de împăratul Sfântului Imperiu Roman, ale cărui propuneri de înțelegere Clement le respinsese... chiar dacă, la drept vorbind, Papa schimba atât de des părțile, încât nici Michelangelo, nici Europa nu mai puteau ține pasul cu intrigile lui. În Germania și Olanda, mii de catolici își abandonau credința pentru reforma pe care Papa Clement refuzase să o facă în interiorul bisericii, și care fusese inițiată de Martin Luther cu cele nouăzeci și cinci de teze bătute în cuie pe ușa bisericii din Wittenberg.

— Mă aflu într-o poziție ciudată, îi spuse Michelangelo lui Spina în timp ce luau cina, mâncând porumbei fripți serviți de Monna Agniola. Tânjesc pentru întoarcerea Republicii, dar lucrez pentru un Medici. Întreaga soartă a sacristiei depinde de bunăvoința Papei Clement. Dacă mă alătur mișcării de alungare a Medicilor, ce se va întâmpla cu sculpturile?

— Arta este cea mai înaltă expresie a libertății, îi

răspunse Giovanni Spina. Lasă-i pe ceilalți să se ocupe de politică.

Michelangelo se încuie în sacristie, îngropându-și capul în marmură.

Dar cardinalul Passerini de Cortona conducea Florența în mod autocratic. Fiind străin, nu iubea Florența, la fel cum nici Clement nu părea să o iubească, pentru că respingea toate cererile din partea Signoriei și a familiilor vechi de a-l înlocui pe omul pe care florentinii îl considerau crud, lacom, disprețuitor față de consiliile alese, secându-i cu dări prea mari. Florentinii așteptau un moment prielnic pentru a se răscula, a pune mâna pe arme și a-i alunga din nou pe Medici afară din oraș. Când armata Sfântului Imperiu Roman, înaintând spre sud pentru a invada Roma și pentru a-l pedepsi pe Papa Clement, mărșăului cu treizeci de mii de oameni spre Bologna, după care plănuia să cucerească Florența, orașul se ridică în masă, atacă Palatul Medici și ceru arme pentru a se apăra de invazia iminentă, strigând:

— Arme! Arme pentru popor!

Cardinalul de Cortona își făcu apariția la fereastră și le promise arme. Dar când află că armata Papei, condusă de vechiul oponent al lui Michelangelo, ducele de Urbino, se apropia de Florența, își ignoră promisiunea și se grăbi cu cei doi tineri băieți Medici să îl întâmpine pe duce. Acum, Michelangelo se alătură lui Granacci și prietenilor lui la Palazzo della Signoria. Mulțimea din piață striga:

— *Popolo, libertà!*

Soldații florentini care păzeau Signoria nu au făcut nicio încercare de a opri comitetul de cetățeni să intre în palatul guvernului. Se organizează o întrunire în sala cea mare. Apoi Niccolo Capponi, al cărui tată fusese conducătorul mișcării anterioare de alungare a lui Piero de Medici, ieși pe balcon și anunță:

— Republica florentină este restabilită! Familia Medici este izgonită! Toți cetățenii să se adune în Piazza della Signoria pentru a primi arme.

Cardinalul Passerini sosi cu o mie de călăreți ai ducelui de Urbino. Cei care țineau partea familiei Medici le deschiseră porțile. Comitetul din interiorul palatului încuie ușile. Călăreții lui Urbino atacă ușile cu sulite lungi. De la ferestrele celor două etaje și de pe parapetul crenelat ploua peste soldații ducelui cu tot ce putea fi scos din clădire: mese, scaune, tacâmuri, armuri.

O bancă grea de lemn se prăvălea peste parapet. Michelangelo observă că se îndrepta direct spre „David”.

— Ai grijă!, strigă el, de parcă statuia s-ar fi putut feri. Era prea târziu.

Banca de lemn îl lovise. Brațul stâng care ținea praștia se rupte din cot. Bucata se sparse pe piatra din piață.

Mulțimea se trase înapoi. Soldații se întoarseră să privească. Toată mișcarea de la ferestrele și de pe parapetul Signoriei încetă. Tăcerea se lăsă peste mulțime. Michelangelo se trezi că înaintează spre statuie. Mulțimea se desfăcea, murmurând:

— E Michelangelo, lăsați-l să treacă.

Stătea la baza lui „David”, privind fața gânditoare, hotărâtă și totuși frumoasă. Goliat nu îl zgâriase. Dar războiul civil din Florența aproape că îl distrusese. Pe Michelangelo îl dureau brațul, de parcă ar fi fost amputat.

Giorgio Vasari, unul dintre tinerii lui ucenici, ieși din mulțime împreună cu Cecchino Rossi, se grăbiră împreună spre „David”, luă cele trei fragmente de marmură ale brațului și mâinii și dispărură pe o străduță îngustă.

Târziu, în noaptea aceea, se auzi un ropot de bătăi la ușa lui Michelangelo. O deschise și îi primi înăuntru pe Vasari și pe Cecchino. Începură să vorbească amândoi deodată.

— *Signor Buonarroti...*

— ...am ascuns cele trei bucăți...

— ...într-un cufăr în casa tatălui lui Rossi.

— Sunt în siguranță.

Michelangelo privi chipurile strălucitoare ale celor doi

băieți din fața lui, gândindu-se:

„În siguranță?” Ce e oare în siguranță într-o lume a războiului și haosului?

4

Armata Sfântului Imperiu Roman ajunsese la Roma și îi forță zidurile. Hoarda de mercenari năvăli în Roma, forțându-l pe Papa Clement să fugă de-a lungul pasajului înalt până la fortăreața Sant'Angelo, unde rămase prizonier, în timp ce trupele germane, spaniole și italiene prădau și ardeau Roma, distrugând opere sfinte de artă, zdrobind altare, statui din marmură ale Mariei, ale profeților și sfinților, topind statuile de bronz pentru tunuri, vitraliile pentru plumb, aprinzând focuri pe podelele de marmură ale Vaticanului, scoțând ochii picturilor, târând în stradă o statuie a Papei Clement și ciopârțind-o în bucăți.

— Ce se întâmplă cu „Pietà” a mea? Cu tavanul Capelei Sixtine?, se tânguia Michelangelo. Ce se întâmplă cu atelierul meu? Cu „Moise” și cu cei doi „Sclavi”? Ar putea să fie deja spărți în mii de bucăți.

Spina sosi târziu în noapte. Luase parte la o serie de întâlniri aprinse la Palatul Medici, apoi la Palatul Signoriei. Cu excepția câtorva fanatici ai familiei Medici, toți florentinii erau de acord că aceasta trebuia îndepărtată de la putere. Cu Papa Clement ținut prizonier, Republica putea fi proclamată din nou. Lui Ippolito, Alessandro și cardinalului de Cortona li se va permite să plece în pace.

— Și cu aceasta, încheie Spina gânditor, ar trebui să fie sfârșitul domniei familiei Medici pentru multă vreme.

Michelangelo era tăcut.

— Cum rămâne cu noua sacristie? Spina își plecă fruntea.

— Trebuie... încuiată...

— Membrii familiei Medici sunt pentru mine asemenea zeiței Nemesis!, strigă Michelangelo. Ce am de arătat

pentru toți acești ani în care am lucrat pentru Leon și Clement? Șase blocuri brute, un interior de capelă pe jumătate terminat... Cu Clement prizonier, familia Rovere mă va ataca din nou...

Se așază pe o bancă. Spina vorbe cu blândețe.

— Te voi recomanda pentru un post în cadrul Republicii. Odată ce guvernul nostru va fi destul de sigur, va convinge Signoria că acea capelă este pentru *Il Magnifico*, care este cinstit de către toți toscanii. Atunci vom primi permisiunea de a descuia ușile și de a relua munca.

Închise ușa atelierului de vizavi de San Lorenzo cu scânduri bătute în cuie, cu desenele și modelele de lut înăuntru, și se întoarse pe Via Mozza, avântându-se într-un bloc pentru a crea una dintre „Victorii”, din conceptul inițial pentru cavoul lui Iuliu. Aceasta apăru sub forma unui tânăr clasic grec, bine proporționat, dar nu la fel de musculos precum ceilalți pe care îi sculptase. Își folosea bine mâinile, cu dalta aproape arând în marmura simțitoare. Dar nu după mult timp își dădu seama că nu își folosea deloc mintea.

Victorie? Asupra cui? Asupra a ce? Dacă nu știa cine este învingătorul, cum putea hotărî cine fusese cel distrus? Sculpta sub picioarele învingătorului fața și capul unui bătrân... al lui însuși? Așa cum ar putea arăta peste zece ani, cu barba albă crescută complet. Ce îl învinsese? Vârsta? Oare tinerețea era „Victoria”, din moment ce era singura perioadă în care cineva își putea închipui că poate fi învingător? Cel învins avea experiență, cu suferința întipărită pe față, plecat sub genunchiul tânărului. Oare asta era ceea ce se întâmpla cu experiența și înțelepciunea? Era întotdeauna zdrobită și distrusă de timpul deghizat în tinerețe?

În afara atelierului său, Republica florentină triumfa. Niccolo Capponi fu ales *gonfaloniere* pentru a governa în tradiția lui Soderini. Orașul-stat adoptă pentru protecția sa planul revoluționar al lui Machiavelli de formare a unei miliții din cetățeni instruiți, înarmați și echipați pentru a

apăra Republica împotriva invadatorilor. Florența nu era condusă doar de Signoria, ci și de un consiliu de optzeci de persoane, care reprezenta vechile familii. Comerțul era activ, orașul prospera, oamenii erau fericiți pentru libertatea lor recâștigată. Puțini erau cei cărora le păsa de ce se întâmpla cu Papa Clement, încă prizonier în Sant'Angelo, apărat de câțiva susținători printre care și Benvenuto Cellini, tânărul sculptor care refuzase să devină ucenicul lui Torrigiani. Dar Michelangelo era foarte interesat de Papa Clement. Acordase patru ani de muncă devotată sacristiei. Avea blocuri parțial terminate în sacristia acum încuiată și sigilată, pentru al cărei viitor se dedicase. Urmărea cu atenție soarta lui Clement.

Papa Clement era amenințat din două părți. Biserica era divizată în unități naționale, cu puterea scurgându-se din Roma. Problema nu erau doar că în mijlocul Europei se răspândea luteranismul. Cardinalul Wolsey al Angliei a propus ca un consiliu al cardinalilor liberi să se întrunească în Franța pentru a stabili o nouă guvernare a bisericii. Cardinalii italieni se întruneau la Parma pentru a-și stabili propria lor ierarhie. Cardinalii francezi își numeau singuri vicari papali. Trupele germane și spaniole ale lui Carol încartiruite în Roma distrugeau în continuare orașul, cerând o răscumpărare pentru a pleca. Clement încercă să adune bani din interiorul fortăreței Sant'Angelo, obligat să sacrifice ostatici pentru dușman: Jacopo Salviati fu târât pe străzi până la furci și aproape spânzurat. Pe măsură ce lunile treceau, intrigile pentru o nouă distribuție a puterii creșteau în fiecare țară, dorind un nou papă, un consiliu, o reformă.

La sfârșitul anului Domnului 1527, fluxul se întoarce. O ciumă cumplită decimă armata Sfântului Imperiu Roman. Soldații germani urau Roma și erau sperați să se întoarcă acasă. Armata franceză invadea Italia pentru a se lupta cu Sfântul Imperiu Roman. Clement fu de acord să plătească invadatorilor trei sute de mii de ducați timp de trei luni.

Armata spaniolă se retrase de la zidurile fortăreței Sant'Angelo... și după trei luni de captivitate, Papa Clement fugi, deghizat în negustor, îndreptându-se spre Orvieto.

Michelangelo primi imediat o scrisoare din partea lui Clement. Îl întrebă dacă mai lucra încă pentru el. Voia să continue munca pentru noua sacristie? Dacă da, Papa Clement avea la dispoziție cinci sute de ducați pe care îi putea trimite printr-un mesager, pentru a acoperi costurile imediate.

Michelangelo era adânc mișcat: Papa, hăituit din toate părțile, fără fonduri sau adepți sau speranțe de a recăpăta puterea, îi trimisese vorbe de afecțiune și încredere constantă, așa cum ar fi făcut cu oricare membru al familiei.

— Nu pot să accept banii lui Giulio, îi spuse Michelangelo lui Spina, când se întâlniră în atelierul din Via Mozza, dar nu aș putea oare să sculpez din când în când? Dacă m-aș strecura noaptea, nevăzut? Nu ar dăuna Florenței.

— Răbdare. Într-un an sau doi... Consiliul celor optzeci se teme de ce ar putea face Clement. Ar considera munca ta pentru capelă un act de neloialitate.

Odată cu vremea caldă, ciuma se abătu și asupra Florenței. Oamenii sufereau dureri de cap zdrobitoare, dureri ale spatelui și membrelor, febră, vomă, și în trei zile erau morți. Dacă se prăbușeau pe stradă, erau lăsați acolo. Dacă mureau în casele lor, familiile fugeau. Pieriră mii de florentini. Orașul deveni o morgă. Buonarroto își chemă fratele pe Via Ghibellina.

— Michelangelo, mi-e teamă pentru Bartolommea și copiii. Pot să-i duc în casa ta din Settignano? Am fi în siguranță...

— Desigur. Ia-l și pe tata cu tine.

— Nu vreau să mă duc, mârâi Lodovico. Când un bărbat e trecut de optzeci de ani, are dreptul să moară în patul său.

Soarta îl aștepta pe Buonarroto la Settignano, în camera în care se născuse. Până când Michelangelo ajunse acolo, Buonarroto delira deja, cu limba umflată și acoperită de un puf gălbui uscat. Giovansimone îi mutase pe soția și copiii lui Buonarroto într-un loc sigur în ziua anterioară. Servitorii și *contadini* fugiseră.

Michelangelo își trase un scaun aproape de patul fratelui său, gândindu-se cât de mult se asemănau. Ochii lui Buonarroto se aprinseră de neliniște când își văzu fratele.

— Michelangelo... nu sta... ciuma...

Michelangelo udă buzele uscate ale fratelui său cu o pânză umedă, și murmură:

— N-o să te părăsesc. Ești singurul membru al familiei care m-a iubit.

— Te-am iubit întotdeauna... dar am fost... o povară. Iartă-mă...

— Nu am nimic de iertat, Buonarroto. Dacă ai fi fost tot timpul lângă mine anii aceștia, mi-ar fi fost mult mai bine.

Buonaroto reuși să schițeze un zâmbet obosit.

— Michelangelo... ai fost întotdeauna... bun.

Pe la apus, Buonarroto era pe moarte. Michelangelo cuprinse cu brațul stâng capul fratelui său, rezemându-l de piept. Buonarroto mai deschise ochii o singură dată și văzu fața lui Michelangelo aproape de a lui. Încruntarea provocată de dureri se risipi și resemnarea i se întinse pe față asemenea unui balsam. În câteva momente era mort.

Michelangelo își duse fratele într-o pătură în cimitirul din spatele bisericii. Nu erau nici sicrie, nici gropari. Săpă un mormânt, îl coborî pe Buonarroto în groapă, chemă preotul, și așteptă până ce Buonarroto fu stropit cu apă sfințită și binecuvântat. Apoi umplu groapa cu pământ.

Se întoarse pe Via Mozza, își arse toate hainele în curtea din spate și se spălă într-o cadă plină cu apă atât de fierbinte cât putea suporta. Nu știa dacă asta ajută împotriva ciumei, dar nici nu îi păsa prea mult. Primi vorbă că și Simone, cel mai mare nepot al lui, murise și el de

ciumă. Michelangelo se gândi: „Poate că Buonarroto este cel norocos”.

Dacă se molipsise și el, nu avea decât câteva ore pentru a-și pune afacerile în ordine. Întocmi un act prin care înapoia soției lui Buonarroto zestrea pe care o adusese cu ea. Era o femeie tânără și avea nevoie de un al doilea soț. Aranja ca nepoata lui de unsprezece ani, Cecca, să meargă la mănăstirea din Boldrone, asigurând plata educației ei cu venitul a două din fermele lui. Puse deoparte bunuri care să plătească pentru educația nepoților lui, Lionardo și micul Buonarrotino. Când Granacci îi bătu la ușă, Michelangelo strigă:

— Pleacă de-aici. M-am atins de ciumă. S-ar putea să mă fi molipsit.

— Nu fi *sciocco*⁴³. Ești prea bățos ca să mori. Deschide, am o sticlă de vin pentru a alunga spiritele rele.

— Granacci, mergi acasă și bea singur. Nu vreau să fiu cauza morții tale. Poate dacă rămâi în viață vei mai picta încă un tablou bun.

— Ce mai îndemn!, râse Granacci. *Allora*, dacă încă mai ești viu și mâine, vino să termini jumătatea ta de Chianti.

Ciuma începu să dispară. Oamenii reveneau la casele lor de pe dealurile înconjurătoare. Magazinele se redeschiseră. Signoria se întoarse înapoi în oraș. Una din primele ei hotărâri fu să îi acorde lui Michelangelo Buonarroti comanda pentru cioplirea lui „Hercule”, care îi fusese oferit de Soderini cu douăzeci de ani înainte, și al cărui bloc Bandinelli îl subțiasse până la brâu.

Însă Papa Clement interveni din nou. După ce se întoarse la Vatican printr-o alianță făcută cu Sfântul Imperiu Roman, își recapătă puterea asupra cardinalilor trădători italieni, francezi și englezi, formă o armată împreună cu ducele de Urbino, cel de Colonna și trupele spaniole. Această armată era trimisă împotriva Florenței independente pentru a eradica Republica, pedepsind

---

⁴³ Prost (lb. italiană).

dușmanii familiei Medici, restaurând-o la putere. Spina îi subestimase pe Papa Clement și familia Medici. Michelangelo fu chemat în fața Signoriei, unde *gonfaloniere* Capponi stătea așezat la masa lui Soderini, înconjurat de opt demnitari.

— Din moment ce ești sculptor, Buonarroti, spuse el repezit, presupunem că poți fi de asemenea un inginer pentru apărare. Avem nevoie de ziduri care nu pot fi sparte. Din moment ce acestea sunt de piatră, și tu ești omul pietrei...

Michelangelo înghiți în sec. Acum chiar avea să fie implicat în ambele tabere.

— Limitează-te la partea de sud a orașului. Suntem bine apărați din nord. Raportează cât de repede poți.

Cercetă cei câțiva kilometri ai zidului care începeau din est cu dealul Bisericii San Miniato și șerpuia spre vest până să ajungă din nou la râul Arno. Nici zidurile și nici turnurile de apărare nu erau într-o situație prea bună, și nici nu erau săpate șanțuri în afara lor, pentru a face apropierea dușmanului mai dificilă. Pietrele erau desprinse, cărămizile prost arse se sfărâmițau, era nevoie de mai multe turnuri pentru tunuri, și toate trebuiau înălțate pentru a face cățărarea inamicilor cât mai dificilă. Centrul liniei de apărare trebuia să fie clopotnița de la San Miniato, de la a cărei înălțime apărătorii puteau să vadă aproape tot câmpul ocupat de trupele inamice.

Se întoarse cu raportul lui la *gonfaloniere* Capponi și la Signoria arătând numărul de pietrari, cărămidari, căruțași și țărani de care avea nevoie pentru a face zidurile mai rezistente. *Gonfaloniere* strigă năvalnic:

— Nu te atinge de Biserica San Miniato. Nu e nicio nevoie să fortificăm o biserică.

— Ba este mare nevoie, Excelență, pentru că, dacă noi nu facem asta, inamicul nu va avea nevoie să spargă zidurile. Nu va trebui decât să forțeze flancul nostru aici, la est de dealul San Miniato.

Primi permisiunea să dovedească de ce planul lui era cel mai bun posibil. Îi puse pe toți în acțiune: Granacci, Clubul Cazanului, pietrarii de pe șantierul Domului. Dacă înainte căuta tot ținutul pentru o siluetă sau o față mai deosebită, un braț voinic sau un gât lung pentru o statuie sau o pictură, acum căuta pietrari, muncitori din cariere de la Maiano și Prato, tâmplari, cărămidari, mecanici, pentru a stăvili un război. Lucrările înaintau la viteză maximă, căci rapoartele despre armata papală spuneau că aceasta avansa spre Florența din mai multe direcții, o forță formidabilă de oameni și arme. Michelangelo construi un drum care urca dinspre râu, pentru oameni și provizii, și începu lucrul la bastioanele pentru primul turn din afara porții San Miniato, spre San Giorgio, închizând dealul care trebuia neapărat apărat cu pereți înalți construiți din cărămizi făcute din pământ amestecat cu in sau resturi de cânepă și bălegar de vacă. Sute de *contadini* lucrau în echipe, ridicând zidurile atât de repede pe cât puteau face cărămizile. Pietrarii tăiau, ciopleau și formau, întărind punctele slabe, adăugând înălțime zidurilor și turnurilor, ridicând altele noi în zonele mai vulnerabile.

Când prima etapă a muncii lui fu terminată, Signoria veni să inspecteze. Dimineața următoare, când intră în biroul de pe colț, ce dădea spre Piazza della Signoria și acoperișurile strâns legate ale Florenței, fu întâmpinat cu zâmbete.

— Michelangelo, ai fost ales în *Nove della Milizia*, Miliția celor nouă, drept comandant general al fortificațiilor.

— Este o mare onoare, *gonfaloniere*.

— Și o mare responsabilitate. Vrem să faci o călătorie de inspectare la Pisa și Livorno, pentru a te asigura că întăriturile noastre dinspre mare sunt sigure.

Nu se mai putea gândi la sculptură. Și nici nu putea striga: „Războiul nu e meseria mea”.

Avea o muncă anume de făcut. Florența îl chemase în vremuri grele. Nu își închipuise niciodată că o să fie

comandant, un organizator, dar acum descoperi că munca pentru crearea unor opere de artă complexe îl învățase cum să coordoneze fiecare detaliu pentru a ajunge la rezultatul final. Și-ar fi dorit chiar să aibă puțin din inventivitatea mecanică a lui Leonardo da Vinci.

La întoarcerea din Pisa și Livorno începu să lucreze la o rețea de șanțuri, la fel de adânci ca și cele pentru fortificații, folosind pământul și stânca sfărâmată pentru înălțarea unui nou val de întărituri. Următoarea lui mișcare era să obțină permisiunea de a dărâma și nivela toate clădirile dintre zidurile de apărare și poalele dealurilor înconjurătoare, la vreun kilometru jumătate înspre sud, zonă pe unde trebuia să atace armata papală. Fermierii ajutau la dărâmarea caselor în care locuiseră familiile lor timp de sute de ani. Cei mai înstăriți se împotriveau distrugerii palatelor lor. Și nu fără motiv, recunoscuseră Michelangelo, din moment ce erau frumos construite. Doar câțiva dintre soldați se lăsară convinși să dărâme cele câteva capele mici. Când ajunse și el însuși în sala de mese din San Salviati și văzu „Cina cea de Taină”, a lui Andrea del Sarto, strălucind în toată gloria ei pe peretele pe jumătate dărâmat, strigă:

— Lăsați-o așa. E o operă de artă prea importantă pentru a fi distrusă.

Tocmai termina munca de nivelare, când află că cineva pătrunsese în atelierul din Via Mozza. Modelele erau aruncate pe podea, mapele de desene și schițe împrăștiate în grabă, multe dintre ele dispărând, împreună cu patru modele de ceară. Observă o strălucire de metal pe podea. Aplecându-se, ridică o daltă dintr-o grămadă de hârtii. Era de tipul celor folosite în atelierele aurarilor. Merse spre casa prietenului său Piloto, care îi cunoștea pe toți aurarii locali.

— Recunoști dalta aceasta?

— Da. Aparține lui Bandinelli.

Schițele și modelele de ceară îi fură înapoiate în mod discret. Michelangelo îl instrui pe Mini să aibă grijă ca

atelierul să fie păzit. Signoria îl trimise la Ferrara pentru a cerceta noile fortificații ale ducelui de Ferrara. Scrisoarea pe care o purta cu el spunea:

Îl trimitem la Ferrara pe vestitul nostru Michelangelo Buonarroti, care este, așa cum știți, un om cu talente deosebite, pentru anumite scopuri pe care le va explica chiar el. Ne dorim ca să fie recunoscut drept o persoană foarte stimată de noi, și prețuit potrivit meritelor sale.

Ducele de Ferrara, un bărbat educat din familia Este, și un entuziast al picturii, sculpturii, poeziei și teatrului, îl rugă să îi fie musafir la palat. Michelangelo ocoli cu grijă invitația și trase la un han, unde se bucură de întâlnirea zgomotoasă cu Argiento, care își aduse cei nouă copii pentru a-i săruta mâna lui Michelangelo.

— Ei bine, Argiento, ai devenit un fermier bun? Argiento se strâmbă.

— Nu. Dar pământul rodește, indiferent ce i-aș face. Copiii sunt principala recoltă.

— Iar a mea sunt tot necazurile, Argiento.

Când Michelangelo îi mulțumi ducelui de Ferrara pentru că îi arătase zidurile de apărare, acesta îi spuse:

— Fă-mi o pictură. Atunci voi fi recompensat.

Michelangelo zâmbi forțat.

— Imediat ce se termină acest război.

Ajuns înapoi acasă, Michelangelo descoperi că generalul Malatesta din Perugia fusese adus la Florența pentru a servi drept unul dintre generalii comandanți. Acesta se împotrivi imediat planului lui Michelangelo de a înălța proptele de piatră, asemenea celor pe care le văzuse în Ferrara.

— Ne-ai împovărat deja cu destule ziduri. Ia-ți țărani de aici și lasă-mi soldații să apere Florența.

Malatesta părea rece, ezitant. Noaptea, Michelangelo se plimbă la poalele meterezelor. Descoperi opt piese de artilerie care îi fuseseră date lui Malatesta pentru a apăra

zidul San Miniato. În loc ca acestea să se afle în interiorul fortificațiilor, sau pe parapeteți, zăceau neprotejate în afara zidurilor. Michelangelo îl trezi pe general, care dormea.

— Ce urmărești lăsând piesele de artilerie în acest fel? Le-am păzit cu viețile noastre până să sosești. Ar putea fi furate sau distruse de oricine le-ar găsi.

— Ești tu comandantul armatei florentine?, îl întrebă Malatesta furios.

— Doar al zidurilor de apărare.

— Atunci du-te și fă cărămizi din balebă de vacă și nu spune unui soldat cum să lupte.

Când se întoarse la San Miniato, Michelangelo se întâlnește cu generalul Mario Orsini, care îl întrebă:

— Care-i problema prietene? Ai obraji în flăcări. Michelangelo îi povestește. Orsini îi răspunde cu tristețe:

— Probabil știi că toți bărbații din familia lui au fost trădători. Cu timpul, va trăda și el Florența.

— Ai raportat aceasta Signoriei?

— Eu sunt un ofițer angajat, asemenea lui Malatesta, nu un florentin.

Dimineață, Michelangelo aștepta în sala mare a palatului pentru a fi primit de către *Gonfaloniere*. Signoria nu era impresionată.

— Nu-ți mai bate capul cu ofițerii noștri. Ocupă-te de noile planuri pentru ziduri. Trebuie să fie de necucerit.

— Nu o să mai fie nevoie să fie cucerite, dacă Malatesta este cel care le păzește.

— Ești prea muncit. Mai odihnește-te.

Se întoarse înapoi la ziduri și continuă să lucreze sub soarele dogoritor de septembrie, dar nu reușea să și-scoată pe Malatesta din minte. Peste tot pe unde mergea, auzea povești împotriva generalului: cedase Perugia fără luptă, oamenii lui nu se împotriviră trupelor papale la Arezzo; când armatele aveau să ajungă la Florența, Malatesta va preda orașul...

În gând, se mai duse de câteva ori la Signoria pentru a

cere înlăturarea lui Malatesta, văzându-și munca pentru zidurile de netrecut inutilă dacă generalul deschidea porțile pentru armata Papei. Sau se plângea oare lui *Gonfaloniere* Capponi? Nu Papei Iuliu... în legătură cu pereții lui Bramante pentru „Sfântul Petru”... care erau făcuți din ciment slab și aveau să se prăbușească? ... Malatesta îl întrebase: „Ești tu oare comandantul armatei?” Nu era oare Papa Iuliu care îl întrebase: „Ești tu oare arhitect?”...

Fu cuprins de o stare de neliniște. Avu o viziune cu trupele papale distrugând Florența așa cum fusese distrusă și Roma, devastând, jefuind, distrugând opere de artă. Neputând să doarmă, să mănânce sau să se concentreze pentru a-și îndruma echipele de pietrari, auzi câteva zvonuri care îl convinseră că Malatesta își adunase ofițerii în partea de sud a zidului, într-o conspirație împotriva Florenței.

Trăi șase zile și nopți fără mâncare și odihnă, neputând să își controleze neliniștea. Într-o noapte, o voce îi vorbi. Se întoarse de jur împrejur pe parapet.

- Cine ești?
- Un prieten.
- Ce vrei?
- Să îți salvez viața.
- E în pericol?
- În cel mai mare.
- Armata Papei?
- Malatesta.
- Ce o să facă el?
- O să pună să te omoare.
- De ce?
- Pentru că ai descoperit că vrea să trădeze.
- Nimeni nu mă va crede.
- Cadavrul tău va fi găsit la baza acestui bastion.
- Pot să mă apăr.
- Nu pe ceața asta.
- Ce ar trebui să fac?

- Fugi.
- Asta înseamnă trădare.
- E mai bine decât să fii mort.
- Când trebuie să plec?
- Acum.
- Dar eu sunt responsabil aici.
- Nu ai nicio clipă de pierdut.
- Cum pot să explic plecarea mea?
- Grăbește-te!
- Comanda mea... zidurile...
- Grăbește-te! Grăbește-te!

Coborî de pe parapet, traversă Arnul și luă o rută ocolitoare spre Via Mozza. Din ceața groasă îi apăreau siluete pe jumătate formate, asemenea celor care se iveau din blocurile de marmură subțiate. Îi porunci lui Mini să pună haine și bani în desagiile lor. Încălecară pe cai. La poarta din Prato fură opriți. Un paznic strigă:

— E Michelangelo, din Miliția celor nouă. Lăsați-l să treacă.

Se îndreptă spre Bologna, Ferrara, Veneția, Franța... spre siguranță. Se întoarse după șapte săptămâni, umilit și în dizgrație. Signoria îl amendă și i se interzise să facă parte din consiliu timp de trei ani. Dar pentru că soldații Papei, treizeci de mii la număr, se aflau pe dealurile din spatele zidurilor lui sudice de apărare, îl trimiseră înapoi la postul de comandă. Granacci era cel căruia trebuia să îi mulțumească pentru iertarea sa. Când Signoria îl proscrisese, împreună cu alți fugari, Granacci îi dobândise o schimbare temporară a pedepsei și îl trimisese după el pe Bastiano, care îl ajutase pe Michelangelo la repararea zidurilor.

— Trebuie să spun că Signoria a fost îngăduitoare, îi spuse Granacci aspru, având în vedere că te-ai întors la cinci săptămâni după Decretul de excludere a răzvrătiților. Ai fi putut să îți pierzi toate proprietățile din Toscana, și odată cu ele și capul, asemenea nepotului lui Ficino, care

și-a pierdut viața pentru că afirmase faptul că familia Medici era mai îndreptățită să conducă decât oricine altcineva, având în vedere câte făcuseră membrii ei pentru oraș. Ar fi bine să iei cu tine o pătură la San Miniato și destule provizii pentru un an de asediu...

— Nu-ți fă griji, Granacci, nu-s atât de prost de două ori.

— Dar ce te-a apucat?

— Am auzit o voce.

— A cui?

— A mea.

Granacci zâmbi strâmb.

— M-au ajutat zvonurile despre primirea ta la curtea din Veneția, oferta dogelui de a construi un pod peste Rialto și eforturile ambasadorului francez de a te convinge să mergi la curtea Franței. Signoria a socotit că ești un idiot, ceea ce e adevărat, dar un mare artist, care și asta e adevărat. Nu le-ar fi convenit să te stabilești la Veneția sau la Paris. Mulțumește stelei tale norocoase că știi să cioplești marmura, sau n-ai mai fi văzut niciodată Domul.

Michelangelo privi de pe fereastra de la etajul al treilea al atelierului lui Granacci spre locul unde se afla minunatul Dom acoperit cu țigle roșii al lui Brunelleschi, a cărui siluetă se profila în toată maiestatea ei spațială pe un apus prevestitor de furtună.

— Cea mai desăvârșită formă arhitecturală din lume este cupola cerului, medita el, dar să știi că și cupola lui Brunelleschi este la fel de frumoasă.

5

Își aranja cele câteva lucruri personale în turnul San Miniato, privind prin lumina irizată a lunii pline sutele de corturi ale inamicului, cu vârfurile lor ascuțite la vreun kilometru jumătate depărtare, dincolo de terenul pe care el îl curățase pe dealuri pentru a forma un semicerc care să închidă linia lui de apărare.

Fu trezit în zori de focul artileriei. Așa cum se așteptase, atacul era concentrat împotriva turnului San Miniato. Dacă acesta ar fi fost dărâmat, trupele Papei ar fi năvălit în oraș. O sută cincizeci de piese de artilerie trăgeau neîncetat. Porțiuni întregi de cărămidă și piatră fură aruncate în aer de ghiulelele care explodau. Atacul dură două ore. Când se încheie, Michelangelo ieși printr-un tunel și se opri la baza clopotniței, examinând pagubele.

Ceru voluntari dintre cei care se pricepeau să lucreze cu piatră și ciment. Bastiano dirija munca pe interior, iar Michelangelo luă un grup afară, și sub ochii trupelor papale zidi înapoi în pereți pietrele desprinse și căzute. Pentru un motiv pe care el nu reușea să îl înțeleagă, poate pentru că nu știau cât de mari sunt daunele provocate, trupele inamice rămaseră în tabără. Ordonă căruțașilor să aducă nisip din Arno și saci de ciment, trimise curieri pentru a aduna o echipă de pietrari și muncitori din carieră, și la asfințit îi puse să repare turnul. Dacă artileria inamică deschidea focul prea curând, apărarea lui avea să fie dărâmată. Privi sus spre clopotniță, cu cornișa ei crenelată mai lată cu un metru și jumătate de jur împrejur decât dimensiunea turnului. Dacă putea să atârne ceva de acei parapeteți, ceva care să absoarbă impactul ghiulelelor de tun înainte ca acestea să lovească turnul în sine...

Coborî pe deal, traversă Ponte Vecchio și rugă paznicii să îl trezească pe noul *gonfaloniere*, Francesco Carducci, căruia îi explică planul lui și obține un ordin scris și o companie de miliție. La ivirea zorilor băteau deja la ușile magazinelor și depozitelor de lână, la magaziile vămii, unde lâna era ținută pentru taxare. Apoi porniră în căutare de învelitori de saltea, în magazine și în case particulare, după care rechiziționa căruțe pentru a căra materialul. Lucra repede. Până ce soarele era sus pe cer, avea deja zeci de fețe trainice de saltele umplute cu lână și atârnate de frânghii peste fațada turnului.

Când ofițerii Papei își dădură seama ce se întâmplă și își

îndreptară artileria spre clopotniță, era deja prea târziu. Ghiulele lor loveau saltelele groase, care, deși cedau impactului, mai aveau în spatele lor un metru și jumătate de spațiu înainte de a ajunge la peretele ud. Saltelele serveau drept scuturi pentru blocurile proaspăt zidite. Ghiulele cădeau fără să provoace pagube în șanțurile de dedesubt. După ce trase până la prânz, inamicul abandonă atacul.

Succesul acestor perne ingenioase de lână îi câștigă lui Michelangelo repatrierea. Se întoarse la atelierul său și, pentru prima dată după luni de zile, dormi liniștit.

Începură să cadă ploi grele. Câmpul deschis dintre zidurile lui și inamic, lung de un kilometru și jumătate, deveni o mlaștină. Atacul era imposibil acum. Michelangelo se apucă să picteze în tempera o „Leda” pentru ducele de Ferrara. Chiar dacă venera aspectul fizic al frumuseții, arta lui fusese străbătută de o puritate sexuală. Acum se lăsă în voia unei senzualități desăvârșite. O înfățișă pe Leda drept o femeie răpitor de frumoasă, întinsă pe o sofa, cu o lebădă cuibărită între picioarele ei, cu S-ul gâtului lung cuprinzându-i un sân, și ciocul pe buze. Îi făcu plăcere să picteze această legendă carnală.

Vremea urâtă continuă. Își petrecea zilele pe parapet, iar noaptea aștepta ocazia de a se strecura în sacristie și a sculpta la lumina lumânărilor. Capela era rece, plină de umbre. Dar nu era singur. Statuile lui erau prieteni adevărați: „Amurgul”, „Aurora”, „Fecioara”, căci, deși nu erau încă născute pe deplin, erau vii în marmură, gândind, spunându-i părerea lor despre lume, așa cum și el vorbea cu ele și prin ele despre artă ca o continuitate a omului, eternitatea ce leagă împreună trecutul și viitorul, ca o modalitate de cucerire a morții: căci atât timp cât arta trăiește, omul nu dispare.

În primăvară, războiul fu reluat, dar în Florența nu avu loc nicio bătălie, decât cea împotriva foametei. Întors la

postul lui din Miliția celor nouă, Michelangelo primea rapoarte în fiecare seară. Prin capturarea fortărețelor mici de-a lungul râului Arno, armata papală tăiase căile de aprovizionare dinspre mare. Dinspre sud sosiră trupe spaniole, iar dinspre nord cele germane pentru a spori armata Papei Clement.

Mâncarea devenea din ce în ce mai puțină. Carnea dispăru cu totul, apoi uleiul, legumele, făina, vinul. Foametea își lua birul. Michelangelo îi dădea porția lui zilnică lui Lodovico, pentru a-și ține tatăl în viață. Oamenii începură să mănânce măgarii, câinii și pisicile din oraș. Căldura verii cocea pietrele orașului, rezerva de apă scădea, râul Arno secă și ciurma lovi din nou. Oamenii se sufocau, cădeau și nu se mai ridicau. Până la mijlocul lunii iunie, cinci mii de oameni muriseră în oraș.

Florența nu avea decât o singură șansă de supraviețuire, prin viteazul ei general Francesco Ferrucci, a cărui armată era aproape de Pisa. Se pregăti un plan prin care el trebuia să atace dinspre Lucea și Pistoia pentru a sparge asediul. Ultimii șaisprezece mii de bărbați capabili de luptă din interiorul zidurilor primiră sfântul sacrament, după care jurară să năvălească în tabăra inamicului din ambele părți ale orașului, în timp ce generalul Ferrucci lovea dinspre vest.

Generalul Malatesta trăda Republica. El refuză să îl ajute pe Ferrucci. Ferrucci atacă puternic, și era pe cale să câștige, când Malatesta încheie un tratat cu generalii Papei. Ferrucci fu învins și ucis.

Florența capitulă. Trupele lui Malatesta deschiseră porțile. Reprezentanții Papei Clement intrară în oraș pentru a prelua controlul în numele familiei Medici. Florența fu de acord să plătească optzeci de mii de ducați ca despăgubiri pentru armatele Papei. Acei membri ai guvernului care reușiseră să fugă, scăpară. Alții fură spânzurați de Bargello sau aruncați în închisoare. Toți membrii Miliției celor nouă fură condamnați.

— Ar fi mai bine să pleci din oraș chiar în seara asta, îi recomandă Bugiardini lui Michelangelo. Papa nu îți va arăta milă. Ai construit apărarea contra lui.

— Nu pot să fug din nou, spuse Michelangelo obosit.

— Poți să te ascunzi în podul casei mele, îi propuse Granacci.

— Nu pot să îți pun familia în pericol.

— Ca arhitect oficial, am cheile Domului. Aș putea să te ascund acolo, strigă Baccio d'Agnolo.

Michelangelo rămase gânditor.

— Știu un turn de cealaltă parte a râului Arno. Nimeni n-o să bănuiască. Mă voi refugia acolo până când Malatesta pleacă cu trupele lui.

Le ură rămas-bun prietenilor lui și se strecură spre Arno pe drumuri dosnice, traversă râul și se îndreptă în liniște spre clopotnița Bisericii San Niccolo, ciocnind la ușa casei alăturate, care aparținea fiilor pietrari ai lui Beppe de pe șantierul Domului, pentru a-i anunța că se ascundea acolo. Apoi încuie ușa turnului în spatele lui, urcă scara circulară de lemn și petrecu restul nopții privind peste dealurile taberei inamice părăsite. La răsăritul soarelui stătea încă rezemat de zidul de piatră, privind în gol terenul pe care îl nivelase pentru protejarea orașului-stat.

Cercetându-și viața, cei 55 de ani ai lui păreau la fel de distruși, în mod inutil, ca și întinderea de pământ nivelat din fața lui. Făcu socoteala anilor în care Papa Leon îl obligase să își abandoneze munca pentru cavoul lui Iuliu. Și ce avea de arătat pentru cei paisprezece ani? Un „Christos înviat”, despre care Sebastiano scrisese înlăcrimat din Roma că fusese distrus de un ucenic nepriceput, care îndepărtase marmura de susținere dintre picioare și care lustruise ca un idiot prea mult fața. O „Victorie” care astăzi, chiar mai mult decât atunci când o terminase, îi părea confuză. Patru uriași încă prinși în blocurile lor pe Via Mozza. Un „Moise” și doi „Sclavi” tineri într-o casă din Roma, oraș ce fusese distrus de o armată invadatoare.

Nimic. Nimic terminat, nimic asamblat, completat, livrat. Și un „David” cu un singur braț, schilod, simbol al unei Republici distruse. Și nu doar orașele erau asediate și jefuite. Și omul era încercuit.

Lorenzo îi spusese că forțele distrugerii sunt peste tot, ruinând totul în calea lor. Asta era tot ce cunoscuse de la Savonarola încoace: conflict. Poate că tatăl său și unchiul Francesco avură dreptate să încerce să-i bage mințile-n cap cu bătaia. Pe cine îmbogățise sau făcuse fericit? Își petrecuse întreaga viață sfâșiindu-se, îndurând acea *terribilità* a propriei sale firi în încercarea de a crea statui de marmură frumoase, pline de înțeles. Iubise arta sculptorului de la naștere. Nu își dorise decât să o reînvie, să o recreeze, să îi dea o valoare mai mare. Își dorise oare prea mult? Pentru el însuși și pentru epoca lui?

Cu mult timp în urmă, prietenul său Jacopo Galli îi spusese cardinalului Groslaye de San Dionigi: „Michelangelo vă va face cea mai frumoasă statuie din marmură care poate fi văzută azi în Roma, atât de reușită, încât niciun alt maestru al vremurilor noastre nu ar putea crea una mai izbutită”.

Și iată-l acum prizonier de bunăvoie, ascuns într-o clopotniță veche, ferindu-se să coboare de teamă că va fi spânzurat de Bargello, așa cum îi văzuse pe mulți spânzurați în tinerețe. Ce sfârșit dezonorant pentru focul pur care îi arsese în piept.

Între clopotele de la miezul nopții și primul cântec al cocoșilor, mergea de-a lungul mlaștinilor din partea de sus a râului Arno, întorcându-se pentru a găsi apa și mâncarea care îi fuseseră lăsate, împreună cu veștile zilei scrise de Mini. *Gonfaloniere* Carducci fusese decapitat în curte la Bargello. Girolami, care îl urmase ca *gonfaloniere*, fusese dus la Pisa și otrăvit. Fra Benedetto, un preot care ținuse partea Republicii, fusese dus la Roma pentru a fi omorât prin înfometare în Sant’Angelo. Toți cei care scăpară erau

proscriși, cu averile confiscate. Florența știa unde se ascundea, dar ura mocnită față de Papa Clement, generalii și trupele lui era atât de intensă, încât nu numai că nu era în pericol de a fi expus, dar devenise un erou. Lodovico, pe care Michelangelo îl trimisese în Pisa cu cei doi fii ai lui Buonarroto în timpul perioadei cele mai grele a asediului, se întoarse fără Buonarroto. Băiatul murise în Pisa.

Într-o zi, la mijlocul lui noiembrie, auzi pe cineva strigându-i numele, tare și răspicat. Privind în jos din clopotniță, îl văzu pe Giovanni Spina, înfoclit într-o haină de blană, cu mâinile făcute pâlnie la gură în timp ce striga:

— Michelangelo, vino jos!

Coborî pe scara în spirală câte trei trepte deodată, descuie ușa și văzu ochii lui Spina strălucind.

— Papa te-a iertat. A trimis vorbă prin starețul Figiovanni că dacă ești găsit să fii tratat cu blândețe, să ți se dea înapoi pensia și casa din San Lorenzo...

— ...de ce?

— Sfântul Părinte vrea să revii la munca din sacristie.

În timp ce Michelangelo își aduna lucrurile, Spina examina turnul.

— E un frig de îngheți aici sus. Cu ce te-ai încălzit?

— Cu indignare, spuse Michelangelo. E cel mai bun combustibil pe care îl cunosc. Nu se termină niciodată.

În timp ce mergea pe străzi în soarele târziu de toamnă, își lăsă degetele să alunece peste blocurile de *pietra serena* ale caselor. Treptat, acestea îi împărtășeau căldura lor. Începu să respire sacadat la gândul întoarcerii la *cappella*. Atelierul din Via Mozza fusese răscolit de trupele papale care îl căutaseră. Scotociseră chiar și hornul și cuferele. Nimic nu fusese furat. În capelă descoperi că schelele dispăruseră, probabil pentru a-i încălzi pe preoții din San Lorenzo, dar niciuna dintre marmurile lui nu fusese atinsă. După trei ani de război se putea întoarce la muncă. Trei ani...! Pe măsură ce stătea între blocurile lui alegorice, își dădu seama că și timpul era o unealtă: o mare operă de

artă avea nevoie de luni, de ani pentru ca elementele ei emoționale să se solidifice. Timpul era un fel de drojdie. Multe elemente pentru „Aurora și Amurgul”, pentru „Fecioară”, care îi scăpaseră înainte, îi păreau acum clare, cu formele lor maturizate, definite. O operă de artă însemna creșterea dinspre particular spre universal. Pentru o operă de artă, timpul aducea atemporalitate.

După o cină ușoară cu Lodovico se întoarse la atelierul din Via Mozza. Mini era plecat. Aprinse o lampă cu ulei și merse prin atelier, atingând mobilierul bine cunoscut. Era bucuros să fie din nou acasă, printre cele câteva lucruri ale lui: „Bătălia centaurilor” și „Madona” care erau atârinate pe zidul din spate, cei patru „Sclavi” neterminați încă așezați într-un cerc intim în mijlocul atelierului. Își luă mapele cu desene, le răsfoi aprobator, mai trase câte-o linie de corecție cu penița. Apoi întoarse o foaie de desen și scrise pe ea profund emoționat:

*Durerea, doamnă, izbucnind întreagă,
Ne-omoară ca pe hoțul ce se zbate
La moarte dus, cu venele-nghețate,
Dac-o minune mare nu-l dezleagă...
La fel când mila-ți dă să înțeleagă
Mizeria ce sufletul mi-l bate,
Înseninându-mă cu-atăta bunătate,
Nu plânsu-mi ia, ci viața chiar, pribeagă.
De vrei să stau alături frumuseții,
Retează-i bucuriei din aripă,
Să pot purta virtuțile vieții.⁴⁴*

Baccio Valori, noul guvernator al Florenței numit de Papa Clement, îl chemă la Palatul Medici. Michelangelo rămase mirat: Valori ajutase la alungarea lui Soderini din Florența în 1512. Dar Valori era numai zâmbete, așezat la biroul de unde *Il Magnifico* îndrumase destinul Florenței.

---

⁴⁴ Op. cit., „Durerea, doamnă, izbucnind întreagă”...

— Buonarroti, am nevoie de tine.

— E întotdeauna plăcut să știi că cineva are nevoie de tine, *signore*.

— Vreau să proiectezi pentru mine o casă. Pentru a putea începe imediat construcția! Și împreună cu ea, una dintre marile tale sculpturi de marmură pentru curte.

— Îmi faceți prea multă cinste, mârâi Michelangelo, în timp ce cobora scara largă.

Dar Granacci era încântat.

— Acum e rândul tău să-i faci curte dușmanului. Valori disprețuiește clubul. Știe că am fost anti-Medici. Dacă faci așa cum îți cere el, vom fi iertați cu toții.

Michelangelo se îndreptă spre casa de pe Via Ghibellina. Acolo era așezat într-un cufăr căptușit cu lână în bucătărie statuia experimentală a lui David pe care o sculptase din marmura adusă de Beppe, „David” al cărui picior se odihnea pe capul negru pătat de sânge al lui Goliat. Din câteva mișcări de daltă, capul lui Goliat avea să dispară și în locul lui să apară o sferă... Universul. David avea să devină un Apollo nou.

Casa familiei părea părăsită și tristă. Îi era dor de Buonarroti. Sigismondo, care înrolat în armata florentină în ultimii trei ani, îi ceru permisiunea de a locui la ferma familiei din Settignano. Giovansimone era hotărât să îl facă pe Michelangelo să finanțeze redeschiderea prăvăliei de lână. Minteia lui Lodovico slăbise, atât de afectat de moartea tânărului nepot Buonarrotino, încât nu putea să spună ce i se întâmplase băiatului. Lionardo, cel de unsprezece ani, era ultima speranță și mulțumirea familiei Buonarroti, moștenitorul numelui familiei. Michelangelo plătitise pentru educația lui timp de trei ani.

— Unchiule Michelangelo, pot să îmi fac ucenicia în atelierul tău?

— Ca sculptor?

Michelangelo era înspăimântat.

— Păi nu ești sculptor?

— Ba da, dar nu e o viață pe care să o doresc singurului meu nepot. Cred că ai fi mai mulțumit dacă ți-ai face ucenicia la Strozzi, în comerțul cu lână. Până atunci, ai putea să vii la atelier pentru a prelua registrele de socoteli ale tatălui tău. Am nevoie de cineva care să țină socotelile.

Ochii căprui ai băiatului, cu firicele chihlimbarii asemenea celor ai lui Buonarroto și ai lui, se aprinseră.

Întorcându-se pe Via Mozza, îl găsi pe Mini stând de vorbă cu un trimis îmbrăcat elegant al ducelui de Ferrara.

— Maestre Buonarroti, am venit să iau pictura pe care ați promis-o ducelui meu.

— E terminată.

Când Michelangelo scoase „Leda”, emisarul o privi în liniște. Apoi după un moment spuse:

— Dar aceasta e o nimica toată. Ducele meu se aștepta la o capodoperă.

Michelangelo studie pictura, privind cu satisfacție la Leda cea voluptuoasă.

— Pot să întreb cu ce vă ocupați, *signore*?

— Sunt negustor, spuse cu trufie.

— Atunci ducele dumneavoastră va descoperi că ați făcut o afacere proastă. Fiți bun, vă rog, și părăsiți atelierul meu.

6

Își relua munca la capelă, angajând din nou pietrari și zidari. În loc să lucreze la alegorii pe o masă rotitoare pentru a prinde constant lumina schimbătoare, le propti pe bucăți de lemn în unghiul în care aveau să fie așezate pe sarcofage și în poziția pe care aveau eventual să o ocupe în capelă. În felul acesta putea să folosească cel mai bine lumina și umbrele pe care acestea aveau să le capteze.

În crearea celor patru personaje pentru cele două morminte, problema lui era să păstreze atenția vizuală și să nu permită acesteia să se scurgă spre arcada curbată ce

acoperea mormintele. În acest scop crea o contracurbă opusă torsului, cu un picior îndoit în sus pentru fiecare personaj și cu celălalt întins până la marginea blocului. Azvârlirea bruscă în sus în spațiu a piciorului avea să îi țină statuile umăr lângă umăr pe marginea nesigură.

Capela era rece din cauza ploilor de afară și din cauza umezelii provocată de apa care se infiltra prin cimentul încă neuscat al ferestrelor ce fuseseră astupate. Își simțea câteodată dinții clănțănind chiar și atunci când lucra marmura cu rapiditate. Noaptea, când se întorcea în propriul atelier, avea gâtul umflat și abia mai putea să respire. Nu luă în seamă dificultățile, hotărât ca acest proiect să nu aibă aceeași soartă ca aceea a cavoului lui Iuliu.

Sebastiano continua să îi scrie din Roma. "Pietà" fusese pusă în pericol în capela în care se afla, însă nimeni nu a îndrăznit să facă vreun rău lui Iisus mort întins în poala mamei. Statuia lui „Bacchus” fusese îngropată de către familia lui Jacopo Galli în livada de lângă vechiul șopron și era acum expusă din nou. El, Sebastiano, fusese numit păstrătorul sigiliilor papale, devenise călugăr, cu o leafă frumoasă, și era cunoscut sub numele de Sebastiano del Piombo. Cât despre casa din Macello dei Corvi, tencuiala de pe ziduri și de pe tavan se sfărâma, majoritatea mobilierului dispăruse, clădirile de pe marginea grădinii fuseseră dărâmate pentru lemne de foc. Blocurile lui de marmură erau în siguranță, dar casa avea mare nevoie de reparații. Putea cumva Michelangelo să trimită bani pentru efectuarea lucrărilor?

Michelangelo nu avea bani pe care să îi poată trimite. Florența nu își revenise încă după război, mâncarea și proviziile erau puține, comerțul era atât de slab încât cheltuielile lui cu magazinul din fiecare lună erau bani pierduți. Valori conducea orașul cu o mână de fier. Papa Clement menținea diversele facțiuni politice ale Florenței înverșunate una împotriva celeilalte. Orașul sperase că

Ippolito, fiul blând și cu un temperament calm al lui Giuliano, avea să îl înlocuiască pe Valori. Însă Papa Clement avea alte planuri. Ippolito avea să fie făcut cardinal, împotriva voinței sale, și trimis în Ungaria drept comandant al forțelor italiene împotriva turcilor. Propriul fiu al lui Clement, cunoscut drept Alessandro Maurul, pentru pielea lui întunecată și buzele groase, fu adus cu mare pompă la Florența și făcut suveran peste orașul-stat. Un tânăr desfrânat, urât, lipsit de inteligență și lacom de plăceri, având la dispoziție trupele tatălui său pentru impunerea celor mai neînsemnate dorințe ale lui, Alessandro își omora adversarii ziua în amiaza mare, abuza și strica tineretul ștergând și ultimele urme de libertate și aducând rapid orașul într-o stare de anarhie.

La fel de repede se ciocni și Michelangelo cu Alessandro. Când acesta îi ceru sculptorului să alcătuiască planurile pentru construirea unui fort în amonte de Arno, Michelangelo refuză. Când Alessandro îi trimise vorbă că voia să arate capela viceregelui de Neapole, venit în vizită, Michelangelo încuie sacristia.

— Comportamentul tău este periculos, îl avertiză Giovanni Spina.

— Sunt în siguranță până la terminarea sacristiei. Clement a spus clar acest lucru, în așa fel încât și fiul său greu de cap să priceapă... altfel aș fi fost mort de mult.

Își puse jos dalta, își șterse praful de marmură de pe față și frunte, privi în jurul său și exclamă:

— Această capelă îi va supraviețui lui Alessandro, chiar dacă eu s-ar putea să n-o fac.

— N-o s-o faci, sunt sigur. Ești slăbit și ai o tuse sfâșietoare. De ce nu te plimbi pe dealuri în soarele cald, pentru a te vindeca de răceală și a pune niște carne pe oasele tale?

Michelangelo se așeză pe marginea unei scânduri așezate pe două capre și răspunse gânditor:

— Nu a mai rămas nimic bun în Florența, nimic din

rânduiala ei, decât arta. Când stau în fața acestei statui cu dalta și ciocanul în mâini, simt că îndeplinesc legile lui Moise sub forma artei, pentru a compensa stricăciunea morală a lui Alessandro și a bătaușilor lui. Cine va supraviețui: aceste sculpturi din marmură sau depravarea?

— Atunci măcar lasă-mă să mut blocurile într-un loc mai cald, mai uscat.

— Trebuie să le sculpez aici, Spina, unde lumina este exact așa cum va fi și când personajele vor fi așezate pe sarcofage.

Când se întoarse acasă la atelier în acea seară, găsi o cerere din partea lui Giovan Battista, unchiul lui Mini: băiatul se îndrăgostise de fiica unei văduve sărăcite și voia să se căsătorească cu ea. Unchiul lui credea că ar trebui trimis la țară. Putea Michelangelo să ajute cumva?

Când Mini se întoarse după o seară de distracții, Michelangelo îl întrebă:

— O iubești pe această fată?

— La nebunie!, spuse Mini.

— E aceeași fată pe care o iubeai la nebunie vara trecută?

— Bineînțeles că nu.

— Atunci ia această pictură cu „Leda”. Și aceste desene. Banii făcuți din vânzarea lor ar trebui să te ajute să îți faci un atelier la Paris.

— Dar „Leda” valorează o avere!, exclamă Mini uimit.

— Atunci ai grijă să obții o avere pe ea. Scrie-mi din Franța.

La scurt timp după ce Mini se îndreptă spre nord, la ușa lui Michelangelo se prezentă un tânăr de aproximativ douăzeci de ani, recomandându-se drept Francesco Amadore.

— Mi se mai spune și Urbino, adăugă el cu o voce blândă. Preotul din San Lorenzo mi-a spus că aveți nevoie de cineva.

— Ce fel de slujbă cauți?

— Caut un cămin, *Signor Buonarroti*, și o familie, căci nu am pe nimeni. În viitor, aș vrea să mă căsătoresc și să am o familie proprie. Dar mai întâi trebuie să lucrez mulți ani pentru asta. Mă trag din niște oameni simpli și nu am decât hainele de pe mine.

— Și vrei să devii un ucenic în sculptură?

— Un ucenic în artă, *messere*.

Michelangelo îl cercetă pe tânărul din fața sa, cu hainele ponosite, dar curate, slab, aproape piele și os, cu o burtă suptă care nu fusese plină niciodată. Ochii îi erau de un gri puternic, dinții de un gri prăfuit, iar părul de un gri deschis. Urbino avea nevoie de o casă și de muncă, și totuși comportamentul său era demn, pătruns de o liniște interioară. Era evident că se respecta pe sine însuși, și aceasta îi plăcu lui Michelangelo.

— Foarte bine, hai să facem o încercare!

Urbino avea o noblețe a spiritului care pătrundea tot ce făcea. Era atât de bucuros că-și aflase un rost, încât umplea casa cu propria lui bucurie, și îl trata pe Michelangelo cu respectul cuvenit unui tată. Michelangelo se atașă repede de acest tânăr.

Papa Clement îi sili din nou pe urmașii lui Iuliu să renegocieze contractul. Chiar dacă familia Rovere se simțea peste măsură de insultată, acceptă un cavou cu un singur perete de fațadă ornamentat cu statuile pe care Michelangelo le sculptase deja. Trebuia să îi termine pe „Moise” și pe cei doi „Sclavi” din Roma, iar cei patru „Sclavi” începuți în Florența împreună cu „Victoria” să îi trimită la Roma. Tot ce-i mai rămânea de făcut era să finalizeze desenele pentru celelalte statui și să adune două mii de ducați pe care să îi înapoieze familiei Rovere, care avea să plătească un alt sculptor în marmură pentru terminarea mormântului. După douăzeci și șapte de ani de griji și opt sculpturi mari pentru care nu primise niciun scud ca plată, avea să fie eliberat din acest iad autoimpus.

Nu putea să își vândă niciuna dintre fermele sau casele

pe care le avea, pentru a strânge cei două mii de ducăți. Nimeni nu avea bani în Toscana. Singura clădire pe care putea să obțină o ofertă bună era atelierul de pe Via Mozza.

— Mi se rupe inima, i se plânse lui Spina. Țin foarte mult la această *bottega*.

Spina oftă.

— Lasă-mă să scriu la Roma. Poate putem aranja o amânare pentru plata banilor.

Giovansimone alesese acest moment pentru una dintre rarele lui vizite pe Via Mozza.

— Vreau casa cea mare de pe Via di San Proculo, zise el.

— Pentru ce?

— Vreau să mă stabilesc în stil mare.

— E închiriată.

— Nu avem nevoie de banii pentru chirie.

— Poate tu nu ai, dar eu am.

— Pentru ce? Ești destul de bogat.

— Giovansimone, mă lupt să plătesc datoria pentru familia Rovere...

— Asta e una dintre scuzele tale. Ești zgârcit, ca tata.

— Ai dus vreodată lipsă de ceva?

— De locul pe care îl merit în lume. Suntem orășeni nobili.

— Atunci comportă-te nobil.

— Nu am banii necesari. Tu îi tot aduni.

— Giovansimone ai cincizeci și trei de ani și nu te-ai întreținut niciodată singur. Eu te-am întreținut timp de treizeci și patru de ani, de la moartea lui Savonarola.

— Nu o să primești laude pentru că ți-ai făcut datoria. Vorbești de parcă am fi niște meșteșugari josnici. Familia noastră e la fel de veche precum Medici, Strozzi sau Tornabuoni. Plătim taxe în Florența de trei secole!

— Vorbești exact ca tata, îi zise Michelangelo obosit.

— Avem dreptul să purtăm blazonul familiei Medici. Vreau să îl atârn în fața locuinței de pe Via di San Proculo,

să angajez servitori. Spui întotdeauna că tot ce faci este pentru familie. Atunci, dovedește-o, lasă deoparte vorbele și scoate aurul.

— Giovansimone, nu ai fi în stare să vezi o cioară într-un castron cu lapte. Nu am bani ca să fac din tine un nobil florentin.

Auzi că Sigismondo se mutase în cartierul țăranilor din Settignano și lucra pământul. Călări sus pe deal pentru a-l descoperi pe Sigismondo în spatele plugului tras de doi boi albi, cu fața și părul pline de transpirație sub o pălărie de paie, cu cizmele murdare de balegă.

— Sigismondo, lucrezi asemenea unui *contadino*.

Sigismondo își dădu jos pălăria și își șterse fruntea cu o mișcare grea ca de bătă a brațului.

— Aram doar câmpul.

— De ce? Avem arendași care să facă munca manuală.

— Îmi place să lucrez.

— Dar nu ca un țăran. Sigismondo, ce-ți trece prin minte? Niciun Buonarroti nu a mai făcut muncă manuală de trei sute de ani.

— În afară de tine!

Michelangelo se înroși.

— Eu sunt un sculptor. Ce vor spune florentinii când vor auzi că fratele meu lucrează ca un țăran? La urma urmei, familia Buonarroti sunt orășeni nobili. Avem un blazon...

— ...blazonul nu o să-mi dea de mâncare. Sunt prea bătrân ca să mai lupt acum, așa că muncesc. Acesta este pământul nostru, cultiv grâu, măslina, struguri...

— Și trebuie să mergi prin bălegar ca să faci asta?

Sigismondo își privi cizmele murdare.

— Bălegarul îngrașă ogorul.

— Eu am muncit toată viața ca să fac numele Buonarroti respectat în toată Italia. Vrei ca oamenii să spună că am un frate în Settignano care are grijă de boi?

Sigismondo își privi cele două frumoase animale albe, și răspunse cu afecțiune:

— Biii sunt frumoși.

— Așa-i, sunt animale frumoase. Acum du-te fă o baie, schimbă-te în haine curate și lasă-i pe arendașii noștri să are brazdele.

Pierdu ambele dispute. Giovansimone răspândi în Florența vorba că fratele său Michelangelo era un zgârcit și un plebeu care refuza să permită familiei sale să trăiască potrivit rangului ei înalt din societatea toscană. Sigismondo răspândi vorba în Settignano să fratele său Michelangelo era un snob și un boier care considera că familia sa era prea bună pentru a face o muncă cinstită. Drept rezultat, ambii frați primiră ce își doreau: mai mulți bani de cheltuielă pentru Giovansimone și pământ pe care să-l lucreze Sigismondo.

Se concentra asupra celor două personaje feminine, „Aurora” și „Noaptea”. Cu excepția Madonelor, nu sculptase femei niciodată. Nu avea nicio dorință să prezinte fete tinere aflate în pragul vieții, ci voia să sculpteze fertilitatea, corpul darnic care dă naștere speciei umane, femei mature care truseră și aduseseră copii pe lume, cu trupuri obosite, dar neîmblânzite. Trebuia oare să fie androgin pentru a crea femei adevărate? Toți artiștii erau androgini. Sculpta „Aurora”, o femeie încă adormită, prinsă în trecerea dintre vis și realitate, cu capul rezemat obosit pe umăr. Avea o fâșie de material trecută printre sâni, pentru a le accentua spațial rotunjimea. Mușchii stomacului erau puțin lăsați, cu pântecul obosit de nașteri, cu toată călătoria dificilă a vieții ei exprimată în ochii pe jumătate închiși și gura pe jumătate deschisă. Brațul stâng era îndoit și ridicat, pregătit să cadă imediat ce capul ei avea să se ridice de pe umăr pentru a înfrunta ziua.

Traversă în câțiva pași capela pentru a lucra la figura voluptuoasă a „Noptii”, încă tânără, rodnică, atrăgătoare, leagăn al umanității. Frumosul ei cap grecesc susținut de un gât arcuit delicat și ochii închiși lăsându-se în voia

somnului și a întunericului. Încordarea era reflectată în membrele lungi prin manipularea plastică a mușchilor pentru a-i da calitatea de senzualitate, pe care avea să o intensifice printr-un luciu deosebit. Lumina care mângâia liber formele marmurii lăptoase avea să intensifice formele feminine: sânii coptți, izvor de hrană, coapsa robustă minunată, brațul tras în spate pentru a face sânul să se întoarcă semet în afară, visul despre trupul feminin darnic, gata pentru somn, dragoste sau zămislire al fiecărui bărbat.

Lustrui statuia cu paie și pucioasă, amintindu-și cum și strămoșii săi, etruscii, sculptaseră trupuri culcate pentru capacele sarcofagelor lor.

Termină „Aurora” în iunie și „Noaptea” în august, două statui eroice din marmură în cele nouă luni de când își părăsise turnul, turnându-și în ele puterea de-a lungul zilelor fierbinți de vară, apoi se îndreptă spre figurile masculine ale „Zilei” și „Amurgului”, lăsând marcaje caligrafice puternice în jurul capetelor, fără polizare sau lustruire pentru că urmele uneltelor în sine denotau masculinitatea puternică. Pentru „Ziua”, un bărbat înțelept și puternic care cunoscuse fiecare durere și plăcere a vieții, sculpta capul întors peste umărul și brațul masiv, oglindind în torsul musculos un spate care ridicase și purtase greutatea lumii.

„Amurgul” era un portret al propriilor lui ochi scufundați în orbite, cu nasul osos și fața acoperită de barbă, cu capul înclinat pe diagonală asemenea soarelui ce apune pe măsură ce se afundă spre orizont, cu trăsăturile butucănoase ale feței reflectate în mâinile muncite, în genunchii puternici ridicați și încrucișați, cu un picior întins în afară pe raftul subțire de marmură ce depășea mormântul însuși.

Studiase anatomia pentru a cunoaște modul fizic intern în care funcționează un om. Acum lucra cu marmura de parcă aceasta ar fi avut o anatomie proprie. Voia să lase în această capelă ceva din el însuși, ceva ce nici chiar timpul

nu ar fi putut să șteargă.

Termină „Amurgul” în septembrie.

Sosiră ploile și capela deveni rece și umedă. Carnea îi dispăru din nou, și slăbi până rămase doar piele și os, cântărind mai puțin de cincizeci de kilograme în timp ce ridica dalta și ciocanul pentru a turna sângele lui în venele statuilor reprezentând „Ziua”, „Madona cu pruncul” și un „Lorenzo” gânditor, așezat. Pe măsură ce statuile creșteau, devenind vii, vibrante, puternice, el își pierdea din puteri. Marmurile își primeau energia din propriul lui depozit de voință, curaj, îndrăzneală și gândire. Ultimul lui dram de putere era turnat în nemurirea marmurii.

— Să știi că nu se mai poate așa. De data aceasta, Granacci era cel care îl certa, un Granacci care slăbise și el mult din cauza nenorocirilor prin care trecea orașul. Moartea din cauza lipsei de măsură este un fel de sinucidere, indiferent dacă e provocată de muncă sau de plăceri.

— Dacă nu lucrez douăzeci de ore pe zi, nu o să termin niciodată.

— Este chiar invers. Dacă ai bunul-simț de a te odihni, o să trăiești pentru totdeauna.

— Lucrez deja dintotdeauna. Granacci dădu din cap.

— La cincizeci și șapte de ani ai aceeași *forza* ca un bărbat de treizeci. Pe când eu sunt epuizat... din cauza plăcerilor. Cu norocul tău, de ce ai crede că moartea va fi mai ușoară decât viața?

Michelangelo râse pentru prima dată după săptămâni întregi.

— Granacci *mio*, cât de săracă ar fi fost viața mea fără prietenia ta. Tu ești de vină... pentru această sculptură... tu m-ai dus la grădina lui Lorenzo, tu m-ai încurajat.

Granacci chicoti.

— N-ai vrut niciodată să faci cavouri, și totuși ți-ai petrecut majoritatea vieții lucrând statui pentru cavouri. În toți acești ani ai spus că nu vei face niciodată portrete, și

iată-te nevoit să faci două, în mărime naturală.

— Visezi.

— N-o să sculptezi portretele pentru firide?

— Desigur că nu. Peste o sută de ani, cine o să știe dacă marmurile mele se aseamănă cu Lorenzo sau Giuliano? O să sculpez personaje universale reprezentând acțiunea și contemplarea. Nu vor reprezenta pe nimeni, și totuși pe toată lumea. O temă este o căruță care duce ideile sculptorului la piață.

Urbino fusese învățat să citească și să scrie de către preoții de la Castel Durante. Se strecură treptat în poziția de administrator atât al casei, cât și al atelierului. Acum, că nepotul său Lionardo se descurca bine ca ucenic la Strozzi, Michelangelo îi încredința pe Urbino cu păstrarea registrelor. Urbino era cel care plătea lefurile și facturile, și prelua rolul pe care îl avusese Buonarroto când era tânăr, deveni un protector care putea face mai lină viața lui Michelangelo, pentru a nu-l împovăra cu chestiuni neînsemnate. Michelangelo ajunsese să simtă că legătura lor va fi una trainică.

Se odihnea modelând figuri în lut, amestecând în acesta resturi de țesături pentru a-l face mai gras, pentru a putea fi modelat mai ușor, frământând compoziția pentru a o lipi pe armătură. Umezeala lutului era asemănătoare cu aceea a capelei, încât simțea că modela spațiul interior al sacristiei umede. Mutându-se de la lut la blocul de marmură, sculpa o statuie reprezentându-l pe Lorenzo tânăr, pentru firida de deasupra „Aurorei” și „Amurgului”, folosind o abordare arhitectonică, creând acest personaj contemplator într-o poză statică, strâmtă, retrasă, absorbit de propriile gânduri. Pentru contrast crea o compoziție dinamică a lui Giuliano aflat deasupra mormântului cu „Ziua” și „Noaptea”, de pe peretele opus: destins, într-o stare de tensiune și mișcare continuă. Capul lui Lorenzo era bine prins și strâns între umeri, pe când cel al lui Giuliano era întors brusc.

Ceea ce l-a încântat cel mai mult a fost „Madona cu pruncul”. Tânjea din tot sufletul să îi acorde o frumusețe divină, cu fața strălucind de dragoste și compasiune, locul de naștere și viitorul renăscut, instrument al divinității prin care neamul omenesc rezista în fața nenorocirilor și tragediilor ei.

Aborda într-un mod nou și strălucitor tema mamei cu copilul, de parcă nu ar mai fi sculptat-o înainte, cu dorințe și împliniri intense. Copilul se răsucea în poala mamei lui, căutând vioi hrana, cu faldurile elaborate ale mamei intensificând senzația de agitație, exprimându-i sentimentele de împlinire și durere, în timp ce copilul, lacom și lumesc, sugea. Deveni cuprins de o senzație de euforie, ca și când ar fi fost înapoi în primul lui atelier, sculptând „Fecioara” pentru negustorii din Bruges... înapoi în perioada lui de grație.

Nu era decât o febră severă. După ce aceasta trecu, era atât de slăbit, încât abia putea sta pe picioare.

Papa trimise la Florența o caleașca și un vizitiu, ordonându-i lui Michelangelo să vină la Roma pentru a se însănătoși în căldura soarelui sudic și pentru a-i împărtăși noul proiect la care se gândise. Clement îi invită la un prânz la Vatican pe prietenii lui Michelangelo din colonia florentină și comandă să se interpreteze câteva comedii pentru a-l distra. Grija lui Clement pentru sănătatea lui Michelangelo era cinstită, asemenea celei purtate unui frate iubit. Apoi, Papa își dezvălui cererea: cum i-ar plăcea lui Michelangelo să picteze „Judecata de Apoi” pe peretele mare al altarului din Capela Sixtină?

La acest prânz, Michelangelo cunoscuse un tânăr de o frumusețe particulară, asemenea tinerilor greci pe care îi pictase în spatele „Sfintei Familii” făcute pentru Doni. Ochii lui aveau o culoare luminoasă gri-albastră asemănătoare celei de *pietra serena*, un nas clasic grec și o gură cioplită parcă din marmură de culoarea pielii de către Praxitele, o frunte înaltă rotunjită, în echilibru perfect cu bărbia osoasă

rotunjită, părul castaniu, lung, obraji înalți ciopliți simetric, și pielea roz-bronzată a tinerilor care participau la concursul Stadia din Grecia antică.

Tommaso de Cavalieri, în vârstă de douăzeci și doi de ani, cultivat și serios, era moștenitorul unei vechi familii patriciene romane. Ambițios să devină un pictor bun, întrebă imediat dacă îi putea deveni ucenic. Admirația din ochii lui Tommaso se apropia de idolatrie. Michelangelo îi răspunse că trebuia să se întoarcă la Florența pentru a termina capela familiei Medici, dar că nu exista niciun motiv pentru care nu ar putea să își petreacă o parte din timpul lui în Roma desenând împreună. Concentrarea intensă a tânărului în timp ce îl urmărea pe Michelangelo demonstrând realizarea efectelor lui schimbătoare era extrem de măgulitoare. Michelangelo descoperi că Tommaso era talentat, silitor, încântător și *simpatico*. Tommaso avea darul prețios de a face să dispară diferența de vârstă de treizeci și cinci de ani dintre ei, astfel încât în prezența lui, Michelangelo se simțea tânăr, putea să râdă, să fie bucuros. Când se despărțiră, fură de acord să își scrie unul celuilalt. Michelangelo se oferi să îi trimită niște desene deosebite după care Tommaso putea să învețe, și să îl anunțe atunci când avea să ia o hotărâre cu privire la cererea Papei.

Întors la Florența, reluă înviorat munca la sacristie. Până în primăvară uită deja de moarte. Pentru finisarea pielii celor două personaje masculine folosi metoda hașurării învățată pentru prima dată cu penița de la Ghirlandaio: făcu un set de linii caligrafice, cu o daltă cu doi dinți, trecând de-a curmezișul peste liniile de *ugnetto* în unghiuri drepte, în așa fel încât urmele mai delicate ale dălții să nu pătrundă în cele mai grele și mai pronunțate lăsate de *ugnetto*. Reuși să obțină un țesut al pielii care avea toată tensiunea unui țesut viu. Pe obrajii Madonei așternu un țesut moale și fin.

Fața ei era de o frumusețe sublimă.

Timpul nu era un munte, ci un râu. Își schimba atât ritmul de curgere, cât și cursul. Putea să se umfle, să se reverse pe mal sau să se usuce abia picurând. Putea să curgă curat și limpede în albia lui sau să devină mâlos și să umple malul de nisip și de pietriș. Când Michelangelo era tânăr, fiecare zi era aproape materială, avea un corp, conținut, formă, se remarca drept o entitate separată care putea fi numărată, înregistrată, ținută minte.

Acum timpul era solubil: săptămânile și lunile se uneau într-o curgere continuă la o viteză tot mai mare. Lucra la fel de mult, dar pentru el însuși timpul se modificase, iar limitele lui arbitrare erau neclare. Anii nu mai erau blocuri individuale și Alpi Apuseni, pe care care omul îi spărgea în coloane separate. Oare săptămânile și lunile erau mai scurte ca durată, sau încetase el să mai numere, folosind o altă măsură? În trecut, timpul avusese o calitate sfărâmicioasă, fusese solid. Acum era fluid. Peisajul lui devenise atât de diferit pentru el, pe cât era diferită *campagna* romană de Toscana. Își închipuise că timpul era absolut, la fel peste tot, întotdeauna, pentru toți oamenii. Acum văzu că era la fel de schimbător precum firea omului sau vremea pe cer. Pe măsură ce 1531 devenea 1532 și 1532 începea să se micșoreze și să devină 1533, se întreba: „Unde se duce timpul?”

Răspunsul era destul de simplu: fusese schimbat dintr-un lucru amorf în ceva concret, devenind parte din vitalitatea „Madonei cu pruncul”, a „Aurorei” și a „Amurgului”, a tinerilor Medici. Ce nu înțelesese el era că timpul se scurta doar aparent, asemenea spațiului. Când era pe vârful unui deal, privind peste valea Toscanei din fața lui, jumătate din aceasta era vizibilă în detalii clare. Jumătatea mai îndepărtată, chiar dacă la fel de largă, părea strânsă, înghesuită, asemenea unei fâșii înguste mai degrabă decât un câmp întins. La fel se întâmpla și cu

timpul din zonele mai îndepărtate ale vieții unui om. Indiferent cât de atent cerceta orele și zilele care treceau, acestea păreau mai scurte atunci când erau comparate cu prima parte larg desfășurată a vieții lui.

Sculpta cele două capace ale sarcofagelor în linii severe și pure, curbele coborâtoare terminându-se într-o spirală curată, cu câteva frunze simplu realizate pe vârful coloanelor de susținere. Nu mai făcu nimic în legătură cu zeei râurilor sau cu simbolurile raiului și pământului, idei pe care le avusese inițial. Sculpta o mască mai jos de umărul ieșit în afară al „Noptii”, și puse o bufniță în unghiul drept format de genunchiul ei ridicat. Aceasta a fost tot. Pentru el, frumusețea omului fusese întotdeauna începutul și sfârșitul artei.

Vestea despre ce încerca să facă în capelă se răspândi mai întâi în Italia și apoi în Europa. Primi bucuroși artiști sinceri care schițau și luau notițe în timp ce el lucra, dar fluxul constant de vizitatori începu să îl sâcâie. Un nobil îmbrăcat într-o ținută extrem de complicată îl întrebă:

— Cum ai reușit să faci această uimitoare statuie a „Noptii”?

— Am găsit un bloc de marmură în care era ascunsă statuia pe care o vedeți aici. Singurul lucru de făcut este înlăturarea bucăților mici care o înconjoară și o împiedică să fie văzută. Pentru cineva care se pricepe, nimic nu e mai ușor.

— Atunci o să trimit servitorul să caute statui în piatră. Călători până la San Miniato la Tedesco pentru a-l vizita pe Papa Clement care era plecat pentru oficierea căsătoriei Ecaterinei de Medici, fiica lui Lorenzo și nepoata lui Piero, cu delfinul Franței. Se simți bine în compania cardinalului Ippolito, care era acum pe lângă Papă, și a lui Sebastiano del Piombo, care era încă favorit al lui Clement.

În afară de aceasta, rămânea în perimetrul format de sacristia familiei Medici unde sculpta, casa de vizavi unde își făcea modelele și atelierul de pe Via Mozza, unde era

îngrijit de Urbino. Atât de stors de putere pe cât știa că este, se considera norocos că reușise să se înconjoare cu sculptori buni care îl ajutau să termine capela: Tribolo, care sculpta marmura pentru paradisul și pământul după modelele lui Michelangelo, Angelo Montorsoli, care avea să îl sculpteze pe Sfântul Cosma, Raffaello da Montelupo, fiul vechiului său prieten Baccio, clovnul grădinii de sculptură Medici care terminase pentru el pe cei doi papi Piccolomini. Se înviora câteodată noaptea, luând materiale de desen și cercetându-și mintea pentru a vedea ce ar putea avea de spus despre o „Judecată de Apoi”.

Bandinelli își termină statuia „Hercule” pentru Papa Clement. Ducele Alessandro porunci să fie instalată vizavi de „David”, în fața clădirii Palazzo della Signoria, pe care el o redenumise Palazzo Vecchio, pentru că Florența nu avea să mai aibă consilii de guvernare.

Protestul public față de instalarea statuii a fost atât de vehement, încât Bandinelli trebui să meargă la Roma pentru a obține un ordin papal pentru așezarea acesteia. Michelangelo merse împreună cu Urbino prin Piazza della Signoria pentru a-l vedea pe „Hercule”, cu bucățile de hârtie lipite pe el în timpul nopții fluturând în vânt. Se înfiora când privi umflăturile prea musculoase lipsite de sens ale lui Bandinelli. După ce citi câteva dintre hârtiile lipite pe el, comentă cu o strâmbătură:

— Bandinelli o să fie foarte nefericit când o să citească aceste lucruri.

Apoi își aminti profeția lui Leonardo da Vinci în Belvedere:

— Un pictor, după ce îți studiază bolta, trebuie să aibă grijă să nu devină prea țeapăn punând un accent prea mare pe oase, mușchi și tendoane... Ce-or să facă pictorii, când vor încerca să te depășească?

Acum înțelese ce încercase Leonardo să-i spună.

„Nu îți desăvârși propria revoluție. Lasă ceva și pentru cei care te urmează.” Însă chiar dacă l-ar fi înțeles mai

devreme pe Leonardo, ce ar fi putut el să facă în privința aceasta?

Asemenea locuitorilor din Carrara, Michelangelo fusese și el un *campanilista*⁴⁵, legat de clopotnița lui Giotto de parcă aceasta ar fi fost centrul universului. Dar Florența era acum doborâtă, cu libertatea ei sugrumată de Alessandro. Din moment ce arta era sugrumată în același pat sângeros cu libertatea politică, majoritatea membrilor Clubului Cazanului se mutaseră în alte orașe. Florența vechii familii Medici era dispărută. Statuile din marmură ale lui Orcagna și Donatello erau încă așezate maiestuos în firidele de la Orsanmichele, dar florentinii mergeau pe stradă cu frunțile plecate. După războaie și înfrângeri nesfârșite, „bastardul bastardului”, „Maurul” era lovitura finală.

Când trecea pe lângă Marzocchi în Piazza della Signoria, Michelangelo își întorcea capul. Nu se putea hotărî nici măcar să repare brațul lui „David”, până ce Republica, măreția Florenței ca centru artistic și intelectual, o Atena a Europei, nu era restaurată.

Cea de-a nouăzecea aniversare a lui Lodovico pică într-o zi plină de veselie, în iunie 1534. Aerul era cald, dar foarte limpede. Florența strălucea ca o piatră prețioasă prinsă în colții munților. Michelangelo îi adună pe toți membrii rămași în viață ai familiei Buonarroti. Așezați la masa de prânz erau Lodovico, atât de slăbit încât trebui să fie proptit pe perne, Giovansimone, palid și slăbit după o boală îndelungată, Sigismondo cel tăcut, care își trăia viața singur la ferma familiei unde se născuseră cu toții, Cecca, fiica de șaptesprezece ani a lui Buonaroto, și tânărul Lionardo, care își făcea ucenicia la Strozzi.

— Unchiule Michelangelo, ai promis că vei deschide din nou magazinul de lână al tatălui meu, atunci când voi fi pregătit să mă ocup de el.

— Așa voi face, Lionardo.

— Curând? Am deja cincisprezece ani și am învățat

---

⁴⁵ Parohial, om al locului (lb. italiană).

destul de bine meseria.

— Da, Lionardo, în curând, imediat ce îmi pun afacerile în ordine.

Lodovico nu mancă decât câteva linguri de supă, duse la buze cu mâinile tremurând. La mijlocul prânzului, ceru să fie dus în patul său. Michelangelo își luă tatăl în brațe. Nu cântărea mai mult decât mănunchiul de nuiete de care Michelangelo se folosise pentru a-și apăra zidurile la San Miniato. Își puse tatăl în pat și îl înveli cu o pătură. Bătrânul își întoarse puțin capul pentru a vedea biroul rotund cu registrele așezate în ordine. Un zâmbet i se așternu peste buzele gri.

— Michelagnolo.

Numele lui de alint. Lodovico nu îl mai folosise de ani întregi.

— *Messer padre?*

— Am vrut... să trăiesc... până la nouăzeci de ani.

— Și așa ai și făcut.

— ...dar a fost greu. Am muncit... fiecare minut... pentru a rămâne în viață.

— E o muncă la fel de bună ca oricare alta.

— Dar acum... sunt obosit...

— Odihnește-te. O să închid ușa.

— Michelagnolo...?

— Da, tată?

— ...vei avea grijă de Giovansimone, de Sigismondo?

Michelangelo își spuse în gând: „Băieții! Sunt trecuți de cincizeci de ani!” Cu voce tare răspunse:

— Familia noastră este tot ce am, tată.

— Îi vei da... lui Lionardo... magazinul?

— Atunci când va fi gata.

— Și pentru Cecca... o zestre?

— Da, tată.

— Atunci toate sunt bune. Eu mi-am ținut familia... unită. Am prosperat... am câștigat înapoi... banii... pierduți de tatăl meu. Viața mea... nu a fost trăită... degeaba.

Cheamă te rog un preot din Santa Croce.

Lionardo sosi cu preotul.

Lodovico muri liniștit, înconjurat de cei trei fii, de nepot și de nepoată. Mai avea atâta culoare în obraji și fața îi arăta atât de liniștită, încât lui Michelangelo nu-i venea să creadă că tatăl său era mort.

Se simțea ciudat de singur. Trăise toată viața fără mamă și fără dragostea sau înțelegerea tatălui și totuși niciunul dintre aceste lucruri numai conta acum. Își iubise tatăl, așa cum și Lodovico, în felul lui dur, toscan, de a fi, își iubise fiul. Lumea avea să pară goală, chiar părăsită fără el.

Lodovico îi provocase chinuri nesfârșite, și totuși nu din vina lui Lodovico doar unul dintre cei cinci fii ai lui era în stare să câștige bani.

De aceea trebuise să îl muncească atât de mult pe Michelangelo, pentru a recupera pentru ceilalți patru care nu contribuiau cu nimic la registrele de socoteli de pe biroul său rotund. Michelangelo era mândru că reușise să îndeplinească ambiția lui Lodovico, aceea de a muri ca un om care reușise în viață.

În acea noapte stătea așezat în atelierul său cu ușile mari deschise spre grădină, scriind la o lampă cu ulei. Dintr-odată, grădina și camera fură năpădite de mii de fluturi albi mici, numiți „mana din deșertul ebraic”, țesând o pânză în jurul lămpii și capului său, zburând în formații asemenea păsărilor, în câteva momente erau toate moarte, lăsând atelierul și grădina acoperite parcă de zăpadă.

Dădu la o parte stratul gros de găze moarte de pe masa de lucru și scris:

*De moarte sigur, însă nu de oră,
Puțin mai am, și ea mă va răpune;
Vor simțurile viață, dar de-opune,
Tot sufletul ce moartea o imploră...*

E vorbă lumea, pilda rea la proră

*Îneacă obiceiurile bune,
Lumina și încrederea apune,
Și tot ce-i fals răsare-n auroră...*

*Când va veni, o, Doamne, ce așteaptă
Acei ce cred în tine? Prelungirea
Omoară, sufletul, speranța strică...*

*Ce-ar prețui promisa lume dreaptă,
Când moartea, făr-a-și anunța venirea,
Așa cum ne găsește ne ridică?⁴⁶*

Stătea singur în sacristie sub domul pe care el însuși îl crease și-l construisese, înconjurat de zidurile de *pietra serena* și marmură, îmbinați cu atâta dragoste. „Lorenzo”, cel contemplativ, era pus în firida lui. „Giuliano” era așezat pe podea, neterminat încă. „Ziua”, ultima dintre cele șapte figuri, era susținută de sub umeri cu bârne de lemn, cu spatele puternic al corpului masculin neterminat, acolo unde avea să fie sprijinit de perete. Fața, echilibrată în spatele umărului ridicat, era cea a unui vultur, privind lumea cu o tărie de piatră prin ochii adânciți în orbite, cu părul, nasul și barba dăltuite brut, de parcă ar fi fost sculptate din granit, un contrast ciudat cu pielea netedă a puternicului umăr protector.

Era oare capela terminată? După paisprezece ani?

Stând înconjurat de sarcofagele lui minunat sculptate pe fiecare parte, fiecare susținând două figuri gigantice, „Aurora” și „Amurgul”, „Ziua” și „Noaptea”, cu frumoasa „Madona cu pruncul” așezată pe cornișa ei, simțea că a sculptat tot ce își dorise să sculpteze și spusese tot ce își dorise să spună. Pentru el, capela familiei Medici era terminată. Credea că *Il Magnifico* ar fi fost mulțumit și că ar fi acceptat această capelă și aceste sculpturi de marmură în locul fațadei pe care și-o închipuise.

---

⁴⁶ Op. cit., „De moarte sigur, însă nu de oră”...

Luă o bucată de hârtie și scrise pe ea instrucțiuni pentru cei trei sculptori ai lui pentru a pune „Ziua” și „Noaptea” pe sarcofagul lor, cu „Aurora” și „Amurgul” pe cel din partea opusă. Lăsă biletul pe masa de scânduri sub un ciob de marmură, se întoarse și ieși pe ușă fără să privească înapoi.

Urbino îi împachetase desagi.

— Ai luat totul, Urbino?

— Totul în afară de mapele de desene, *messere*. Vor fi gata și ele în câteva momente.

— Înfășoară-le în cămășile mele de flanelă, ca să fie mai protejate.

Încălecară pe cai, străbătură orașul și ieșiră pe Porta Romana. Se opri în vârful dealului și se întoarse pentru a privi în urmă Domul, Baptisteriul și Campanila, turnul brun al lui Palazzo Vecchio strălucind în soarele de septembrie, frumosul oraș de piatră cuibărit sub acoperișurile de țiglă roșie. Era greu să își ia rămas-bun de la oraș și tot atât de greu să accepte că la aproape șaiszeci de ani nu putea fi sigur că avea să mai revină.

Întoarse cu hotărâre caii spre sud, spre Roma.

— Să ne grăbim, Urbino. Vom petrece noaptea într-un han, la Poggibonsi, pe care-l știu acolo.

— Și vom ajunge la Roma în seara următoare?, întrebă Urbino nerăbdător. Cum e Roma, *messere*?

Încercă să îi descrie Roma, dar avea inima prea grea. Nu avea nicio idee despre ce îi rezerva viitorul, deși era sigur că propriul lui război interminabil era încheiat. Dacă astrologii care se adunau în jur la Porta Romana i-ar fi strigat pe când trecea pe lângă ei că avea încă în față o treime din viață, două din cele patru iubiri ale vieții lui, una dintre cele mai dure lupte și unele dintre cele mai frumoase sculpturi, picturi și lucrări de arhitectură, și-ar fi amintit disprețul lui *Il Magnifico* pentru pseudoștiința lor, și ar fi răsobosit.

Dar aceștia ar fi avut dreptate.

Cartea a zecea

Dragostea

1

Intră călare prin Porta del Popolo. După ultimul război, Roma părea într-o stare mai rea decât fusese când o văzuse pentru prima dată în 1496. Se plimbă prin propria lui locuință devastată din strada Macello dei Corvi. Cele mai multe dintre mobile fuseseră furate, saltelele și oalele din bucătărie și câteva dintre blocurile de la bază pentru cavoul lui Iuliu, la fel „Moise” și cei doi „Sclavi” nu fuseseră avariați. Cercetă camerele și se plimbă prin grădina năpădită de verdeață. Trebuia să tencuiască și să văruiască pereții, să pună o podea nouă, să mobileze întreaga casă. Din cei cinci mii de ducați, pe care îi câștigase în ultimii zece ani de la capela familiei Medici, reușise să economisească și să aducă la Roma doar câteva sute.

— Trebuie să ne punem casa în ordine, Urbino.

— Pot să mă ocup singur de reparații, *messere*.

La două zile după ce Michelangelo ajunse la Roma, Papa Clement al VII-lea muri la Vatican. Orașul se revărsă pe străzi într-o frenezie de bucurie. Ura față de Clement, care continuă să se manifeste și în timpul ceremoniilor funerare pompoase, era bazată pe responsabilitatea lui pentru jefuirea Romei. Chiar cu o zi înainte, Michelangelo și Benvenuto Cellini îl vizitaseră pe Clement. Acesta fusese într-o dispoziție bună, discutând cu Cellini despre o monedă nouă pe care avea de gând să o bată, iar cu Michelangelo despre proiectul „Judecății de Apoi”. Chiar dacă vărul Giulio

îi cauzase multă suferință în trecut, Michelangelo simțea un sentiment de pierdere pentru ultimul lui prieten din copilărie de la Palatul Medici.

În timpul celor două săptămâni cât îi trebuia Colegiului Cardinalilor pentru a se aduna și a alege un nou papă, Roma rămase liniștită. Dar nu și colonia florentină. Când ajunse la Palatul Medici, Michelangelo descoperi că semnul doliului era pus doar în stradă. Înăuntru, *fuorisciti*⁴⁷ erau veseli. Cu Clement mort, nu mai exista nimeni care să îl protejeze pe fiul acestuia, Alessandro. Acesta putea fi înlocuit de Ippolito, fiul iubit al lui Giuliano.

Cardinalul Ippolito, care avea douăzeci și cinci de ani, stătea în capătul scărilor Palatului Medici pentru a-l primi pe Michelangelo, cu fața lui palidă luminată de un zâmbet afectuos. Chipul său avea trăsături patriciene și părul îi era negru lucios. Purta o haină și o tichie din catifea roșie închisă, cu un șir de nasturi de aur la piept. Cineva puse o mână peste umerii lui Michelangelo. Acesta se întoarse pentru a-l descoperi pe fiul Contessinei, cardinalul Niccolo Ridolfi, cu silueta delicată și ochii căprui arzători ai mamei sale.

— Trebuie să stai cu noi aici la palat, spuse Ippolito, până ce va fi reparată casa ta.

— Mama mea și-ar fi dorit acest lucru, adăugă Niccolo. Mai mulți dintre vechii săi prieteni se adunară în jurul lui pentru a-l saluta: cei din familia Cavalcanti, Rucellai, Acciajuoli, Olivieri, Pazi, Baccio Valori, comisarul Florenței al lui Clement, Filippo Strozzi și fiul său, Roberto, cardinalul Giovanni Salviati, fiul lui Jacopo, Bindo Altoviti. Colonia florentină din Roma se umpluse cu acele familii de la care Alessandro confiscase toate averile și puterea.

Cu Papa Clement mort, nu mai era nevoie de discreție. Ceea ce fusese un complot ascuns de a scăpa de Alessandro devenise acum o mișcare deschisă.

— Ne vei ajuta, Michelangelo?, întrebă cardinalul

---

⁴⁷ Exilații (lb. italiană).

Giovanni Salviati.

— Cu siguranță. Alessandro e un animal.

Un murmur de aprobare străbătu camera. Niccolo spuse:

— Nu mai avem decât un singur obstacol: Carol al V-lea. Cu împăratul de partea noastră, am putea mărșălui în Florența pentru a-l zdrobi pe Alessandro. Cetățenii s-ar răscula și ni s-ar alătura.

— Cum pot să vă ajut?

Istoricul Florenței, Jacopo Nardi, îi răspunse:

— Împăratul nu este foarte interesat de artă. Cu toate acestea, am auzit că este interesat de munca ta. Nu ai vrea să pictezi sau să sculptezi ceva pentru el, dacă asta ne-ar ajuta?

Michelangelo îi asigură că o va face. După cină, Ippolito spuse:

— Grajdurile create de Leonardo da Vinci pentru tatăl meu sunt terminate. Nu ai vrea să le vezi?

În prima despărțitură, sub bârnele înalte ale tavanului, se afla un armăsar alb arăbesc. Michelangelo mângâie gâtul lung și cald al animalului.

— E o frumusețe. Nu am văzut niciodată un cal atât de desăvârșit.

— Te rog să îl accepți în dar.

— Mulțumesc, dar nu pot, spuse Michelangelo repede. Chiar în această dimineață am dăruit cu Urbino ultimul dintre grajdurile noastre vechi. Nu aş avea unde să îl țin.

Dar când se întoarse acasă îl descoperi pe Urbino în grădină, ținând cu grijă animalul de căpăstru. Michelangelo mângâie din nou gâtul alb elegant al animalului și întrebă:

— Crezi că ar trebui să îl păstrăm?

— Tata m-a învățat să nu accept niciodată un dar care mănâncă.

— Dar cum aş putea să trimit înapoi un asemenea animal frumos? Trebuie să cumpărăm niște cherestea și să ridicăm un grajd nou.

Se întreba constant dacă era ușurat să scape de povara grea a „Judecății de Apoi”. Peretele altarului din Capela Sixtină i-ar fi luat minimum cinci ani de muncă, fiindcă era cel mai mare zid din Italia pe care se încerca pictarea unei singure fresce. Și totuși, pe măsură ce ducații lui se duceau pe repararea și mobilarea casei, văzu că avea să aibă în curând nevoie de bani.

Balducci, la fel de lat pe cât era de înalt, dar cu carnea încă tare și obrajii roșii, care acum își creștea mulțimea de nepoți, îi strigă:

— Păi, sigur că ai necazuri! Ai petrecut toți acei ani în Florența departe de trucerile mele financiare. Dar acum ești pe mâini sigure. Dă-mi mie banii pe care îi câștigi și o să îi investesc eu pentru tine ca să fii bogat.

— Balducci, cred că am în mine ceva care alungă banii. Ducații își spun: „Acest om nu o să ne dea un adăpost stabil, unde să ne putem înmulți. Hai să mergem în altă parte”. Dar, ia spune-mi cine va fi noul papă?

— Ghicește tu!

De la Balducci se îndreptă spre Leo Baglioni, care locuia în aceeași casă pe Campo dei Fiori. Leo, care avea o coamă leonina și o față lipsită de riduri, prosperase ca om de încredere al papilor Leon și Clement, o slujbă pe care Michelangelo îl ajutase să o obțină.

— Sunt pregătit să mă retrag acum, îi mărturisi Leo lui Michelangelo, în timp ce luau prânzul în sufrageria frumos mobilată. Am avut parte de toți banii, de toate femeile și de toate aventurile pe care ar putea să și le dorească cineva. Cred că îl voi lăsa pe următorul papă să se ocupe singur de propriile afaceri.

— Și cine va fi noul papă?

— Nimeni nu știe.

Dimineața următoare, devreme, primi vizita ducelui de Urbino, urmat de un servitor care ducea o cutie de piele ce conținea cele patru contracte pentru cavoul lui Iuliu. Ducele avea o înfățișare feroce, cu o față brăzdată asemenea unui

câmp de bătălie.

Purta la șold un pumnal ascuțit. Aceasta era prima dată când cei doi adversari se întâlneau de la încoronarea lui Leon, cu douăzeci și unu de ani înainte. Ducele îl informă pe Michelangelo că zidul pentru mormântul lui Iuliu din San Pietro din Vincoli, care fusese biserica lui atunci când era cardinal Rovere, fusese pregătit. Luă apoi din cutia de piele cel mai nou contract, cel din 1532, care îl „elibera, scutea și ierta pe Michelangelo de toate contractele anterioare” și îl aruncă la picioarele lui Michelangelo.

— Acum nu o să mai fie niciun Medici care să te protejeze. Dacă nu termini acest ultim contract până în mai anul viitor, așa cum este prevăzut în înțelegere, te voi obliga să îndeplinești contractul din 1516: douăzeci și cinci de statui, mai mari decât mărimea naturală. Cele douăzeci și cinci pentru care am plătit.

Ducele ieși afară furios, cu mâna dreaptă încleștată pe mânerul pumnalului.

Michelangelo nu aranja ca cei patru „Uriași” neterminați să fie aduși din Florența împreună cu „Victoria”. Era bucuros de schimbarea planului inițial, dintr-un cavou în care să se poată intra, într-un monument format dintr-un singur zid. Dar totuși îngrijorat din cauză că aceste statui uriașe aveau să fie acum prea mari comparativ cu fațada de marmură. Pentru cele trei statui pe care le datora încă familiei Rovere, se hotărî să sculpteze o statuie a Fecioarei, a unui profet și a unei sibile din blocurile pe care le avea în grădină. Aceste statui nu aveau să fie nici mari, nici prea dificile. Și era sigur că și familia Rovere avea să fie mulțumită. În orice caz, propriul lui simț al proporțiilor cerea această schimbare. Până în luna mai avea să termine cele trei statui mai mici, așa cum cerea contractul, și putea să își pună oamenii să le adune pe toate pe zidul din San Pietro din Vincoli.

În privința finalizării cavoului Rovere, soarta era atât împotriva ducelui de Urbino, cât și împotriva lui

Michelangelo. Pe 11 octombrie 1534, Colegiul Cardinalilor îl alege pe Alessandro Farnese pentru a fi noul papă. Farnese fusese educat de Lorenzo, dar părăsise palatul pentru Roma înainte de venirea lui Michelangelo. Acesta moștenise de la Il *Magnifico* o iubire deosebită pentru artă și erudiție.

Când Giulia, sora lui răpitor de frumoasă, deveni amanta Papei Alexandru al VI-lea, Farnese fusese făcut cardinal și intră în viața desfrânată a curții Borgia, căpătând patru copii nelegitimi de la două amante. Roma îl poreclise „cardinalul Fustă” pentru că își obținuse numirea prin intermediul poziției surorii lui. Totuși, când deveni preot în 1519, renunță la plăcerile trupești și începu să ducă o viață exemplară.

Papa Paul al III-lea trimise un curier la Macello dei Corvi: nu ar vrea Michelangelo Buonarroti să meargă la Vatican în acea după-amiază? Sfântul Părinte avea să îi comunice ceva important. Michelangelo merse la baia de pe Via de Pastini, unde un frizer îi aranja barba și îi spălă și pieptănă părul peste frunte. Privindu-se în oglindă în dormitor, în timp ce Urbino îl ajuta să îmbrace o cămașă și o haină de culoarea muștarului, observă cu surprindere că sclipirile chihlimbarii din ochi începeau să dispară, iar adâncitura strivită de la rădăcina nasului nu mai părea atât de profundă.

— Ce ciudat, mormăi el, acum că nu mai contează, parcă nu mai sunt atât de urât ca înainte.

— Dacă nu aveți grijă, spuse Urbino care observă zâmbetul satisfăcut al maestrului său, veți începe să arătați asemenea unei sculpturi de Michelangelo.

Când Michelangelo intră în camera mică a tronului din Vatican îl descoperi pe Papa Paul al III-lea vorbind însuflețit cu Ercole Gonzaga, cardinal de Mantua, un bărbat cu un gust desăvârșit, fiul eruditei Isabella d’Esté.

Michelangelo îngenunche, sărută inelul Papei, cu ochii schițând rapid fața noului Suveran Pontif: capul îngust, ochii ageri, nasul lung și slab coroiat peste mustața albă, cu

obrajii scobiți și gura cu buze subțiri trădându-l pe senzualul transformat în estet.

Era o față puternică..

— Fiul meu, consider că e un semn bun faptul că vei lucra la Roma în timpul pontificatului meu.

— Sanctitatea Voastră este prea binevoitoare.

— Este o chestiune de egoism. Câțiva dintre înaintașii mei vor fi amintiți în mare parte datorită operelor de artă pentru crearea cărora te-au angajat pe tine.

Michelangelo se înclină cu modestie în fața complimentului. Papa adăugă cu căldură:

— Vreau să intri în slujba noastră.

— Cum aş putea fi de folos Sanctității Voastre?

— Continuându-ți munca pentru „Judecata de Apoi”.

— Sfinte Părinte, nu pot accepta o comandă atât de mare.

— De ce?

— Sunt legat prin contract de ducele de Urbino, pentru a termina cavoul Papei Iuliu. M-a amenințat că mă distruge dacă nu mă concentrez pe terminarea acestuia.

— Ar trebui Sfântul Scaun să fie intimidat de un despot războinic? Scoate-ți cavoul din minte. Vreau să isprăvești Capela Sixtină pentru gloria pontificatului meu.

— Sfinte Părinte, sunt chinuit deja de treizeci de ani pentru păcatul de a fi semnat acel contract.

Paul se ridică de pe tronul său, cu trupul firav tremurând sub pelerina de catifea roșie, tivită cu hermină.

— Și pentru mine au trecut treizeci de ani de când aștept să te pot angaja. Acum, că sunt papă, mi se interzice oare de a-mi satisface această dorință?

— Sanctitatea Voastră, sunt treizeci de ani ai voștri împotriva alor mei.

Paul își împinse tichia de catifea roșie de pe sprâncene cu un gest mânios și strigă:

— Sunt hotărât să intri în serviciul meu, indiferent de ce s-ar întâmpla.

Michelangelo sărută inelul Papei și ieși din mica sală a tronului. Întorcându-se acasă, se trânti într-un scaun vechi de piele. Un ciocănit puternic la ușă îl făcu să-și revină din această stare de prăbușire. Urbino primi în cameră doi soldați din Garda elvețiană, blonzi uriași îmbrăcați în costume identice colorate în galben și verde, care anunțară că Michelangelo Buonarroti avea să primească, în dimineața următoare, o vizită din partea Sanctității Sale Papa Paul al III-lea.

— O să găsec niște servitoare cu ziua, *messere*, spuse calm Urbino. Ce gustări se servesc unui papă și suitei sale? Nu am mai văzut niciodată un papă înainte, decât în procesiuni.

— Aș vrea ca acesta să fi fost singurul loc unde am văzut și eu unul, bombăni Michelangelo. Cumpără niște *passito* și *biscotti*. Folosește cea mai bună față de masă florentină.

Papa sosi împreună cu cardinalii săi, provocând agitație mare în Piazza del Foro Traiano. Paul îi zâmbi blând lui Michelangelo și se îndreptă imediat spre „Moise”. Cardinalii înconjurară statuia într-o mare de sutane roșii. Era evident din privirea aruncată pe furis de Papă lui Ercole Gonzaga că el, cardinalul de Mantua, era autoritatea recunoscută în materie de artă la Vatican. Gonzaga se îndepărtă de „Moise” cu capul întins înainte și ochii sclipind de încântare. Spuse cu o voce plină de uimire, mândrie și satisfacție:

— Acest „Moise” este destul pentru a-i face onoare Papei Iuliu. Niciun om nu și-ar putea dori un monument mai minunat. Papa Paul zise gânditor:

— Ercole, mi-ar fi plăcut să spun eu vorbele acestea. Apoi, întorcându-se spre Michelangelo, adăugă: Vezi, fiul meu, nu am fost absurd. Pictează pentru mine „Judecata de Apoi”. Voi aranja ca ducele de Urbino să îi accepte pe „Moise” și pe acești doi „Sclavi” din partea ta.

Michelangelo nu trecuse degeaba prin patru pontificate, fără să învețe când trebuia să renunțe la opoziție.

2

Când era tânăr, mintea i se avânta spre proiecte monumentale. O dată, la Carrara, voise să sculpteze un întreg pisc de marmură pentru a călăuzi marinarii pe Marea Tireniană. Dar acum în timp ce se zvârcolea neliniștit în acea noapte, se întreba: „De unde voi avea oare puterea să acopăr un perete mai mare decât frescele din Capela Sixtină ale lui Ghirlandaio, Botticelli, Rosselli și Perugino puse la un loc?” Nu mai trebuia să stea întins pe spate și să picteze deasupra lui, dar peretele urma să îi ia tot atât de mult timp, și să îl stoarcă la fel de complet de energie. Cum să redobândească la șazeci de ani puterea gigantică pe care o avuse la treizeci și trei?

Tras la față de la o noapte de nesomn se ridică și merse la slujba de dimineață, la San Lorenzo din Damaso. Acolo se întâlnește cu Leo Baglioni, în drum spre casa lui de pe colț. După ce fiecare dintre ei își mărturisesc păcatele și se împărtășesc, părăsesc împreună biserica și se opresc în Campo dei Fiori, cu răsăritul palid de noiembrie mângâindu-le fețele.

— Leo, tu ți-ai petrecut noaptea chefuind, în timp ce eu m-am luptat cu sufletul meu nemuritor. Și totuși, tu ai stat mai puțin timp în confesional decât mine.

— Dragul meu Michelangelo, pentru mine, orice îmi face plăcere e un lucru bun, în timp ce orice îmi provoacă durere e un lucru rău. Deci conștiința mea este curată. De la cât de palid arăți tu, așa spune că ai suferit mult astă-noapte. Deci tu ai avut mai multe păcate care trebuie iertate. Vino înăuntru pentru o ceașcă de lapte cald, și vom închina pentru omagiul cardinalului de Gonzaga adus lui „Moise” al tău. Acesta e singurul lucru despre care se vorbește în Roma.

Ora petrecută în tovărășia lui Leo fu liniștitoare. Părăsesc casa lui Baglioni și merse încet pe străzile goale spre

Panteon, înconjură domul maiestuos al acestuia și se îndreaptă apoi pe Via Recta spre Tibru, apoi în sus pe Via Alessandrina spre Bazilica Sfântul Petru. Titlul de arhitect pentru „Sfântul Petru” fusese moștenit de Antonio da Sangallo, nepotul lui Giuliano da Sangallo și asistent al lui Bramante. Din câte putea Michelangelo să-și dea seama, în cei optsprezece ani de când părăsise Roma, lucrările nu înaintaseră prea mult și nu se efectuaseră decât niște reparații la pilonii uriași și la construirea zidurilor joase ale fundației. Două sute de mii de ducați strânși din toată lumea creștină fuseseră turnați în beton, dar majoritatea, află Michelangelo, în buzunarele unui grup de constructori care ridicau bazilica atât de încet, pe cât era omenește posibil. În acest ritm, gândi Michelangelo, abia dacă avea să fie gata până în ziua Judecății de Apoi.

Capela mică a Sfintei Maria tămăduitoare de friguri nu fusese încă dărâmată pentru a face loc transeptului. Intră și se opri în fața propriei “Pietà”. Cât de frumoasă era Maria! Ce minunată și blândă! Și fiul din poala mamei, ce față expresivă! Căzu în genunchi. Se întrebă pentru un moment dacă era greșit să se roage în fața propriei creații, însă sculptase acea statuie cu atât de multă vreme în urmă, când nu avea decât douăzeci și patru de ani. Chiar dacă era cuprins de valuri de emoție din acele zile îndepărtate, când devenise pentru prima dată un sculptor în marmură, nu își putea aduce aminte niciun detaliu concret al sculptării acelui bloc. Era ca și cum acea lucrare ar fi fost făcută de cineva pe care îl cunoscuse cu mult timp în urmă.

Toată Roma era pe stradă în haine de sărbătoare, căci astăzi era o zi festivă în care douăsprezece care triumfale aveau să pornească de pe Dealul Capitoliului, conduse cu pompă până în Piazza Navona. Anul acesta avea să fie o cursă între cai și bivoli, apoi douăzeci de boi aveau să fie înhămați la căruțe și conduși la vale pe muntele Testaccio pe o pantă abruptă, unde aveau apoi să fie măcelăriți pentru spectacol, asemenea purceilor pe care îi văzuse cu

mulți ani în urmă împreună cu Balducci.

Fără să știe încotro i se îndreptau pașii, se trezi în fața casei familiei Cavalieri.

Palatul era așezat în Rione di Sant'Eustachio, îndreptat spre o piață proprie și înconjurat de grădini întinse.

Palatul Cavalieri, un pătrat crenelat, slujise ca un centru continuu pentru mai multe generații de „Conservatori” Cavalieri, cetățeni romani care se ofereau să conserve antichitățile romane, vechile biserici creștine, fântânile și statuile orașului.

Îi luase trei săptămâni ca să îndeplinească plimbarea de zece minute de la casa lui din Macello dei Corvi, pe îngusta Via di San Marco și Via delle Botteghe Oscure spre Palatul Cavalieri. În timp ce bătea ciocanul greu pe placa metalică atașată de masiva ușă din față, se întrebă de ce îi luase atât de mult ca să îl viziteze pe Tommaso de Cavalieri, când în străfundul sufletului știuse pe toată durata ultimului an extenuant la Florența că unul dintre motivele pentru care era nerăbdător să se întoarcă la Roma era prezența acolo a tânărului lui prieten încântător.

Un servitor îi deschise ușa și îl conduse pe Michelangelo într-un salon înalt, pe partea stângă, unde era expusă una dintre cele mai bune colecții particulare de sculpturi antice de marmură din Roma.

Pe măsură ce Michelangelo mergea de la un faun care ținea un ciorchine de struguri la un copil dormind pe o stâncă cu un buchet de maci în mână, apoi spre o femeie așezată pe un cal de mare, înconjurată de delfini, își aminti scrisorile afectuoase pe care le schimbase cu Tommaso și desenele pentru Ganymede și Tityos, pe care le făcuse pentru ca Tommaso să învețe după ele.

Auzi pași în spatele lui, se întoarse... și rămase uimit. În cei doi ani de când nu îl mai întâlnise pe Tommaso, acesta se transformase dintr-un tânăr atrăgător în cea mai minunată figură masculină pe care o întâlnise Michelangelo vreodată; mai frumos chiar decât discobolul antic grec care

era așezat între el și Tommaso: cu umerii lați, musculoși, o talie subțire și picioare drepte.

— Ați venit în sfârșit, spuse Tommaso cu o voce calmă, surprinzător de gravă și ceremonioasă pentru un tânăr de douăzeci și patru de ani.

— Nu am vrut să îți aduc necazurile mele.

— Prietenii pot să își împartă necazurile.

Se întâlneau la jumătatea salonului și își strânseseră mâinile într-un salut călduros de bun venit. Ochiul lui Tommaso devenise de un cobalt mai intens, iar trăsăturile lui mai delicate.

— Acum știu unde te-am mai văzut înainte, strigă Michelangelo. Pe tavanul Capelei Sixtine!

— Și cum am ajuns eu pe tavanul Capelei Sixtine?

— Eu însumi te-am pus acolo. Adam, pe cale să primească scânteia vieții de la Dumnezeu. Chiar și felul în care părul castaniu îți cade pe gât.

— L-ai pictat pe Adam acum multă vreme.

— Aproape acum douăzeci și patru de ani. Chiar atunci când tu te nașteai. Ai făcut ca portretul meu să prindă viață.

— Vedeți până unde merg eu pentru prieteni?, spuse Tommaso chicotind. Ajung să cred chiar și în minuni.

— E posibil ca minunile să nu fie irealizabile. Am intrat pe ușă împovărat și cu inima grea. Am petrecut zece minute cu tine și am devenit cu zece ani mai tânăr.

— Așa cum desenele dumneavoastră au adăugat zece ani experienței mele ca desenator.

— Ce minunat că un bătrân și un tânăr pot să facă schimb de ani, ca și cum acestea ar fi cadouri în ziua de Crăciun.

— Să nu spuneți că sunteți bătrân, strigă Tommaso. Când se supăra, ochii îi deveneau de culoarea cernelii. Sunt șocat să descopăr că gândiți atât de convențional. Un om este la fel de bătrân ca forța creativă pe care o are.

Un zâmbet cald scaldă fața lui Michelangelo. Grijile din

minte și suflet i se risipiră.

— Știi că voi picta „Judecata de Apoi” pentru Papa Paul?

— Am auzit la slujbă, azi dimineață. Va fi o completare măreață pentru Capela Sixtină, pe măsura bolșii.

Michelangelo își întoarse spatele spre Tommaso pentru a-și ascunde emoția, și își trecu mâinile peste figura delicată a unui nud din marmură al lui Venus. Fu copleșit de un val de fericire. Se întoarse înapoi spre prietenul său.

— Tommaso, până acum nu credeam că o să am curajul de a crea „Judecata de Apoi”. Acum știu că sunt în stare să o fac.

Urcară o scară largă.

Familia Cavalieri așezase pe balustradă unele dintre statuile mai mici și mai deosebite: capul unei femei purtând pe el un coș, o sculptură romană a împăratului Augustus, o scoică deschisă în interiorul căreia se afla un nud. Tommaso de Cavalieri își petrecea jumătate din zi lucrând pentru comisia de impozite și drept curator pentru lucrări publice, iar cealaltă jumătate desenând. Atelierul lui era în spatele palatului, dând spre Torre Argentina; era de fapt o cameră goală, cu excepția unor scânduri puse pe capre de lemn. Pe peretele de deasupra mesei erau prinse desenele pe care Michelangelo le făcuse cu doi ani înainte, precum și cele trimise din Florența. Pe scânduri erau întinse mai multe schițe. Michelangelo le cercetă, și exclamă:

— Ai un talent deosebit. Și lucrezi din greu. Fața lui Tommaso se întunecă.

— Mi-am făcut niște prieteni nepotriviți în ultimul an. Roma este plină de tentații, după cum știți. Am băut și mi-am petrecut vremea prea mult cu femeile și prea puțin cu munca...

Michelangelo era amuzat de seriozitatea mohorâtă a auto-reproșului tânărului său prieten.

— Chiar și Sfântul Francisc a fost un tânăr petrecăreț, Tomao, îi spuse folosind diminutivul pentru a-i smulge un zâmbet.

— Aș putea să lucrez cu dumneavoastră, măcar câte două ore pe zi?

— Atelierul meu este și al tău. Ce ar putea să îmi aducă mai multă fericire? Uite ce au făcut deja pentru mine încrederea și afecțiunea ta. Acum sunt nerăbdător să încep desenele pentru „Judecata de Apoi”. Îți voi fi nu doar prieten, ci și profesor, în schimb, tu mă vei ajuta să măresc desenele la scară, vom împărți modelele. Te voi transforma într-un mare artist.

Tommaso deveni palid, ochii i se decolorară, ajungând ca o pudră luminoasă gri. Răspunse ceremonios:

— Dumneavoastră sunteți personificarea artei. Afecțiunea pe care mi-o arătați este aceea pe care ați arăta-o celor care iubesc arta și doresc să se dedice ei. Vă pot spune: nu am iubit niciodată un om mai mult decât vă iubesc pe dumneavoastră și nu am dorit niciodată mai mult o prietenie decât pe aceasta.

— Regret enorm că nu îți pot da și trecutul împreună cu viitorul meu.

— Eu am atât de puțin de dat înapoi.

— A, aici te înșeli, spuse Michelangelo domol. Când stau în fața ta la masă nu îmi simt nici vârsta, nici teama de moarte. Cunoști alt lucru mai de preț pe care un om îl poate da celuilalt?

Deveniră de nedespărțit.

Mergeau la plimbare braț la braț în Piazza Navona, duminicile desenau pe Capitoliu sau în Forum, luau cina împreună în casa unuia sau a celuilalt după câte o zi de lucru, apoi petreceau serile în ore creatoare de desen sau de conversație. Bucuria pe care o simțeau unul în preajma celuilalt răspânda o strălucire care îi făcea și pe alții fericiți în prezența lor. Și acum că erau companioni recunoscuți erau invitați peste tot împreună. Cum putea să își definească sentimentele pentru Tommaso?

Cu siguranță, era o adorație a frumuseții. Fizicul lui Tommaso avea un impact puternic asupra lui, îl făcea să

simtă un gol în stomac. Își dădu seama că tot ceea ce simțea pentru Tommaso nu putea fi descris decât drept iubire. Dintre toate iubirile din viața lui, unde se potrivea oare aceasta? Cu care dintre ele putea fi comparată? Era diferită de dragostea pentru familie, de venerația pentru // *Magnifico*, de respectul pentru Bertoldo, de dragostea lui statornică, dar delicată, pentru Contessina, de pasiunea de neuitat pentru Clarissa, de dragostea prietenească față de Granacci sau dragostea paternă care o simțea pentru Urbino. Poate că această dragoste, care venea atât de târziu în viață, era imposibil de definit.

— Tu venezi în mine tinerețea ta pierdută, îi spuse Tommaso.

— Nu am arătat ca tine nici în cele mai îndrăznețe visuri ale mele, răspuse Michelangelo batjocoritor.

Desenau împreună la o masă, în fața unui foc de bușteni. Își trasa planul inițial pentru zidul Capelei Sixtine: personajele erau plasate pe fiecare dintre părțile laterale, unele plutind sus spre Rai, altele căzând spre Iad.

— Tu vorbești despre o cochilie exterioară, răspuse Tommaso. Fața mea interioară este simplă. Aș schimba bucuros trăsăturile mele pentru geniul tău.

— Ar fi o nebunie, Tommaso. Frumusețea fizică este unul dintre cele mai rare daruri ale lui Dumnezeu.

Obrajii lui Tommaso deveniră palizi.

— Și unul dintre cele mai lipsite de utilitate, adăugă el aproape chinuit.

— Nu, nu, strigă Michelangelo. Aduce oamenilor bucurie. De ce crezi că mi-am dedicat viața pentru crearea unei rase de creaturi minunate prin marmură sau pictură? Pentru că venerez frumusețea umană ca drept cel mai divin dar al lui Dumnezeu.

— Oamenii tăi sunt frumoși pentru că le-ai dat suflete. „Pietà” și „Moise” și personajele din Capela Sixtină au sentimente, gândesc, exprimă compasiunea... de aceea ele trăiesc și au un înțeles pentru noi.

Michelangelo se simți de-a dreptul umil în fața acestei explozii de pasiune.

— Ai vorbit cu înțelepciunea unui om de șaizeci de ani, în timp ce eu cu nesăbuința unui tânăr de douăzeci și patru.

Se trezi în zori, nerăbdător să se așeze la masa de desen. Până când soarele era în vârful coloanei lui Traian, Tommaso sosi cu un coș de chifle proaspete pentru micul dejun. În fiecare zi aducea câte un model diferit, angajat de Urbino în căutările lui pentru tipurile create de Michelangelo: salahori, meșteșugari, învățați, nobili, oameni de toate felurile și mărimile. Din moment ce aveau să fie și multe femei în „Judecata de Apoi”, primeau și modele de femei, de la băi, din bordeluri, unele dintre cele mai scumpe curtezane din Roma, care pozau nud de dragul aventurii.

Îi făcu un portret lui Tommaso, singura dată când îi aducea cuiva un asemenea omagiu: în cretă neagră, cu obrazii lui netezi, cu structura osoasă frumos modelată, îmbrăcat într-un costum antic, ținând un medalion într-o mână.

— Te recunoști, Tommaso?

— Desenul este superb. Dar nu sunt eu.

— Ești tu, așa cum te văd eu.

— Mă descurajează... îmi dovedește ce am bănuț de la început: am gust, pot să recunosc o operă bună de una proastă, dar nu am focul creator.

Michelangelo stătea deasupra lui Tommaso, care era cu spatele încovoiat pe bancă. Dragostea lui pentru Tommaso îl făcea să se simtă înalt de cinci metri.

— Tomao, nu l-am făcut eu pe Sebastiano un pictor bun și nu i-am obținut comenzi importante? Tu ai de o mie de ori mai mult talent decât el.

Tommaso își încleșta fălcile. Avea propria lui părere.

— Din cele învățate de la tine câștig o înțelegere mai profundă a ceea ce implică această artă, dar nu și o putere mai mare de a o produce chiar eu. Îți irosești timpul cu

mine. Nu ar trebui să mai vin pe-aici.

După cină, Michelangelo se așeză la masa lui lungă și începu să scrie. Până dimineață completă două sonete:

*Cu ochii tăi văd o lumină lină,
Ce-n ochii-mi orbi nu prinde să răsară,
Și tot cu pașii tăi port o povară,
Ce-i pentru pașii-mi obosiți străină.*

*Aripa-ți fără pene mă anină,
Roșesc la bunul plac ori sunt de ceară,
Mi-i iarna cald, îngheț în plină vară,
Și-n cer mă-nalță mintea ta senină...*

*Când cugeti tu, cuvântul meu se naște,
În voia ta stă vrerea mea născândă,
Iar inima tot ce-aș gândi cunoaște.*

*Voi semăna mereu cu luna mută,
Ce-n ochi ne-așterne strălucirea blândă
Pe care soarele i-o împrumută...⁴⁸*

Când Tommaso sosi la atelier, Michelangelo îi înmâna primul sonet. Pe măsură ce Tommaso citea, fața lui se înroșea. Michelangelo luă a doua foaie de pe masa de lucru și spuse:

— Acesta este al doilea poem pe care l-am scris.

*Cum în privire sufletul se-arată,
Nici focul meu nu are alte semne;
E de ajuns aceasta să mă-ndemne,
Și-ți cer milostivirea așteptată...⁴⁹*

Tommaso stătea cu capul plecat, rămânând nemișcat

---

⁴⁸ Op. cit., „Cu ochii tăi văd o lumină lină”.

⁴⁹ Op. cit., „Cum în privire sufletul se-arată”...

multă vreme. Apoi își ridică ochii senini și strălucitori.

— Nu sunt demn de o asemenea dragoste, dar voi face tot posibilul să o merit.

— Să nu primim numai ceea ce merităm, spuse cu un zâmbet blând Michelangelo, căci atunci Judecata de Apoi ar fi plictisitoare.

3

Stătea singur în Capela Sixtină, cu desfășurarea tumultuoasă a Genezei deasupra capului, cercetând peretele altarului în detaliu. Iona, care era așezat pe un tron de marmură în capătul tavanului, avea să fie un profet al Vechiului Testament peste judecata lui Christos din Noul Testament.

Peretele înalt de vreo optsprezece metri și lat de treisprezece era încărcat și împărțit în bucăți. Pe partea de jos erau pictate draperii asemănătoare celor de pe pereții laterali. Deasupra altarului se aflau două fresce de Perugino, „Găsirea lui Moise” și „Nașterea lui Christos”. Pe porțiunea următoare se erau portretele primilor doi papi, Sfântul Linus și Sfântul Cletus. Și apoi, pe porțiunea cea mai înaltă, pe al patrulea nivel, două lunete pictate de el însuși, reprezentându-i pe strămoșii lui Christos.

Peretele era înnegrit de fum în partea de jos, pătat și crăpat pe al doilea nivel, deasupra era stricat din cauza umezelii și peste tot murdar de praf, negreală și fum de la lumânările ce ardeau pe altar. Nu îi plăcea că trebuia să distrugă frescele lui Perugino, dar din moment ce avea să îndepărteze și două dintre lunetele pictate de el însuși, nimeni nu putea să spună că o făcea din răzbunare. Trebuia să astupe cele două ferestre care distrăgeau atenția și să construiască un zid de cărămidă arsă pe care îl va proiecta să se încline în afară cu treizeci de centimetri de la tavan la podea, încât praful, mizeria și fumul să nu se mai lipească de el.

Papa Paul aprobă imediat planurile de construcție ale lui Michelangelo. Iar Michelangelo descoperi că îl plăcea din ce în ce mai mult pe acest Papă Farnese, având pentru el un sentiment de prietenie. După ce trecuse peste excesele tinereții, Papa Paul devenise un erudit în greacă și latină, un orator și un scriitor iscusit. Avea de gând să evite războaiele lui Iuliu, excesele lui Leon, intrigile și gafele internaționale ale lui Clement. Fusesse de asemenea binecuvântat cu un simț al umorului bine dezvoltat, așa cum descoperi Michelangelo când îl vizită la Vatican. Observând culoarea din obraji și strălucirea din ochii pontifului, spuse:

— Sanctitatea Voastră arată bine astăzi.

— Nu atât de tare, spuse Paul, prefăcându-se că vorbește în șoaptă. O să dezamăgești Colegiul Cardinalilor. Ei m-au ales doar pentru că m-au crezut pe patul de moarte. Dar papalitatea îmi prinde bine, și o să trăiesc mai mult decât ei toți.

Era fericit în aceste luni și desena constant în atelierul refăcut de Urbino, care adăugase și un strat de culoare pe pereți. Desenul, mâncarea, băutura și somnul i-au redat forțele. Prin intermediul desenului începea să prindă firul unor idei care puteau fi dezvoltate. După credința creștină, Judecata de Apoi trebuia să coincidă cu sfârșitul lumii. Era oare posibil așa ceva? Crease oare Dumnezeu lumea doar pentru a o abandona? Decizia de a crea omul îi aparținuse doar lui Dumnezeu. Atunci nu era oare Dumnezeu capabil să susțină lumea pentru totdeauna, în ciuda relelor și stricăciunii ei? Nu și-ar fi dorit oare aceasta? Din moment ce fiecare om era propriul judecător înainte de moarte, fie prin mărturisirea păcatelor sau murind fără să se pocăiască, nu se putea oare ca Judecata de Apoi să fie ideea unui timp pe care Dumnezeu îl ținea constant în așteptare, cu Christos tocmai sosit printre popoare pentru a începe judecata? Nu credea că poate să picteze Judecata de Apoi drept ceva care s-a întâmplat deja, ci doar în

momentul începerii. Atunci putea să exprime dureroasa evaluare de sine a fiecărui om. Înșelăciunea și evitarea acestui moment erau imposibile. El credea că fiecare individ este responsabil de purtarea lui pe pământ, că fiecare este propriul judecător. Ar fi putut oare chiar și un Christos plin de mânie să dea o pedeapsă mai severă? Putea oare Charon al lui Dante în barca de pe Acheron să îi împingă pe cei ticăloși într-un iad mai adânc și nesfârșit decât propria sentință lipsită de ocolișuri pe care omul și-o dă sieși?

Din momentul în care penița lui atingea hârtia, căuta contururile formei umane, o singură linie pentru fiecare siluetă, cu un caracter agitat pentru a exprima presiunea disperată din spatele fiecărei mișcări.

Înmuia în mod repetat pana în cerneală, nemulțumit că trebuia să întrerupă continuitatea trecerii liniare, dorind să obțină un efect simultan de formă și spațiu. Folosea în interiorul liniilor de contur un sistem de linii paralele și hașurate pentru a descrie jocul mușchilor în diversele lor stări de încordare, așa cum erau afectați de tensiunea nervoasă a contururilor. Lucrul pe care îl căuta era o delimitare clară a corpului uman de spațiul din jurul figurii. Reuși aceasta cercetând structura proprie a spațiului. Fiecare bărbat, femeie și copil avea să fie reprezentat cu o claritate desăvârșită pentru a-și îndeplini demnitatea umană completă. Căci fiecare era un individ și avea valoare.

Aceasta era cheia renașterii cunoașterii și libertății umane care se născuse în Florența, după întunericul de o mie de ani. El, Michelangelo Buonarroti, un toscan, nu avea să fie niciodată responsabil pentru transformarea omului într-o componentă nedeslușită a unei mase opace, nici măcar în drum spre Rai sau spre Iad!

Chiar dacă nu ar fi recunoscut asta, mâinile îi erau obosite după zece ani de sculptură continuă pentru capela Medici. Cu cât cerceta mai mult bolta din Capela Sixtină, cu

atât ajungea să creadă că până la urmă pictura ar putea să fie o artă mai nobilă și mai permanentă.

Descoperi că este centrul unui grup de tineri florentini care se întâlneau în atelierul lui renovat, din Macello dei Corvi, în fiecare după-amiază, pentru a discuta planurile lor împotriva lui Alessandro.

Conducătorii acestui grup erau cardinalul Ippolito, cel strălucit și plin de viață, care împărțea cu Cardinalul Ercole Gonzaga conducerea înaltei societăți de artiști și învățați ai Romei, blândul cardinal Niccolo, Roberto Strozzi, al cărui tată îl ajutase pe Michelangelo să îi introducă pe Giovansimone și pe Sigismondo în comerțul cu lână, și al cărui bunic cumpărase prima lui sculptură, fiii și nepoții vechii colonii florentine în casele cărora fusese invitat în prima lui vizită la Roma, când cardinalul Riario îl ținuse în așteptare. Când mergea în vizite duminică seara, era centrul atenției unui grup entuziast de tineri: Pierantonio, sculptorul, Pierino del Varga, cel mai vestit lucrător în *stucco* și decorator din Roma, împreună cu ucenicul său, Marcello Mantovano, Jacopino del Conte, un florentin tânăr, elev al lui Andrea del Sarto, care îl urmase pe Michelangelo la Roma, Lorenzetto Lotti, unul dintre arhitecții de la „Sfântul Petru” și fiul turnătorului de clopote care lucrase cu Michelangelo în Bologna. Acești tineri îl considerau un om curajos care îi înfruntase pe papi, un fiu demn al lui Lorenzo Magnificul. Într-o perioadă neagră pentru Florența, când copiii ei erau în brațele disperării, se consolau cu ideea că Michelangelo se ridica deasupra Europei asemenea unui Monte Altissimo. El îi făcea mândri că sunt toscani. El crease singur mai multe lucrări de geniu decât toți ceilalți artiști strânși laolaltă.

Dacă Florența reușise să-i dea naștere lui Michelangelo, atunci îi putea supraviețui unui Alessandro.

Michelangelo își dădu seama cu surprindere că nu se bucurase de acest fel de prețuire până atunci și că nici nu ar fi acceptat-o dacă s-ar fi întâmplat înainte.

— Firea mea se schimbă, îi spuse el lui Tommaso. În timp ce pictam bolta, nu vorbeam cu nimeni altcineva decât cu Michi.

— A fost o perioadă nefericită pentru tine?

— Un artist în culmea puterilor lui trăiește pe un tărâm în afara fericirii umane.

Știa că această schimbare în firea lui fusese cauzată, în parte, de sentimentele lui pentru Tommaso. Admira frumusețea și noblețea de spirit a lui Tommaso, de parcă era un tânăr care se îndrăgostea de prima lui fată. Avea toate simptomele:

O bucurie nemărginită când Tommaso intra în cameră, un sentiment de tristețe când acesta pleca, ore de chin până putea să îl vadă din nou. Îl privea pe Tommaso, care se concentra asupra desenului cu cărbunele. Nu îndrăznea să îi spună ce simte, așa că noaptea târziu scria în schimb sonete:

*Nu poate-avea iubirea nicio vină
Că numai frumusețea o deșteaptă.
Cât inima bătăile-și îndreaptă
Spre frumusețea unică, divină...?*⁵⁰

La Roma ajunse vestea că împăratul Carol al V-lea avea de gând să își mărite fiica nelegitimă, Margareta, cu Alessandro. Aceasta avea să însemne o alianță între împărat și Alessandro, care îl va menține pe Alessandro la putere. Speranțele coloniei florentine fură strivite. O dezamăgire mai personală pentru Michelangelo fu revederea călugărului Sebastiano, rotund ca un cocoloș de unt, tocmai întors dintr-o călătorie.

— Dragul meu profesor, ce mult mă bucur că te văd din nou! Trebuie să vii la San Pietro in Montorio, pentru a vedea cât de bine am transpus desenele tale în uleiuri.

— Uleiuri? Credeam că lucrezi fresce.

---

⁵⁰ Op. cit., „Nu poate-avea iubirea nicio vină”.

Îmbujorarea lui Sebastiano se lăsă din obraji în gușa lui proeminentă.

— Fresca era pentru tine, dragă maestre, care nu faci niciodată nicio greșeală. Uleiul este mai potrivit pentru temperamentul meu: chiar dacă fac zece greșeli, pot să le șterg și să încep din nou.

Urcară spre San Pietro in Montorio, care se afla deasupra Romei. Aerul era străveziu, apele Tibrului care se împleteau printre acoperișurile de țiglă erau de un albastru limpede sub cerul luminos. Trecură în curte pe lângă Tempietto și al lui Bramante, o bijuterie a arhitecturii care smulgea întotdeauna lui Michelangelo o vorbă de laudă. În interiorul bisericii, Sebastiano îl conduse cu mândrie pe Michelangelo în prima capelă de pe partea dreaptă. Văzu că Sebastiano făcuse o treabă bună cu mărirea desenelor maestrului său, și culorile rămăseseră proaspete și neschimbate. Frescele altor artiști care încercaseră să picteze cu ulei pe perete, chiar și ale unor maeștri precum Andrea del Castagno, Antonio și Piero Poliamolo deveneau adesea șterse sau se înnegreau.

— Ce altceva ai mai pictat după această capelă?

— ...nu prea multe...

— Deci ești atât de mândru de perfecționarea acestei metode noi?

— Când Papa Clement m-a numit Păstrător al Sigiliilor, nu am mai avut nevoie să muncesc. Aveam toți banii care îmi trebuiau.

— Acesta este singurul motiv pentru care pictai? Sebastiano se întoarse spre Michelangelo și îl privi fix, de parcă binefăcătorul lui și-ar fi pierdut brusc simțurile.

— Ce alt motiv ar mai putea exista?

Michelangelo începu să se enerveze, dar își dădu seama că are de-a face cu un copil prietenos.

— Sebastiano, ai dreptate. Cântă, zi din lăută, distrează-te. Arta nu ar trebui practică decât de sărmanii nenorociți care nu se pot abține.

Oprirea lucrărilor la Bazilica Sfântul Petru era o băutură mai amară. Chiar dacă în lunile de când sosise la Roma, sute de muncitori fuseseră angajați și tone de ciment amestecate, ochiul lui experimentat îi spunea că nu se făcuse niciun progres la masa construcției sau în structura bisericii. Colonia florentină știa despre risipa de bani și timp. Dar nici măcar cei trei tineri cardinali care îi erau prieteni nu puteau să îi spună dacă Papa Paul avea vreo suspiciune. Antonio da Sangallo devenise atât de ferm consolidat pe poziție în cei douăzeci de ani de când era arhitect pentru „Sfântul Petru”, încât nimeni nu îndrăznea să îl atace. Michelangelo își dădu seama că discreția ar fi fost mai indicată. Și totuși, ardea pe interior, căci nu depășise niciodată sentimentul că Bazilica Sfântul Petru era propriul lui proiect, pentru că parțial el fusese motivul creării ei. Când nu mai putu să păstreze tăcerea, găsi un moment pentru a spune Papei ce se întâmpla.

Papa Paul îl ascultă cu răbdare, mângâindu-și barba albă.

— Nu i-ai adus și lui Bramante aceeași acuzație? Curtea va spune că ești gelos pe Antonio da Sangallo. Te va pune într-o lumină proastă.

— Am fost într-o lumină proastă pentru cea mai mare parte a vieții mele.

— Pictează „Judecata de Apoi”, Michelangelo și lasă-l pe Antonio da Sangallo să construiască bazilica.

Când ajunse acasă, nervos, îl găsi acolo pe Tommaso așteptându-l împreună cu cardinalii Ippolito și Niccolo. Aceștia se plimbau agitați prin încăpere.

— Arătați de parcă ați fi o delegație.

— Asta și suntem, răspunse Ippolito. Carol al V-lea va trece prin Roma. Nu va vizita decât o singură persoană particulară, pe Vittoria Colonna, marchiza de Pescara. Este un prieten vechi al familiei soțului ei din Neapole.

— Nu o cunosc pe marchiză.

— Dar o cunosc eu, răspunse Tommaso. Am rugat-o să

te invite la recepția ei de duminică după-amiaza. Vei participa, nu-i așa?

Înainte ca Michelangelo să întrebe „Dar care e rostul meu?”, Niccolo îi spuse cu privirea sobră a Contessinei:

— Ar fi foarte important pentru Florența dacă ai deveni prietenul marchizei și ai fi prezentat de către ea împăratului, atunci când acesta va sosi la Roma.

După plecarea celor doi cardinali, Tommaso îi spuse:

— De fapt, eu voiam ca tu să o întâlnești pe Vittoria Colonna. În anii de după ultima ta ședere aici, ea a devenit prima doamnă a Romei. Este o poetă deosebită și una dintre cele mai bune minți ale Romei. Este frumoasă. Și este o sfântă.

— Ești tare îndrăgostit de această doamnă?, îl întrebă Michelangelo.

Tommaso râse binedispus.

— O, nu, ea este o femeie de patruzeci și șase de ani, care a avut parte de o poveste de dragoste și o căsătorie minunate și a rămas văduvă în ultimii zece ani.

— Și este o doamnă Colonna din palatul de pe Quirinal, de lângă mine?

— Da, e o soră a lui Ascanio Colonna, chiar dacă folosește arareori palatul. Majoritatea timpului stă la o mănăstire, unde se păstrează capul lui Ioan Botezătorul. Preferă viața austeră a maicilor și surorilor.

Vittoria Colonna, fiica uneia dintre cele mai puternice familii din Italia, fusese logodită cu Ferrante Francesco d'Avalos de Neapole, marchiz de Pescara, pe când aveau amândoi patru ani. Se căsătoriră cu mult fast, la Ischia, când aveau nouăsprezece ani. Luna de miere fusese scurtă, pentru că marchizul era general în serviciul împăratului Sfântului Imperiu Roman, Maximilian, și trebuia să plece în război. În cei șaisprezece ani ai căsătoriei lor, Vittoria nu își întâlnise soțul decât foarte rar. În 1512, marchizul de Pescara fu rănit în bătălia de la Ravenna. Vittoria îl îngriji până acesta se vindecă, dar el se întoarse la funcția lui de

comandant și fu ucis treisprezece ani mai târziu la bătălia de la Pavia, în Lombardia, după o acțiune eroică pe câmpul de luptă. Fiind o fire mai retrasă, Vittoria își petrecuse anii lungi ai despărțirii de soțul ei studiind cu asiduitate greaca și latina, devenind una dintre cele mai erudite minți ale Italiei. La moartea soțului său, a vrut să se retragă într-o mănăstire, însă acest lucru i-a fost interzis de către Papa Clement. Petrecuse ultimii zece ani lucrând pentru ajutarea celor săraci, pentru construirea de mănăstiri, dând astfel ocazia fetelor fără zestre care nu puteau să își găsească soți să devină călugărițe. Poeziile ei erau considerate printre cele mai însemnate lucrări de literatură ale epocii.

— Eu, unul, nu am văzut decât un singur sfânt mergând printre oameni, și acesta era starețul Bichiellini, comentă Michelangelo. Sunt tare curios să văd cum arată varianta lui feminină.

Aceasta fu ultima ocazie când se gândi la Vittoria Colonna, marchiză de Pescara, până târziu duminică după-amiaza, când Tommaso veni după el și merseră împreună pe Via de Cavalli, pe lângă grădinile Colonna pe o parte și băile lui Constantin pe cealaltă, spre vârful Monte Cavallo, denumit astfel după cele două statui de marmură reprezentând îmblânzitorii de cai pe care Leo Baglioni îi adusese să îi vadă în prima lui zi petrecută la Roma. Grădinile Mănăstirii San Quirinale erau pline de lumina caldă a primăverii, cu lauri umbroși și bănci de piatră lângă zidurile acoperite de iederă verde.

Vittoria Colonna, așezată în mijlocul a unui grup mic de bărbați, se ridică să îl întâmpine.

Michelangelo rămase foarte surprins.

După câte îi povestise Tommaso despre durerea ei, despre sfințenia ei, se aștepta să întâlnească o bătrână în negru, cu fața marcată de urmele tragediei. Îl loc de aceasta se afla privind în ochii verzi ai femeii cu cea mai vitală frumusețe pe care o întâlnise vreodată, cu obraji îmbujorați, buze calde întredeschise pentru salut, și având

expresia unei tinere femei entuziasmate de viață.

Avea o ținută regală, dar lipsită de aroganță. Sub pânza ușoară a rochiei ei, își imagină o siluetă coaptă care să se armonizeze cu ochii mari și expresivi, cosițele lungi de culoarea mierii aurii răsucite în jos la gât, dinții albi puternici între buzele roșii pline, nasul drept roman, întors puțin în sus în vârf într-un mod amuzant, bărbia și obrajii delicați care împrumutau chipului său o forță potrivită frumuseții.

Se simțea atât de vinovat pentru că o dezbrăcase pe biata femeie lipsită de apărare de parcă ar fi fost un model angajat, că urechile îi bubuiau, și nu reuși să îi audă salutul. Se gândi: „Ce lucru îngrozitor să te porți astfel cu o sfântă!”

Pocăința lui făcu ca bubuitul din urechi să înceteze. Dar nu își putea dezlipi ochii de la ea. Frumusețea Vittoriei era asemenea soarelui la amiază, umplând grădina cu lumină și orbindu-l în același timp. Cu un efort, reuși să facă cunoștință cu Lattanzio Tolomei, un ambasador învățat din Siena, și să-i salute pe poetul Sadoletto, pe cardinalul Morone, și pe secretarul papal Blosio, pe care Michelangelo îl cunoștea de la curte, și pe un preot care vorbea grupului despre epistolele Apostolului Pavel.

Vittoria Colonna rosti cu un glas plin, melodios:

— Îți urez bun-venit asemenea unui vechi și prețuit prieten, Michelangelo Buonarroti, căci lucrările dumitale mi-au vorbit de mulți ani.

— Lucrările mele sunt mult mai norocoase decât mine, marchiză.

Ochii verzi ai Vittoriei se întunecară.

— Am auzit că ești un om direct, care nu știe ce-i aceea lingușirea.

— Ați auzit bine, răspuse Michelangelo.

Tonul lui nu lăsa loc discuțiilor. Vittoria Colonna ezită pentru un moment, apoi continuă:

— Mi s-a spus că l-ați cunoscut pe Fra Savonarola.

— Nu. Dar l-am auzit predicând de foarte multe ori. În

San Marco și în Dom.

— Mi-aș fi dorit și eu această experiență.

— Vocea lui tuna prin spațiul vast al catedralei și se răsfrângea din pereți în urechile mele.

— Păcat că vorbele lui nu au lovit Roma. Atunci am fi avut parte de reforme în sânul Bisericii-mamă. Și nu ne-am pierde acum copiii în Germania și în Olanda.

— Îl admirați pe Fra Savonarola?

— A murit ca un martir pentru cauza noastră. Ascultând înflăcărarea celor din jurul lui, Michelangelo își dădu seama că se afla în mijlocul unui grup revoluționar, care critica obiceiurile bisericii și căuta o modalitate de a începe propria reformă a clerului. Inchiziția din Spania și Portugalia omorâse mii de oameni pentru acuzații mai puțin serioase. Se întoarse înapoi spre marchiză, admirându-i curajul. Fața ei strălucea de însuflețire.

— Nu vreau să par lipsit de respect, *signora*, dar Fra Savonarola a distrus multă artă și literatură în ceea ce el numea „rugul deșertăciunilor”, înainte să sufere și el.

— Am regretat întotdeauna acest lucru, *signor Buonarroti*. Știu că inima omului nu se curăță numai prin curățirea minții omenești.

Conversația se îndreptă spre teme generale. Discutară despre arta flamandă, care era foarte respectată în Roma, și era în contrast puternic cu pictura italiană, apoi despre originile conceptului Judecății de Apoi. Michelangelo cită din Matei, capitolul 25, versetele 31-33:

Când va veni Fiul omului în slava sa, și toți îngerii împreună cu el va sta pe tronul slavei sale și toate neamurile vor fi adunate înaintea lui, el îi va despărți pe oameni unii de alții, precum desparte păstorul oile de capre; va pune oile la dreapta, iar caprele la stânga lui.

În timp ce coborau de pe Monte Cavallo, urmărind asfințitul care adâncea culorile orașului de la picioarele lor,

Michelangelo întrebă:

— Tommaso, când putem să o întâlnim din nou?

— Când ne va invita.

— Trebuie să așteptăm până atunci?

— Trebuie să așteptăm. Ea nu merge nicăieri.

— Atunci o să aștept – strigă Michelangelo supărat –, asemenea unui petiționar tăcut, până ce doamna va binevoi să mă cheme din nou.

Un zâmbet amuzat juca în colțul gurii lui Tommaso.

— Eram sigur că vei fi impresionat.

În acea noapte, fața Vittoriei Colonna fu cea care străluci în cameră. Trecuseră mulți ani de când prezența unei femei îl mai copleșise atât de complet. Versurile care îi rățăceau în minte îl înlocuiau pe Tommaso de Cavalieri cu marchiza de Pescara. La cântatul cocoșilor, se ridică să scrie:

*Iubire, spune-mi, adevărul, oare,
În frumusețea-n care sper se-ascunde,
Fiindcă-n mine de privesc.
Oriunde Figura ei sculptată îmi apare?!...*

*Tu vii cu ea, și liniștea-mi dispare,
Știi tot ce-ntreb! Restriștea mă pătrunde,
Dar nu suspine mai puțin profunde,
Nici foc mai slab nu-ți cer, și nici uitare!*

*— Ce vezi tu, frumusețea, înțeleaptă,
Din ochii muritori trecând, se-ndreaptă
Spre-un loc mai bun, și către suflet suie.*

*Și e divină, toată-i puritatea,
Cum se vrea tot ce stă-n eternitate.
Aceasta-i frumusețea, alta nu e...⁵¹*

---

⁵¹ Op. cit., „Iubire, spune-mi, adevărul, oare”...

Trecură două săptămâni până să primească a doua invitație. Între timp începuse cumva să identifice frumusețea sculpturală a siluetei ei, fața puternică, dar blândă, cu statuia lui de marmură, „Noaptea” din capela Medici. Era o duminică de mai, caldă, când Fogo, servitorul marchizei, sosise cu un mesaj din partea acesteia.

— Stăpâna mea m-a rugat să vă spun, *messere*, că se află în capela din San Silvestro al Quirinale, că biserica este închisă și plăcută. Vă întrebă dacă nu ați dori să veniți și să pierdeți o parte din zi împreună cu ea, pentru ca ea să o poată câștiga împreună cu dumneavoastră.

Sperase să fie singur împreună cu ea, dar când Vittoria Colonna veni să îl întâmpine, îmbrăcată în mătase albă pură, cu un văl de dantelă albă peste cap, observă capela plină. Recunoscu membri de renume de la curtea Vaticanului și de la Universitate.

Un pictor spaniol se plânga că nu există artă bună în Spania pentru că spaniolii nu puneau preț pe pictură sau sculptură și refuzau să plătească pentru așa ceva. Oamenii începură să vorbească despre arta din propriile lor orașe-state: despre portretele lui Tițian din Veneția, de frescele lui Giotto din Padova, despre uimitoarea pictură din camera municipală din Siena, despre lucrările din castelul din Ferrara, apoi despre cele din Pisa, Bologna, Parma, Piacenza, Milano, Orvieto...

Michelangelo cunoștea majoritatea acestor lucrări și, ascultând doar pe jumătate, o urmărea pe Vittoria care era așezată sub un vitraliu care arunca umbre colorate pe pielea ei lipsită de cusur. Începu să se întrebe despre ea: dacă căsătoria ei cu marchizul de Pescara fusese din dragoste, atunci de ce au petrecut doar câteva luni împreună, din cei șaisprezece ani de căsătorie? De ce marchizul petrecuse lunile lungi ploioase de iarnă, când nu se puteau purta războaie, în nordul Italiei? Și de ce un

prieten vechi își întorsese privirea când el întrebase despre condițiile eroice în care murise marchizul?

Deveni brusc conștient că în capelă se făcuse liniște. Toți ochii erau întorși spre el. Cardinalul Ercole Gonzaga repetă politicos întrebarea: nu ar fi vrut Michelangelo să le povestească despre operele lui preferate de artă din Florența? Cu fața puțin îmbujorată și cu vocea un pic tulburată, Michelangelo vorbi despre frumusețea sculpturilor lui Ghiberti, Orcagna, Donatello, Mino da Fiesole, despre picturile lui Masaccio, Ghirlandaio, Botticelli. După ce termină, Vittoria Colonna spuse:

— Știind că Michelangelo este un om modest, ne-am ferit cu toții să vorbim despre arta din Roma. El a făcut în Capela Sixtină munca a douăzeci de pictori mari. Cu siguranță că toată omenirea va vedea și înțelege într-o bună zi Geneza prin pictura lui.

Ochii ei verzi enormi îl captivară complet. Acum când vorbea, parcă i se adresa direct lui, liniștită, castă, însă vocea ei avea totuși o notă guturală, iar buzele ei păreau la doar câțiva centimetri depărtare de ale lui.

— Michelangelo, să nu crezi că te laud prea mult. De fapt, nici nu te laud pe tine decât ca pe un slujitor credincios. Căci de multă vreme sunt de părere că ai un dar divin și că ai fost ales de Dumnezeu pentru lucrarea ta cea mare.

Căută în minte un răspuns, dar nu reușea să formuleze niciunul. Nu voia să vorbească decât despre sentimentele lui pentru ea.

— Sanctitatea Sa mi-a făcut marea favoare de a-mi permite să construiesc o mănăstire pentru tinere fete la poalele lui Monte Cavallo, continuă Vittoria. Locul pe care l-am ales este cel de lângă porticul dăruit al turnului lui Mecena, de unde se spune că Nero ar fi privit arderea Romei. Aș vrea să văd șterse urmele pașilor unui om atât de stricat de cele ale unor femei sfinte. Nu știu, Michelangelo, ce formă sau proporție să dau clădirii, și dacă

o parte din vechea structură nu ar putea fi adaptată pentru cea nouă.

— Dacă vreți să coborâți cu mine până la locul acela, *signora*, am putea cerceta ruinele.

— Ești prea amabil.

Michelangelo nu avea nicio intenție să fie amabil, ci spera pur și simplu că el și Vittoria puteau coborî singuri spre vechiul templu, pentru a petrece împreună o oră în timpul cercetării mormanelor de pietre. Vittoria invită tot grupul să îi însoțească la poalele dealului. Michelangelo reuși să obțină dreptul de a merge alături de ea, ațâțat de apropierea ei, de efluviile ei fizice, spirituale și intelectuale care îi captivau simțurile.

Reuși să se ridice deasupra acestui nor emoțional destul de mult timp pentru a permite arhitectului din el să iasă la suprafață și să estimeze care putea fi cel mai bun loc pentru amplasarea mănăstirii.

— Marchiză, cred că acest portic dărâmat ar putea fi transformat într-o clopotniță. Aș putea face câteva desene pentru mănăstire.

— Nu am îndrăznit să cer atât de mult.

Căldura recunoștinței ei îl cuprinse ca într-o îmbrățișare. Se felicită pentru această modalitate de a sparge bariera impersonală pe care Vittoria o păstra între ea și ceilalți.

— Voi face câteva schițe într-o zi, două. Unde aș putea să vi le aduc?

Ochii Vittoriei deveniră opaci. Când vorbi, vocea îi era forțată.

— Am mult de lucru la mănăstire. Nu ar putea Fogo să meargă să te anunțe când sunt liberă? Poate într-o săptămână sau două?

Se întoarse furios în atelier, și începu să trântescă lucrurile din jur.

Ce fel de joc juca femeia aceasta? Ii făcea oare aceste complimente extraordinare doar pentru a-l aduce la picioarele ei? Dacă își dorea prietenia lui, atunci de ce o

refuza? Să îl alunge... pentru încă două săptămâni! Oare nu putea să își dea seama că era complet cucerit de ea? Nu avea oare sânge uman în vene și sentimente umane în piept?

— Trebuie să înțelegi, îi explică Tommaso când îl văzu pe Michelangelo atât de tulburat. Este dedicată amintirii soțului ei. Timp de ani întregi, de la moartea lui, nu l-a iubit decât pe Iisus.

— Dacă dragostea pentru Christos ar fi împiedicat o femeie să iubească un bărbat, poporul italian ar fi murit de multă vreme.

— Ți-am adus câteva dintre poemele ei. Poate că ele te vor ajuta să înțelegi mai multe despre marchiză. Ascultă-l pe acesta:

*Aș vrea să-mi strige-un glas cu rezonanță
În suflet: Christ! — De-a pururi, iar avântul
Din scrierile mele și cuvântul
S-arate și credință, și speranță...⁵²*

Michelangelo medita câteva clipe asupra cuvintelor, trecându-și degetul arătător peste cutele de pe frunte.

— Pare să fie o femeie rănită adânc.

— Moartea a rănit-o.

— Permite-mi să mă îndoiesc.

— Atunci de ce?

— Instinctul meu îmi spune că ceva nu este în regulă.

După plecarea lui Tommaso, Michelangelo îi ceru lui Urbino să umple lampa cu ulei, se așeză în fața foilor de hârtie, cercetându-le conținutul. Citi dintr-un poem adresat soțului ei:

*Iubire, știi că n-am râvnit vreodată
Să fug din închisoarea ta suavă,*

---

⁵² „Lirica Renașterii italiene”; traducere de CD. Zeletin, Editura Tineretului, 1966, Vittoria Colonna, Sonetul CXCI.

*Din jugul dulce nu mi-am vrut izbavă,
Nici ce ți-am dat să-mi mai revie-odată!
Credința veche mi-i nestrămutată
Și inima e încă-n lanțuri sclavă...
Licori cu-amărăciune de otravă,
Ce tot la fel mi-s dragi, și azi mă-mbată.*

*Văzut-ai arcul tău iubit cum poate
În pieptul credincios și-aprins să tragă:
Putere-asupra lui nici moartea n-are!*

*Iubire, lațul astăzi mi-l dezleagă:
Eu n-am pus mare preț pe libertate,
Dar s-o recapăt – prea târziu îmi pare...⁵³*

Era nedumerit.

De ce și-ar descrie Vittoria dragostea drept o închisoare și un jug? De ce ar tânji să își recapete libertatea dintr-o dragoste pentru care își dedicase întreaga viață? Trebuia să aibă un răspuns: pentru că acum știa că o iubește, că a iubit-o din acel prim moment orbitor când a văzut-o pentru prima dată în grădina din San Silvestro.

— Există modalități de a obține informații, îl asigură inventivul Leo Baglioni, printre napolitanii din Roma, mai ales cei care au luptat alături de marchiz. Să vedem care dintre ei îmi sunt datori cu favoruri.

Adunarea datelor dură cinci zile. Când sosi la atelier, Leon părea obosit.

— Informațiile au început să toarne pe mine de parcă cineva ar fi desfăcut porțile cerului. Dar ce mă obosește, chiar și la vârsta mea cinică, este cantitatea mare de legendă care trece drept adevăr.

— Urbino, fii bun și adu pentru *signor* Baglioni o sticlă din cel mai bun vin al nostru.

— În primul rând, nu a fost deloc o dragoste idilică.

---

⁵³ Op. cit., Sonetul XIX.

Marchizul nu și-a iubit niciodată soția, și a fugit de ea la câteva zile după nuntă. În al doilea rând, a preacurvit tot drumul de la Neapole la Milano. În al treilea rând, a folosit orice scuză cunoscută soților inventivi pentru a nu se afla niciodată în același oraș cu soția lui. Și în al patrulea rând, nobilul marchiz a executat una dintre cele mai mișele trădări duble din istorie, înșelându-și atât împăratul, cât și tovarășii de conspirație. Se zvonește că a murit otrăvit, departe de orice câmp de bătălie.

— Știam eu, strigă Michelangelo. Leon, tocmai m-ai făcut un om foarte fericit.

— Dă-mi voie să mă îndoiesc.

— Ce vrei să spui?

— Aceste informații îți vor face viața mai grea, mai degrabă decât mai ușoară. Cred că, dacă Vittoria Colonna ar ști că tu cunoști adevărul despre căsătoria ei...

— Crezi că sunt un prost?

— Un bărbat îndrăgostit va folosi orice armă împotriva femeii pe lângă care insistă...

— Pe lângă care insistă! Nu am reușit încă să petrec o oră singur împreună cu ea.

Desena la masa plină de hârtii, creioane, cărbune, penițe, cu o copie a „Infernului” lui Dante deschisă la povestea lui Charon, când Fogo, slujitorul Vittoriei, veni pentru a-l invita pe Michelangelo în după-amiaza următoare în grădinile Palatului Colonna, de pe dealul de deasupra casei lui. Faptul că îl chemase în casa familiei ei mai degrabă decât în grădina bisericii sau la capelă îl făcu să creadă că ar putea să fie singuri. În febra așteptării, se luptă cu o pană boantă:

*Spre-a fi mai demn, o, doamnă preaslăvită,
De prietenia revărsată mie,
Spre voi a vrut, tot cu prietenie,*

Grădinile Colonna ocupau o parte importantă a pantei lui Monte Cavallo, acoperită cu pomi deși ale căror coroane bogate Michelangelo putea să le vadă din propria casă. Un slujitor îl conduse pe cărarea scăldată de parfumul greu al iasomiei înflorite. Auzi de la distanță zumzet de voci și fu dezamăgit amarnic. Dădu cu ochii de un pavilion de vară umbrit de platani, cu o cascadă și un lac cu nuferi, care păstrau aerul răcoros.

Vittoria veni să îl întâlnească. Salută din cap musafirii din pavilion și se așeză abrupt într-un colț, sprijinindu-se de grilajul alb dantelat. Vittoria îi căuta privirea, încercând să îl atragă în discuție, dar el refuză. Brusc, un gând îl fulgeră: „De aceea refuză să iubească din nou, nu pentru că prima dragoste a fost atât de frumoasă, ci pentru că a fost atât de urâtă! De aceea își dăruiește dragostea numai lui Christos”.

Își ridică ochii, privind-o cu o intensitate care ar fi putut să îi străpungă creierul și măduva oaselor. Ea se opri în mijlocul unei propoziții și se întoarse pentru a întreba politicos:

— E vreo problemă, Michelangelo?

Atunci el își dădu seama de încă ceva: „Nu a cunoscut niciodată dragostea unui bărbat. Soțul ei nu a consumat niciodată căsătoria, nici în luna de miere și nici când s-a întors rănit din războaie. Este la fel de fecioară ca și tinerele fete pe care le primește în mănăstire”.

Inima i se umplu de milă pentru ea. Trebuia să accepte legenda dragostei nemuritoare, și din acel punct să încerce să o convingă pe această femeie curajoasă și atrăgătoare că el putea să îi ofere o dragoste care putea să fie la fel de frumoasă ca aceea inventată de ea.

5

---

⁵⁴ Michelangelo, „Sonete”; traducere de CD. Zeletin, Editura pentru literatură universală, 1964, „Spre-a fi mai demn, o, doamnă preaslăvită”

Dragostea lui pentru Vittoria nu îi schimbase sentimentele pentru Tommaso de Cavalieri, care continua să sosească devreme în fiecare dimineață cu un ulcior de lapte rece sau cu un coș de fructe pentru cele două ore de desen sub supravegherea severă a lui Michelangelo, înainte ca soarele să devină prea fierbinte. Michelangelo îl punea să refacă schițele de zece ori, părând să nu fie niciodată mulțumit, dar de fapt satisfăcut de progresul lui Tommaso. Papa Paul îl primi pe Tommaso la curte și îl numi custode al fântânilor din Roma.

Tommaso își ridică privirea de la masa de desen, cu o expresie hotărâtă, ochii albaștri serioși.

— Michelangelo, nu există niciun inginer în Roma care să știe cum au adus anticii aici toată această apă! Și nimeni care ar îndrăzni să reconstruiască apeductele. Cum pot oare oamenii să își piardă atât de complet cunoștințele? Cred că nu mai vreau să devin pictor. Mi-ar plăcea să devin arhitect. Cei din familia mea sunt cetățeni romani de opt sute de ani. Orașul este în sângele meu. Nu vreau doar să îl păstrez, ci să ajut la reconstruirea lui. Arhitecții sunt cei de care orașul are acum cea mai mare nevoie.

Planul general pentru zidul Capelei Sixtine era acum complet. Putea să numere mai mult de trei sute de personaje pe care le introduse din primele lui desene, toate aflate în mișcare, niciunul nemișcat: o mulțime tumultuoasă de oameni înconjurându-l pe Christos într-un cerc intim și unul mai îndepărtat. Șuvoaie de trupuri se înălțau pe o parte și coborau pe cealaltă, cu norii de sub Christos reprezentând singurul spațiu gol. Jos pe partea stângă se afla gura peșterii Iadului, cu cimitirul veacurilor. Râul Acheron era pe partea dreaptă, își stabili un program conform căruia trebuia să picteze un personaj în mărime naturală pe zi, iar pentru figurile mai mari decât mărimea naturală, acorda două zile.

Crea „Fecioara” ca un amestec armonios între mama

lui, cele două madone -, "Pietà" și „Madona”, din cavoul familiei Medici -, Eva (cea pictată de el pe tavanul aceleiași Capele Sixtine, la șase panouri distanță pe tavan, acceptând mărul din partea șarpelui) și Vittoria Colonna. Asemenea Evei, era figura unei femei tinere, robuste, pline de viață. Asemenea celorlalte, avea o față superbă. Maria era întoarsă cu abilitate dinspre judecata nemiloasă a omenirii de către fiul ei, din moment ce ea însăși nu era judecată.

Era ea oare retrasă din compasiune pentru că omul trebuia judecat, indiferent care avea să îi fie soarta? Judeca oare Dumnezeu și oile, vitele, păsările?

Ca mamă, nu simțea ea oare milă pentru sufletele condamnate ghemuite sub brațul ridicat al fiului ei în mânie dreaptă? Putea ea oare să se elibereze de responsabilitatea pentru el, chiar dacă el era fiul lui Dumnezeu? Ea îl purtase în pântec timp de nouă luni, îl alăptase și îl îngrijise. Fiul ei judeca fiii altor mame! Cei buni aveau să fie salvați, cu sfinții întorcându-se în Rai. Dar cei aleși păreau atât de puțini, în comparație cu șirul nesfârșit de păcătoși. Fiecare lucru făcut de fiul ei era perfect. Și totuși nu putea să nu fie îndurerată de suferința cumplită care avea să urmeze.

Carol al V-lea nu mai veni la Roma, ci pregăti o flotă care să pornească din Barcelona împotriva piraților din Africa de Nord. Exilații florentini trimiseseră o delegație să îl întâlnească, pentru a-i cere să îl numească pe cardinalul Ippolito conducător al Florenței. Carol primi delegația cu bunăvoință... dar amână luarea unei decizii până la întoarcerea din război. Când Ippolito primi această veste, se hotărî să i se alătore lui Carol în această expediție și să lupte alături de împărat. La Itri, unde aștepta să se îmbarce, fu otrăvit de unul dintre agenții lui Alessandro și muri imediat.

Colonia florentină căzu în cea mai neagră disperare. Pierderea era deosebit de dureroasă pentru Michelangelo.

Descoperise în Ippolito tot ceea ce iubise în tatăl acestuia, Giuliano.

Acest lucru i-l mai lăsa doar pe fiul Contessinei în continuitatea dragostei lui pentru familia Medici. Niccolo părea să simtă și el același lucru, căci își căutau unul altuia compania în acele zile pline de groază.

Până în toamnă, la un an după sosirea lui în Roma, zidul său pentru Capela Sixtină era reconstruit și uscat. Cartonul lui pentru mai mult de trei sute de „oameni din toate neamurile”, așa cum se exprimase Matei, era pregătit pentru a fi așternut pe perete. Papa Paul, care dorea să îi asigure un sentiment de siguranță, îl numi printr-o notă pe Michelangelo Buonarroti „sculptor, pictor și arhitect al întregului Vatican”, cu o pensie pe viață de o sută de ducați pe lună, cincizeci din trezoreria papală, cincizeci din beneficiul bacului de pe râul Po de la Piacenza.

Sebastiano del Piombo, care se afla împreună cu el în fața schelelor din Capela Sixtină, îl întrebă cu nerăbdare:

— *Compare*, nu ai vrea să îmi permiți mie să aștern stratul de *intonaco*? Sunt meșter în asta.

— E o muncă plictisitoare, Sebastiano. Ești sigur că vrei să o faci?

— Aș fi mândru să pot spune că am ajutat la crearea „Judecății de Apoi”.

— În regulă. Dar nu folosi *pozzolana* romană, pentru că rămâne moale. Pune în loc de aceasta praf de marmură, și nu amesteca prea multă apă în var.

— Îți voi așterne o suprafață lipsită de cusur.

Și, din punct de vedere structural, se ținu de cuvânt. Dar în momentul în care se apropie de altar, Michelangelo miroși că ceva nu e în regulă: Sebastiano amestecase mastic și rășină în var, le pregătise împreună și întinsese ghipsul cu o mistrie de zidar încinsă în foc.

— Sebastiano, ai pregătit zidul acesta pentru vopsele de ulei!

— Nu asta e ceea ce îți doreai?, întrebă Sebastiano

nevinovat.

— Știi bine că eu lucrez în frescă!

— Dar nu mi-ai spus aceasta, maestre! Eu am făcut zidul nostru din San Pietro din Montario în ulei.

Michelangelo îl cercetă pe venețian din vârful cheliei capului până la straturile de grăsime din jurul mijlocului.

— Și ce te îndreptățește pe tine să pictezi o parte a acestui perete...?

— Nu am vrut decât să ajut.

— ...la pictarea „Judecății de Apoi”? Michelangelo ridică vocea. Din moment ce nu știi să lucrezi decât în ulei, ai pregătit un perete pentru uleiuri ca să poți lucra împreună cu mine. Ce altceva ai mai făcut?

— Păi eu... eu am vorbit cu Papa Paul. Știe că fac parte din *bottega* ta. Te plângeai că nu mai pictez. Aici este ocazia...

— Ocazia să te dau afară!, strigă Michelangelo. Ar trebui să îți dau jos toată această tencuială peste capul tău nerecunoscător.

Dar chiar în timp ce Sebastiano pleca la rezezeală, Michelangelo știa că avea să dureze zile, chiar săptămâni pentru ca suprafața să fie răzuită. Apoi peretelui de cărămidă trebuia să i se acorde vreme de uscare din nou înainte de începerea aplicării bazei pentru frescă. Și aceasta avea nevoie de timp de uscare. Sebastiano îi irosise luni întregi!

Zidul avea să fie reparat de către Urbino cel priceput. Dar ruptura dintre Michelangelo și Antonio da Sangallo, provocată de către acea notă semnată de Papă, avea să dureze pentru tot restul vieții.

Antonio da Sangallo, în vârstă de cincizeci și doi de ani, își împodobește fața cu o copie a mustății orientale bogate a unchiului său Giuliano. Se alăturase lui Bramante ca ucenic la „Sfântul Petru”, iar după moartea lui Bramante lucrează ca asistent pentru Rafael.

Fusese parte din grupul lui Bramante și Rafael, când

aceștia atacaseră valoarea Capelei Sixtine. De la moartea lui Rafael, cu excepția câtorva ani când Papa Leon îl forțase să îl accepte pe Baldassare Peruzzi din Siena ca arhitect colaborator, Sangallo fusese arhitectul Bazilicii Sfântul Petru și al Romei. Timp de cincisprezece ani, în timp ce Michelangelo lucrase în Carrara și Florența, nimeni nu îndrăznise să-i pună la îndoială autoritatea... acea notă a Papei îl înfurie la culme.

Tommaso îi aduse primul avertisment că Sangallo devenea din ce în ce mai violent.

— Nu contestă atât faptul că ai fost numit sculptorul și pictorul oficial al Vaticanului. Ia aceasta în derâdere, spunând că e o greșeală colosală. În schimb, numirea ca arhitect oficial îl scoate din minți.

— Nu eu am cerut Papei Paul să pună asta în notă.

— Nu ai putea să îl convingi niciodată pe Sangallo de acest lucru. Pretinde că pui la cale să îl îndepărtezi de Bazilica Sfântul Petru.

— Care „Sfântul Petru”? Acei stâlpi și fundații pe care le toarnă de cincisprezece ani?

Sangallo sosi la ușa lui chiar în acea seară, însoțit de doi dintre ucenicii săi care îi luminau calea prin Piazza del Foro Traiano. Michelangelo îi invită înăuntru și încercă să îl îmblânzească pe Sangallo, aducându-i aminte de vremurile petrecute împreună în casa unchiului său din Florența. Sangallo refuză să se lase împăcat.

— Ar fi trebuit să vin aici chiar în prima zi în care am auzit că mă acuzi în fața Papei Paul. Sunt aceleași calomnii pe care le-ai folosit și împotriva lui Bramante.

— Eu i-am spus Papei Iuliu că amestecul era prost și că stâlpii vor crăpa. Rafael a petrecut ani întregi reparându-i. Nu e adevărat?

— Crezi că îl poți întoarce pe Papa Paul împotriva mea. Tu ai cerut să fii declarat arhitectul Vaticanului. Vrei să mă dai afară!

— Asta nu e adevărat. Îmi fac griji în legătură cu acea

clădire. Construcția a fost deja plătită, și totuși nu se vede încă nicio parte a bisericii propriu-zise.

— Auziți-l vorbind pe marele arhitect! Am văzut cupola aia turtită și nenorocită cu care ai chinuit capela Medici. Sangallo își apăsă pumnii încleștați de pieptul lui. Nu-ți mai băga nasul strivit în „Sfântul Petru”. Te-ai băgat în treburile altor oameni toată viața ta. Nici măcar Torrigiani nu a putut să te învețe minte. Dacă ții la viața ta, ține minte că Bazilica Sfântul Petru e a mea!

Mânios pentru prima dată, supărat de pomenirea numelui lui Torrigiani, Michelangelo își strânse buzele și răspunse rece:

— Nu chiar. A fost a mea prin ideea inițială și s-ar putea foarte bine să fie a mea prin construcția ei.

Acum, că Sangallo îi declarase război fățiș, Michelangelo se hotărî că ar fi mai bine să vadă macheta acestuia. Tommaso aranja să îl ducă în biroul comisarului de la „Sfântul Petru”, unde aceasta era expusă. Merseră acolo într-o zi de sărbătoare religioasă, când locul era pustiu.

Michelangelo fu înspăimântat de ceea ce văzu. Interiorul lui Bramante în forma unei cruci grecești fusese limpede și pur, plin de lumină și izolat de locurile înconjurătoare. Modelul lui Sangallo includea un șir de capele, care răpeau toată lumina creației lui Bramante și nu aducea una proprie. Erau atât de multe șiruri de coloane una peste cealaltă, de foșoare și subdiviziuni, încât liniștea senină anterioară fusese pierdută. Sangallo construiseră înainte fortărețe și ziduri de apărare. Nu avea nicio idee despre crearea unei construcții a spiritului, una care să reprezinte biserica-mamă a creștinătății. Dacă i se permitea lui Sangallo să continue, acesta avea să ridice un monument greoi, aglomerat și de prost gust.

Mergând spre casă, Michelangelo îi spuse mâhnit lui Tommaso:

— Am greșit spunându-i Papei că e o risipă de bani. Acesta este cel mai mic pericol.

— Atunci n-o să spui nimic?

— E limpede din vocea ta, Tommaso, că speri că n-o s-o fac. De fapt, Papa mi-ar spune: „Aceasta te va pune într-o lumină proastă”. Și este adevărat. Dar atunci „Sfântul Petru” ar fi la fel de întunecată ca o peșteră.

6

Toate „Judecățile de Apoi” pe care le văzuse erau dulcege, povești ireale de copii, rigide, fără mișcare, stratificate atât de mult în spațiu, cât și în categorii spirituale, cu un Christos rece ca o natură moartă pe tron, cu Judecata deja stabilită. Michelangelo căutase întotdeauna momentul deciziei, care pentru el era sâmburele veșnic al adevărului: David, înainte de lupta cu Goliat, Dumnezeu, înainte de a-i da scânteia vieții lui Adam, Moise, înainte de a-i încuraja pe israeliți. Și acum căuta o „Judecată de Apoi” care nu fusese încă îndeplinită, cu Christos sosind pe scenă într-o izbucnire de forță, în timp ce toate națiunile de pe pământ, din toate timpurile, se îndreptau spre el întrebându-se plini de teamă: „Oare ce se va întâmpla cu mine?”

Aceasta avea să fie cea mai puternică dintre toate reprezentările lui Christos. Îl făcu asemenea lui Zeus și Hercule, Apollo și Atlas, în timp își dădea seama că era el, Michelangelo Buonarroti, cel care avea să judece națiile de oameni. Trase înapoi în spațiu piciorul drept al lui Christos, la fel cum făcuse cu Moise, pentru a provoca o dezechilibrare a greutății și pentru a da personajului o stare de tensiune. Peretele avea să fie dominat de solemnitatea lui Christos, de măreția lui înfricoșătoare.

Pe boltă își pictase „Geneza”, în culori strălucitoare, dramatice. „Judecata de Apoi” avea să se mărginească la culori palide, tonuri ale pielii și nuanțe de maroniu. Pe tavan lucrase cu panouri delimitate strict. Pentru „Judecata de Apoi” trebuia să creeze iluzia magicianului de a face să

dispară zidul și să apară spațiul infinit.

Acum, pregătit să înceapă fresca în sine, orice sentiment al anilor risipiți, oboseala și nesiguranța pentru viitor dispărură. Era încălzit de dragostea pentru Tommaso, încrezător în rezultatele stăruinței lui în dragostea pentru Vittoria, și începu să picteze peretele în forță.

— Tommaso, cum poate un om să fie fericit pictând judecata lumii, când atât de puțini sunt cei care vor fi salvați?

— Pentru că fericirea ta nu provine din osânda veșnică. Ecclesia ținând-o în poală pe tânăra fată și acest păcătos osândit sunt la fel de frumoase ca tot ce ai pictat pe boltă.

Încerca să surprindă adevărul gol prin goliciune, să exprime tot ce putea fi exprimat de către corpul uman. Christos avea să poarte o fâșie de pânză în jurul șalelor, iar Fecioara, un veșmânt liliachiu-deschis. Însă, pe când îi picta picioarele-i frumoase, nu putu să le acopere decât cu cea mai fină mătase de culoarea liliacului. Toți ceilalți, bărbați, femei, copii, îngeri, erau goi. Îi picta așa cum îi făcuse Dumnezeu... și așa cum voise el să picteze de la treisprezece ani. Ocoli iconografia tradițională pentru a realiza răspunsurile emoționale proprii. Prezenta prea puțin din vocabularul ritualic al picturii religioase. Nu se considera un pictor religios, la fel cum nu considera „Judecata de Apoi” o frescă religioasă. Aceasta era una spirituală, care avea de-a face cu eternitatea sufletului uman, cu puterea lui Dumnezeu de a-l determina pe om să se judece singur și să își asume responsabilitatea pentru păcatele lui. Reprezenta o umanitate unică luptându-se cu aceeași soartă, toți oamenii din toate națiile. Chiar și apostolii și sfinții, care aveau în față simbolurile martirajelor lor, speriați că s-ar putea să nu fie recunoscuți, păreau uimiți de această imagine a lui Christos, „cel mai mareț Jupiter”, după cum l-a descris Dante, pe cale de a arunca fulgere aprige celor vinovați.

În timpul zilei se înclua în lumea Capelei Sixtine, însoțit

numai de Urbino pe schela înaltă, pictând mai întâi în lunetele din care își ștersese lucrările anterioare. Imediat dedesubt se afla figura lui Christos, pe stânca raiului, cu soarele de aur servind drept tron în spatele lui. Stând pe podeaua capelei, privind în sus, simțea nevoia să acorde un impact vizual mai puternic brațului ridicat al lui Christos. Urcă pe schelă și adăugă mai mult volum, întinzând vopseaua dincolo de conturul trasat pe ipsosul ud. Apoi o picta pe Maria alături de Christos și mulțimi de oameni de-o parte și de cealaltă.

Noaptea citea din Biblie, Dante și predicile lui Savonarola trimise lui de Vittoria Colonna. Toate se potriveau asemenea părților unui întreg. Putea să audă vocea lui Savonarola în timp ce citea predicile pe care le ascultase din gura călugărului cu patruzeci de ani înainte. Acum, așa cum îi spusese și Vittoria, preotul martirizat apărea în toată gloria lui de profet. Toate lucrurile prezise de Fra Savonarola se adeveriseră: ruptura din sânul bisericii, apariția unei credințe noi în cadrul creștinătății, pierderea puterii papalității și clerului, decăderea moralei, creșterea violenței:

Roma, un război puternic te va dezbrăca de toată pompa și fastul tău, și o ciumă grozavă te va face să lași deoparte deșertăciunile tale.

Privește, o, Florența, soarta ta, dacă vei avea un tiran. Limba ta este legată, ființa ta e supusă lui, zeii tăi sunt bunul lui plac... înjosită în toate felurile.

Afară, părea că ziua Judecății de Apoi sosise pentru Papa Paul. Cardinalul Niccolo, acum unul dintre cei mai puternici cardinali de la curte, îi aduse vestea lui Michelangelo: Carol al V-lea al Spaniei și Francisc I al Franței și-au declarat război. Carol se îndrepta spre nord din Neapole împreună cu armata lui, cea care prădase Roma și zdrobise Florența.

Papa Paul nu avea nicio armată sau mijloace de rezistență. Se pregătea să fugă.

— Dar unde să fugă?, întrebă Tommaso înfierbântat. La Sant'Angelo, în timp ce trupele lui Carol jefuiesc din nou? Nu putem suporta încă un jaf. Vom deveni o adunătură de pietre, asemenea Cartaginei.

— Cu ce să lupte?, întrebă, la rândul său, Michelangelo. Am văzut armata împăratului de după zidurile de la San Miniato. Au tunuri, cavalerie, lăncieri... Voi ce veți folosi ca să vă apărați?

— Mâinile noastre goale!

Tommaso era vânat de furie. Era prima dată când Michelangelo îl vedea într-o asemenea stare.

Papa Paul se hotărî să lupte... cu pace și măreție.

Îl primi pe împărat pe treptele din fața Bazilicii Sfântul Petru, înconjurat de ierarhia bisericii în haine fastuoase și trei mii de tineri viteji romani. Carol se purtă cu bunăvoință și acceptă autoritatea spirituală a Papei. În ziua următoare, Carol o vizită pe Vittoria Colonna, marchiză de Pescara, prietenă a familiei, care îl chemă pe prietenul ei, Michelangelo Buonarroti, la întâlnirea din grădina de la San Silvestro al Quirinale.

Sfântul împărat roman, un monarh ceremonios și trufaș, luă cunoștință de prezentarea Vittoriei cu deosebită plăcere. Michelangelo pleda pe lângă Carol pentru îndepărtarea lui Alessandro ca tiran al Florenței. Împăratul nu părea să fie foarte interesat, dar când Michelangelo încheie se aplecă spre el și spuse cu o însuflețire neobișnuită:

— Pot să îți promit un lucru când ajung la Florența!

— Vă mulțumesc, Maiestate.

— Că voi vizita noua ta sacristie. Oamenii de la curtea mea, care s-au întors în Spania, au spus că este una dintre minunile lumii.

Michelangelo privi spre Vittoria, pentru a vedea dacă putea să continue. Fața Vittoriei era calmă. Era dispusă să

riște supărarea împăratului, permițându-i lui Michelangelo să vorbească pentru patria lui.

— Maiestate, dacă sculpturile din noua sacristie sunt bune, aceasta este pentru că am crescut în capitala artei din Europa. Florența poate continua să creeze lucrări nobile de artă doar dacă o salvați de sub cizma lui Alessandro.

Carol își păstră buna dispoziție și murmură:

— Marchiza de Pescara spune că ești cel mai mare artist de la începutul timpurilor. Ți-am văzut Capela Sixtină. În câteva zile îți voi vedea sculpturile din capela Medici. Dacă sunt atât de minunate pe cum am auzit, ai promisiunea noastră regală că... se va face ceva.

Colonia florentină înnebuni de bucurie. Carol al V-lea se ținu de cuvânt. Fu foarte impresionat de vizita la noua sacristie și porunci ca ceremoniile de nuntă ale fiicei sale Margareta cu Alessandro să aibă loc în capela lui Michelangelo. Această perspectivă îl îmbolnăvi pe Michelangelo atât de tare, încât nu mai putea să lucreze. Mergea în *campagna* de-a lungul cavourilor de pe Via Appia, scaldat de valuri de repulsie și scuturat de greață.

Căsătoria se dovedi a fi de scurtă durată. Alessandro fu omorât într-o casă de lângă Palatul Medici de Lorenzino, unul dintre verii Popolano, când acesta credea că merge la o întâlnire cu sora neprihănită a lui Lorenzino. Florența era eliberată de tiranul ei nesățul, însă nu și Michelangelo. Corpul lui Alessandro, urât de toată Toscana, fu aruncat pe ascuns în noapte în sarcofagul sculptat cu puritate sub „Auroră” și „Amurg”.

— Toți florentinii au scăpat de Alessandro... în afară de mine, îi spuse lui Urbino posomorât. Acum vezi la ce este bun un sculptor în marmură: la crearea de morminte pentru tirani.

Dar repulsia trece, la fel ca și bucuria. Fiecare lovitură grea îl ținea departe de Capela Sixtină câte-o săptămână sau două. Veștile bune, cum erau căsătoria nepoatei lui,

Cecca, cu Guicciardini, fiul unui istoric florentin renumit, sau alegerea confesorului tatălui Vittoriei Colonna, Reginald Pole, în funcția de cardinal, fapt care întărea facțiunea reformistă, îl trimiteau înapoi revigorat pentru a picta un grup compact de sfinți protejați de mânia lui Christos: Ecaterina cu o bucată de roată, Sebastiano cu un mănunchi de săgeți, forme străvezii plutind în sus, siluete superbe de femei într-o mulțime de bărbați. Își folosi energia rămasă pentru a-l îmbuna pe ducele de Urbino încă mândru, creând pentru el modelul unui cal de bronz și o solniță bogat decorată. Se liniști la vestea că un urmaș al ramurii Popolano a familiei Medici, Cosimo de Medici, un tânăr umil și blând de șaisprezece ani, se afla în Palatul Medici, și mulți dintre exilați se întorceau acasă, cu fiii tineri ai prietenilor lui veniți să îi ureze un călduros *A rivederci*.

Fu zguduit când zodia potrivnică în care părea că intrase Florența de la moartea timpurie a lui *Il Magnifico* culmina cu o nouă tragedie: Cosimo, chiar dacă era un om moral, începuse să se transforme într-un tiran, reducând consiliile nou alese la neputință. Tinerii din Florența organizară o armată, cumpărară arme și făcură apel la Francisc I al Franței să le împrumute trupe pentru a-i învinge pe susținătorii lui Cosimo. Carol al V-lea nu își dorea o Republică. Își împrumută armata lui Cosimo, care zdrobi revolta. Conducătorii ei fură executați, sute din cele mai bune minți ale Toscanei, fiecare familie suferind pierderi severe: Filippo Strozzi fu trecut prin sabie, fiul lui omorât, Baccio Valori și fiul lui omorâți, alți doisprezece dintre tinerii care se adunaseră în atelierul său, îndrăzneți și nerăbdători să se întoarcă să lupte pentru orașul lor, erau morți în gloria și frumusețea tinereții.

— Care-a fost păcatul lor?, strigă Michelangelo. Pentru ce fapte au fost judecați, încât au trebuit să fie omorâți cu sânge rece? În ce fel de junglă trăim, dacă asemenea crime brutale și lipsite de noimă pot fi comise fără pedeapsă?

Cât de multă dreptate avuse să picteze un Iisus cumplit

și plin de mânie pe peretele pentru „Judecata de Apoi”!

Redesenă colțul din dreapta jos al cartonului, vizavi de morții care se ridicau din morminte pe partea stângă, și pentru prima dată desenă un grup cu cei condamnați deja, conduși de Charon la gura iadului. Acum, omul părea să fie doar o altă formă de viață animală, croindu-și drumul pe suprafața pământului. Avea el oare un suflet nemuritor? Aceasta nu îi adusesese prea multe: nu era decât un adaos pe care avea să îl ducă cu el în Infern. Poate că acest suflet avea să îl ajute să urce în Purgatoriu și apoi chiar și în Paradis. În acel moment ar fi spus „Dă-mi voie să mă îndoiesc”...

Căci și Vittoria Colonna trecea prin vremuri grele.

Giovanni Pietro Caraffa, care o suspecta de mult timp pentru activitatea ei de cercetare a noilor doctrine și a discuțiilor asupra credinței, fusese ales cardinal. Un fanatic religios, cardinalul Caraffa își începuse eforturile de a aduce Inchiziția în Italia, pentru a-i extermina pe eretici, pe gânditorii liberi, pe necredincioși... și în cazul Vittoriei Colonna, pe cei care lucrau din afara bisericii pentru a obliga această instituție să se reformeze din interior. Spusese clar că o considera pe ea și micul grup din jurul ei periculoși. Chiar dacă erau arareori mai mult de opt sau nouă la întâlnirile lor, aveau întotdeauna un informator printre ei.

Cardinalul Caraffa avea luni dimineața un raport complet al discuțiilor lor de duminică după-amiaza.

— Ce va însemna aceasta pentru tine?, o întrebă Michelangelo îngrijorat pe Vittoria.

— Nimic, atât timp cât unii dintre cardinali sunt în favoarea reformelor.

— Dar dacă acest Caraffa dobândește puterea?

— Exilul.

Michelangelo rămase șocat. Privea fix fața ei de alabastru, devenind și el palid.

— Nu ar trebui să ai grijă?

Acest gând îi făcu vocea aspră. Întreba asta pentru ea sau pentru el însuși? Vittoria știa cât de importantă era pentru el prezența ei la Roma.

— Nu ar avea niciun rost. Și la fel aș putea să te avertizez și eu. Și vocea ei părea ascuțită. Cerea aceasta pentru ea sau pentru el? Nu îi arătase oare că îl voia lângă ea? Lui Caraffa nu îi place ceea ce pictezi la Capela Sixtină.

— Dar cum poate să știe? O țin încuiată tot timpul.

— La fel cum știe ce vorbim aici.

Chiar dacă nu primise în atelierul său pe nimeni în afară de Urbino, Tommaso și cardinalii Niccolo și Giovanni Salviati de la începerea mării cartonului, și în Capela Sixtină pe nimeni altcineva decât Urbino, cardinalul Caraffa nu era singurul care știa ce punea el pe perete. Începu să primească scrisori din toată Italia, care îi comentau munca. Cea mai ciudată sosise din partea lui Pietro Aretino, pe care Michelangelo îl cunoștea după reputație drept un scriitor talentat și un nenorocit fără scrupule care trăia din șantaj, obținând cele mai surprinzătoare favoruri și sume de bani, chiar și din partea prinților și a cardinalilor, arătându-le cât de mult rău putea să le facă inundând Europa cu scrisori răutăcioase despre ei, formulate în termeni atât de colorați și tăioși, încât la curțile Europei calomniile lui erau repetate ca anecdote amuzante. Căzut în trecut în sărăcie și dizgrație din cauza lăcomiei și desfrâului, era în prezent un om important în Veneția, prieten apropiat al lui Tițian și însoțitor al regilor.

Scopul scrisorii lui Aretino era să îi spună lui Michelangelo exact cum să picteze „Judecata de Apoi”:

Îl văd în mulțime pe Antihrist, cu trăsături pe care doar tu le-ai putea crea: văd teroarea pe fețele celor vii. Văd semnele dispariției soarelui, lunii și stelelor. Văd elementele topindu-se și dispărând, și văd Natura obosită devenind sterilă... văd viața și moartea speriate de această anarhie înspăimântătoare... văd zborul ca de săgeți al

cuvintelor judecății, ieșind din gura Fiului lui Dumnezeu printre tunete îngrozitoare...

Aretino își încheia scrisoarea lungă cu un comentariu prin care spunea că, deși jurase să nu se mai întoarcă niciodată la Roma, hotărârea lui putea fi călcată de dorința de a onora geniul lui Michelangelo. Michelangelo îi răspunse ironic, gândindu-se să scape astfel de băgăreț:

Nu îți schimba decizia de a nu mai veni la Roma, doar de dragul de a vedea munca mea. Asta ar însemna să cer prea mult! M-am bucurat când am primit scrisoarea dumitale, și m-am întristat în același timp, pentru că, din moment ce am terminat deja o mare parte a poveștii mele, nu pot să folosesc ideile dumitale.

Aretino începu să îl inunde cu scrisori prin care cerea desene, bucăți de cartoane sau modele:

Oare devotamentul meu nu merită din partea ta, prințul sculpturii și al picturii, unul din acele cartoane pe care le arunci în foc?

Trimiterea scrisori chiar și prietenilor lui Michelangelo, tânărului Vasari, pe care îl cunoscuse în Veneția, și celorlalți care frecventau atelierul din Macello dei Corvi, hotărât să aibă ajutorul lor în obținerea unor schițe pe care să le poată apoi vinde. Michelangelo îi răspunse evaziv, se plictisi și apoi îl ignoră complet pe Aretino.

Aceasta se dovedi a fi o greșeală: Aretino își păstră veninul până la terminarea „Judecății de Apoi” și lovi cu două împroșcături de cerneală, una care aproape îi distruse cei cinci ani de pictură, iar a doua, reputația.

Timpul și spațiul erau acum identice. Nu putea să spună câte zile, săptămâni sau luni trecuseră de când 1537 îi făcu loc lui 1538, dar înaintea lui, pe peretele altarului, putea să spună exact câte personaje pluteau în sus prin nivelurile joase de nori spre piscurile stâncoase de o parte și de cealaltă a Madonei și a Fiului ei. Christos cu brațul ridicat deasupra capului într-o sentință mânioasă nu era acolo să asculte vreo rugămintă. Nu avea niciun sens pentru păcătoși să ceară milă. Cei răi erau deja condamnați și văzduhul era plin de frica lor.

Și totuși, formele corpului uman nu fuseseră niciodată prezentate mai vii sau cu mai multă dragoste.

Cum era posibil ca un spirit atât de josnic să locuiască într-un castel atât de nobil? Cum de carnea era atât de perfectă în structură, putere, frumusețe, mai mult decât orice lucru îndeplinit de acei muritori înspăimântați cu mintea și sufletul lor?

În fiecare dimineață, Urbino așternea suprafața necesară de *intonaco*. Până la lăsarea nopții, Michelangelo o umplea cu un corp prăvălindu-se în jos spre lad sau cu portrete ale lui Adam și Eva, acum în vârstă. Urbino devenise la fel de expert ca și Rosselli la îmbinarea ghipsului proaspăt din fiecare zi, astfel încât liniile să nu fie vizibile. În fiecare zi la prânz, servitoarea lui, Caterina, aducea mâncare pe care Urbino o încălzea deasupra unui godin cu jar de pe schelă înainte de a

0 servi lui Michelangelo.

— *Mangiate bene*.⁵⁵ Aveți nevoie de putere. E *torta*, precum cea pe care obișnuia să o coacă mama vitregă a dumneavoastră, cu pui prăjit în ulei și tocat în cârnați cu ceapă, pătrunjel, ouă și șofran.

— Urbino, știi că sunt prea concentrat acum, ca să mănânc în mijlocul zilei de lucru.

— ...și prea obosit pentru a mânca la sfârșitul uneia. Uitați ce am aici, o bunătate de salată, de-ți plouă-n gură.

---

⁵⁵ Mâncați bine (lb. italiană).

Michelangelo chicoti. Mancă pentru a-i face pe plac lui Urbino, și rămase surprins de cât de bună era mâncarea, cât de mult se asemăna cu aceea a lui *Il Migliore*. Urbino fu mulțumit de succesul stratagemii.

Când Michelangelo începu să dea semne de oboseală, după luni de muncă intensă, Urbino fu cel care îl convinge să stea acasă, să se odihnească, să se amuze subțind blocurile pentru profet, sibila și Fecioară pentru familia Rovere. Când ducele de Urbino muri, Michelangelo fu nespus de ușurat, chiar dacă știa că va trebui să-și mărturisească păcatul de a se fi bucurat de moartea unui om. Nu peste mult timp, noul duce de Urbino sosi în atelierul său din strada Macello dei Corvi. Michelangelo îi aruncă o privire, așezat în pragul ușii, asemenea tatălui său. Își spuse în gând: „*Dio mio*, moștenesc fiii dușmanilor mei, asemenea fiilor prietenilor mei.” Dar se înșela în privința noului duce.

— Am venit pentru a pune capăt neînțelegerii, spuse acesta calm. Nu am fost niciodată de acord cu tatăl meu, că neterminarea cavoului unchiului meu este în întregime din vina dumneavoastră.

— Vreți să spuneți că acum îl pot numi pe ducele de Urbino prietenul meu?

— Și admiratorul dumneavoastră. I-am spus adesea tatălui meu că, dacă v-ar fi fost permis, ați fi terminat acel cavou, așa cum ați făcut cu Capela Sixtină și Capela Medici. Nu veți mai fi hărțuit de-acum înainte.

Michelangelo se scufundă în scaun.

— Fiul meu, nici nu știi ce greutate mi-ai luat de pe umeri...

— Dar ca semn al aceleiași admirații, continuă tânărul, veți înțelege dorința noastră ca dumneavoastră să terminați acest monument sfânt pentru unchiul meu, Papa Iuliu. Din respectul purtat Papei Paul, nu vă vom întrerupe în timp ce completați fresca. Dar, după terminarea acesteia, vă cerem să vă dedicați acestui monument, cu de

două ori mai mult zel, pentru a recupera timpul pierdut.

— Cu toată inima! Veți avea acest cavou!

În timpul iernii lungi făcu desene pentru Vittoria: o „Sfântă Familie”, o “Pietà” minunat concepută, în timp ce ea îi răspunde trimitându-i o primă ediție a poemelor ei publicate, *Rime*. Pentru Michelangelo, care dorea să își exprime întreaga pasiune, era o relație incompletă. Totuși, dragostea pentru ea și convingerea lui că și ea avea sentimente profunde pentru el îi mențineau puterea creatoare în timp ce picta *contadini* voinici în chip de îngerii plutind pe un șir de nori sub Christos, suflându-și trâmbițele cu atâta putere, încât toți morții de dedesubt aveau să audă și să se ridice din mormintele lor.

Frații, nepotul Lionardo și nepoata Cecca îl țineau la curent cu afacerile familiei. Lionardo, care avea aproape douăzeci de ani, făcea pentru prima dată profit din magazinul de lână al familiei. Cecca îi dăruia câte un nepot în fiecare an. Din când în când, trebuia să scrie scrisori supărate către Florența, când nu primea confirmarea banilor trimiși, sau când Giovansimone și Sigismondo se certau pe grâul ce-l aveau de primit de la fiecare fermă, sau când, cerându-i lui Lionardo să îi trimită niște cămăși frumoase florentine, acestea se dovediră a fi „atât de grosolane, că niciun țăran nu le-ar fi purtat”.

Când Lionardo îi trimitea pere bune sau vin *trebbiano*, Michelangelo lua o parte din ele la Vatican pentru a le dăruia Papei Paul. Deveniseră rapid prieteni. Dacă trecea mai mult timp fără ca Michelangelo să îl viziteze, Papa Paul îl chema de la muncă în camera tronului, întrebând pe un ton jignit:

— Michelangelo, de ce nu mai vii să ne vizitezi?

— Sfinte Părinte, nu aveți nevoie de prezența mea aici. Cred că vă sunt mai bine de folos dacă rămân să lucrez, mai degrabă decât cei care stau toată ziua în fața voastră.

— Pictorul Passenti se înfățișează aici în fiecare zi.

— Passenti are un talent comun, care poate fi găsit fără lampă în toate piețele din lume.

Paul se dovedi a fi un Papă bun. Numea bărbați onorabili și capabili în funcții de cardinali, și era dedicat reformei din interiorul bisericii. Chiar dacă trebuia să opună autoritatea bisericii contra autorității militare a lui Carol, nu provocă nici războaie și nici invazii. Era dedicat artelor și erudiției. Și totuși moștenirea lui din perioada Borgia avea întâietate, făcându-l ținta atacurilor. Era la fel de atașat de fiii și nepoții săi, așa cum Papa Borgia fusese atașat de Cezar și Lucrezia, și nu se dădea în lături de la nicio josnicie dacă aceasta ajuta la formarea averii fiului său, Pier Luigi, pentru care era hotărât să întemeieze un ducat. Își numi nepotul de paisprezece ani, Alessandro Farnese, cardinal, și își căsători încă un nepot tânăr cu fiica lui Carol al V-lea, văduva lui Alessandro de Medici, creându-i și un domeniu prin smulgerea de la ducele de Urbino a ducatului de Camerino.

Dușmanii lui îl numeau „josnic și nemilos” din cauza acestor lucruri.

Până la sfârșitul anului 1540, Michelangelo isprăvisese cele două treimi de sus ale frescei și îl angajă pe tâmplarul Ludovico să coboare schelele.

Papa Paul, care auzi vestea, sosi neanunțat.

Renunțase la folosirea acestei capele personale, pentru ca Michelangelo să poată avea parte de intimitate. Urbino, care răspunse ciocănitului la ușă, nu putu să refuze accesul pontifului.

Michelangelo coborî de pe noua schelă joasă și îl întâmpină pe Papa Paul și pe maestrul de ceremonii al acestuia, Biagio da Cesena, cu vorbe prietenoase. Papa se opri în fața „Judecății de Apoi”, merse țeapăn spre perete, fără să își desprindă ochii de pe el. Când ajunse la altar, căzu în genunchi și începu să se roage.

Nu la fel făcu Biagio da Cesena, care privea fix fresca. Paul se ridică în picioare făcu semnul crucii deasupra lui Michelangelo și apoi spre „Judecata de Apoi”. Obrajii îi erau scăldați de lacrimi de mândrie și umilință.

— Fiul meu, ai creat ceva glorios pentru domnia mea.

— E o rușine...!, scui pă Biagio da Cesena.

Papa Paul rămase uimit.

— Și complet imoral! Nu pot să îi disting pe sfinți de păcătoși. Nu sunt decât sute de nuduri. E o rușine.

— Credeți că trupul omului este rușinos?, întrebă Michelangelo.

— Într-o *bagno*⁵⁶, nu. Dar în capela Papei! *Scandaloso!*

— Doar dacă vrei să creezi un scandal, Biagio, răspunse Paul cu fermitate. În ziua „Judecății de Apoi” vom sta cu toții goi în fața Domnului. Fiul meu, cum să îmi exprim recunoștința coplesitoare?

Michelangelo se întoarse spre maestrul de ceremonii cu un gest împăciuitoare, pentru că nu dorea să aibă dușmani pentru fresca lui. Biagio da Cesena izbucni cu asprime:

— Într-o bună zi, acest perete nelegiuit va fi distrus, așa cum ai distrus și tu frescele frumoase ale lui Perugino de sub el.

— Nu atât timp cât trăiesc eu, strigă Papa Paul furios. Voi excomunica pe oricine îndrăznește să se atingă măcar de această capodoperă!

Părăsiră apoi capela. Michelangelo rămase nemișcat pipăind locul dureros din stânga, sub coaste. Îl rugă pe Urbino să amestece niște *intonaco* și să-l întindă într-un loc gol în colțul din partea dreaptă a peretelui. Când acesta fu gata, picta acolo o caricatură a lui Biagio da Cesena reprezentându-l drept unul dintre judecătorii umbrelor lui Hades, cu urechi de măgar și cu un șarpe imens înconjurat în partea joasă a torsului, și o asemănare nimicitoare, cu nasul ascuțit, cu buzele descoperind niște dinți de țap. Era o răzbunare slabă, știa asta, dar ce altceva avea artistul la dispoziție?

Cum-necum, vestea se răspândi. Biagio da Cesena ceru o a doua întâlnire în fața frescei.

— Vedeți, Sfinte Părinte, strigă maestrul de ceremonii,

---

⁵⁶ Baie (lb. italiană).

zvonorile sunt adevărate. Buonarroți m-a pictat în frescă. Cu un fel de șarpe oribil în locul părților bărbătești.

— Este un fel de acoperământ, răspuse Michelangelo. Știam că nu ați vrea să fiți reprezentat gol în întregime.

— Asemănarea este remarcabilă, observă Papa, cu ochii sclipind. Michelangelo, credeam că ai spus că nu poți face portrete.

— Am fost inspirat, Sfinte Părinte.

Biagio da Cesena țopăia de pe un picior pe celălalt, de parcă el ar fi fost cel așezat deasupra flăcărilor ladului, și nu portretul lui.

— Sanctitatea Voastră, porunciți-i să mă scoată de-acolo!

— Din lad? Papa se întoarse surprins spre Biagio. Dacă te-ar fi pus în purgatoriu, aș fi făcut tot ce-mi stă în putință să te scot. Dar știi prea bine că din lad nu există scăpare.

A doua zi, Michelangelo află că cine râde la urmă râde mai bine.

Era pe schela joasă, pictându-l pe Charon cu ochii ieșiți din orbite și coarne în loc de urechi, biciuindu-i pe cei condamnați afară din barcă spre adâncimi, când fu cuprins de amețeală, încercă să se prindă de parapetul schelei și căzu pe podeaua de marmură. Avu un moment de durere intensă. Fu trezit de Urbino care îl stropea pe față cu apă din găleată, rece și plină de nisip.

— Slavă cerului, sunteți conștient! Cât de tare sunteți rănit? S-a rupt ceva?

— De unde să știu eu? Dacă sunt atât de prost, ar fi trebuit să îmi rup fiecare os din corp. Am muncit timp de cinci ani pe schela aceea și cad jos de pe ea la sfârșit.

— Vă sângerează piciorul acolo unde v-ați lovit de un lemn. Merg să caut o trăsură.

— Ba nu vei face așa ceva! Nimeni nu va afla cât de prost sunt. Ajută-mă să mă ridic! Acum pune-ți un braț sub umerii mei. Pot să merg călare până acasă.

Urbino îl așează în pat, îi puse un pahar de *trebbiano* la

buze, apoi spală rana. Când vru să meargă după un doctor, Michelangelo îl opri.

— Fără doctor. O să devin batjocura Romei. Încuie ușa. În ciuda prosoapelor fierbinți și bandajelor lui Urbino, rana începu să facă puroi. Michelangelo făcu febră. Urbino era speriat și trimise vorbă lui Tommaso.

— Dacă vă las să muriți...

— Acest gând are părțile lui bune, Urbino. N-ar mai trebui să urc acele schele.

— De unde știți? Poate în lad omul trebuie să facă pentru totdeauna lucrul pe care l-a urât cel mai mult în timpul vieții.

Tommaso merse după doctorul Baccio Rontini. Când Michelangelo refuză să îi lase să intre pe ușa din față, forțară ușa din spate a casei.

Doctorul Rontini era scos din fire.

— Când e vorba despre prostie pură, nimeni nu poate să depășească un florentin. Inspecta rana infectată. Încă o zi sau două...

Îi luă o săptămână ca să se pună din nou pe picioare. Se simțea ca un sac de făină. Urbino îl ajută să urce pe schelă și pregăti o porțiune de *intonaco* pe cerul de sub „Sfântul Bartolomeu”. Michelangelo picta o caricatură a propriei fețe supte și triste, atârnată de o piele jupuită, ținută în mâinile sfântului.

— Acum, Biagio da Cesena nu mai trebuie să se simtă atât de prost, îi spuse el lui Urbino, în timp ce își privea corpul atârând gol. Amândoi am fost judecați și însemnați.

Picta și treimea de jos a zidului, care era cea mai simplă din moment ce conținea puține personaje: cimitirele simbolice și ladul, cu cei morți de mai mult timp ridicându-se din morminte – unul dintre ei un schelet care încerca să se alăture celor din cer – și pe cei vii de prea mult timp împinși spre flăcări.

În acest moment, necazurile Vittoriei atinseră punctul culminant. Femeie foarte influentă și talentată, lăudată de

marele Ariosto pentru poeziile ei, și de Papă pentru sfințenia ei, prietenă apropiată a împăratului Carol al V-lea, membră a bogatei familii Colonna și a familiei D'Avalo prin căsătorie, era totuși pe cale să fie exilată de către cardinalul Caraffa. Părea imposibil ca o femeie cu un rang atât de înalt să poată fi atât de persecutată.

Michelangelo îl vizită pe cardinalul Niccolo la Palatul Medici pentru a-i cere ajutorul.

Niccolo încercă să îl încurajeze.

— Toată lumea din Roma recunoaște nevoia unei reforme. Unchii mei Leon și Clement au fost prea aspri, încercând să îi cumințească pe disidenți cu forța. Dar Paul îl trimite pe prietenul marchizei, cardinalul Contarmi, să negocieze cu luteranii și calviniștii. Cred că de data aceasta vom avea succes.

Cardinalul Contarmi era pe cale să obțină un succes răsunător la dieta din Ratisbon, când fu chemat înapoi de cardinalul Caraffa, acuzându-l de înțelegere cu împăratul Carol și exilându-l la Bologna.

Vittoria îi trimise lui Michelangelo un mesaj. Putea să vină imediat? Voia să își ia „la revedere”.

Era o zi înmiresmată de aprilie, cu muguri plesnind în grădinile Colonna, cu mirosurile sălbatice ale primăverii prinse între ziduri. Michelangelo se așteptase să o găsească singură pentru un moment atât de delicat, însă grădina era plină de oameni. Ea se ridică, întâmpinându-l cu un zâmbet sobru. Era îmbrăcată în negru, cu un vâl acoperindu-i părul auriu. Fața îi părea sculptată din marmură statuară din Pietrasanta. El se apropie de ea.

— Frumos din partea ta că ai venit, Michelangelo.

— Să nu pierdem vremea cu formalitățile. Ai fost exilată?

— Mi s-a dat de înțeles că ar fi mai bine să părăsesc Roma.

— Unde mergi?

— La Viterbo. Am trăit acolo în Mănăstirea Sfânta

Ecaterina. O consider una dintre casele mele.

— Când te voi vedea din nou?

— Când va vrea Domnul.

Rămaseră în liniște, privind-se adânc în ochi, încercând să comunice.

— Îmi pare rău, Michelangelo, că nu voi reuși să îți văd „Judecata de Apoi”.

— O vei vedea. Când pleci?

— Mâine de dimineață. Îmi vei scrie?

— Îți voi scrie și îți voi trimite desene.

— Eu voi răspunde și îți voi trimite desene. Se întoarse brusc și părăsi grădina.

Se încuie în atelier, simțindu-se văduvit.

Era deja întuneric până se ridică din amețeala lui și îi ceru lui Urbino să îi lumineze calea până la Capela Sixtină. În cartierul florentin, lămpile de ulei străluceau la ferestrele caselor. Castelul Sant'Angelo se înălța amenințător la celălalt capăt al podului asemenea unei pietre cilindrice cioplite din munte.

Urbino descuie ușa Capelei Sixtine și înainta cu lumânarea, picurând ceară caldă pe schelă pentru a face o bază pentru cele două lumânări pe care le purta.

„Judecata de Apoi” izbucni furtunos la viață în lumea luminată pe jumătate a capelei. „Ziua de Apoi” deveni „Noaptea de Apoi”. Cele trei sute de bărbați, femei, copii, sfinți, îngeri, demoni, mulți dintre cei care fuseseră scufundați în lumina zilei, îngheșuindu-se în față pentru a fi recunoscuți și a-și juca drama nemaipomenită în spațiul liber al capelei.

Ceva îi atrase atenția spre tavan. Privind în sus, îl văzu pe Dumnezeu creând Universul. Își aminti rândurile Genezei:

Pământul a dat verdeață care a crescut și a dat sămânță, fiecare după soiul ei, și pomi care au purtat fructe, fiecare cu puterea de a-și răspândi soiul lui.

Dumnezeu a văzut aceasta și a socotit că e bine.

Dumnezeu a făcut cei doi mari luminători, pe cel mai mare dintre ei, ca să stăpânească ziua, iar pe cel mai mic, ca să stăpânească noaptea, apoi a făcut și stelele. Pe toate acestea le-a așezat pe bolta cerului ca să-și verse lumina pe pământ, să stăpânească ziua și noaptea și să despartă sferile luminii și întunericului. Dumnezeu a văzut aceasta și a socotit că e bine.

Astfel, Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul său, l-a făcut după chipul lui Dumnezeu. Și bărbat, și femeie, pe amândoi i-a făcut.

Și Dumnezeu a văzut toate câte le-a făcut și le-a socotit foarte bune.

Michelangelo își îndreptă din nou atenția spre pictura de pe peretele altarului. Le văzu pe toate câte le făcuse și le socoti că sunt bune.

Cartea a unsprezecea

Domul

1

În ajunul sărbătorii tuturor sfinților, la exact douăzeci și nouă de ani după ce Papa Iuliu sfințise tavanul printr-o ceremonie specială, Papa Paul sărbători terminarea „Judecății de Apoi” cu o liturghie.

În Ajunul Crăciunului în 1541, capela a fost deschisă publicului. Roma curgea prin capelă, speriată, șocată, copleșită. Atelierul din strada Macello dei Corvi era plin de

florentini, cardinali, curteni, artiști și ucenici. După plecarea ultimilor oaspeți, Michelangelo își dădu seama că două grupuri nu fuseseră prezente: Antonio da Sangallo cu artiștii și arhitecții care se grupau în jurul lui, urmașii cercului Bramante-Raphael și Cardinalul Caraffa cu adepții săi.

După scurt timp izbucni scandalul. Un călugăr răspopit, Bernardino Ochino, îl blama pe Papa Paul zicând:

— Cum poate Sanctitatea Voastră să permită ca o asemenea pictură obscenă ca aceasta a lui Michelangelo să rămână într-o capelă în care se celebrează sfânta liturghie?

Dar a doua zi, când Michelangelo se întoarse în Capela Sixtină, văzu câțiva artiști care stăteau pe băncuțe schițând și copiind. Papa îi sări în ajutor cerându-i să picteze fresce pentru doi pereți pe o suprafață de aproape doi metri pătrați, într-o capelă botezată după el, Paulina, concepută și terminată de Antonio da Sangallo între Capela Sixtină și Catedrala Sfântul Petru. Capela avea un aspect greoi, iar cele două ferestre de deasupra capului dădeau o lumină slabă, dar pereții erau scoși în evidență de coloane corintiene roșiatice. Papa Paul voia „Convertirea lui Pavel” pe un perete și „Crucificarea lui Petru”, pe celălalt.

În timp ce se gândea la imaginea convertirii, Michelangelo își trecea zilele cu ciocanul și dalta. Sculpta capul lui „Brutus”, cerut de colonia florentină. Articula buclele groase de pe capul lui „Moise”, sculptându-i cele două coarne de pe frunte, sau raze de lumină, pe care Vechiul Testament i le atribuia lui Moise. Odată cu venirea verii mută pe terasa pavată din grădină cele două bucăți de marmură din care urma să le sculpteze pe Rașela și pe Lea, reprezentând viața activă și contemplativă, pentru cele două firide de lângă „Moise”, firide care, în noua concepție a cavoului dintr-un singur perete al lui Iuliu, deveniseră prea mici pentru a găzdui „Sclavul eroic” și „Sclavul pe moarte”. Termină schițele pentru Fecioară, profet și sibila care să completeze monumentul, apoi trimise după

Raffaello da Montelupo, care îl sculptase pe Sfântul Damian pentru Capela Medici, pentru a le trece în piatră. Cu „Sclavii” scoși din proiect și cei patru „Uriași” și „Victorii” neterminate încă în Florența, Ercole Gonzaga se dovedi că avusese dreptate. Doar „Moise” urma să dea măreția mormântului lui Iuliu și reprezenta cea mai bună sculptură a lui. Să fie oare, așa cum a spus cardinalul Mantua, „un monument demn de orice om”?

Michelangelo se întreba ce ar fi spus Jacopo Galli despre faptul că termina cavoul doar cu o operă majoră, în loc de cele patruzeci pentru care fusese contractat.

Hotărî că Urbino își câștigase independența.

— Urbino, ai trecut deja peste vârsta de treizeci de ani, și a venit timpul să începi să faci bani pentru tine. Papa a fost de acord să te plătească opt ducați pe lună ca să macini culorile pentru când îi voi picta capela. Ți-ar plăcea să fii angajat și pentru construcția zidului cavoului?

— Da, *messere*, deoarece trebuie să strâng bani pentru căsătorie. Familia care a cumpărat casa mea părintească din Urbino are o fetiță... peste zece ani va fi o soție bună...

Îl chinuia dorul după Vittoria Colonna. În întunericul nopților îi scria scrisori lungi, trimițându-i frecvent câte un desen sau un sonet. La început, Vittoria îi răspundea prompt, dar cu cât scrisorile lui deveneau mai insistente, cu atât ea îi răspundea mai rar. Iar la întrebarea disperată „De ce?”, ea îi răspunse:

Magnifice messer Michelangelo:

Nu am răspuns ultimei dumneavoastră scrisori, deoarece era, cum s-ar spune, un răspuns la ultima mea scrisoare: deoarece consider că, dacă dumneata și cu mine am continua să ne scriem neîncetat, în concordanță cu obligațiile mele și curtoazia dumneavoastră, ar trebui să neglijez capela Sfintei Ecaterina de aici și să lipsesc de la întâlnirile cu surorile mele, iar dumneata ar trebui să părăsești capela Sfântului Pavel și să lipsești de dimineața

până seara... Prin urmare, niciunul dintre noi nu ne-am îndeplini îndatoririle noastre.

Se simți strivit, amărât, de parcă ar fi fost un băiețandru care fusese pedepsit. Continuă să îi compună poeme pasionale... dar nu i le mai trimise, mulțumindu-se doar cu veștile aduse de călătorii din Viterbo. Când a aflat că se îmbolnăvisese și că abia mai ieșea din cameră, sentimentul de rușine se transformă în neliniște. Avea oare o îngrijire medicală bună? Avea oare grijă de ea însăși?

Era obosit, terminat, stors de putere și totuși trebuia să-și adune laolaltă gândurile. Adăugă încă un strat de tencuială pe peretele capelei Pauline făcând un depozit de o mie patru sute de ducați în banca lui Montauto pentru a-i plăti pe Urbino și pe Raffaello da Montelupo, în timp ce progresau cu munca la cavou. Desenă un plan modest pentru „Convertirea lui Pavel”, cu vreo cincizeci de figuri în fundal și câteva fețe în jurul lui Paul care era întins pe pământ fiind lovit de o rază galbenă care cobora din ceruri, primul miracol al noului testament pe care îl pictase vreodată. Le sculpta pe Rașela și pe Lea, două figuri simbolice, tinere și pline de tandrețe, acoperite complet în veșminte, și pentru prima oară de la statuile lui Piccolomini sculpta marmură care nu îi stârneau nici cel mai mic interes. Îi apăreau ca figuri spălate de orice intensitate emoțională, fără neliniștea și fără energia interioară necesară dominării spațiului din jurul lor.

Atelierul și grădina se transformară într-un șantier de lucru cu o mulțime de tineri care îi ajutau pe Urbino și pe Raffaello da Montelupo să termine cavoul. Era încântat că un grup de tineri evrei din Roma, printre care fii și nepoți ai bărbaților care pozaseră pentru prima lui „Pietà”, cereau permisiunea să vină la atelier și să îl vadă pe „Moise”. Stăteau în fața marelui lor profesor prinși între mândrie și uimire, cu buzele lor murmurând ceva ce Michelangelo știa că nu pot fi rugăciuni, întrucât cele zece porunci le-o

interziceau.

Prezentul și viitorul i se înfățișau doar în termenii muncii pe care trebuia să o termine.

Câte opere de artă putea oare să mai creeze? „Convertirea Sfântului Pavel” avea să îi ia atâția ani, iar „Crucificarea Sfântului Petru” încă pe atâta. Era mai bine să își numere proiectele viitoare, și nu zilele. Atunci nu putea să bifeze anii unul câte unul de parcă ar fi fost monede numărate de mâna unui negustor obosit. Era mai simplu să socotească timpul în creativitate: cele două fresce din catedrala Paulina, apoi o „Coborâre de pe cruce”, pe care ar fi vrut să o sculpteze pentru propria lui plăcere din ultimul său bloc minunat de Carrara... Dumnezeu nu ar fi dorit să întrerupă un artist în mijlocul creației.

Înghițea timpul la fel de ușor ca și când ar fi băut un pahar cu apă: câteva zile îi trebuia ca să facă un servitor care încerca să liniștească, să calmeze calul speriat al lui Pavel; o săptămână pentru un înger fără aripi, o lună pentru Pavel lovit de o lumină din mâna lui Christos. Un an însemna mulțimea de personaje dintr-o parte a lui Paul, soldați și însoțitori, unii înspăimântați, alții încercând să fugă, unii privind consternați în sus. Ce modalitate mai bună de a distinge timpul decât prin crearea conținutului?

În Roma se înființa un comitet al Inchiziției. Cardinalul Caraffa, care trăise o viață condusă de principii morale aspre pe vremea când era preot, în perioada coruptă a bisericii conduse de Papa Borgia, Alexandru al VI-lea, obținut puterea, în ciuda dorințelor celor care îl ajutaseră. Deși se făcea că nu se făcuse niciodată agreabil nimănui și că îi respinsese dur pe toți cei care îi ceruseră favoruri, deși avea un temperament coleric și era dureros de tras la trup și față, zelul lui arzător pentru dogma bisericii îl făcea totuși să fie unul dintre cei mai influenți, respectați, temuți și ascultați lideri al Colegiului Cardinalilor. Comitetul Inchiziției condus de el stabilise deja ce cărți puteau fi publicate și citite.

Vittoria Colonna se întoarse la Roma și intră în Mănăstirea San Silvestro în Capite, din apropierea Panteonului. Michelangelo era de părere că nu ar fi trebuit să părăsească Viterbo, unde era în siguranță. Cerea insistent o întâlnește. El o acuza de cruzime, iar ea îi răspundea că era din bunătate, într-un final, doar din cauza insistențelor, reușise să obțină acordul ei... doar pentru a descoperi că puterea și frumusețea ei fuseseră răvășite.

Boala și intensitatea acuzelor aduse la adresa ei o îmbătrâniseră cu douăzeci de ani. Dintr-o femeie frumoasă, puternică și plină de viață se transformase într-una cu fața plină de riduri, cu buzele uscate și palide, cu ochii ei verzi scufundați în orbite și cu părul lipsit de culoarea intensă a tinereții. Stătea singură în grădina mănăstirii cu mâinile în poală și capul acoperit. El era copleșit.

— Am încercat să te protejez, murmură ea.
— Crezi că dragostea mea e atât de superficială?
— Chiar și în bunătatea ta descopăr o revelație cruntă.
— Viața este crudă, iubirea niciodată.
— Știi... dragostea este cea mai crudă dintre toate.
— Știi doar fragmente, întrerupse el. Pentru ce ne-ai ținut despărțiți? Și de ce te-ai întors în atmosfera aceasta periculoasă?

— Trebuie să mă împac cu biserica și să îmi găsesc iertare pentru păcatele mele împotriva ei.

— Păcate?

— Da. M-am răzvrătit, am dat frâu liber opiniilor mele goale împotriva doctrinei divine, am adăpostit sectanți...

Michelangelo simți un nod în gât. O altă fantomă a trecutului. Își aminti chinurile prin care trecuse ascultându-l pe Lorenzo de Medici cerându-i iertarea lui Savonarola, omului care desființase Academia Platon. Auzi din nou dezaprobarea fratelui său Lionardo față de nesupunerea lui Savonarola în fața Papei Borgia. Chiar nu era nicio unitate între viață și moarte?

— Ultima mea dorință e să mor în pace, spuse Vittoria

încet. Trebuie să mă întorc la sânul bisericii, așa cum un copil se întoarce la sânul mamei. Doar acolo îmi pot găsi mântuirea.

— Ești așa din cauza bolii, a izbucnit el. Te-a chinuit Inchiziția.

— M-am torturat singură, în mintea mea. Michelangelo, te ador ca pe un dar al lui Dumnezeu pe pământ, dar înainte de moarte și tu va trebui să îți cauți salvarea.

Ascultă zgomotul făcut de albine în timp ce colectau nectarul din cupele florilor. Îl durea sufletul pentru disperarea ei. Erau încă în viață pe fața pământului, și totuși ea vorbea de parcă ar fi fost deja moartă. Apoi îi spuse:

— Sentimentele mele pentru tine, acelea pe care nu m-ai lăsat să le exprim, nu s-au schimbat. Credeai că eram un băiețandru care s-a îndrăgostit de o *contadina* drăguță? Chiar nu știi cât de mare este locul care îl ocupi în mintea mea...?

Lacrimile năpădiră ochii ei. Începu să respire rapid.

— Mulțumesc *caro*, șopti ea. Mi-ai vindecat răni... foarte vechi.

Apoi plecă, intrând pe o ușă lăaturalnică a mănăstirii, lăsându-l așezat pe banca de piatră care deveni brusc rece sub el, într-o grădină rece.

2

Când Antonio da Sangallo începu să toarne fundația pentru șirul de capele din partea de sud a platformei de la Catedrala Sfântul Petru, conflictul îndelungat și mocnit dintre ei explodează. Conform măsurătorilor lui Michelangelo, aripa de nord, către Palatul Papal, trebuia să înlocuiască și capela Paulina, și o parte din Capela Sixtină.

— Nu pot să-mi cred ochilor, spuse Papa Paul când Michelangelo îi desenă un plan a ceea ce avea să se întâmple. De ce ar vrea Sangallo să dărâme o capelă pe

care a proiectat-o și construit-o chiar el?

— Planurile lui pentru „Sfântul Petru” se tot extind.

— Cât din Capela Sixtină va fi înlocuită de capela lui?

— Probabil zona acoperită de „Potop”, „Beția lui Noe”, „Sibila din Delfi” și „Zaharia”. „Dumnezeu” va supraviețui.

— Norocosul, murmură Paul.

Papa suspendă lucrările la „Sfântul Petru”, pe motiv că nu mai avea suficienți bani să continue, dar Sangallo știa că Michelangelo era cauza. Sangallo nu atacă direct, ci îl însărcina cu asta pe asistentul său, Nanni di Baccio Bigio, care avea un conflict vechi cu Michelangelo, conflict moștenit de la tatăl său care fusese exclus din lucrările arhitecturale inutile pentru Biserica San Lorenzo, și pe vechiul său prieten florentin, Baccio Bandinelli, cel mai gălăgios adversar al lui Michelangelo din Toscana. Baccio Bandinelli, care spera să-i urmeze lui Sangallo ca arhitect al Catedralei Sfântul Petru, avea rezerve vocale inepuizabile, pe care acum le folosea într-un atac dezlănțuit asupra „Judecății de Apoi”, pe motiv că ar da curaj dușmanilor bisericii și ar cauza convertiri la luteranism. Sangallo și Bigio reușiră să obțină o declarație a cardinalului Caraffa precum că toate operele de artă, la fel ca și cărțile, trebuie întâi aprobate de comitetul său.

Și totuși, călătorii care intrau în Capela Sixtină cădeau în genunchi și se rugau în fața frescei, pocăindu-se de păcate așa cum făcuse și Paul al III-lea, iar desfrânatul poet Molza de Modena se întoarse la credință. Michelangelo îi mormăi lui Tommaso:

— Când vine vorba de mine, nu există calea de mijloc. Ori sunt stăpânul, ori monstrul lumii. Oamenii lui Sangallo au creat o imagine a mea similară cu cea a inimii lor.

— Șoareci, a replicat Tommaso liniștitor, care încearcă să roadă marele zid chinezesc.

— Muște mai degrabă, răspuse Michelangelo, care înțepă destul de adânc să sugă sângele.

— Ai sânge din plin.

Bindo Altoviti, fost membru al ultimului consiliu florentin, care era liderul exilaților din Roma, alege acest moment pentru a declara, în favoarea lui Michelangelo la proces, că zidurile din San Miniato fuseseră o operă de artă. Papa Paul îi cere lui Michelangelo să participe la o conferință pentru apărarea Vaticanului, alături de comisia deja numită. Președintele comisiei era fiul său Pier Luigi, iar Antonio da Sangallo, arhitectul, Alessandro Vitelli era ofițer expert în războaie și Montemellino, ofițer de artilerie și inginer.

Sangallo se încruntă. Michelangelo sărută inelul papal și fu prezentat grupului. Arătând către modelul lui Sangallo, Papa spuse:

— Michelangelo, avem nevoie de părerea ta. Avem o problemă serioasă cu apărarea, care s-a dovedit inadecvată împotriva lui Carol al V-lea.

După o săptămână, timp în care studie zona, Michelangelo se întoarce în biroul papal pentru a prezenta comisiei concluziile sale.

— Sanctitatea Voastră, am petrecut aceste zile analizând posibilitățile de atac asupra Vaticanului. Părerea mea este că zidurile lui Sangallo nu pot fi apărate.

Sangallo sări în picioare.

— De ce nu pot fi apărate?

— Pentru că sunt create să protejeze o zonă prea mare. Câteva dintre aceste poziții, de pe dealurile din spatele nostru și zidurile care merg spre Trastevere de-a lungul Tibrului pot fi sparte.

— Pot să îți amintesc că, replică Sangallo sarcastic, oamenii te consideră pictor și sculptor?

— Dar peste bastionul meu din Florența nu s-a trecut niciodată...

— Nici nu a fost atacat.

— Armatele împăratului l-au respectat prea mult ca să îl atace.

— Și, pe bazele unui ziduleț la San Miniato, ești deja un

expert care îmi va înlocui fortificațiile!, strigă Sangallo.

— Ajunge, spuse Papa Paul sever. Ședința se suspendă. Michelangelo lăasă în biroul papal criticile aduse planului lui Sangallo, împreună cu schițe reprezentând modificările care trebuiau făcute pentru ca Vaticanul să fie bine protejat. Pier Luigi Farnese și Montemellino au fost de acord cu analiza lui Michelangelo.

Papa permise ca o parte a zidurilor lui Sangallo, care duceau către râu, să fie terminate, și, de asemenea, construirea splendidei lui porți dorice. Restul lucrărilor rămaseră suspendate. Michelangelo deveni arhitect consultant al comisiei de apărare, nu pentru a-l înlocui pe Sangallo, ci pentru a conlucra cu el.

Următoarea ciocnire a avut loc când Sangallo prezentă planurile pentru ferestrele și cornișele pentru etajul al treilea al Palatului Farnese, pe care îl construia de mai mult timp pentru cardinalul Farnese, înainte ca acesta să devină Papa Paul. Michelangelo văzuse adesea palatul în construcție, deoarece era foarte aproape de casa lui Leo Baglioni. Avusese mereu impresia că planul era greoi, aparținând mai degrabă unei fortărețe dintr-un alt timp, cu o forță brută datorită cantității masive de piatră, dar fără frumusețea înaltă care i-ar fi putut da aripi. Acum, Papa Paul îi ceru să-i scrie o critică onestă asupra palatului.

Michelangelo sublinie un capitol în cartea lui Vitruvius despre arhitectură și o trimise la Vatican cu Urbino, apoi scrise câteva pagini usturătoare pentru a dovedi că Palatul Farnese „nu are niciun fel de unitate, căci unitatea este un aranjament bizar de elemente de lucru separate și amplasate universal, aranjate coerent”. Nu avea amplasare, eleganță, stil, confort, armonie, caracter adecvat sau „o așezare bună în spațiu”.

Daca ar fi bine gândit, acest rând de ferestre ar putea fi salvarea palatului, aceasta era concluzia lui Michelangelo.

Ca răspuns la această scrisoare, Papa deschise un concurs de planuri pentru ultimul etaj și pentru partea

decorativă a acestuia. Câțiva artiști, ca Giorgio Vasari, Pierino del Vaga, Sebastiano del Piombo și Jacopo Melegghino, și-au anunțat participarea la concurs. La fel făcu și Michelangelo Buonarroti.

— Cum poți să te cobori la nivelul acestor artiști pe care oricine îi găsește și pe întuneric în orice piață a lumii?, protestă Tommaso. Și dacă pierzi? Umilința ar fi o lovitură adusă prestigiului tău.

— Nu voi pierde.

Cornișa sa era sculptată și splendid decorată. Arcele și coloanele zvelte ale ferestrelor dădeau palatului eleganța de care avea nevoie ca să își ridice greoiul trup de piatră.

Papa Paul studie planul din scoarță în scoarță în prezența lui Sangallo, Vasari, Sebastiano și Del Vaga, după care își ridică privirea și spuse:

— Vreau să laud toate aceste desene ingenioase și foarte frumoase. Dar cu siguranță sunteți de acord cu mine că cel mai divin îi aparține lui Michelangelo.

Michelangelo salvă Palatul Farnese de mediocritate și plictiseală, dar bârfele spuneau că o făcuse doar pentru a-l înlocui pe Sangallo ca arhitect al Catedralei Sfântul Petru și că tot ce trebuia să facă acum era să intre în camera de tron a Papei Paul și să anunțe că vrea să preia funcția.

— Nu voi face asta, spus Michelangelo cardinalului Niccolo la Palatul Medici, într-o duminică după-amiaza când se duse acolo călare pe armăsarul lui arab alb.

Comisia de Inchiziție a Cardinalului Caraffa începu să-i rescrie pe clasici și să împiedice tipărirea de noi cărți. Michelangelo rămase surprins să afle că poezia sa era considerată literatură serioasă și că sonetele sale despre Dante, frumusețe, dragoste, sculptură, artă și artist erau copiate și răspândite.

Câteva dintre madrigalele lui fuseseră puse pe muzică. Auzi chiar că prelegeri despre poezia lui erau acum ținute la Academia Platon din Florența și la universitățile din Bologna, Pisa și Padova.

Urbino asambla cavoul de un singur perete al Papei Iuliu, la San Pietro in Vincoli. Le amplasa pe „Lea” și „Rașela” în firidele de jos, „Fecioara”, „Profetul” și „Sibila” lui Raffaello da Montelupo, în zidul de sus. Michelangelo considera monumentul un eșec, dar „Moise” care stătea în centrul peretelui de marmură domina biserica cu o putere egalată doar de cea a lui Dumnezeu în „Geneză” și de Iisus în „Judecata de Apoi”.

Aranja un atelier de arhitectură într-una dintre camerele libere ale casei și îl numi pe Tommaso de Cavalieri responsabil de planurile pentru corectarea Palatului Farnese.

Termină „Convertirea Sfântului Pavel”, în care Christos aplecat din ceruri despica văzduhul flancat de o mulțime de îngerii fără aripi. Paul căzând de pe cal era uimit și speriat de revelație, cu o parte dintre însoțitorii lui încercând să îl ridice, iar alții fugind cuprinși de panică. Silueta puternică a calului despărțea grupul de însoțitori de pe pământ, așa cum Christos despărțea grupurile de îngerii în cer.

Îl puse pe Urbino să întindă un nou strat de *intonaco* pentru „Crucificarea lui Petru”. În timp ce tencuiala se usca, se izola de lume, concentrându-se asupra „Coborârii de pe cruce”, un Christ sprijinit de o parte de Fecioară, iar pe cealaltă de Maria Magdalena, iar în spate un autoportret simbolizându-l pe Nicodim, care ajutase la coborârea de pe cruce a lui Christos.

În Roma, reputația unui om era făcută și desfăcută în mai puțin timp decât îi lua acestuia să crape o nucă. Când Michelangelo refuză să îl alunge pe Sangallo din Catedrala Sfântul Petru, orașul îl iertă pentru critica adusă Palatului Farnese. Apoi primi o scrisoare de la Aretino, din Veneția. Deși nu îl întâlneau niciodată, Michelangelo primise, în ultimii ani, mai multe scrisori de la acesta, în care Aretino îmbina lingușeala cea mai umilă cu amenințări de distrugere, dacă Michelangelo continua să refuze a-i dărui câteva desene. Voia să arunce scrisoarea nedeschisă în foc,

când ceva din felul în care Aretino îi împrôșcase numele pe hârtie i-a atras atenția. Rupse sigiliul.

Epistola începea cu un atac asupra „Judecății de Apoi”. Păcat că Michelangelo nu ținuse cont de sfatul lui Aretino de a reprezenta lumea, Paradisul și Iadul cu gloria, oroarea și teroarea exprimată în scrisorile lui de dinainte. În schimb...

...tu, care ești un creștin, subordonezi credința artei, astfel încât ai transformat modestia martirilor și a fecioarelor într-un spectacol, așa cum noi ar trebui să contemplăm cu ochi întredeschiși numai în case cu reputația proastă.

Continua prin a-l numi pe Michelangelo avar, pentru că fusese de acord să construiască un mormânt pentru un papă nevrednic, și apoi un impostor și un hoț pentru că luase *grămezi de aur pe care Papa Iuliu le-a încredințat*, fără să dea nimic în schimb familiei Rovere. *Asta e hoție!*

Scârbit, dar fascinat de alternanța izbucnirilor violente cu tonuri de lingușeală a lungii scrisori, Michelangelo continuă să citească:

Ar fi fost cu siguranță mai bine dacă ți-ai fi ținut promisiunea, chiar dacă ar fi fost doar ca să astupi gurile rele care spun că doar Gherardo și Tommaso știu cum să obțină favoruri de la tine!

Michelangelo fu străbătut de un fior rece. Ce guri rele? Ce favoruri? Desenele erau ale lui și putea să le dea cui avea chef. Nu fuseseră „smulse” de la el.

Scăpă filele scrise de Aretino. Îi era rău. În timpul celor șaptezeci de ani ai săi fusese acuzat de multe lucruri, că era arțăgos, arogant, nesociabil, nedispus din snobism să se asocieze decât cu cei care dispuneau de un mare talent, intelect și excelență. Dar niciodată nu i se adusese o insultă

mai mare ca asta.

Gherardo era un fost florentin, căruia acum douăzeci de ani îi dăruise câteva desene simple de cretă. Tommaso de Cavaliere era un suflet nobil, o persoană inteligentă și bine crescută, așa cum nu se mai văzuse în Italia. Era incredibil. De cincizeci de ani de când Argiento venise la el, luase în casă ucenici, asistenți și servitori, cu cel puțin treizeci de tineri care au trăit, lucrat și crescut alături de el într-o relație tradițională. Niciodată, începând cu *botegga* lui Ghirlandaio, și până atunci nu a fost contestată acea formă de relație dintre ucenic și artist. Ar fi fost ținta oricărui șantaj dacă s-ar fi pus la mila oricui!

Acuzația de blasfemie în conceptul Judecării de Apoi și aceea că a fraudat familia Rovere puteau fi uitate. Dar să fie confruntat în acest moment al vieții cu aceste false învinuiri, asemănătoare celei care Leonardo da Vinci fusese urmărit pe cale judecătorească în Florența cu mult timp în urmă, îi părea a fi cea mai mare lovitură care o primea în toți acești ani furtunoși.

Nu dură mult ca otrava lui Aretino să picure în Roma. Câteva zile mai târziu, Tommaso veni cu fața palidă și buzele strânse. Când Michelangelo insistă să știe care era problema, Tommaso își trecu degetele mâinii drepte peste palma stângă, ca și cum ar fi vrut să se curețe de mizerie.

— Am auzit aseară, spuse el mai mult trist decât nervos, de la un episcop despre scrisoarea lui Aretino.

Michelangelo se trântit într-un scaun.

— Cum trebuie să mă comport cu această creatură?, întrebă el răgușit.

— Nu ai cum. El își urmărește interesele. Așa a prosperat el în lume.

— Îmi pare rău Tommaso. Nu am vrut niciodată să îți produc o asemenea rușine.

— Pentru tine îmi fac griji Michelangelo, nu pentru mine. Familia și prietenii mă cunosc bine și vor ignora acest scandal... Dar tu, prietenul meu drag, ești apreciat în toată

Europa. Tu ești ținta atacului lui Aretino, munca și poziția ta... Ultimul lucru pe care aș vrea să îl fac este să te rănesc pe tine.

— Tu nu mă poți răni, Tommaso. Dragostea și admirația ta mă hrănesc. Cu marchiza Vittoria bolnavă, este singura dragoste pe care mai pot conta să mă susțină. Și eu îl ignor pe Aretino. Așa cum oricine îi ignoră pe șantajști. Dacă va distruge prietenia noastră, va reuși să obțină o parte a scopului său final de a mă răni.

— Limba Romei se stârnește mai repede pentru un scandal proaspăt, decât pentru o *scaloppina*⁵⁷, avertiză Tommaso.

— Să continuăm să ne trăim viața și mai ales să muncim. Acesta este cel mai bun răspuns dat unui provocator de scandaluri.

3

În desenele pentru „Crucificarea Sfântului Petru” căută cu îndrăzneală să găsească noi modalități de exprimare în pictură. În centrul lucrării își închipui un soldat ghemuit care ținea crucea grea, Petru pironit pe cruce, având capul în jos, întins în unghi peste un bloc solid de stâncă. Încă nevătămat de piroane, Petru privea lumea, cu fața lui acoperită de barba îmbătrânită, extrem de elocventă, nu doar pentru soldații care dirijau răstignirea, sau pentru muncitorii care ajutau la ridicarea crucii, ci și pentru întreaga lume de dincolo: o incriminare a tiraniei și a cruzimii la fel de înțepătoare ca aceea a „Judecății de Apoi”.

În timp ce termina de schițat cei doi centurioni romani, dorindu-și să poată desena caii cu același geniu cu care îi desenase Leonardo da Vinci, clopotele bisericii începură să bată a doliu deasupra orașului. Servitoarea lui intră în atelier strigând:

---

⁵⁷ Porcărie, potlogărie (lb. italiană).

— *Messere*, Sangallo a murit!
— ...mort? Construia în Terni...
— S-a îmbolnăvit de malarie. Tocmai i-au adus corpul înapoi.

Papa Paul îi făcu lui Antonio da Sangallo o înmormântare spectaculoasă. Sicriul său fu purtat prin oraș cu mare pompă, urmat de artiștii și de calfele care lucraseră alături de el de-a lungul anilor. În biserică, Michelangelo, Tommaso și Urbino ascultară cum Sangallo era elogiat ca fiind unul dintre cei mai mari arhitecți, de la cei care au construit Roma până azi. În drum spre casă, Michelangelo comentă:

— Elogiul ăsta a fost identic cu cel pe care l-am auzit pentru Bramante, și totuși Papa Leon a oprit toate lucrările lui Bramante, exact așa cum Papa Paul a făcut cu lucrările lui Sangallo la Palatul Farnese, cu zidurile de apărare... cu „Sfântul Petru”...

Tommaso se opri din mers și se întoarse privindu-l tăios pe Michelangelo.

— Crezi că...?

— Nu, nu!

Supraveghetorul lucrărilor sugerează ca Giulio Romano, sculptor și arhitect, discipol al lui Rafael, să fie chemat din Mantua și să fie numit arhitectul Catedralei Sfântul Petru. Papa Paul strigă:

— Va fi Michelangelo Buonarroti. Nimeni altcineva!

Michelangelo fu chemat de un slujitor, și călări pe armăsarul său până la Vatican. Papa era înconjurat de o suită de cardinali și de curteni.

— Fiule, prin prezenta te numesc arhitect al Catedralei Sfântul Petru.

— Sanctitatea Voastră, nu pot prelua acest post.

În ochii stinși, dar încă ageri ai lui Paul apăru o sclipire.

— Vrei să îmi spui că arhitectura nu este meseria ta?

Michelangelo roși. Uitase că Papa Paul, în trecut cardinal Farnese, fusese în aceeași sală când Iuliu îl contractase să

decoreze bolta Capelei Sixtine, când strigase plin de durere: „Nu este meseria mea!”

— Părinte Sfânt, e posibil să fiu nevoit să dărâm tot ce a construit Sangallo, să îi concediez pe contractorii lui Sangallo. Roma îmi va fi împotrivă. Am de terminat „Crucificarea Sfântului Petru”. Am peste șaptezeci de ani! Unde voi găsi eu atâta putere să clădesc de la temelii cea mai maiestuoasă biserică a creștinătății? Nu sunt Abraham, Părinte Sfânt, care a trăit o sută șaptezeci și cinci de ani...

Papa Paul nu era impresionat de povestea lui Michelangelo. Licărul îi reapăru în ochi.

— Fiule, ești încă tânăr. Când vei atinge vârsta mea augustă de șaptezeci și opt de ani îți va fi permis să vorbești. Nu înainte! Până atunci o să înaintezi mult în construcția Catedralei Sfântul Petru.

Michelangelo schiță un zâmbet slab.

Părăsi Vaticanul pe poarta Belvedere, urcă apoi pe Monte Mario, și, după ce se odihni privind apusul, coborî pe partea opusă a Bazilicii Sfântul Petru. Muncitorii plecaseră acasă. Trecu peste fundația lui Sangallo și peste zidurile joase ale șirului de capele care se întindeau către sud. Numeroasele arcade greoaie peste care Sangallo plănuia să construiască un naos și două nave laterale trebuiau dărâmate. Cele două baze uriașe pentru cele două turnuri sau clopotnițe trebuiau să dispară asemenea suportului construit pentru a susține domul greoi.

Turul lui de inspecție se încheie odată cu venirea nopții. Aflându-se în fața capelei Măriei Tămăduitoare de friguri întră și rămase în întuneric în preajma statuii „Pietà”, sculptată de el. Era chinuit de gânduri. Cu fiecare mișcare pe care o făcuse de la denunțarea amestecului de ciment al lui Bramante Papei Iuliu, se împinsese pe sine către inevitabila preluare a acestei funcții. Chiar voia să salveze Catedrala Sfântul Petru și să o facă un monument glorios al creștinătății, întotdeauna simțise că aceasta era biserica lui și că, dacă n-ar fi fost el, atunci aceasta nu ar fi fost

niciodată concepută. Nu era el oare responsabil pentru ea?

Era conștient de dimensiunile sarcinii sale, de puterea celor care i se vor opune, de anii de muncă grea. Anii de sfârșit ai vieții lui aveau să fie mai plini decât orice parte a existenței sale până în prezent.

O femeie în vârstă intră în capelă și puse o lumânare aprinsă în fața Madonei. Michelangelo băgă și el mâna în sac, luă o lumânare și o aprinse lângă cealaltă.

Cu siguranță trebuia să construiască „Sfântul Petru”! Rostul vieții nu era oare să fie ocupat cu muncă și chinuri până la final?

Când Papa Paul își trimise garderobierul în strada Macello dei Corvi, cu o pungă cu o sută de ducați, Michelangelo refuză să accepte orice fel de plată pentru serviciile sale ca arhitect. Picta în capela Paulina de la ivirea zorilor până la prânz, apoi urca cele câteva trepte până la Catedrala Sfântul Petru, ca să supravegheze lucrările de nivelare. Muncitorii erau aspri și porniți împotriva lui... dar urmau programul impus de el. Spre exasperarea lui, observă că cei patru piloni centrali ai lui Bramante, care fuseseră reparați de Rafael, Peruzzi și Sangallo, erau tot firavi și nu puteau să susțină platforma și domul până când nu se vor mai turna alte cantități de beton. Descoperirea acestui neajuns îi înfurie și mai tare pe supraveghetorul lucrărilor și pe constructorii care munciseră pentru Sangallo. Îi puseră atât de multe obstacole în cale, încât Papa Paul trebui să dea un decret prin care Michelangelo prelua și funcția de supraveghetor al lucrărilor și tot personalul angajat la construirea Catedralei „Sfântul Petru” trebuia să se supună ordinelor lui. Constructorii și meșteșugarii care refuzară să îl asculte fură concediați.

Din acel moment, lucrările începură să avanseze atât de repede, încât Roma rămase înspăimântată, apoi uimită, în timp ce oamenii veneau să se uite la cele două rampe spiralate pe care le ridicase pe ambele părți ale stâlpilor în așa fel încât și oameni, și animale, cărând materiale, chiar

și călare, cu provizii pe șei, puteau urca până în vârf, înlesnind astfel aprovizionarea, față de vechiul proces în care oamenii urcau și coborau cu materialele în spate.

Un comitet al Conservatorilor Romani, impresionați, veniră să îl întrebe dacă nu voia să salveze Dealul Capitoliului și coasta numită Campidoglio, pe care fuseseră sediile religioase și guvernamentale ale Imperiului Roman, cu templele lui Jupiter și Juno Moneta. Acest loc glorios, situat chiar deasupra casei lui, unde stătuse alături de Contessina să privească momentul în care Papa Leon îl declarase pe Giuliano de Medici baron al Romei, era un haos, cu templele vechi, reduse la grămezi de piatră, clădirea Senatului, o fortăreață părăsită unde pășteau animalele, cu partea de bază transformată într-o mare de nămol iarna și una de praf vara. Putea încerca oare Michelangelo să redea ansamblului Campidoglio vechea lui grandoare?

— Dacă vreau?, strigă el către Tommaso, după ce conservatorii îl lăsară să se gândească la oferta lor. Dacă ar fi auzit asta Giuliano da Sangallo! Era visul lui. Tu o să mă ajuți, Tomao. Vom face ca visul tău de a reconstrui Roma să devină realitate.

Ochii lui Tommaso dansau ca stelele în noapte.

— Datorită pregătirii care mi-ai oferit-o, pot să fac asta. Mă vei ajuta să devin un bun arhitect.

— O să facem planuri mari, Tomao, vom pune temelii de lucru pentru următorii cincizeci de ani. După moartea mea vei continua să lucrezi după planurile noastre.

Acum că lucra ca arhitect cu drepturi depline, îl numi pe Tommaso asistent, oferindu-i un spațiu adițional în casă pentru treburi arhitecturale. Tommaso, un om meticolos al schițelor, progresa rapid, devenind cel puțin unul dintre cei mai buni tineri arhitecți ai orașului.

Ascanio, fratele Vittoriei Colonna, se implicase într-o ceartă cu Papa asupra taxei pe sare, iar armata lui personală fu atacată de forțele papale. Ascanio fu alungat

din Roma și toate proprietățile familiei Colonna confiscate. Antagonismul dintre Vittoria și cardinalul Caraffa sporise. Câțiva dintre foștii ei prieteni fugiseră în Germania pentru a se alătura luteranilor... lucru care a făcut ca ea să fie și mai vinovată în ochii Comisiei de Inchiziție. Se refugiase acum în Mănăstirea Sant'Anna de Funari, îngropată adânc în grădinile și colonadele anticului Teatru din Pompei. Când Michelangelo o vizită într-o duminică după-amiază, abia scotea câte un cuvânt. Avea la el schițe ale noilor sale lucrări, încercând să îi stârnească interesul, dar ea tresări doar când îi vorbi despre un permis special pe care îl obținuse pentru ea să viziteze Capela Sixtină, unde putea să stea înaintea „Judecății de Apoi”, și atunci când pomeni de cupola Catedralei Sfântului Petru, încă vag și ireal în capul lui, căci ea cunoștea dragostea lui pentru Panteon și pentru Domul din Florența.

— Pentru că sunt sculptură pură, spuse el.

— Și ce va ieși din „Sfântul Petru”? Va fi doar un acoperiș, care o va apăra de ploaie?

— Vittoria, e atât de plăcut să te văd zâmbind, și să aud cum mă tachinezi.

— Tu mă crezi nefericită, Michelangelo. Aștept cu bucurie nespusă să mă întorc la Dumnezeu.

— *Cara*, ar trebui să fii supărat pe tine. De ce ești atât de dornică să mori, când suntem atâția care te iubim? Nu ești oare egoistă?

Îi luă mâna în palme. În primele momente ale dragostei lor, acesta ar fi fost un moment culminant, dar acum nu putea decât să simtă cât de ascuțite îi erau oasele sub piele. Ochii îi ardeau în timp ce șoptea.

— Iartă-mă că te dezamănesc. Pot să mă iert doar pentru că știu că nu ai mare nevoie de mine. O nouă „Coborâre de pe cruce” în marmură, o scară regală pentru Campidoglio, un dom pentru „Sfântul Petru”, astea sunt iubitele tale. Ai creat lucruri minunate înainte de a mă cunoaște și vei crea lucruri minunate și după moartea mea.

Chiar înainte de întâlnirea programată pentru următoarea duminică, Michelangelo fu chemat la Palatul Cesarini, casa vărului Colonna care se căsătorise cu o Cesarini. Trecu pe sub Torre Argentina, fu întâmpinat la poartă și condus în grădină.

— Marchiza?, îl întrebă pe doctorul care a ieșit în întâmpinarea lui.

— Nu va mai apuca răsăritul.

Păși prin grădină, în timp ce soarele își făcea drumul pe cer. La ora șapte i se permise să intre în palat. Vittoria era întinsă pe pernă, părul ei de culoarea cuprului fad prins într-o eșarfă de mătase, îmbrăcată într-o cămașă din cel mai fin in, cu o dantelă strânsă în jurul gâtului. Arăta la fel de tânără și de frumoasă ca în ziua în care s-au cunoscut. Avea o expresie sublimă, de parcă ar fi trecut dincolo de toate necazurile pământești.

Vorbind încet, *donna* Filippa, stareța de la Sant'Anna de Funari, porunci să fie adus sicriul. Era căptușit cu smoală. Michelangelo se revoltă:

— Ce e cu acest sicriu de smoală? Marchiza nu a murit de o boală infecțioasă.

— Ne temem de represalii, *signore*, a murmurat stareța. Trebuie să o ducem pe marchiză înapoi la mănăstire și să o îngropăm înainte ca dușmanii să pună mâna pe trupul ei.

Michelangelo dorea să se aplece și să o sărute pe Vittoria pe frunte. Se abținu deoarece ea îi oferise întotdeauna doar mâna.

Se întoarse acasă cu o durere ciudată care îi chinuia toate oasele, chiar și craniul. Se așeză la masa de lucru și scrise:

*E o minune, oare, dacă focul
Aproape stându-mi, m-a cuprins în pară,
Sau dacă, lin stingându-se afară,
Lăuntrului îi pârjolește scocul?*⁵⁸

---

⁵⁸ Op. cit. „E o minune, oare, dacă focul”...

În testamentul ei, Vittoria lăsase la latitudinea stareței alegerea mormântului. Cardinalul Caraffa interzise înmormântarea. Timp de trei săptămâni, sicriul rămase nesupravegheat într-un colț al capelei mănăstirii. Michelangelo fusese informat că aceasta a fost înmormântată în zidul capelei, dar când intră în capelă nu găsi niciun semn în perete. Stareța se uită în jur și îi răspunde la întrebare.

— Marchiza a fost dusă în Napoli. Se va odihni alături de soțul ei, în San Domenico Maggiore.

Michelangelo își târî îngrijorat picioarele spre casă, mestecând din iarba amară a ironiei: marchizul, care toată căsătoria fugise de ea, o va avea acum alături pentru eternitate. Iar el, Michelangelo, care o considera pe Vittoria coroana dragostei din viața lui, nu reușise nicicând să o atingă.

4

Nu ducea lipsă de proiecte. În ochii lumii, el era adevăratul „Maestru”. Papa Paul îi mai dădu o însărcinare: voia ca el să preia proiectarea și construirea lucrărilor de apărare, care ar fi asigurat o mai mare protecție orașului Leonin, și să conceapă o metodă de ridicare a obeliscului lui Caligula în Piazza San Pietro. Ducele Cosimo insista să se întoarcă la Florența ca să creeze sculpturi pentru oraș. Regele Franței făcuse un depozit bancar la Roma pentru eventualitatea în care Michelangelo ar fi acceptat să sculpteze sau să picteze pentru el. Sultantul Turciei se oferă să trimită o escortă care să îl aducă la Constantinopol, să lucreze acolo. Oriunde se uita, era o comandă pe care o putea lua, în Portugalia o „Madonna della Misericordia” pentru rege, în Milano un mormânt pentru un Medici mai îndepărtat, în Florența pentru palatul ducal. Michelangelo era consultat cu privire la tema, planul și pentru artistul

potrivit pentru executarea unui proiect.

Petrecea o bună parte a zilelor în capela Paulina, pictând fețele pline de spaimă ale femeilor care se uitau la Petru pe cruce, portretul soldatului cu barba îmbătrânită, îndurerat de rolul pe care îl juca în execuție. Obosit de pictură se întorcea acasă și puneă mâna pe daltă și ciocan, binecuvântând libertatea de a putea sculpta pentru pura plăcere a sufletului său. Doar sculptarea marmurii dădea formă plinătății lui tridimensionale.

Era nemulțumit de „Lea” și „Rașela”, rușinat de faptul că oferise lumii o lucrare de mâna a doua. Se temea că îmbătrânise prea tare pentru arta viguroasă a sculpturii în marmură. Dar acum dalta lui cânta prin piatra strălucitoare, cu un impuls care îl crea pe Christos prăbușit și în spatele lui pe Nicodim cu barba lui albă, ochii ascunși în orbite, nasul turtit, cu gluga pe cap, cu gura expresivă, poetică.

Nu permitea nimănui să intre în capela Paulina în timp ce picta, dar atelierul lui era plin de artiști veniți din toată Europa, pe care îi angaja, îi încuraja și le găsea comenzi.

Apoi, după săptămâni și luni de energie revărsată, cădea brusc la pat, din ce cauză, nici el nu putea spune: o împunsătură în coapsă, o durere înțepătoare în vintre, un junghi în piept care îl împiedica să respire, o durere de rinichi. În asemenea momente simțea cum i se micșora creierul, devenea furios, era arțăgos cu prietenii și rudele, îl acuza pe nepotul sau Lionardo că motivul pentru care călătorise la Roma în timpul bolii lui fusese ca să se asigure că va moșteni toate proprietățile lui, iar pe administratorul lui că vinde copii ale gravurilor pentru a face profit. Realdo Colombo, cel mai mare anatomist al Italiei, care scria prima carte pe această temă, își petrecea timpul liber în strada Macello dei Corvi, stropindu-l pe Michelangelo cu apă de izvor din Fiuggi. Se însănătoșea, i se părea că îi crește creierul, și îi striga imediat lui Tommaso:

— De ce mă comport ca un bădăran? Pentru că, la vârsta mea, anii zboară atât de repede?

— Granacci mi-a spus că erai la fel și la 12 ani, când te-a cunoscut.

— Așa a zis. Binecuvântată să îi fie amintirea. Granacci, cel mai vechi prieten al său, murise, la fel și Balducci, Leo Baglioni și Sebastiano del Piombo. Cu fiecare lună care trecea se simțea mai aproape de vârtejul creat de ciclul nașterii și al morții. O scrisoare de la Lionardo îi aduse vestea că fratele său, Giovansimone, murise și fusese îngropat în Santa Croce. Îi reproșa nepotului că nu îi trimisese detalii despre boala lui Giovansimone. Atinse de asemenea și subiectul căsătoriei nepotului său, sugerând că are aproape treizeci de ani și că ar fi timpul să își caute o soție și să facă băieți care să poarte numele de Buonarroti mai departe:

Cred că în Florența sunt multe familii nobile, dar sărace, pentru care ar fi un gest de caritate să formezi o uniune, și ar fi bine dacă nu ar avea o zestre, pentru că atunci nu ar fi vorba de infatuare. Ai nevoie de o soție cu care să te asociezi și pe care să o conduci, și căreia să nu-i pese de petreceri pompoase, care să fugă în fiecare zi la petreceri și nunți. Unei femei care face astfel de lucruri îi va fi ușor să calce strâmb. Și nici nu poate fi spus de nimeni că ai vrea să te înnobilezi prin căsătorie, deoarece se știe că suntem la fel de vechi în Florența ca orice altă familie.

Tommaso de Cavalieri se căsătorise. Așteptase până la vârsta de treizeci și opt de ani, după care ceru mâna unei tinere fete dintr-o familie nobilă din Roma. Avu o nuntă somptuoasă, la care participase și Papa și curtenii, toată nobilimea romană, colonia florentină și artiștii Romei. În primul an de căsătorie, *Signora* Cavalieri îi oferii soțului primul băiat.

Nașterea fu urmată imediat de o moarte: cea a Papei Paul, care se îmbolnăvi de inimă rea din cauza ingraturii nepotului său, Ottavio, și a uciderii fiului său, Pier Luigi,

căruia îi obținuse ducatul de Parma și Piacenza. În contrast cu înmormântarea lui Clement, oamenii erau profund îndurerați de pierderea lui Paul.

Când Colegiul Cardinalilor se întruni, acest lucru aduse bucurie în interiorul coloniei florentine, căci credeau cu toții că e rândul cardinalului Niccolo Ridolfi, fiul Contessinei, să devină papă. Nu avea dușmani în Italia, cu excepția unui mic grup care împărțea puterea cu ducele Cosimo de Florența. Totuși, Niccolo avea un inamic puternic în afara Italiei, pe Carol al V-lea, sfântul împărat roman. În timpul conclavului din Capela Sixtină, era aproape sigur că va fi ales papă, Niccolo se îmbolnăvi brusc. Până dimineață era mort. Doctorul Realdo Colombo îi făcu autopsia. După ce termină, veni la casa din strada Macello dei Corvi. Michelangelo îl privi năucit.

— Crimă?

— Fără nicio îndoială.

— Ai dovezi?

— Nici dacă i-aș fi administrat eu otrava nu aș fi mai puțin sigur de cauza morții lui Niccolo. Lottini, agentul ducelui Cosimo... cred că el a făcut-o! Ar fi avut ocazia.

Michelangelo își plecă fruntea.

— Încă o dată speranțele noastre pentru Florența se năruiesc.

Ca întotdeauna când se simțea dezamăgit de evenimentele lumii exterioare se réfugie în marmură. Acum se concentra pe „Coborârea de pe Cruce”, pe care spera că prietenul său i-o va pune la căpătâi după moarte. Se împiedică de o problemă ciudată: piciorul stâng al lui Christos strica armonia lucrării. După un timp de gândire reteză piciorul în întregime. Mâna lui Christos, lăsată în jos și prinsă în cele ale Madonei, ascundea cu abilitate faptul că un al doilea picior nu exista.

Colegiul Cardinalilor îl alese pe Giovan Maria de' Ciocchi del Monte, în vârstă de șaiszeci și doi de ani, drept noul papă, care deveni Iuliu al III-lea. Michelangelo îl știa de

mulți ani, îl ajutase de câteva ori să renegocieze contractul pentru mormântul lui Iuliu. În timpul asediului din 1527, cardinalul Ciochi del Monte fusese arestat de trei ori de armata împăratului și dus la spânzurătoarea din fața casei lui Leo Baglioni, în Campo dei Fiori, și tot de atâtea ori eliberat în ultimul moment. Principalul lui scop în viață era plăcerea.

— Ar fi trebuit să ia numele de Leon al XI-lea, îi mărturisii Michelangelo lui Tommaso. Probabil îl va parafraza pe Leon spunând: „De vreme ce Dumnezeu m-a salvat de trei ori de la spânzurătoare ca să mă facă papă, lăsați-mă să mă bucur”.

— Va fi bun cu artiștii, replică Tommaso. Îi place să fie în compania lor. Plănuiește să își transforme vila din Porta del Popolo într-un palat somptuos.

În foarte scurt timp, Michelangelo fu invitat la cină în vila Papei Iuliu, care se umpluse deja de statui antice, de colonne, de picturi și de artiști din toate domeniile, dintre care mulți aveau deja comenzi, incluzându-i și pe prietenul lui Michelangelo, Giorgio Vasari, noul arhitect al vilei, și pe Cecchino Rossi, care, împreună cu Vasari, salvase brațul lui David, pe Guglielmo della Porta, succesorul lui Sebastiano, și pe Annibale Carracci. Noul papă nu discutase deocamdată continuarea lucrărilor la „Sfântul Petru”, lucru așteptat cu nerăbdare de Michelangelo.

Iuliu al III-lea avea un nas lung, care se încovoia în jos, fiind singurul lucru care ieșea în evidență din barba lui albă ca varul. Era un mâncău notoriu, îndesa cantități mari de mâncare într-o deschizătură din barbă care arăta ca o capcană. Dintr-odată, Papa a cerut să se facă liniște. Mesenii rămaseră nemișcați.

— Michelangelo, izbucni Papa cu vocea lui dură și grea, nu ți-am cerut să lucrezi pentru mine din respect pentru vârsta ta înaintată.

— Ne despart doar doisprezece ani, Sanctitatea Voastră, răspunse Michelangelo cu falsă umilință. De vreme ce știm

cu toții cât de mult vă veți strădui să aveți un pontificat minunat, nu cred că aș putea să vă cer socoteală în această privință.

Luliu îi aprecie sarcasmul.

— Ne ești atât de valoros, dragă maestre, încât aș da cu bucurie ani de la mine dacă ar putea fi adăugați la ai dumneavoastră.

Michelangelo îl privi pe Papă în timp ce acesta înfuleca o găscă umplută, gândind: „Noi, toscanii, mâncăm puțin, de aceea trăim atât de mult”.

— Apreciez oferta, spuse el cu voce tare, dar, gândindu-mă la creștinătate, nu vă pot lăsa să faceți acest sacrificiu.

— Atunci, fiule, dacă o să îți supraviețuiesc, ceea ce este natural în cursul normal al vieții, o să îți îmbălsămez trupul, și o să îl țin aproape, ca să fie la fel de rezistent ca munca ta.

Pofta lui Michelangelo dispăru. Se întreba dacă nu era oare vreo cale să plece acasă. Dar Luliu nu terminase cu el.

— Sunt totuși câteva lucruri pe care aș vrea să le proiectezi pentru mine: o nouă scară și o fântână pentru Belvedere, o fațadă pentru Palatul San Rocco, niște monumente funerare pentru unchiul și bunicul meu...

Dar niciun cuvânt despre „Sfântul Petru”.

Papa își invită oaspeții în grădină pentru muzică și teatru. Michelangelo plecă pe furiș. Tot ce voia de la Luliu era să fie confirmat ca arhitect al Catedralei Sfântul Petru.

Dar Papa ezita să ia o decizie. Michelangelo își ținea planurile secrete, dându-le constructorilor doar pe cele pentru lucrările imediat următoare. Avea mereu nevoie de discreție în ceea ce privea proiectele aflate în curs de desfășurare. Acum avea însă un motiv bine întemeiat să lucreze în secret, dar aceasta nu îi aduse decât necazuri.

Un grup de constructori concediați, conduși de insistențul Baccio Bigi, îl convinseră pe cardinalul Cervini, să le pună o vorbă bună la Papa pentru această lucrare.

Papa primi un document scris. Michelangelo fu invitat la vila Suveranului Pontif.

— Nu ți-e teamă să îți înfrunți criticii?, întrebă Iuliu.

— Nu, Sanctitate, dar doresc ca întâlnirea să aibă loc în interiorul construcției.

Se adunaseră destul de mulți pe locul în care urma să fie construită noua capelă a Regilor Franței. Baccio Bigi a început atacul exclamând:

— Buonarroti a dăruit o biserică mult mai frumoasă decât e capabil să construiască.

— Să ascultăm criticile tale pentru prezenta structură, replică Papa amabil.

— Părinte Sfânt, sume imense de bani sunt cheltuite fără să ni se spună de ce, spuse unul dintre reprezentanții municipalității. Și nici nu ni s-a comunicat nimic despre direcția în care vor merge lucrările.

— Aceasta este responsabilitatea arhitectului, replică Michelangelo.

— Sanctitate, Buonarroti ne tratează de parcă problema nu ne-ar privi în niciun fel. Suntem complet inutili.

Papa respinse afirmația pe jumătate jignitoare. Cardinalul Cervini își aruncă mâinile în sus pentru a-i arăta arcele aflate în construcție.

— Sanctitate, după cum puteți vedea, Buonarroti construiește trei capele la capetele acestor trei arce transversale. Suntem de părere că acest aranjament, în special naosul de sud, va permite foarte puțină lumină în interior.

Ochii Papei se ridicară peste barba lui încâlcită.

— Înclin să le dau dreptate criticilor tăi, Michelangelo. Michelangelo se întoarse spre Cervini și îi răspunse cu mult calm:

— *Monsignor*, deasupra acelor ferestre vor fi alte trei ferestre în bolta travertinului.

— Nu ai pomenit niciodată de ele.

— Nici nu am fost obligat.

— Avem dreptul să știm ce faci. Cardinalul Cervini era acum furios. Nu ești infailibil.

— Nu mă voi obliga niciodată să dau informații despre intențiile mele Domniei Voastre sau nimănui altcuiva. Sarcina dumneavoastră este să îmi furnizați bani și să vă asigurați că nu îi fură nimeni. Planurile construcției mă privesc doar pe mine.

O tăcere usturătoare se așternu în vasta construcție, peste zidurile, stâlpii și arcele care atingeau cerul. Michelangelo se întoarse către papă.

— Sfinte Părinte, puteți vedea cu ochii dumneavoastră ce clădire excelentă construiesc pe banii aceștia. Dacă toată această muncă nu contribuie cu nimic la salvarea sufletului meu, de vreme ce am refuzat orice fel de plată, atunci am irosit o mulțime de timp și de frământări.

Papa își puse mâna pe umărul lui Michelangelo.

— Nici bunătatea ta eternă și nici cea pământească nu vor avea de suferit. Tu ești arhitectul suprem al Catedralei Sfântul Petru. Întorcându-se către critici, spuse cu asprime: Și așa va rămâne atât timp cât eu voi fi papă.

Aceasta era o victorie pentru Michelangelo, dar în obținerea ei își făcuse un nou dușman, pe cardinalul Marcello Cervini.

5

Pentru a-l împăca pe Baccio Bigio, Papa Paul luă de la Michelangelo comanda pe care acesta o începuse la Ponte Santa Maria. Bigio îndepărtă transversalele antice care îngreunau podul și le înlocui cu grinzi din ciment și pietriș. Călărind peste pod cu Vasari, Michelangelo spuse:

— Giorgio, tremură podul sub noi. Să-i dăm bice să nu cumva să cadă în timp ce suntem pe el.

Vasari împrăștie vestea prin Roma. Bigio era negru de mânie.

— Ce știe Buonarroti despre poduri?

La începutul anului 1551, Iuliu al III-lea îl numi pe Michelangelo arhitectul oficial pentru Catedrala Sfântul Petru, dar în câteva luni fu nevoit să închidă șantierul, deoarece Iuliu investea atât de mult în *Villa di Papa Giulio* și în distracțiile lui, încât consumase și veniturile destinate catedralei.

Era acum rândul lui Michelangelo să fie mânios.

Îl întrebă pe Tommaso, în timp ce erau aplecați peste mesele lor de desen:

— Cum ar fi oare să mă duc acum la Iuliu și să strig: „Sanctitate, apetitul vostru pentru plăceri ne falimentează. Abțineți-vă pentru a putea termina «Sf. Petru» “?

— Te-ar arunca în temnițele de la Sant’Angelo.

— Atunci mă voi abține, chiar dacă mă doare.

Era încă agitat când începu să sculpteze „Coborârea de pe cruce” ceva mai târziu, în aceeași zi.

Izbea puternic în mâna lui Christos. Scânteile scăpărau sub daltă. Mânios cum era, dădu câteva lovituri grele în braț... ca acesta să se spargă și să cadă pe podea. Puse jos ciocanul și dalta și plecă din casă.

Trecu pe lângă dughenele din Piața lui Traian, care arătau ca niște găuri negre săpate în deal către Templul lui Marte. Nemulțumit de faptul că spărsese brațul, se hotărî se ia totul de la capăt.

De data asta cu „Coborârea în mormânt”. Intră într-o carieră în spatele forumului lui Cezar și descoperi un bloc antic care fusese parte dintr-o cornișă, un calcar de culoarea marmurii din zona Palestrina. În ciuda faptului că avea adâncituri mari, o trimise la atelier și începu să se gândească la un model. În versiunea nouă, Nicodim nu mai apărea. Christos avea să fie doar un cap, tors și mâini uriașe cu picioarele scurtate căzând sub povara greutateii. Din Maria se vor vedea doar capul și mâinile care se luptau să țină greutatea fiului ei masiv, mort.

Relaxat și înviorat, se întoarse în Macello dei Corvi. Urbino îl aștepta cu o expresie îngrijorată.

— *Messere*, nu îmi place să vă creez și mai multe necazuri, dar trebuie să vă părăsesc.

Michelangelo era prea uimit să răspundă:

— Să pleci?

— Vă mai amintiți de fata care am ales-o în Urbino acum zece ani?

Michelangelo își scuturat capul cu uimire. Trecuseră deja zece ani?

— A împlinit optsprezece ani azi și este timpul să ne căsătorim.

— Dar de ce să pleci? Adu-ți soția aici, Urbino, o să îți aranjăm un apartament, o să cumpărăm mobilă. Soția ta o să aibă propria menajeră...

Ochii lui Urbino erau mai rotunzi ca o-urile din numele lui Giotto.

— Sunteți sigur, *messere*? Am deja patruzeci de ani acum și ar trebui să fac copii cât mai repede.

— Aici este casa ta. Eu sunt familia ta. Copiii tăi îmi vor fi nepoți.

Îi dădu lui Urbino două mii de ducați în mână ca să poată fi independent și încă o sumă ca să aranjeze o cameră pentru mireasa lui și să cumpere un pat nou. În câteva zile, Urbino se întoarse cu noua lui soție, Cornelia Colonelli, o fată drăguță, care prelua conducerea casei, făcând acest lucru foarte bine. Îi oferi lui Michelangelo toată afecțiunea care i-ar fi oferit-o tatălui soțului ei. Nouă luni mai târziu își botezau primul băiat Michelangelo.

Găsește-ți o casă frumoasă în oraș sau în cartierul nostru, care să coste între o mie cinci sute și două mii de ducați. În momentul în care ai găsit-o îți voi trimite banii, î! zori el pe nepotul său din Florența. Odată așezat la casa lui, Lionardo trebuia să își găsească o mireasă și să se apuce de treaba serioasă de a face copii.

Lionardo o alese pe Cassandra Ridolfi, o rudă îndepărtată a familiei în care se căsătorise Contessina. Michelangelo era atât de bucuros, încât îi trimise

Cassandrei două inele, unul cu diamant și altul cu rubin. Cassandra îi trimise lui Michelangelo opt cămăși frumoase, drept mulțumire. Își botează primul lor nou-născut Buonaroto, după tatăl lui Lionardo. Pe următorul îl botează Michelangelo, dar acesta muri foarte repede, spre nefericirea artistului.

Pentru a reface Campidoglio, luă edificiul antic roman de colectare a taxelor pentru sare, care fusese modificat cu câteva sute de ani înainte într-o clădire senatorială asemănătoare unui bastion, și îl converti într-un palat oficial cu șiruri de trepte elegante ridicându-se pe ambele părți ale intrării centrale. Apoi plănuiește încă două palate identice pentru ambele părți ale careului care fusese un bazar. Nivelă piața, o pavă cu pietre decorate și caută o operă de artă lipsită de cusur pe care să o amplaseze în mijlocul careului. Se gândi la „Laocoon”, la torsul din Belvedere, la capul gigantic din piatră al lui Augustus. Niciuna nu părea potrivită. Apoi își aminti de statuia din bronz a împăratului Marcus Aurelius călare, care stătuse, nevătămată de-a lungul secolelor, în fața Bisericii Sfântului Ioan în Latheran, pentru că oamenii crezură că era Constantin, primul împărat creștin. O amplasa pe o platformă atât de joasă, încât statuia părea să fie la nivelul persoanelor care intrau și ieșeau din palate. Marcus Aurelius arăta de parcă ar fi coborât de pe treptele Senatului și încăleca pe cal pentru a călări de-a lungul Romei.

În martie 1555, Tommaso, Vasari, Raffaello da Montelupo, Ammanati și Daniele da Volterra organizară o petrecere cu ocazia aniversării lui de optzeci de ani. Pereții atelierului erau tapetați cu proiecte pentru următorii optsprezece ani...

Două săptămâni mai târziu, Papa Iulius al III-lea muri, incapabil astfel să dea ani de la el pentru prietenul său Michelangelo. Spre consternarea lui Michelangelo, cardinalul Marcello Cervini, fostul său contabil pentru lucrare, fu ales papă. Își luă numele de Marcellus al II-lea.

Și ăsta, se gândi Michelangelo cu calm, era sfârșitul său. Îi spusese cardinalului Cervini că planul pentru Catedrala Sfântul Petru nu era treaba lui. Ca papă, acum avea să fie treaba lui.

Nu petrecu mult timp plângându-și de milă. În schimb, începu să își încheie afacerile la Roma, făcând aranjamente să își transfere conturile bancare și marmurile în Florența, îl lăsă pe Urbino în casă de vreme ce soția lui Cornelia era însărcinată din nou. Își arse primele planuri pentru „Sfântul Petru” și pentru dom și era gata să împacheteze când, după trei săptămâni de domnie, Papa Marcellus muri.

Michelangelo se duse la biserică și îi mulțumi lui Dumnezeu că îi dăduse puterea să nu se bucure de moartea lui Cervini. După încă trei săptămâni se hotărî că venise oricum timpul să se întoarcă la Florența: cardinalul Giovanni Pietro Caraffa deveni Papa Paul al IV-lea.

Nimeni nu știa cum de fusese ales. Chiar era un om dezagreabil, violent din natură, intolerant cu tot ce îl înconjura. Papa Paul al IV-lea, știind cât de mult era urât, declară:

— Nu știu cum de am fost ales papă, prin urmare sunt obligat să cred că nu cardinalii îl aleg pe papă, ci Dumnezeu.

Anunță că planul lui era să curețe Italia de erezii și supuse populația Romei la ororile Inchiziției spaniole. Într-o clădire care semăna cu o fortăreață din apropierea Vaticanului, Comisia lui de Inchiziție tortura și condamna oamenii acuzați fără proces, pe unii îi închidea în temnițe și pivnițe, pe alții îi ardea pe rug în Campo dei Fiori... dar, în același timp, Papa Paul își numea unul dintre nepoții corupți cardinal și înființa ducate pentru alte rude. Michelangelo, cu toate că se și vedea un dar potrivit pentru rugul ce ardea în apropierea casei lui Leo Baglioni, nu încercă să fugă. Papa nu îl atacase... până în ziua judecății.

Papa Paul al IV-lea îl primi într-o încăpere mică, monastică, cu pereții albi și cu un minimum de mobilier

incomod. Expresia feței sale era la fel de aspră ca și sutana sa.

— Buonarroti, îți respect opera. Dar este dorința implicită a Consiliului din Trent ca frescele eretice, ca acelea ale altarului tău, să fie distruse.

— ...„Judecata de Apoi”?

Stătea în fața scaunului papal, simțindu-se ca un cadavru în camera mortuară din Santo Spirito, în timp ce un autopsier îi spărgea țeasta, îi scotea creierul și îl lăsa să alunece pe podea. Se lăsă un pic pe colțul băncii de lemn, privind în gol la peretele alb.

— Mulți din ierarhia noastră cred că ai comis blasfemie, acest lucru fiindu-le confirmat de un articol scris de Aretino din Veneția...

— Un șantajist!

— ...un prieten al lui Tițian, al lui Carol al V-lea, al lui Benvenuto Cellini, al răposatului Francisc I al Franței, al lui Jacopo Sansovino... Iată una dintre copiile care circulă din mână în mână prin Roma. Sunt convins că a fost studiată și de Consiliul din Trent.

Michelangelo luă hârtia din mâna Papei și începu să citească:

Cum este cu putință ca să puteți reprezenta în templul lui Dumnezeu, deasupra altarului Fiului Său, în cea mai mare capelă a lumii, unde cardinali, episcopi și vicari ai lui Christos celebrează ceremonii creștine și ritualuri sacre, își mărturisesc păcatele, contemplă și adoră trupul și sângele lui Christos... trupuri de înger și sfinți dezbrăcați și privați de orice podoabe celeste!

Ridică brusc capul.

— Sanctitatea Voastră, acest atac a fost scris după ce am refuzat să îi trimit lui Aretino câteva dintre desenele și cartoanele mele. E felul lui de a mă ataca...

— Oamenii simpli sunt șocați de goliciunea sfinților și a

martirilor, a sutelor de bărbați și femei total expuși...

— Au mințile înguste, Sfinte Părinte, sunt insensibili la adevărata valoare a artei.

— Michelangelo, l-ai face pe Sfântul tău Părinte o „minte îngustă”? Ignorant? Pentru că și eu sunt unul dintre ei.

— Fresca nu este răuvoitoare. Nu a fost niciodată un perete mai impregnat de dragoste pentru Dumnezeu.

— Foarte bine, atunci nu voi cere dăръmarea zidului. Îl vom acoperi cu un strat de vopsea albă. După care vei putea picta altceva peste, ceva care va fi pe placul tuturor. Ceva simplu și smerit, care poate fi făcut repede.

Era prea distrus pentru a mai riposta. Nu și Roma. Prietenii lui, susținătorii, vechii lui asociați de la curte, incluzând un număr de cardinali conduși de Ercole Gonzaga, începură o campanie pentru salvarea peretelui. Tommaso îi aducea zilnic rapoarte despre noi prieteni câștigați, un ambasador din Franța, un episcop din Veneția, o familie romană nobilă.

Apoi, un intermediar anonim a venit cu un compromis pe care Roma îl catalogase drept strălucit. Daniele da Volterra, pregătit ca pictor de Sodoma, și ca arhitect de Peruzzi, acum unul dintre cei mai entuziasmați adepți ai lui Michelangelo, intră în atelier cu obrajii aprinși.

— Maestre, „Judecata de Apoi” e salvată.

— Nu pot să cred. Papa a fost de acord?

— A fost... să nu o distrugem. Nu va fi acoperită cu un strat alb.

Michelangelo se prăbuși de-a dreptul în scaunul lui de piele, respirând greu.

— Trebuie să merg și să mulțumesc personal tuturor acelora care m-au ajutat.

— Maestre, îl întrerupse Daniele cu ochii plecați, a trebuit să plătim un preț.

— Ce preț?

— ...păi, pentru a-l îmbuna pe Papă... a fost de acord să nu distrugă zidul doar dacă acoperim goliciunea

personajelor.

— Să acoperim? Vrei să spui... *calzoni*?

— Și cămăși peste femei. Trebuie să acoperim toate părțile necuviincioase. Doar câteva femei pot rămâne goale deasupra taliei. Toate trebuie acoperite de la brâu la genunchi, în special acelea care stau cu spatele spre capelă. Sfinții lui preferați trebuie îmbrăcați, iar straietele Sfintei Ecaterina și ale Fecioarei trebuie îngroșate...

— Nici dacă aș fi făcut chibrituri din sulf în tinerețe nu aș fi meritat să sufăr atât, înjură Michelangelo.

Daniele tremura ca scuturat de friguri.

— Maestre, să încercăm să fim mai îngăduitori. Papa voia să îl cheme pe pictorul curții să facă asta... dar l-am convins să mă lase pe mine să o fac. O să fac tot posibilul să acopăr cât mai puțin din pictură. Dacă am lăsa un străin...

— Adam și Eva au cusut frunze de smochin și și-au făcut cingători.

— Nu fiți supărat pe mine. Eu nu sunt membru al Consiliului din Trent.

— Ai dreptate, Daniele. Trebuie să oferim aceste părți intime drept ofrandă Inchiziției. Mi-am petrecut viața încercând să portretizez frumusețea omului. Acum, frumusețea a devenit din nou un păcat, demn să fie ars într-un foc al vanităților. Știi ce înseamnă asta, Daniele? Înseamnă că ne întoarcem la cele mai întunecate și ignorante secole ale trecutului.

— Michelangelo, spuse Daniele împăciuitor, pot să ascund sub un văl bucăți de textile care să se asemene în ton culorilor tale. O să folosesc un strat atât de subțire, încât următorul papă să poată să îl dea la o parte fără să deterioreze deloc ceea ce este dedesubt...

Michelangelo își scutură capul.

— Du-te atunci și acoperă-le goliciunea.

— Ai încredere în mine, o să îl păcălesc pe Papă la fiecare pas. Sarcina asta e atât de delicată, încât vor trece

luni, poate chiar ani până voi îndrăzni să încep. Daniele era un muncitor perseverent, fără originalitate, și atât de încet, încât își câștigase reputația de a nu termina nicio lucrare până la sfârșitul vieții celui care i-o comandase. Poate că până mă apuc, Caraffa va fi mort și Inchiziția terminată...

Cea mai bună metodă de a-și alunga gândurile rele era să pună mâna pe ciocan și daltă și să înceapă să sculpteze.

Cumpărase de curând o coloană neregulată, proeminentă în partea de sus și la bază.

În loc să îndrepte blocul, se hotărî să profite de această formă ciudată și să obțină un profil de semilună. Începu să sculpteze înspre interiorul centrului, întrebându-se dacă blocul îi va spune ce vrea să fie.

Marmura rămase tăcută. Cerea prea mult de la un material dur, chiar dacă era o piatră strălucitoare, să creeze o operă de artă de una singură, dar provocarea oferită de piatră trezea energii noi în el.

Era la fel de necesar să supraviețuiască la optzeci de ani ca și la treizeci și cinci, doar că un pic mai greu.

6

Sigismondo, ultimul său frate, muri în Settignano. Trăise mai mult decât generația sa. Îmbolnăvirea lui Urbino, care fusese alături de el douăzeci și șase de ani, îl lovi cu aceeași tristețe. Noblețea lui Urbino a ieșit în evidență și în ultimele cuvinte șoptite lui Michelangelo:

— Gândul că te las singur în lumea astă nemiloasă mă doare mai tare decât propria-mi moarte.

Soția lui Urbino, Cornelia, dădu naștere celui de-al doilea fiu al lor, în momentul în care Urbino era îngropat. Michelangelo îi ținu alături de el până când testamentul lui Urbino fu lămurit. El fusese numit protector și tutore al celor doi băieți. Când mama lor plecă împreună cu copiii la casa părinților ei, în Urbino, casa lui părea pustie.

Își continuă munca pentru platforma Catedralei Sfântul

Petru, sculpta o nouă „Pietà”. Cumpără încă o fermă pentru Lionardo, îi trimise Cornелиei Urbino șapte role de pânză neagră ușoară pe care le ceruse, începu să caute un sărac vrednic de salvarea sufletului. Apoi trebui să renunțe la lucrările pentru „Sfântul Petru” din cauza armatei spaniole care era pe punctul să invadeze Roma.

Anii optzeci, îi era limpede, nu erau cea mai fericită decadă a vieții lui. Când părăsise Florența la șaiszeci de ani se temea că viața lui e aproape de sfârșit, dar dragostea îl întinerise și anii șaiszeci zburară. În al șaptelea deceniu de viață fusese atât de scufundat în frescele din capela Paulina, în sculptarea „Coborârii de pe cruce”, în noua lui carieră de arhitect și în problemele ridicate de Catedrala Sfântul Petru, încât nicio zi nu părea suficient de lungă să îi dea timp pentru a-și face treaba.

Dar acum, când avea optzeci și unu de ani și se îndrepta către optzeci și doi, orele se asemănau cu viespile, fiecare înțepând în timp ce trecea.

Vederea îi slăbise, pașii nu mai erau atât de fermi, puterea îi ceda fața celor mai mărunte piedici și neajunsuri, împiedicându-i strădania de a termina „Sfântul Petru” și de a-i crea o cupolă minunată.

Apoi fu doborât de un atac sever de piatră la rinichi. Doctorul Colombo îl ajută să se pună pe picioare cu ajutorul neconținut al lui Tommaso, dar fu obligat să stea în pat pentru câteva luni și forțat să dea o parte din schițele capelei unui nou supraveghetor.

După ce se vindecă și urcă pe schele, văzu că noul șef de lucrări îi interpretase greșit planurile, făcând erori grave în construcție. Era acoperit de rușine și de remușcări, acesta fiind primul lui eșec în zece ani de construcții. Și îi dădu un motiv serios lui Baccio Bigio pe care acesta să își construiască noul atac, o eroare de proporții mare pe care nu o putea nici lăsa deoparte, nici explica.

Îl chemă pe Papă de îndată, dar indiferent cât de rapid fusese, Bigio ajunsese acolo înaintea lui.

— Este adevărat?, întrebă Papa Paul, în timp ce se uita la fața lui Michelangelo. Capela va trebui dăruită?

— În mare parte, Sanctitate.

— Sunt întristat. Cum s-a putut întâmpla un lucru ca acesta?

— Am fost bolnav, Părinte Sfânt.

— Înțeleg. Bigio susține că ești prea bătrân ca să poți duce o asemenea responsabilitate. Susține că e pentru propriul tău bine să fii ușurat de această povară.

— Grija lui mă înduioșează. El și asociații lui tot încearcă de câțiva ani să îmi ridice această povară de pe umeri, care să rămână în mâinile lor. Dar nu s-a prăbușit recent oare în apă Ponte Santa Maria construit de Bigio? Credeți că Baccio Bigio este mai destoinic, în zilele lui bune, decât sunt eu în cele proaste?

— Nimeni nu pune la îndoială calitățile tale. Michelangelo tăcu pentru un moment, gândindu-se la trecut.

— Sanctitatea Voastră, timp de treizeci de ani am văzut cum arhitecți buni au tot turnat fundații. Nu au reușit niciodată să ridice Catedrala Sfântul Petru de la pământ. În cei zece ani în care i-am fost arhitect, biserica s-a ridicat ca un vultur. Dacă mă concediați acum, aceasta va fi ruina edificiului.

Buzele Papei tremurau.

— Michelangelo, atât timp cât vei avea puterea să te lupti, vei fi în continuare arhitectul Catedralei Sfântul Petru.

În acea seară se organizează o întâlnire în casa din Macello dei Corvi. Pentru că Michelangelo fusese aproape de moarte, Tommaso, un grup de prieteni vechi și cardinalul de Carpi, care devenise protectorul său la curte, insistă ca el să construiască un model întreg al cupolei. Până atunci nu făcuse decât fragmente de schițe.

— Dacă te-am fi pierdut săptămâna trecută, i-a spus Tommaso pe față, cum ar fi putut cineva să știe ce fel de dom ți-ai imaginat?

— Te-am auzit spunând, adăugă cardinalul, că vrei să avansezi atât de tare în construcție, încât nimeni să nu o poată modifica după moartea ta.

— Așa sper.

— Atunci dă-ne domul!, exclamă Lottino, un discipol artist Nu există altă cale.

— Ai dreptate, replică Michelangelo suspinând. Dar încă nu am conceptul final al cupolei. Va trebui să o creez. Apoi o vom construi din lemn.

Plecară cu toții, cu excepția lui Tommaso. Michelangelo se îndreptă spre masa lui de desen și trase un scaun de lemn. Căzu pe gânduri, în timp ce creionul lui se plimba peste o bucată de hârtie. Panteonul și Domul din Florența aveau câte două cupole, una în interiorul celeilalte, așezate structural pentru a se susține una pe alta. Interiorul domului său va fi sculptură, iar exteriorul arhitectură...

Un dom nu era doar un simplu acoperământ, orice alt acoperiș simplu ar fi servit acestui scop. Un dom era o importantă lucrare de artă, o îmbinare perfectă a sculpturii cu arhitectura în distribuția spațiului și în proiecția pe cer. Era o boltă a omului creată după imaginea bolții cerului. Domul perfect mergea de la orizont la orizont în mintea omului, acoperindu-le cu grație. Era cea mai naturală dintre formele arhitecturale și cea mai celestă, pentru că aspira să recreeze forma sublimă în care omenirea își petrece zilele anului. Un dom al bisericii nu era în competiție cu un dom al cerului, era aceeași formă în miniatură, precum fiul față de tată. Unii oameni spuneau că pământul e rotund; pentru un om ca el, călătoriile fuseseră limitate între Roma și Florența, iar această afirmație era greu de dovedit. În școala de gramatică a maestrului Urbino învățase întotdeauna că pământul era plat, și se termina acolo unde bolta cerului își unea granițele circulare cu ale pământului. Și totuși observase ceva ciudat cu privire la acest orizont curbat: cu cât se străduia mai mult să îl atingă, cu atât se îndepărta mai repede de el.

La fel și domul său. Nu putea fi încheiat. Niciun om care stătea sub el nu trebuia să simtă că îi poate atinge marginile. Cerul era o creație perfectă. Oricine stătea pe pământ, oriunde s-ar fi aflat, era chiar în inima sa, cu bolta cerească împrăștiată echidistant în jurul său. Lorenzo, // *Magnifico*, cei patru platonicieni, umaniștii l-au învățat că omul este centrul universului. Asta nu era niciodată mai ușor de demonstrat decât atunci când stătea și se uita în sus, descoperind că este un individ singuratic, servind ca singur stâlp de susținere a voalului cerului, cu soare și nori, lună și stele, știind că, oricât de singur și abandonat s-ar fi simțit, fără susținerea lui cerul ar fi căzut. Dacă dădea deoparte domul ca formă, ca idee, acoperișul perfect care-l adăpostește pe om, ce mai rămânea din lume? Doar o farfurie plată, una de genul aceleia pe care mama lui vitregă, *Il Migliore*, își felia pâinile, când le scotea fierbinți din cuptor.

Nu-i de mirare că omul amplasase Paradisul în ceruri! Nu pentru că văzuse vreun suflet să urce spre el sau că surprinsese o priveliște a Paradisului de sus, dar pentru că Raiul trebuia găzduit de cea mai divină dintre formele cunoscute de mintea sau de sentimentele omului. Voia ca domul lui să fie mistic, nu o protecție împotriva soarelui sau a ploii, tunetelor sau trăsnetelor, ci de o frumusețe izbitoare care să îl asigure pe om de existența Lui... forma lui conștientă să nu poată doar să fie văzută sau simțită, ci în care să se și poată intra. Sub cupola sa, sufletul omului trebuia să se înalțe către Dumnezeu ca și cum ar face-o în momentul eliberării sale din corp. Cât de aproape putea să ajungă omul de Dumnezeu, când era încă pe pământ? Cu această cupolă vastă voia să picteze portretul Lui la fel de sigur cum a făcut-o pe bolta Capelei Sixtine.

Salvarea sufletului său devenise parte a creării domului pentru Catedrala Sfântul Petru. Această ultimă lucrare era cea mai dificilă sarcină din cei șaiszeci și opt de ani de când Granacci l-a adus pe strada Pictorilor la atelierul de pe Via

del Tavolini și îi spusese: „*Signor Ghirlandaio*, acesta este Michelangelo, cel despre care v-am vorbit”.

Mintea și mâinile lui se mișcau cu forță și claritate. După ce lucra ore în șir, se întorcea la blocul lui în formă de semilună pentru reîmprospătare. Își schimbase planul original cu genunchi și capul lui Christos întoarse în direcții opuse, pentru o versiune în care capul și genunchii se aliniau, dar erau în opoziție cu capul Fecioarei deasupra umărului lui Christos, formând un contrast mult mai dramatic. Sculpta în blocul în formă de semilună o siluetă mare. Apoi se întoarse la cupolă.

7

Căuta să atingă echilibrul absolut, desăvârșirea în tot ceea ce ținea de arta lui: liniile, curbele, volumul, masa, deschiderea, densitatea, eleganța, profunzimea spațiului nesfârșit. Aspira să creeze o operă de artă care să depășească epoca în care trăise.

Puse deoparte cărbunele și creioanele de desen, gândindu-se că plasticitatea lutului umed o să îi dea mai multă libertate decât rigiditatea foii de desen. Pe parcursul săptămânilor și al lunilor de lucru care urma să facă o duzină de modele, distrugându-le, creând altele noi. Simțea că se apropie de revelație, deoarece obținuse mai întâi monumentalitate, apoi dimensiune, apoi strălucire, apoi simplitate. Și totuși, modelele erau mai degrabă inspirate din artă, decât din spiritualitate.

În sfârșit reuși, după unsprezece ani de gândire, desen, rugăciune, speranță și disperare, experimentare și respingere: o creație a imaginației sale, o esență a întregii sale măiestrii, imensă în mărime, și totuși la fel de fragilă ca oul de pasăre în cuib, ambițioasă, ca o aripă spre cer, clădită parcă dintr-un vâl diafan ridicat ca o muzică îngerească la înălțimea de 102 metri, cu formă de pară, la fel ca sânul Madonei din capela Medici... Era un dom ca

niciun altul.

— A sosit, murmură Tommaso extaziat, când văzu desenele complete. De unde a venit?

— De unde vin ideile Tommaso? Sebastiano a pus aceeași întrebare când era tânăr. Nu pot să îți dau decât același răspuns pe care i l-am dat lui, deoarece nu sunt mai înțelept la optzeci și doi de ani decât eram la treizeci și nouă: ideile sunt o funcție naturală a minții, la fel ca și respirația plămânilor. Poate vin de la Dumnezeu.

Pentru construirea modelului îl angaja pe tâmplarul Giovanni Francesco. Il construisese din lemn de tei, la scara de cincisprezece la o mie din mărimea proiectului. Uriașa cupolă avea să se sprijine pe arcadele susținute de stâlpi, pe un cilindru sau pe o bază largă de ciment. Cilindrul avea să fie făcut din cărămidă acoperită cu un stat de travertin. Nervurile externe ale domului urmau să fie făcute din travertin de Tivoli, contraforturile prinse de baza circulară cu o ramă de oțel dur, în timp ce coloanele și antablamentele orizontale aveau să fie făcute tot din travertin. Opt rampe poziționate de-a lungul bazei circulare ușurau aprovizionarea cu materiale pe spatele măgarilor până în partea de sus a pereților domului.

Realizarea planurilor inginerești dură luni întregi, dar Michelangelo căpătase o mare pricepere, iar Tommaso devenise și el expert.

Toată munca era făcută la Macello dei Corvi, cu multă discreție. Interiorul domului fu modelat de Michelangelo însuși, iar pentru exterior îl lăsă pe Francesco să-l creeze. Ghirlandele și decorațiile fuseseră făcute din clei amestecat cu rumeguș și lipici. Pentru statuete, pentru capiteluri și pentru fețele bărboase ale apostolilor îl chemă pe Battista, un sculptor priceput în lemn, din Carrara.

Papa Paul al IV-lea muri pe neașteptate.

În Roma izbucni cea mai violentă insurecție pe care Michelangelo o văzuse provocată de moartea unui pontif. Mulțimea dărâma noua statuie a fostului cardinal Caraffa,

târând capul pe străzi ore în șir, în timp ce populația îl înjura; apoi îl aruncară în Tiber, înainte de a devasta cartierul general al Inchiziției, de a elibera toți prizonierii și de a distruge toată grămada de documente adunate pentru a-i condamna pe cei acuzați de erezie.

Îngrijorați de conflict și de vărsările de sânge, prelații din Colegiul Cardinalilor îl aleseseră papă pe Giovanni Angelo Medici, de șaiszeci de ani, dintr-o ramură lombarda obscură a familiei de Medici.

Papa Pius al IV-lea avea pregătire de avocat și un temperament chibzuit.

Ca avocat profesionist era un negociator strălucit și ajunsese să fie apreciat în Europa ca un om integru. Inchiziția, străină caracterului italian, luă sfârșit. Printr-o serie de contracte și conferințe cu caracter legiuitor, Papa restabili pacea în Italia și în țările învecinate, și, de asemenea, printre luterani. Ghidată de diplomație, biserica reuși să dobândească pacea și să reunifice creștinismul în Europa.

Papa Pius al IV-lea îl reconfirmă pe Michelangelo în postura de arhitect al Catedralei Sfântul Petru, oferindu-i fonduri cu care să ridice arcadele spre cilindru. L-a comisionat de asemenea să construiască o poartă pentru zidurile orașului care să fie numită Porta Pia.

Era clar o cursă împotriva timpului. Se apropia de vârsta de optzeci și cinci de ani. Cu maximum de bani și de muncitori ar fi putut să ajungă la cilindru în doi sau trei ani. Nu îi era cu putință să estimeze cât va dura să termine cupola, cu ferestre, coloane și frize decorative, dar credea că o putea face în zece sau doisprezece ani. Asta l-ar fi dus la un secol de existență. Nimeni nu trăise atât, dar în ciuda durerilor de rinichi, a durerilor de cap și a colitei care îi provoca deranjamente la stomac, a junghiurilor ocazionale în spate și în plămâni, a acceselor de amețeală și slăbiciune care îl țineau la pat câteva zile, nu simțea niciun fel de diminuare a puterilor. Încă se mai plimba în *campagna*.

Uitându-se în oglindă observă că fața lui avea încă o

culoare sănătoasă. Avea o claie viguroasă de păr negru în cap, marcată pe alocuri de şuvițe albe groase, așa cum îi era și barba bifurcată. Ochii îi erau clari și profunzi.

Trebuia să construiască acel dom. Nu atinsese oare tatăl său, Lodovico, vârsta de nouăzeci de ani? Nu era el oare într-o condiție mai bună decât tatăl său, cu măcar zece ani?

Trebuia să mai treacă prin încă o probă de foc. Baccio Bigio își croise drumul până la obținerea unei funcții înalte la biroul șefilor de șantier și adunase cifre prin care să demonstreze cât de mulți ducați costase boala lui Michelangelo reflectată în capela lui nereușită.

El folosi informațiile la maximum, convingându-l astfel chiar și pe prietenul lui Michelangelo, cardinalul de Carpi, că lucrările la „Sfântul Petru” mergeau prost. Bigio se oferea să preia funcțiile lui Michelangelo în momentul în care acesta ar fi căzut din nou la pat.

Când Michelangelo ajunsese să nu mai poată urca pe schele în fiecare zi, el îl numi pe Pier Luigi Gaeta, unul dintre ajutoarele sale de nădejde, să fie asistentul șefului de șantier. Gaeta îi aducea lui Michelangelo rapoarte detaliate în fiecare seară. Când șeful de șantier a fost ucis, Michelangelo îl propuse pe Gaeta spre a fi promovat. În locul acestuia, funcția a fost ocupată de Baccio Bigio. Gaeta fu concediat. Bigio începu să înlăture grinzile structurale, să dea jos schelele și să pregătească șantierul pentru un nou model.

Michelangelo, cățărându-se cu greu pe „schela vieții”, trecând de optzeci și șapte spre optzeci și opt de ani, fu lovit prea tare de vești ca să se mai ridice din pat, pe care îl mutase deja în atelier.

— Trebuie să mergi, îi strigă Tommaso, încercând să îl trezească din letargie, sau Bigio va dărâma tot ce ai făcut.

— Cel care se mulțumește cu lucruri lipsite de valoare nu cunoaște victoria.

— Iartă-mă, dar acum nu avem timp de proverbe

toscane. Trebuie să acționăm. Dacă nu poți să mergi la „Sfântul Petru” azi, trebuie să trimiți un reprezentant în locul tău.

— Nu ai vrea să mergi tu, Tommaso?

— Oamenii mă știu ca fiind fiul tău.

— Atunci o să îl trimit pe Daniele da Volterra. A păcălit atât de mult curtea cu îmbrăcarea „Judecății de Apoi”, încât o astfel de conspirație ar trebui să fie floare la ureche pentru el.

Daniele da Volterra a fost refuzat. Baccio Bigio primi puterea deplină asupra construcțiilor. Când Michelangelo îl întâlnește pe Papă trecând prin Campidoglio, cu întreaga lui suită, îi strigă tăios:

— Sanctitatea Voastră, insist să faceți o schimbare! Dacă nu o veți face, mă voi întoarce în Florența pentru totdeauna. Nu lăsați ca Bazilica Sfântul Petru să fie dărâmată.

Papa Pius al IV-lea îi răspunde în maniera sa cumpătată.

— *Piano, piano*, Michelangelo, să intrăm în palatul senatorial, unde vom putea vorbi.

Papa ascultă cu atenție.

— O să chem toți membrii șantierului care ți s-au opus. Apoi o să rog una dintre rudele mele, Gabrio Serbelloni, să meargă la „Sfântul Petru” și să investigheze schimbările. Vino mâine la Palatul Vaticanului!

Sosit prea devreme pentru a fi primit de Papă, se plimbă prin Stanza della Segnatura care fusese pictată de Rafael, în timp ce el însuși picta tavanul Capelei Sixtine. Se uită la cele patru fresce, prima, „Școala din Atena”, apoi „Parnassus”, pe urmă „Disputa” și „Justiția”. Nu își permisesese niciodată înainte să privească lucrările lui Rafael fără o anumită prejudecată. Știa că el nu ar fi putut să conceapă sau să picteze asemenea naturi moarte idealizate. Totuși, văzând cât de fin erau lucrate, cu câtă perfecțiune a stilului, își dădu seama că Rafael era maestrul tuturor, în privința farmecului liric și romantic. Părăsi

Stanza într-o dispoziție filosofică.

Când fu condus în camera mică a tronului, îl găsi pe Papă înconjurat de comitetul care îl concediase pe Gaeta și refuzase să îl accepte pe Daniele da Volterra. În câteva minute, intră și Gabrio Serbelloni.

— Sanctitate, nu am găsit nicio urmă de adevăr în acest raport scris de Baccio Bigio. Este inventat... spre deosebire de marea clădire a lui Buonarroti, și este compus cu răutate, neavând alt scop decât interesul personal.

Cu vocea unui judecător care dă verdictul, Papa Pius anunță:

— Baccio Bigio este prin aceasta concediat de la „Sfântul Petru”. Pe viitor, planurile lui Michelangelo Buonarroti nu vor mai fi alterate nici în cel mai mic detaliu.

8

În timp ce structura catedralei se ridica printre coloane gigantice, arcade și fațade, Michelangelo își petrecea zilele în atelierul său terminând schițele pentru Porta Pia și, la cerința Papei, transformând o parte dintre ruinele splendidei băi a lui Dioclețian în frumoasa Biserică Santa Maria degli Angeli.

Trecuseră câțiva ani de când nu mai lucrase la marmura lui cu formă de semilună. Într-o după-amiază, în timp ce se odihnea întins pe o parte în patul lui din atelier, îi veni ideea că blocul acesta era foarte potrivit pentru o nouă formă de sculptură. Se ridică, luă cel mai greu ciocan și dalta și îndepărtă capul lui Christos, sculptând o față nouă și un cap cam în zona în care ar fi fost umerii Fecioarei. Apoi tăie brațul drept al lui Christos, chiar deasupra cotului, însă brațul detașat și mâna rămaseră ca parte a suportului marmurii care mergea până la bază. Ceea ce fusese înainte umărul stâng și o parte a pieptului lui Christos le prefăcu în brațul și mâna stângă a Fecioarei. Minunatele picioare lungi ale lui Christos erau acum disproporționate, ocupând trei

cincimi din corp. Noua atenuare a creat un efect emoțional de limpezime, tinerețe și grație. Acum începea să fie satisfăcut. Prin distorsiunea figurii alungite simțea că obținuse adevărul despre om: inima putea să obosească, dar umanitatea, purtată de picioarele ei tinere, urma să continue să se miște pe fața pământului.

— Dacă aș mai avea zece ani, sau măcar cinci, strigă statuilor care îl înconjurau, aș putea crea un nou tip de sculptură.

Dintr-odată îl cuprinse întunericul. După un timp își recapătă cunoștința, dar era confuz. Își ridică dalta și îl privi pe Christul său limpede. Toate ideile îi dispăruseră. Nu își putea aminti ce voia să facă înainte de momentele de beznă cu marmura. Știa că se întâmplase ceva, dar nu își putea aduna gândurile. Să fi dormit oare? Nu era chiar treaz? Atunci de ce simțea o amorțeală și slăbiciunea în mâna și piciorul stâng? De ce își simțea mușchii de pe o parte a feței de parcă ar fi fost deformați?

Își chemă servitorul. Când ceru ca să fie chemat Tommaso, își dădu seama că vorbirea îi era neclară. Femeia în vârstă se uită la el cu ochii larg deschiși.

— *Messere*, sunteți bine?

Îl ajută să se bage în pat, apoi își puse șalul și ieși în stradă. Tommaso se întoarse cu doctorul Cavalieri. Michelangelo putea vedea pe fețele lor că se întâmplase ceva serios, chiar dacă ei se prefăceau că iar s-a extenuat. Doctorul Donati îi dădu o băutură caldă, amestecând în ea un medicament cu un gust oribil.

— Odihna le vindecă pe toate, spuse doctorul.

— Cu excepția bătrâneții.

— Am auzit prea multe despre vârsta ta înaintată ca să o iau în serios, spuse Tommaso, așezând o pernă în plus sub capul său. Voi rămâne aici până vei adormi.

Se trezi privind noaptea adâncă prin fereastră. Se ridică ușor. Durerea de cap îi trecuse și putea să vadă clar ce trebuia să mai facă pentru „Pietà” în formă de semilună. Se

ridică, puse o lumânare în sfeșnic și se întoarse la sculptură. Confuzia îi părăsise capul. Îi făcea bine să simtă marmura cu vârful degetelor. Clipea din ochi în timp ce bucățile de marmură zburau înaintând în sus pe partea dreaptă a umărului cu loviturile lui caligrafice pulsând pe torsul de marmură, topindu-se în spațiu.

Dimineață, Tommaso deschise ușile și apoi izbucni în râs.

— Hoțule! Prefăcutule! Te-am lăsat la miezul nopții, adâncit în somn pentru o săptămână. M-am întors după câteva ore, ca să găsesc o furtună de zăpadă.

— Delicios miros, nu-i așa Tommaso? Când praful alb se infiltrează în nările mele, atunci respir eu cel mai bine.

— Doctorul Donati spune că ai nevoie de odihnă.

— În lumea de dincolo, *caro*. Paradisul este deja suprasaturat de sculptură. Nu o să am nimic de făcut, decât să mă odihnesc.

Lucră toată ziua, cină cu Tommaso, se aruncă în pat pentru câteva ore de somn înainte de a se ridica să pună o nouă lumânare și să înceapă să șlefuiască, începând cu piatra ponce și sulf, apoi continuând cu paie, dând picioarelor lungi ale lui Christos un luciu ca de satin.

Uitase cu totul criza pe care o avusese.

Două zile mai târziu, stând în fața marmurii, gândindu-se dacă era sigur că trebuie să îndepărteze mâna și palma care erau de prisos pentru a elibera și mai tare în spațiu sculptura, fu lovit din nou.

Scăpă ciocanul și dalta, se împletici spre pat, căzu în genunchi, cu fața întoarsă pe o parte deasupra păturii.

Când se trezi, camera era plină de oameni: Tommaso, doctorii Donati și Fidelissimi, Gaeta, Daniele da Volterra, un număr de prieteni florentini.

Văzu în fața lui brațul desprins de corpul statuii, pulsând cu propria lui viață. În interiorul cotului era o vână, pulsând cu sânge și viață.

Deși suspendată în spațiu, aceasta exista.

Nu fusese în stare să o distrugă, așa cum nici secolele în care *Laocoon* fusese îngropat și se trecuse deasupra lui nu îl distruseră.

Uitându-se la vena din propriul lui cot realizează cât de plată și retrasă era. Gândește: „Omul e trecător. Doar operele de artă sunt nemuritoare”.

A insistat să se așeze pe un scaun în fața focului. Odată ce fu lăsat singur, își luă o haină peste umeri și începu să meargă prin ploaie spre Bazilica Sfântul Petru.

Unul dintre ucenicii lui mai noi, Calcagni, îl întâlnește pe stradă și îl întreabă:

— Maestre, credeți că este bine să vă plimbați pe o asemenea vreme?

Îi permite lui Calcagni să îl conducă acasă, dar în după-amiaza următoare s-a îmbrăcat și a încercat să își încălece calul. Picioarele îi erau prea slabe.

Roma venise să își ia rămas-bun de la el. Cei care nu puteau fi lăsați să intre îi lăsaau flori și cadouri pe pragul ușii. Doctorul Donati încerca să îl țină în pat.

— Nu mă grăbi, îi spusese el doctorului. Tatăl meu a trăit până la a nouăzecea aniversare, deci mai am două săptămâni în care să mă bucur de viața asta sănătoasă.

— Atât timp cât te simți atât de cutezător, comentă Tommaso, ce ai zice de o plimbare cu trăsura dimineață? Ultima lucrare la cilindru a fost terminată. Ca să sărbătorim cea de a nouăzecea aniversare a ta, o să înceapă lucrările la primul inel al domului.

— *Grazie a Dio!* Nimeni nu o va mai putea schimba acum. Dar totuși, e trist că trebuie să mor. Mi-ar plăcea să o iau de la capăt, să creez forme și figuri așa cum nici măcar nu am visat. Ochii lui de chihlimbar erau limpezi. Cel mai mult îi place să lucrez în marmură albă.

— Ai avut parte de destul *divertimento*.

În acea noapte, în timp ce stătea treaz în patul său, se gândi: „Viața a fost bună cu mine. Dumnezeu nu m-a creat ca să mă abandoneze. Am iubit marmura, da, dar și pictura.

Am iubit arhitectura și poezia. Mi-am iubit familia și prietenii. L-am iubit pe Dumnezeu, formele pământului și ale paradisului, dar și oamenii. Am iubit viața din plin și acum iubesc moartea ca o terminație naturală a acesteia. Il *Magnifico* ar fi fericit: în ce mă privește, forțele distrugerii nu mi-au umbrit niciodată creativitatea”.

Fu cuprins de un val imens de întuneric. Înainte de a-și pierde cunoștința își spuse: „Trebuie să îl văd pe Tommaso. Sunt lucruri care trebuie făcute.”

Când își deschise ochii, Tommaso stătea pe marginea patului. Își puse un braț sub Michelangelo și îl ridică ușor, ținându-și capul la pieptul său.

— Tomao...

— Sunt aici, *caro*.

— Vreau să fiu înmormântat în Santa Croce, alături de familie...

— Papa vrea să te îngroape în propria ta biserică, în Catedrala Sfântul Petru.

— Nu este... acasă. Promite-mi că mă vei duce în Florența...?

— Papa o va interzice, dar comercianții florentini o să te scoată pe Porta del Popolo într-o caravană de bunuri...

— Se poate, Tomao. Puterea îi revenea. Îmi las sufletul în mâna lui Dumnezeu... corpul meu pământului și averea familiei mele... Buonarroti...

— Totul va fi realizat. O să termin Campidoglio, exact așa cum ai plănuit. Cu „Sfântul Petru” la un capăt și Capitoliul la celălalt, Roma va fi a lui Michelangelo la fel de mult ca a lui Cezar sau Constantin.

— Mulțumesc Tommaso... am obosit...

Tommaso îl sărută pe Michelangelo pe frunte și se retrase plângând.

Întunericul cădea. Singur în cameră, Michelangelo începu să revadă imaginile lucrurilor frumoase pe care le crease. Le vedea unul câte unul, la fel de clar ca în ziua în care le crease, sculpturile, picturile și arhitectura

succedând una după alta la fel cum au făcut-o anii în viața sa:

„Madona cu scara” și „Bătălia Centaurilor” pe care le sculptase pentru Bertoldo și *Il Magnifico*, cu grupul platonicienilor care se amuzau spunând că le făcuse pur grecești, „Sfântul Proculus” și „Sfântul Petronius” pe care îi făcuse pentru Aldovrandi în Bologna, crucifixul din lemn pentru starețul Bichiellini, „Cupidon dormind”, cu care încercase să păcălească un negustor din Roma, „Bacchus”, pe care îl sculptase pentru grădina lui Jacopo Galli, „Pietà”, pe care cardinalul Groslye di Dionigi o comandase pentru „Sfântul Petru”, uriașul „David”, pentru *gonfaloniere* Soderini și Florența, „Sfânta Familie”, negociată de Agnolo Doni, cartonul Bătăliei din Cascina, numit „Scăldătorii” făcut pentru a concura cu Leonardo da Vinci, „Madona cu pruncul” pentru comercianții din Bruges, sculptată în primul lui atelier, portretul în bronz al Papei Iuliu al II-lea care avuse o soartă nenorocită, „Geneza” pictată pentru Iuliu al II-lea pe tavanul Capelei Sixtine; „Judecata de Apoi” pentru Papa Paul al III-lea pentru a isprăvi capela, „Moise” pentru mormântul lui Iuliu, cei patru giganți neterminați în Florența, „Aurora” și „Amurgul”, „Ziua” și „Noaptea” pentru capela Medici, „Convertirea lui Pavel” și „Crucificarea lui Petru” pentru capela Paulina; Campidoglio, Porta Pia, cele trei „Pietà” sculptate pentru propria lui plăcere și pe măsură ce imaginile se opreau, vedea cu ochii minții Bazilica Sfântul Petru.

„Sfântul Petru”... Intră în biserică prin portalul din față, păși în lumina puternică a soarelui roman prin deschiderea amvonului larg, stând sub mijlocul cupolei, deasupra mormântului Sfântului Petru. Simți cum sufletul îi părăsea corpul, ridicându-se către cupolă, devenind parte a ei: parte a spațiului, a timpului, a Paradisului, a lui Dumnezeu.

Sfârșit

Cuprins

Cartea a șasea
„Uriașul”

Cartea a șaptea
Papa

Cartea a opta
Familia Medici

Cartea a noua
Războiul

Cartea a zecea
Dragostea

Cartea a unsprezecea
Domul